

POLITISKI REPRESĒTO DZĪVESSTĀSTI  
RĒZEKNES TEHNOLOĢIJU AKADĒMIJAS  
MUTVĀRDU VĒSTURES ARHĪVĀ



**Politiski represēto dzīvesstāsti  
Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas  
mutvārdu vēstures arhīvā**



Politiski represēto dzīvesstāsti Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas mutvārdu vēstures arhīvā. V. Čakšas red. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija. 2021. 360 lpp.

Monogrāfija sagatavota un izdota ar Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas finansiālo atbalstu.



Publicēšanai rekomendējusi Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Zinātnes padome 2021. gada 16. martā.

*Ar pateicību*

**represijās cietušajiem** – par atsaucību, daloties ar personīgi pārdzīvoto, par atļauju publicēt savus dzīvesstāstus un izmantot tos pētījumos;

**saviem bijušajiem vēstures studentiem**, kuri piedalījās represijās cietušo cilvēku intervēšanā un represiju liecību pētīšanā;

**tuvākajiem kolēģiem** – lektorei Mg. paed. Inesei Brīverei un asoc. profesoram Dr. hist. Vladislavam Malahovskism par atļauju publicēt savu un studentu pētījumu fragmentus;

**recenzentiem** – LU Filozofijas un socioloģijas institūta vadošajam pētniekam Dr.hist. Kasparam Zellim un LiepU docentei Dr.hist. Ārijai Kolosovai – par novērtējumu un ieteikumiem;

**Rēzeknes pilsētas domei un pašvaldības aģentūrai „Rēzeknes kultūras un tūrisma centrs”** – par grāmatas izdošanai piešķirtajiem līdzekļiem.

Sastādītāja un zinātniskā redaktore: Valda Čakša

Vāka noformējums: politiski represētā Anna Sauka braucienā pa Rēzeknē izveidotajām represiju piemiņas vietām 2016. gada 25. martā. Foto V. Čakša Poļinas Tsupilo ilustrācija no: *Media Soviet Union Interview Business*, <https://www.calvertjournal.com/features/show/11542/generation-gulag-coda-story-art-stalin-repressions-oral-history>

Kopsavilkuma tulkojums angļu valodā: Lāsma Drozde

Korektore: Vita Ansone



Šis darbs tiek izplatīts ar internacionālo licenci:

*Creative Commons Attribution 4.0 International License*

© Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, 2021

ISBN 978-9984-44-000-2

## SATURS

<b>IEVADS</b> (V. Čakša) .....	5
<b>1. RĒZEKNES TEHNOLOĢIJU AKADEMIJAS MUTVĀRDU VĒSTURES ARHĪVS: VEIDOTĀJI, STRUKTŪRA, SATURS</b> (V. Čakša) .....	8
<b>2. ATMIŅA – TAGADNĒ SVARĪGAS PAGĀTNES LIETOŠANA UN IZMANTOŠANA IDENTITĀTES UN SABIEDRĪBAS VĒRTĪBU VEIDOŠANĀ</b> (V. Čakša) .....	26
<b>3. PAGĀTNES REPREZENTĀCIJA REPRESĒTO RĒZEKŅIEŠU DZĪVESSTĀSTOS – INTERVIJU PĒTNIECISKAIS POTENCIĀLS</b> (V. Čakša) .....	45
3.1. Staļina politikas īstenošana: izvešanas un aresti .....	46
3.2. Represēto ģimeņu sastāvs, to materiālā labklājība .....	51
3.3. Nacionālisms/patriotisms vai neuzticama tautība kā iemesls.....	54
3.4. Pārnovadnieku un Latvijā nonākušo cittautiešu deportēšanas iemesli .....	56
3.5. Dzīves noietinājumā .....	59
3.6. Politiski notiesāto stāsti .....	61
3.7. Darba iespējas pēc atgriešanās no izsūtījuma.....	64
<b>4. REPRESIJU TEMATIKA: IESKATS RTA VĒSTURNIEKU PĒTĪJUMOS UN MUTVĀRDU VĒSTURES HISTORIOGRĀFIJĀ</b> .....	69
4.1. <i>Latgales vanagu darbības liecības arhīvu dokumentos</i> (L Sondore, V. Čakša) .....	69
4.2. <i>Izsūtīto latviešu noietne Sibīrijā Sankino ciemā</i> (I. Brīvere) .....	107
4.3. <i>Smurģu ģimenes izsūtījuma liecības (1941–1960)</i> (V. Škaļikova, I. Brīvere).....	118
4.4. <i>Mutvārdu vēstures arhivēšanas atspoguļojums</i> <i>LR normatīvajos aktos</i> (K. Strods, V. Malahovskis) .....	126
<b>5. RĒZEKNES POLITISKI REPRESĒTO KLUBA BIEDRU INTERVIJAS RTA MUTVĀRDU VĒSTURES ARHĪVĀ</b> .....	135
<b>NOBEIGUMS</b> .....	352
<b>SUMMARY</b> .....	353



## IEVADS

Mēs dzīvojam laikmetā, kur lielākā sabiedrības daļa ir nemītīgā skrējienā un dedzīgi maldās savas *identitātes meklējumos un tās identificēšanā*,<sup>1</sup> paralēli ir vērojama arī sabiedrības noslāņošanās. Turklāt vēstures notikumi ir dažādi ietekmējuši mūsdienu Latvijas iedzīvotāju vēsturiskās apziņas veidošanos un arī pašapziņu, tādējādi *katra no sabiedrības paaudzēm veido savu atmiņas kultūru un ne tikai pārņem, bet pārkārto kolektīvo atmiņu un definē savu vietu vēsturiskajā procesā*.<sup>2</sup> Nevar neatzīt, ka gadu desmiti, kad Latvija atradās totalitārās PSRS sastāvā ir atstājusi manāmas sekas šodienas sabiedrības ikdienā. Varmācīgā iekļaušana padomju impērijā, nežēlīgās represijas, etnisko jūtu pazemošana un unifikācija pēckara laikā ir radījusi veselu virkni noturīgu sabiedriskās apziņas uzskatu, galvenokārt sabiedrības latviskajā daļā. Uz mūsu sabiedrības sašķeltības vēsturiskajiem iemesliem savulaik norādījis arī Latvijas Zinātņu akadēmijas Filozofijas un socioloģijas institūta Etnisko pētījumu centra pētnieks Elmārs Vēbers<sup>3</sup>. Lai mūsu sabiedrība kļūtu morāli un līdz ar to arī pilsoniski vienotāka, viņš uzskata, ka tai ir *(..) jāatbrīvojas no smagās vēstures nastas un jāpanāk izlīgums starp latviešu karavīriem, kuri kara laikā cīnījās frontes pretējās pusēs, starp politiski represētajiem un tiem, kuri klusu ciešot, atbalstīja šīs represijas, starp cilvēkiem, kuri domā, ka viņi ir aktīvi iestājušies pret okupācijas varu, un tiem, kuri apzināti sadarbojās ar to. (..) Šāds izlīgums iegūtu dziļi simbolisku jēgu, palīdzētu pārvarēt naida un atsvešinātības barjeras un piesātinātu pilsonības savstarpējās saskarsmes telpu ar labestīgām, uz nākotni un cilvēctību vērstām emocijām un vērtībām*.<sup>4</sup> Daži no sašķeltības

<sup>1</sup> Auzāne, I. (2020). *Diena*. 23. janv., 16. lpp.

<sup>2</sup> Šūpulis, E., Zellis, K. (2019). 20. gadsimta vēsturiskās paaudzes un to identifikācija Latvijas iedzīvotāju dzīvesstāstos. *Akadēmiskā Dzīve*. Nr. 55/2019/2020, 66. lpp.

<sup>3</sup> Vēbers, E. (sast. 1998). *Pilsoniskā apziņa*. Rīga: FSL, 3. lpp.

<sup>4</sup> Šūpulis, E., Zellis, K. (2019). 20. gadsimta vēsturiskās paaudzes un to identifikācija Latvijas iedzīvotāju dzīvesstāstos. *Akadēmiskā Dzīve*. Nr. 55/2019/2020, 66. lpp.

iemesliem Latvijas iedzīvotājus vieno ar citām postkomunistiskajām sabiedrībām, tomēr ir arī tādi, kas, kā liecina Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas (RTA) Mutvārdu vēstures arhīvā saglabātie dzīvesstāsti, ir Latvijas specifiskās vēsturiskās pieredzes likumsakarīgs rezultāts.

Pievēršoties mutvārdu vēsturei un arhivējot dzīvesstāstus kā izpētes avotus, RTA studentiem – topošajiem vēsturniekiem – tika izvirzīts tālejošs mērķis – saglabāt dažāda sociālā statusa cilvēku intervijās ietvertās vēstures notikumu vai procesu liecības un izmantot tās pagātnes, precīzāk – konkrēta sociāla notikuma norises detaļu, kā arī to seku rekonstrukcijā. Tā kā vēstures situācijas skar dažāda vecuma cilvēkus, tad ikvienā intervijā ir rodamas liecības tam, kā, ko un kāpēc cilvēki mūsdienās glabā atmiņā, (*..reflektējot par savas dzīves gājumu un tā vai citādi lokalizējot sevi vēstures procesu kontekstā*).<sup>5</sup> Turklāt dzīvesstāstu pētnieki uzsver, ka *atmiņu stāsti sniedz iespēju identificēt paaudzi*,<sup>6</sup> kuras dzīvē kāds konkrēts vēstures notikums ir bijis īpaši nozīmīgs. Identificēt paaudzes, kuru dzīvi tiešā veidā ietekmējuši 20. gadsimta vēstures notikumi, ir bijis viens no uzdevumiem, vienlaicīgi arī izaicinājumiem Rēzeknes Augstskolas (vēlāk RTA) jaunajai vēsturnieku paaudzei, kuru realizējot, tika uzsākta pievēršanās mutvārdu vēstures avotu veidošanai. Pašiem intervējot atšķirīga vecuma un dažādu sabiedrības grupu pārstāvjus, studenti skaidrāk spēja ieraudzīt, ka un kā *dažādi sociālie procesi laiku pa laiku liek cilvēkiem ne vien domās reproducēt agrākos dzīves notikumus, bet arī pārveidot un pilnveidot tos noteiktā, sociāli strukturētā veidā*.<sup>7</sup> Tas nozīmē, ka topošajiem vēsturniekiem studiju procesā ir būtiski nepieciešams apgūt sociālās atmiņas pētniecības teorijas un veidot izpratni par to, ka gan kolektīvā, gan arī individuālā atmiņa ir pētāma nevis kā pagātnes iespaids uz tagadni, bet gan kā dažādu šodienas sociālo procesu ietekme uz to, ko un kā cilvēks atceras par pagātņi. Laikam ritot, vēstures studijās tika ietverti kompleksi kursi, kuru apguve ne vien nodrošināja atmiņas pētniecības teorētiskā mantojuma apguvi, bet radīja arī priekšnosacījumus praktiskai dzīvesstāstu radīšanas iemaņu apguvei un iegūtās informācijas zinātniskās analīzes spēju attīstīšanai. Šīs iemaņas topošajiem vēsturniekiem ir nepieciešamas, jo,

<sup>5</sup> Šūpulis, E., Zellis, K. (2019). 20. gadsimta vēsturiskās paaudzes un to identifikācija Latvijas iedzīvotāju dzīvesstāstos. *Akadēmiskā Dzīve*. Nr.55/2019/2020, 67. lpp.

<sup>6</sup> Turpat, 68. lpp.

<sup>7</sup> Halbwachs, M. (1992/1952). *On Collective Memory*. Chicago and London: The University of Chicago Press. P. 38.



dzīvojot sabiedrībā, kuru veido cilvēki ar saturiski atšķirīgām pagātnes atmiņām, vēsturniekiem jāveic ne vien atgādinātāja funkcija, bet viņiem ir jāspēj profesionāli iesaistīties sabiedrības saliedētības jeb vēsturiskās perspektīvas veidošanā. Uz atmiņām balstītu vēstures avotu veidošana un tajos ietvertās informācijas analīze jau studiju procesā ļauj izprast, ka atmiņās ietvertā pagātne un tagadne ir viena un tā paša redzeslauka daļas. Atkarībā no tā, kā *cilvēki izprot pagātņi, atkarīgs viņu skatījums uz tagadni un arī nākotni, jo to pašu skatupunktu, kurā viņi vēro tagadni, tie pavērš arī uz nākotni.*<sup>8</sup> Minētie viedokļi liecina, ka Latvijas zinātnes telpā vairākās zinātņu nozarēs pieaug atmiņu pētniecības aktualitāte. To vairākkārt uzsvērusi arī LU profesore Vita Zelče. Viņas izvirzīto tēzi par to, ka šodienas zinātnes izpratnē *atmiņa ir pagātnes mūsdieniskošana un atmiņai ir nepieciešama reprezentācija,*<sup>9</sup> var uzskatīt par mudinājumu turpināt pievēršanos mutvārdu vēstures pētniecībai.

Visa vēsture ir notikumu un paaudžu nomaņas process, bet tas, kā norisinās notikumi, kādu iespaidu tie atstāj uz cilvēkiem viņu pieredzē, nosaka paaudžu vēsturiskās apziņas līdzības vai atšķirības dažādās sabiedrības grupās. Pagātnes notikumu vistiešāk skartie cilvēki kļūst par vēstures notikumu kolektīviem lieciniekiem, individuālās un kolektīvās atmiņas nozīmīgākajiem nesējiem.

---

<sup>8</sup> Tosh, J. (2008). *Why history matters?* New York: Palgrave Macmillan. P. 44.

<sup>9</sup> Zelče, V. (2017). Izaicinājumi atmiņas pētniecībā un interpretācijā. Referāta prezentācija. Madona, 21. septembrī.

## 1. RĒZEKNES TEHNOLOĢIJU AKADĒMIJAS MUTVĀRDU VĒSTURES ARHĪVS: VEIDOTĀJI, STRUKTŪRA, SATURS

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas mutvārdu vēstures arhīvā pieejamās intervijas ir tapušas vēstures studiju programmas docētājas Valdas Čakšas un studentu sadarbībā. Kopš augstskolā sāka darboties atkārtoti akreditētā akadēmiskā bakalaura studiju programmu „Vēsture” (2008), tajā studējošie, apgūstot kursu “Sociālā atmiņa” (doc. V. Čakša), pakāpeniski pievērsās mutvārdu vēsturei un tika ievadīti intervēšanas, interviju transkribēšanas, kā arī to saglabāšanas un analizēšanas kompetencēs. Projekta ietvaros dalījās pieredzē un vadīja intervēšanas praktiskās nodarbības arī Amerikas Latviešu Apvienības mutvārdu vēstures projekta un biedrības „Latvieši pasaulē – muzejs un pētniecības centrs” dibinātāja Maija Hinkle. Iesākto darbu vēlāk turpināja jaunizveidotās bakalaura programmas „Lietišķā vēsture” studējošie, kuriem studiju procesa ietvaros jau bija nodrošināta iespēja piedalīties arī mutvārdu vēstures ekspedīcijās.



*1.1. attēls.* Pirmās mutvārdu ekspedīcijas dalībnieki, RTA vēstures studenti, Latvijas Zinātņu akadēmijas skatu platformā pēc intervijas ar absolventi Dr. hist. Inesi Runci 2013. gada 15. maijā. Foto K. Zellis



Ekspedīciju rezultātā tika ierakstītas, dokumentētas un apkopotas intervijas galvenokārt ar pirmo vēsturnieku kursu absolventiem, ka arī veikta savulaik ar vēstures studijām saistīto docētāju intervēšana.

Nedaudz vēlāk līdzīgs kurss „Dzīvesstāsti arhīvos” tika ietverts arī profesionālā maģistra studiju programmā „Arhīvniecība”, un tajā studējošie pārsvarā pievērsās ilggadējo arhīvu darbinieku intervēšanai.

Vairāki studenti apgūtās kompetences izmantoja turpmākajā studiju procesā, ietverot pašu radītos vēstures avotus savām interesēm atbilstošos zinātniskajos pētījumos un izstrādājot mutvārdu vēstures avotos balstītus studiju, bakalaura un maģistra darbus. Mutvārdu avotos balstīto pētījumu tematikas amplitūda ir visnotaļ plaša – gan savas dzimtas pētījumi, gan arī mazākumtautību, kultūras tradīciju, konfesiju, profesionālās darbības un represiju pētījumi. Grāmatas 4. nodaļā ir ietverti vairāki zinātnisko pētījumu fragmenti no arhīvu dokumentiem, mutvārdu avotiem un personiskajiem dokumentiem.



*1.2. attēls.* Centrā RTA studenti Kaspars Strods, Agita Bīriņa un lektore Inese Brīvere pirms uzstāšanās Pleskavas Universitātes organizētajā jauniešu starptautiskajā zinātniskajā konferencē „Актуальные проблемы отечественной и всеобщей истории” 06.–10.04.2015. Foto V. Čakša

Otrs būtisks ieguvums – iesaistīšanās citu augstskolu vai muzeju organizētajās mutvārdu vēstures ekspedīcijās, kas vēl vairāk paplašināja pētnieciskās kompetences un stimulēja studentu piedalīšanos zinātniskajās konferencēs ne vien RTA, bet arī citu Latvijas un ārzemju augstskolu rīkotajos zinātniskajos lasījumos. Piemēram, iegūstot grantu Mutvārdu vēstures arhīva izveidei akadēmijā, pavērās iespēja gan aktīvākajiem studentiem, gan arī docētājiem papildināt zināšanas par mutvārdu avotu saglabāšanu, komunicējot ar pieredzes bagātajiem un pētniecības ziņā Latvijā visproduktīvākajiem asociācijas „Dzīvesstāsts” pētniekiem, gan arī pašiem dalīties mutvārdu vēstures pētīšanas pieredzē, piemēram, prezentējot Pleskavas universitātes vēstures studiju maģistrantiem savu mutvārdu vēstures ekspedīciju organizēšanas pieredzi, kā arī uzstājoties semināros Pleskavas Valsts arhīvā, PSRS-Vācijas karā kritušo pētnieku organizācijā un piedaloties Pleskavas universitātes zinātniskajos lasījumos.

Trešais būtiskākais šo programmu studentu ieguvums bija pievēršanās mutvārdu vēstures avotu pētniecībai savā profesionālajā darbībā, t. i., pēc augstskolas absolvēšanas strādājot muzejos, arhīvos un skolās. Spilgts piemērs tam ir vēstures bakalaura un arhīvniecības maģistra studiju programmas absolvente Anda Opoļska, kura ir LNA Cēsu ZVA dokumentu saglabāšanas un izmantošanas darba vecākā eksperte. Viņas piensums represiju pētījumos ir vainagojies ar daudzām arhīva veidotajām izstādēm par represijām, kā arī ievadu grāmatai, kurā viņa ir apkopojusi represēto novadnieku stāstus. A. Opoļska par darbu arhīvā, studijām Rēzeknes Augstskolā un pētnieciskās pieredzes izmantošanu 2015. gadā ir ieguvusi RTA Goda absolventa titulu.

Jāatzīst, ka mutvārdu vēstures ekspedīciju norises laikā radās ideja izveidot RTA Mutvārdu vēstures arhīvu, kurā pašlaik ir vairāki fondi. Diemžēl tā izveide balstījās vienīgi uz ieinteresētību un pašiniciatīvu, jo idejas īstenošanai nebija finansējuma, ilgstoši nebija pat atbilstošu tehnoloģiju interviju ierakstīšanai. Tikai 2015. gadā, iegūstot nelielu RTA Zinātņu padomes finansējumu mutvārdu vēstures arhīva izveidei un sadarbībai ar citām Latvijas sociālās atmiņas institūcijām, akadēmijas vēsturniekiem radās iespēja iegādāties dažus diktofonus un noslēgt vairākus sadarbības līgumus par arhīva veidošanu. Izveidotajā arhīvā apkopotās vēstures liecības savos pētījumos aizvien biežāk sāka izmantot gan docētāji, gan arī studenti, taču RTA MV arhīva fondi ir pieejami ikvienam interesentam (kopš 2020. gada vasaras gan vairs tikai papīra formātā).

RTA Mutvārdu vēstures arhīva specifiku savā maģistra darbā izvērtējusi vēstures bakalaura un arhīvniecības maģistra studiju programmu absolvente Astra Ābelniece.<sup>10</sup> Viņa uzsver, ka ar *mobilo telefonu parādīšanos situācija uzlabojās, jo daudzi no studentiem ar tiem rīkojās prasmīgi, tāpēc varēja pievērsties arī balss ierakstu transkribēšanai*.<sup>11</sup>

Savā maģistra darbā A. Ābelniece pamato izveidotā arhīva struktūru, izskaidrojot tajā ietvērto dokumentu sistematizācijas principus un piekļuves iespējas: interviju digitalizētās versijas tika ietvertas datubāzē, kas kādu laiku bija pieejama RTA mājaslapas sadaļā *mutvarduvesture.lv*, kā arī tika izveidotas šo interviju nodrošinājuma kopijas diskos. Tā kā elektroniskie dokumenti dažādu apstākļu ietekmē var kļūt nelietojami vai pat pārstāt eksistēt, tad mutvārdu vēstures pētnieciskās nozīmības dēļ intervijas joprojām ir pieejamas arī ierastās papīra formāta arhīva lietās. Cauršūtajās lietās ir pievienota arī intervētāja un intervējamā vienošanās (intervijas dokumentācijas lapa), kurā intervētie cilvēki ar savu parakstu apliecina piekrišanu vai nepiekrišanu intervijas izmantošanai pētījumos vai tās publicēšanai.

Kopumā MV arhīvā tika izveidoti vairāki fondi: fondā “Vēstures absolventi” (Va) ir ietvertas intervijas, kurās atmiņās par studiju gadiem Rēzeknē dalās vēstures studiju absolventi; fondā “Vēstures studiju programmas docētāji” (Vd) savukārt ietvertas bijušo Rēzeknes Augstskolas vēstures studiju programmās iesaistīto docētāju intervijas. Daloties atmiņās, docētāji gan liecina par savu akadēmisko izaugsmi, gan arī stāsta par kolēģiem, augstskolas kolektīva tradīciju veidošanos, studiju virzienu skaita pieaugumu u. c. ar viņu profesionālo darbību saistītas epizodes. Kopumā šīs intervijas ir stāsti par akadēmiskās vides veidošanos Rēzeknē, studējošo aktivitātēm, kā arī akadēmiskā personāla atmiņās saglabātajām spilgtākajām studentu personībām. Vērtējot interviju kvalitāti no to informatīvā viedokļa, A. Ābelniece norāda, ka vērā ir jāņem apstākļi, ka intervētāji vienmēr bijuši *pirmā kursa studenti, kuriem reizēm interese par veicamo intervēšanas uzdevumu padziļinās (...) pēc intervijas transkribēšanas, kad kļūst skaidrs, ka iegūtā informācija varēja būt plašāka un daudzpusīgāka, ja vien intervētājs īstajā brīdī būtu ar jautājumu palīdzību to ievirzījis attiecīgā gultnē*.<sup>12</sup>

---

<sup>10</sup> Ābelniece, A. (2017). *Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Mutvārdu vēstures arhīvs*. Maģistra darbs. Pieejams RTA arhīvā.

<sup>11</sup> Turpat, 56. lpp.

<sup>12</sup> Turpat, 57. lpp.



Tā kā daļa no intervijām ir diezgan formāla un to informācijai nav pārāk liela zinātniskā vērtība, tad tās netika iekļautas digitalizētajā datubāzē, bet ir saglabātas papīra formātā. Citas intervijas, pilnīgi pretēji, apliecina aizvien pieaugošas intervētāju prasmes, it īpaši tās, kas radītas kā jauni avoti izvēlēta pētījuma kontekstā.

Atsevišķā apjomīgā fondā “Dažādas intervijas” (d) ir ietvertas intervijas, ko studējušie veidojoši, veicot uzdevumus dažādos studijuursos, kā arī iesaistoties pētnieciskajos projektos vai individuāli strādājot pie savām studiju vai bakalaura darbu tēmām. Daļa no tām satur informāciju par dažādās profesijās strādājošo cilvēku pieredzi padomju okupācijas apstākļos, cita apliecina Latgales multikulturālās sabiedrības iezīmes etniskajā, konfesionālajā vai kultūras darbības kontekstā. Piemēram, daļa no intervijām atspoguļo saskarsmi ar ebreju tautas pārstāvjiem, un fondā ir rodamas intervijas, kas atklāj gan holokausta notikumus dažādās Latgales pilsētās, gan arī ebreju mentalitāti, tirgošanās un komunikācijas manieres, dzīvesveidu u. c. aspektus. Intervētie stāsta gan par pašu iespaidiem, kas gūti tiešajā saskarsmē, gan arī atkārtos stereotipiskus pieņēmumus, kas mantoti no iepriekšējām paaudzēm. Šajās intervijās var izsekot arī latgaliešu tradicionālajam dzīvesveidam Latgales laukos, kā arī dažādu tradīciju uzturēšanai ģimenēs, miestu un pilsētu kopienās.

Kopš 2013. gada, noslēdzot sadarbības līgumu ar Rēzeknes Politiski represēto klubu, tika uzsākta tā biedru intervēšana un arī fonda “Politiski represētie” (Pr) veidošana. Sākotnēji kluba prezidents Antons Ludboržs pats vienojas ar represētajiem par piekrišanu tikties ar studentiem un stāstīt par represijās pieredzēto, bet vēlāk, uzticot kluba biedru sarakstu, deleģēja šo pienākumu V. Čakšai. Ne visi telefoniski uzrunātie kluba biedri piekrita intervijas sniegšanai, un lielākoties tam par iemeslu bija padzīvojošo cilvēku veselības stāvoklis. Tā kā kluba biedri dzīvo ne tikai Rēzeknes pilsētā, bet arī attālos pagastos, tad bija jāreķinās arī ar studentu iespējām nokļūt attiecīgajās vietās, turklāt bija vairāki gadījumi, kad sarakstos norādītajās adresēs attiecīgais represētais vairs nebija atrodams, jo bija mainījies dzīvesvietu un informāciju par viņu neizdevās sameklēt. Atliekot konkrēta cilvēka meklēšanu nākamajām studentu grupām, studējošie devās pie tiem politiski represētajiem, kuri atsaucās intervijas piedāvājumam.

Starp 1.3. attēlā redzamajiem studentiem otrais no kreisās puses ir Jānis Lemps, bet pirmā no labās puses – Līga Sondore, viņi abi vēlāk ierindojās starp visaktīvākajiem intervētājiem. Diemžēl arī starp vēstures

studijas uzsākušajiem daļa pakāpeniski „atbira”, jo pietrūka uzņēmības un patstāvīgā studiju darba iemaņu, savukārt citiem par šķērslī studiju turpināšanai kļuva darba pienākumi. Savukart centīgākie, piemēram, L. Sondore, par represiju tematiku izstrādāja gan studiju darbus, gan arī bakalaura un maģistra darbus.<sup>13</sup>

Astra Ābelniece norāda, ka šīs intervijas būtiski atšķiras no iepriekš minēto fondu intervijām, jo tās skar nevis *lokālu Latvales, bet gan Latvijas un pat citu valstu vēsturi. Represētie Rēzeknē un tās apkaimē ir nonākuši dažādu vēstures situāciju rezultātā; daļa pēc soda izciešanas atgriezusies dzimtajā pusē, daļa pilnīgi pretēji – mainījusi dzīvesvietu, lai nekas neatgādinātu par ģimenes, kāda cita tuva cilvēka (..) zaudēšanu. Intervētie visi ir cienījamā vecumā, bet viņu piedzīvotais un pārdzīvotais atstāj dziļu iespaidu uz jaunajiem vēsturniekiem. Šīs intervijas ierakstot, intervētājiem reizēm ir emocionāli ļoti smagi, jo stāstos ir daudz traģisku un cilvēka cieņu pazemojošu momentu, ko vecie cilvēki atceras ar asarām. Šo smagumu nākas vēlreiz pārdzīvot arī intervijas transkribēšanas procesā. Neraugoties uz to, vairāki studējošie tieši represēto intervijas daudzkārt ir izmantojuši savos zinātniskajos pētījumos.*<sup>14</sup>

Vēstures studiju programmas studējošie, protams, apguva padomju okupācijas varas pret Latvijas iedzīvotājiem īstenoto represiju politiku, zināja, ka staļinisko deportāciju pirmais vilnis grāva tautu 1941. gada 14. jūnijā, kad uz noietnēm un Sibīrijas specnometinājuma vietām tika izsūtīti 15 424 cilvēki, kuri bija saistīti ar dažādām darbības jomām. Gan docētāju lekcijas klausoties, gan patstāvīgi gatavojoties semināriem un eksāmeniem, studenti bija iepazinušies ar daudzveidīgiem represiju pētījumiem, tomēr tikšanās reizēm ar šos notikumus piedzīvojošajiem un pārdzīvojušajiem cilvēkiem bija cita pievienotā vērtība. Piemēram, uzklausot politiski represētos, kuri kopā ar ģimenēm bija nonākuši izsūtījuma vietās bērnbā, vairākums no viņiem stāsta par savas ģimenes sastāvu, dzīvesveidu un nodarbošanos gan Latvijā, gan arī izsūtījuma apstākļos, bet šajos stāstos reti pavīd kāda norāde par vecāku politiskajām

<sup>13</sup> Sondore, L. (2016). *Vēstījumu kopsakarības diskursos par Nautrēnu vidusskolas jauniešu pretpadomju organizāciju „Latgales Vanagi” (1946–1956)*. Bakalaura darbs. Rēzekne: RTA.

Sondore, L. (2018). *Pretpadomju jauniešu organizācija “Latgales Vanagi” (1946–1956): liecības VDK arhīva tiesvedības dokumentos, darbības laika periodikā un mūsdienās*. Maģistra darbs. Rēzekne: RTA.

<sup>14</sup> Ābelniece, A. (2017). *Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Mutvārdu vēstures arhīvs*. Maģistra darbs. Picejams RTA arhīvā, 53.-54. lpp.



*1.3. attēls.* Vēstures studentu grupas iepazīšanās un pirmā intervija ar Rēzeknes Politiski represēto kluba prezidentu A. Ludboržu 2013. gada 27. novembrī  
Foto V. Čakša

aktivitātēm. Lai arī okupācijas varas mērķis bija izolēt savam režīmam it kā draudīgos elementus, tostarp arī sabiedrības izglītotāko un pilsoniski aktīvāko daļu, tomēr apkopotās intervijas izsūtīto ģimeņu pārstāvju pilsonisko aktivitāti apliecina reti. Lielākā Latvijas iedzīvotāju izvešanas akcija, kuru īstenoja 1949. gada ziemā un pavasarī, galvenokārt bija vērsta pret zemniecību, un, kā liecina apkopotās intervijas, arī no Latgales izvesto ģimenes lielākoties dzīvoja laukos. Pārsvārā izveda visu ģimeni, tostarp, arī vecus, slimus cilvēkus, pusaudžus un mazus bērnus. Represiju laikā izvesto vecāka gadagājuma cilvēku starp Rēzeknes Politiski represēto kluba biedriem vairs nav, intervēto kopumu pārsvārā veido jauniešu vecumā deportētie vai agrā bērnībā kopā ar ģimeni izvestie bērni, kuri dzimtajā pusē atgriezās pēc rehabilitācijas un nu jau ir sasnieguši 70–80 gadu vecumu. Tādējādi vairākums no RTA vēstures studentu intervētajiem Rēzeknes Politiski represēto kluba biedriem bija starp tiem 10 tūkstošiem bērnu, kuri vienas nakts laikā devās tālajā ceļā uz spēcnotinājuma vietām Sibīrijā.

Sadarbība starp politiski represētajiem un RTA vēsturniekiem turpinājās dažus gadus, galvenokārt gan kā intervēšana un līdzdalība 1949. gada 25. marta piemiņas pasākumos, kas notika Rēzeknes Kultūras namā. 1941. gada 14. jūnija pasākumi diemžēl sakrita ar semestra noslēguma sesiju, tāpēc studenti tajā piedalīties nevarēja. Šo sadarbību apliecina arhīvā saglabātās fotogrāfijas, daļa no kurām izlases veidā ir šeit pievienotas.

1.4.–1.7. attēlā ir apkopoti 2015. g. 25. marta represiju piemiņas pasākuma, kas notika Rēzeknes Kultūras namā, dalībnieki. 1.4. attēla fotogrāfijās ir redzama gan pasākuma vadītāja, gan pārstāvji no pašu represēto vidus, kuri dalījās atmiņās par izsūtījumā pārdzīvoto, gan arī studentu grupa, kas pirmo reizi kopš sadarbības līguma noslēgšanas ar Rēzeknes Politiski represēto klubu piedalījās šādā pasākumā: 2. rindā no kreisās – Dāvis Veckalniņš, Kaspars Strods, Astra Ābeliece, Santa Strekālova, Sandis Zaķis, Agnese Martinsone, Jānis Lemps, Rihards Pauniņš; 1. rindā no kreisās – Ginta Vītola, Valērija Škaļikova, Agita Bīriņa, Andris Kovtuns. Šī bija pirmā studējošo grupa, kas uzsāka politiski represēto intervēšanu, liekot pamatus RTA Mutvārdu vēstures arhīva fondam. Studentu grupas priekšā uzrunu represiju atceres pasākumā saka Valda Čakša. 1.5. attēla fotogrāfijās ir redzama daļa no Rēzeknes Politiski represēto kluba biedriem.

Piemiņas pasākumus RTA un Politiski represēto kluba sadarbības laikā vienmēr emocionāli kuplināja dziedošās seniores no vēl 1984. gadā pensionēto skolotāju padomes organizētās folkloras kopas, uz kuras pamata vēlāk izveidojās etnogrāfiskais ansamblis “Rūta” (1.6. attēls). Gan ansambli, gan arī 5. vidusskolas audzēkņu instrumentālos ansambļus, kas muzicēja šajos pasākumos, vadīja Madara Broliša (1.7. attēls).





*1.4. attēls.* Represiju piemiņas pasākuma atklāšanas dalībnieki Rēzeknes pilsētas Kultūras namā 2015. gada 25. martā. Foto K. Zellis



*1.5. attēls.* Represiju piemiņas pasākuma dalībnieki – politiski represētie un RTA studenti. 2015. gada 25. marts. Foto K. Zellis



1.6. attēls. Represiju piemiņas pasākuma noskaņu kuplina etnogrāfiskais ansamblis "Rūta". 2016. gada 25. marts. Foto V. Čakša

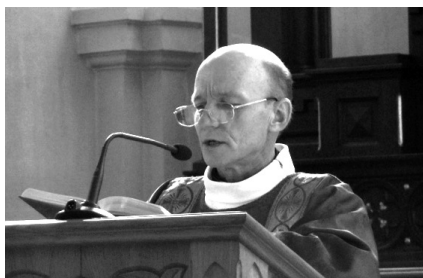
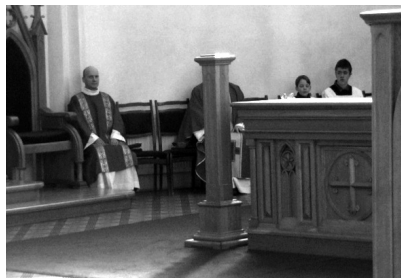




*1.7. attēls.* Koncertu programmas kopā ar etnogrāfisko ansambli “Rūta” un 5. vidusskolas skolēniem gatavoja un arī pati uzstājās mūzikas pedagoģe Madara Brolīša. Foto K. Zellis

Tā kā represiju piemiņas pasākumi notika vienlaicīgi ar studiju procesu, studenti nevarēja piedalīties dievkalpojumos, kas vienmēr notika Vissvētākās Jēzus Sirds Romas katoļu katedrālē, kā arī ziedu nolikšanas ceremonijās represiju piemiņas vietās, tad sadarbības laikā kopā ar V. Čakšu piedalījās tikai 25. marta piemiņas pasākumā Rēzeknes Kultūras namā. Kopā ar studentiem šajās tikšanās reizēs, tāpat kā dievkalpojumos un ceremonijās represiju piemiņas vietās savu iespēju robežās dažkārt piedalījās arī vēstures studiju programmas docētāji: Kaspars Zellis, Vladislavs Malahovskis, Pēteris Kivrāns un Inese Brīvere.

25. marta dievkalpojums Rēzeknes Vissvētākās Jēzus Sirds Romas katoļu katedrālē vienmēr sākas ar katra dievkalpojuma dalībnieka lūgšanu, kurā represētie pateicas Dievam par savas un savu tuvinieku dzīvības glābšanu un, noņemoties ceļos, lūdz svētību šim dievkalpojumam. Dievkalpojums sākas ar dziesmu, kuras laikā klātesošie, pieceļoties kājās, parāda gatavību kalpot Dievam, un dziesmas laikā priesteris, kurš vada dievkalpojumu, iznāk altārtelpā.



*1.8.– 1.9. attēls.* Priesteri altārtelpā, vadot dievkalpojumu  
2016. gada 25. marts. Foto V.Čakša

Tradicionāli represiju upuriem veltītajos aizlūgumos priesteri piemin latviešu un citu tautu okupācijas režīmu upurus, un klātesošie lūdzas, lai nekad neatkārtotos tautu pagātnes tik traģiskās lappuses. Pēc dievkalpojuma represētie pilsētas Domes sagādātajā autobusā dodas nolikt ziedus ar represijām saistītajās piemiņas vietās Rēzeknes pilsētā. Gan dievkalpojumā, gan arī piemiņas vietās komunistiskā terora upuru piemiņas dienās 25. martā un 14. jūnijā ik gadu pulcējas arī pilsētas iedzīvotāji.

Šajos pasākumos piedalās ne vien Rēzeknes politiski represēto kluba



biedri, bet ierodas arī citviet Latvijā dzīvojošie cilvēki, kuru ģimenes locekļi vai viņi paši savulaik devušies baigajā ceļā no dzelzceļa stacijām Rēzeknē. Stāstot par represijās pārdzīvoto, vairāki no runātājiem piemin, ka, vēl būdami bērni, viņi toreiz pilnībā neapjauta izsūtīšanas traģisko pusi, bet īpaši skaudri to izjuta viņu vecāki, kuri, nonākot nometinājuma vietās, centās gādāt gan par ģimenes iztiku, gan mājokli un savu bērnu izglītības iespējām. Daļa no vecākās paaudzes neizturēja smagos darba un sadzīves apstākļus, kas iedragāja viņu veselību, un svešumā vai vēl ceļā uz nometinājumu aizgāja mūžībā. Viņu piemiņu uzturot, tagad jau cienījamu vecumu sasniegušie izvešanas laika bērni ir apņēmības pilni stāstīt arī savu piederīgo neizstāstīto stāstu. Vairāki no runātājiem piemiņas pasākumos piemin, ka Sibīrijā pavadītais laiks ir padarījis viņus stiprus, īpaši bīstamas un sarežģītas dzīves situācijas viņi nereti salīdzina ar izsūtījuma laikā pieredzēto, un tas spēcina un palīdz pārvarēt radušās problēmas.



*1.10. attēls.* Braucienā pa Rēzeknē izveidotajām represiju piemiņas vietām  
2016. gada 25. martā. Foto V. Čakša



*1.11. attēls.* Ziedu nolikšana pie represiju piemiņas akmens skvērā pie Rēzeknes upes 2016. gada 25. martā. Foto V.Čakša



*1.12.–1.13. attēls.* Politiski represētie gatavojas ziedu nolikšanai pie represiju piemiņas akmens stacijas Rēzekne II teritorijā 2016. gada 25. martā.  
Foto V. Čakša



1.14. attēls. A. Ludboržs stāsta par ceļu uz Sibīriju caur staciju Rēzekne II  
2016. gada 25. martā. Foto V. Čakša

Tikšanās ar politiski represētajiem šajos piemiņas pasākumos stimulēja studentus aktīvāk iesaistīties intervēšanā, skaņu ierakstu transkribēšanā un to noformēšanā atbilstoši mutvārdu vēstures dokumentu arhivēšanas prasībām. Apgūtās iemaņas daļai no bakalaura programmas absolventiem kļuva par noteicošo faktoru, izvēloties turpināt studijas arhīvniecības maģistra programmā.

Interviju sistematizēšanas laikā uz sadarbības līguma (2014) pamata RTA Mutvārdu vēstures arhīva veidošanas procesā iesaistījās arī Latvijas Nacionālais arhīvs, savukārt ar Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociāciju „Dzīvesstāsts” noslēgtais līgums paredzēja sadarbību mutvārdu vēstures ekspedīciju nodrošināšanā, kā arī iegūtā interviju materiāla saglabāšanas un izmantošanas problēmu risināšanā.

Papīra formāta lietas tiek uzglabātas Informācijas un komunikācijas zinātņu studiju virziena docētāju darba telpā (atsevišķā skapī). A. Ābelniece uzsver, ka *būtisks šķērslis MVA pilnīgai sakārtošanai un uzturēšanai ir tas, ka tam akadēmijā nav paredzēta amata vienība*.<sup>15</sup>

Diemžēl visus sarakstos esošos represētos cilvēkus neizdevās nointervēt divu iemeslu pēc: 1) ne visi no uzrunātajiem kluba biedriem piekrita stāstīt par represijās pārciesto; 2) akadēmijā tika pārtraukta vēstures bakalaura studiju programmas īstenošana, kas vistiešāk skāra sadarbības līgumā paredzētā īstenošanu. Tā kā intervijas bieži bija emocionāli smagas arī intervētajiem, viņiem bija nepieciešamas gan atbilstošas interviju vadīšanas kompetences, gan arī padziļinātas vēstures zināšanas un ieinteresētība rezultātā. Ar nožēlu jāatzīst, ka, paliekot bez studentiem, politiski represēto intervēšanu nācās pārtraukt.

Tā kā Arhīvu likuma 14. pants nosaka, ka nacionālajā dokumentārajā mantojumā ietilpst publiskie dokumenti, kuriem ir arhīviskā vērtība, un privātpersonu arhīviski vērtīgie dokumenti. Tas nozīmē, ka par RTA MV arhīvā saglabātajām intervijām būs jāslēdz līgums ar LNA par to iekļaušanu nacionālajā dokumentārajā mantojumā, paredzot, ka dati par dokumentiem tiks iekļauti Nacionālā dokumentārā mantojuma reģistrā (Vienotās valsts arhīvu informācijas sistēmas daļā), kura veidošanas, papildināšanas, uzturēšanas un pieejamības kārtību reglamentē LR pieņemtie Nacionālā dokumentārā mantojuma reģistra noteikumi.<sup>16</sup> Tomēr šobrīd RTA MV arhīva

<sup>15</sup> Ābelniece, A. (2017). *Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Mutvārdu vēstures arhīvs*. Maģistra darbs. Pieejams RTA arhīvā, 59. lpp.

<sup>16</sup> Nacionālā dokumentārā mantojuma reģistra noteikumi (2012.6.nov.). MK noteikumi Nr.750 (prot. Nr. 62 11.§). *Likumi lv*, <https://likumi.lv/doc.php?id=252617>, sk. 30.04.2017.

mērķauditorija ir ikviens, kurš uzskata, ka katra cilvēka dzīvesstāstam ir neatkārtojama vērtība, un tajā ir gan racionālas domas, gan izjūtu savdabība, gan iracionālie dzīves instinkti, gan arī daudzas citas grūti tveramas nianšes.

Diemžēl RTA servera apjoma dēļ akadēmijas administrācija nolēma, ka no 2020. gada 1. jūlija RTA Mutvārdu vēstures arhīvā saglabātās intervijas vairs nebūs interesentiem pieejamas elektroniskajā formātā RTA mājaslapā, tomēr papīra formātā, sazinoties ar RTA docenti V. Čakšu, potenciālie pētnieki tās arī turpmāk varēs izmantot.

Lai stimulētu mutvārdu vēstures pētniecību, nākamajā nodaļā tiek piedāvāts ieskats pieredzes bagātu kolektīvās un individuālās atmiņas teorētiķu, kā arī un mutvārdu vēstures pētnieku atziņās.



## 2. ATMIŅA – TAGADNĒ SVARĪGAS PAGĀTNES LIETOŠANA UN IZMANTOŠANA IDENTITĀTES UN SABIEDRĪBAS VĒRTĪBU VEIDOŠANĀ

Mūsdienās aizvien vairāk tiek aktualizēta problēma par kopīgas un vienlaikus toleranti daudzveidīgas sabiedrības pastāvēšanu. Lielāko daļu no latviešu tautības pamatiedzīvotājiem vieno kopīga vēsturiskā pieredze, tomēr ir jāatzīst, ka šodienas Latvijas sabiedrībā pastāv vairākas strikti nodalītas atmiņas telpas. Katrā no tām cilvēku dzīves, viņu nodzīvotie *gadi krāj atmiņas. Tās pabalo, uzplaiksnī, sarindojas loģiskā secībā un veido (...) dzīvesstāstus, tautas likteni, vēsturi.*<sup>17</sup> Atmiņas sekmē gan sabiedrības radošā gara izpausmi, gan arī vēstures integrāciju tagadnē. Pavirši aplūkojot atmiņas būtību, varētu šķīst, ka tā pieder pagātnei, nodzīvotam un pabeigtam dzīves posmam, taču mūsu uzkrātā pieredze nav nodalīta no tagadnes. Sociālā atmiņa ir tagadnes daļa, kas, veidojot piederību, piedalās identitātes radīšanā.<sup>18</sup> Katram cilvēkam ir sava vieta sabiedrībā, ikviens ir daļa no tās, un cilvēka atmiņa nevar būt nodalīta no sabiedrībai raksturīgajām norisēm. Var apgalvot, ka cilvēka atmiņa savā ziņā ir pagātnes liecību krātuve, un mēs šīs atmiņas atdzīvinām – vēsture ir atmiņas dzīvība, *vēsture ir sava veida sabiedrības dialogs pašai ar sevi, tāpat kā personiskā atmiņa ir patības izpratnes meklējumu avots.*<sup>19</sup> Bez atmiņas jeb pagātnes liecībām vēsture nav iedomājama, tāpēc zinātnieku pievēršanās tās izpētei ir likumsakarīga. Tradicionālais priekšstats par vēstures un atmiņas attiecībām balstīts uzskatā, ka vēsturnieka uzdevums ir būt par atgādinātāju, radot iespēju nākamajām paaudzēm mācīties no iepriekšējo paaudžu piemēriem. Paaudžu jeb *sociālā atmiņa ir aktīvā pagātne, kas formē cilvēku identitātes. Priekšstats par identitāti ir atkarīgs no atmiņas un tās izpausmēm tagadnē. Pastāv arī otrāda kopsakarība, ka*

<sup>17</sup> Feldmane, S. (2011). Atmiņas ir vēstures liecības. *Druva*, 14. jūnijs, 5. lpp.

<sup>18</sup> Rifkins, Dž. (2004). *Jaunais ekonomikas laikmets*. Rīga: Jumava, 47. lpp.

<sup>19</sup> Neil, J., Smelser, P. (2001). International encyclopedia of time. *Social & Behavioral science: volume 4*. UK, ELSEVIER, pp. 2223.

*sociālā atmiņa ir atkarīga no identitātes.*<sup>20</sup>

Pagātnes domātāji atmiņas problemātikai ir pievērsušies jau izsenis, savukārt psihologi tās izpēti uzsākuši 19. gadsimtā, bet atmiņas zinātniskais diskurss sāka veidoties vēl vēlāk – pēc Pirmā pasaules kara, kad franču sociologs Moriss Halbvahss (*Maurice Halbwachs*, 1877–1945) pievērsās cilvēku kopīgās pieredzes analīzei, radot *kolektīvās atmiņas* konceptu. Viņš pamatoja uzskatu, ka kolektīvā atmiņa ir kādas cilvēku grupas kopīgais (kolektīvais) atmiņas veidojums pretstatā atsevišķas personas individuālajam atmiņas veidojumam. Kolektīvā atmiņa veidojas pagātnes un tagadnes savstarpējās mijiedarbības procesā, un tā realizējas sociālajos un kultūras kontekstos.<sup>21</sup> Indivīds, atceroties kādu pagātnes notikumu, spilgtu dzīves momentu, pārdzīvo to no jauna un rekonstruē savu pagātnes pieredzi. M. Halbvahss darbā *Das kollektive Gedächtnis (1925)*<sup>22</sup> apgalvoja, ka atmiņas veidošanos ietekmē sociālās grupas. Viņa doma ir jāsaprot šādi: indivīdi atceras tiešā, fiziskā nozīmē, bet to, kas ir atcerēšanās vērts, un to, kā notiks atcerēšanās, nosaka sociālā grupa. Pamatā tam ir nosacījums, ka cilvēki identificējas ar tādiem publiskās dzīves notikumiem, kas ir nozīmīgi grupām, kuru locekļi viņi ir. Tāpēc cilvēki „atceras” arī daudz ko tādu, ko paši pat nav piedzīvojuši. Kolektīvā atmiņa veido grupas sadarbības jeb komunikācijas pamatus, kas nodrošina un ietekmē saskarsmi starp kādas konkrētas grupas piederīgajiem. Pēc Halbvahsa domām, kolektīvā atmiņa, no vienas puses, ir atsevišķa indivīda atmiņa, kas rodas un īstenojas, cilvēkam darbojoties dažādās jomās, bet, no otras puses, kolektīvā atmiņa ir pagātnes un tagadnes savstarpējā mijiedarbība kādas sociālās vai kultūras grupas ietvaros. Tā veidojas savstarpējās komunikācijas rezultātā, kā arī mediju un institūciju ietekmē. M. Halbvahsa pieredze ir tāds, ka viņš īpaši uzsvēra tagadnes sociālo procesu nozīmi un nepieciešamību pētīt (un to arī darīja) publiskus komemoratīvos rituālus, to simbolus un tehnoloģijas, bet būtiskākais viņa devums ir atmiņas diskursa pārorientēšana no

<sup>20</sup> Skat.: Gillis, R. J. (1996/1994). Memory and identity: The history of a relationship. In: Gillis, R. J. (ed.). *Commemorations: The politics of national identity*. Princeton; New Jersey: Princeton University Press. P. 3–4.; Olick, K. J. (2007). *The politics of regret: On collective memory and historical responsibility*. New York, London: Routledge. P. 20.

<sup>21</sup> Weiß, S. (2013). Maurice Halbwachs „Konzept des „kollektiven Gedächtnisses““, *Tabularasa, Erschienen in Ausgabe: No 90 (08/2013)* [[http://www.tabularasa-jena.de/artikel/artikel\\_4913/](http://www.tabularasa-jena.de/artikel/artikel_4913/)], skat. 17.03.2015.

<sup>22</sup> Halbvahss, M. (1925). *Das kollektive Gedächtnis (1925); (atk.1991)*. Frankfurt am Main: Fischer.

bioloģiskā uz kultūras lauku.<sup>23</sup> Interpretējot M. Halbvahsa idejas, viņa sekotāji radīja vairākas pieejas atmiņas pētīšanā, tomēr tās vienoja pamatideja, ka tagadne nerada jaunas atmiņas, bet tā darbojas kā filtrs, kas nosaka, kuras atmiņas šobrīd ir derīgas un kuras nav. Tādējādi tagadne *izstumj uz neapzinātības lauku visu, kas nav savietojams ar esošās sociālās vides paražām un priekšstatiem* (...).<sup>24</sup> Pieeju pamatideja – sociālajai atmiņai piemīt stabilizējoši (sinhroni) un mainīgi (diahroni) procesi, tāpēc pagātnei piešķirtās nozīmes vienlaikus spēj būt konkrētas sabiedrības īpatnību atainojums un šo īpatnību nepastāvīguma iemesls. Laika gaitā, paplašinoties atmiņu pētījumiem gan Eiropā, gan ASV, sākās aizvien plašāka pievēršanās kolektīvo emociju un rīcību izpētei, analizējot svētkus, politiskās ideoloģijas, kā arī sadzīves priekšmetus un kultūras pieminekļus, kultūras telpas u. c. Dažādu zinātņu nozaru pārstāvji, no vienas puses, gan kritizēja M. Halbvahsa radītās teorijas, bet, no otras puses, uz to pamata pavēra aizvien jaunus horizontus, savās teorētiskajās pieejās padarot atmiņu izpēti aizvien niansētāku.

M. Halbvahsa teorētiskās pozīcijas kritiķis, bet vienlaikus tās tālāk-veidotājs Jans Assmans (*Assmann*, 1938) izvirzīja mnemovēstures (*Gedächtnisgeschichte*) konceptu, ar kuru viņš pamatoja kultūras un komunikatīvās atmiņas nošķirumu, tādējādi atceļot kraso dalījumu starp vēsturi un atmiņu. Viņš norāda, ka mnemovēsture ir mēģinājums analizēt ne pagātņi vispār, bet gan pagātņi, kādu atceras konkrēts indivīds.. Teorijas pamatā ir uzskats, ka vēsture ir jāsaprot ne tikai kā pagātnes fakti, bet galvenokārt kā nebeidzama “rekonstrukcijas jeb iztēlošanās darbība”, jo pagātne nevar tikt uzglabāta, tā nemitīgi tiek “apstrādāta” un mediēta, bet mediācijas process ir atkarīgs no semantiskajiem rāmjiem un indivīda vai sabiedrības tā brīža vajadzībām, jo *stāstījuma struktūras ir iedarbīgas darbības, pieredzes, atmiņas un reprezentāciju organizācijā*.<sup>25</sup> Vajadzība pēc pagātnes integrācijas kolektīvajā pieredzē kļūst sevišķi aktuāla laikā, kad nostiprinās jaunas ideoloģijas, paralēli transformējot noteiktā sabiedrībā pastāvošās kultūras vērtības un sociālās grupas.

<sup>23</sup> Bērziņš, D. (2015). *Sociālās atmiņas un komunikācijas ētika: holokausta diskursi Latvijā (1945-2014)*. Promocijas darbs. Rīga: LU, 30. lpp. Skat: [https://www.szf.lu.lv/fileadmin/user\\_upload/szf\\_faili/Petnieciba/promocijas\\_darbi/Promocijas\\_darbs\\_D\\_Berzins.pdf](https://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/promocijas_darbi/Promocijas_darbs_D_Berzins.pdf), skat. 06.17.2020.

<sup>24</sup> Turpat.

<sup>25</sup> Assmann, J. (1988). *Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität*, in: Jan Assmann, Tonio Hölscher (Hrsg.) *Kultur und Gedächtnis*. Suhrkamp, Frankfurt a. M. P. 75.

Kā norāda Deniss Hanovs, tad stāstot cilvēks iekļauj savas atmiņas *sociāli atpazīstamos* rāmjos, tādējādi aktīvi piedaloties sociālās (kolektīvās, kultūras) atmiņas karkasa veidošanā. Šis karkass bāzējas uz atmiņas pieturas punktiem, kas kalpo par kolektīva (kopienas, sabiedrības) *orientieriem* jeb *vadlīnijām*.<sup>26</sup> Lai gan pats atmiņas veidošanās process joprojām nav līdz galam izpētīts, tomēr zinātnieki ir atklājuši atmiņas darbības mehānismus, kas ļauj izprast, ko, kā un kāpēc vairāk vai mazāk atceras indivīds, kas ļauj izmantot atmiņas daudzveidīgos pētījumos.

Pēc J. Asmana domām, katra konstruētā pagātne, kas ir paredzēta tagadnes notikumu skaidrojumam, ir vērtējama kā selektīva rekonstrukcija. Šī individuālās un kolektīvās atmiņas īpatnība ļāva viņam veidot tēzi par to, ka pagātne kā objektīvi eksistējošs pagājušo notikumu kopums neeksistē, bet kļūst par tādu tikai tad, kad mēs uz to atsaucamies.<sup>27</sup> Deviņdesmitajos gados J. Asmans un viņa dzīvesbiedre Aleida Asmanne (1947) izstrādāja kultūras un komunikatīvās atmiņas teoriju, kurai ir pievērsta liela starptautiska uzmanība. Pakāpeniski pilnveidojot teoriju, A. Asmane piedāvā četru atmiņu ietvaru koncepciju, sadalot atmiņu individuālajā, sociālajā, politiskajā un kultūras atmiņā. Viņa pamato, ka atmiņa veidojas un tiek uzturēta sociālās komunikācijas ceļā, kā arī tiek iemiesota aktuālajos medijos, simbolos un publiskajā komemorācijā. Indivīdi, būdami vērotāji, norišu dalībnieki vai upuri, vienmēr ir iekļauti vēstures procesa dinamiskajā kontekstā. Katrs cilvēks veidojas sava laika vēstures nozīmīgāko notikumu ietekmē un, neatkarīgi no tā vai ir vienisprātis ar citiem saviem līdzcilvēkiem, viņš lieto savas paaudzes pasauluzskatus, pārlicību, sociālās vērtības un interpretāciju modeļus. Tas nozīmē, ka individuālo atmiņu nosaka ne tikai paša cilvēka laika diapazons, bet arī daudz plašākais paaudzes horizonts, kas ietver individuālās pieredzes iekļaušanu vai pretstatīšanu sabiedrībā lietotiem vēstures lielstāstiem<sup>28</sup> Apkopojot Asmanu teorijas, var secināt, ka viņu izstrādātajās teorijās individuālā atmiņa ir dinamisks individuālās pieredzes apstrādes līdzeklis, savukārt sociālā jeb komunikācijas atmiņa

<sup>26</sup> Hanovs, D. (2009). *Atcerēties, aizmirst, izdomāt. Kultūru un identitāšu biogrāfijas 18.-21. gs. Latvijā*. Rīga: SIA Drukātava.

<sup>27</sup> Assman, J. (1992). *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, München. s.31 (Aufl. 1997. Taschenbuchausgabe München 1998).

<sup>28</sup> Assmann, A. (2011). *Cultural Memory and Western Civilization. Functions, Media, Archives*. New York: Cambridge University Press.

balstās uz pagātnes stāstu funkcionēšanas mehānismiem, bet kultūras atmiņas uzdevums ir pārvērst pārejošo mūžīgajā.

Balstoties uz Asmanu teorētisko mantojumu, franču zinātnieks Pjērs Norā (*Perre Nora*, 1931) viņu teorētiskajās pieejās kā nozīmīgākos izdala trīs savstarpēji saistītus tematus, kas veido kultūras atmiņas procesus – identitātes formēšana (politiskā iztēle), pagātnes atcerēšanās (atmiņa), kultūras pētniecības nodošana (tradīciju veidošana).<sup>29</sup> Balstoties uz minēto, var secināt, ka atmiņas, kas veido pagātnes saturu, ir noteikta laikmeta aktuālo ideoloģisko nepieciešamību atspulgs mūsdienu paudzēs un izejas punkts arī kultūras identitātes pārmatošanai, tautas pagātnē radīto garīgo un materiālo vērtību simbolu uzturēšanai. Šis izcilais franču zinātnieks iepriekšējā gadsimta beigās un mūsu gadsimta sākumā radīja tā saucamo *kultūras pēdu* teoriju, kurā vēlāk izdalīja *patiesās atmiņas* (1989) un *nozīmju trauku* (2010) tēmas. Viņš teorētiski pamatoja ideju par to, ka kultūras atmiņas saturs tiek iemiesots tā saucamajās *atmiņu vietās* (*sites of memory*). Tādējādi viņš pierāda, ka atmiņu pamatmērķis ir apstādināt laiku, kavēt aizmiršanu, nostiprināt lietu stāvokli, mirušo padarīt nemirstīgu un materializēt nematerializējamo; izmantojot pēc iespējas mazāk zīmju, saglabāt iespējami daudz nozīmju. Viņš arī pamato, ka dažas “atmiņu novietnes” ir lemtas izzušanai līdz ar tiem, kas glabā šo pieredzi. Citas, raksta vēsturnieks, ir iecerētas, lai kalpotu pedagoģiskiem nolūkiem: mācību grāmatas, dienasgrāmatas u. tml.

Vērtējot minētās nozīmīgākās atmiņu pētniecības teorijas, var secināt, ka kopumā tās pierāda, ka pagātnes notikumu, vēstures izpratne mūsdienu cilvēka domāšanā iekļaujas pakāpeniski, pat īsti nepretendējot uz patstāvīgu klātesamību zināšanu aprītē. Vēstures priekšstatījums kā gara pagātnē iziets loks sabiedrībā parasti tiek uztverts pastarpināti. Tā garīgās aktivitātes ir centrētas tagadnē, bet īstenojas plūsmā, kurā pakāpeniski gaist pati pieredze, tomēr indivīda apziņā *saglabājas atsevišķu tēlu kā bijušā atspoguļojuma izpratne*.<sup>30</sup> Tādējādi katras identificējamās sociālās grupas kultūrā jeb realitātes struktūru apjēgumā mijiedarbojas pagātne (atmiņas) un sevis veidošana reģiona kultūras simbolu kontekstā. Atbilstoši sociālās atmiņas jēdzienam *atmiņas subjekts ir indivīds vai sociālā grupa (tās identifikācijas vēsturiski mainīgie principi šajā*

<sup>29</sup> Norā, P. (2001). Atmiņu uzplūdi. *Diena*. 3. augusts. Skat. 10.04.2014. <http://www.diena.lv/arhivs/atminu-uzpludi-11096485>

<sup>30</sup> Čakša, V. (2003). Sociālā atmiņa kultūrvēsturiskajā pētījumā. *Rēzeknes Augstskolas zinātniskie raksti*. Rēzekne: RA Izdevniecība, 7. lpp.



gadījumā ir sekundāri), bet pats jēdziens ir vērsts uz pētāmo norišu eksplīcēšanu<sup>31</sup> sociālās kopības vērtību dinamikas kontekstā. Tāpat var secināt, ka cilvēka domāšana un atcerēšanās būtībā ir reizē individuāla, sabiedriska un pat publiska – tā dabiski mīt mājoklī, pagalmā, tirgū, pilsētas laukumā, arhitektūras ansablī, mākslas darbā, grāmatā u. c. Cilvēkiem domāšana un atcerēšanās norisinās ne tikai kā „notikumi galvā”, bet gan kā apgrozība, kurā dominē tas, ko Dž. Mīds u. c. dēvē par nozīmīgiem simboliem – vārdi, žesti, mūzikas skaņas, ierīces, mehānismi, dabiskas lietas – it viss, kas savā tiešamībā tiek *izmantots, lai pieredzei un atmiņai piešķirtu jēgu*,<sup>32</sup> uzturētu tradicionālās kultūras nepārtrauktību. Tātad tradicionālās kultūras izpratnes mehānisms balstās uz retrospektīvu etnosa vēstures izpratni. Veidot pagātnes notikumus no tagadnes perspektīvas ir vienīgā indivīdam un sociālai grupai dotā iespēja apjēgt pieredzi, kas temporāli atrodas ārpus fiziskās eksistences cikla robežām, sniegt, kā norāda P. Rikērs, *savas paaudzes priekšstatu par kādreiz notikušā jēgu*.<sup>33</sup>

Tādējādi atmiņa veic funkcijas, kas ir svarīgas visai sabiedrībai un katram indivīdam atsevišķi. Arvien vairāk un vairāk mēs apzināties atmiņas lomu mūsu dzīvē. Un pēdējos gadu desmitos sociālās atmiņas izpētes konceptualizēšana ir kļuvusi par visnotaļ svarīgu iezīmi zinātniskajā diskursā. Franču vēsturnieks Pjērs Norā apgalvo, ka mēs tik daudz laika tērējam apcerēm par pagātņi, jo tās mums ir tik maz palicis: dzīves daļa, kas jau ir izdzīvota, ir pārpludināta ar pagājību – ieradumu secība un paražas – tagad mēs dzīvojam atvienoti no mūsu pagātnes, ikdienā netiek izmantotas senču tradīcijas, mēs redzam sevi radikāli citādus nekā mūsu priekšteči. Pēc Nora izteikumiem, mēs reiz bijām iegrimuši pasaules vēsturē, tad šobrīd mēs speciāli kultivējam vietu atmiņai, jo tagad atmiņa tiek uztverta kā specifisks pētniecības objekts.<sup>34</sup> Zinātnieks tās nodēvējis par “atmiņas tirāniju”, vienlaikus norādot uz paradoks, ka, viņaprāt, par atmiņu runā tik daudz tieši tāpēc, ka tās ir

<sup>31</sup> Kīlis, R. (1998). Sociālās atmiņas jēdziens. No: *Atmiņa un vēsture: no antropoloģijas līdz psiholoģijai*. Rakstu krājums. R.: N.I.M.S., 30. lpp.

<sup>32</sup> Čakša, V. (2003). Sociālā atmiņa kultūrvēsturiskajā pētījumā. *Rēzeknes Augstskolas zinātniskie raksti*. Rēzekne: RA Izdevniecība, 8. lpp.

<sup>33</sup> Ricouer, P. (1997). Gedächtnis-Vergessen-Geschichte. In: Müller K. Rūsen J. (Hg.) *Historische Sinnbildung*. Hamburg: Rowohlt, S. 445.

<sup>34</sup> Nora, P. (1996-1998). *Realms of memory: rethinking the French past. Between Memory and History*. New York: Columbia University Press.

palicis tik maz.<sup>35</sup> Salīdzinot teorētiskās atziņas, var secināt, ka ikviens teorētiķis, tāpat kā ikviens vēsturnieks, atklāj tos procesus vai notikumus, kuri šķiet svarīgāki no sava laikmeta aktualitātēm, izceļot un interpretējot tos saskaņā ar savu pieredzi, personiskajiem uzskatiem, valdošo ideoloģiju. Atzīstot, ka vēsture nevar būt neitrāla, zinātnieki arvien lielāku uzmanību pievērš personīgās vēstures avotiem.<sup>36</sup>

Šajā sakarā arī Latvijas teritorijā, tāpat kā Lietuvā un Igaunijā pēc neatkarības atgūšanas, īpaši aktualizējas mutvārdu vēstures avotu radīšana un to pētniecība. Mutvārdu vēsturē viens no galvenajiem avotiem ir intervijas par cilvēku dzīves laikā piedzīvoto un pārdzīvoto, bet mutvārdu vēsture pēta arī tādus individuālās izcelsmes avotus kā vēstules, dienasgrāmatas, memuāri, atmiņu pieraksti.<sup>37</sup> Pētot mutvārdu vēsturi, ir jāapzinās, ka atcerēšanās procesu ietekmē sociālais konteksts, mūsdienu vērtējumi, turklāt daudz no pagājušā ir aizmirsts, un dzīvesstāstos pieredzētais nereti savienojas ar šībrīža sabiedrībā aktualizēto.

Mūsdienās arī Latvijā vairāku nozaru zinātnieki (Māra Zirnīte, Vita Zelče, Irēna Saleniece, Mārtiņš Kaprāns, Didzis Bērziņš, Kaspars Zellis, Edvīns Šūpulis, Deniss Hanovs u. c. ir aktualizējuši problēmas par to, kāda šodienas paaudžu atmiņās ir nodotā vēstures faktu interpretācija, tāpat arī vēstures notikumiem saistīto morālo vērtību godāšana. Tiek uzsvērts, ka, veidojot un pētot mutvārdu vēstures avotus, ir jāveicina sapratnes un piedošanas rašana, nebaidoties no totalitārisma ēnām, jo tā ir viena no identitāti stiprinošas sociālās atmiņas veidošanas iespējām.<sup>38</sup> LU Sociālo zinātņu fakultātes profesore V. Zelče uzskata, ka ar *sociālās atmiņas un vēstures jautājumu izpēti un praktisku rekomendāciju sniegšanu politiķiem, valdībai, kultūras darbiniekiem, arī žurnālistiem, varētu sekmēt gan integrāciju, gan Latvijas cilvēku identitātes veidošanu.*<sup>39</sup> Savukārt vēsturnieks, LU Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks, vairāk nekā 40 zinātnisku publikāciju un monogrāfijas *Ilūziju un baiļu mašīnērija. Propaganda nacistu okupētajā Latvijā: vara, mediji un*

<sup>35</sup> Nora, P. (1989). *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire*. Representations, 26: 7.

<sup>36</sup> Zirnīte, M., Garda, I. (2014). *Mutvārdu vēsture un dzīvesstāsti. Vadlīnijas intervētājiem un atmiņu rakstītājiem*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija *Dzīvesstāsts*. 13. lpp.

<sup>37</sup> Turpat.

<sup>38</sup> Kokareviča, D. (2012). *Atmiņas – “derīgās” un “pārējās”?* <https://www.la.lv/atminas-derigas-un-parejas%E2%80%A9>, 28. marts, skat.15.09.2020.

<sup>39</sup> Turpat.

*sabiedrība (1941-1945)* autors, vēstures zinātņu doktors Kaspars Zellis, kurš mutvārdu vēstures pētnieku grupai pievienojies 2013. gadā, uzsver, ka Latvijas iedzīvotāju dzīvesstāstos, kuru liels dzīves posms ir noritējis Padomju Latvijā, vajadzētu reflektēt par šo vēstures nogriezni daudz vairāk un detalizētāk, nekā to varam novērot. Atsaucoties uz itāļu mutvārdu vēstures pētnieku Alesandro Portelli, viņš uzsver, ka stāsti ir dalāmi divās kategorijas – vēstures stāstos (*history telling*) un stāstījumos (*storytelling*). Ja vēstures stāstos intervētājs uzdod jautājumus, mēģinot “atjaunot” teicēja atmiņu, tad stāstījumi parasti notiek starp cilvēkiem, kas labi zina cits citu, un skar esošo, izcelto atmiņu, kas figurē teicēja apzinātajā prātā. Zināmā mērā ar to arī saistītas divas metodes mutvārdu vēsturē – viena ir strukturētā intervija, kas visumā atbilst vēstures stāstu kategorijai, un dzīvesstāsts, kura mērķis ir iegūt paša cilvēka stāstīto, minimāli iejaucoties viņa pieredzes retrospekcijā. Tādā veidā tieši dzīvesstāsti nodrošina lielāku avota neatkarību nekā uz strukturētiem jautājumiem būvētā mutvārdu vēsture.<sup>40</sup> K. Zellis arī norāda, ka mutvārdu vēsture un dzīvesstāsti pēc satura visumā ir analizējami pēc tiem pašiem principiem kā rakstītās atmiņas. Tomēr atšķirībā no paša cilvēka uzrakstītajām atmiņām mutvārdu vēsture parasti top, nevis pārdomājot faktus un interpretācijas, ko iekļaut savos memuāros, bet gan “uz vietas” konstruējot savas dzīves gājumu. Ar to saistītas ir gan pozitīvas iezīmes – piemēram, teicējam jābalstās tikai uz to, kas ir viņa tiešajā apziņā, nevis jāmeklē atbalsts vēstures literatūrā, gan arī negatīvas iezīmes – stāstījuma laikā var tikt aizmirstas dažas būtiskas lietas. Kā objektīvu faktoru varētu izcelt t. s. metanaratīvu un sociālās atmiņas pastāvēšanu, kas publiskajās diskursīvajās praksēs izceļ noteiktus faktus un interpretācijas, savukārt citus faktus no šīm praksēm izolē. Saprotams, ka cilvēkam, veidojot savu atmiņu stāstu, ir vieglāk balstīties uz bieži sabiedriskajā telpā aprobētiem vēstures faktiem un skaidrojumiem, kas rada sava veida atmiņas uzliesmojumus. Savukārt par citiem publiskajā telpā noklusētiem notikumiem var valdīt neziņa, kā par tiem reflektēt, kā rezultātā šie notikumi var tikt izstumti no aktīvās apziņas vai arī tie var veidot atsevišķu sociālo grupu kontrastatmiņu, noraidot nacionālās vēstures naratīvus.<sup>41</sup>

Arī DU profesore, vēstures zinātņu doktore Irēna Saleniece, kuras

---

<sup>40</sup> Zellis, K. (2018). Mutvārdu vēsture avotu kritikas skatījumā. No: *LU 76. starptautiskās zinātniskās konferences tēžu krājuma*. <https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/46606/Zellis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, skat. 17.08.2019.

<sup>41</sup> Turpat.

vadībā universitātē darbojas Mutvārdu vēstures centrs, uzsver, ka, ieklausoties cilvēka balsī, kad viņš stāsta par sevi, var atklāt vairāk, nekā paziņo vārdu saturs. Balsī skan piedzīvotais un pārdzīvotais: jūtas, emocijas, izpratne – attieksme pret stāstāmo un pret pasauli kopumā. Šī attieksme ir ļoti noturīga un paver iespēju labāk saprast pasauli, ieskatoties tajā cilvēka acīm, piemēram, kad tiek runāts par pagātņi, kas neatgriezeniski aizgājusi un pakļaujas apjēgšanai tikai ar avotu starpniecību. *Dzīvesstāstā cilvēka pagātne, pateicoties viņa paustajai attieksmei pret bijušo, parādās kā viengabalains tēls, kam vienotību piešķir paša teicēja personība. Tādējādi mutvārdu vēstures avoti var būt labi „sabiedrotie” vēstures pētīšanā.*<sup>42</sup> Centra krājuma daudzveidību apliecina I. Salenieces vadībā notikušo mutvārdu vēstures ekspedīciju rezultāti, kas devuši mutvārdu liecību krājumam vairāk nekā tūkstoši dzīvesstāstu un interviju, kā arī dažādus citus materiālus (respondentu personīgie foto attēli, dokumenti u. c.). Mutvārdu intervijas DU MVC krājumā ir iekļautas elektroniskajā katalogā (*exel* tabulas veidā), bez tām centra krājumā atrodas arī daudzveidīgs foto, vēstuļu, dažādu rokrakstu u. c. materiālu skaits, kas vienlaicīgi gan apgrūtina arhivēšanas procesu,<sup>43</sup> gan arī kopumā ir pamats universitātes docētāju un studentu mutvārdu vēstures pētījumu veikšanai.

Minēto zinātnieku darbus vieno tēze, ka Latvijas pamatiedzīvotājiem vēstures procesi nav bijuši saudzējoši, un tas ir zināmā mērā ietekmējis viņu zemo pašvērtējumu, piesaistes trūkumu savai valstij un arī zemo pilsoniskuma līmeni. Nevar noliegt, ka 20. gadsimta totalitārie režīmi lielā mērā ir deldējuši arī Latvijā dzīvojošo citu nāciju piederīgo pašapziņu, viņu pašvērtību, lemtspēju un arī savstarpējo uzticību. Lai gan kopš Latvijas atjaunošanas pagājuši gandrīz 30 gadi, sabiedrībā vienotības un saliedētības joprojām pietrūkst. Acīmredzot ir jāņem vērā, ka ikvienas sabiedrības sociālo modeli ietekmē vairāki objektīvi faktori: ārējie apstākļi, globalizācija, integrācija, sabiedrības locekļu informētības līmenis, ko nosaka informācijas telpai raksturīgie un pašu izvēlētie masu mediji. Tikpat svarīgs apstāklis ir arī sabiedrības locekļu sociālā integrācija un viņu pieņemtās autoritātes, pieejamie politiskie resursi

---

<sup>42</sup> Saleniece, I. (2008). *Ieklausoties izvesto balsīs. Mutvārdu vēstures avotu un arhīva dokumentu liecības par 1949. gada 25. marta deportāciju*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saulē”, 7. lpp.

<sup>43</sup> Strods, K. (2017). *Mutvārdu vēstures avotu arhivēšana Latvijā: pieredze un problēmas*. Maģistra darbs. Rēzekne, RTA, 56. lpp.

un pat ekoloģiskie apstākļi. Vienlīdz nozīmīgi faktori ir arī sabiedrību veidojošo sociālo grupu mentalitāte, ģimenes stāvoklis un dzimums, brīvais laiks un atpūta, sadzīves tradīcijas. Tātad var droši apgalvot, ka cilvēka esamība, tai raksturīgā simboliskā pasaule atspoguļojas viņa domāšanā, kas veido attieksmi – vērtīborientāciju, daudzveidīgas nostādes, pašu identitātes izpratni, kas veidojusies dzīves darbībā, socializācijā, izziņā, pārdzīvojumos un gribas vienībā. Kultūras procesu pētnieks Klifords Ģircs apgalvo, ka *tas, kāds ir cilvēks, var būt tik cieši savijies ar to, kur viņš ir, kas viņš ir un kam tic, ka nav nošķirams no visa tā.*<sup>44</sup> Domājams uzskata, ka *tādu cilvēku, ko nebūtu ietekmējušās konkrētās vietas piekoptās paražas, patiesībā nemaz nav, tādu nekad nav bijis un – pats svarīgākais – būtībā tādi nemaz nevar rasties.*<sup>45</sup>

Tātad cilvēka attieksmi pret esamību var definēt kā zināšanu, jūtu, uzskatu, gribas, rīcības veselumu, kas izpaužas cilvēka uzvedībā. Tā ir objektīva, universāla mījsakarība starp lietām, cilvēkiem un sabiedrībai raksturīgajām norisēm. Attieksme ietver visu cilvēka būtību, tas ir sociālās identitātes nosacījums. Attieksme var būt pozitīva vai negatīva. Negatīvā attieksme var būt: aizspriedumaina, agresīva, nosodoša, bet tā var būt arī labvēlīga un atvērta notikumiem, kas kā novitātes maina sabiedrības ierasto kārtību. Attieksmē izpaužas cilvēka profesionālā, sociālā un individuālā gatavība darbībai. Tā nosaka gatavību spriest, pieņemt lēmumus, gribēt būt iesaistītam, un darboties.

Savukārt mikrovidi ap cilvēku vispārināti var definēt kā telpu ar apstākļu kopumu, kas atrodas mījiedarbībā ar šajā telpā lokalizēto dzīvo sistēmu, ietekmējot tās dzīvības procesus.<sup>46</sup> Ierastajā lokālajā vidē cilvēks kopš bērnības veidojas par augošu, dinamisku vienību, kas attīstoties iekļaujas apkārtējās sabiedrības apritēs. Turklāt jau bērnībā cilvēka attīstību īpaši veicina personas, kas dominē viņam tuvākajā vides zonā un kurām atšķirīgās lokālās zonās piemīt dažādas lomas, kas spēj tās savstarpēji saistīt. Mainoties konkrētiem dzīves nosacījumiem mikrovides zonu ietvaros, katrs cilvēks saskaras ar dažādām sabiedrības varām, normatīviem un institūcijām, kas sekmē socializāciju. Individam kā personībai, protams, piemīt savas rakstura iezīmes, bet sociālais virzījums un viņa paša ieguldījums (pašaudzināšana un pieredze) socializācijas

<sup>44</sup> Ģircs, K. (1998). *Kultūru interpretācija*. Rīga: AGB, 40. lpp.

<sup>45</sup> Turpat.

<sup>46</sup> Šķilters, J., Burgmanis, G. (2011). Ģeogrāfiskā vide un identitāte. Grām: Šilters, Jurgis (sast.) *Nacionālā identitāte un vide*. Rīga: LU SPP, 7. –18. lpp.



procesā sekmē arī morālās apziņas nostiprināšanos, kas atspoguļojas viņa pilsoniskajā pozīcijā. Tā kā personības veidošanās un attīstības pirmais nosacījums ir darbības un personisko attiecību kopums, kas nodrošina orientēšanos dažādajās kopienas sakaru un uzskatu sistēmās, tad ar valodas starpniecību notiek viņa pieslēgšanās ne tikai reģiona kopienai, bet arī nacionālajā valstī atzītajai vērtību sistēmai. Diemžēl Latvijas apstākļos tieši valodas jautājumi, šķiet, ir kļuvuši par vienu no būtiskākajām sociālo grupu savstarpējo nesaskaņu iemesliem.

Attīstoties un pilnveidojoties komunikācijas un informācijas tehnoloģijām, tiek radīta pateicīga augsne ne vien valodu lietošanas spriedzei, bet arī daudzu tautu kultūras elementu saplūšanai, šo procesu ietekmē cilvēku apziņa deformējas vai pat zūd piederības sajūta kādai noteiktai kultūrai, tādējādi radot vairāk vai mazāk apzinātu nedrošības un psiholoģiska diskomforta sajūtu. Tradicionālās kultūras un nacionālās identitātes izpratnē mēs nevaram aiziet no savas eksistenciālās izjūtas tiešuma vai arī tās klaja nolieguma. Vērtējot nacionālās identitātes problēmu saasināšanos pagājušā gadsimta beigās, filosofs P. Laķis norādīja, ka nacionālo identitāti (...) *nosaka dažādu (...) attīstības loku aprites gaitā tapusi kopības dominante, varbūt neapjausts arhetipa izvērsums – vēsturiskais (...) liktenis, laiciski telpiskā sasaiste, (...) laikmeta kārtības pretrunīgie politiskie un ekonomiskie panākumi.*<sup>47</sup> Savukārt identitātes pētniece Monserata Žiberna (*Montserrat Guibernau*) skaidro, ka identitāte ir pašdefinīcija, sevis interpretācija, kas *nosaka personas būtību un vietu sociālā un psiholoģiskā nozīmē. Visas identitātes rodas sociālo attiecību un reprezentāciju sistēmas ietvaros,*<sup>48</sup> arī Bū Strots (*Bo Stråth*) atzīst, ka cilvēka pašapjēgsme var rasties tikai caur kolektīvu piederību.<sup>49</sup> Jau pieminētais vācu zinātnieks J. Asmans, pētot kultūras procesu iezīmes, arī ir definēja trīs identitāšu veidus: individuālā, personiskā un kolektīvā, (ar detalizētākām to iezīmēm). Pēc viņa domām, individuālā identitāte ir indivīda apziņā izveidojies un nostiprinājies savu pazīmju tēls, kas atšķir to no pārējiem; savas savdabības, unikalitātes un neaizstājamības apzināšanās. Tā balstās uz biogrāfiju, tās galvenajiem datiem un faktiem, kas saistīti ar cilvēka dzīves darbību. Personisko identitāti savukārt veido

<sup>47</sup> Laķis, P. (1998). Latviskā identitāte kā simbols. No: Kursīte, J. (Sast.) *Kultūras krustpunktu meklējumi*. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 235. lpp.

<sup>48</sup> Guibernau, M. (2007). *The Identity of Nations*. Cambridge: Polity Press, P. 10.

<sup>49</sup> Stråth, B. (2008). *Belonging and European Identity*. Liverpool: Liverpool university Press, P. 21.

visu sociālo lomu, īpašību un kompetenču iemiesošana, ko iegūst indivīds socializācijas procesā. Tā balstās uz viņa „Es” sociālo atzīšanu un indivīda iederēšanos.

Kolektīvā jeb “mēs” identitāte ir grupas priekšstats par sevi un grupai piederīgo identificēšanās ar to. Tā ir simboliska rakstura metafora, šķietams lielums, sociāla konstrukcija, tomēr pilnībā reāla. Teiktais lielā mērā attiecas arī uz politiski represētajiem Latvijas iedzīvotājiem, kuri pēc valsts neatkarības atjaunošanas ir apvienojušies savās organizācijās, tādējādi identificējot sevi ar piederību politiski represēto grupai. Jāpiekrīt arī P. Norā viedoklim, kurā viņš ir uzsvēris domu, ka daļa sabiedrības turas pie pagātnes, jo aizvien vairāk pieaug nākotnes neskaidrība,<sup>50</sup> kas dažādos vēstures notikumos ietekmē arī identitātes problēmu saasināšanos.

Pašlaik ekonomikas attīstības un tehnoloģiju radītās straujās pārmaiņas cilvēku dzīvē daļā no sabiedrības rada iekšēju protestu, saasinātu uztveri pret nesakārtotību un trūkumiem, ar kādiem nākas saskarties. Dzīvojot informācijas sabiedrībā, šie procesi atspoguļojas arī identitātes izpratnes saasināšanās, jo dažādā sociālo grupu atmiņā esošā pieredze izraisa dažādus spriedumus un pāridarījuma izjūtas. Kad cilvēki jūtas ērti, viņi bieži nepievērš vērību ziņām, politikai, savukārt apstākļos, kad strauji mainās situācija gan Latvijā, gan pasaulē, cilvēkam ir svarīgi saņemt kvalitatīvu informāciju par tagadnes notikumiem, kuri ietekmē viņa dzīvi. Informācijas ieguves avotu daudzveidību raksturo iedzīvotājiem pieejamās mediju sistēmas, kas viņiem ļauj piekļūt novitāšu saturam. Mediju daudzveidības esība ir viena no demokrātiskas sabiedrības pamatprincipiem, kas caurauž un ietekmē faktiski visas tās pastāvēšanas jomas. To vidū – valdošās elites periodiska nomaiņa, varas un pārvaldības institūciju darbība un attīstība, sabiedrības un tās grupu dažādu interešu pārstāvēniecība un reprezentācija.<sup>51</sup> Tā kā 21. gadsimts un postmodernisms arī Latvijas sabiedrības dzīvē ienāca straujā tempā un radās *globālo sakaru sniegtā iespēja uzzināt par notikumiem jebkurā pasaules malā, un informācijas loka nenoliedzama un šķietami bezgalīga paplašināšanās, kā arī kultūru daudzveidība jebkurā sabiedrībā un iespēja vienam otru sasniegt mirkļa laikā, izmantojot mobilos sakarus vai internetu,*<sup>52</sup> sabiedrības dažādās

<sup>50</sup> Nora, P. (1998/1992). The era of commemoration. In: Nora, P. (ed.). *Realms of memory. Vol. III: Symbols*. New York: Columbia University Press. P. 609–637.

<sup>51</sup> Zelče, V. (zin. red., 2018). *Mediju daudzveidība: politika, pētījumi un problēmas*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

<sup>52</sup> Heartney, E. (2001). *Postmodernism*. London: Tate Publ, P 4.

grupas pievērsās savām interesēm atbilstošiem informācijas ieguves medijiem.

Valsts prezidents Egils Levits vienā no intervijām ir norādījis, ka *sabiedriskie mediji un mediju telpa Latvijā ir salīdzinoši vāja, un tas atstāj iespaidu uz sabiedrību kopumā, sabiedrība var kļūt pārāk manipulējama.* Jāatzīst, ka mūsu valstī ilgu laiku ir pastāvējusi politiskā diskusija par problēmu, ka cilvēki nav pietiekami informēti, bet šī brīža fenomens ir cilvēku maldīga informēšana. Tas nozīmē, ka viņi nevis nezina, kas notiek, bet viņi saņem maldīgu informāciju par to, kas notiek, kas ir vēl bīstamāk, jo cilvēki var noticēt lietām, kas nav patiesas. *Nepietiekama informācija un skaidrojumi ietekmē spēju adekvāti un racionāli uztvert problēmas, un dažreiz tiek piedāvāti dumji risinājumi, jo netiek aptverts viss problēmu lauks, bet paņemta kāda detaļa, un tā tas ir daudzās jomās,*<sup>53</sup> skaidroja E. Levits.

Diemžēl ir jāatzīst, ka sabiedriskie mediji Latvijā ļoti bieži aktualizē sabiedrības integrācijas problemātiku, rakstot par divām informācijas telpām – krievisko un latvisko, tādējādi saasinot starpnacionālo spriedzi. Ir pētījumi, kas pierāda, ka sabiedrisko domu nosaka ne tik daudz publicētie viedokļi, cik jautājumi, par kuriem tiek rakstīts, citiem vārdiem, nevis tas, kas tiek rakstīts, bet gan – par ko tiek rakstīts.<sup>54</sup> Tādējādi ne vienmēr var pārmest pilsonim viņa attieksmi vai nostāju kādā jautājumā, jo ir jābūt pieejamai objektīvai informācijai, lai cilvēks varētu pieņemt lēmumu un adekvāti vērtēt situāciju. Atsevišķajos informācijas ieguves kanālos piemītošā propaganda kā citas sabiedrības ideju, uzskatu sistemātiska izplatīšana dažu atmiņas telpu pārstāvju starpā ar pārliecināšanu iegūst piekritējus, spējot pamudināt viņus uz noteiktu rīcību.

Integrējoties dažādajās atmiņu telpās globalizācijas apstākļos šo kopienu locekļiem veidojas nostalgija par ierastā nacionālā “lepnuma” vēstures iziršanu jeb bailes zaudēt nacionālo savdabību. Kad atmodas laikā aktualizējās jautājums par atmiņas “atgūšanu”, zinātnieki daudzviet proponēja, ka sociālā atmiņa ir viens no masu mobilizācijas līdzekļiem, pamatojot to ar atklāsmēm par staļiniskajām represijām un aktualizējot sabiedrībā deportāciju atceres dienas. Tas citās atmiņu kopienās

<sup>53</sup> Zvejnieks, L. (2019). *Intervija ar Egilu Levitu par mediju telpu un sabiedrisko mediju finansējumu.* <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/levits-vaja-mediju-telpa-var-novest-pie-manipulejamakas-sabiedribas.a329259/>, skat. 04.01.2020.

<sup>54</sup> Laganovskis, G. (2004). *Intervija ar Ābramu Kļeckinu.* Informācijas telpa – nekas nav absolūts. *Latvijas Vēstnesis*, 27.02., skat. 16.07.2016.

radīja neapzinātu protestu gan pret globalizācijas ietekmēto pasaules mainīgumu, gan arī pret ikdienas saskarsmes ar pagātņi izzušanu. Vēl citās atmiņu kopienās joprojām neizpratni rada ikdienā lietojamo lietu daudzveidība vai to sarežģītība, izmaiņas paaudžu saskarsmes formās, mājokļu un darbavietu formātā jeb indivīdu aptverošajā lokālajā vidē. Tomēr pēdējo gadu notikumi, kad Eiropu ietekmē starptautiskie politiskie konflikti vai to sekas, kā arī ekonomikas globalizācija, vairāk kā jebkad agrāk mūsdienu sabiedrībā priekšplānā izvirzās nacionālās identitātes jautājumi, kas skaitliski nelielām tautām, pie kādām pieder arī latvieši, var būt nācijas pastāvēšanas galvenā vērtība. Citām sociālajām grupām savukārt aktualizējas sev nozīmīgas pagātnes atcerēšanās formas (svētki, atceres pasākumi, publiskas uzrunas, spēles, veltījuma gadi u. c.) Nenoliedzot, ka multikulturālais diskurss var būt demokrātiskas sabiedrības ieguvums, tomēr skaidri apjaušams, ka globalizācijas sekas atspoguļojas caur sabiedrības vērtību, identitāšu, kultūras daudzveidības, kā arī materiālā un nemateriālā mantojuma noplicināšanos visplašākajā nozīmē.<sup>55</sup> Tas nozīmē, ka aktualizējas arī atmiņa, kas kā ikviena indivīda centrālās nervu sistēmas process, nodrošina informācijas saglabāšanu jeb kodēšanu, uzglabāšanu, kā arī reproducēšanu jeb atcerēšanos. Dzīves laikā šie procesi sniedz iespēju veidot savu personību, uzkrāt pieredzi, mācīties un attīstīties. Tomēr cilvēka ikdienas stratēģiskajā darbībā viņa atmiņā nogulsņējas un papildina pieredzi situācijas, kas atspoguļo ārējās (makrovīdes) komponentus – sociālo, politisko, ekonomisko, tehnoloģisko, tiesisko, fizisko un ekoloģisko, kā arī institucionālo, tādējādi ietekmējot sabiedrības vērtību sistēma izmaiņas laikā un indivīdu attieksmi pret mikrovīdes situācijas mainību telpā.<sup>56</sup> Visi iepriekš minētie aspekti sekmēja mutvārdu vēstures aktualizēšanu mūsdienu vēstures un komunikāciju zinātnēs.

Mutvārdu vēsture uztur priekšstatus un attieksmi pret vēsturi kopumā, bet tā spēj apliecināt arī kāda kolektīva vai indivīda ikdienas sadarbības pieredzi. Dažādo jomu pētniekus vieno atziņa, ka atmiņas palīdz personiskajai pieredzei nemirt kopā ar paaudzi, kura to glabā. Ievietojot šo pieredzi vēsturnieku, antropologu, sociologu, politologu, psihologu un

---

<sup>55</sup> Andžāne, I. (2016). *Jauna muzeja veidošana. Rīgas sabiedriskā transporta muzeja iecere*. Maģistra darbs. No: [https://academia.lndb.lv/ftp/142/andzane\\_inita\\_20144701.pdf](https://academia.lndb.lv/ftp/142/andzane_inita_20144701.pdf), skat. 17.10.2019.

<sup>56</sup> Čakša, V. (2013). Mikrovīdes izjūta – latgaliešu vērtību sistēmas uzturētāja un paudēja. No: *Via latgalica. Humanitāro zinātņu žurnāls V*. Rēzeknes Augstskola. 65. lpp.

citu zinātņu nozaru pārstāvju uzmanības lokā, tā pārtop par universālu vēstures daļu. Savulaik vēl M. Halbvaks (*Halbwachs*; 1877–1945) uzsvēris, ka nesenais atmiņas ir savstarpēji saistītas ne jau tādēļ, ka ir blakusesošas, bet gan drīzāk tādēļ, ka tās ir daļa no to domu kopuma, kas raksturīgs grupai – konkrētai cilvēku grupai, ar kuru mums ir sakars noteiktā momentā vai ar kuru mums ir bijis sakars iepriekšējās dienās. (*.. mēs varam saprast ikkatru atmiņu, kas atrodas individuālās domās, tikai tad, ja to dislocējam attiecīgās grupas domās.*)<sup>57</sup> Individu atmiņas svarīgākās ir subjektīvās izjūtas. Lai arī katrs cilvēks vienus un tos pašus notikumus un norises var uztvert un vērtēt citādāk, tomēr katrā no atmiņu telpām ir kāda nozīmīga dominante.

Latvijas atmiņu telpā salīdzinoši lielu daļu veido arī krievvalodīgā sabiedrības daļa, kas savā būtībā tomēr nav monolīta. Tajā var izdalīt vairākas atšķirīgas iezīmes, kuru pamatā ir šo grupu izcelsmes vēsturiskā pieredze. Pirmo grupu veido galvenokārt krievu tautības iedzīvotāji, kuru senči (vecdicībnieki, tirgotāji, amatnieki, strādnieki u. c.) tagadējās Latvijas teritorijā apmetās pirms vairākiem gadsimtiem. Viņu pēcnācēju vairākums ir integrējies latviešu sabiedrībā, apgūstot latviešu valodu, iegūstot Latvijas pilsonību, veidojot jauktas ģimenes un saplūstot ar latviešu dzimtām.

Otras grupas senču pārstāvji Latvijas teritorijā ir ieradušies kā padomju okupācijas režīma nesēji un uzturētāji 1940. gadā vai arī pirmajos gados pēc Otrā pasaules kara. Savulaik ieņemtais privilēģētais stāvoklis – vadošie amati padomju valsts nomenklatūrā vai armijā, neļauj šīs grupas pārstāvjiem un daļai no viņu pēcnācējiem atzīt citu vēsturisko realitāti, viņi to nespēj, bet galvenokārt tomēr negrib. Šī sabiedrības daļas pārstāvji nevēlas kļūt par Latvijas pilsoņiem, ir klaji noraidoši pret mūsu valsts politiku un kultūru. Uzsverot savu piederību krievu nācijai, viņi cīnās par „tiesībām” uz krievu valodu savas jaunās paaudzes izglītošanā, komunikācijā ar valsts institūcijām un saskarsmē ar valsts pamatnācijas pilsoņiem, par krieviskā saglabāšanu latviešu nācijas valstī. Šī grupa iedvesmojas no Krievijas informatīvajai telpai raksturīgajiem Latvijas iekšējo procesu skaidrojumiem un Krievijas Federācijai raksturīgās vēstures notikumu interpretācijas. Kā, pētot atšķirīgās atmiņu telpas gan nedaudz citā kontekstā, ir uzsvēris LU Filozofijas un socioloģijas

---

<sup>57</sup> Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. Chicago; London: The University of Chicago Press. P.52, 53.

institūta pētnieks Mārtiņš Kaprāns, tad ikviens (..) *iebraucējs mītnes zemē ierodas ar savu pagātnes stāstu. Tā ir kā neredzama, netaustāma un bieži rūpīgi noglabāta bagāža, kuru cilvēks ņem līdzi, pametot dzimto vietu. Šajos stāstos savijas autobiogrāfiskā pieredze un kolektīvās atmiņas; (..) samanāmi personības, izcelsmes vietas un nacionālās identitātes nospiedumu slāņi.*<sup>58</sup> Tajā pašā laikā tomēr nevar noliegt, ka atmiņas var kļūt par patiesu vēsturisku liecību, ja cilvēks ir dzīvojis laikā, par kuru stāsta atmiņās, pats ir pieredzējis notikumus. Ja tie ir iepriekšējo paaudžu piedzīvotā stāsti, tad tos nevar vērtēt kā vēstures avotu.

Tādējādi joprojām pastāv vairāki izaicinājumi Latvijas sabiedrības saliedēšanai, un ir jāatzīst, ka lielā daļā krievalodīgās sabiedrības dominē no latviešu sabiedrības būtiski atšķirīga izpratne par padomju periodu un savu identitāti pagātnē. Atmiņas var kļūt par patiesu vēsturisku liecību, ja cilvēks ir dzīvojis laikā, par kuru stāsta atmiņās, pats ir pieredzējis notikumus. Ja tie iepriekšējo paaudžu piedzīvotā stāsti, tad tos nevar vērtēt kā vēstures avotu.

Mūsdienu sabiedrībā ik pa laikam izskan satraukums, ka jaunā paaudze neinteresējas par tautas vēsturi, ka drīz vien daudz kas tiks aizmirsts. Jaunajai paaudzei ir jāizprot, kādas atmiņas par 20. gadsimta vēstures notikumiem šķir un kādas vieno latviešu tautu un cittautiešus, kuri kādu vēstures notikumu vai procesu rezultātā ir kļuvuši par mūsu sabiedrības neatņemamu daļu. Lai risinātu šo problēmu, viens no priekšnosacījumiem ir jaunās paaudzes iesaistīšana savas tautas, dzimtā novada, pilsētas vai pagasta vēsturisko procesu dalībnieku atmiņu iepazīšanā.

Ņemot vērā, ka daļā no dažu citu Latvijas mazākumtautību pārstāvjiem tomēr dominē prosovjetiskā paradigma, kuras ietvaros tiek uzskatīts, ka Latvija brīvprātīgi ir pievienojās PSRS, šīs iedzīvotāju grupas kolektīvā identitāte vēl vairāk padziļina sabiedrības sašķeltību un pastiprina spiedienu uz oficiālo atmiņu režīmu, kas attiecībā uz padomju periodu ir bijis nemainīgs kopš neatkarības atjaunošanas.<sup>59</sup>

Tā kā rakstā ir pieminēta vien neliela daļa no deportāciju tematikai velītājaiem Latvijas zinātnieku darbiem, potenciālajiem pētniekiem, pirms pievēršanās mutvārdu vēstures pētījumiem par deportāciju tematiem vēlams iepazīties arī ar Latvijas mutvārdu vēstures historiogrāfiju,

---

<sup>58</sup> Kaprāns, M. (2014). Dažas piezīmes par transnacionālo atmiņu. No: *Integration lv*, <http://www.integration.lv/lv/martins-kaprans-dazas-piezimes-par-transnacionalo-atminu-25062014>, skat. 12.06.2017.

<sup>59</sup> Turpat.



izsekojot, piemēram, Latvijas Nacionālā arhīva (LNA) pētnieku darbiem, kas balstās uz arhīva dokumentu liecībām,<sup>60</sup> kā arī LNA datubāzēs publiskotajiem digitalizētajiem dokumentiem no vairākiem ar represijām saistītajiem arhīva fondiem.<sup>61</sup>

Ļoti plašs mutvārdu pētīšanas pieredzes materiāls ir rodams Latvijas mutvārdu vēstures pētnieku asociācijas *Dzīvesstāsts* priekšteču – Latvijas Kultūras fonda projekta *Cilvēkarhīvs* (no 1998. g.) – izdevumos, kad tika uzsāktas vērienīgas mutvārdu vēstures ekspedīcijas, kuru rezultātā sāka veidot mutvārdu vēstures krājumu un publicēt iegūtās intervijas. Sadarbojoties ar citu valstu mutvārdu pētniekiem, Latvijā sāka notikt domu apmaiņa starptautiski zinātniskajās konferencēs, kurās savā pētnieciskajā pieredzē dalījās ne vien Latvijas, bet arī citu valstu – Lietuvas, Igaunijas, Somijas, Vācijas, Francijas, ASV u. c. – mutvārdu vēstures pētnieki. Šo konferenču sekcijās nolasītie referāti publicēti vairākos krājumos, kas pagājušā gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā tika izdoti ar vienu kopēju nosaukumu *Spogulis*.<sup>62</sup> Paralēli šiem izdevumiem tika izdota sērija *Via dolorosa* (sast. A. Līce), un iznāca arī daudzi Latvijas Kultūras fonda *Likteņarhīvu* izdevumi, kuru saturu galvenokārt veidoja Māra Zirnīte. Vaicāta par asociācijas mutvārdu vēstures pētījumu virzieniem, M. Zirnīte intervijā RTA profesionālā arhīvniecības maģistra studiju programmas studentei norāda, ka *asociācijas pētnieku tēmas mūsdienās ir ļoti daudzveidīgas, jo viņi pievēršas tam, kā cilvēki stāsta par savu dzīvi: par deportācijām, (...) pētījuši arī sievietes un vīriešus atšķirīgos dzīvesstāstu veidus, mēs esam pētījuši, kā dzīvesstāsti ir mainījušies vienā Rīgas dzīvojamā mājā un to, ko tas parāda par sabiedrību Latvijā. (...) mēs pētām latviešu un krievu, romu jeb čigānu dzīvesstāstus un to, kā tie mūs dažādos virzienos ved. Tas ir ļoti svarīgi, ka, taisni dzīvesstāstus uzklausot, mēs ieraugām tās tēmas, par kurām vajadzētu runāt un par*

---

<sup>60</sup> Grāmata “Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs” ir veidota kā piemiņas grāmata 1941. gada 14. jūnijā arestētajiem un izsūtītajiem Latvijas iedzīvotājiem. Tā papildina 1996. gadā Latvijas Valsts arhīva izdoto 1941. gada 14. jūnijā “Represēto sarakstu”. Darbu ir sagatavojusi Latvijas Valsts arhīva izveidotā projekta grupa Vēsturnieku komisijas apakškomisijas “Noziegumi pret cilvēci Latvijas teritorijā 1940.–1941. gadā” apstiprināto tēmu ietvaros.

<sup>61</sup> Piemēram, 1949. gada 25. marta deportācija. Dokumenti par Rīgas iedzīvotāju noskaņojumu deportācijas laikā. No: <http://www.lvarhivs.gov.lv/index3.php?id=1149>, skat. 03.07.2017.

<sup>62</sup> Piemēram, Latvijas mutvārdu vēsture *Spogulis* (2001). LU Filozofijas un socioloģijas institūts, Nacionālās mutvārdu vēstures projekts. Rīga.

*kurām vajadzētu veikt pētījumus (..).*<sup>63</sup>

Viens no Latvijas mutvārdu pētījumu idejas īstenošanas aizsācējiem profesors Augusts Milts vēl 2001. gadā uzsvēra, ka katra cilvēka dzīvesstāstam ir neatkārtojama vērtība, jo tajā ir gan racionālas domas, gan izjūtu savdabība, gan iracionālie dzīves instinkti, daudzas grūti tveramas nianšes. No katra mēs varam mācīties, ieskaitot arī pieredzi, kas izskan kā brīdinājums to neatkārtot.<sup>64</sup> Šī doma arī nosaka mutvārdu vēstures avotu kvalitatīvas saglabāšanas augstās prasības un arī pētījumu vietu ne vien vēsturisko notikumu izpratnes padziļināšanā, bet arī mūsdienu sabiedrības saliedēšanā.

Diemžēl mūsdienās nereti, īpaši reģionu izdevniecībās, tiek publicēti arī tādi darbi, kuriem nav zinātniskas vērtības, jo to autori nav iedziļinājušies nedz pētnieciskajās teorijās, nedz arī pētījumu metodoloģiju variantos, tāpēc ir rūpīgi jāizvērtē šādu darbu saturā rodamās atziņas, jo nereti to vienīgā vērtība ir vien autoru izvēlēta tēma, iespēja iegūt finansējumu, varbūt arī pozitīva attieksme pret politiski represēto piemiņas saglabāšanu. Tomēr ar to ir par maz, lai publicētie tekstu kļūtu par nozīmīgu notikumu sabiedrībā, tas nepiešķir zinātnisku vērtību.

Nobeigumā jāuzsver, ka stāstu kā mutvārdu vēstures avotu izmantošana ir saistīta ar daudzām problēmām, kurām pētniekam ir jāpievērš uzmanība:

- 1) atkarībā no piedzīvotajām situācijām katrs cilvēks tām raksturīgos notikumus un iezīmes atceras citādi, akcentējot galvenokārt subjektīvi nozīmīgo. Piemēram, par vienu un to pašu epizodi atšķiras apcietinātā un apcietinātāja atmiņas;
- 2) katrs cilvēks akcentē to, kas svarīgs un atbilst tieši viņa vērtībām, interesēm. Piemēram, padomju okupācijas laiku vieni slavē, jo bija pārtikuši, dzīvokļi bija bezmaksas, darbs bija nodrošināts, bet citi cilvēki kritizē, jo nebija brīvības paust uzskatus, ja tie neatbilda tam, ko gribēja režīms; viņi paši vai viņu tuvinieki bija cietuši no režīma;
- 3) pieaugušie un bērni notikumus uztver atšķirīgi. Piemēram, stāstot

<sup>63</sup> RTA-MVA/d-D.R.26. Lindermane, L. (2017). Intervija ar Latvijas mutvārdu vēstures pētnieku asociācijas „Dzīvesstāsts” vadītāju Māru Zirni. Rīga, 6. janvārī.

<sup>64</sup> Mutvārdu vēsture Latvijā. No: [https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&biw=1280&bih=863&ei=dcLZX4J44qquBLCES5AJ&q=mutv%C4%81rdu+v%C4%93sture+p%C4%93t%C4%ABjumi&oq=mutv%C4%81rdu+v%C4%93sture+p%C4%93t%C4%ABjumi&gs\\_lcp=CgZwc3ktYWIQAZIFCAAQzQI6BggAEBYQHjoI-CCEQFhAdEB46BwghEAoQoAE6BQghEKABUOQtWPhbYOvhaAJwAHgAgAG-bAYgB-wiSAQMwLjmYAQCgAQGqAQdnd3Mtd2l6wAEB&scient=psy-ab&ved=0ahUKewjChrj7h9LtAhVilYsKHTDCDI4ChDh1QMIDA&uact=5](https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&biw=1280&bih=863&ei=dcLZX4J44qquBLCES5AJ&q=mutv%C4%81rdu+v%C4%93sture+p%C4%93t%C4%ABjumi&oq=mutv%C4%81rdu+v%C4%93sture+p%C4%93t%C4%ABjumi&gs_lcp=CgZwc3ktYWIQAZIFCAAQzQI6BggAEBYQHjoI-CCEQFhAdEB46BwghEAoQoAE6BQghEKABUOQtWPhbYOvhaAJwAHgAgAG-bAYgB-wiSAQMwLjmYAQCgAQGqAQdnd3Mtd2l6wAEB&scient=psy-ab&ved=0ahUKewjChrj7h9LtAhVilYsKHTDCDI4ChDh1QMIDA&uact=5) Skat. 30.10.2020.

par dzīvi izsūtījumā, bērni atceras dabas apstākļus, draugus, skolu, ģimenes locekļus un sadzīvi, bet pieaugušo stāstos dominē izdzīvošana cilvēka cieņu pazemojošos apstākļos, pielāgošanās situācijai, pārcilvēciski smags darbs, ilgas pēc dzimtenes u. tml.;

- 4) atmiņu stāstos var izpausties personīgā pieredze arī sajaukumā ar noteikta laika oficiālo varas viedokli, propagandu vai no līdzcilvēkiem aizgūtie viedokļi.

### 3. PAGĀTNES REPREZENTĀCIJA REPRESĒTO RĒZEKNIEŠU DZĪVESSTĀSTOS – INTERVIJU PĒTNIECISKAIS POTENCIĀLS

Arhīva, tostarp arī mutvārdu vēstures arhīva, izpēte (..) vēsturi padara taustāmu. Koncentrēšanās uz objektu, kas ir arī arhīvu pedagoģijas pamatā, palīdz studentiem un citiem pētniekiem aptvert tekstuālo artefaktu būtību un ķerties pie formas un satura attiecībām.<sup>65</sup> Šīs atziņas kontekstā politiski represēto dzīvesstāsti ir vērtīgi avoti pētījumu tēmu daudzveidīgai izvēlei. Ieskatoties tikai nelielā daļā no RTA MV saglabātajām un monogrāfijā ietvertajām intervijām, var izdalīt vairākus pētniecisko tēmu aspektus, kuriem var pievērsties gan skolēni un studenti, gan arī akadēmiski izglītotie vēsturnieki un novadpētnieki. Šajā rakstā analīzei intervijas ir izvēlētas pēc izlases (sampling) metodes, ko izmanto, lai veidotu informācijas kopumu, balstoties uz dokumentu nejaušas izlases un atlasas principiem. Balstoties uz intervijās rodamo informācijas daudzveidīgumu, tiek atlasīti skaitliski nedaudzi dokumenti (šajā gadījumā no RTA Mutvārdu vēstures fonda intervijām), uzskatot, ka tāda nejauša izlase pietiekami vispusīgi un reprezentatīvi atspoguļo visu dokumentāro masīvu.

Iepriekšminētā metode diemžēl paredz diezgan formālu (tipizētu) pieeju konkrēta dokumenta vērtības noteikšanā, jo tā faktiski ignorē dokumenta konkrēto saturu un tādējādi arī vēsturisko vērtību, priekšplānā liekot informatīvos aspektus. Tāpēc dokumentu arhīva vērtības noteikšanā vēlams izmantot papildu metodes, kas ir vispāratzītas tradicionālajā vēstures avotu pētniecībā. Tas nozīmē, ka avotpētnieciskās metodes galvenokārt ir orientētas uz arhīva dokumentu saturisku izpēti noteikta laikmeta kontekstā. Šajā sakarā jāņem vērā, ka avotmācības skatījumā arhīva dokumentos ir ne tikai tiešā informācija, bet arī dziļāki informācijas slāņi (netiešā un „slēptā” informācija), kas var būt pat nozīmīgāki nekā tiešā informācija. Netiešās informācijas iegūšanā avotmācībā ievēro faktu,

---

<sup>65</sup> Coats, L., Dean, G., (2012). *Archive*. Digital Pedagogy in the Humanities. Concepts, Models and Experiments. No: <https://digitalpedagogy.mla.hcommons.org/keywords/archive/>, skat. 16.05.2020.

ka katram dokumentam ir vairākas funkcijas (atšķirībā no arhīvistikas, kur akcentē tikai galveno dokumenta funkciju). Arhīva dokumentu – vēstures avotu – informācijas pilnīgākai atklāšanai pētniekam ir jāizmanto papildu pieejas un metodes, kas pamatotas informācijas un vēstures zinātnē, dokumentu informatīvā potenciāla atklāšanai, kā arī informācijas straumes „regulēšanai”. Tas ir jāņem vērā, nosakot sava pētījuma objektu un priekšmetu.

Konkrētajā rakstā uzmanība galvenokārt ir pievērsta izvesto cilvēku, no kuriem liela daļa tad vēl bija bērnu vecumā (tikai daži bija sasnieguši jauniešu vecumposmu), viedokļiem un izpratnei par deportācijas apstākļiem. Cilvēku bērnība parasti ir gaiša un saulaina, bet represēto stāstos tā tiek strikti sadalīta: gaišums vīd vien stāstos par savas ģimenes locekļiem, tostarp arī ģimenes materiālajiem apstākļiem, darbiem un pienākumiem mājās, bet stāstos par izvešanas norisi, kā arī par dzīvi izsūtījumā jeb nometinājumā dominē neaizsargātības un neizbēgamības intonācijas, pāridarījums un smeldze.

Te jāpiebilst, ka cerībā uz to, ka iegūto politiski represēto mutvārdu liecību ar katru gadu būs aizvien vairāk, RTA Mutvārdu vēstures arhīvā sākotnēji netika atsevišķi izdalīti 1941. un 1949. gadā represēto dzīvesstāsti, un tie ir saglabāti vienā fondā. Tāpēc arī analīzei ir izraudzīti tādi dzīvesstāstu piemēri, kas var attiekties gan uz 1941., gan arī 1949. gada represiju pētījumiem. Visi represētie intervijās piemin Staļina represiju politikas piemērošanu attiecībā uz savu ģimeni, stāsta par vietām, no kurām izvesti, kā arī vairāk vai mazāk raksturo ģimenes sadzīvi un materiālo labklājību un dzīvi izsūtījumā.

### **3.1. Staļina politikas īstenošana: izvešanas un aresti**

Izvešanas politika ir cieši saistīta ar „tautu tēva” J. Staļina personības kulta nostiprināšanos PSRS. Ienaidnieka tēlu, kā jau iepriekš minēts, J. Staļins iezīmēja 1929. gadā, bet vēl pirms Molotova-Rībentropa pakta noslēgšanas viņš savu pozīciju ir paudis jau starptautiskā kontekstā. To apliecina Kominternes (Komunistiskās internacionāles) ģenerālsekretāra Georgija Dimitrova atmiņas, kurās bulgāru komunisti stāsta, ka Staļins vēl 1937. gada 7. novembrī pusdienās, kas bija sarīkotas par godu Oktobra apvērsuma 20. gadadienai, pēkšņi sācis slavināt krievu carus par to, ka viņi izdarījuši vienu labu darbu – izveidojuši milzīgu valsti – līdz Kamčatkai. Netikšot žēlots neviens, kas mēģināšot šo valsti

sagraut: “Mēs iznīcināsim katru tādu ienaidnieku, kaut viņš būtu arī vecais boļševiks, mēs iznīcināsim visu viņa dzimtu, visu viņa ģimeni. Katru, kurš ar savu darbību vai domām (jā, arī domām) apdraudēs vienīgo sociālistisko valsti, mēs iznīcināsim bez žēlastības.<sup>66</sup> Latvijas iedzīvotāju deportācijas 1941. gada 14. jūnijā un 1949. gada 25. martā, kā arī aresti un bargu sodu piespriešana citos datumos atšķīrās no politiskajiem arestiem ar masveidīgumu un to, ka, piemēram, 1949. gada deportāciju realizēšanā formāli netika meklēti nekādi vainas pierādījumi – izsūtīšanas un arestēšanas pamats bija personas nodarbošanās, sociālais stāvoklis, vecāku saikne ar kādām sabiedriskajām organizācijām, turklāt apdraudējumus padomju varai tika saskatīts ne tikai konkrētajā personā, bet arī tās ģimenes locekļos. Lai vismaz formāli pamatotu vainu, nereti tika izmantotas arī psiholoģiskās un fiziskās ietekmēšanas metodes.

Izvešanas rītu atceras visi represētie. Viena no represētajām stāsta, kā pēc viņas ģimenes *ieradušies un (..) puspiecos naktī klauvē pie durvīm. Sanāk jau ar šautenēm. (..). Te mūs ved uz Ančupānu bedri un šaus nost (..). Pusstunda varbūt bija (..). Neko sevišķi neatlāva ņemt līdz. Uz ātro, ko mēs tur paķērām. Vectēvs tas: „Tūlīt jau tāpat šaus.”* Tomēr tie izrādījušies tikai tukši draudi, jo tālāk intervētā kundze saka, ka *(..) atved, brīnums (..) ar savu zirgu braucam līdz otrajai stacijai. Tur jau stāv tie vagoni. Un tā mūs ar mammu vagonā. (..) Pēc tam jau bija piepildīti tie vagoni. Šausmas, kad viņi sāka jau iet no Rēzeknes. Tā bļausana, raudāšana. Zini, cilvēkiem tumšs, bez, varbūt tur tāds lodziņš bija. Tur ne ēst deva, nekā, mēs... Citi pa ceļam nomira, izsviež laukā, un viss. Bet gāja trīs ešloni no šīs puses, kā tagad atceros. No vienas īgauņi, no otras puses lietuvieši, pa vidum mūsu latvieši.*<sup>67</sup> Starp izvestajiem no Latgales bija arī krievu tautības cilvēki, kuri par šo dienu stāsta savā dzimtajā valodā. Piemēram, A. L. saka, ka *(..) посадили нас в грузовик, молодые были, все по двадцать лет. Семнадцать было, двадцать три. И повезли на станцию. Сигнали в вагон. Двадцать шесть человек поместились, ничего. Ехали мы двадцать два дня. Проехали мы Латвию, Россию и попали в город Красноярск. Ну, там меня высадили.*<sup>68</sup> Ja pieaugušie

<sup>66</sup> Riekstiņš, J. (2014). Okupētās Latvijas “tīrīšana” 1940–1941. *L.A.L.V.* No: <https://www.la.lv/okupetas-latvijas-tirisana-1940-1941>

<sup>67</sup> RTA-MV/Pr-JC 8. Lempis, J. (2014). Janīnas Strucinskas dzīvesstāsts. Rēzekne, 20. maijā.

<sup>68</sup> RTA-MV/Pr-AL 26. Gžibovska, J. (2015). Intervija ar Antonu Leonu (kr. val.). Rēzekne, 10.jūnijā.



saprata, kas notiek, tad mazgadīgie bērni to uztvēra pat kā piedzīvojuma iespēju. L. D. atceras, ka *agrā rītā, 14. [jūnija] saulainā dienā, kā tagad atceros. Es gulēju vienā istabā, otrā istabā gulēja mamma un tētis, un brālītis. Brālītim tajā laikā bija kaut kur gads un astoņi mēneši. Man bija četri ar pusi gadi. Nu, un es... Tur klauvē pie loga. Es piegāju, skatos cilvēks stāv ar šauteni. Tad es pie tēva skrienu: -Pap, pap. Cylvāks ar šauteņi. Nu tad tētis visu saprata. Viņš, zinu, nu, juta, juta viņi. Kaut kā juta, nezinu, kā un kas, bet viņš piedāvāja mammai vēl agrāk: -Es aiziešu prom. A mamma saka: -A ko tad es darīšu te viena pati, palikusi ar maziem bērniem. Cerība vēl bija tā, ka ģimene paliks, paņems tikai vīrieti, bet te bija savādāk. Iznāca, nu, kā vajag. Es biju priecīga: Brauksim!<sup>69</sup>*

Atminoties garo ceļu uz nometinājuma vietu, dažos stāstos ir liecības gan par ģimeņu sadalīšanu, gan arī mēģinājumiem sazināties ar tuviniekiem vai cilvēkiem, kuri drūzmējās stacijās, kurām garām gāja izsūtīto vagoni. Par vienu no tādām epizodēm liecina intervijas fragments, kurā represētā sieviete saka, ka *papu uzreiz atdalīja, ar citu vagonu uzreiz projām. Cik mēs ilgi bijām Rēzeknē, es nevaru atcerēties, vārdu sakot, kad jau bija piepildīts pilns vagonš, bet nebija jau viens vagonš, tur bija vesels ešelons. Un tad, kad sāka braukt, es atceros, ka mūs veda uz Maltu, jo Maltā apstājās vagonš un tur jau cilvēki redzēja vai dzirdēja, ka ved cilvēkus. A mammas māsa dzīvoja Maltā, un pa to lodziņu... Cilvēki tālāk stāvēja, mamma paklīdzda, vai nevar pasaukt, aizskriet pēc mammas māsas. Nu, tad tā sieviete bija aizgājusi, mammas māsa bija paspējusi aiziet, bet tuvu pie vagona nelaida, pa gabalu. Es zinu, ka jaunākajai mātai pat nebija uzģērbtas bikšītes, tā mammas māsa no savas meitenes noģērba un pasniedza tam, kas apsargāja ar šauteni, viņš uz šautenes tās pacēla pa to lodziņu.<sup>70</sup>*

Cits bērna vecumā represētais savā stāstā akcentē to, ka vecāki cerējuši, ka viņus no mājām izved uz neilgu laiku un nav pat pienācīgi savākuši līdzī nemamās, Sibīrijas apstākļiem piemērotākās lietas. Pamodināti rītausmā, vecāki nespējuši loģiski domāt, jo *naktī pie mums kaut kur četros no rīta ienāca, mēs gulējām otrajā stāvā, bet mamma ar papu gulēja... pirmajā stāvā. Pienākuši, kā stāstīja papa, viņam klāt, pārbaudīja; viņam zem ķīsenes bija pistole, to viņam atņēma. Deva divas stundas*

<sup>69</sup> RTA-MV/Pr-LD 10. Lemps, J. (2014). Lūcijas Dilevkas dzīvesstāsts. Rēzekne, 22. maijā.

<sup>70</sup> RTA-MV/Pr-AM 6. Lemps, J. (2014). Aurēlijas Mocānes dzīvesstāsts. Rēzekne, 18. maijā.

vai stundu, es neatceros, lai savāc drēbes, ka braucam uz Sibīriju. Un mamma domāja, ka uz ilgu laiku tas nebūs. Vasara bija. *Karsts, paņēma tikai drēbes gulēšanai, paņēma savas dārglietas un bizamžurkas kažoks viņai bija, daudz ko varēja paņemt, bet to pašiem bija jānes; cik var panest tas. Man ar kaut kāda soma bija iedota. Man bija 6 gadi, Vijai – 5 gadi, bet Uldim – 13 gadu. Viņam vairāk iedeva, ko nest.*<sup>71</sup>

Stāstā, kas attiecas uz 1949. gada 25. marta izvešanu, represētais norāda, ka arī viņš šo dienu piedzīvojis kā bērns, tomēr atceroties, kā tas noticis: (..) меня подняли, и как-то они пошли, и шум, гам во дворе. Подводы, военные с винтовками, НКВД. Все вокруг дома кружились: собирайтесь. Бабушка плакала, просила, чтобы внучка оставили ей, но они сказали, что дети должны быть с родителями, то есть с матерью. Отца раньше забрали. И она плакала, брат отца пал под Елгавой, воевал на стороне русских, памятник есть в Елгаве. Ну, и она шесть рублей даже получала за это, что он воевал за советскую власть. И вот ей какие-то льготы, просила внучка оставить, но ничего подобного. Ну, а дальше, помню, это было двадцать пятого марта, сорок девятого года. Сани, уже местами не было снега. Да, брать ничего с собой не надо. Как бы на расстрел казалось. Ничего лишнего не берите. В подводы были загружены уже другие люди, и нас к Свинтецким. Долго мы с ними сидели, пока других людей тоже собрали и нас уже вывезли. Ну, на вокзале отвезли нас на первую Резекне. Женщина какая-то сунула мне печенья кулѐк. НКВДшники её прикладами прогоняли, вот, но она успела. Помню я с этим печеньем, вот...<sup>72</sup>

Savukārt daži no stāstiem liecina, ka atsevišķos gadījumos izvedēji tomēr ir bijuši nedaudz humānāki un pat mudinājuši rūpīgi izvēlēties līdzī nēmamās lietas. *Es pat atceros no [vecāku] stāstītā, kā zaldāti nebija nekur steigušies un ļāvuši mierīgi vākt mantas i pat pārtiku. Tie zaldāti pat bija teikuši, lai paņem siltas drēbes un palīdzēja žāvēto spēki salikt līdzī. I gabalu spēka vēl sev paņēma. Es tā šad i tad domāju, ka varbūt tas palīdzēja vecākiem izsūtījumā, kaut nedaudz, jo bija paņemtas tās siltās drēbes i nedaudz pārtikas pirmajam laikam.*<sup>73</sup>

<sup>71</sup> RTA-MV/Pr-MS 1. Škaļikova, V. (2012). Intervija ar politiski represēto Māri Modri Smurģi. 2. maijā

<sup>72</sup> RTA-MV/Pr-DL19. Gžibovska, J. (2015). Intervija ar Donatu Litovniku (kr.val.). Rēzeknes novads, 20. maijā.

<sup>73</sup> RTA-MV/Pr-JA 11. Sondore, L. (2014). Intervija ar Juri Arbidānu. Rēzekne, 22. maijā.

Pilnīgi pretēja situācija atklājas citā stāstā. Intervētais politiski represētais tad jau ir bijis LU students un viņu atšķirībā no iepriekš pieminētajiem arestēja 1948. gadā un aizveda taisnā ceļā uz Stūra māju. Viņš stāsta, ka 1947. gadā uzsācis *studijas Latvijas Universitātes Ķīmijas fakultātē*. Vienu kursu tur it kā beidzām. Pašā tanī pavasara briedumā, *tas ir, 24. maijā, 1948. gadā. Atnāca man uz dzīvokli divi solīdi kungi un pateica, lai gatavojoties, iešot ar viņiem pastaigāties. Pateica, ka līdzī neimt neko nevajagot, bet gan jau tā nokārtosies. Un tā mani aizveda uz čeku. Tātad 1948. gada 24. maijā vakarā tas notika. Ziedēja kastaņas un ceriņi plauka, viss bija tā pavasarīgs. Nu, ieejot čekā, tur ir tāda telpa. Uzreiz atņēma bikšu jostu, kurpju šņores vajadzēja izvilk. Vienvārdsakot, turēt bikses rokās un kurpes pieskatīt, kāpām kādu stāvu uz leju. Vairs neatceros to kameras numuru. Man liekas, tā bija 4. vai 14. Nu, atvēra durvis un mani tur, tā sakot, iebāza iekšā. Jo burtiski tā bija neliela telpa. Tur bijām, man liekas, ja saskaitīju, tamā brīdī 17 vai 20 cilvēku. Vai ne, tā kā visiem nebija vietas, ne kur sēdēt, tā kombinēti vajadzēja stāvēt, sēdēt un tā tālāk. Bija smacīgs, tveicīgs tāds. Un tur sākās tā dzīve zināmu laiku.*<sup>74</sup> Jautāts par viņam inkriminēto nodarījumu, H. Č. paskaidro, ka *apvainojums bija tāds ļoti muļķīgs, ka es esot bijis it kā kaut kāds ziņnesis, kaut ko aizvedis 1941. gadā, kad man bija 14 gadi. Kaut ko ziņojis, bet es nezinu, nevarēju atcerēties, ko es kam, ko nodevis vai ko ziņojis. Tas man nebija faktiski zināms. Bet apvainojums tāds bija.*<sup>75</sup> Pēc vairākām pratināšanām, pārvešanas no viena cietuma uz citu tiesas spriedums šim jauniešim tomēr bijis notiesājošs, un viņam nācies staļiniskā režīma inkriminēto sodu izciest represīvajā soda nometnē.

Līdz 1972. gadam PSRS politieslodzītos pārsvarā koncentrēja nometnēs Mordovijā, tad sekoja vairāku koloniju izformēšana un lēmums politiski ieslodzītos pārvest uz valsts vidieni, Permas apgabalu. Pēc dažādām ziņām, šajā apgabalā nometināto ieslodzīto skaits pārsniedza tūkstoš cilvēku. Pēdējos šīs nometnes politieslodzītos atbrīvoja vien 1988. gadā, lai gan starptautiski Padomju Savienības līderi pauda, ka nometnēs politiski ieslodzīto vairs nav.<sup>76</sup>

<sup>74</sup> RTA-MV/Pr-HČ 7. Lemps, J. (2014). Helmuta Čibuļa dzīvesstāsts. Rēzekne, 19. maijā.

<sup>75</sup> Turpat.

<sup>76</sup> Vienīgā saglabājusies Staļina sistēmas nometne Krievijā. No: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vesture/vieniga-saglabajusies-stalina-gulaga-sistemas-nometne-krievija--perma-36-cik-ilgi-vel.a337827/>

### 3.2. Represēto ģimeņu sastāvs, to materiālā labklājība

Tā kā mūsu materiālajā pasaulē dzīvojot, cilvēku pamata vajadzības un garīgie resursi lielā mērā saistās ar dzimtu un ar tās tuvāko strukturālo vienību – ģimeni,<sup>77</sup> tādēļ šie dzimtas un ģimenes attēlojumi represēto dzīvesstāstos ir visaktuālākie un pirmie, pie kā jāvērsas pētniekam. Ziņas par dzimtajām vietām, savas ģimenes materiālo labklājību, sastāvu un nodarbošanās veidiem liecina, ka, sākoties padomju okupācijai, starp pašreizējo Rēzeknes Politiski represēto kluba biedriem turīgu ģimeņu jeb t. s. kulaku faktiski nebija. Piemēram, A. L. stāsta, ka dzimis Ludzas apriņķa Nautrēnu pagasta Rancānu sādžā zemnieka ģimenē, kuram piederēja 20 hektāru zemes. Viņš stāsta, ka ģimenē (..) *mēs trīs [bērni] bijām, un mamma, vecmāte vēl tad dzīvoja, tētis man agri nomira (..) trīsdesmit piektajā gadā. Man bija sestais gads, brālim četri, mātai astoņi mēneši tikai. Un palika visi zemes darbi, (..) es vecākais (..) no astoņiem gadiem jau gāju ecēšām pakal; no 10–12 gadiem ar vienu zirgu aru un no 12–14 es ar div' zirgiem aru, un visa tā zeme bija jāapstrādā pašam. (..) mēs nebijām tik bagāti, lai kaut ko algotu.*<sup>78</sup>

Līdzīgs savas ģimenes raksturojums ir arī citā stāstā, kur saimniecības uzturēšana bija vienīgi uz mātes un bērnu pleciem. Tā 1919. gadā dzimušā J. A. stāstā skaudri ir jūtams ģimenes sastāva raksturojums, jo viņa ģimenes locekļus savulaik skārusi epidēmija, un (..) *no holēras nomira tēvs, tēva māsa un divas māsas, un brālis – pieci cilvēki nomira no holēras. (..) Tāpēc bērība jau bija tāda diezgan pagrūta, jo palika māte viena ar trijiem mazgadīgiem bērniem. Tie trīs – es, māsa, vecākais brālis palikām dzīvi, un mūs (..) uzaudzināja māte. Tēvu es atceros, (..) man bija nepilni trīs gadi, kad [viņu] veda zārkā pāri upītei uz kapsētu. Tā kā bērība bija ļoti grūta, mātei taču vajadzēja i saimniecību vadīt, i bērnu apkopt, i lopus, i laukā iziet. Nu, un tad vēlāk paņēma algotu puisī, laukstrādnieku, bet tam jau bija jāmaksā.*<sup>79</sup> Cita represētā stāstā ar norādi uz multikulturālo Latgales iedzīvotāju sastāvu teikts, ka viņa ģimenei bijuši 20 hektāru zemes. *Blakus bija pieci saimnieki, trīs no tiem krievu tauībās. Bija arī siers, gotiņa, kā agrāk jau. Mašīnas tēvam nebija.*

<sup>77</sup> Blūma-Kauliņa, M. (2018). *Cilvēks nav vientuļa sala jeb kā sakārtot savu vietu sistēmā?* No: Orākuls.lv; [https://www.delfi.lv/orakuls/biblioteka/49734105\\_4\\_dzimta-un-gimene-visaktualakie-sakartojumi](https://www.delfi.lv/orakuls/biblioteka/49734105_4_dzimta-un-gimene-visaktualakie-sakartojumi)

<sup>78</sup> RTA-MV/Pr-AL2. Čakša, V. (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, Rēzeknes politiski represēto klubs, 27. novembrī.

<sup>79</sup> RTA-MV/Pr-JA 11. Sondore, L. (2014). Intervija ar Juri Arbidānu. Rēzekne, 22. maijā.

Es biju tajā otrajā klasītē, gāju Varakļānos.<sup>80</sup> Savukārt J. A. savā stāstā uzsver, ka, lai arī varas nesēji oficiāli par kulakiem uzskatīja tos, kuriem (...) *20 h un vairāk tās zemītes bija. Nu, izsūtīja tos, kuri bija kulaki. Bet mums jau nebija tik daudz zemes, mums bija 14 h zemes, redz, tomēr tika vecāki izsūtīti,*<sup>81</sup> un nācās doties tālajā ceļā uz Sibīriju.

Lauku iedzīvotāji viens otru labi pazina, atbalstīja sezonas darbos, kopīgi atzīmēja svētkus un svinēja ģimeņu godus, uzturot no paaudzes paaudzē pārņemtās tradīcijas. Kāds stāsts vēsta, ka (...) *pie mums ciemā bija piecdesmit astoņas saimniecības. Ziniet, cik tas ir ļoti daudz, ja, piemēram, kāds pasākums – tur tolka, tur kāzas, krustības vēl kaut kas. (...) Viens nes kubulu, otrs vēl kaut ko atnes, visi iet viens otram palīdzēt. Novākšana, tās talkas un viss, kad šodien es atceros tās sievietes vecās – mana vecmāte, mamma un visas pārējās tās, kā viņas basām kājām staigāja, ārdīja tos mēslus, kā talkās linus plūca (...). Aušana, mums jau nebija šitādi te mugurā, jā, mums jau bija viss austais, ar pašu rokām vajadzēja sievietēm visu izgatavot no apakšējās veļas līdz beidzamajai jostiņai. Un virsējās drēbes, un viss bija austais, un, ja kāds uzgērba šito te, kas tagad, kā mēs šito pirkto nēsājam, tad kaimiņiem bija viela sarunām, sakot – ej valns, kaidim perķeļim staigojam. (...) Mums bija ciemā tik saticīgi cilvēki, mēs mājas nekad neslēdzām, mums atslēgas nebija nevienam. Žagariņu [durvju roktura] priekšā pielika, slotu pie durvīm un aizgāja projām.*<sup>82</sup> Cilvēki uzticējās saviem kaimiņiem, kopš bērnības viņos veidojās piederības sajūta savai zemei, izpratne par savstarpējo atbalstu, pienākumiem un darāmajiem darbiem.

No lauku teritorijām izsūtītajiem pieaugušajiem lielākoties bija vietējās 4–6 klašu skolas izglītība, savukārt vairākumam no Latgales lauku jauniešiem padomju okupācijas pirmajā gadā jau bija iegūta pamatskolas izglītība, viņi mācījās vidusskolā, bet liela daļa no jaunākajiem bērniem izsūtīšanas laikā bija līdz skolas vecumam vai arī vietējās skolas pirmo klašu skolēni, ko apliecina teiktais, ka *vajadzēja skolā iet, turpat Livzinieku pamatskolā es mācījos. (...) pamatskolu es beidzu, un te iebruka Sarkanā*

<sup>80</sup> RTA-MV/Pr-JC 8. Lemps, J. (2014). Janīnas Strucinskas dzīvesstāsts. Rēzekne, 20. maijā.

<sup>81</sup> RTA-MV/Pr-JA 11. Sondore, L. (2014). Intervija ar Juri Arbidānu. Rēzekne, 22. maijā.

<sup>82</sup> RTA-MV/Pr-AL2. Čakša, V. (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, Politiski represēto klubs, 27. novembrī.

*armija iekšā, un tad sākās tās izvešanas.*<sup>83</sup>

Pavisam nelielai daļai no izsūtīto ģimenēm, kas lielākoties dzīvoja pilsētās vai to tuvumā, kādam no vecākiem ir bijusi iegūta speciāla izglītība un arī profesija, kas ļāva pelnīt ģimenes iztiku, paralēli uzturot arī lauku saimniecību. Piemēram, L. D. (dzimusi 1946. g.) stāsta, ka viņas ģimene – vecāki un divi bērni – dzīvojuši blakus Rēzeknes pilsētai, Čačos, un tur laukos strādājuši, jo ģimenei piederējusi neliela zemes platība, (...) *kopā bija 10 hektaru. Nu, bija gotiņas, bija zirgi. Atceros mazo zirdziņu, viņš parasti atnāk pie loga virtuves, un tur paklauvē.*<sup>84</sup> Viņas bērnības atmiņas caurvij vārds “normāli”: „Nu, dzīvojām normāli. Tētis strādāja – tehniķis, celtnieks. Viņš (...) taisīja visus tos projektus. (...) Tā kā viņš pamatā lauku celtniecībā un arī mājās [strādāja]. Viņa uzsver, ka tēvs bijis apkaimē daudzu celtniecības un remontu projektu autors, jo *Ulmaņa laikā drīkstēja, nu, vajadzēja daudz remontu taisīt, tā kā vajag pēc tā projekta, sevišķi škurstins lai būtu tā, kā vajag.*<sup>85</sup>

Citētie interviju fragmenti ļauj secināt, ka Rēzeknes Politiski deportēto kluba biedru ģimenes uz izvešanas brīdi bijušas nodrošinātas ar iztikas līdzekļiem, un galvenais iztikas avots bijis ģimenes locekļu smagais darbs nelielajās lauku saimniecībās. Salīdzinot stāstos rasto informāciju ar vēstures dokumentiem, var secināt, ka t. s. *kulaku* statusam vairākums no šīm ģimenēm neatbilda. Tā kā PSRS jau 30. gadu laikā turīgākie zemnieki tika atzīti par varai naidīgiem un fiziski likvidējamiem represiju ceļā (nošaušana, izsūtīšana uz valsts mazapdzīvotiem apgabaliem, ieslodzīšana koncentrācijas nometnēs), tomēr valsts mērogā *kulaku* vajāšanai “zaļo gaismu” deva J. Staļina runa 1929. gada 27. decembrī, kurā viņš pasludināja par mērķi “kulaku kā šķiras likvidēšanu, par pamatu ņemot vispārēju kolektivizāciju” (*ликвидация кулачества как класса на базе сплошной коллективизации*). Kulaku kā zemnieku kategorijas likvidēšana juridiski tika noformulēta VK(b)P CK 1930. gada 30. janvāra lēmumā “Par kulaku kā klases likvidēšanas pasākumiem” (*О мерах по ликвидации кулачества как класса*). LPSR režīms par kulakiem dēvēja zemniekus, kuru zeme pirms padomju okupācijas bija lielāka

<sup>83</sup> RTA-MV/Pr-AL2. Čakša, V. (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, Politiski represēto klubs, 27. novembrī.

<sup>84</sup> RTA-MV/Pr-LD 10. Lemps, J. (2014). Lūcijas Dilevkas dzīvesstāsts. Rēzekne, 22. maijā.

<sup>85</sup> Turpat. Intervētā sievietē izsūtījumā nonākusi bērnībā, izglītību ieguvusi krievvalodīgā vidē; pēc atgriešanās no izsūtījuma strādājusi krievu mācību valodas skolā, tāpēc valodā daudz rusicismu. V.Č.



par 30 ha un kuriem bija piederējusi mehanizēta vai daļēji mehanizēta lauksaimniecības tehnika, kā arī zemniekus, kuri nodarbinājuši algotus palīgus.<sup>86</sup>

Nākamais iemesls vietējo iedzīvotāju atzīšanai par padomju okupācijas režīmam nevēlamiem un deportējamiem bija saistīts ar okupācijas varas nesēju viedokli par režīmam pakļauto cilvēku attieksmi pret valsti, kurā viņš dzīvo.

### 3.3. Nacionālisms/patriotisms vai neuzticama tautība kā iemesls

Tā tad ienaidnieka tēlu varētu meklēt arī nacionālajā vai patriotiskajā apziņas stāvoklī, jo padomju okupācijas apstākļos vārdam *nacionāls* piesaistīja apzīmējumu *buržuāzisks*, kas pēc okupācijas varas propagandistu domām tika traktēts kā konsekventi izskaužama pagātnes palieka.<sup>87</sup> Nacionālismam saturiski tuvs ir jēdziens “patriotisms”, kas apliecina savas dzimtenes, valsts mīlestību un darbošanos tās labā, aizstāvot to darbos un vārdos.<sup>88</sup> Tā tad patriotisms nav politisks jēdziens, bet gan dvēseles stāvoklis, katra cilvēka attiecības, piederības un atbildības izjūta pret savu valsti. Lai šīs attiecības kļūtu par mīlestību, tauta, valsts un tās kultūra, vēsture, māksla un pārējās vērtības ir jāiepazīst pa īstam. Tas arī ir katras ģimenes un skolas galvenais uzdevums, un, no šāda viedokļa raugoties, gan nacionālisms, gan arī patriotisms padomju okupācijas varas izpratnē neiederas t. s. padomju tautas sociālisma celtniecības mērķī. Tāpēc daudzus cilvēkus represēja ne jau par kādu “pretpadomju darbību” pēc Latvijas okupācijas, bet arī par piedalīšanos Krievijas Pilsoņu karā “nepareizajā” pusē vai godīgu kalpošanu savai valstij tās neatkarības laikā.<sup>89</sup>

Raksturojot savas ģimenes, vairākās intervijās ir norādes uz tām raksturīgo patriotismu, un šī attieksme, objektīvi vērtējot, bija zināma ne tikai kaimiņiem, un tāpēc šādi noskaņotas ģimenes okupācijas vara neuzskatīja par uzticamām. Vairākās intervijās var rast norādes, ka ne vien 1940. gadā un pēckara okupācijas laikā, bet arī Latvijas Brīvības cīņu laikā, kā liecina vecākās paaudzes represētie, viņu ģimenes locekļi

<sup>86</sup> Kulaki. No: Vēsture, <http://vesture.eu/Kulaki>. Skat. 12.03.2020.

<sup>87</sup> Nacionālisms, nacionālisti. No: Alliens.lv, <http://www.aliens.lv/n-civil/9562-naciona-lisms>, skat. 10.11.2019.

<sup>88</sup> Vikipēdija. <https://lv.wikipedia.org/wiki/Patriotisms>, skat. 16.01.2020.

<sup>89</sup> Riekstiņš, J. (2014). Okupētās Latvijas “tīrīšana” 1940–1941. *LA.LV*.

No: <https://www.la.lv/okupetas-latvijas-tirisana-1940-1941>

bija iesaistījušies cīņās par neatkarīgas Latvijas valsts pastāvēšanu. Te jāpiemin A. L., kurš intervijā norāda, ka viņa vectēvs Dominiks, Jāzebs, onkuļš, un mans tētis cīnījās zaļo rindās [1919. g. – V.Č.], kas atbrīvoja Latgali un aizgāja līdz pašai Abrenei (.). Tātad atbrīvošanas cīņās viņi gāja visi trīs, un es ar tām viņu formām vēl pa istabas augšu kādreiz spēlējos.<sup>90</sup> Vēlmē glābt no izvešanas sava ciema iedzīvotājus, kaimiņus un radniekus, intervētais arī netieši apliecina patriotisma iezīmes, stāstot, ka ciematā bērnu bija daudz un visi, kad sākās šitās te izvešanas, mēs, tie bērni, dežurējām. Un kā tik iet kāda mašīna, tā visi skrienam pa sādžu un sitam pie loga, un tie cilvēki (..) skrien no mājas ārā, grāvī iekšā, (..) miežos, (..) kaut kur uz mežu [aizbēg]<sup>91</sup> un tādējādi tiek paglābti no izvešanas. Patriotisku noskaņojumu varēja saskatīt arī faktā, ja atbilstoša vecuma jaunieši nereti nepakļāvās pavēlei dienēt PSRS bruņotajos spēkos vai pat dezertēja no armijas.

Kā intervijā par 1949. gada deportāciju stāsta J. A., tad viņa vecāki pēc apprecēšanās dzīvojuši Lendžos. Mātes brālis savulaik bijis iesaukts armijā (nav pateikts, kurā okupācijas armijā), bet pie tādas īstas karošanas i nemaz netika. Tomēr viņu nosūtīja pēc tam uz to Kurzemes katlu, bet viņš aizbēga. Kājām gāja uz mājām. Devās mežā slēpties. A kā reiz Staļins bija izdevis pavēli tajā, īsti neatceros, kurā gadā, nu, viņu pēc tam apžēloja, bet mammas otram brālim nepaveicās, viņu saķēra pāris dienas pirms tās Staļina pavēles. Viņu saķēra un tad aizsūtīja uz Kazahstānu uz astoņiem gadiem. Kad jau runāja, ka izsūtīs, vecākus pabrīdināja. Viņi gāja slēpties mežā, bet neviens pie viņiem nenāca. I tad viņi nosprieda doties laukā no meža. A patom, pēc divām dienām, pie mājas piebrauca mašīna ar krievu zaldātiem un lika taisīties.<sup>92</sup> Jautāts par izsūtīšanas iemeslu, intervētais atbild, ka tā noticis tāpēc, ka tiem, kas veica represijas, (..) nebija izpildīts plāns. Un gandrīz aizmirsu pateikt, izveda ģimeni 27. martā, nevis 25. martā. Lai izpildītu to plānu, viņiem vajadzēja pa pagastu savākt trīs ģimenes – manus vecākus i vēl divas. Vēl iemesls varēja būt tas, ka mammas brāļi aizbēga no armijas. Varbūt tāpēc arī pieskaitīja ģimeni pie tiem kulakiem.<sup>93</sup>

Neapstrīdams noziegums pret padomju varu – līdzdalība bruņotā

<sup>90</sup> RTA-MV/Pr-AL2. Čakša, V. (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, Politiski represēto klubs, 27. novembrī.

<sup>91</sup> Turpat.

<sup>92</sup> RTA-MV/Pr-JA 11. Sondore, L. (2014). Intervija ar Juri Arbidānu. Rēzekne, 22. maijā.

<sup>93</sup> Turpat.

cīņā vai t. s. bandītu atbalstīšanā – inkriminēta tikai dažiem no Rēzeknes Politisko represēto kluba biedriem, un viņi čekas rokās nonāca kaimiņu vai paziņu ziņojumu rezultātā. To, stāstot par arestēšanu, apliecina A. B.: *-Nu, un tad uzradās kaimiņi, kas bija, sadarbojās ar čekū, krūmos novaktējuši, ka man sakari ir ar mežabrāļiem, kā mēs saucam, ar bandītiem. Nu, un mani apcietināja, arestēja un aizveda uz Baltinavu. Baltinavā mani ielika tādā kabūzī. Un rītā, vakarā mani aizveda, rītā mani izsauca uz pratināšanu. Nu, un, kad mani pratināja, man jau tieši pierādīja, kurā dienā es izgāju no mājām, kurā dienā es aizgāju uz mežmalu. Un man prasīja, lai es pastāstu, ar ko es satikos, jo toreiz ne viena es gāju uz satikšanos, bet arī kaimiņu meitenes uzturēja sakarus ar mežabrāļiem. Es teicu, ka nezinu, un reizē arī tās meitenes apcietināja. Nu, un mums reizē gāja tā izmeklēšana. Un tās meitenes neizturēja spīdzināšanu, viņas atzinās, ka viņām sakari ir ar mežabrāļiem, kā viņām aizrādīja, – ar bandītiem. Un viņas neatlaida, viņas uzreiz aizveda uz Rīgu, uz čekū un viņas notiesāja un aizsūtīja uz Sibīriju, bet mani palaida, jo pratināšanu man vadīja tas, kas pirmo reizi, ka es biju Baltinavā.*<sup>94</sup>

Tomēr ienaidnieka tēls, tā „atmaskošana” un sodīšana bija noteicošais arguments, kas pašu acīs psiholoģiski attaisnoja pret civiliedzīvotājiem vērstās zvērības un vairoja savas misijas apziņu.

### **3.4. Pārnovadnieku un Latvijā nonākušo cittautiešu deportēšanas iemesli**

Lai arī vairākums no represētajiem savulaik ir bijuši Latgales lauku iedzīvotāji, tomēr starp kluba biedriem ir arī citu Latvijas novadu bijušie iedzīvotāji, kā arī vairāki pārstāvji, kas dzimuši un līdz izsūtīšanai auguši citos Latvijas novados, Lietuvas pusē vai pat dažādos Krievijas apgabalos. Piemēram, J. L. stāsta, ka dzimis ir Jūrkalnē, tas ir, *Suitu novadā, kur tas jūras augstais krasts ir 20 metru. Un pārnācu uz Latgali, tāpēc ka tur nebija darba.*<sup>95</sup> Arī cita represētā dzimtā puse bijusi Kurzeme. Viņš stāsta, ka mūs izsūtīja no Kuldīgas, no ciema Brūveri, liekas. Mūs caur Maskavu veda uz Sibīriju, tad mammas māsa mācījās Rīgā, medmāsu skolā, liekas, un viņu caur Rīgu, tad caur Ļeņingradu no Rīgas.<sup>96</sup> Jau iepriekš minētais

<sup>94</sup> RTA-MV/Pr-AB 5. Lemps, J. (2014). Antoņinas Braslas dzīvesstāsts. Rēzekne, 17. maijā.

<sup>95</sup> RTA-MV/Pr-JL 9. Lemps, J. (2014). Jāņa Lagzdiņa dzīvesstāsts. Rēzekne, 21. maijā.

<sup>96</sup> RTA-MV/Pr-IČ 27. Reča, M. (2015). Intervija ar politiski represēto X.Y. [vēlas palikt anonīms]. Rēzekne, 29. maijā.

H. Č. norāda, ka dzimis un audzis *Sēlijā, Viesīte – tāda pilsētiņa. Turpat netālu, kādi 4 kilometri no Viesītes, bija man tēva mājas. Un tur arī sākās mans dzīves stāsts. Pamatskola beigta ir Viesītē. Vidusskola – Jēkabpilī.*<sup>97</sup> Šie represētie gan Rēzeknē, gan arī tās apkaimē lielākoties nonākuši pēc atgriešanās no izsūtījuma 20. gs. 70. gados. Pēc tautības starp kluba biedriem ir gan latvieši, gan arī cittautieši, tāpēc diezgan liela daļa no RTA Mutvārdu vēstures represēto fonda intervijām ir krievu valodā. Piemēram, kādā no dzīvesstāstiem ir teikts, ka izvešanas laikā respondentam bijuši septiņi gadi, un izvests viņš no vecmāmiņas mājas ((..) *семь лет мне было. Там дом на горке сейчас, меня вывезли из бабушкиного дома*).<sup>98</sup> Citā intervijā pamatojums, kāpēc respondents izvēlas runāt krieviski, turklāt uzsverot, ka latviešu valodu pārvalda, jo tajā iegūta izglītība, bet dzīves apstākļi bijuši tādi, ka, strādājot starp krievvalodīgajiem, ierastāk un vieglāk izteikties esot krievu valodā. ((..) *практически все помню, мне было восемь лет, ходила в первый класс, латышскую школу. После Сибири я училась тоже на латышском, но всю жизнь работала в русской школе, поэтому мне легче говорить по-русски. Мой отец был латыш, а мать русская, поэтому я знаю и латгальский язык, но мне легче по-русски*).<sup>99</sup>

Citā stāstā ir norāde, ka okupācijas vara represēja iedzīvotājus ne vien pēc mantiskā stāvokļa, bet arī pēc tautības. Piemēram, šīs intervijas respondente vēsta, ka dzimusi ārpus Latvijas un viņas ģimene represēta tāpēc, ka dažu tautību iedzīvotājus padomju vara uzskatīja par neuzticamiem. ((..) *родилась я, значит, Крымская область, Крым, Кировский район, деревня Дмитриевка, в сорок втором году. И в сорок четвертом году выслали нас. Болгар, греков, там татар, немцев, всех, кто там жил. За сутки всех погрузили в эти вагоны для скота, скотские вагоны открытые, и, вот, нас погрузили туда и выслали. (..) сказали, что мы, как это сказать, не внушаем доверие, как это сказать, забыла, как это. Неблагонадежные!*)<sup>100</sup>

<sup>97</sup> RTA-MV/Pr-HČ 7. Lemps, J. (2014). Helmuta Čibuļa dzīvesstāsts. Rēzekne, 19. maijā.

<sup>98</sup> RTA-MV/Pr-DL19. Gžibovska, J. (2015). Intervija ar Donatu Litovniku (kr.val.). Rēzeknes novads, 20. maijā.

<sup>99</sup> RTA-MV/Pr-LL 25. Ikaunieks, A. (2015). Intervija ar Liliju Laganovsku. Rēzekne, 26. maijā.

<sup>100</sup> RTA-MV/Pr-LP 29. Reča, M. (2015). Intervija ar Ludmilu Pavlovsku. Ciblas pagasts, 7. jūnijā.

Vēl kāda intervija liecina, ka izsūtīšanas notikušas ne tikai 1940. un 1949. gadā, bet arī vēlāk, jo intervētais stāsta, ka viņš kā pilngadīgs jaunietis kopā ar jauniešu grupu izsūtīts 1951. gadā – dažus gadus pēc savu vecāku izsūtīšanas. Выслали меня в 1951 году, в январе месяце. Родителей выслали раньше, я был один оставшись, и нас собрали всех молодых. В вагоне было двадцать шесть человек: тринадцать женщин, тринадцать девушек, и тринадцать мальчишек. Я тогда жил в городе Каунасе, работал на заводе, на деревообрабатывающем комбинате. Ночью пришли трое солдат – два русских и один литовец.<sup>101</sup>

Октябрь сорок шестого года, ранним утром, часов в шесть утра, постучали в дверь и сказали: «Пять минут на сборы!» Сани стоят с лошадыю во дворе, пять минут, представляете! Вот! Я быстро схватил свой ранец в школу, о, нет, никакой школы, я хотел удрать. Никакой школы, так меня за воротник и в сани. Нашу семью – я, ну, вторая жена моего отца и две сестры, накрыли нас брезентом и на станцию. Там же стояли товарные вагоны, знаете такие, где скот перевозят. Туда нас и там других еще много привезли, других людей, и дети, женщины, старики. Молодых не было, молодые только, если были, девушки, а так – парней не было. Заколотили нас там, завязали проволокой – это скаба, где закрывается дверь в вагоне... и повезли. И вот так везли нас в течение месяца в Сибирь.<sup>102</sup> Tikai, kad sākās Ņikitas Hruščova “atkusnis” 1956., 1957. gadā un vēlāk, Latvijā atgriezās daudzi tūkstoši dzīvi palikušo 1941. un 1949. gadā izsūtīto. No netnēm un cietumiem pārnāca sodītie karavīri un nacionālie partizāni, pretošanās kustības dalībnieki. Neilgi pēc kara, no 1946. līdz 1948. gadam, Latvijā jau bija pārradušies leģionāri un citu militāro formējumu karavīri no filtrācijas netnēm. Daudzi no viņiem bija ar karā gūtām un cietumos mantotām veselības kaitēm. Šie tūkstoši veidoja sociālo grupu, kura uz savas ādas joprojām izjuta padomju iekārtas pārestību un nebija jaunās varas atbalstītāja.<sup>103</sup> Šodiena nav atraujama no pagātnes.

---

<sup>101</sup> RTA-MV/Pr-AL 26. Gžibovska, J. (2015). Intervija ar Antonu Leonu (kr. val.). Rēzekne, 10.jūnijā.

<sup>102</sup> RTA-MV/Pr-MJ 28. Reča, M. (2015). Intervija ar Mihailu Jusivu. Rēzekne, 29. maijā.

<sup>103</sup> *Noziegumi pret cilvēci*. Crimes against Humanity. Latvian Site. No: <http://lpra.vip.lv/ptersons.htm>, skat. 20.05.2019.

### 3.5. Dzīves nometinājumā

Dažās intervijās par dzīvi nometinājumā represētie stāsta daudz, bet citās cenšas no šīm epizodēm iespējami distancēties, jo nevienam no viņiem nedz brauciens cilvēku pārbļīvētājā vagonā, nedz arī viss izsūtījumā pavadītais laiks nav bijis viegls. Par nonākšanu paredzētajā galapunktā, atmiņās daloties, A. M. diezgan precīzi stāsta par vietu, kur viņa kopā ar māti un mazo māsiņu nonākušas. Tā bijusi Kanska, kur (..) *ešelons apstājās, tas bija aiz Krasnojarskas (..) pilsētas. Tur mūs jau no vagona ārā izsēdināja, un tad bija pajūgi, kur mūs veda, vārdu sakot, kuras ģimenes uz kādiem kolhoziem. Jo daudz tur bija cilvēku, ešelons bija ļoti garš, divas lokomotīves tur bija. Tie, kuri bija lielāki bērni, tos tālāk uz Ziemeļiem aizsūtīja. A mūs atveda no Kanskas uz Jeržinskas rajonu, tas ir, 100 km no tās Kanskas. Un no Jeržinskas 20 kilometrus, tur bija tāds kolhozs, saucās Makarovka, tur mūs, cik ģimenes, es nezinu, bet mūs ievietoja klubā, tā vietējie iedzīvotāji bija atnākuši skatīties, kas tie par cilvēkiem, kas te ir atvesti. Un tad mūs, tur kolhozā bija brīvas mājas, laikam, tukšas, mūs ievietoja – trīs ģimenes vienā mājā, bet viņa, nu, kā viena istaba tikai tāda. Tur mēs dzīvojām kādu laiku – ilgi.<sup>104</sup>*

Stāstot par darba pienākumiem izsūtījuma vietā, vairāki no intervētajiem netieši raksturo ne vien ar darbu saistītās iezīmes, bet arī šajā vidē dzīvojošo cilvēku paradumus, darba kultūru un ģeogrāfiski klimatiskos apstākļus. Piemēram, E. B. atceras, (..) *tā par Krieviju atceros, ka kalnu nebija, līdzenums. Kalns bija vienīgi tur, kur pie fermas bija izraktas tādas [bedres] seši metri diametrā, varbūt vairāk. Skābbarības bedres. Kā sauca toreiz, silosa bedres. Viņa augsta bija diezgan, varbūt desmit metri. Pie tās, lai piekļūtu bērt zāli, kuru mīcīja apakšā. Pakāpeniski bija lūkas, kur iziet, ieiet. Taisīja uzbērumu, lai var bērt. Tā tas kalns radās. Mēs tur gājām slēpot, ar ragavām braukt. Citur kalnu nebija, pārējais viss bija līdzens. Kā bērniībā, visi grib ar kaķenēm pašaudīt, nebija akmeņu, tur nebija akmeņu vispār. Nebija, kā te, izej laukos, akmeni atradīsi. Tur bija jāiet vecā fermā vai vēl kaut kur. Atrast kādu ķieģelīti. Sasit, sasit un tad var staigāt pašaudīties. Vasara bija silta. Odu daudz bija, vakaros durvju priekšā iekūrām ugunsroku, lai dūmi nāk. Lai uguns nebūtu liela, bet lai dūmi nāk. Bērni staigā turp atpakaļ. Mēs bijām četri. Odi nāca istabā, nebija glābiņa. Lielī odi bija. Ziema bija*

<sup>104</sup> RTA-MV/Pr-AM 6. Lemps, J. (2014). Aurēlijas Mocānes dzīvesstāsts. Rēzekne, 18. maijā.



*auksta. Sniegu pieputināja. Atkusnis nāca, tad mēs to kalnu veidojām turpat pie mājām. Bērni savācās un būvēja kalnu. Uztaisīja mājiņu un tad to kalnu nolēja ar ūdeni. Kad uzsala, tad tur bija slīdīgs. Ragaviņu nebija. Atceros māte taisīja vanniņu. Vanniņu taisīja no govš kakām un salmiem. Aplej ar ūdeni, iznes ārā. Viņa momentā sasalst. Sasala tā, ka varēja slidināties.*<sup>105</sup>

Cits represētais par savu dzīvi un darbu izsūtījumā stāsta ļoti negribīgi, vien lakoniski norādot, ka *man jāpateicas laimīgam gadījumam, ka es 1947. gadā pārnācu, beigās pārnācu no nāves un smaga daba noņemnes. Es biju [izsūtījumā] 10 tūkstoši kilometru, tas ir, Habarovskas apgabālā, aiz Amūras, pāri Amūrai, pie Japāņu jūras taisījām dzelzceļu.*<sup>106</sup>

Par sadzīvi un pārtikas iegādes iespējām stāstos atklājas noņemto cilvēku bezizejas stāvoklis, jo vecākiem bija jābaro bērni, bet nekādu pārtikas produktu bieži vien faktiski nebija, tāpēc gan pieaugušie, gan arī bērni apguva iemaņas un centās izdzīvot ar dabā atrodamajiem augiem vai meža veltēm. A. M. teiktajā ir pieminētas vairākas epizodes, kas apliecina izmisušo cilvēki centienus izdzīvot gandrīz par jebkuru cenu: „Nu trakākais bija laiks, kad mums vairs nebija, ko pārdot, ēst arī nebija. Tad mēs, es nezinu, kā latviešu valodā tas ir, tā, laikam, balanda ir, tāda zāle, viņa – nezāle arī, dārzos aug pie mums, ar karstu ūdeni aplejām to balandu un ēdām. Es vairāk ūdeni iedzeru – sālsūdeni un tad negribas ēst. Gadījās arī tā, ka mamma dabūja, ne dabūja, bet ar vienu kundzi atrada beigtu zirgu un tad paņēma, liekas, atceros, ka tā gaļa likās ļoti, ļoti garšīga. Un mežmalā bija aitas, tur, kad viņas ganījās, viena aita bija atnesusies, un viņi, tie divi jēriņi bija. Viņus paņēma un kaut ko ēdamu izgatavoja. Nu tā, ja ilgāk vācieši nebūtu padzīti, nezinu, vai mēs būtu izdzīvojuši.”<sup>107</sup>

Darbs izsūtītajiem pārsvarā bija fiziski smags, gan vīriešiem, gan arī sievietēm lielākoties nācās strādāt kādā no kolhozu liellopu fermām. Ē. B. stāsta, ka viņa tēvs strādāja par, nu kā tur krieviski teica, *skotņiku. Lauksaimniecības fermas strādnieks. Tad ar buļļiem vadāja visu; zemes apstrāde arī ar buļļiem bija. Speciāli tos audzēja un darbojāmies. Bija*

<sup>105</sup> RTA-MV/Pr-ĒB 20. Ikaunieks, A. (2015). Intervija ar Ēvaldu Balčūnu. Rēzekne, 20. maijā.

<sup>106</sup> RTA-MV/Pr-JL 9. Lempis, J. (2014). Jāņa Lagzdiņa dzīvesstāsts. Rēzekne, 21. maijā.

<sup>107</sup> RTA-MV/Pr-AM 6. Lempis, J. (2014). Aurēlijas Mocānes dzīvesstāsts. Rēzekne, 18. maijā.

vienjūgs, bija divjūgi. A te mēs dzīvojām, tā saucamā zemļankā. Pusmetrs zemē, pārējais virs zemes. (...) tas, jā, tur tāds māls. Sajaukums – gan zirga kakši bija iekšā, gan salmi. Tur tāds māls bija balts, beļaks. Kad sacietēja, bija baigi stiprs. Stiprāks par cementu. Velēnu jumts bija, klāja ar zāli uz leju un pa virsu beļaku. Nelaida ūdeni cauri.<sup>108</sup>

Kādam no izsūtītajiem, lai nenomirtu badā, pašam nācies meklēt nodarbošanos, kas dotu iztikas līdzekļus. H. Č. stāsta, ka viņu pēc tiesas nosūtīja uz Krasnogorskas apgabalu Tjanšana kalnu rajonā, kur (...) *tāds ciemats tur ir. Savā starpā daži latvieši sarunājām, ka vajag taisīt kaut kādu, kā nopelnīt naudu. Sākām, atradām tur vienu tādu vecu māju, kurā iekārtojām pirti. Un sākām kurināt pirti, tad par naudu tā. Kurš iet mazgāties, lai maksā. Bet tā jau citādāk nevarēja daudz dabūt. Tā es sapazinots ar vienu finanšu tādu pārvadi, kas bija tajā rajonā. Tad vajadzēja pusi no tā, ko tu tur nočiepi, pusi vajadzēja viņam atdot. Tā mēs tur sitāmies, lai kaut kā izvilktu dzīvību. Kurināmo mēs ieguvām ar sakni koksagīzu, man liekas, sauca viņu, ja. Vajadzēja Tjanšana kalnos kāpt augšā un tad tur cirst tos sakni ārā no zemes un kurināt to pirti, vai ne. Nu tā, tā tur izsitāmies.*<sup>109</sup> Nometinājumos dzīve gan pieaugušajiem, gan arī viņu bērniem bija ļoti smaga, tomēr to nevar salīdzināt ar apstākļiem, kādos nācās savas dienas vadīt politiski notiesātajiem.

### 3.6. Politiski notiesāto stāsti

Šie stāsti ir jāiepazīst, lai atskārstu, ka nedrīkst zaudēt cilvēcību, lai nekad vairs cilvēkiem nebūtu jāpiedzīvo tik traģiski, briesmīgi notikumi. Dzīvesstāstos ir pieminētas vairākas politiski represēto soda nometnes, kas atradās dažādās PSRS vietās: Steplags,<sup>110</sup> Džezkazgana,

<sup>108</sup> RTA-MV/Pr-ĒB 20. Ikaunieks, A. (2015). Intervija ar Ēvaldu Balčūnu. Rēzekne, 20. maijā.

<sup>109</sup> RTA-MV/Pr-HČ 7. Lemps, J. (2014). Helmuta Čibuļa dzīvesstāsts. Rēzekne, 19. maijā.

<sup>110</sup> **Steplags** (*Cmenлаг*) jeb Stepes nometne bija viens no Gulaga politisko ieslodzīto "specnometņu" kompleksiem Karaghandi apgabalā Kazahstānas centrālajā daļā, kur ieslodzītajiem lika strādāt vara un mangāna rūdas, kā arī akmeņogļu raktuvēs. Pārvalde atradās Kengiras nometnē, kas tagad ir Žezkazghanas pilsētas daļa. Steplaga nometnēs pirms 1954. gada nemierniem atradās 20 698 ieslodzītie, no kuriem 1074 bija latvieši. No: <https://lv.wikipedia.org/wiki/Steplags>, skat. 12.04.2020.

Vjatlags,<sup>111</sup> Taišeta,<sup>112</sup> Vorkuta<sup>113</sup> u. c., kur tūkstošiem cilvēku spiestā kārtā strādāja vissmagākajos apstākļos. Īpaši tos, kuri nonāca pazemes raktuvēs, apdraudēja ne tikai iegruvumi un nelaimes gadījumi, bet arī ātri progresējošas slimības. Līdz 1957. gadam, piemēram, Kazahstānā rūdu ieguva primitīvā veidā – skaldīja ar āmuriem, kas radīja kvarca putekļus. Trīs mēnešos varēja saslimt ar silikozi, tā nozīmēja drīzu nāvi. Kāds intervētais liecina, ka viņu sākotnēji nosūtīja uz Vjatlagu, kur bija ne mazāk veselībai bīstami apstākļi, jo notiesātie strādāja meža darbos un dzīvoja necilvēcīgos apstākļos. Intervijā var lasīt, ka (..) *aizveda uz Kirovas apgabalu, Vetlag saucamais. Un tur jau mēs kopā ar kriminālistiem uz meža darbiem. Līdz mežam kādi trīs kilometri, un sniegs līdz jostasvietai gandrīz. Pa trīs mēneši mani nodzina, es jau vairs nespēju aiziet līdz mežam. Un norakstīja atpūtā, tur zonā vajadzēja malku pienest, ūdeni. [19]49. gadā mūs atšķīra – politiskos no kriminālistiem.*<sup>114</sup> Kā politiski notiesāto S. Z. tālākai soda izciešanai nosūtīja uz politiski notiesāto nometni (..) *aizveda uz Irkutskas apgabalu, Taišet. A tur jau cietuma režīms tāds bij. Numurus mums sadeva, logiem restes. Nomira Staļins, palika mums režīms vieglāks, noņēma numurus, restes, atļāva rakstīt sūdzības. Un es arī uzrakstīju, par ko man 25 gadi, tikai tā bēgšana faktiski. Un pēc kāda laika mani atveda uz Rīgu. Izmeklētājs prasa, cik ilgi tu sēdi. Nu jau desmit gadus. Nesaka vairs neko, bet man tāda sajūta, ka mani palaidīs, bet nekā. Atkal vagonā un atpakaļ uz Taišet. Nu, pagāja vēl laiks, izsauc mani turpat no darba. Paziņo, ka mans soda mērs ir tikai desmit gadi, bet esmu nosēdējis turpat vienpadsmit. „Соберайся с вещами”, kā jau tas tāds teiciens un aiz zonas. Iedeva man biļeti līdz Viļāniem.*<sup>115</sup>

<sup>111</sup> **Vjatlag** (*Вятлаг*) jeb Vjatkas labošanas darbu nometne (*Вятский исправительно-трудовой лагерь*) bija viena no lielākajām Gulaga soda nometnēm purvainajā Verhņekamskas rajonā Kirovas apgabala ziemeļos, daļēji mūsdienu Komi Republikas teritorijā, kur ieslodzītajiem lika strādāt meža darbos. Soda nometnes pārvalde bija Ļesnajas ciematā. No: Vikipēdija, <https://lv.wikipedia.org/wiki/Vjatlags>, skat. 14.03.2020.

<sup>112</sup> **Taišeta** – spaidu darbu soda nometne par dzimtenes nodevību apsūdzētajiem. Tā atradās Taišetas pilsētā Sibīrijā. V. Č.

<sup>113</sup> 1948. gada “vēlinā staļinisma” periodā aizsākās plašas politiskās represijas un tika izveidotas t. s. sevišķās nometnes, uz kurām pārvietoja attiecīgo kategoriju notiesātos, kuri tobrīd atradās vispārējās nometnēs. Sevišķās nometnes organizēja visbargākā klimata rajonos – Intā, **Vorkutā**, Noriļskā, Kolimā, Kazahstānas stepēs un Mordovijas mežos. Šajās nometnēs ieslodzītos gaidīja īpaši stingrs režīms – soda termiņu samazināšana tur bija aizliegta. V. Č.

<sup>114</sup> RTA-MV/Pr-SZ 4. Lopsa, R. (2014). Staņislava Zīres dzīvesstāsts. Viļāni, 12. janvārī.

<sup>115</sup> RTA-MV/Pr-SZ 4. Lopsa, R. (2014). Staņislava Zīres dzīvesstāsts. Viļāni, 12. janvārī.

Citā stāstā soda izciešanas vieta bija Vorkutā. Intervētais ļoti lakoniski stāsta, par ko tika notiesāts un kur izcieta sodu. *Es dienēju vācu armijā, tā kā ceļus, tiltus apsargājām, visu.. Un tad gājām uz mājām no Liepājas, Liepājā bijām tad. Nu, vot, a Rīgā... krievi mūs salasīja tādu grupu, vairākos lopu vagonos iesēdināja, nu i.. aiziet (..) uz Komī SSR, uz Vorkutu mūs aizveda. Nu, (..) tur, nu, strādāju es šahtās. (..) strādāja tur daudzi cilvēki.*<sup>116</sup>

Politiskajiem ieslodzītajiem, kuri nonāca šāda tipa nometnēs, bija jādzīvo apsargātās barakās, un viņus izmantoja īpaši fiziski smagā darbā, galvenokārt šahtās. A. L. stāsta par to, kā pēc tiesas sprieduma politiski notiesātos (..) *sadalīja un salādēja vagonos visus. Un ta kur kuro – brāli, teiksim, uz Vorkutu, jā, bet es biju Džeskasgānā.*<sup>117</sup> Viņa stāstā ir rodama informācija par apolītiski ieslodzīto sadzīvi un arī vienā barakā dzīvojošo ieslodzīto sastāvu (..) *man bija numurs SS-70017. Mēs numuru nēsājām šeitā te (rāda uz sevis). Ar krievu s, strīpiņa un 70017 uz muguras, arī (..) uz biksēm, uz labās kājas šeitā te tas numurs bija. Nebija uzvārda, mēs nedrīkstējām sarakstīties, ne ar mums. Bija stingrais režīms. Nedrīkstējām sarakstīties ne ar vienu, ne vēstuli sūtīt, neko, un neviens mājās neko nezināja. Vai es dzīvs, vai mēs miruši, vai kur mēs esam. Nu un tur bija tāda (smaga nopūta) 200–250 gramu maizīte. Melnā maize bija. Un cik var izdzīvot ar tādu un tajā darbā dzen (..). Bet bija interesanta pirmā reize, kad tur kādreiz bija bijuši tajā lāģerī, bijuši zagļi visādi, ziniet, varbūt buntavnieki, krieviski saucamie zagļi, bandīti un visvisādi, bet tagad atveda šitos te politiskos, kuri tur bija tādi kulturāli, izglītoti, arī ar visaugstāko izglītību.*<sup>118</sup> Šajā intervijā ir raksturoti arī politisko ieslodzīto piespiedu darba dažādie varianti, piemēram, (..) *pirmāk es strādāju, aizsūtīja mani uz Karpinskij karjer – akmeņu lauztuvēs. Mašīnas lādēt un visu ko. Tad vēlāk tiku vēl darbnīcās (..), un beigās es tiku šahtā 284 m zem zemes. Kapara rūdu tā saucamais urbējs. Tas, kas izrok to tuneli visu. Vot, un tur es nostrādāju līdz pašai atbrīvošanai (..). Es skaitījos labākais urbējs, tāpēc man bija divi mācekļi.*<sup>119</sup> Diemžēl reti kuram no izsūtītajiem šahtās apgūtās prasmes noderēja arī pēc brīvības atgūšanas.

<sup>116</sup> RTA-MV/Pr-SD 15. Reča, M. (2015). Intervija ar Staņislavu Dauguļu. Rēzekne, 20. maijā.

<sup>117</sup> RTA-MVA/Pr-AL 31. Sondore, L. (2014). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, 3. janvārī.

<sup>118</sup> Turpat.

<sup>119</sup> Turpat.

Starp intervētajiem represētajiem bija arī viena sieviete, kura skaitījās politiski notiesāta. Viņai izsūtījuma laikā tomēr klājās nedaudz vieglāk, ko viņa apliecina, stāstot, ka *man iedeва 5 gadus, izsūtījumu uz Irkutskas apgabalu, uz Taišetu. Un tur, kad es aizbraucu, tur es jau skaitījos kā izsūtītais. Mani pieņēma darbā vienā ēdnīcā par trauku mazgātāju. Tā kā man dokumenti bija, ka es esmu pavārs, mani ielika virtuvē par..., nu, krieviski razdažčiks. Oficieru virtuvē mani ielika, un tur gāja oficiēri. Un es..., pavārs vārīja, bet es izdalīju tās pusdienas. Un tas viens oficiēris, izrādās, bija no Latvijas. Kaut viņš neatzinās, ka viņš latviski runā. Un, kad viņš paēdis vienreiz, iegāja kabinetā pie..., pie tās ēdnīcas saimnieces. Un ko viņi tur bija runājuši, ko nē, bet man iedeва dzīvokli. Es dzīvoju kaut kādā kabūzī. Un tad man tur iedeва savu istabu.*

Iepazīstoties ar intervijām, redzams, ka politiski notiesātajiem, reflektējot par savu dzīves gājumu, ieslodzījumā pavadīto laiku un tā vai citādi lokalizējot sevi represiju kontekstā, tāpat smeldz arī pazemojumi un sarūgtinājumi, kas viņus sagaidīja, atgriežoties pēc soda izciešanas.

### **3.7. Darba iespējas pēc atgriešanās no izsūtījuma**

Pēc Padomju Savienības diktatora Staļina nāves sākās politiski represēto personu atbrīvošana no cietumiem, lēģeriem un izsūtījuma vietām. To sekmēja Ņikita Hruščovs, kurš 1956. gada februārī notikušajā PSKP XX kongresā nosodīja J. Staļina personības kultu, un drīz vien, 1957. gadā, PSRS vadība pieņēma lēmumu par administratīvi izsūtīto personu atbrīvošanu no speciālā noietinājuma vietām. Taču arī pēc atgriešanās daudzi šīs grupas izsūtītie saskārās ar dažādiem ierobežojumiem un diskrimināciju, kas pastāvēja gan darba izvēles, gan arī izglītības ieguves ziņā.

Vajadzēja paiet daudziem gadiem, lai represētie, kurus rehabilitēja, no noietinājuma vietām atgriežoties, atgūtu godīga cilvēka vārdu. Turklāt 1949. gada 25. martā deportētie pilnībā tika rehabilitēti tikai pēc 1989. gada. Apmēram katrs desmitais no izsūtītajiem atrada mūža mājas Sibīrijā vai Tālajos Austrumos. Joprojām nav precīzas statistikas par daudzu cilvēku likteņiem.

Vismasveidīgākā atbrīvošana notika 1956.–1957. gadā. Tomēr arī no administratīvi izsūtītajiem daži kopā ar ģimenes locekļiem tika atbrīvoti tikai 1960. gada sākumā vai pat vēl vēlāk. Pārnācēji atrada sagrautas un izlauptas mājas, aizlaistus laukus un krūmiem aizaugušus pagalmus.

Daudziem tika liegta pajumte dzimtajā pagastā, viņi aizklīda svešos novados, lai trešo reizi būvētu sev mājokļus, skolotu bērnus dzimtajā valodā un klusētu par nodarīto pārestību. Taču daudziem nebija lemts atgriezties. Padomju Savienībā personas, kas bija tiesātas par “pretvalstiskiem noziegumiem”, arī pēc soda izciešanas palika VDK uzraudzībā, taču iepriekš “operatīvi izstrādāti” tika arī tie represētie, kas pirms tam nebija tiesāti. Tas nozīmēja, ka šos cilvēkus izsekoja, viņiem draudēja, mēģināja savervēt par VDK ziņotājiem. Šiem cilvēkiem vajadzēja rēķināties, ka jebkurā brīdī VDK var sākt viņu kriminālvajāšanu. Čekas maisu atvēršana mūsdienās apliecina, ka ne visi spēja izturēt spiedienu un pret savu gribu un morālo pārliecību bija spiesti sadarboties.

Daži represētie stāsta arī par situāciju pēc atgriešanās no ieslodzījuma vai ierašanās Latvijā. Raksturīgs piemērs lasāms vienā no intervijām, kuru stāsta nu jau cienījama vecuma kundze (..) *Отбыли там двенадцать лет. Когда вернулись домой, дома у нас не было, дом снесли. Жить нам негде было. Так вот, ходили по своим: где ночь переночуешь, где другое. (..) С работой тоже было тяжело, когда понаприехали, это было шестьдесят первый год, знаете, тогда заводов тоже не было, и работы тоже не было, и, знаете, там, где мы жили, ни паспортное место. У нас-то документов никаких не было, рабочих книг не было. (..) Ну, потом устроилась на молочный комбинат. На молочном комбинате я потом проработала тридцать два года.*<sup>120</sup>

Līdzīgas problēmas var lasīt arī citā intervijā, jo pārnākušajiem no nometnēm Latvijā *dzīvokli jau nesolīja kā tādām represētajam. Salasījāties ar naudiņu, nopirkām šito, nepabeigta mājiņa bija. Es pats strādāju kā būvgaldnieks, es tos darbus piepratu. Tā mēs šeit dzīvojam līdz pat šai dienai.*<sup>121</sup>

Tipisks represētā liktenis atklājas arī represētā S. Z. stāstā. Kad viņš pēc Staļina nāves atgriezās dzimtajā pusē, vienīgā iespēja bija dzīvot un strādāt laukos. Viņš stāsta, ka (..) *atbraucot mājās, tur bija kolhozs „Liesma”, bet (..) man bija visas specialitātes, kā saka, es i šoferis, elektrometinātājs es, i virpotājs, es viss pēc kārtas. Es visus kursus, kā tik pēc Staļina nāves, kā tik sākās kursi, es visu laiku tos kursus izmantoju. Visas apliecības un viss man ir. Nu, un tagad atbraucu kolhozā, aiz mūsu mājām, tieši manā mājā, bija kolhoza kantors ierīkots, un mani tur paņēma*

<sup>120</sup> RTA-MV/Pr-JK 17. Gžibovska, J. (2015). Intervija ar Jevgēniju Kalnaču. Rēzekne, 19. maijā.

<sup>121</sup> RTA-MV/Pr-SZ 4. Lopsa, R. (2014). Staņislava Zīres dzīvesstāsts. Viļāni, 12. janvārī.



*kolhozā par traktoristu. Es tur pastrādāju. Aiz Rogovkas tur tāda skola ir, un viņiem vajadzīgs kurinātājs un speciālists, kā saka, kas visu zina. (..) sāku tai skolā strādāt par saimniecības daļas vadītāju. Labi, ka mani jau tur paņēma, sāku kurināt, elektrību darbināt, tur bija tāda stacijiņa maza, kuru es darbināju.*<sup>122</sup> Tomēr ilgi šajā darbā viņš nenostādāja, jo kāds bija paziņojis attiecīgajām iestādēm, ka bijušais politieslodzītais strādā skolā, kur mācās jaunā paaudze, un ar to pietika, lai viņu no darba atbrīvotu. Vairākas reizes viņu aicināja čekisti uz pārrunām, un to rezultātā nācās meklēt citu darbu. Tā kā netālu Baltinavas MTS vajadzēja cilvēkus, kuri prata apieties ar tehniku, tad bijušais politieslodzītais tika tur pieņemts darbā. Tomēr darba maiņas dēļ nācās no dzimtās mājas pārcelties tuvāk objektiem, kurus MTS apkalpoja.

Līdzīgas situācijas piedzīvoja vairākums no tiem, kuri atgriezās no izsūtījuma. Šiem cilvēkiem nācās rast sevī spēku un dzīves ceļā izturēt mūsdienu cilvēkam neiedomājamus pārbaudījumus, bet nedz padomju represīvās iestādes, nedz arī birokrātiskais aparāts pēc atgriešanās mājās viņus nav spējis salauzt un asimilēt jeb padarīt sev līdzīgus. Tāpēc politiski represēto dzīvesstāsti mūsdienu jaunajai paaudzei vienlaicīgi ir gan brīdinājums, gan arī atgādinājums neaizmirst tos vēstures notikumus, kas no mūsu tautas vidus svešumā aiznesa tūkstošiem cilvēku, turklāt mūsdienās ir daudz ģimeņu, kuras joprojām nezina savu tuvinieku apbedījumu vietas, jo daļa no viņiem izsūtījumā gāja bojā, uz mūžu paliekot Sibīrijas, Kazahstānas vai Krievijas vidienes bijušo nometņu apkaimē.

Tikai pēc PSRS sabrukšanas bijušie izsūtītie guva morālu gandarījumu. Viņi varēja saņemt nepamatoti politiski represētas personas statusu, kā arī atgūt zaudētos īpašumus, bet būtiskākais – drīkstēja publiski stāstīt par pārdzīvoto. Tomēr gadu gaitā kļūst aizvien mazāk to cilvēku, kuriem pēc izsūtījuma izdevās atgriezties Latvijā un kuri spēj, sevi pārvarot, stāstīt par dzīvē pārciesto. Vairākums no viņiem ir apvienojušies politiski represēto organizācijās, kas savukārt ir Latvijas Politiski represēto apvienības locekles. Apvienības 55 reģionālajās nodaļās ir nedaudz vairāk par 11 tūkstošiem komunistiskajā režīmā cietušo cilvēku.

Pievērsoties dzīvesstāstu pētniecībai, mutvārdu arhīvos saglabāto interviju elastīgums ļauj vēsturei pievienot vairāk nianšu atšķirībā no

---

<sup>122</sup> RTA-MVA/Pr-AL 31. Sondore, L. (2014). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, 3. janvārī.

zinātnē fiksētajiem notikumiem un vēstures faktiem. Nevar noliegt, ka mutvārdu stāstījums piedāvā atšķirīgu vēstures aplūkošanas veidu, citu skatījumu. Tā kā cilvēki lokalizē savas atmiņas dažādos datumos vai dažādos laika periodos nekā notikumi, kas apzīmē vēstures sākumu un beigas, viņu stāstījumi plūst virs, zem un caur vēstures disciplināriem stāstījumiem. Viņi piedāvā mums iespēju pagriezt vēsturisko objektīvu nedaudz citā leņķī un aplūkot, ko šī perspektīva piedāvā. Ikvienam pētniekam ir jāapzinās, ka mutvārdu vēstures arhīvs nav tikai tekstu vai stāstījumu kopums. Tas dod iespēju noteiktā veidā skatīt vēstures procesu konkrētus jautājumus vai, citiem vārdiem sakot, darbojas kā diskurss.<sup>123</sup>

## **Avotu un literatūras saraksts**

### **Avoti**

- RTA-MV/Pr-AL 2. Čakša, V. (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, Politiski represēto klubs, 27. novembrī.
- RTA-MV/Pr-MS 1. Škaļikova, V. (2012). Intervija ar politiski represēto Māri Modri Smurģi. Madona, 2. maijā.
- RTA-MV/Pr-JA 11. Sondore, L. (2014). Intervija ar Juri Arbidānu. Rēzekne, 22. maijā.
- RTA-MV/Pr-JK 17. Gžibovska, J. (2015). Intervija ar Jevgēniju Kalnaču (kr. val.). Rēzekne, 19. maijā.
- RTA-MV/Pr-SZ 4. Lopsa, R. (2014). Staņislava Zīres dzīvesstāsts. Viļāni, 12. janvārī.
- RTA-MVA/Pr-AL 31. Sondore, L. (2014). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, 3. janvārī.
- RTA-MV/Pr-SD 15. Reča, M. (2015). Intervija ar Staņislavu Dauguļu. Rēzekne, 20. maijā.
- RTA-MV/Pr-ĒB 20. Ikaunieks, A. (2015). Intervija ar Ēvaldu Balčūnu. Rēzekne, Festivāla parks, 20. maijā.
- RTA-MV/Pr-JL 9. Lemps, J. (2014). Jāņa Lagzdiņa dzīvesstāsts. Rēzekne, 21. maijā.
- RTA-MV/Pr-HČ 7. Lemps, J. (2014). Helmuta Čibuļa dzīvesstāsts. Rēzekne, 19. maijā.
- RTA-MV/Pr-MJ 28. Reča, M. (2015). Intervija ar Mihailu Jusivu. Rēzekne, 29. maijā.
- RTA-MV/Pr-DL 19. Gžibovska, J. (2015). Intervija ar Donatu Litovniku (kr. val.) Rēzeknes novads, 20. maijā.
- RTA-MV/Pr-LL 25. Ikaunieks, A. (2015). Intervija ar Liliju Laganovsku.

---

<sup>123</sup> Gaana Jayagopalan, (2016). Orality and the Archive: Teaching the Partition of India through Oral Histories. *RADICAL TEACHER* No. 105 (Summer 2016), pp.45 - 47. No: <http://radicalteacher.library.pitt.edu/ojs/radicalteacher/issue/view/10/16>, skat. 14.06.20.

Rēzekne, 26. maijā.

RTA-MV/Pr-JS 8. Lemps, J. (2014). Janīnas Strucinskas dzīvesstāsts. Rēzekne, 20. maijā.

RTA-MV/Pr-LD 10. Lemps, J. (2014). Lūcijas Dilevkas dzīvesstāsts. Rēzeknes, 22. maijā.

RTA-MV/Pr-LP 29. Reča, M. (2015). Intervija ar Ludmilu Pavlovsku. Ciblas pagasts, 7. jūnijā.

RTA-MV/Pr-AL 26. Gžibovska, J. (2015). Intervija ar Antonu Leonu (kr. val.). Rēzekne, 10. jūnijā.

RTA-MV/Pr-JL 9. Lemps, J. (2014). Jāņa Lagzdiņa dzīvesstāsts. Rēzekne, 21. maijā.

RTA-MV/Pr-IČ 27. Reča, M. (2015). Intervija ar politiski represēto X.Y. [vēlas palikt anonīms]. Rēzekne, 29. maijā.

## Literatūra

Blūma-Kauliņa, M. (2018). *Cilvēks nav vientuļa sala jeb Kā sakārtot savu vietu sistēmā?* No: Orākuls.lv; [https://www.delfi.lv/orakuls/biblioteka/49734105\\_4\\_dzimta-un-gimene-visaktualakie-sakartojumi](https://www.delfi.lv/orakuls/biblioteka/49734105_4_dzimta-un-gimene-visaktualakie-sakartojumi)

Coats, L., Dean, G. (2012). *Archive*. Digital Pedagogy in the Humanities. Concepts, Models and Experiments. No: <https://digitalpedagogy.mla.hcommons.org/keywords/archive/>, skat.: 16.05.2020.

Jayagopalan, G. (2016). Orality and the Archive: Teaching the Partition of India through Oral Histories. *RADICAL TEACHER* No. 105 (Summer 2016), pp.45 - 47. No: <http://radicalteacher.library.pitt.edu/ojs/radicalteacher/issue/view/10/16>, skat. 14.06.2020.

Latvijas iedzīvotāju pirmā masveida deportācija. 1941. gada 14. jūnijs. No: <http://www.archiv.org.lv/aprinki1941/index.php?id=2>

*Noziegumi pret cilvēci*. Crimes against Humanity. Latvian Site. No: <http://lpra.vip.lv/tpetersons.htm>, skat. 20.05.2019.

Riekstiņš, J. (2014). Okupētās Latvijas “tīrīšana” 1940–1941. *L.A.LV* No: <https://www.la.lv/okupetas-latvijas-tirisana-1940-1941>

Vienīgā saglabājusies Staļina sistēmas nometne Krievijā. No: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vesture/vieniga-saglabajusies-stalina-gulaga-sistemas-nometne-krievija--perma-36-cik-ilgi-vel.a337827/>

## 4. REPRESIJU TEMATIKA: IESKATS RTA VĒSTURNIEKU PĒTĪJUMOS UN MUTVĀRDU VĒSTURES HISTORIOGRĀFIJĀ

Līga Sondore, Valda Čakša

### 4.1. Latgales vanagu darbības liecības arhīvu dokumentos

*Līga Sondore ir absolvējusi RTA akadēmisko studiju programmu „Lietišķā vēsture” un profesionālā maģistra studiju programmu „Arhīvniecība”. Latgales vanagu tēmu viņa pētīja gan studiju darbos, gan bakalaura darbā, gan arī maģistra darbā. Studiju laikā L. Sondore iesaistījās ERASMUS programmā, aktīvi piedalījās studentu zinātniskajās konferencēs Latvijā un ārzemēs. Par pētāmo tēmu ir publicējusi vairākus rakstus studentu zinātnisko konferenču rakstu krājumos. Šī viņas maģistra darba viena saīsinātā nodaļa dod ieskatu tēmas izpētes iespējās, paplašinot mutvārdu vēstures avotu klāstu ar arhīva dokumentiem un tādējādi pilnveidojot arī vēstures avotu analīzes un kritikas iemaņas. L. Sondores zinātnisko pētījumu vadītāja bija Dr.art. docente Valda Čakša.*

Latvijas Nacionālajā arhīvā, konkrēti tā struktūrvienībā – Valsts vēstures arhīvā, ikviens pētnieks, kuru interesē padomju okupācijas nodarījumi pret Latvijas iedzīvotājiem, var atrast un savā pētījumā izmantot bagātīgu dokumentu klāstu. Arhīva dokumentos ir gan kādu vēsturisko situāciju ilustrējošs faktu materiāls, gan arī dokumentētas liecības par pētāmajos notikumos iesaistīto cilvēku likteņiem.

Arhīvu zinātnieki Kūks un Švarts (2002) raksta, ka arhīvu ieraksti spēj raksturot vēstures stila formu un virzienu, kolektīvo atmiņu un nacionālo identitāti. Arhīvistu kā arhīvu pārvaldnieki izvērtē un atlasa ierakstus, kas ir būtiski atmiņas un identitātes veidošanā, nepārtraukti attīstot aprakstīšanu, saglabāšanu un ierakstu izmantošanu.<sup>124</sup> Tas nozīmīgi ietekmē pētniecību, jo, atsaucoties uz šādiem avotiem, ir iespējams detalizētāk izvērtēt varas pausto attieksmi pret dažādiem sabiedrībā radītajiem procesiem. Lai arī mūsdienās informāciju par *vanagu* organizāciju var rast presē, atmiņu

---

<sup>124</sup> Cook, T., Swartz, J. (2002). *Archives, Records, and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance*. <https://www.nyu.edu/classes/bkg/methods/cook.pdf>, sk. 28.04.2018.

stāstos, intervijās, bet, lai gūtu padziļinātāku izpratni par organizācijas dalībnieku gaitām un piedzīvoto aresta un pratināšanu laikā, pastiprināta uzmanība ir jāpievērš arhīvā atrodamajām krimināllietām.

Pēc būtības krimināllieta ir dokumentu kopums, kas izveidots izmeklēšanas procesā un satur izmeklēšanas, tiesas savāktos pierādījumus par personām, kas vainīgas nozieguma izdarīšanā. Tomēr mūsdienās pēdējos gados tiesību aktu ievērošanas princips ir daudz šaurāk interpretēts, informācijas pārvaldības un arhīvu automatizācijas laikmetā kā izcelsmes princips, kas apliecina, ka ierakstu jēdziens tiek organizēts kolektīvi saskaņā ar avotu, kas tos izveidojis.<sup>125</sup> Izskatot apsūdzēto *vanagu* krimināllietas, tās sākotnēji jāapskata, kā vienots veselums. A. Bambals kopumā raksturo, ka Latvijā palikušās bijušās Latvijas PSR VDK arhīva dokumentu mantojuma pilnīgumus joprojām grūti nosakāms, jo, pārņemot dokumentus, netika ievērots izcelsmes (*provenance*) princips (dokumentus pārņēma Valsts arhīvs, LR Ģenerālprokuratūra, Iekšlietu ministrija, SAB Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs) un līdz ar to bijušās VDK dokumenti ir sadrumstaloti, nodalīti starp institūcijām, sarežģīti (bet ne neiespējami) noteikt kopsakarības un gūt viengabalainu priekšstatu par VDK arhīva dokumentu sastāva pilnīgumu.<sup>126</sup> Viena no galvenajām atziņām ir šāda – Latvijā palikušo VDK dokumentu lielākā daļa izmantojama kā juridiskā pierādījuma dokumenti (VDK krimināllietas, filtrācijas lietas un citi dokumenti), ko arī valsts institūcijas izmanto atbilstoši Latvijas likumdošanai (arhīvi sniedz izziņas, tiesībsargājošās institūcijas pēta cilvēktiesību pārkāpumus un noziegumus pret cilvēci). Savukārt Latvijas nacionālās vēstures pētniecības iestādes izmanto VDK arhīva dokumentus vēsturiskās patiesības noskaidrošanā un aktuālo vēstures problēmu pētniecībā.<sup>127</sup> Tā rezultātā bieži vien rodas diskusijas par ētikas jautājumiem, kas saistīti ar VDK arhīva dokumentu izpēti. Sarmīte Šrēdere Latvijas arhīvu žurnālā aplūko arhīvista un dokumentu izmantotāja ētiku, definē attieksmi un atbildību pret arhīvā esošajiem un uzkrājamajiem dokumentiem, izvērtējot atsevišķus arhīvos esošas

---

<sup>125</sup> Abukhanfusa, K., Sydbeck, J. (Eds.). (1994). *The principle of provenance*. Report from the First Stockholm Conference on Archival Theory and the Principle of Provenance, September 2-3, 1993. Stockholm: Swedish National Archives.

<sup>126</sup> Bambals, A. (2004). *Valsts drošības komitejas arhīva mantojums Latvijā*.

No: <https://gulags.wordpress.com/2014/04/23/valsts-drosibas-komitejas-arhiva-mantojums-latvija/>, sk. 16.05.2018.

<sup>127</sup> Turpat.

informācijas sniegšanas un izmantošanas principus<sup>128</sup> Raksturojot *vanagu* krimināllietās esošo informāciju, jāteic, ka tā ir sensitīva un satur personas datus, tāpēc, atsaucoties uz Arhīvu likuma 13. pantu, šo dokumentu izmantošanu ierobežo arī Fizisko personu datu aizsardzības likums.<sup>129</sup> Dokumenti nav pieejami plašai sabiedrībai, bet noteiktam personu lokam. Persona, kurai saskaņā ar šī panta trešo daļu ir tiesības izmantot dokumentus ar pieejamības ierobežojumiem, ir atbildīga par to, ka dokumenti un tajos ietvertā informācija tiek izmantota tikai likumīgam pieprasījumā norādītajam mērķim un pieprasījumam atbilstošā apjomā.<sup>130</sup> Tieši tāpēc darba gaitā autore rūpīgi izvērtēja maģistra darbā iekļaujamo informāciju. Uzmanība galvenokārt veltīta darba morālajam aspektam un attieksmei pret lietām, idejām un informāciju, apkopojot tikumisko pozīciju zināmo vērtību sakārtojumu sistēmā, jo cilvēks pats ir izvēles situācijas sastāvdaļa, situācijas subjekts.<sup>131</sup> Attiecīgi, skatot šāda veida dokumentus, pētniekiem ir jāvadās pēc iepriekšminētajiem kritērijiem – likuma normām, aktiem – un pētījuma ētiskās puses, lai ar savu darbu neradītu šķelšanos sabiedrībā, bet gan skaidrotu notikušos procesus no dažādiem skatupunktiem.

Uzsākot *vanagu* krimināllietu pētniecību, tās tiek raksturotas viena fonda ietvaros. Krimināllietas ir gan krievu, gan latviešu valodā (latviešu valoda parādās salīdzinoši reti). Visbiežāk dokumenti ir rokrakstā, mašīnrakstā pievienotie dokumenti satur apsūdzības un soda mēra piespriešanas dokumentus. Dokumentu fiziskais stāvoklis ir labs, atsevišķiem dokumentiem ir nedaudz izbalējusi krāsa.

Daudzi no pretpadomju jauniešu *vanagu* organizācijas ir dalījušies atmiņu stāstos, intervijās. Daži dalībnieki ir bijuši uzmanības centrā vairāk, daži mazāk. Organizācijas dalībnieku krimināllietas ļauj dziļāk izprast padomju okupācijas režīma ideoloģiju un tā radīto represīvo jeb drošības iestāžu darbības lomu režīma saglabāšanā.

Arhīva atrodamajās lietās minēti desmit dalībnieki, taču organizācija bija skaitliski lielāka, par ko liecina Nautrēnu vidusskolas

---

<sup>128</sup> Šrēdere, S. (2001). Arhīvista – dokumentu izmantotāja – ētika. No: [http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu\\_raksti/10-16-ARHIVI-Sredere-Etika.pdf](http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/10-16-ARHIVI-Sredere-Etika.pdf), sk. 16.05.2018.

<sup>129</sup> Arhīvu likums (2010). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 35, 3. martā. No: <https://likumi.lv/doc.php?id=205971>, sk. 04.03.2018.

<sup>130</sup> Turpat.

<sup>131</sup> Šrēdere, S. (2001). Arhīvista – dokumentu izmantotāja – ētika. No: [http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu\\_raksti/10-16-ARHIVI-Sredere-Etika.pdf](http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/10-16-ARHIVI-Sredere-Etika.pdf), sk. 16.05.2018.



novadpētniecības muzeja dati.<sup>132</sup> Iespējams, ka citi dalībnieki tika tiesāti pēc citiem Kriminālkodeksa pantiem vai arī nav tikuši notverti un tiesāti.

Iestājoties okupācijas varai, mainījās arī tiesvedības sistēma un likumdošana. Pēc 1944. gada Latvijā izveidoja padomju tiesu sistēmu. Pastāvēja divu pakāpju tiesu sistēma – rajonu un pilsētu tautas tiesas un Latvijas PSR Augstākā tiesa. Augstākā tiesa skatīja civillietas un krimināllietas otrajā instancē, kā arī dažas krimināllietas pirmajā instancē, piemēram, par slepkavībām pastiprinātos apstākļos, bandītismu, valsts noziegumiem. Šie spriedumi bija galīgi un nebija pārsūdzami.<sup>133</sup> Pēc Otrā pasaules kara bija vērojams kriminālsodu bardzības pieaugums. To skaidroja kā pagaidu nepieciešamību, ievērojot pēckara apstākļus.<sup>134</sup> Iespējams, tā bija ne tikai pēckara apstākļu vajadzība, bet arī sava veida cilvēku iebiedēšana nepretoties padomju varai, bet gan to pieņemt kā pašsaprotamu. Tieslietu iestādes bija pakļautas kompartijas politiskajai kontrolei un norādījumiem. Līdz 1950. gadu otrajai pusei varai nevēlami iedzīvotāji tika represēti bez tiesas sprieduma vai notiesāti pēc ārpus tiesu instanču lēmumiem. Pēc varas iestāžu lēmuma jebkuru cilvēku varēja notiesāt, piemeklējot nepieciešamo kriminālkodeksa punktu.<sup>135</sup> Arestētajam aizstāvēties un censties apgāzt apsūdzības bija gandrīz neiespējams, jo padomju okupācijas sākumā Latvijas iedzīvotājiem, tostarp arī apsūdzētajiem, netika dots izsmeļošs un saprotams likumdevēja puses skaidrojums par kriminālkodeksa punktu pamatojumu, jēgu un to praktisku piemērošanu apsūdzības sakarā. Prof. Dr. habil. iur. Edgars Meļķīsis, LU Juridiskās fakultātes Tiesību teorijas un politisko zinātņu katedras vadītājs, laikrakstā „Latvijas Vēstnesis” raksta, ka arī mūsdienās tiesību piemērošanas joma ar visiem tās teorētiskajiem un praktiskajiem aspektiem pagaidām lielā mērā ir palikusi sociālistisko tiesību normatīvajā un metodoloģiskajā ietekmē. Tā (..) parādās jau pieejā tiesību izpratnei, kuras teorētiskais pamats ir normatīvisms un tiesību pozitīvisms. Absolutizēta vērtība tiek piešķirta tiesību normām,

---

<sup>132</sup> Sondore, L. (2016). *Vēstījumu kopsakarības diskursos par Naurēnu vidusskolas jauniešu pretpadomju organizāciju “Latgales vanagi” (1946–1956)*. Bakalaura darbs. Rēzekne: Rēzekne Tehnoloģiju akadēmija.

<sup>133</sup> Latvijas Republikas Augstākā tiesa: Padomju laiks 1940 – 1990. <http://at.gov.lv/lv/vesture/padomju-laiks-1940-1990>, sk. 07.03.2018

<sup>134</sup> Apsītis, R. (red., 2000). *Latvijas tiesību vēsture (1914-2000)*. Rīga: Fonds «Latvijas Vēsture», 399. lpp.

<sup>135</sup> Bleiere, D. (2012). *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijā PSR*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 146. lpp.

to burtiskai izpratnei.<sup>136</sup> Šī atziņa maģistra darba kontekstā ir svarīga, jo darba izstrādes gaitā, vērtējot arestēto *vanagu* tiesvedības dokumentus, nācās saskarties ar vairākām neskaidrībām jeb problēmām, uz kurām, atsaucoties uz mūsdienu angļu tiesību zinātnieku Patriku Nerhotu, vērs uzmanību E.Meļķisis. Viņš pamato, ka joprojām tiesvedības normatīvos pastāv vismaz četras iezīmes, ar kurām jāreķinās ne vien mūsdienu juristiem, bet arī pētniekiem:

1. tiesību teksta valodas nepilnības;
2. konfliktu (koliziju) iespējamība starp normām dažādās situācijās;
3. pastāv gadījumi, kas nav vai nav pietiekami noregulēti tiesību normās;
4. reālās sociālās dzīves izmaiņas, kuru rezultātā rodas normu mērķu neatbilstība dzīves prasībām.<sup>137</sup>

Tas pilnā mērā attiecas arī šo konkrēto pētījumu, jo, iepazīstoties ar LNA esošajām krimināllietām un vērtējot *vanagiem* piemērotos KPFSR Kriminālkodeksa pantus, to interpretācija spriedumos nereti nav loģiski izprotama. Problēmas rada gan dokumentu tekstu valodas, gan arī to noformējumā pieļautās nepilnības, kā arī piespiesto sodu bardzība. Džeja Mišela (2003) skaidro, ka arhīvniecība ir tā, kas saglabā informāciju par dominējošo grupu kultūras hegemoniju.<sup>138</sup> Tas izskaidro arī padomju režīma tiesību normu mērķi: tās bija radītas, lai kopā ar citām normām sekmētu tā saucamo sociālisma ienaidnieku izskaušanu. Arī E. Meļķisis akcentē, ka ikvienas tiesību normas saturs ir atkarīgs no tā, kādu mērķi likumdevējs grib sasniegt, kādu tiesisku vai sociālpolitisku risinājumu viņš paredz un kādā veidā grib pie tā nonākt.<sup>139</sup>

Maģistra darba kontekstā var runāt par padomju okupācijas ieviesto un vairākus gadu desmitus uzturēto tiesību sistēmu, kuras rezultātā, cenšoties paplašināt savas robežas, tika apstādināta daudzu valstu, tajā skaitā arī Latvijas, politiskā, ekonomiskā un kultūras attīstība. Lai izprastu, kā tika pamatoti dažādi pret sabiedrību vērsti procesi, vērtīgi ir ieskatīties arhīvā atrodamajos tiesiskajos pamatojumos, kuru rezultātā tika veiktas dažādas darbības iedzīvotāju apcietināšanai un sodīšanai. Padomju Savienībā

<sup>136</sup> Meļķisis, E. (1997). Likuma burts, likuma gars, Satversmes tiesa. No: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/29874>. Skat. 19.05.2018.

<sup>137</sup> Turpat.

<sup>138</sup> Jay, M. (2003). Multicultural Perspectives, 5 (4), 3-9. No: [http://www.informaworld.com/10.1207/S15327892MCP0504\\_2](http://www.informaworld.com/10.1207/S15327892MCP0504_2), sk. 18.05.2018.

<sup>139</sup> Meļķisis, E. (1997). Likuma burts, likuma gars, Satversmes tiesa. No: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/29874>. Skat. 19.05.2018.

brīvības atņemšanas sods bija viens no efektīvākajiem līdzekļiem cīņai ar režīma pretiniekiem. Izskatot konkrēti *vanagu* krimināllietas, ir iespējams atklāt okupācijas varas attieksmi pret pretošanās kustībām, kā arī izvērtēt, kā dokumentēti šie procesi un kādas sekas tas atstāja uz Latvijas iedzīvotājiem. Mūsdienu Latvijā joprojām turpinās diskusijas par LNA glabāto Latvijas PSR Valsts drošības komitejas (VDK) dokumentu izpēti, un šajā sakarā svarīga ir Starptautiskās arhīvu padomes eksperta Antonio Gonsalesa Kintanas pārskata ziņojumā *Unesco* norādītais. A. G. Kintana tajā ir uzsvēris, ka bijušo represīvo režīmu drošības dienestu arhīvi, arhīvi, kas bija būtiski represīvo darbību veikšanai, jaunajās politikajās iekārtās (kas garantē brīvību un pienākumus, ko nosaka Vispārējā cilvēktiesību deklarācija) pārvēršas par nozīmīgu līdzekli jaunu sociālo attiecību dibināšanā.”<sup>140</sup> Lai iedzīvinātu jaunu, uz zinātnieku objektīviem vērtējumiem balstītu sabiedrības viedokli par padomju okupācijas laika tiesvedību, ir jāpēta dažādas VDK darbības dokumentārās liecības, tostarp arī tiesvedības dokumentu saturs.

#### **4.1.1. Lēmumu par pretpadomju elementu arestiem juridiskais pamatojums**

Pēc Otrā pasaules kara Latvijas teritorijā viena no ražīgākajām metodēm, kā atklāt režīmam nelabvēlīgas un negatīvi noskaņotas personas vai cilvēku grupas, bija, izmantojot slepenas operatīvās metodes, iefiltrēt savus aģentus, kuri nezticamos cilvēkus izspiegoja un ziņoja par viņiem drošības iestādēm. Tas tika uzticēts ar operatīvās darbības pieredzi bagātākajai un konspirētākajai LPSR VDM,<sup>141</sup> kuras darbinieki apmācīja ziņotājus, un tā pamazām atklāja gan pretpadomju jauniešu grupas, gan partizānu grupas visā Latvijā. Šāda metode tika izmantota arī Lietuvā un Igaunijā. Vietējo čekas ziņotāju vervēšanai izmantoja dažādus paņēmienus un dažādi bija iemesli, kuru dēļ cilvēki piekrita sadarbībai – bija brīvprātīgie, kurus maldināja komunisma viltus mācības, bija uzpirktie, kurus vilināja karjeras iespējas un materiālie labumi. Daļu no ziņotājiem piespieda sadarboties, draudot ar kriminālatbildību likumpārkāpumu un dažāda smaguma noziegumu dēļ. Savervētie

<sup>140</sup> Quintana, A. G. (1998). *Archives of the security services of former repressive regimes*. Report prepared for Unesco on behalf of the International Council of Archives. Janus: Archival review, 2, pp. 7–25, here pp. 9–10

<sup>141</sup> Jansons, R., Jarivovska, R. (2016). *LPSR drošības iestāžu darbība (1944–1956)*. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2.sējums. Rīga, LU, 179. lpp.

vāca informāciju par patriotiem un pat par vismazākajām nacionālā noskaņojuma izpausmēm, par reliģisko organizāciju darbību, kā arī par iespējamu pret darbību okupācijas režīmam.<sup>142</sup> LNA dokumenti liecina, ka lēmumi par visu pretpadomju organizācijas izveidošanā un darbībā apsūdzēto Nautrēnu vidusskolas jauniešu arestiem, kā arī pārmeklēšanas akti noformēti Latvijas PSR VDK Rēzeknes apriņķa nodaļā. Lēmumi par arestiem datēti ar 1949. gadu, bet organizācijas dalībnieku aresti veikti dažādos mēnešos. Lietu izskatīšanu un lēmumu par arestu pieņemšanu iesaistīti vairāki VDK darbinieki ar dažādām dienesta pakāpēm.

Jauniešu pretpadomju organizācijas dalībnieku apcietināšana veikta, pamatojoties uz KPFSR KK kontrrevolucionāro noziegumu definējumu.<sup>143</sup> Krievijā KK stājās spēkā 1922. gada 1. jūnijā. Tā autoru deklarētā iecere bija ar KK palīdzību valstij aizsargāt plašas darbaļaužu masas no kontrrevolucionāriem noziegumiem, kuriem piemītot šķiriska nokrāsa.<sup>144</sup> Minētais KK no 1940. gada 17. jūnija līdz 1961. gadam tika piemērots arī okupētajā Latvijas teritorijā.<sup>145</sup> Turpmākajos gados šis Kriminālkodekss tika labots un papildināts, it īpaši pēc Staļina nāves. Pārmaiņas krimināltiesībās notika uzreiz bez novilcināšanas, nenodrošinot un neparedzot pienācīgu pārejas periodu ar turpmāko likuma pielāgošanu tiem nacionālajiem procesiem, kas raksturoja tiesību izaugsmes pakāpi konkrētajā PSR okupētajā teritorijā. Šāda veida likuma atraušana no tiesību attīstības vēstures nevarēja neatstāt negatīvas sekas nedz likuma izpratnes jomā, nedz tā pielietojumā.<sup>146</sup>

4.1. tabulā ir apkopotas arhīva dokumentos atrastās ziņas, uz kuru pamata veikti *vanagu* aresti. Tabulā ir norādīti KPFSR Kriminālkodeksa 58.prim pants. Katrs 58. prim pants ir atsevišķs pants, kas satur nošķirtu noziedzīga nodarījuma sastāvu, kvalificējošas pazīmes un atbilstošu sankciju un kas varēja būt dalīts daļās. Pārskata tabula uzskatāmi liecina, ka apsūdzības visiem arestētajiem *vanagiem* uzrādītas pēc KPFSR Kriminālkodeksa 58. prim<sup>1a</sup>, 58. prim<sup>10</sup>, 58. prim<sup>11</sup> pantiem.

<sup>142</sup> Ozoliņš, L. *Par čekas maisu likteni*. <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/leopolds-ozolins-par-cekas-maisu-likteni.d?id=5878489>, sk.01.04.2018.

<sup>143</sup> Соломон, П. *Совесткая юстиция при Сталине*. Москва: ПООСПЕН, 1998, С. 30.

<sup>144</sup> Turpat.

<sup>145</sup> Jansons, R., Jarivorska, K. (2016). LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija "LPSR drošības iestāžu darbība". 2. sējums, 92. lpp.

<sup>146</sup> Kalašņikovs, V. (2016) Promocijas darbs. *Kriminālatbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi*. [http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31826/298-52372-Kalasinikovs\\_Vadims\\_vk09186.pdf?sequence=1](http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31826/298-52372-Kalasinikovs_Vadims_vk09186.pdf?sequence=1), sk. 24.03.2018.

4.1. tabula

Vārds, uzvārds	Datums un vieta, kurā pieņemts lēmums par arestu	Lēmuma sagatavo-tājs/ dienes-ta pakāpe	Liecības, pama-tojoties uz kurām pieņemts lēmumspar aizturēšanu	Piespriestais soda mērs/ KK panti, uz kuriem pamatots lēmums
Pēteris Jermacāns <sup>147</sup>	27.04.1949. Rēzekne	Vecākais leitnants Murins	Staņislavs Kūkojs Felīcija Rancāne Vītolds Gleizds	Arests <sup>148</sup> un pārmeklēšana (17; 58 <sup>1a</sup> ; 58 <sup>10</sup> ; 58 <sup>11</sup> )
Staņislavs Kūkojs <sup>149</sup>	12.04.1949. Rēzekne	Vecākais leitnants Deņisovs	Atzīstas pats Felīcija Rancāne Bonifācijs Marķevičs	Arests un pārmeklēšana (58 <sup>1a</sup> ; 58 <sup>10</sup> ; 58 <sup>11</sup> )
Eduards Ludboržs <sup>150</sup>	03.05.1949. Rēzekne	Vecākais leitnants Žiguļevs	Atzīstas pats Stanislavs Kūkojs Pēteris Jermacāns	Arests un pārmeklēšana (58 <sup>1a</sup> ; 58 <sup>10</sup> 1.daļa; 58 <sup>11</sup> )
Vītolds Gleizds <sup>151</sup>	27.04.1949. Rēzekne	Vecākais leitnants Murins	Atzīstas pats Staņislavs Kūkojs Vītolds Gleizds	Arests un pārmeklēšana (58 <sup>1a</sup> ; 58 <sup>10</sup> 1.daļa; 58 <sup>11</sup> )
Lubāns Staņislavs <sup>152</sup>	03.05.1949. Rēzekne	Vecākais leitnants Murins	Staņislavs Kūkojs Pēteris Jermacāns Eduards Ludboržs	Arests un pārmeklēšana (58 <sup>1a</sup> ; 58 <sup>10</sup> 1.daļa; 58 <sup>11</sup> )
Ādolfs Rancāns <sup>153</sup>	11.05.1949. Rēzekne	Jaunākais leutnants Južanins	Tikai paša atzīšanās	Arests un pārmeklēšana (58 <sup>1a</sup> ; 58 <sup>11</sup> )
Vladislavs Odumāns <sup>154</sup>	03.05.1949. Rēzekne	Jaunākais leitnats Bujulovskis	Atzīstas pats Eduards Ludboržs Pēteris Jermacāns	Arests un pārmeklēšana (58 <sup>1a</sup> ; 58 <sup>10</sup> 1.daļa; 58 <sup>11</sup> )
Antons Ludboržs <sup>155</sup>	03.05.1949. Rēzekne	Vecākais leitnants Žiguļevs	Eduards Ludboržs Staņislavs Kūkojs Pēteris Jermacāns	Arests un pārmeklēšana (58 <sup>1a</sup> ; 58 <sup>10</sup> 1.daļa; 58 <sup>11</sup> )

<sup>147</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.l., 1. sēj., 4.lp.

<sup>148</sup> **Arests** ir personas faktiskā izolēšana, lai turētu šo personu apcietinājumā, ja tā ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu vai pastāv aizdomas par tā izdarīšanu. *AkadTerm*. <http://termini.lza.lv/term.php>, sk. 06.04.2018.

<sup>149</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.l., 1. sēj., 4. lp.

<sup>150</sup> Turpat, 1. lp.

<sup>151</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj., 1. lp.

<sup>152</sup> Turpat, 45. lp.

<sup>153</sup> Turpat, 87. lp.

<sup>154</sup> Turpat, 74. lp.

<sup>155</sup> Turpat, 209. lp.

Antons Rancāns (Bozovičš) <sup>156</sup>	03.05.1949.	Kapteinis Belovs	Felīcija Rancāne Pēteris Jermacāns Eduards Ludboržs	(58 <sup>1a</sup> ; 58 <sup>10</sup> 1.daļa; 58 <sup>11</sup> )
Jānis Ludboržs <sup>157</sup>	03.05.1949.	Vecākais leitnants Murins	Pēteris Jermacāns Eduards Ludboržs	(58 <sup>1a</sup> ; 58 <sup>10</sup> 1.daļa; 58 <sup>11</sup> )

Kā liecina arhīva dokumenti, tad *vanagi* tika apcietināti, pamatojoties uz KPFSR Kriminālkodeksa īpašās – 17. daļas – vairākiem punktiem, kuros ietverts kontrrevolucionāro noziegumu uzskaitījums, nosakot, ka tiesiski sociāli aizsardzības pasākumi ir jāpiemēro vienādi attiecībā pret visiem noziedzīgā nodarījumā iesaistītajiem. Pret tiem, kas mudina paveikt noziegumu, līdzdalībniekiem un organizatoriem, kas veicina nozieguma izdarīšanu, sniedz instrukcijas, līdzekļus, novērš šķēršļus vai slēpj likumpārkāpējus.<sup>158</sup> Diviem no Latgales vanagiem – Pēterim Jermacānam un Aleksandram Jerumānam – arī ir uzrādīts šis un vēl daži citi panti. Vairākkārtējās pratināšanās P. Jermacāns noliedz jebkādu antipadomju darbību, tomēr 25. aprīlī pašrocīgi rakstūtā liecībā norāda, ka esot bijis pretpadomju organizācijas “Latgales vanagi” sastāvā un atzīstas, ka *par organizācijas vadītāju tika izvēlēts Jerumāns, par palīgu iecēla mani.*<sup>159</sup>

KPFSR KK 58. prim<sup>1</sup> pants paredzēja, ka par kontrrevolucionāru noziegumu tiks atzīts jebkurš nodarījums, kas saistāms ar padomju varas vājināšanu, gāšanu, ietekmēšanu (..), kā arī jebkuri centieni palīdzēt buržuāzijai – spiegot, atbalstot finansiāli.<sup>160</sup> Izvērtējot šī panta piemērošanu 1. tabulā minētajiem *vanagiem*, jāatzīst, ka gandrīz pie katra dalībnieka pārmeklēšanas laikā tika atrasts ierocis vai kāds cits pierādījums, kurš pēc izmeklētāju domām apdraudēja vai vājināja padomju varu. Piemēram, 1949. gada 10. jūlijā sastādītajā aktā vecākais leitnants Murins raksta, ka *pie Staņislava Kūkoja atrasta mazkalibra*

<sup>156</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj., 133. lp.

<sup>157</sup> Turpat, 171. lp.

<sup>158</sup> Уголовный кодекс РСФСР 1926 года/ Редакция 05.03.1926. No: [https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9\\_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81\\_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0\\_1926\\_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F\\_05.03.1926, sk. 20.03.2018.](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0_1926_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F_05.03.1926, sk. 20.03.2018.)

<sup>159</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 1. sēj., 17. lp.

<sup>160</sup> Turpat.



šautene, kura ir derīga kaujas darbībām.<sup>161</sup> Savukārt pie Jāņa Ludborža atrasts nagana revolvera modelis, kurš arī ir atzīts par derīgu kaujas darbībām.<sup>162</sup> Pie šī paša panta neizpaliek arī punkts par palīdzību ieroču iegūšanā un nodošanu organizācijas vai partizānu vajadzībām. V. Odumāns liecībās atklāj, ka *Jermacāns ar viņu runājis par ieročiem, bet pašam tādu neesot bijis. Viņš arī atzīst, ka zinājis, kam ir, sakot (..) tas bija Mednis Antons, kam piederēja ierocis. Es un Jermacāns braucām uz Končiem ar velosipēdiem pakaļ ieročiem.*<sup>163</sup> A. Medņa īpašumā bija krievu rokas ložmetējs, ko viņš atdeva iepriekš minētajiem *vanagu* dalībniekiem. Vēlākās liecībās P. Jermacāns liecina, ka *līdz ar ieroci tika iedota arī munīcija.*<sup>164</sup> Konkrēts skaits patronu netiek minēts. Lai arī P. Jermacāns aktīvi nodarbojās ar ieroču vākšanu, *pie viņa paša tika atrasta tikai vācu tipa šautene.*<sup>165</sup> No tā var secināt, ka lielākā daļa ieroču netika paturēta organizācijas vajadzībām, bet gan nodota mežā esošajiem partizāniem.

Noslēdzošajā lēmumā minēti tādi *vanagu* dalībnieki, kā E. Ludboržs, A. Ludboržs, un J. Ludboržs, kuri organizācijas vajadzībām *glabāja divus ložmetējus un krievu tipa šauteni.*<sup>166</sup> Šos faktus neapstiprina pratināto liecības un arī atmiņu stāstu pieraksti, turklāt no tiesvedības dokumentiem nav iespējams noskaidrot, konkrēti pie kura no dalībniekiem tika atrasti vai glabāti minētie ieroči.

Savukārt V. Gleizda apsūdzībā kā viens no vainu pierādošiem faktiem aktualizēta viņa līdzdalība ieroču ieguvē, t. i., fakts, ka *organizācijas dalībnieki 1947. gada naktī no 6. novembra Naurēnu vidusskolā nozaga četrus militārās mācības apguvei domātos ieročus.*<sup>167</sup> *Ieroču iegūšanas akcijā piedalījās arī J. Lubāns, E. Ludboržs un A. Jerumāns.*<sup>168</sup> Par saikni ar ieroču gādāšanu apsūdzība uzrādīta arī Ā. Rancānam, kurš *organizācijas vajadzībām nodevis franču parauga šauteni,*<sup>169</sup> kura palikusi pēc tēva aresta (viņš Latvijas brīvvalsts laikā bija robežsargs).

Vēl viena *vanagu* dalībnieka A. Rancāna (Bozoviča) apsūdzībā

<sup>161</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 3. sēj., 121. lp.

<sup>162</sup> Turpat, 122. lp.

<sup>163</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj., 185. lp.

<sup>164</sup> Turpat, 174. lp.

<sup>165</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 3. sēj., 130. lp.

<sup>166</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 1. sēj., 85. lp.

<sup>167</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj., 1. lp.

<sup>168</sup> Turpat.

<sup>169</sup> Turpat, 87. lp.

konstatēta noziedzīga saikne ar bandgrupu “Roze”, kurā (..) *paveiktas vairākas bruņotas laupīšanas un slepkavības, ka arī viņš bija sakarnieks personām, kuras bija naidīgi noskaņotas pret padomju varu.*<sup>170</sup> Jāteic, ka šis pants ir pamatots ar pierādījumiem, atsaucoties uz to, ka viens no galvenajiem *vanagu* uzdevumiem bija ieroču vākšana un nodošana partizāniem, kā arī sevis nodrošināšana ar ieročiem gadījumam, ja tiek noteikts sākt bruņotu darbību.

KPFSR KK 58<sup>1a</sup> pantā bija uzskaitīti ar Tēvijas nodevību saistīti noziegumi, t. i., nodarījumi, kurus izdarījuši pilsoņi, kaitējot PSRS militārajam spēkam, valsts neatkarībai, teritorijas neaizskaramībai. Pie tādiem noziegumiem piederēja, piemēram, spiegošana, militārā vai valsts noslēpuma izpaušana u. c. Par šiem noziegumiem bija paredzēts augstākais kriminālsoda veids – nošaušana, konfiscējot visu mantu, bet mīkstināšos apstākļos varēja sodīt ar brīvības atņemšanu uz desmit gadiem, piemērojot arī mantas konfiskāciju.<sup>171</sup> A. Ludboržs vairākās intervijās atklāj, ka lielākā labi izplānotā akcija, kas varēja radīt tiešu kaitējumu okupācijas varai, bija 1949. gada 25. martā. Viens no *vanagiem* strādāja izpildkomitejā par sekretāru, un *viņš bija nočiepis izvedamo sarakstus. Mēs kopīgi ar partizāniem tādus bruņotus slēpņus ar ložmetējiem bijām sarīkojuši gar visu ceļu no Rogovkas līdz Ruskulovai, ka neviens nepaliktu dzīvs, ja tur būtu iebraucis.*<sup>172</sup> Lai arī šī akcija nenotika, tā nepalika nepamanīta. Rezultātā čeka guva arvien vairāk pierādījumu par *vanagu* un partizānu sadarbību. Piemēram, E. Ludborža lēmumā par arestu minēts, ka, izrādot naidīgu noskaņojumu pret Padomju Savienību, viņš iestājies *vanagu* organizācijā *ar mērķi izdarīt kontrrevolucionāras darbības, kuru rezultātā tiktu atjaunots Ulmaņa fašistiskais režīms.*<sup>173</sup>

KPFSR KK 58.<sup>9</sup> pants ietvēra soda piemērošanu par dzelzceļu vai citu ceļu un satiksmes līdzekļu, tautas sakaru līdzekļu, ūdensvadu, sabiedrisku noliktavu un citu ietaišu vai valsts, vai sabiedriskās mantas izpostīšanu

<sup>170</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj., 132. lp.

<sup>171</sup> Уголовный кодекс РСФСР 1926 года/ Редакция 05.03.1926. [https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9\\_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81\\_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0\\_1926\\_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F\\_05.03.1926\\_sk.20.03.2018](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0_1926_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F_05.03.1926_sk.20.03.2018).

<sup>172</sup> Rancāne, A. (2005). Represiju plānus izjauca „Latgales vanagi”. *Diena*, 24. martā, 6. lpp.

<sup>173</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 1. sēj., 239. lp.

vai bojāšanu kontrrevolucionārā nolūkā, spridzinot, aizdedzinot vai citādā kārtā radot kaitējumu.<sup>174</sup> Krimināllietas pielikumos atrodama pievienota izziņa no PSRS Sakaru ministrijas Rēzeknes līnijas tehniskā mezgla par 1948. gada ļaunprātīgu sakaru līnijas bojāšanu posmā *Mežvidi – Nautrēni*.<sup>175</sup> Apsūdzības šajā nodarījumā tiek vērstas pret E. Ludboržu, J. Ludboržu un P. Jermacānu, kā noziedzīgā nodarījuma organizatoru. Vanagu dalībnieki (J. Ludboržs, A. Jerumāns) *līdz ar Kazimiru Braslu tika turēti aizdomās par Rancānu pienotavas izlaupišanu un izdemolēšanu*.<sup>176</sup>

KK 58.<sup>10</sup> pantā bija paredzēta dažāda apjoma ieslodzījuma piemērošana par propagandu vai aģitāciju, aicinājumiem gāzt, graut vai vājināt padomju varu vai izdarīt kādus atsevišķus kontrrevolucionārus noziegumus. Piemēram, par pretpadomju satura literatūras izplatīšanu, izgatavošanu vai glabāšanu noteikta brīvības atņemšana uz laiku, ne mazāku par sešiem mēnešiem.<sup>177</sup> Šeit var minēt Jāņa Ludborža apsūdzības faktu – antipadomju organizācija, kas nodarbojās ar pretpadomju satura proklamāciju izplatīšanu (atrastas vairāk, kā 200 lapas). *Pretpadomju lapiņas tika izplatītas Rēzeknes apriņķa apkārtnē*.<sup>178</sup> Apsūdzībā J. Ludboržam piedēvēta arī antipadomju zīmogu izgatavošana, kaut arī no P. Jermacāna liecības var secināt, ka zīmogus *vanagiem* nodrošināja nacionālo partizānu Zemitāna vadītā grupa. Runājot par literatūras izplatīšanu, arhīva dokumenti pierāda, ka ar to domāta Lidijas Bormanis pretpadomju dzeja, kas pievienota krimināllietai kā pierādījums par *vanagu* pretpadomju aktivitātēm.

Salīdzinot arhīva dokumentu faktus ar bijušo *vanagu* mutvārdu intervijām, redzams, ka viņu stāstos ir maz ziņu par konkrētiem apsūdzības pantiem, bet vairākkārt pavīd doma par to, kāpēc un kā tika atklāta organizācija. Viena no galvenajām versijām, kas parādās dalībnieku liecībās un atmiņās par organizācijas dalībnieku arestiem, ir saistīta ar vienu no Nautrēnu vidusskolas tā laika audzēkņa vārdu. Tā kā šī jaunieša vainu neaplicina neviens no arhīvā pētītajiem dokumentiem un viņam *vanagu* lietā ir bijis vien liecinieka statuss, tad ētisku apsvērumu dēļ maģistra darbā netiek minēts viņa vārds un uzvārds, bet aizstāts ar

<sup>174</sup> Rancāne, A. (2005). Represiju plānus izjauca „Latgales vanagi”. *Diena*, 24. martā, 6. lpp.

<sup>175</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 3. sēj., 120. lp.

<sup>176</sup> Rancāns, A. (2012). *Šaipus viņpus*. Rēzekne: Latgales druka.

<sup>177</sup> Turpat.

<sup>178</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 4. sēj., 270. lp.

iniciāļiem A. B., kas nav attiecināms uz konkrēto personu. Var pieņemt, ka apsūdzošā viedokļa pamatā ir bijušo organizācijas biedru vidū izplatīts pieņēmums, ka nodevējs bijis viens no savējiem, t. i., no viņiem pazīstamajiem vidusskolas skolēniem. A. Ludboržs intervijā atklāj, ka *atnāca uz Nautrēnu skolu (..) tāds A. B. (..), (..) tāds baigi draudzīgs ar visiem (..), iefiltrējās iekšā un (..) bija dabūjis zināt visu (..). Tad jau skolā sākās aresti. Pirmie aresti bija četrdesmit astotajā gadā.*<sup>179</sup> Tajā pašā laikā visi intervētie *vanagi* uzsver, ka viņu organizācijā bijusi tik stingra konspirācija, ka katrs no dalībniekiem pazinis vien vienu vai divus citus tās biedrus. Citā intervijā to apliecina arī A. Ludboržs, stāstot, ka *konspirācijas nolūkos vanagu organizācijā katrs no biedriem pazina tikai vienu vai divus organizācijas biedrus, ar kuriem viņam bija uzticēts kontaktēties. Par citiem neviens nezināja. Viņš uzsver, ka pazīstams un zināms katram bijis, (..) teiksim, viens aizmugurē, viens (..). Un (..) sadarbība bija ļoti laba, kamēr nodevējs tika iekšā (..).*<sup>180</sup> Vēl vienu organizācijas izjukšanas versiju izsaka Antons Rancāns savā grāmatā *Šaipus Viņpus*, kur viņš raksta, ka *vanagu* sapulcē, kas notika 1947. gada jūnijā Ičas upes krastā, piedalījās arī Neatkarības Vienības komandiera vietnieks Antons Gabrāns, kurš skolnieku vidū ievēroja kādu krievu armijas formā tērptu vīru – Lielā Tēvijas kara dalībnieku Kazimiru Braslu.<sup>181</sup> (..) Nē, Kazimirs vēl pagaidām netaisījās iet partizānos, bet izrādīja dzīvu interesi par jaunveidoto pretvalstisko skolnieku organizāciju. Vēl bija jānotiek Rancānu pienotavas aplaupīšanai, (..) vaininieka arestam un nosacītajam sodam par šo pārkāpumu, un tikai tad varēja cerēt, ka partizāni noticēs.<sup>182</sup> A. Rancāns uzskata, ka viņš ir viens no vaininiekiem, kas ne tikai nodeva *vanagu* organizāciju (jo zināja dalībniekus, pateicoties sapulcei Ičas krastā), bet arī partizānus, pie kuriem vēlāk devās dzīvot bunkurā. Lai arī autors savā grāmatā pamato šo versiju, tomēr nevienā no liecībām, intervijām un atmiņu stāstiem netiek minēts, ka K. Brasla varētu būt viens no nodevējiem.

Stāstījumu pētniece Gāle-Kārpentere ir norādījusi, ka, pētot naratīvus, ir jāatklāj pētāmajā situācijā iesaistīto cilvēku pieredze pastāvošās

<sup>179</sup> RTA-MV/Pr-AL 3. Sondore, L. (2014). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, 2014. gada 3. janvārī.

<sup>180</sup> RTA-MV/Pr-AL 2. Čakša, V. (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, Politiski represēto klubs, 27. novembrī.

<sup>181</sup> Rancāns, A. (2012). *Šaipus viņpus*. Rēzekne: Latgales druka, 18. lpp.

<sup>182</sup> Turpat.

sabiedrības kontekstā,<sup>183</sup> savukārt K. Rīsmāne iesaka, ka, tos analizējot un reprezentējot tajos rastos faktus jaunā pētījumā, ir jāpievērš uzmanība vairākiem aspektiem: tam, kādos apstākļos veidojusies stāstītāja sākotnējā pieredze; kad un kāpēc tas stāstīts; kas un kāpēc veicis balss ieraksta (intervijas) transkripciju; kādā kontekstā veikta stāstījuma analīze, interpretācija un zinātniskais apraksts. Viņa uzsver, ka centrālais jēdziens pētniecības procesā ir “reprezentācija”, jo, no vienas puses, stāstītājs reprezentē savu pieredzi intervijā, no otras puses, pētnieks reprezentē savu radīto pētījumu caur jaunu tekstu.<sup>184</sup> Tieši tāpēc, lai izpētītu informāciju no dažādiem aspektiem, ir jāiedziļinās izmeklēšanas darbībās, kas vērstas uz jau esošo faktu izziņāšanu un papildu informācijas iegūšanu par dažādiem organizācijas darbības apstākļiem. Viens no šādiem informācijas avotiem ir pratināšanas protokoli, kuros izmeklētāji pastiprināti izjautā *vanagu* dalībniekus saistībā ar iepriekš izvirzītajām apsūdzībām. Ainārs Bambals, raksturojot represēto Latvijas iedzīvotāju arhīva lietas, pauž viedokli, ka VDK dokumentu radīšanas tendenciozais mērķis bija apsūdzības uzrādīšana “padomju režīma ienaidniekiem”.<sup>185</sup> Tiem ir duāls raksturs. Šo dokumentu saturs ir tendenciozs, daudzslāņains un neviennozīmīgs. To radīšanas mērķis bija iespējami īsākā laikā panākt ieslodzīto atzīšanos “noziegumos pret padomju valsti”.<sup>186</sup> Lai labāk izprastu VDK piemēroto apsūdzību saturu, maģistra darbā galvenā uzmanība tiek pievērsta organizācijas dalībnieku pratināšanas protokolu saturam un formai.

---

<sup>183</sup> Gāle-Kārpentere, I. (2001). Mutvārdu intervija: teorija un prakse. *No*: M.Zirnīte (sast.) *Spogulis*. Rīga: LU FSI & NMV, 171. lpp.

<sup>184</sup> Riessman, Kohler, C. (1993). *Narrative Analysis*. GB: SAGE Publications, INC., p 16.

<sup>185</sup> Latvijas iedzīvotāju arhīva lietas. <http://www.lvarhivs.gov.lv/dep1941/gram1.php?param=2, sk. 03.05.2018>.

<sup>186</sup> Turpat.

#### 4.1.2. Pratināšanas protokolu forma un saturs

Tieši pratināšanas protokoli sastāda visapjomīgāko krimināllietu daļu. Ir divu veidu protokoli – individuālie pratināšanas protokoli un konfrontāciju norises protokoli. Lielākā daļa no pratināšanas protokoliem ir sarakstīti krievu valodā, un lietās saglabāti ar roku pierakstītie teksti. Daži pratināšanas protokoli pierakstīti uz speciālām veidlapām. Savukārt organizācijas dalībnieku pašrocīgi rakstītās atzīšanās ir latviešu valodā, un tām ir pievienots tulkojums krievu valodā. Kā jau tika iepriekš minēts, pratināšanas protokolu analīzei tika izmatots LPSR Kriminālprocesa kodekss, ar kura palīdzību iespējams saprast, kādas nepilnības ir šajos pratināšanas protokolos. Visi protokoli iesākas vienādi, jo saskaņā ar Kriminālprocesa 153. pantu “Apsūdzētā nopratināšanas kārtība” noteikts, ka nopratināšanas protokolā jānorāda pratināšanas sākums un beigu laiks, apsūdzētā uzvārds, vārds un tēvavārds, viņa dzimšanas vieta un laiks, tautība, izglītība, partijas piederība, ģimenes stāvoklis, darbavieta, nodarbošanās veids vai amats, dzīves vieta un agrākā sodāmība.<sup>187</sup> Šīs prasības ir atspoguļotas visos *vanagu* pratināšanas protokolos. Atšķirīgs ir pratināšanas reižu skaits, to biežums un diennakts laiks, kad tika veikta pratināšana, dažiem dokumentiem nav norādīts pratināšanas beigu laiks.

Viens no organizācijas kodola dalībniekiem Pēteris Jermacāns pirmo reizi ticis pratināts 1949. gada 23. aprīlī Rēzeknē, bet pēdējā pratināšana notikusi 1949. gada 13. jūlijā Rīgā. Redzams, ka P. Jermacāns pavisam ir nopratināts 14 reizes, no kurām piecas reizes Rēzeknē un deviņas reizes, atrodoties apcietinājumā Rīgā. P. Jermacāna pratināšanai VDK darbinieki veltījuši aptuveni 60 stundas, tomēr var pieņemt, ka aizturētais pratināts ievērojami ilgāk, ņemot vērā to, ka 3 pratināšanas protokolos nav norādīts pratināšanas beigu laiks. Tāpat visi pratināšanas protokoli ir pierakstīti ar tulka palīdzību, jo pašā pirmajā pratināšanas reizē P. Jermacāns ir paziņojis, ka pilnīgi pārvalda tikai latviešu valodu un savas liecības sniegs latviski.<sup>188</sup> Atbilstoši LPSR Kriminālprocesa kodeksa 153. pantam, kur minēts, ka apsūdzētais nopratināšanas protokola beigās ar savu parakstu apliecina, ka viņa mutvārdos pārtulkotais atbilst viņa liecībai.<sup>189</sup> Jāteic, ka, salīdzinot pašrocīgi rakstīto atzīšanos ar tulkojumu krievu valodā, tā

<sup>187</sup> Latvijas PSR Tieslietu ministrija (1985). Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss Rīga: Avots, 102. lpp.

<sup>188</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.l., 1. sēj. 12. lp.

<sup>189</sup> Latvijas PSR Tieslietu ministrija (1985). Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: Avots, 101. lpp.



atbilst oriģinālam, atšķiras tikai faktu izkārtojumu secība dažās vietās.

Ļoti interesanti, ka pratināšanas protokolos, gan pašrocīgi rakstītajā, gan ar tulka palīdzību rakstītajos, P. Jermacāns *vanagus* un sevi dēvē par *bandītiem*, *banddgrupu*.<sup>190</sup> Dīvains liekas izvēlētais termins, kad paši sevi organizācijas dalībnieki nav dēvējuši par bandītiem. Pēc P. Jermacāna pašrocīgās atzīšanās tiek precizētas dažādas nianse, kas saistāmas ar organizācijas darbību. Ārkārtīgi liela uzmanība pievērsta jautājumam par ieročiem un saistību ar partizāniem. 1949. gada 17. maijā tiek pieņemts lēmums par apsūdzības piemērošanu jau apcietinājumā esošajam P. Jermacānam. Šajā lēmumā lasāms, ka vecākais izmeklētājs, 2. nodaļas MVD LPSR leitnants Rogušins, izskatot izmeklēšanas lietas Nr. 12100 materiālus, uzskata, ka pret P. Jermacānu ir savākts pietiekami pierādījumu.<sup>191</sup> Tālāk, turpinot raksturot P. Jermacāna pratināšanu laikā iegūto informāciju, izmeklētājs sniedz viņa vainas pierādījumu hronoloģisku uzskaitījumu: 1. 1947. gadā pēc norunas ar Aleksandru Jerumānu no Nautrēnu vidusskolā izvēlētajiem skolēniem izveidoja antipadomju organizāciju "Latgales vanagi" ar mērķi realizēt bruņotu pretošanās kustību pret padomju varu.<sup>192</sup> 2. Bija nosauktās organizācijas vietnieks un sekretārs, nodarbojās ar jaunu dalībnieku vervēšanu, organizēja nelegālas sapulces, kur tika apspriests, kā iegūt ieročus un izplatīt antipadomju satura lapas, lai cīnītos ar padomju varu. 3. Pieņēma zvērestu no organizācijas dalībniekiem, kura tekstu izstrādāja pats, ieguva ieročus organizācijas darbībai, uzturēja sakarus ar bandītiem.<sup>193</sup> Nevienā no pratināšanas protokolos nav minēts zvēresta teksts, taču viens no organizācijas dalībniekiem Antons Ludboržs joprojām atceras un vienā no intervijām ir pat citējis svinīgā zvēresta tekstu: „Dieva un sarkanbaltsarkanā karoga priekšā apsolos cīnīties par Latvijas neatkarību un pret nīstamajiem Latvijas okupantiem. Nežēlot savus spēkus un, ja būs vajadzīgs, atdot arī savu dzīvību par Latvijas brīvību.”<sup>194</sup> Zvēresta tekstā iekļautie vārdi ar Latvijas valsts simboliku liecina par patriotisko noskaņojumu un dedzīgu vēlmi aizstāvēt savu valsti. Frāzē „pret nīstamajiem Latvijas okupantiem” tiešā veidā tiek uzsvērta nepatika pret

<sup>190</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.l., 1. sēj. 42. lp.

<sup>191</sup> Turpat, 42. lp.

<sup>192</sup> Turpat, 42. lp.

<sup>193</sup> Turpat.

<sup>194</sup> RTA MV/Pr-2. Čakša, V. (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, politiski represēto klubs, 27. novembrī.

okupācijas varu, no kuras vēlas atbrīvoties, lai arī kādu cenu tas maksātu, pat dzīvību. Pratināšanu laikā vieni no biežāk uzdotajiem jautājumiem un precizējumiem ir par ģimenes stāvokli, saistību ar organizāciju un nepārtraukti precizējumi par dalībnieku skaitu. Lai arī P. Jermacāns bija organizācijas vadītāja vietnieks, arī viņš piemin vien dažus organizācijas dalībniekus. Jādomā, ka viņš zināja daudz vairāk dalībnieku, bet visās viņa liecībās parādās vieni un tie paši vārdi un uzvārdi. Visbiežāk organizācijas dalībnieku vārdi parādās pratināšanas protokolos, kur tiek jautāts par organizācijas dibināšanu un sapulcēm ar Zemitāna grupas piedalīšanos.

Vanagu organizācijas dalībniekiem bija stingri jāatskaitās par paveiktajām akcijām Ziemeļlatgales partizānu Nautrēnu-Nūmērnies vienībai. Par organizācijas darbību tika pieprasītas atskaites, kas šifrētā veidā tika nodotas partizāniem. Šāda veida sapulcēs tika doti norādījumi un darbības virzieni. Vienā no pratināšanas protokoliem lasāms, kā P. Jermacāns paskaidrojis, ka Zemitāns vienmēr atgādinājis, ka neviens no organizācijas dalībniekiem nedrīkst izcelties, jebkādā veidā atklāt savu darbību, jo čeka ir sākusi strādāt pastiprināti, tāpēc jāievēro piesardzība.”<sup>195</sup> Iespējams, organizācijas darbības beigu posmā tieši piesardzības trūkums no P. Jermacāna un A. Jerumāna puses, neizvērtējot organizācijai pievienotos jaunus dalībniekus, kļuva par pamatu nodevībai. Atsaucoties uz arhīvā atrodamajām pratināšanas liecībām, pašās beigās P. Jermacāns, iespējams, vēloties samazināt soda bardzību, stāsta: “Kad iestājos organizācijā, jau bija par vēlu izstāties, biju spiests palikt organizācijā. Mani iecēla par sekretāru, lai būtu vairāk iesaistīts, un iegādājās ložmetēju, lai klusēju.”<sup>196</sup> Šī netūrā lieta kalpoja man kā mācība. Gribēju mācīties, mani iekārdināja un ievilināja organizācijā. Turpināju klusēt par “Latgales vanagiem”, jo nevēlējos nomirt. Lūdzu ievērot to, ka es visu nožēloju.”<sup>197</sup>

Vēl viens no organizācijas pirmajiem dalībniekiem ir Staņislavs Kūkojs, kas organizācijas darbībā iesaistījās 19 gadu vecumā. Organizācijas darbības laikā viņš bija arī komjaunatnes biedrs. S. Kūkojs tika pratināts četras reizes, no kurām vienā ir pašrocīgi rakstīta atzīšanās, divām pratināšanām nav norādīts pratināšanas laiks un tikai vienai ir uzrādīts. Savu pašrocīgi rakstīto liecību S. Kūkojs iesāk tā: “Nautrēnos

<sup>195</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.1., 1. sēj. 36. lp.

<sup>196</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.1., 4. sēj. 8. lp.

<sup>197</sup> Turpat.

mācījās arī Jermacāns Pēteris un Aleksandrs Jerumāns, kuri bija fašistiski noskaņoti. Tā kā es draudzējos ar viņiem, tad dabūju zināt par viņu plāniem pret padomju varu.”<sup>198</sup>

Parasti visi organizācijas dalībnieki stāsta par divām darbības formām: antipadomju proklamāciju izplatīšanu un ieroču vākšanu, bet S. Kūkojs vēl papildus savā liecībā atklāj, ka organizācijas vajadzībām bija nolemts iegādāties radioaparātu.<sup>199</sup> Informācijas apmaiņa pēc Latvijas okupācijas bija apgrūtināta, partizāni izdeva pagrīdes laikrakstus tāds kā “Krusa”, “Zobens” u. c. Pretpadomju jauniešu organizācija nevarēja izdot laikrakstus, jo nebija ne materiālu, ne iespēju drukāt, tika pielietotas citas metodes. Klausoties radio, aktuālākā informācija tika pierakstīta un vēlāk izplatīta proklamāciju veidā vietējiem iedzīvotājiem.

Jau esot apcietinājumā, S. Kūkojs izbēg no aresta telpas Rēzeknē. Savā pašrocīgajā liecībā S. Kūkojs stāsta: “Baidoties no soda par manis noziegumiem, ar kameras biedru nolēmām bēgt.”<sup>200</sup> Tālāk izmeklētājs liek aprakstīt bēgšanas gaitu. “Kameras biedrs piedāvāja mēģināt dabūt dežurējošā virsnieka šauteni, mēs sākām gaidīt izdevīgu momentu, apmēram, divdesmit trijos dežuristabā, kurā mēs atradāmies, palika tikai viens kareivis, tad iezvanījās telefons ar lūgumu kareivim pasaukt kādu, no sākuma viņš atteicās, taču pēc tam izgāja no dežuristabas. Es atrados pie loga, dzēru ūdeni, dzirdēju, kā kareivis runā pa telefonu un nolēmu bēgt, līdz ar mani arī kameras biedrs.”<sup>201</sup> Lai arī mirklis izrādījās veiksmīgs, tomēr bēgšana neizdevās, jo arī izbēgušos sagaidīja sardze, kas dežurēja ārpusē. Pēc autores domām, S. Kūkojam un viņa līdzgaitniekam ļoti paveicās, jo netika atklāta uguns, bet bēgšana vēl vairāk pastiprināja jau esošās apsūdzības.

Eduards Ludboržs organizācijā iestājās tikai 17 gadu vecumā, bet bija viens no aktīvākajiem organizācijas dalībniekiem. Vēlāk organizācijā iestājās arī E. Ludborža brālis Antons Ludboržs. E. Ludboržs tika pratināts deviņas reizes, trīs no tām Rēzeknē un pārējās sešas Rīgā. Pēc protokoliem, kur redzami pratināšanu sākuma un beigu laiki, E. Ludboržs ticis pratināts apmēram 16 stundas, kas ir salīdzinoši maz, salīdzinot ar to, cik reižu tika pratināts P. Jermacāns. E. Ludborža apsūdzības lēmumā, kas nedaudz atšķiras no citiem, šoreiz par *vanagu* organizācijas mērķi

<sup>198</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.l., 1. sēj. 175. lp.

<sup>199</sup> Turpat, 180. lp.

<sup>200</sup> Turpat, 185. lp.

<sup>201</sup> Turpat.

izvirzīta cīņa par Ulmaņa fašistiskā režīma atjaunošanu Latvijā.<sup>202</sup> Pirmā pratināšanas protokola sākums liecina, ka E. Ludboržs noliedz jebkādu saistību ar darbību antipadomju organizācijā, taču, kad izmeklētājs uzsver, ka izmeklēšanai ir zināmi viņa noziedzīgie nodarījumi, E. Ludboržs maina taktiku un uzsver: “Jau divus gadus pārdzīvoju par to, ka esmu veicis noziedzīgus nodarījumus pret padomju varu.”<sup>203</sup> Seko dziļa nožēla un atzišanās par paveiktajiem nodarījumiem, kā arī detalizētas atbildes uz visiem izmeklētāja jautājumiem. Tieši šie fakti izskaidro mazo pratināšanas stundu skaitu, jo labprātīga atzišanās un sadarbība ar izmeklēšanu notiek jau pirmajā pratināšanas reizē. Nav zināms, kāpēc E. Ludboržs stāsta visu un pat necenšas noliegt dalību organizācijā un paveiktās darbības. Lai arī E. Ludboržs tika pratināts salīdzinoši maz stundu, tomēr liela uzmanība no izmeklētāja puses tiek veltīta organizācijas sanāksmju un dalībnieku noskaidrošanai. E. Ludboržs izstāsta par četrām organizācijas sanāksmēm. “Pirmajā sanāksmē 1947. gadā (konkrētu mēnesi nenorāda) dalību ņēma tādi *vanagu* organizācijas biedri kā A. Jerumāns, J. Ludboržs, P. Jermacāns, V. Gleizds. Šajā sapulcē mēs sastādījām zvēresta tekstu, pieņēmām organizācijas himnu.”<sup>204</sup> Turpinot E. Ludboržs liecina: “Otrajā sanāksmē ieradās tie paši dalībnieki, kas pirmajā sapulcē. Jerumāns mums lasīja zvērestu, mēs visi stāvējām ierindā un pēc viņa atkārtojām zvēresta tekstu.”<sup>205</sup> Var secināt, ka E. Ludboržs bija ne tikai viens no aktīvākajiem dalībniekiem, bet arī veidoja organizācijas kodolu.

Trešā sapulce notika Ičas upes krasta krūmos netālu no Rancānu sādžas 1948. gadā (atkal netiek minēts konkrēts datums vai mēnesis). Šajā organizācijas sapulcē dalībnieku skaits jau ir ievērojami audzis – A. Jerumāns, P. Jermacāns, J. Ludboržs, J. Lubāns, S. Lubāns, V. Gleizds, S. Kūkojs, A. Rancāns, J. Gleizds, A. Ludboržs, V. Odumāns un noziedzīgās pagrīdes pārstāvis Zemitāns.<sup>206</sup> Organizācija jau bija skaitliski lielāka, neizpalika jauno dalībnieku uzņemšana *vanagu* rindās, zvērot un dziedot himnu. Ceturtā sapulce norit 1948. gada oktobrī turpat Ičas upes krastā. Jermacāns ziņo, ka organizācija nostiprinās, kļūst lielāka, jau daudziem esot ieroči. “Jerumāns stāstīja, ka drīz sāksies karš un tad

202 LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.l., 1. sēj. 239. lp.

203 Turpat, 152. lp.

204 LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 1. sēj. 240. lp.

205 Turpat.

206 RTA-MV/Pr-31. Sondore, Līga (2015). Intervija ar Eduardu Ludboržu. Nautrēnu pagasts, 30. augustā. 7. lp.

mēs visi dosimies mežā, un būs mirklis bruņotai darbībai, lai varētu gāzt padomju varu.”<sup>207</sup> Tomēr netiek minēts, kādi dalībnieki vēl pievienojušies organizācijai. Protams, nopratināšanas laikā izmeklētāji visu informāciju pilnīgi par katru soli nevarēja iegūt. Taču, atskatoties uz interviju ar E. Ludboržu, var uzzināt par dažādām, pavisam nelielām darbībām, kas ne pa jokam kaitināja čeku. Viņš pastāsta: “Vienreiz *bijām iemanījušies* proklamāciju uzlīmēt uz istrebiteļa (bandītisma apkarotāju vienības dalībnieks) durvīm. Pa nakti bija tas izdarīts.”<sup>208</sup> Par šādu gadījumu dalībnieku liecībām krimināllietā nekas nav minēts. Papildus E. Ludboržs intervijā atklāj faktu par jau iepriekš minētajām izvešanām 1949. gada 25. martā. “Bijām jau sagatavojušies, ka viņi brauks uz šo stūri, tad jau mēs viņus sagaidīsim. Kas tur būs tālāk, čorts (*velns* latgaliešu sarunvalodā – L.S.) tikai zina. Tāda viena epizode bija. Zinu, ka to dienu un nakti mēs atsēdējām slēpņos.”<sup>209</sup> Liecībās nekas netiek stāstīts par šo izvešanas izjaukšanas akciju, to var uzzināt tikai no intervijām.

Apskatot pratināšanas protokolus, bieži var redzēt, ka pratināšanas ir bijušas arī naktī. Kā piemēru var minēt Vitoldu Gleizdu. Viena no pirmajām reizēm: pratināšana uzsākta divdesmit trijos vakarā un pabeigta sešos no rīta.<sup>210</sup> Pašā teksta sākumā nekas neliecina, ka šī pratināšana ir bijusi neatliekama. Šāda situācija pratināšanas protokolos ir redzama arī pārējiem organizācijas dalībniekiem. Tātad var secināt, ka organizācijas dalībnieki no sākuma ir pratināti un tikai tad ir pieņemti lēmumi par saukšanu pie kriminālatbildības un sastādīti akti par arestiem. Atsaucoties uz Kriminālprocesa kodeksu, sākotnējās darbības ir šādas – apsūdzības celšana, lēmums par saukšanu pie kriminālatbildības, apsūdzētā aicināšanas kārtība un tikai pēc tam apsūdzētā nopratināšana. Skaidri redzams, ka kriminālprocesuālās darbības nav veiktas pēc noteiktās kārtības. Var minēt arī Staņislavu Kūkoju, kurš pašrocīgu liecību sniegšanu veic, taču lēmums par arestu pieņemts tikai 1949. gada 12. aprīlī.<sup>211</sup> Arī V. Gleizds stāsta par iestāšanos organizācijā, sakot, ka “Apmēram vienpadsmitos dienā ienācis dzīvoklī pie A. Jerumāna, kur jau atradās S. Kūkojs un J. Belēvičs, viņi izstāstīja par *vanagu* organizācijas darbību un piedāvāja

<sup>207</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 1. sēj.- 241. lp.

<sup>208</sup> RTA-MV/Pr-31. Sondore, (2015). L. Intervija ar Eduardu Ludboržu. Naurēnu pagasts. 30. augustā. 7. lp.

<sup>209</sup> Turpat.

<sup>210</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj.- 17. lp.

<sup>211</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 1. sēj.- 162. lp.

tajā iestāties, uz ko es atbildēju ar jā. (.). Jerumāns piekodināja, ka organizācijā pastāv kara disciplīna, ka man jāizpilda un jāievēro saņemtās pavēles, kā arī nedrīkst tās nevienam izpaust, savādāk būšu sodīts.”<sup>212</sup> Tālāk V. Gleizds min, ka zvēresta veidā viņam nācās apliecināt, ka pildīs visus norādījumus, nenodos organizācijas dalībniekus. “Ja to nepildīšu es, mana ģimene tiks iznīcināta. Pēc tam iedeva parakstīties uz baltas lapas, uz kuras jau, laikam, bija rakstīts – *pretpadomju organizācijas dalībnieki*.”<sup>213</sup> Pētot citas organizācijas dalībnieku liecības, šī ir vienīgā liecība, kur no *vanagu* puses tiek minēta agresija pret jaunpienākušo dalībnieku. Nevienā citā liecībā vai atmiņu stāstā šāda situācija nav minēta. Tāpat vienīgajam V. Gleizdam apsūdzības lēmumā ir minēts, ka *vanagu* organizācija nodarbojās ar jaunatnes izglītošanu un audzināšanu buržuāziski nacionālā garā.<sup>214</sup> Šāds čekas pieņēmums saistīts ar faktu, ka lielākā organizācijas daļa bija jaunieši no Nautrēnu vidusskolas, tāpēc varēja uzskatīt, ka skolā notiek šī buržuāziski nacionālā audzināšana.

Pateicoties atmiņu pierakstiem, kas glabājas Nautrēnu vidusskolā, iespējams iepazīties ar Vitolda Gleizda stāstu par nonākšanu čekas uzmanības lokā: “Arī mani pasauca brīnišķīgi iekārtotā piektā stāva kabinetā uz “iepazīšanos”. Mīkstas mēbeles, aizkari, ziedi vāzēs, mūzika. Brīdī, kad ienācu, atskaņoja dziesmu par Staburadzi (.). Pirmā pratināšana, lai arī bez vardarbības, neko labu nesolīja. Viss vēl bija priekšā: slodze, tāpat kā ūdens līmenis pagrabā<sup>215</sup> palielinājās pamazām, toties nenovēršami, un sasniedza arī elektrisko krēslu.”<sup>216</sup> Jau vien šāds piemērs norāda uz pratināšanas laikā nehumāno attieksmi pret apcietinātajiem un kriminālprocesa darbību neievērošanu. Par ieslodzīto spīdzināšanu liecina gan krimināllietu materiāli, gan PSRS Valsts drošības ministrijas atbildīgo darbinieku atzinumi. Piemēram, PSRS valsts drošības ministrs V. Abakumovs savā 1947. gada 17. jūlija vēstulē J. Staļinam norādīja, ka pret tiem “tautas ienaidniekiem”, kuri

<sup>212</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 4. sēj., 46. lp.

<sup>213</sup> Turpat.

<sup>214</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 1. sēj. 1. lp.

<sup>215</sup> V. Gleizds atmiņu pierakstā stāsta par piedzīvoto kamerā, kur mazā platībā 12 cilvēki mocījās no karstuma un ķermeņa izgarojumiem, vēlāk tika spīdzināti ar ūdens līmeņa celšanos vairākas dienas. V. Gleizds to sauca par psiholoģisko eksperimentu. Tiklīdz ūdens līmenis samazinājās, pratināšanas atjaunojās ar jaunu sparū.

<sup>216</sup> Gleizds, J. (1997). Atmiņas par darbību “Latgales *vanagu*” organizācijā un nacionālajos partizānos (1947-1953). Pierakstīja I. Žukovska, glabājas Nautrēnu vidusskolas novadpētniecības muzejā, lieta nr. 3.

atsakoties izdot savus līdzdalībniekus un nedodot liecības, tiekot lietoti “fiziskas iedarbības līdzekļi”. Tikai 1953. gada 4. aprīlī ar PSRS Iekšlietu ministra L. Berijas pavēli ieslodzīto spīdzināšana Padomju Savienībā tika aizliegta.<sup>217</sup> Iespējams, VDK darbinieku izdoma spīdzināšanas jomā ir bijusi vēl plašāka, tomēr pārējo organizācijas dalībnieku liecības maz stāsta par pratināšanu, vien to, ka esot bijusi fiziska vardarbība, bet daži no organizācijas dalībniekiem pat nevēlas to atcerēties un iedziļināties sīkumos par piedzīvoto.

Vērtējot Staņislava Lubāna pratināšanas protokolu saturu, var secināt, ka tik liela uzmanība vairs nav pievērsta jautājumiem par organizācijas sapulcēm, bet gan par ģimenes locekļiem, jo, kā zināms, organizācijā bija arī viņa brālis Jānis Lubāns, kurš Latgales vanagu aresta laikā dodas mežā pie Kazimira Braslas grupas. Izmeklētajiem bija svarīgi noskaidrot arī Jāņa Lubāna atrašanās vietu un veiksmes gadījumā apcietināt vairākus partizānus. Tomēr nopratināšanu laikā viņi negūst nekādu informāciju par J. Lubāna atrašanās vietu. 1950. gadā Jānis Lubāns vietējās apšaudēs ar čekistiem tiek smagi ievainots un nošaujas. Lielu interesi izmeklētājs pievērš ieročiem, kuri piederēja brāļiem Lubāniem. S. Lubāns atzīstas: “Mums ar brāli bija viens vācu ložmetējs un krievu parauga šautene, ko glabāšanā mums atdeva Jerumāns ar Jermacānu.”<sup>218</sup> Organizācijas dalībnieki pastiprināti vāca ieročus visdažādākajos veidos, cenšoties nopirkt, izzagt tos. Taču organizācijas dalībnieki ieročus izmantoja ārkārtīgi reti, jo šādas akcijas radīja lielu risku organizācijas atklāšanai. Tomēr par vienu pārdrošu akciju pratināšanas laikā stāsta arī Staņislavs Lubāns. Viņa liecībā teikts: “1947. gada 7. novembrī es, Jerumāns Aleksandrs, Jānis Lubāns un Ludboržs Eduards izzagām no Nautrēnu vidusskolas ieročus”.<sup>219</sup> Šī pati akcija sīkāk tiek aprakstīta atmiņu stāstos, J. Gleizdam, strādājot par Nautrēnu padomes ciema sekretāru, uzticēja mācīt jauniešu grupai militāro apmācību, jo viņš kara laikā bija cīnījies zenitartilēristu rindās un ieguvis militāru pieredzi.<sup>220</sup> J. Gleizds uzskatīja, ka vajadzības gadījumā viņš varējis pulcināt ap 100 kaujinieku, bet šim nolūkam nācies dažos veidos iegūt arī ieročus. Stāsts apliecina, ka regulāri tika vāktas granātas un dažādas sprāgstvielas, bet īsta izdevība tikt pie

---

<sup>217</sup> Riekstiņš, J. Par lielo teroru pret latviešiem. No: <http://lpra.vip.lv/lterors/lterors4.htm>, sk. 24.03.2018.

<sup>218</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj.- 63. lp.

<sup>219</sup> Turpat.

<sup>220</sup> Turpat.



šaujāmieročiem radusies 1947. gada rudenī, kad Nautrēnu vidusskolai militārajām mācībām piešķirti automāti un šautenes. Latgales vanagi nolēmuši šos ieročus paņemt un izstrādājuši operācijas plānu. Atbilstoši tam vienā militārās apmācības stundā sēdošajam skolotājam no kabatas viņi izvilkuši kabineta atslēgu un ātri iespieduši sasildītā vaska gabalā. 1947. gada 6. novembra svētku balli izmantoja kā iespēju, lai paņemtu noskatītos ieročus. J. Gleizds liecina, ka A. Jerumāns, izmantojot pielāgoto atslēgu, iekļuva militārās audzināšanas kabinetā un no turienes pa logu padeva grupas dalībniekiem divus automātus un divas šautenes. Otrajā dienā, kad tika atklāts zudums, radies apjukums. Skolā varas iestāžu pārstāvji visus nopratināja, taču nozagto ieroču pēdas netika sadzītas, jo šiem drosmīgajiem jauniešiem bija cieši alibi.<sup>221</sup> Neviens pat nebija ievērojis, ka jaunieši balles laikā bija izgājuši, tādējādi visi liecināja, ka jaunieši atradās ballē. Šo akciju apstiprina arī citos pratināšanas protokolos sniegtās liecības.

Viens no jaunākajiem organizācijas dalībniekiem Ādolfs Rancāns mācījās tikai 8. klasē, kad iesaistījās organizācijas darbībā. Atšķirībā no pārējiem dalībniekiem viņš dzīvoja Mērdzenē, Ludzas apriņķī.<sup>222</sup> Pratināts apmēram četras reizes, kopējo laiku diemžēl nav iespējams noteikt, jo diviem pratināšanas protokoliem nav norādīts beigu laiks. Lēmumā par arestu un turpmākajos pratināšanas protokolos teikts, ka iemesls, kāpēc A. Rancāns izvēlējās iesaistīties organizācijas darbībā, bijis fakts, ka 1941. gadā represijās par kontrrevolucionāru darbību tika represēts viņa tēvs.<sup>223</sup> Raksturojot 1941. gada apcietināšanas un deportācijas, jāteic, ka tās notika, balstoties uz šķiriskām pazīmēm, jeb apcietināja tos, par kuriem bija “ievāktas ziņas” par kontrrevolucionāru darbību, antipadomju aģitācijas veikšanu, kā arī turīgākos iedzīvotājus lauku rajonos. Tie bija lielie zemnieki, kam piederēja daudz zemes un bija lielas saimniecības. Lēmumā par arestu tiek minēts fakts, ka vēl viens svarīgs *vanagu* organizācijas uzdevums bija darīt visu, lai vietējie cilvēki nestājas kolhozos, jaunieši – komjaunatnē un izvairās arī no dienesta Sarkanajā armijā.<sup>224</sup> Šis uzdevums tika izpildīts ar antipadomju proklamāciju un

<sup>221</sup> Žukovska, I. (1997). *Jāņa Gleizda darbība “Latgales vanagu” organizācijā un nacionālajos partizānos (1947-1953)*. Nautrēnu vidusskolas novadpētniecības muzejs, 1. lieta.

<sup>222</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj. 87. lp.

<sup>223</sup> Turpat.

<sup>224</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 4. sēj. 87. lp.

uzsaukumu starpniecību. Savās liecībās Ā. Rancāns vienīgais stāsta par vairākām sapulcēm, kurās tika skatīts jautājums par jaunu organizācijas biedru uzņemšanu. “Šajās sapulcēs tika veiktas pārrunas, tās notika Annas Saukānes mājās, kur P. Jermacāns irēja istabiņu, vienmēr pārliecinājāmies, ka saimniece ir izgājusi.”<sup>225</sup> Jau esošie organizācijas dalībnieki apsprieda, vai konkrētā persona ir pret okupācijas varu un cik uzticama tā ir. R. Ādolfa apsūdzības pamatā ir tikai paša atzīšanās, kuras laikā viņš stāsta, ka organizācija pilnīgi nodibināta ar trešo reizi, kad tajā piedalījās šādas personas – Jerumāns Aleksandrs, Pēteris Jermacāns, Vitolds Gleizds, Staņislavs Kūkojs, Staņislavs Lubāns, Jānis Lubāns, Ludboržs Eduards, Julians Belēvičs, Antons Gailums.<sup>226</sup> A. Gailums tā arī netika apcietināts, tiklīdz organizācija tika atklāta, viņš devās pie partizāniem. 1951. gadā viņš un vēl divi partizāni – Jāzeps Ludboržs un Jānis Romans – nošāvās, kad tika ielenkts Makašānu pagastā esošais Erzeļovas sādžas bunkurs. Ā. Rancāns pratināšanu laikā atklāj arī faktus par ieroču pienesumu organizācijai. “Es organizācijai nodevu franču tipa šauteni, kura palika no tēva.”<sup>227</sup> Šo pašu šauteni pārmeklēšanas laikā arī atrada pie Ā. Rancāna. Nedaudz sīkāk Ā. Rancāns raksturo zvēresta pieņemšanas apstākļus, liecinot, ka istabas vidū stāvēja galds, uz galda bija liels Ulmaņlaiku karogs, tāpat uz galda stāvēja arī krusts.<sup>228</sup> Zvēresta pieņemšanas laikā skaidri saprotams, ka *vanagu* organizācijas dalībnieki bija izvēlējušies nacionālo etniskās identitātes un reliģisko simboliku, kas atbilda jauniešu uzskatiem un pārliecībai par neatkarīgās Latvijas atjaunošanu.

Vēl viens no organizācijas dalībniekiem ir Antons Rancāns-Bozovičs, kurš par sava dubultā uzvārda izcelsmi stāsta izmeklētājiem, sakot, lai arī dzimis Bazovičs, viņš 1946. gada pasu maiņas laikā atstājis tēva uzvārdu Rancāns. Tas skaidrojams ar faktu, ka jau 1946. gadā A. Rancāns, viens no organizācijas dalībniekiem, jau iepriekš piedalījās bruņotā organizācijā “Roze”, kuras darbības lauks bija Rēzeknes apriņķis. Pēc čekistu ziņām, bruņotā organizācija veikusi teroristiskus uzbrukumus un lauņpšanas. Šī iemesla dēļ bija nolemts pamest tēva uzvārdu. Veicot noziedzīgās darbības, A. Rancāns izveidojis sakarus ar *vanagu* organizāciju. Liecinot par iestāšanos organizācijā, tiek stāstīts: “Organizācijā iestājos 1947. gada

<sup>225</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 4. sēj. 101. lp.

<sup>226</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj. 87. lp.

<sup>227</sup> Turpat.

<sup>228</sup> Turpat, 106. lp.

pavasārī.”<sup>229</sup> A. Rancāns ir viens no tiem dalībniekiem, kas nemācījās Nautrēnu vidusskolā, bija ieguvis tikai sešu klašu izglītību un strādāja sava tēva saimniecībā. Sākotnēji liecību sniegšanas laikā viņš noliedz jebkādu saistību ar antipadomju darbību. Tomēr, iepazīstoties ar tālāk sniegtajām liecībām, A. Rancāns atklāj saikni A. Jerumānu, liecinot, ka “A. Jerumāns man uzticēja vienu uzdevumu, atrast patronus vācu šautenei, bet es to neizdarīju.”<sup>230</sup> Kaut arī A. Rancāns apstiprina saikni ar A. Jerumānu, tomēr noliedz, ka viņš būtu piedalījies kaut vienā *vanagu* organizācijas sapulcē. Kad izmeklētājs apgalvo, ka A. Rancāns sniedz nepilnīgas liecības par organizācijas darbību, uz to tiek atbildēts, ka nekādas darbības nebija un nav ko stāstīt.<sup>231</sup> Šādi tiek pārtraukta pratināšana un jau nākamajā liecību sniegšanas laikā A. Rancāns uzreiz atzīstas: “Man bija saistība ar vanagiem, Jermacāns uzsākas ar mani sarunu un izteica vēlmi sazināties ar bandītiem. Man bija jāsazinās ar Ēvaldu no Nūmērnies, es (..) uzsāku sarunas par sakaru nostiprināšanu un ieroču iegūšanu (..). Devos uz tikšanos. Sākotnēji viņš nenoticēja, kas esmu *vanagu* biedrs.”<sup>232</sup> Pēc tālākajām liecībām izriet, ka A. Rancāns panāca *vanagu* tikšanos ar Zemitānu, jo seko informācija: “Sākumā Zemitāns man neticēja, bet, kad pateicu, ka esmu šeit pēc Jerumāna rīkojuma, piedāvāja satikties pie Ičas upes. Zemitāns ieradās, bet es neko neredzēju. No Jerumāna vārdiem sapratu, ka kontakts ir nodibināts.”<sup>233</sup> Vairāk gan nekādas citas liecības netiek sniegtas.

Vladislavs Odumāns organizācijā iestājās 1948. gada sākumā. Šī *vanagu* dalībnieka liecības vairāk sastāv no jau iepriekš minētajām epizodēm par ieroču iegūšanu organizācijas vajadzībām. Nezipaliek arī iztaujāšana par organizācijas sapulcēm. V. Odumāns stāsta par to kā nejauši pievienojās vienai no *vanagu* un partizānu sapulcēm: “Bliseniekos bija kāzas, kurās atkal satiku Jermacānu, piedāvāja pie viņa iedzert alu, es piekritu, kopā ar Jermacānu un Gleizdu braucām uz viņa tēva mājām. Kad ieradāmies, tur jau atradās Staņislavs Velikāns, Andrejs Zubko un vēl viens, kuru es nepazīnu. Mājā atradās vēl divi man nezināmi cilvēki, kuri izrādījās bandīti.”<sup>234</sup> Turpinot liecību, viņš stāsta arī par tikšanos

<sup>229</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 4. sēj. 132. lp.

<sup>230</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj. 145. lp.

<sup>231</sup> Turpat.

<sup>232</sup> Turpat, 147. lp.

<sup>233</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 4. sēj. 147. lp.

<sup>234</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj. 185. lp.

ar partizāniem: „Devāmiens pāri Ičas upei, tur jau sēdēja septiņi bruņoti cilvēki, nevienu no tiem nepazinu. Divi bandīti mūs sargāja. Sarunājās, precīzi visu neatceros, tikai to, ka Padomju Savienības drīz vairs nebūs, sāksies karš starp PSRS un ASV, kura rezultātā PSRS tiks uzvarēta un tiks atjaunota Ulmaņa buržuāziskā demokrātija. Latviešiem jāvienojas cīņā pret komunistiem.”<sup>235</sup> Liecību sniegšanas laikā V. Odumāns stingri turas pie tā, ka viņam organizācijā netika piedāvāts iestāties. Kad izmeklētājs taujā par iemesliem, kāpēc tad viņš esot ieradies uz sapulci ar bandītiem, V. Odumāns liecina, ka pats nezinot, bet domājot, ka Jermacāns pazinis viņu ilgi un pārliecībā, ka viņš nevienam neteikšot, iepazīstinājis viņu pateicībā par palīdzību ieroča – ložmetēja – iegūšanā.<sup>236</sup> Pratināšanā vairākkārt apgalvots, ka tā bijusi V. Odumāna pirmā un vienīgā tikšanās reize ar bandītiem.

Viens no retajiem organizācijas dalībniekiem ir Antons Ludboržs, kurš ļoti ilgi noliedz jebkādu saistību ar *vanagu* organizāciju. Vienā no pratināšanām vecākais izmeklētājs Rogušins lasa citu dalībnieku liecības. Viņam tika nolasīta Staņislava Kūkoja liecība.<sup>237</sup> Tomēr arī pēc šāda izmeklētāja soļa A. Ludboržs noliedz visu, sakot: “Nesaprotu, ko jūs man te lasāt, nezinu un nepazīstu nekādu Kūkoju.”<sup>238</sup> A. Ludborža ilgā klusēšana saistāma ar stingro patriotisko nostāju. Vienā no intervijām viņš atklāj, ka esot savas dzimtenes patriots no matiem līdz papēžiem: “Mani neviens nevar pārlocīt, pat Staļins nepārtaisīja.”<sup>239</sup> Neskatoties uz visiem iepriekš minētajiem faktiem, ilgās pratināšanas tomēr liek atzīties, ka ir *vanagu* organizācijas dalībnieks. A. Ludboržs savās liecībās nespēj neko vairāk par organizācijas dibināšanu, sapulcēm un galvenajiem uzdevumiem, ko min pārējie organizācijas dalībnieki. Taču citā intervijā viņš atklāj vienu ļoti svarīgu uzdevumu, kas netiek minēts pratināšanas protokolos – saziņas uzturēšanu ar partizāniem un citiem organizācijas dalībniekiem. Intervijā viņš stāsta: “Sazinājāmi ar zīmītēm, tās zīmītes vairāk es nēsāju. Teiksim, man pirmā zīmīte bija ar Zemitāna grupu, tas ir, Ruskulovas mežos, un mums tieši savai priekšniecībai, (..) tur, kā saka, zīmīte man ielikta pazolē vai kaut kur nobāzta, tad es neskatos nemaz, kas tur ir rakstīts, es nemaz nedrīkstēju to lasīt.” Kopumā šo darbību var

<sup>235</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 2. sēj.- 186. lp.

<sup>236</sup> Turpat.

<sup>237</sup> Turpat, 234. lp.

<sup>238</sup> Turpat, 226. lp.

<sup>239</sup> RTA MV/Pr-2. Čakša, V. (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, politiski represēto klubs, 27. novembrī. 6. lp.

vērtēt kā ļoti bīstamu, domājot par sekām, kas notiktu, ja A. Ludboržs tiktu apcietināts, nododot slepenu informāciju. Šajā pašā intervijā tiek minēta epizode, kurā, piegādājot kārtējo informāciju, A. Ludboržs gandrīz nokļūst karavīru rokās. “Vienreiz es eju tagad un jau no turienes, (..) puišļa gados muļķības pēc biju paņēmis pistoli līdzī. Ja man nebūtu pistoles, es varētu droši iet. Es eju tagad pa to taku un klausos – kaut kur sāk krieviski runāties. Es apstājos un skatos – divi krievi saiet kopā, karavīri, ja, un aizdedz pīpes un sāk pīpēt.”<sup>240</sup> Laimīgas sagādīšanās dēļ karavīri nepamanīja A. Ludboržu, kurš bija paslēpies aizkokiem. Atceroties pratināšanas, *vanagu* dalībnieks atminās arī izmeklētāju Rogušinu, kurš vairākkārt uzsvēra: “Ka bandītus zinām, kur ķert, (..) jūs vajadzētu nošaut.”<sup>241</sup> Vienā no intervijām A. Ludboržs atklāj, kā pēc beigu beigās pēc ilgās neatzīšanās padevies. Izrādās, ka viņa 16 gadus vecais brālis jau bija atzinies. Un to uzzinot A. Ludboržs teicis izmeklētājam Ragušinam, lai raksta, ko grib, viņš visu parakstīšot.<sup>242</sup>

Var secināt, ka visām pratināšanām ir kopīgas iezīmes. Pirmkārt daudzu dalībnieku pratināšanas protokolos saskatāma situācija, ka visas apsūdzības tiek noliegtas, pratināšana tiek strauji pārtraukta. Jau nākamajā pratināšanas protokolā tiek sniegtas vaļširdīgas un nožēlas pilnas atzīšanās par *vanagu* darbību un izdarītajiem noziegumiem. No kā var secināt, ka liecības netika sniegtas labprātīgi, bet uz apsūdzētajiem *vanagiem* tika izdarīts spiediens ar mērķi ātrāk gūt liecības, kurās ir atzīšanās par darbību organizācijā. To pamato arī jau iepriekšminētais *vanagu* dalībnieks V. Gleizds, kurš stāsta par dažādiem iespaidošanas veidiem, kā arī E. Ludboržs, kurš atmiņu stāstos saka, ka negrib runāt par laiku apcietinājumā, sāpīgi atcerēties, sīta,<sup>243</sup> kas norāda uz apcietināto fizisku iespaidošanu. Anna Jermacāne, kas organizācijā darbojās kā sakarniece, I. Žukovskas atmiņu pierakstā apraksta *vanagu* apcietinājumu laiku – tiem, kas tika arestēti, vajadzēja izbaudīt čekas moku kambarus un izjust tālo ziemeļu stindzinošo salu un badu.<sup>244</sup> Autore uzskata, ka tieši

<sup>240</sup> RTA-MV/Pr-3. Sondore, L. (2014). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, 3. janvārī. 11. lp.

<sup>241</sup> Turpat.

<sup>242</sup> Turpat.

<sup>243</sup> RTA-MV/Pr-31. Sondore, L. (2015). Intervija ar Eduardu Ludboržu. Naurēnu pagasts. 30. augustā. 7. lp.

<sup>244</sup> Gleizds, V. (1996). Atmiņas par darbību „Latgales vanagu” organizācijā (1947–1953) un nacionālos partizānos. Pierakstīja I. Žukovska, glabājas Naurēnu vidusskolas novadpētniecības muzejā, nr. 2., 4. lpp.

šo iemeslu dēļ lielākā daļa dalībnieku atzinušies uzreiz, nespējot izturēt čekas pielietotās metodes pratināšanu starplaikos.

Otrkārt gandrīz katrā liecībā organizācijas dalībnieki raksturo savu darbību, kā noziedzīgu un dēvē sevi par bandgrupu. Apšaubāmi ir tas, ka paši organizācijas dalībnieki atzīst sevi par bandītiem, pat tie, kuri ilgi neatzīstas. Treškārt visas dalībnieku liecības ir pierakstītas ar tulka palīdzību. Katrs dalībnieks pratināšanas sākumā paziņo, ka liecības sniegs latviešu valodā.

Noslēdzošajā apsūdzībā kopumā par *vanagu* organizāciju teikts, ka P. Jermacāns, J. Ludboržs, S. Kūkojs, E. Ludboržs, V. Gleizds, S. Lubāns, Ā. Rancāns, A. Rancāns (Bozovičs), V. Odumāns, A. Ludboržs apsūdzēti par dalību pagrīdes antipadomju organizācijā “Latgales vanagi”. Dalībnieki, par galveno mērķi izvirzot cīņu pret padomju varu, piedalījās nelegālās sanāksmēs, kur tika apspriesti veidi, kā vājināt padomju varu, uzturēja sakarus ar bandītiem, ieguva ieročus, izplatīja antipadomju satura lapiņas.<sup>245</sup> Apsūdzību pamatā ir pašu dalībnieku liecības par *vanagu* organizācijas darbību.

1949. gada 26. novembrī pēc apsūdzības uzklauššanas tiek pieņemti individuāli lēmumi par apsūdzībām piespriežamo soda mēru. P. Jermacāns tiek apsūdzēts par *vanagu* organizācijas vadīšanu, jaunu dalībnieku piesaisti, piedalīšanos nelegālās sapulcēs, sakaru uzturēšanu ar bandītiem, ieroču iegūšanu (ložmetējs un šautene, ko konfiscē pārmeklēšanas laikā) organizācijas vajadzībām, koordinēja un izplatīja antipadomju satura proklamācijas.<sup>246</sup> Par šādu apsūdzību P. Jermacānam tika piemēroti 25 gadi labošanās darbu iestādē. Otrs dalībnieks, kuram tiek piespriesti 25 gadi labošanās darbu iestādē, ir J. Ludboržs, kurš tiek apsūdzēts par antipadomju darbību, koordinējot politisko nodaļu *vanagu* organizācijā, par nelegāla ieroča turēšanu, bija galvenais proklamāciju izplatītājs (200 eksemplāri), izgatavoja zīmogus organizācijas vajadzībām.<sup>247</sup> Abiem dalībniekiem piemērots viens no ilgākajiem sodiem. Tas skaidrojams ar to, ka gan P. Jermacāns, gan J. Ludboržs bija *vanagu* līderi. Savukārt S. Kūkojs un E. Ludboržs bija aktīvi pretpadomju organizācijas *vanagi* dalībnieki, piedalījās nelegālās sapulcēs, piedalījās ieroča zādzbā no Nautrēnu vidusskolas. S. Kūkojs pamanās no nozagtajiem ieročiem savā īpašumā bruņošanās vajadzībām atstāt mazkalibra šauteni, kā arī dalībnieki

<sup>245</sup> LNA LVA 1986. f., 1. apr., 39394. l. 4. sēj., 119. lp.

<sup>246</sup> Turpat, 147. lp.

<sup>247</sup> Turpat, 148. lp.

izplatīja proklamācijas un uzturēja sakarus ar bandītiem.<sup>248</sup> Tādi dalībnieki, kā V. Gleizds, A. Ludboržs un A. Rancāns piedalījās nelegālās sapulcēs, izplatīja proklamācijas un uzturēja sakarus ar bandītiem.<sup>249</sup> Papildus dalībai nelegālās sapulcēs un proklamāciju izplatīšanai J. Lubāns glabāja savā īpašumā ložmetēju un šauteni, piederošas *vanagu* organizācijai,<sup>250</sup> Ā. Rancāns arī glabā šauteni, bet V. Odumāns bija galvenais sakaru uzturētājs ar bandītiem, organizācijas vajadzībām dabūja ložmetēju.<sup>251</sup> Visiem iepriekš minētajiem organizācijas dalībniekiem tika piespriesti 10 gadi labošanās darbu iestādē. Raksturojot apsūdzības un piespriesto sodu ilgumu, jāsecina, ka sodi piespriesti šabloniski. Piemēram, organizācijas dalībnieki A. Ludboržs, V. Gleizds un A. Rancāns piedalījās nelegālās sapulcēs, uzturēja sakarus ar bandītiem taču pie viņiem netika atrasti ieroči vai konstatētas kādas citas papildu darbības, bet sods, kā lielākajai organizācijas dalībnieku daļai, ir 10 gadi.

4.2. tabulā norādīta papildu informācija par katra apsūdzētā piespriesto soda ilgumu un noņemšanas vietu.

4.2. tabula

Vārds, Uzvārds	Soda izciešanas termiņš gados	Nometināšanas vieta <sup>252</sup>
Pēteris Jermacāns	25	Rečnoi
Staņislavs Kūkojs	10	Rečnoi
Eduards Ludboržs	10	Mineraļnij
Vitolds Gleizds	10	Mineraļnij
Staņislavs Lubāns	10	Pesčaniņ
Rancāns Ādolfs	10	Pesčaniņ
Antons Rancāns-Bozovičs	10	Stepnoi
Vladislavs Odumāns	10	Stepnoi
Antons Ludboržs	10	Stepnoi
Jānis Ludboržs	25	Rečnoi

Par apcietināto noņemšanas vietu tika izvēlēti Krievijas attālākie

<sup>248</sup> LNA LVA 1986. f., 1. apr., 39394. l. 4. sēj., 149. lp.

<sup>249</sup> Turpat, 150. lp.

<sup>250</sup> Turpat, 151. lp.

<sup>251</sup> Turpat, 152. lp.

<sup>252</sup> Nometinājums. Skaidrojošā vārdnīca Tezaurs. <http://tezaurs.lv/#/sv/nometin%C4%81t>, sk. 08.05.2018.



apgabali. Šādu rīcību, izsūtot režīmam nepakļāvīgos iedzīvotājus, aktīvi uzsāka jau pēc Latvijas pievienošanas PSRS. Kā pirmie tika izsūtīti politiskās elites pārstāvji. Nometināšanas vietās cilvēkus sagaidīja fiziska izolācija un daļēja iznīcināšana, kur lielākā daļa cilvēku gāja bojā. Pēc 1945. gada pie ienaidniekiem tika pieskaitīta un represijām pakļauta arī turīgā zemniecība (kulaki).<sup>253</sup> Vēlākos gados uz šādām nometināšanas vietām aktīvi tika izsūtīti arī par antipadomju darbību apsūdzētie. No juridiskā viedokļa nometināšanas vieta tiek skaidrota kā notiesātā izraidīšana no pastāvīgās dzīvesvietas, liekot dzīvot noteiktā apvidū. *Vanagu* gadījumā šīs vietas bija labošanās darbu iestādes, kur papildus soda izciešanai nācās veikt dažādus darbus. A. Ludboržs atceras, ka ieslodzījumā bija stingrais režīms. V. Gleizds stāsta: “Kad beidzās izmeklēšana, man iedeva “sroku” (...). Sākās ceļojums lopu vagonos cauri plašajai Krievzemei, kura nu izskatījās, kā nepārtraukts lāģeris. Strādāju ogļu raktuvēs, nepārtraukti riskējot ar dzīvību, lai saņemtu 600 gramus maizes dienā, cerību izdzīvot vairs nebija nekādu.”<sup>254</sup> Šādas nometināšanas vietas salauza un pazudināja tūkstošiem cilvēku. Kopumā dzīvi palikušie, kuri atgriezās no šādām apcietinājuma vietām, turpināja cīņu arī Latvijā. Dažādas grūtības iekārtoties darbā. Lai arī *vanagu* dalībnieki ne ar lielāko prieku atceras piedzīvoto aresta laikā, tomēr ar lepmumu atceras paveiktos uzdevumu organizācijas darbībā. Viena no šādam darbībām saistāma ar antipadomju noskaņojuma uzturēšanu.

Izņemot militārās darbības, viena no nacionālās pagrīdes cīņas metodēm bija arī pret režīma politiku vērstu uzsaukumu, skrejlapu un proklamāciju veidošana un izplatīšana. Padomju varas politikas ietvaros tika veidotas viltus ziņas par patiesajiem notikumiem tepat Latvijā, kā arī ārvalstīs. Kā galvenos līdzekļus propagandas izplatīšanai izmantoja presi un radio. Politologs Bernards Cecils Kohens apstiprina pieņēmumu par mediju konstruēto realitāti, atzīstot, ka dažādu viedokļu konfrontācija “rada jaunu realitāti.”<sup>255</sup> Tieši šo viedokļu konfrontāciju centās noslēpt padomju vara ar mērķi neļaut cilvēkiem uzdot jautājumus un šaubīties par pastāvošo iekārtu. Neskatoties uz visiem centieniem, bija personas, organizācijas,

<sup>253</sup> Levits, E. Padomju cilvēka audzināšana. <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/krievija/padomju-cilveka-audzinanasana-10543133>, sk. 08.05.2018.

<sup>254</sup> Gleizds, V. (1996). Atmiņas par darbību „Latgales vanagu” organizācijā (1947–1953) un nacionālajos partizānos. Pierakstīja I. Žukovska, glabājas Nautrēnu vidusskolas novadpētniecības muzejā, nr. 2., 4. lpp.

<sup>255</sup> Putnis, R. (2017). *Es esmu starp jums. Cilvēks ar invaliditāti un sabiedriskie mediji*. Rīga: Vesta LK, 76. lpp.

kuras nelegāli izplatīja uzsaukumus, proklamācijas, presi un cita veida ziņas.

1949. gadā Masačūsetas Tehnoloģiju institūta pētniece Klaudija Šanone,<sup>256</sup> pētot komunikācijas veidus, definēja lineāro komunikācijas modeli,<sup>257</sup> kur informācijas saņēmējs ir galvenais informācijas raksturotājs. Tieši tāpat bija arī organizācijas proklamācijām. Sūtāmajā informācijā izšķir četrus “troksņus”: 1) semantisko troksni (izmantotie žargonismi, tikai kādai grupai saprotama valoda vai atsevišķi izteicieni); 2) fizisko vai ārējo troksni – ziņas rakstītāja aizspriedumi; 3) psiholoģisko troksni – apkārtējo komentāri par saņemto informāciju, kas ietekmē informācijas uztveri, četri bioloģiskie faktori, piemēram, (rokkraksta īpatnības). Visi šie faktori izšķīra proklamāciju saprotamību tās mērķauditorijai – Rēzeknes apriņķa iedzīvotājiem.

Kā liecina nelegālās preses izdevumi un nelegālie uzsaukumi, pēc Otrā pasaules kara, četrdesmito gadu otrajā pusē, aktīvākie pretpadomju aģitācijas veicēji bija nacionālie partizāni un skolu jaunieši.<sup>258</sup> Nautrēnos tie bija *vanagi*, kuriem šāda veida pretpadomju cīņas forma bija viena no nozīmīgākajām. Tā bija politiska saturs rakstveida uzsaukumu, kas bija paredzēti izplatīšanai atklātībā, izveide jeb proklamāciju rakstīšana.<sup>259</sup> Kā jau iepriekš tika minēts, šādas darbības tika sodītas pēc Kriminālkodeksa 58. panta 10. punkta. Jāsaka, ka pēc šī punkta varēja sodīt jebkuru personu, kuras viedoklis atšķīrās no oficiālā viedokļa, ko puda komunistiskā partija. Faktiski valdīja cenzūra visās dzīves nozarēs – izglītībā, reliģijā, presē, radio, mākslā. Proklamācijas un uzsaukumi bija vienīgais drošais komunikācijas veids ar iedzīvotājiem. Tādas lapiņas Nautrēnu apkaimē tika izlīmētas ciematu centros, vietās, kur tās bija labi pārrēdzamas un cilvēku skatiem viegli pieejamas.<sup>260</sup> A. Ludboržs apgalvo, ka rakstījuši

---

<sup>256</sup> West, R., Turner, L.A. (2000). *Introducing communication theory. Analysis and application*. New York: McGraw-Hill, 12. p.

<sup>257</sup> Turpat.

<sup>258</sup> Bambals, A. (2006). *Lietiskie pierādījumi Latvijas PSR VDK krimināllietās – nacionālo partizānu vēstures avots (1944–1956)*. Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem Austrumeiropā pēc Otrā pasaules kara. Starptautiskās konferences materiāli, 2005. gada 7.-8. jūnijs. Rīga. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 17. sēj. Rīga: LVIA, 154.–177. lpp.

<sup>259</sup> Skaidrojošā vārdnīca *Tezaurs: Proklamācija* <http://tezaurs.lv/#/sv/proklam%C4%81cija>, sk. 19.03.2018.

<sup>260</sup> Sondore, L. (2016). *Bakalaura darbs. Vēstījumu kopsakarības diskursos par Nautrēnu vidusskolas jauniešu pretpadomju organizāciju “Latgales vanagi” (1946–1956)*. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.

visi, vārdā min vien Jāni Gleizdu, tomēr norāda, ka rakstījuši arī pārējie organizācijas biedri (..), kas gandrīz bija beiguši vidusskolu. “Tie jau arī rakstīja visas tās proklamācijas. Izplatījām mēs visi, un kā mēs viņas aiznesām..(..) pie staba, pie visām vietām izlīmējām, kur tik iespējams.”<sup>261</sup> Tomēr arhīvā atrodama informācija liecina, ka ar šādu proklamāciju un uzsaukumu rakstīšanu esot nodarbojies J. Ludboržs. LVA esošajās krimināllietās par *vanagu* darbību atrodamas arī pievienotās proklamācijas. Bieži atkārtojas identiski vienādas proklamācijas. Pēc krimināllietā lasāmās apsūdzības informācijas J. Ludboržs izgatavojis ap 200 eksemplāriem proklamāciju. Vienā no pratināšanām J. Ludboržs stāsta par proklamāciju rakstīšanu: “Strautiņš piedāvāja man izgatavot un izplatīt lapas, orientējoties uz iedzīvotāju iebildumiem. Ja padomju vara piesauc zemniekus organizēties kolhozos, tad lapas veidot tā, lai zemnieki to nedara”.<sup>262</sup> Lai gan krimināllietā nav minēts, kas ir bijis šis Strautiņš, kas mudinājis J. Ludboržu izgatavot proklamācijas, var droši apgalvot, ka tas bija kāds no partizāniem, ar kuriem tika uzturēti kontakti un saņemti rīkojumi par darbībām. Tālāk, turpinot sniegt liecības, tiek atklāts: “Pa šo laiku es izdevu 5 dažādas lapas ar dažādu saturu. Lapas rakstīju ar roku drukātiem burtiem, dažreiz mainīju rokrakstus, lai izskatītos tā, ka tās raksta vairāki cilvēki. Katru reizi izveidoju ap 25 eksemplāriem.”<sup>263</sup>

J. Ludboržs personīgi izplatīja un nodeva tās organizācijas dalībniekam Aleksandram Jerumānam. Kad tika jautāts, cik reižu J. Ludboržs nodeva lapas Jerumānam, Ludboržs atbildēja: “Pirmo reizi 20 lapas, nākamo – 25.”<sup>264</sup> *Vanagiem*, sadarbojoties ar partizāniem, tika gūts atbalsts proklamāciju veidošanā. Bandītu pilnvarotais Zemitāns apsollījās dot papīru priekš proklamācijām un viņu zīmogu, lai aizdomas sākotnēji nekristu uz “Latgales vanagu” pagrīdes organizāciju.<sup>265</sup>

Proklamācijas izskatās šādi: uz parastām burtnīcu lapām ar roku rakstīti patriotiski uzsaukumi, uz kuriem ir arī organizācijas zīmogs. Zīmogā attēlota austoša saule, zem tās organizācijas nosaukums “Latgales vanagi”, apkārt uzraksts “Latgales nacionālā organizācija”. Zīmogi ir dažādās krāsās: gan zilā, gan melnā, gan sarkanā. Pēc darba

<sup>261</sup> RTA-MV/Pr – AL 2. Čakša, V. (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, Politiski represēto klubs, 27. novembrī.

<sup>262</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 4. sēj., 20. lp.

<sup>263</sup> Turpat.

<sup>264</sup> Turpat.

<sup>265</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 1. sēj., 18. lp.



4.1. attēls. Pretpadomju organizācijas “Latgales vanagi” zīmogi uz organizācijas proklamācijām (LNA LVA 1986, 1. apr., 39394., 4. sēj.).

Foto L. Sondore

autores domām, zīmoga nozīmība no komunikācijas viedokļa ir tāda, ka iedzīvotāji, kuri lasīja šīs proklamācijas, uztvēra tās ar daudz lielāku pietāti. Zīmogs kā sava veida simbols komunikācijā ar iedzīvotājiem lika noprast, ka organizācija, kura izplata šo informāciju, ir nopietna.

Arī datu bāzes *Sage* publicētajā izdevumā “Vizuālie attēli pētniecībā”<sup>266</sup> minēts, ka attēli (šajā gadījumā zīmogs) sniedz papildu informāciju, bet “iegulst mūsu prātā”, veidojot iekšējo atmiņu, kuru ir grūti izdzēst no apziņas.<sup>267</sup> Vēlāk, kad organizācijas dalībnieki tika apcietināti un tika uzsākta izmeklēšana, organizācijas zīmogs, kuru atrada pie J. Ludborža kā lietiskais pierādījums tika pievienots krimināllietai Nr. 12100.<sup>268</sup>

Raksturojot visas proklamācijas, jāsecina, ka to autors ir pielietojis ļoti daudzus salīdzinājumus, lai tēlaini ilustrētu padomju varu. Proklamācijas pārrakstītāji centās rakstīt drukātiem burtiem, lai pat tuvinieki un, protams, skolotāji nevarētu atpazīt rokrakstu. Tā laika skolēniem nebija nedz lodīšu, nedz arī pietiekamā daudzumā tintes pildspalvu, tāpēc proklamācijas tika rakstītas ar to, kas bija pie rokas, piemēram, ar visparastāko zīmuli.<sup>269</sup> Jāpiebilst, ka arī tika mēģināts mainīt rokraksta stilu, pat rakstot ar kreiso roku. Tomēr lielākā daļa proklamāciju, kas atrodama krimināllietā, pēc pirmā acu uzmetiena izskatās kā rakstītas ar viena cilvēka roku (izņemot divas). Jāpieļauj arī, ka izmeklētājiem nav izdevies savākt visas proklamācijas un uzsaukumus.

<sup>266</sup> Weber, S. (2008). *Handbook of the Arts in Qualitative Research: Perspectives, Methodologies, Examples, and Issues*. Thousand Oaks SAGE Publications, Inc.

<sup>267</sup> Turpat.

<sup>268</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.1., 3. sēj., 115. lp.

<sup>269</sup> Sondore, L. (2016). *Vēstījumu kopsakarības diskursos par Naurēnu vidusskolas jauniešu pretpadomju organizāciju “Latgales vanagi” (1946–1956)*. Bakalaura darbs. Rēzeknes Augstskola.

Proklamācijas pēc to satura var iedalīt šādās daļās: 1) uzruna; 2) aktuālāko notikumu izklāsts (parasti par terora izraisītajām pārestībām pret Latvijas iedzīvotājiem un tā sauktajiem meliem, kurus izplata režīma piekritēji); 3) aicinājums latviešu tautai doties vienotā cīņā. Katrs šāds uzsaukums sākās ar uzrunu un vēršanos pie tautas: “Latvieši!”, “Latvieši, par brīvu Latviju!”. Aktuālo notikumu izklāstā liela daļa ir veltīta spilgtiem salīdzinājumiem, piemēram, “komunisms ir līdzīgs mērim, tāpēc nāvi tiem, kas ir sarkanā krāsā”.<sup>270</sup> Vai arī ļoti sasāpējusi tēma proklamācijās ir bijusi par kolhozu izveidi, piemēram, paužot viedokli, ka komunisti grib mūs sadzīt vergu muižās – kolhozos.”<sup>271</sup> Šāda attieksme pret kolhoziem raksturojama ar to, ka gandrīz katrs organizācijas dalībnieks bija uzaudzis ģimenē, kurai bija sava zeme un tās locekļi nodarbojās ar lauksaimniecību. Tāpēc ideja atdot visu, ko paši uzbūvējuši, nekādi neieklāvās viņu izpratnē. Jāpiebilst, ka proklamāciju autors komunistus sauc par žīdiem. Piemēram, kādā no proklamācijām lasāms izteikums: “Žīdi un viņu rokaspuīši, lai arī kādu labklājību mums nesola, bet viņu nolūks ir nolaupt mūsu lopus.”<sup>272</sup> Vai arī šāds citāts: ”Kad būs kara signāls, tad lai visi latvji iziet kā viens vīrs atmaksāt par visu to, ko mums nodarījuši žīdi un viņu kalpi. (..) Tāpēc neejiet viņu sarkanajā – žīdu – armijā.”<sup>273</sup> Ārkārtīgi dīvaini šķiet izvēlēts šāds salīdzinājums laikā, kad tā sauktie žīdi jeb ebreji arī paši tiek vajāti no padomju režīma puses.

Noslēdzošā proklamāciju daļa aicina doties cīņā: “Kad būs karš, ejiet visi kā viens cīņā par brīvu Latviju cīņā”.<sup>274</sup> Vai arī aicinājums nenolaist galvas citiem: “Tautiet! Ja redzi, ka tavs kaimiņš zaudē ticību atbrīvošanai no boļševiku jūga, stiprini viņu ar savu rīcību un labiem vārdiem, iegaumēsīm mūsu tautas nodevējus, lai viņi nevarētu izlocīties no taisnīgas tiesas par saviem neģēlīgajiem darbiem.”<sup>275</sup> Domājams, šīs proklamācijas ilgi neuzkavējās pie paziņojumu dēļiem vai ciematu centros, jo čekas pārstāvji un režīmam uzticīgie iedzīvotāji tās plēsa nost.

Mūsdienu mediju telpā žurnālisti un redaktori ir tie cilvēki, kuri izlemj, kādas ziņas rādīt un kuras no tām atspoguļot pilnā vai saīsinātā versijā vai vispār neieklaut raidījumā vai izdevumā; īsāk sakot, tiek

<sup>270</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394., 4.sēj., 269. lp.

<sup>271</sup> Turpat, 286. lp.

<sup>272</sup> Turpat, 290. lp.

<sup>273</sup> Turpat, 269. lp.

<sup>274</sup> Turpat, 262. lp.

<sup>275</sup> Turpat, 324. lp.

noteikta ziņu prioritāte.<sup>276</sup> Šajā gadījumā pretpadomju organizācijas “Latgales vanagi” jaunieši tieši šādā (proklamāciju) veidā izvēlējās ziņu noteikt viegli saprotamu, uztveramu, pietiekami emocionālu, un tajā pašā brīdī kā būtisku informāciju, kas, viņuprāt, bija jādod apkārtnes ciemu iedzīvotājiem. Bija nepieciešams, lai proklamācijās un uzsaukumos, būtu īsi un koncentrēti, lai rakstūtais sniegtu tūlītēju efektu. Tamdēļ ļoti bieži teksti bija tādi, kuru uzdevums bija apelēt pie cilvēku emocijām. Tas nozīmēja arī krietni uzbrūkošākas un agresīvākas valodas lietošanu.<sup>277</sup> Kā jau iepriekš minētie piemēri – sarkanā žīdu armija vai kolhozi – vergu muižas – tika izmantoti kā salīdzinājumi, kas cilvēkos raisīja emocionalitāti un vēlmi pēc pārmaiņām.

Kā vēl vienu cīņas formu jaunie cīnītāji pret padomju okupācijas režīmu izmantoja dzeju. Dzejoļus rakstīja Lidija Bormane. Viņa kā sakarniece, partizānu atbalstītāja jau 1945. gadā sadarbojās ar mežā mītošajiem partizāniem, nodrošinot viņus ar pārtiku un citām nepieciešamajām lietām. Jebkura darbība, kas bija nosodāma, tika rūpīgi slēpta, tāpēc L. Bormane savu dzeju rakstīja, izmantojot pseidonīmu Meža Nora.<sup>278</sup> Lietai pievienotā dzeja ir tulkota arī krievu valodā. Lūk, viens piemērs no dzejas rindām:

*Latviet, netici sarkanai odzei,  
Jo tā vienmēr pēc asinīm sauks,  
Labāk uzticies mežam un lodei,  
Tie tev būs vienmēr palīgs un draugs!*<sup>279</sup>

Šis ir spilgts piemērs no L. Bormanē dzejas, kur ar salīdzinājumu un epitetu palīdzību tiek raksturota situācija, kad “sarkana odze” ir padomju vara, kas ir okupējusi Latviju un “asinīm sauks” atņemt cilvēku dzīvības, kurus uzskata par režīmam nevēlamiem. Tālāk seko aicinājums, nepalikt vienaldzīgiem un doties pie mežabrāļiem, atbalstīt tos, jo viņi ir tie, kas cīnās, lai atgūtu neatkarīgu Latviju.

Arī vēlākajos gados viss patriotiski noskaņotais, kaut arī nevardarbīgs, bija vai nu cenzēts, vai aizliegts. Ojārs Skudra atmiņu kontekstā labi izskaidro situāciju, kad arī atmiņas par aizgājušajiem laikiem ietekmē

<sup>276</sup> Браинат, Дж., Томпсон, С. (2004). Основы воздействия ЦМИ. Москва: Издательский дом Вильяме, с.161.

<sup>277</sup> Krekis, J. (2011). Maģistra darbs: *Nacionālās pagrīdes izdevumi Latvijā 1944–1955*. Rīga: LU.

<sup>278</sup> LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 40761.l., 1. sēj., 16. lp.

<sup>279</sup> Turpat.

domas virzību nākotnē. Politiskā nepatika skaidrojama ar tās vienmēr tikai ierobežoto manipulējamību, tās kā svarīga kultūras pārmaiņu resursa lomu un spēju būt korekcijai attiecībā pret atmiņu. Starp funkciju atmiņu un uzkrāšanas atmiņu pastāvošajai robežai ir raksturīga augsta caurlaidība, kas, pastāvot atvērtai robežai, nozīmē elementu apmaiņas un jēgas paraugu pārstrukturēšanas iespēju.<sup>280</sup>

Grūti apzināt, cik lielu ietekmi šīs proklamācijas un dzejas rindas atstāja uz iedzīvotājiem, cik cilvēku šādu patriotisku proklamāciju un dzejas rindu ietekmē nolēma doties cīņā, izmantojot jebkuru no pretošanās veidiem. Tomēr jāsaprot, ka pretpadomju cīnītāju izplatīto proklamāciju, gan arī antipadomju dzejas galvenais uzdevums ir bijis neļaut cilvēkiem zaudēt ideju par Latvijas valstiskuma atjaunošanu.

## Avotu un literatūras saraksts

### Avoti

Arhīvu likums (2010). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 35, 3. martā.

No: <https://likumi.lv/doc.php?id=205971>, sk. 04.03.2018.

LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.l., 1. sēj.

LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.l., 2. sēj.

LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.l., 3. sēj.

LNA LVA, 1986. f., 1. apr., 39394.l., 4. sēj.

Latvijas PSR Tieslietu ministrija (1985). Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas kriminālprocesa kodekss Rīga: Avots, 102. lpp.

Latvijas iedzīvotāju arhīva lietas. <http://www.lvarhivs.gov.lv/dep1941/gram1.php?param=2>, sk. 03.05.2018. RTA-MV/Pr-AL 2. Čakša, V. (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, Politiski represēto klubs, 27. novembrī, 16 lp.

RTA-MV/Pr-AL 3. Sondore, L. (2014). Intervija ar Antonu Ludboržu. Rēzekne, 3. janvārī, 11 lp.

RTA-MV/Pr-31. Sondore, L. (2015). Intervija ar Eduardu Ludboržu. Rēzekne, Nautrēnu pagasts, 30. augustā, 7 lp.

Žukovska, I. (1997). *Jāņa Gleizda darbība "Latgales vanagu" organizācijā un nacionālajos partizānos (1947–1953)*. Nautrēnu vidusskolas novadpētniecības muzejs, 1. lieta.

Gleizds, J. (1997). Atmiņas par darbību "Latgales vanagu" organizācijā un nacionālajos partizānos (1947–1953). (Pierakstīja I. Žukovska), Nautrēnu vidusskolas novadpētniecības muzejs, lieta nr. 3.

---

<sup>280</sup> Skudra, O. (2001). *Pagātnes pelni jeb Otrā pasaules kara sociālā atmiņa un identitāte*. Rīga: LU.



Уголовный кодекс РСФСР 1926 года/ Редакция 05.03.1926.

[https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9\\_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81\\_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0\\_1926\\_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F\\_05.03.1926,\\_sk.\\_20.03.2018.](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0_1926_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F_05.03.1926,_sk._20.03.2018.)

## Literatūra

Abukhanfusa, K., & Sydbeck, J. (Eds.) (1994). *The principle of provenance*. Report from the First Stockholm Conference on Archival Theory and the Principle of Provenance, September 2-3, 1993. Stockholm: Swedish National Archives.

Bambals, A. (2004). *Valsts drošības komitejas arhīva mantojums Latvijā*.

No: <https://gulags.wordpress.com/2014/04/23/valsts-drosibas-komitejas-arhiva-mantojums-latvija/>, sk. 16.05.2018.

Bambals, A. (2006). Lietiskie pierādījumi Latvijas PSR VDK krimināllietās – nacionālo partizānu vēstures avots (1944–1956). Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem Austrumeiropā pēc Otrā pasaules kara. Starptaustikās konferences materiāli, 2005. gada 7.–8. jūnijs. Rīga. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 17. sēj. Rīga: LVIA, 154.–177. lpp.

Браинат, Дж., Томпсон, С. (2004) Основы воздействия ЦМИ. Москва: Издательский дом Вильяме, с.161.

Gāle-Kārpentere, I. (2001). Mutvārdu intervija: teorija un prakse. No: M. Zirņīte (sast.) *Spogulis*. Rīga: LU FSI & NMV, 171. lpp.

Quintana, G. A. (1998). *Archives of the security services of former repressive regimes*. Report prepared for Unesco on behalf of the International Council of Archives. Janus: Archival review, 2. pp. 7–25, here pp. 9–10.

Cook, T., Swartz, J. (2002). *Archives, Records, and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance*. <https://www.nyu.edu/classes/bkg/methods/cook.pdf>, sk. 28.04.2018.

Kalašņikovs, V. (2016). Promocijas darbs. *Kriminālatbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi*. [http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31826/298-52372-Kalasinikovs\\_Vadims\\_vk09186.pdf?sequence=1](http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31826/298-52372-Kalasinikovs_Vadims_vk09186.pdf?sequence=1), sk. 24.03.2018.

Krekis, J. (2011). Maģistra darbs: *Nacionālās pagrīdes izdevumi Latvijā (1944–1955)*. Rīga: LU.

Latvijas iedzīvotāju arhīva lietas. <http://www.lvarhivs.gov.lv/dep1941/gram1.php?param=2>, sk. 03.05.2018.

Levits, E. Padomju cilvēka audzināšana. <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/krievija/padomju-cilveka-audzinasana-10543133>, sk. 08.05.2018.

Meļķis, E. (1997). Likuma burts, likuma gars, Satversmes tiesa. No: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/29874>. Skat. 19.05.2018.

- Jansons, R., Jarivoska, R. (2016). *LPSR drošības iestāžu darbība (1944–1956)*. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sējums. Rīga, LU, 179. lpp.
- Jay, M. (2003). *Multicultural Perspectives*, 5 (4), 3-9. No: [http://www.informaworld.com/10.1207/S15327892MCP0504\\_2](http://www.informaworld.com/10.1207/S15327892MCP0504_2), sk. 18.05.2018.
- Ozoliņš, L. *Par čekas maisu likteni*. <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/leopolds-ozolins-par-cekas-maisu-likteni.d?id=5878489>, sk. 01.04.2018.
- Putnis, R. (2017). *Es esmu starp jums. Cilvēks ar invaliditāti un sabiedriskie mediji*. Rīga: Vesta LK, 76. lpp.
- Rancāne, A. (2005). Represiju plānus izjauca „Latgales vanagi”. *Diena*, 24. martā 1., 6. lpp.
- Rancāns, A. (2012). Šaipus viņpus. Rēzekne: Latgales druka.
- Riessman, K. C. (1993). *Narrative Analysis*. GB: SAGE Publications, INC., p. 16.
- Riekstiņš, J. *Par lielo teroru pret latviešiem*. No: <http://lpra.vip.lv/lterors/1terors4.htm>, sk. 24.03.2018.
- Skudra, O. (2001). *Pagātnes pelni jeb Otrā pasaules kara sociālā atmiņa un identitāte*. Rīga: LU.
- Sondore, L. (2016). Bakalaura darbs: Vēstījumu kopsakarības diskursos par Nautrēnu vidusskolas jauniešu pretpadomju organizāciju “Latgales vanagi” (1946–1956). Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.
- Šrēdere, S. (2001). Arhivista – dokumentu izmantotāja – ētika. No: [http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu\\_raksti/10-16-ARHIVI-Sredere-Etika.pdf](http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/10-16-ARHIVI-Sredere-Etika.pdf), sk. 16.05.2018.
- Weber, S. (2008.) *Handbook of the Arts in Qualitative Research: Perspectives, Methodologies, Examples, and Issues*. Thousand Oaks SAGE Publications, Inc.
- West, R., Turner, L.A., (2000). *Introducing communication theory. Analysis and application*. New York: McGraw-Hill, 12. p.
- Соломон, П. *Совесткая юстиция при Сталине*. Москва: ПОССПЕН, 1998, С. 30.

## 4.2. Izsūtīto latviešu nometne Sibīrijā Sankino ciemā

*Publikācijas autore Inese Brīvere ir RTA absolvente, daudzu zinātnisko rakstu un vienas monogrāfijas autore. I. Brīvere vēl RTA darbības sākumā ieguva Filoloģijas bakalaura grādu, kā arī latviešu valodas, literatūras un kultūrvēstures skolotāja kvalifikāciju (1996). Vēlāk viņa studēja LU, kur ieguva pedagoģijas maģistra grādu (2000), bet DU – vēstures maģistra grādu kultūras vēstures un teorijas apakšnozarē (2011). Raksta autore pētnieciskās intereses galvenokārt ir saistītas ar npublicēto personīgo dokumentu, vēstuļu, fotogrāfiju u. c. izmantošanu Latgales reģiona kultūras procesu un arī dzimtu vēstures pētījumos. Primārās pētnieciskās intereses ir saistītas ar dažādos laikos latgaliski rakstītajiem tekstiem, tostarp vēstulēm, zīmītēm, atklātnēm u. c. Publikācijas avoti iegūti LRT žurnālistes darba gaitās.*

### *Anotācija*

*Kaut arī par latviešu tautas deportācijām uz Sibīriju ir zināmas daudzu aculiecinieku atmiņas un ir veikti vēsturiski pētījumi, šī raksta pamatā ir avots, kas liecina par izsūtīto latviešu līdz šim nezināmu nometni un mirušo atdusas vietu. Ziņas par to sniedz līdz mūsdienām saglabājusies privātā sarakste, savulaik atsūtīta kādam no radniekiem – Rugāju novada Lazdukalna pagasta iedzīvotājam Kārlim Brūveram. Tā vēstī par 1941. g. no Rugāju stacijas deportēto cilvēku precīzu nometnes Sibīrijā atrašanās vietu, kas izklāstīta plānā ar komentāriem un balstīta atmiņās. Rakstā analizēti divi teksti. Pirmais ir izsūtītā Ivara Putniņa atstātais Sankino nometnes starp Tuvas un Taudas upi ar roku zīmētais apraksts; otrā ir Jura Bērziņa vēstule (2000), kura tēvs Oskars Bērziņš arī tika izvests 1941. g. Abi teksti apraksta minēto gulagu, glabājas K. Brūvera personīgajā arhīvā, iepriekš nav publicēti. Pētījumu papildina arī Kārļa Brūvera 30.08.2019. intervija.*

Kopš latviešu tautas deportācijām uz Sibīriju ir pagājis krietns laiks un zināmas daudzu aculiecinieku atmiņas un vēsturiski pētījumi, bet vēl aizvien Krievijā plašajos Sibīrijas klajumos tiek atrastas izsūtīto latviešu līdz šim nezināmu nometņu paliekas un mirušo atdusas vietas. Ziņas par to sniedz privātās vēstules, kas par pētījuma objektu ir kalpojušas citos iepriekšējos rakstos. Šie iepriekš npublicētie avoti sniedz iespējas ne vien saskarties ar korespondencē aprakstītajām visdažādākajām cilvēku dzīves likteņgaitām, bet arī rast jaunas ziņas, liecina gan par ierastiem ikdienas notikumiem, gan par būtiskiem visai latviešu tautai vēsturiskiem brīžiem.

Privātās vēstules tiek pētītas dažādos aspektos, bet pati definīcija “privātā vēstule” aizvien nav viennozīmīga. Var droši apgalvot, ka tās pazīmes ir: 1) teksts, 2) attālināti nododams, nosūtāms; 3) kādam adresātam; 4) ar mērķi pavēstīt par kaut ko. Turklāt šīs pazīmes var nepiemist visām privātajām vēstulēm vai arī tikt konstatētas citu veidu dokumentos.<sup>281</sup> Taču tās piemīt abiem pētāmajiem sūtījumiem.

Šajā rakstā aplūkotā korespondence, savulaik atsūtīta Kārlim Brūveram, vēstī par 1941. g. no Rugāju stacijas deportēto cilvēku nometnes Sibīrijā precīzu atrašanās vietu, ir drīzāk faktiski shematiska, jo teksta būtība šoreiz ir viennozīmīga, izklāstīta plānā ar komentāriem, balstīta kā atmiņās, tā arī kodos, ko radījuši priekšgājēji. Vēstules atklāj divu atsevišķu autoru pasaules redzējumu, netieši uzvedinot uz kopīgu abu tekstu izpratnes paradigmu. R. Bārta jēdzieniem runājot, abi teksti parāda divu “sociolektu” “satikšanos”,<sup>282</sup> atspoguļojot “indivīda izsūtījumā” sociolektu, kas adresēts “vairākumam dzimtenē palicēju” sociolektam. Šie autori dažādā laikā un dažādā telpā papildina viens otru caur sarakstē sniegto vēstījumu.

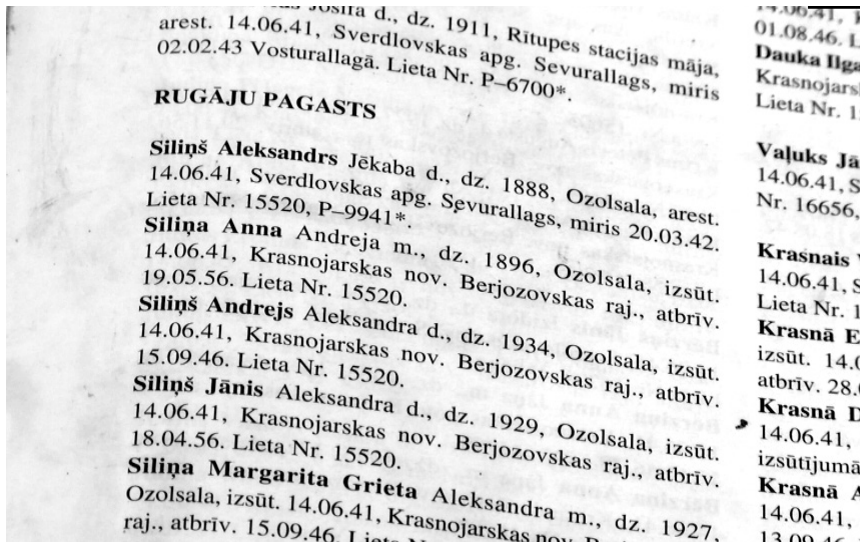
Rakstā tiks analizēti divi teksti. Pirmais ir izsūtītā Ivara Putniņa atstātais Sankino nometnes starp Tuvas un Taudas upi ar roku zīmēts apraksts un shēma; otrā ir Jura Bērziņa vēstule, kura tēvs Oskars Bērziņš no Alūksnes arī 1941. g. braucis tajā pašā ešelona, kurā aizvests no Rugājiem K. Brūvera tēvocis. J. Bērziņš no Rīgas 30.07.2000. vēstuli sūtījis Margaritai Stradiņai, kas vēlāk šo tekstu nodevusi K. Brūveram. Arī šajā tekstā pēc atmiņas J. Bērziņš apraksta minēto gulagu. Abi sūtījumi glabājas K. Brūvera personīgajā arhīvā, iepriekš nav publicēti. Šī raksta pamatā ir arī Rugāju novada Lazdukalna pagasta iedzīvotāja Kārļa Brūvera 30.08.2019. intervija, kurā viņš piemin arī Margaritas Stradiņas grāmatu “Atņemtā dzimtene”<sup>283</sup>, kas ļāva apliecināt vēstulēs minēto notikumu ticamību, atklājot pašu izsūtīšanas brīdi, kad ģimenes tika izšķirtas Rugāju stacijā. Izsūtīto personu dati rodami arī izdevumā “Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs”, kas veidots kā piemiņas grāmata, ko sagatavojusi Latvijas Valsts arhīva darba grupa. Tās 3. daļā publicēto

<sup>281</sup> Калёнова Н.А. О проблемах и перспективах исследования частного письма в современной лингвистике. Филологические Науки. Вестник Московского Государственного Гуманитарного университета, Nr. 1, 2013, 80.–87. с.

<sup>282</sup> Bart, R. (1994). *Selected Works. Semiotics. Poetics*. M., S. 387.

<sup>283</sup> Stradiņa, M. (2003). Atņemtā dzimtene. No: *Latvijas Arhīvi*, 176 lpp.

1941. g. 14. jūnijā izvesto deportēto personu sarakstā, sakārtotā pa apriņķiem, rodami arī Siliņu ģimenes vārdi.<sup>284</sup>



4.2. attēls. Fragments no Rugāju pagasta izsūtīto saraksta<sup>285</sup>

Pētījums balstīts uz aptaujas (intervijas) un diskursa un retrospektīvās analīzes metodi, tā pamatproblēma ir represiju radītās traumas un vēlēšanās mūsdienās noskaidrot savu radnieku likteni.

1941. g. 14. jūnijā no Rugāju novada deportēja simtiem ģimeņu. Kārļa Brūvera vecvectēvam toreiz piederēja pienotava, kur tika ražots sviests arī eksportam uz Angliju. Paša Kārļa Brūvera vecvecāki netika izsūtīti, jo vecvectēvs tobrīd, 1941. g., bija uz nāves gultas. Vēlāk ģimene paspēja izbraukt uz Rietumiem. Kārlis dzīvoja Vācijā, tur uzauga un gāja skolā. Tomēr izsūtīti tika Kārļa vectēva māsiņas radnieka Aleksandra Siliņa ģimene, kas dzīvoja turpat 2 km attālumā. Siliņiem piederēja vairāki ha zemes un neliela kokzāģētava. Ģimenes tēvam Aleksandram tobrīd, kad viņš tika aizvests uz Sankino, nometni Nr.16, bija 50 gadi.<sup>286</sup> Vīriēšus nodalīja no ģimenēm, sievietes un bērnus nosūtot uz Krasnojarskas apgabalu, bet Aleksandru – uz Turīnas rajonu. Gandrīz viss līdzpaņemtais

<sup>284</sup> Latvijas Valsts arhīvs (2007). *Aizvestie*. 1941. gada 14. jūnijs. Rīga: Nordik, 811. lpp.

<sup>285</sup> Turpat.

<sup>286</sup> Kārlis Brūvers, intervija.

palika pie sievas. Ieslodzītajiem toreiz izdevās izdzīvot, mainot mantas pret ēdienu, kā Aleksandra Siliņa sievai. Pats Aleksandrs līdzās nometnei esošajā Jemeljaševkas ciemā pēdējo kreklu iemainījis pret tabaku.

Vēlāk, atgriezoties Latvijā, Kārļa interesi par dzimtas saknēm uzturējis viņa vectēvs Pauls Kļaviņš. Ģimenē nav ticis aizmirsts, ka tēvocis Aleksandrs Siliņš lēģerī miris, kaut arī viņa meita, divi dēli un sieva 1956. gadā no Krasnojarskas apgabala atgriezušies.<sup>287</sup>

Kārlis Brūvers, balstoties uz Ivara Putniņa un Jura Bērziņa pierakstiem, vecajās Krievijas militārajās kartēs atrod divu sādžu – Goreļniki un Šarigino (Sverdlovskas apgabalā) – precīzu atrašanās vietu un uzsāk Sankino nometnes meklējumus. Pamatojoties uz abās vēstulēs sniegtajām ziņām – ar roku J. Bērziņa tekstā zīmēto dzelzceļu, upēm un apdzīvotajām vietām, K. Brūveram izdodas atrast tajās aprakstīto nometni.

No pētījumā izmantotajiem avotiem satura ziņā plašāks ir uz rūtiņu burtnīcas lapas uzrakstītais Jura Bērziņa sūtījums: “30.VII 2000. g. *Margarita Stradiņas kundze! Jums raksta izsūtītā dēls Juris Bērziņš. Manu tēvu izsūtīja 1941. g. 14.VI no Alūksnes raj. Māilupes pag. “Āboliņu” mājām. Mans brālis Andrejs dzīvo arī turpat Māilupes pag. “Āboliņu” mājās. Tagad ir pensionārs. Viņš, mans tēvs, bija ešelonā kopā ar Jūsu tēvu Aleksandru Siliņu. Viņš, mans tēvs, gāja bojā no tukšuma un aukstuma 1941. g. 24. XI. No Māilupes pag. viņi bija trīs – “Brenču” skolotājs J. Katējs, laukstrādnieks Oskars Bērziņš un jaunsargs no “Puriņu” mājām Alf. Seja. Mana māte strādāja Sarkanā Krusta slimnīcā Rīgā, es pats un brālis Andrejs bijām vectēva mājās “Āboliņos”. Kāpēc bija pavēlēts Māilupes pag. ģimenes neaiztikt, palika neskaidrs. Tepat J. Katēja un Alf. Sejas ģimenes nepaņēma. Mans tēvs gāja bojā Šariginas sādžā, tas ir starp Tuvu un Tavdu upēm. Tādu [ziņu] es saņēmu no Serovskas raj. Sosvas pils. Sverdlovskas apg. 1989. g. 5. V un 1990. g. 10. I no Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas. Nesen nopirku grāmatu M. Stradiņas apg. “Atņemtā dzimtene” un izlasīju. Tāpat nesen izlasīju žurn. “Treji vārti” Nr.186., 187. Tad pēdējā nodaļā “Gadi, atmiņas...” Ivara stāsts. Tur kaut kas nav kārtībā! Sankino atrodas Tuvas upes krastā, nevis Tavdas (“Свердловская обл. – гл. управление Географии и картографии, Москва 1989 г.) Un vēl kas. Ivars Putniņš ir dzīvs vai miris? Pie viņa būtu jāaizbrauc Saulkrastos, Dantes ielā 5. Kā sauc viņa māsu Vandu*

<sup>287</sup> Latvijas Valsts arhīvs (2007). *Aizvestie*. 1941. gada 14. jūnijs. Rīga: Nordik, 811. lpp.



Putniņu pēc apprecēšanās? Juris Bērziņš, 64 g. vecs pensionārs. II gr. invalīds. Mana adrese: Zentenes LV-1069. Juris Bērziņš.”

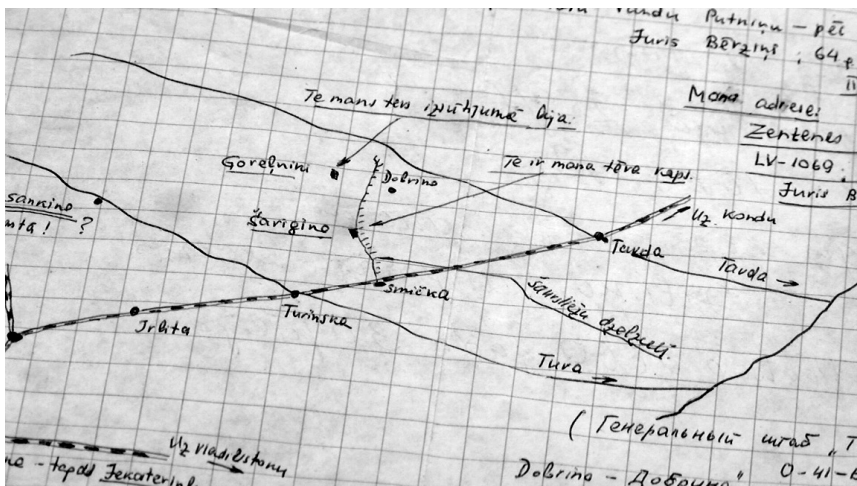
Margarīta Stradiņas kundze! Rīga, 30.07.2000.

Jums rakstā izvērtā dēļ, Jura Bērziņš. Manu tēvu izvērtja 1941.14.08 no Alēksandras raj. Mērupes pag. "Abovnu" mājām Mani vācnieki Andrejs, Džoro un tēvāts Mērupes pag. "Abovnu" mājās - Tagad ir pensionārs Viņš, manu tēvu, bija atkāpās rēps ar savu tēvu - Aleksandru sievoni, Viņš, manu tēvu, bija bijis no turkino un cietuma - 1941. gada 24.11. No Mērupes pag. viņi bija tūri - "Brench" sūlētāji J. katējs, Čaukšēdnieks Oskars Bērziņš un jaunārpas - "no Putniņu" mājām Bēķ. Seja. Mana māte atvērtja Sarkanā Krusta slimnīca Rpa, es pab un Bēķ. Andrejs. Bijam vācitra mājās "Abovnu". Katējs bija po- veltis Mērupes pag. ģimenes nērtātni, palika nokārdēt. Tapat J. katējs un Bēķ. Seja ģimenes nērtātni.

Manu tēvu gāze bija "Sārgino" radjā, ta ir stāv Turu un Taudu upēm. Tad 20. sajūmā no Serovskas raj. Sivas pils. Sveroborivas apg. 1989. p. 5. D. un no 1990. p. 10. r. Latvijas PSR Jēzēretu mīnīrijas Sveroborivas apg. 1989. p. 5. D. un nēn nēpīnu pīmatu M. Stādīnas apg. "Atņentā dzimtone" un izlētjē. Tapat nēn J. katējs Jura "Treji vārt" Nr. 186, 187. Tad pērtjē nodabā "Gadi atņinas nēn" - Turu o. ir - stāts. Jura kaut kās has kārtība! Sārgino atņinas Turas upes krastā - Jēn Taudas (Соборская ош. - rēn upārtānēnē zērtāpūn un nār- 20. sajūmā, Москва 1989. r.) Un vel kās Jvoni Putniņi u dzīvi vārt mīnī? Iļevina bija jānērtjēnē Sārgino atņinas, Dantes ielā 5. Ka tānā vīnē mājā Jvoni Putniņi - pēc apprecēšanās? Juris Bērziņš, 64 g. vecs, pensionārs II gr. invalīds.

Mana adrese:

4.3. attēls. Jura Bērziņa vēstule Margarītai Stradiņai. Rīga, 30.07.2000.



4.4. attēls. Izsūtīto nometnes atrašanās vietas plāns<sup>288</sup>

288 Jura Bērziņa vēstule Margarītai Stradiņai, Rīgā, 30.07.2000.



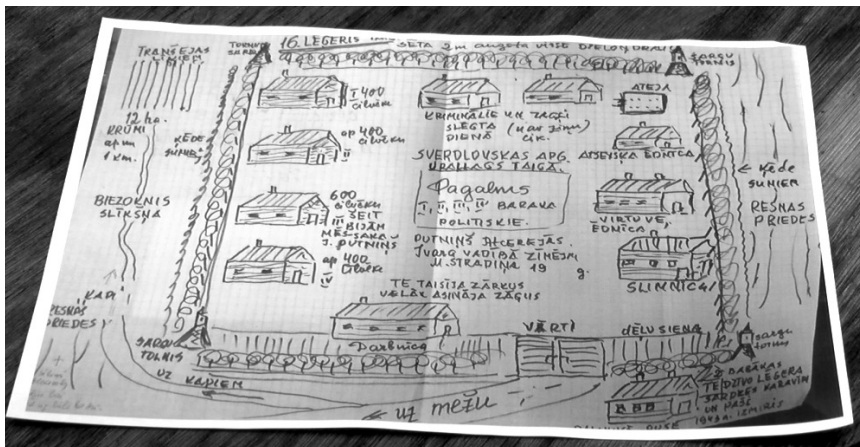
Tālāk seko ar roku uzskicēta izsūtīto nometnes atrašanās vieta (4.4. attēls, ar šādiem norādītajiem objektiem: “Te mans tēvs izsūtījumā bija. Te ir mana tēva kaps. Goreļniki; Dobrino. Uz Kondu. Sankino. Šarigino. Tavda. Šaursliežu dzelzceļš. Smička. Turinska. Irbita. Tuva. Uz Vladivosoku...” un vēl dažas norādes.

No vēstules izriet būtiskākais: Juris Bērziņš atceras savas dzimtas mājas “Āboliņus”, bet ziņas par tām nesniedz; piemin trīs vīriešus, kas izsūtīti no Mārupes, akcentējot, ka citas ģimenes nesaprotamu iemeslu dēļ nav cietušas. Autors ir interesējies par 2000. gadā pieejamajām publikācijām par izsūtītajiem un piemin tajās konstatēto neprecizitāti par Sibīrijas Sankino ciemata atrašanos. J. Bērziņš būtiskāko pasvītro. Šai sarakstē tieši tiek pieminēts arī Ivars Putniņš, kas ir rakstā aplūkojamā otrā teksta autors. Kas skar J. Bērziņa korespondencei raksturīgo pierakstu, tad tanī vietām nav konsekvents garumzīmju lietojums.

Vēstules valoda norāda uz cilvēka darbības sfēras dažādām pusēm, kas izpaužas caur tekstu. Vēstulē jūtama šīs informācijas tapšanas psiholoģiskā spriedze. Teksta struktūra ir saprotama, kaut gan vietām doma izskatās aprauta. Vēstule ietver plašu kontekstuālo un situācijas koncepciju, kas ir autora izjusta un izveidota, jo viņš vēlas ietekmēt adresātu. Izprotot vēstuli kā “tekstu darbībā”, tiek uzsvērts tās funkcionālais aspekts, jo rakstītājs zīmē shēmu lasītājam ar domu par šīs vietas meklējumiem. Vēstuli var uzskatīt arī kā savstarpēji saistītu paziņojumu kompleksu. Tās diskurss ir integratīvs (J. Bērziņa vēstule un pieminētie “Atņemtā dzimtene” un žurnāls “Treji vārti” Nr.186., 187.), attiecas uz vienu kopēju tēmu un darbojas tajā pašā komunikatīvajā sfērā. Caur diskursu tiek atklātas teksta autora un lasītāja mijiedarbības kultūrvēsturiskās, sociālās, ideoloģiskās, izziņas formas.<sup>289</sup> Līdz ar to J. Bērziņa vēstule, uzrakstīta 2000.gadā, kļūst par sākumpunktu, kura uzmanības centrā ir 1941. gada izsūtījums no Mārupes kā cilvēku darbības aspekts, kas norāda uz ar to saistītiem sociālajiem jautājumiem – kāpēc tā, kāpēc tieši viņus?

---

<sup>289</sup> Чарыкова О. Н. (ред., 2005). Текст в аспекте новой научной парадигмы. Но: Текст-дискурс-картина мира Вып. 1, межвузовский сборник научных трудов. Воронежский государственный университет, Межрегиональный центр коммуникативных исследований. 8.-12. лрр.



4.5. attēls. Ivara Putniņa zīmētais Sankino nometnes, kurā miris Aleksandrs Siliņš, plāns. Augšējā kreisajā stūrī atzīmēti brāļu kapi. Tiem līdzās tuvākās 4 barakas – latviešu dzīvojamās telpas

Otrs sūtījums ir Ivara Putniņa atstātais pieraksts – shēma ar norādījumiem: “Sverdlovskas apgabala Urallags taigā; pagalms, I, II, III, IV barakas; Putniņš atcerējās. Ivara vadībā zīmēju M. Stradiņa 19 g.; 16. lēģeris; sēta 2 m augsta, virsū dzelondrāts; tranšejas līķiem; 12 ha krūmi apm. 1 km; ķēde suņiem; biežoknis, slīkšņa; kapi, resnas priedes; sargtornis (4); I 400 cilvēku; II ap 400 cilvēku; III 600 cilvēku, ņeit bijām mēs – saka J. Putniņš; IV ap 400 cilvēku; kriminālie un zagļi, nav ziņu, cik, slēgta dienā; darbnīca; te taisīja zārkus, vēlāk asināja zāģus; ceļš uz kapiem; uz mežu; ateja, atsevišķa ēdnīca; virtuve ēdnīca; slimnīca; vārti; dēļu siena; resnas priedes; barakas, te dzīvo lēģera sardzes karavīri un paši... 1943. g. izmiris.” Dotais teksts funkcionē kā kodēta zīme, jo tā mērķis ir norādīt objekta atrašanās vietu. Šādā gadījumā grafiskajām zīmēm (pasvītrosānai, izcelšanai) piemīt ļoti svarīga pozīcija. Mutiski nodot minētā satura ziņu nav iespējams, tikai rakstiskā forma garantē meklētājiem precīzu orientēšanos, lauž laika un telpas distanci. Shēmā norādītajiem nedaudziem vārdiem piemīt vien pragmatiska nozīme, ko nosaka to secība, pieraksts pie ēku, žoga u. c. objektiem. Savā ziņā šos vārdus var uzskatīt par izceltiem, jo citu tekstā nav, tāpēc tiem piemīt aktualizējoša funkcija. Dotais epistolārais teksts nevar tikt uzskatīts par oficiālu vai neoficiālu. Tā vārdu izvēli un struktūru vienādā mērā nosaka

gan atmiņas, kurās dominē smags pārdzīvojums, gan informatīvais mērķis. Teksta valoda un struktūra ir arī indivīda pašizpaušmes diktēta, tostarp pauz uzticēšanos adresātam. Izņemot informatīvo, vēstulei ir arī regulatīvā funkcija, metavalodas u. c., kas dažādi ietekmējušas valodas līdzekļu un struktūras izvēli šajā tekstā.<sup>290</sup>

Iecerētais brauciens atrast Sankino nometnes pēdas tika plānots gadu, līdz 2019. g. jūlijā Rugāju novada iedzīvotājs Kārlis Brūvers ieradās Sibīrijā (Krievijā), lai uzietu sava radnieka kapa vietu. Šeit kopā ar Sibīrijas taigas mednieka Maksima palīdzību un krievu žurnālistu Jevgēniju Lobanovu no Jekaterinburgas, kas jau iepriekš bijis pētījis šo nometņu vietu un pie vietējiem vēsturniekiem apstiprinājis, ka tur esot arī apbedījumi, tika atrasts Sankino gulags, kurā Kārļa tēvocis Aleksandrs Siliņš gāja bojā no bada un par kura atrašanās vietu līdz šim nekas nebija zināms. Tā Kārlis nonāca Sankino un atrada izsūtīto latviešu nometnes liecības un masu kapus, dokumentējot to fotoattēlos un video. Nometnes atrašanos apstiprināja arī vietējie iedzīvotāji, kas norādīja, ka tur esot bijuši tieši latvieši. Tā ir 12 ha liela teritorija ar sarakām tranšejām līķu apbedīšanai. Mūsdienās taigā tās veido savdabīgas līnijas un vaļņus.<sup>291</sup>

Sankino ciematā 1941. g. atvestie latvieši tika izsēdināti uz baržas un 2 dienas brauca pa Tuvas upi līdz taigā nonāca lēģera vietā. Tur kādreiz tika izbūvēts šaursliežu dzelzceļš 100 km garumā, bet padomju gados bija arī daži ciemi un sādžas. Līdz 20. gs. 70. gadiem te atradās ieslodzījuma vietas. Tās sākās no Vosturallagas, kas radās 30. gadu beigās (Urāla lēģeru sistēma vārdā *ГВЛЛЛ*). Laiks un daba tās atrašanās pēdas ir gandrīz iznīdējuši. Šajos mežos jābūt vēl tūkstošiem kapa vietu.<sup>292</sup> Īsākais pieejamais ceļš uz bijušās nometnes vietu ved pa bijušo šaursliežu dzelzceļu no Fabričnija ciema. Sliežu pēdas dažviet vēl ir saglabājušās. Mednieks Maksims izstāstīja, ka ieslodzītos no Jemeljaševkas un nometnes Nr. 16 vēl 70. gados pārveda tuvāk Tavdas upei. Daļa ieslodzīto pēc atbrīvošanas te palikuši uz dzīvi. Kopā ar vietējiem viņi veidoja šo sādžu iedzīvotāju sastāvu, kas turējās līdz pat 20. gs. 90. g. Vietējie,

<sup>290</sup> Кабанова, Т. (2004). Эпистолярный текст частной переписки в аспекте теории общения: На материале рукописных и опубликованных текстов XX в. Челябинск, 210 с.

<sup>291</sup> Kārlis Brūvers, intervija.

<sup>292</sup> Лобанов, Е. «Здесь выжидали, меняя вещи на еду»: латыш нашел на Урале лес, где в лагере от голода умер его дед, 16 Август 2019. [https://www.e1.ru/news/spool/news\\_id-66196372.html](https://www.e1.ru/news/spool/news_id-66196372.html)

tāpat kā ieslodzītie, zāgēja mežu un pa dzelzceļu transportēja baļķus. Kad Turīnā viņiem iedeva dzīvokļus, daudzi aizbrauca. Dzelzceļš palika novārtā. Šobrīd kādreizējo celtņu vietā saglabājušies vien pauguri, kas apauguši ar zāli. Tikai daži palikušie, ar cilvēka roku apstrādātie baļķi apliecina šeit reiz esošo dzīvi.<sup>293</sup>

No Ivara Putniņa atstātās shēmas izriet, ka Sankino lēģerī dzīvojuši ap 1800 cilvēku. Latviešiem turp ierodoties, lēģeris jau bija sabrucis, jo ticis būvēts vēl pirms viņiem cita perioda krievu izsūtītajiem. Sankino lēģera grupā ietilpa vairāki lēģeri, kopā 16. 1941. g. ziema bija smaga, jo visi resursi tika novirzīti fronteī. Ieslodzītajiem tālu taigā nepalika gandrīz nekādas pārtikas. No bada un darba meža cirmās cilvēki mira. Aleksandrs Siliņš strādāja darbnīcā, zāgējot dēļus zārkiem. Kad mirušo kļuva aizvien vairāk, tos sāka glabāt brāļu kapos – garās tranšejās, desmitiem līķu uzreiz. A. Siliņš biedriem tika palūdzis izrakt viņam atsevišķu kapu, kas arī izdarīts. Viņu apbedīja zem priedes, līdzās masu kapiem. Aleksandrs Siliņš nomira pirmajā ziemā, līdzīgi kā liela daļa no 1800 ieslodzītajiem. Pēc 87 gadiem radnieks Kārlis pieprasījuma atbildē no arhīva saņēma ziņu, ka A. Siliņš Sankino nav apglabāts, jo apbedīts ārpus oficiālajiem kapiem.

### **Secinājumi**

K. Brūvers nav vienīgais, kam izsūtīts radnieks, jo uz Sankino aizsūtīti visi Abrenes apriņķa vīrieši. Viņa mērķis, meklējot tēvoča kapu un nobraucot 3000 km, bija ne vien atrast Sankino lēģera vietu Sibīrijā, bet arī piedāvāt precīzas koordinātes tiem, kas grib turp aizbraukt.

Pamatojoties uz Ivara un J. Bērziņa Putniņa tekstā zīmēto dzelzceļu, upēm un apdzīvotajām vietām (Šarigino, Sankino), K. Brūveram izdodas atrast izsūtīto Abrenes vīriešu lēģeri. Sibīrijas nometnē nomocītā Aleksandra Siliņa kapam tika uzlikts koka krusts, darināts no viņa sētas pagalmā augošā ozola, jo šis cilvēks nav aizmirsts. Savukārt Kārlis arī nākamgad dosies uz Sibīriju, lai atrastu vietu, kur lēģerī dzīvojuši Aleksandra Siliņa sieva Anna.

Divu vēstuļu autori dažādā laikā un dažādā telpā papildina viens otru caur sarakstē sniegto vēstījumu. J. Bērziņa vēstule, uzrakstīta 2000. g., apstiprina 1941. g. dažas izsūtījuma no Mālpupes nianses. J. Bērziņš vairākkārt akcentē dzimtas mājas “Āboliņus”, ar to uzsverot

---

<sup>293</sup> Turpat.

šīs vietas nozīmību; piemin vīriešus, kas izsūtīti no Mārupes; salīdzina tēva izstāstīto informāciju ar 2000. gadā pieejamajām publikācijām par izsūtītajiem un piemin tajās konstatēto neprecizitāti par Sibīrijas Sankino ciemata atrašanās vietu, savā tekstā svarīgāko akcentējot ar pasvītrojumu.

I. Putniņa teksts kā kodēta zīme ataino lēģera izvietojumu, par kuru citu liecību pagaidām nav. Katrai grafiskajai zīmei te ir svarīga pozīcija. Tās garantē meklētājiem precīzu orientēšanos. Shēmā norādītie vārdiskie apzīmējumi ir pragmatiski un vienlaicīgi simboliski. Tie ir vienīgie vārdi tekstā par objektu, kas vairs neeksistē, to izvēli un struktūru vienlīdz nosaka atmiņas, emocijas, informatīvais mērķis.

Ņemot vērā, ka vēstules parasti ir īpašs rakstisko tekstu tips, aplūkoti sūtījumi nav spontāni, bet ir pārdomāti gadiem ilgi. Tajos izpaužas nerunājošu līdzekļu klātbūtne, tekstos minētās telpas (izsūtīto nometnes) vizualizāciju nodrošina izsūtījuma liecinieku dzirdes, redzes un runas atmiņa. Vēstules rakstot, notikusi viena valodas koda pāreja uz otru – no skaņas uz burtu un zīmi. Tieši tas K. Brūveram, meklējot Sankino, ļāva abstrahēties un saprast pārsūtīto informāciju, jo vēstuļu izlasīšana nav tikai rakstiski iesniegta ziņojuma dekodēšanas process, tas ietver arī vizuālo (grafisko) simbolu tulkošanu, runas ziņojuma atkodēšanu (vai drīzāk – pārkodēšanu, adaptējoties šodienas telpai un laikam).

### **Avotu un literatūras saraksts**

Bart R. *Selected Works. Semiotics. Poetics*. M., 1994, S. 387.

Brīvere, I. (2019). Intervija ar K. Brūveru 3. augustā. Intervijas transkripcija glabājas autores personīgajā arhīvā, tās videoieraksts atrodas LRT arhīvā.

Brūvers K. (2019). I. Putniņa vēstule. K. Brūvera personīgais arhīvs. 1. lieta.

Brūvers K. (2019). J. Bērziņa vēstule. K. Brūvera personīgais arhīvs. 1. lieta.

Latvijas Valsts arhīvs (2007). Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs. Rīga: Nordik, 811 lpp.

Stradiņa, M. (2003). *Atņemtā dzimtene. Rīga: Latvijas Arhīvi*, 176 lpp.

Кабанова, Т. (2004). Эпистолярный текст частной переписки в аспекте теории общения: На материале рукописных и опубликованных текстов XX в. Челябинск, 210 с.

Калёнова, Н. А. (2013). О проблемах и перспективах исследования частного письма в современной лингвистике. Филологические Науки. Вестник Московского Государственного Гуманитарного университета, № 1

Лобанов, Е. (2019). Здесь выживали, меняя вещи на еду: латыш нашел на Урале лес, где в лагере от голода умер его дед, 16 август. No: [https://www.e1.ru/news/spool/news\\_id-66196372.html](https://www.e1.ru/news/spool/news_id-66196372.html), skat 15.07.2019.

Чарыкова, О. Н. (ред., 2005). Текст в аспекте новой научной парадигмы. No: Текст-дискурс-картина мира. Вып. 1, межвузовский сборник научных трудов. Воронежский государственный университет, Межрегиональный центр коммуникативных исследований, с. 385.

### 4.3. Smurģu ģimenes izsūtījuma liecības (1941–1960)

*Valērija Škaļikova ir absolvējusi Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas vēstures bakalaura studiju programmu “Vēsture” un profesionālā maģistra studiju programmu “Arhīvniecība”. Savas dzimtas piederīgo represijās pieredzēto pētīt viņa uzsāka vēl bakalaura studijās. Šeit publicētais ir fragments no viņas bakalaura darba. Šo tēmu viņa papildināja ar LNA liecībām arī savā maģistra darbā. Bakalaura darba vadītāja bija RTA lektore Mg. hist., Mg. paed. Inese Brīvere.*

Laikā, kad Latvija atradās PSRS sastāvā, deportāciju vēsture netika pētīta. Tikai līdz ar Latvijas atgūto neatkarību deportācijas jautājumi nonāca sabiedrības uzmanības centrā. Tā savu aktualitāti nav zaudējusi arī tagad. Deportācijas tēma tiek vērtēta dažādi, tas ir atkarīgs no pētnieku izmantotajiem avotiem. Rakstā tiek pētīta deportācijas norise Smurģu ģimenē. Darba izstrādes gaitā tika secināts, ka deportācija nozīmē personu piespiedu pārvietošanu, kas saistīta ar izvešanu no likumīgi apdzīvotas teritorijas vai citām piespiedu darbībām, tāpēc jebkura deportācija ir ārpusstiesiska un atzīstama par noziegumu pret cilvēci.

Jēdzieni „deportācija” un „represija” vairāk ir sastopami medijos, kā arī politiskajā un zinātniskajā diskursā, taču ne vienmēr to lietošana ir apzināta. Ir svarīgi precīzi interpretēt šos jēdzienus, lai izprastu gan kādreiz, gan pašlaik notiekošo. Uzziņu literatūrā un vārdnīcās ir doti līdzīgi šo jēdzienu skaidrojumi. Juridisko terminu vārdnīcā norādīts, ka deportācija ir *atsevišķu personu vai personu grupu piespiedu izsūtīšana, pārcelšana un izraidīšana uz citu dzīvesvietu vai citu valsti. Parasti tiek deportētas dažādas „nevēlamas personas” – nelegāli bēgļi u. c. personas, kas tā vai citādi iekļuvušas valsts teritorijā, apejot likumā noteikto robežas šķērsošanas kārtību, vai arī pārkāpušas valsts likumus, vai apdraud tās drošību.*<sup>294</sup> Tas nozīmē, ka deportēšana var būt likumīga, bet var būt arī ārpusstiesiska, piemēram, PSRS okupētajās teritorijās 20. gadsimta 30.–50. gados.

J. Staļina totalitārā režīma laikā Latvijas teritorijā notikušās deportācijas (1941. un 1949. gadā) ir noziegums pret cilvēci, jo tad daudzas personas bez jebkāda tiesas sprieduma piespiedu veidā tika padzītas no savas

<sup>294</sup> Dubure, V. et al. (1998). *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Nordik, 59. lpp.



likumīgi apdzīvotas teritorijas. Latvijas enciklopēdijā<sup>295</sup> deportācijas jēdziena skaidrojumā uzsvērtā *iedzīvotāju vardarbīga izsūtīšana uz citu apgabalu vai valsti. Vēsturē deportācijas notikušas etnisku, sociālo vai politisko konfliktu gadījumos*. Var secināt, ka deportāciju nepieciešamība no varas nesēju puses apliecina ideoloģisku konfliktu starp sabiedrību un valsti. Latvijas gadījumā konflikta pamatā bija iedzīvotāju pretošanās J. Staļina un komunistiskās partijas gribai, piemēram, kolektivizācijai.

Savukārt ar *represijas* jēdzienu tiek saprasta kāda vajāšana (no latīņu valodas tulkojumā „apspiešana, ierobežošana, vajāšana”<sup>296</sup>), taču vairākumā vārdnīcu tiek skaidrots, ka represija ir „sods vai cits piespiedu līdzeklis, ko piemēro valsts.”<sup>297</sup> Balstoties uz uzziņu literatūru, var secināt, ka PSRS periodā „represijas” jeb “vajāšana” nozīmēja apzinātu un nesaudzīgu pamattiesību atņemšanu pretrunā starptautiskajām tiesībām, kas pamatojas uz kādas grupas vai kolektīva identitāti. Represijas, kuras tika realizētas J. Staļina laikā, bija nežēlīgas un indivīdu pazemojošas. Īstenotais terors bija tēmēts uz tā saucamajiem šķiras ienaidniekiem, kas neatbalstīja uzspiesto sistēmu, kuru noteica totalitārais, tātad antidemokrātiskais režīms.

Savukārt populārzinātniskajā literatūrā 1941. gada deportācijas apzīmēšanai tiek lietots tautā populārs un emocionāli iedarbīgs apzīmējums – Baigais gads,<sup>298</sup> uzsverot, ka pavisam Baigajā gadā nomocīja un nogalināja, aizveda prom 15 000 iedzīvotāju,<sup>299</sup> kas sastādīja 1,8 % no visiem Latvijas iedzīvotājiem. Latvijas Valsts arhīva dati gan uzrāda, ka 1941. gada 14. jūnijā deportēti 15 424 Latvijas iedzīvotāji, kas 0,79 % no iedzīvotāju skaita, bet 1949. gadā deportēto kopskaits jau sasniedza apmēram 2,30 % no Latvijas teritorijā dzīvojošajiem cilvēkiem.<sup>300</sup>

Terors sākās tūlīt pēc okupācijas. Vispirms tas bija vērst pret mēģinājumiem “vēlēšanās” iedabūt citus kandidātu sarakstus, jo tad nebija cerību, ka PSRS specdienestu sastādītais *Darba tautas* kandidātu saraksts dabūs vairākumu. Nākamais padomju varas solis bija privātīpašuma

<sup>295</sup> Aut.kol. (2003). *Latvijas enciklopēdija*. 2. sēj. Rīga: SIA ”Valērija Belokoņa izdevniecība”, 194.lpp.

<sup>296</sup> Baldunčiks, J.un K. Pokrotiece (2002). *Svešvārdu vārdnīca*. 2. izlab. un papild. izd. Rīga: Jumava, 48.lpp.

<sup>297</sup> Dubure, V. et al. (1998). *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Nordik, 78.lpp.

<sup>298</sup> Sēja, G. et al. (2001). *Mana Latvija* Rīga: Zvaigzne ABC, 37. lpp.

<sup>299</sup> Ģērmanis, U. (1998). *Latvešu tautas piedzīvojumi*. Stokholma: Memento, 287. lpp.

<sup>300</sup> Latvijas Valsts Arhīvs (1995). Represēto saraksts. 1941. Rīga: LR Valsts arhīvu ģenerāldirekcija, 115.lpp.

likvidācija, kas īsā laikā sagrāva Latvijas saimniecības pamatus. Tika nacionalizēti lielākie nekustamie īpašumi, uzņēmumi, bankas, veikali. Visu tautsaimniecību pakļāva centralizētai plānošanai un vadībai. Sevīšķi nožēlojams izveidojās zemnieku stāvoklis: viņiem tika atņemta zeme, paši sadzīti kopsaimniecībās – kolhozos un valsts saimniecībās – sovhozos.

PSRS valsts drošības dienests, ko sarunvalodā dēvēja par “čeku”, realizēja vajāšanas pret citādi domājošajiem. Lai izsekotu “pretpadomju elementus”, tika izmantots plašs slepeno ziņotāju “stukaču” tīkls. Drošības dienesta vadītājs bija S. Šustins, bet A. Noviks parakstīja dokumentus par cilvēku nošaušanu, kuros kā vienīgā apsūdzība tika minēts, ka viņš bijis “aizsargs”, “policists”, “slēpies mežā”, “dienējis balto armijā” (Krievijas pilsoņu kara laikā), “pametis darbu”, “uz ielas dziedājis patriotiskas dziesmas”, “eksploatējis svešu darbaspēku.<sup>301</sup> Vairākumā gadījumu izsūtīja dažādu politisko organizāciju dalībniekus, turīgos Latvijas iedzīvotājus, militāri izglītotus cilvēkus un tikai pēc tam – noziedzniekus. Diemžēl vairākums no represētajiem nezināja, ka tiks izsūtīti un sodīti, jo okupācijas vara apsūdzēja katru, kurš varēja apdraudēt tās pastāvēšanu, katru, kurš varēja ierunāties par apvērsumu, mēģinājumu gāzt varu. Izsūtīja gudrus, inteligentus iedzīvotājus. Varas galvenais mērķis bija likvidēt intelektuālo eliti, atstāt Latvijas teritorijā tikai vidusslāni, ko veiksmīgi un bez apgrūtinājumiem pakļautu ieviestajai padomju sistēmai. Izsūtīšana, bez šaubām, nostrādāja arī kā iebiedējošs faktors, kas palīdzēja noturēt varu okupētājā teritorijā.

Deportētās personas pēc to represiju veida iedalāmas divās grupās: administratīvi izsūtītās personas un arestētās personas.

1941. gadā no kopējā deportēto vīriešu skaita (t. sk. nepilngadīgie) arests kā drošības līdzeklis piemērots 62 % no visām deportētajām personām. 63,60 % arestēto vīriešu bija 30–50 gadus veci, bet 28 % – 50–70 gadu vecumā. 36 % vīriešu tika izsūtīti ģimenes sastāvā; no tiem 43 % bija zēni līdz 10 gadu vecumam, 35 % – 10–20 gadus veci jaunieši. Analizējot pēc tautības, redzams, ka 1941. gadā relatīvi visvairāk deportēti ebreji – 1,93 %, latvieši – 0,85 %, krievi – 0,40 %, baltvācieši – 0,34 %.<sup>302</sup> Pētījumi liecina, ka no 1941. gada 14. jūnijā deportētajiem bojā gājuši 6081 cilvēki, tas ir, 39,43 % no visiem deportētajiem. Ceļā mirušas 32 personas, no kurām 4 bija arestētie *sabiedriski bīstamie*

<sup>301</sup> Kurlovičs, G., Tomašūns, A. (2000). *Latvijas vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC. 207. lpp.

<sup>302</sup> Aut. kol. (2007). *Deportācija – noziegums pret cilvēci. 1941. g. 14. jūnijā*. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti 6. sējums. Latvijas vēstures institūta apgāds, 41. lpp.

*elementi*, pārējās – to ģimeņu locekļi.<sup>303</sup> Savukārt ieslodzījumā mirušas 2815 personas, starp kurām 2772 bija Latvijā arestēti kā *SBE* [sabiedriski bīstami elementi], 3 – to ģimeņu locekļi, bet 90 – administratīvi izsūtītās personas. Izsūtījumā mirušas 1696 personas, no kurām 67 bija arestētie *SBE*, 1629 – *SBE* ģimeņu locekļi, kuri bija arestēti vēlāk. Nošauts 341 cilvēks, no tiem pēc sevišķo apspriežu spriedumiem – 299. Kopā no 1941. gadā izsūtītajiem gājuši bojā 4884 cilvēki, kas sastāda 34 % no visiem deportētajiem.<sup>304</sup>

Minētie notikumi un to sekas ļoti tieši skāra arī pētāmo Smurģu ģimeni, kurā 1941. gadā bija pieci dažāda vecuma cilvēki: Jūlijs Smurģis, viņa sieva Tatjana, dēli Uldis un Māris un meita Vija.

Jūlijs Smurģis piedzima 1890. gadā Cēsu rajona Raunā.<sup>305</sup> Pēc atgriešanas no dienesta Cara armijā Pirmā pasaules kara laikā Jūlijs Smurģis pārdod tēva mantojumu – mežus pie saimniecības „Graundsbedres”, turpat Cēsu rajonā uzbūvē māju un pārdod to. Par saņemto naudu J. Smurģis 1929. gadā nopērk zemi Madonā, kur būvē māju Blaumaņu un Biržu ielas krustojumā un uzsāk savu biznesu – atver „Augļu un minerālūdeņu iestādi” un nodarbojas arī ar alus tirdzniecību, ko viņam piegādā no Rīgas.

1926. gada J. Smurģis apprecas ar Tatjanu Poriti, un 1928. gadā viņiem piedzimst dēls Uldis. 1935. gadā piedzimst jaunākais dēls Māris, bet 1936. gadā – meita Vija. Drīz, pateicoties saviem uzņēmumiem, Smurģu ģimene varēja atļauties sev divas smagās mašīnas, vienu vieglo mašīnu un saimniecību „Noras” Sarkanu pagastā. Smurģi iestājas Aizsargu organizācijā 1939. gada 5. aprīlī.<sup>306</sup>

Smurģu ģimenes izsūtīšana notika agri no rīta, tika pamodināti gan pieaugušie, gan arī bērni. Māju pārmeklēja un izņēma pistoli, kura piederēja J. Smurģim. Ģimenei tika dotas divas stundas paņemt visas nepieciešamās mantas ar noteikumu, ka ģimenes locekļi paši nes savu bagāžu.<sup>307</sup> Deportētajiem bija atļauts ņemt līdzī nepieciešamos iedzīves

<sup>303</sup> Šķiņķe, I. (2001). Tapusi grāmata “Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs. *Latvijas Arhīvi*. Nr. 3, 137.–139. lpp.

<sup>304</sup> Zālīte, I. (b/g). Četrdesmito gadu deportācijas struktūranalīze. SAB Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs. No: <http://lpra.vip.lv/strukturanalize.html>, skat. 12.05.2014.

<sup>305</sup> *Baznīcas grāmata. Luterāņu Raunas draudze 1877.–1891.g.* Dzimušie. 447. lpp. No: Latvijas Valsts Vēstures arhīvs <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/3/ie/1996/book/3212.html>

<sup>306</sup> Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 7.

<sup>307</sup> Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 2.

priekšmetus, kuru kopējais svars nepārsniedz 100 kg: uzvalks, kurpes, apakšveļa, gultasveļa, šķīvjī, glāzes, virtuves piederumi, pārtiku vienam mēnesim uz ģimeni, nauda, kas ir klāt, ceļa somu vai kasti, kur iepakot piederumus. Lielus priekšmetus ņemt līdzī nebija vēlams. Lai līdzī savāktais nesajuktu ar priekšmetiem, kas pieder citiem, uz pakas bija jāuzraksta deportējamā vārds, tēva vārds, uzvārds un ciema nosaukums.<sup>308</sup>

Uz izsūtīšanas brīdī Jūlijam Smurģim bija 51 gads, Tatjanai 40 gadu, Uldim 13 gadi, Mārim seši un Vijai pieci gadi. Tūlīt uz vietas ģimenes galvu atdalīja no ģimenes, pārējos tās locekļus ievietoja dažādās nometnēs: Jūlijs Smurģis bija nosūtīts uz Omskas apgabala Taras rajonu; sieva Tatjana ar dēliem un meitu tika aizsūtīta uz Molotova apgabala Berjozovkas rajonu pie Krasnojarskas.<sup>309</sup>

Izsūtīšanai nolemtu ģimenes sadalīja – sievietes un bērnus ievietoja vienos vagonos, bet vīriešus – citos. Vagoni bija pilni ar cilvēkiem, visi sēdēja saspīesti uz plauktiem. Vasaras karstumā vienīgais svaiga gaisa avots bija mazs logs, kuram apkārt bija dzeloņstieples. Nepaklausības vai bēgšanas gadījumā logs tika aiztaisīts. Brauciens ilga gandrīz visu vasaru, ieslodzītiem nebija iespējas iziet ārā brauciena laikā. Tikai tad, kad vilciens apstājās gala pieturā, cilvēki beidzot varēja iziet.

Tatjanu Smurģi ar bērniem nometināja Zaharina sādžā, kur ar viņiem vienā istabā dzīvoja vēl trīs ģimenes. Dzīve izsūtījumā bija nabadzīga, tur, kur nometināja Smurģu ģimeni, nebija elektrības. Tatjana strādāja kolhozā, vērpa vilnu, no savērptās vilnas viņa adīja kombinezonus, par nodoto kombinezonu skaitu viņa dabūja talonus, kurus apmainīja pret pārtiku – tās nebija daudz. Tāpēc, lai izdzīvotu, parasti Māris un Vija meklēja dažādus ēdamos augus. Vecākajam dēlam Uldim iedeva galdnieka palīga darbu.

Mazākie bērni Māris un Vija gāja skolā. Skolas laiks atnāca līdz ar Sibīrijas saliem. Tāpēc, ejot uz skolu, bieži vien bērni guva apsaldējumus. Skolā rakstīja uz bērzu tāsīm un grāmatu lapām starp rindām. Krievu valodu Uldis, Māris un Vija iemācījās, pateicoties grāmatām, ko ņēma viņu māte no bibliotēkas.

Jūlijs Smurģis savu izsūtījumu pavadīja Omskas apgabala Taras rajona Čekruševo ciemā. No 1942. gada viņš strādāja kolhozā. Viņa izsūtījums bija beidzies jau 1945. gada 14. jūnijā. To uzzināja viņa sieva Tatjana

<sup>308</sup> Līce, A. (1990). *Via dolorosa. Staļinisma upuru liecības*. Rīga: Liesma, 45. lpp.

<sup>309</sup> Latvijas Valsts Arhīvs (1995). *Represēto saraksts. 1941*. Rīga: LR Valsts arhīvu ģenerāldirekcija, 278. lpp.

un 1945. gadā viņa rakstīja lūgumu, lai viņu, Uldi, Māri un Viju laiž uz Latviju, uz mājām.<sup>310</sup> Kad šis lūgums tika noraidīts, viņa ar bērniem 1946. gadā, neprasot nekādu atļauju, aizbrauca uz Omsku pie vīra. Līdzekļus braucienam T. Smurģis ieguva, izmainot savas dārglietas un kažoku pie vietējiem ļaudīm Krasnojarskā. Omskā Smurģu ģimene nodzīvoja līdz 1947. gadam, un tikai tad radās iespēja atgriezties dzimtenē, kur viņi apmetās Cēsīs.

Par ģimenes nodarbošanos Latvijā kļuva mājsaimniecība un zemniecība. Vecākais dēls Uldis strādāja kolhozā par traktoristu. Vija un Māris mācījās Cēsu skolā.<sup>311</sup>

1950. gada martā Smurģu ģimeni otro reizi izsūtīja un atkal uz Krasnojarsku, kur viņus nometināja *B–Kasuļ* rajonā. Pamatojums otrajam izsūtījumam bija T. Smurģes bēgšana no nometnes Krasnojarskā, bet Jūliju, Māri, Uldi un Viju Smurģus izsūtīja kā viņas līdzdalībniekus. Krasnojarskas *B–Kosuļ* kolhozā J. Smurģis bija dārznieks, bet U. Smurģis bija traktorists.<sup>312</sup> Tā Smurģu ģimene pavisam neilgi padzīvoja dzimtenē. Izrādījās, ka uzreiz pēc tam, kad T. Smurģe ar bērniem pameta Krasnojarsku, sākās viņas meklēšana, un visos varas iestāžu meklēšanas dokumentos viņa skaitījās kā bēgļe. Sākuma T. Smurģes meklēšana bija izsludināta tikai Omskas apgabalā, bet, tā kā viņa ar savu ģimeni jau bija aizbraukusi uz Latviju, tad meklēšana tika izsludināta atkārtoti. 1949. gadā T. Smurģe tika Latvijā atrasta, apcietināta un izmitināta Cēsu cietumā.

Tikai pēc Staļina nāves Ņ. Hruščova laikā sākās politiskais atkusnis, un 1955. gada 24. novembrī Smurģu ģimenei tika noņemts sods, bet dzimtenē viņiem diemžēl vēl neļāva atgriezties. Tad Vija un Jūlijs Smurģi raksta vairākus iesniegumus varas iestādēm, kuros pauž vēlmi atgriezties Latvijā, Cēsu rajonā. Savu lojalitāti varai viņi pamato ar izcilo darbu kolhozā. Beidzot 1960. gada 20. janvāri iznāk pavēle, kurā ir teikts, ka Jūlijs Smurģis, Tatjana Smurģis, Uldis Smurģis, Māris Smurģis un Vija Smurģis drīkst pārvākties atpakaļ uz Latviju, uz patstāvīgu dzīvošanu.<sup>313</sup> Pa šo laiku ir ģimenes locekļu dzīvē ir notikušas dažas izmaiņas un sakarā ar to, ka Vija un Māris turpina iesāktās mācības Krasnojarskā

---

<sup>310</sup> Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 13

<sup>311</sup> Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 9

<sup>312</sup> Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 16

<sup>313</sup> Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 6.

un Šušinskā,<sup>314</sup> Latvijā atgriežas tikai Jūlijs, Tatjana un Uldis Smurģi, kuri līdz šim glabā piedzīvotā un pārdzīvotā liecības par savas dzīves smagākajiem notikumiem.

## **Avotu un literatūras saraksts**

### **Nepublicētie avoti**

Smurģis, M. Dzimšanas apliecība. Rīga 7. februāris. 1935. g. Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 2.

Smurģis, V. Autobiogrāfija. Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 3.

Smurģis, V. Справка по личному делу. 15.novembris 1956. gads. Krasnojarska. Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 5.

Smurģis, V. Словесный портрет. 1952. gada 26. septembris. Krasnojarska. Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 6.

Smurģis, M. Atmiņas par Smurģu ģimenes izsūtīšanu 1941. gadā: Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 7.

Smurģis, V. Atmiņas par Smurģu ģimenes izsūtīšanu 1941. gadā: Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 8.

Smurģis, M. Atmiņas par Smurģu ģimenes izsūtīšana 1950. gadā: Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 9.

Smurģis, J. Lēmums apcietināšanai. Madona. Smurģu ģimenes arhīvs, 11.

Smurģis, T. Anketa. Aizsargu pulciņš. Madona. Smurģu ģimenes arhīvs, 12.

Smurģis, J. Президиуму Верховного Совета Латвийской ССР. Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 14.

Smurģis. Комиссия Президиума Верховного Совета Латвийской ССР. Выписка. Nr. 13. Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 15.

RTA-MVA/Pr-MS 1. Škaļikova, V. (2012). Intervija ar politiski represēto Māri Modri Smurģi. Madona, Biržu iela, 2. maijā (6 lp.)

### **Publicētie avoti**

Baznīcas grāmatas. Luterāņu Raunas draudze 1877.–1891. g. Dzimušie. Latvijas valsts vēstures arhīvs, 447. lpp. No: <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/3/ie/1996/book/3212.html>

Latvijas Valsts Arhīvs (1995). Represēto saraksts. 1941. Rīga: LR Valsts arhīvu ģenerāldirekcija.

### **Literatūra**

Aut.kol. (2007). *Deportācija – noziegums pret cilvēci. 1941. g. 14. jūnijā*. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti 6. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 41. lpp.

Ģērmanis, U. (1998). *Latviešu tautas piedzīvojumi*. Stokholma: Memento.

Kurlovičs, G., Tomašūns, A. (2000). *Latvijas vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC.

---

<sup>314</sup> Smurģu ģimenes arhīvs, lieta Nr. 8.

Līce, A. (1990). *Via dolorosa. Staļinisma upuru liecības*. Rīga: Liesma.  
Sēja, G. et al. (2001). *Mana Latvija*. Rīga: Zvaigzne ABC.  
Šķiņķe, I. (2001). Tapusi grāmata “Aizvestie. 1941.gada 14.jūnijs”. Latvijas Arhīvi. Nr.3, 137.–139. lpp.  
Zālīte, I. (b/g). *Četrdesmito gadu deportācijas struktūranalīze*. SAB Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs. No: <http://pra.vip.lv/strukturanalize.html>, skat. 12.05.2014.

### **Uzziņu literatūra (enciklopēdijas, uzziņu krājumi u.c.)**

Baldunčiks, J., Pokrotniece, K. (2002). *Svešvārdu vārdnīca*. 2. izlab. un papild. izd. Rīga: Jumava.  
Dubure, V. et al. (1998). *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Nordik.  
Aut.kol. (2003). *Latvijas enciklopēdija*. 2. sēj. Rīga: SIA”Valērija Belokoņa izdevniecība”.



#### 4.4. Mutvārdu vēstures arhivēšanas atspoguļojums LR normatīvajos aktos

*Kaspars Strods ir absolvējis RTA bakalaura studiju programmu "Lietišķā vēsture" un profesionālā maģistra studiju programmu "Arhīvniecība". Grāmatā ietvertais fragments ir ņemts no viņa maģistra darba "Mutvārdu vēstures avotu arhivēšana Latvijā: pieredze un problēmas", kura vadītājs bija RTA asociētais profesors Dr. Hist. V. Malahovskis. K. Strods turpina studijas DU vēstures doktorantūrā. Jau studiju laikā, kā arī uzsākot darba gaitas Latgales Kultūrvēstures muzejā, viņš ir pievērsies dažādiem mutvārdu vēstures aspektiem, vairāku projektu ietvaros ir aktīvi piedalījies mutvārdu vēstures ekspedīcijās, zinātniskajās konferencēs Latvijā un citās valstīs. Viņš ir publicējis savu pētījumu rezultātus dažādos zinātniskajos izdevumos, kā arī rosīgi strādā pie tūrisma informācijas gatavošanas un izdošanas par Rēzeknes vēsturiskajām vietām un ar tām saistītajiem notikumiem.*

Nacionālā mutvārdu vēsture (NMV) ir šīsdienas dzīves pētījums, kas top, uzklusot, ierakstot skaņu kasetēs un pēc tam analizējot cilvēka paša sniegto stāstu par savu dzīvi. NMV projekts, tāpat kā citi zinātniski pētījumi, kas saistīti ar empīrisko līmeni, uzkrāj kolekciju. Kolekciju, kura pēc vienreizējas izmantošanas nav izsmelta un izmetama, bet, gluži otrādi, kurai pašai sava vērtība, kas pārsniedz viena pētījuma robežas. Dzīvesstāsts nav atkārojams, tāpat kā arheoloģiskā senlieta. Kaut arī to stāstītu vairākkārt, tas mainās attiecībā no laika un konteksta.<sup>315</sup> Izpratne par mutvārdu liecībām ir svarīga Latvijas sabiedrības intelektuālā potenciāla sastāvdaļa, sakarā ar ko aktualizējas nepieciešamība izprast ar tās uzglabāšanu saistīto informācijas nesēju normatīvo regulējumu gan mūsu valstī, gan arī Eiropas Savienībā.

Latvijas Republikas (turpmāk tekstā – LR) Augstākās padomes priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs 1991. gada 26. martā parakstīja likumu "Par Arhīviem"<sup>316</sup>, kas kļuva par pirmo normatīvo aktu, kas reglamentēja turpmāko arhīvu darbu. Turpmākajos gados tika veikti

<sup>315</sup> Zirnīte, M. (1996). Nacionālā mutvārdu vēsture. *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 86, 17.05., skat., 20.05.2016.

<sup>316</sup> Par arhīviem (1991). Latvijas Republikas likums. <http://m.likumi.lv/doc.php?id=65777>, sk. 09.02.2017.

vairāki iepriekš minētā likuma grozījumi, līdz beidzot 2010. gada 31. decembrī attiecīgais tiesību akts zaudēja savu juridisko spēku. Jāatzīmē, ka konkrētais normatīvais akts bija novecojis un neatbilda jaunajām juridiskajām prasībām, līdz ar to LR Saeima 2010. gada 11. februārī pieņēma jauno “Arhīvu likumu”, kas stājās spēkā 2011. gada 1. janvārī<sup>317</sup> un darbojas arī pašlaik. Jaunajā likumā termins “dokuments” tiek skaidrots kā *informācija, kas radusies, saņemta vai pārvērsta citā formā uz jebkura informācijas nesēja, ierosinot, turpinot, mainot vai izbeidzot kādu darbību, un kas apliecina šo darbību*.<sup>318</sup> Tādējādi arī mutvārdu vēstures (turpmāk tekstā – MV) dokumenti gan papīra, gan digitālā formāta (audio, video u.c.) ir pakļauti dažādiem LR un Eiropas Savienībā (turpmāk tekstā – ES) reģlamentējošajiem normatīvajiem aktiem. Tā kā MV dokumentiem ir būtiska loma sabiedrības veidošanās, vēstures, dažādu pētniecības u. c. procesu izzināšanas gaitā,<sup>319</sup> tad attiecīgajiem materiāliem ir arhīviskā vērtība, kas piešķir tiem sevišķu nozīmi valsts kultūrvēsturiskā mantojuma kontekstā.

MV dokumenti pēc savas būtības ietilpst arī nacionālajā dokumentārajā mantojumā, jo to paredz LR 2008. gada 23. decembrī izveidotā koncepcija “Par Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu”.<sup>320</sup> To apstiprina arī “Valsts kultūrpolicies vadlīnijas 2006.–2015. gadam. Nacionāla valsts”, kurā uzsvērtā kultūras mantojuma nozīme, izceļot to kā *nozīmīgu sabiedrības līdzdalības formu, nacionālās un lokālās pašapziņas veidošanā*.<sup>321</sup> Līdzīgas vadlīnijas tiek paustas arī Kultūrpolicies pamatnostādnes 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija”, kurā nemateriālā kultūras saglabāšanas process tiek izteikts kā līdzeklis, kurā, iesaistot aizvien plašākas sabiedrības masas, var veicināt lokālās apziņas attīstību un cilvēku piesaisti Latvijas valstij.<sup>322</sup>

Savukārt 2016. gada 29. septembrī LR Saeima pieņēma jauno

<sup>317</sup> Arhīvu likums (2010). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 35, 3. martā, <http://likumi.lv/doc.php?id=205971>, sk. 05.02.2017.

<sup>318</sup> Turpat, 1. pants, 8. punkts.

<sup>319</sup> Arhīvu likums (2010). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 35, 3. martā, <http://likumi.lv/doc.php?id=205971>, sk. 05.02.2017.

<sup>320</sup> Par koncepciju “Par Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu” (2008). Ministru kabineta rīkojums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 202, 30. decembrī, <https://www.vestnesis.lv/ta/id/185963>, sk.07.02.2017.

<sup>321</sup> Turpat.

<sup>322</sup> Kultūrpolicies pamatnostādnes 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija”. Informatīvā daļa (2014). Ministru kabineta rīkojums Nr. 401, 29. jūlijs, 8. lpp., <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4877>, sk. 12.02.2017.

“Nemateriālās kultūras mantojuma likumu”, kur definīcijās atspoguļojas ne tikai klasiskās kultūrvēsturiskās mantojuma daļas (svētki, paražas, tradicionālās amatniecības prasmes u. c.), bet arī mutvārdu tradīcijas, kas laika gaitā tiek pārmantotas un nodotas nākamajām paaudzēm, veidojot indivīda apziņu par konkrētā reģiona vēsturiskajām un kultūras vērtībām ilgā laika periodā.<sup>323</sup> Savukārt par normatīvā akta pamatmērķi tiek norādīts *saglabāt un nodot nākamajām paaudzēm nemateriālo kultūras mantojumu kā Latvijas kultūras savdabību un daudzveidību apliecinošu resursu, kas veicina vērtību izpratni, radošumu, attīstību un dzīves kvalitātes uzlabošanu*.<sup>324</sup> Tādējādi nemateriālā kultūra iegūst būtisku lomu turpmākajā attiecīgās kopienas vai atsevišķa reģiona kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas procesā, kas ir īpaši svarīgi mūsdienu pasaules straujajos globalizācijas apstākļos.

Nozīmīgi ir 2012. gada 6. novembrī izsludinātie Ministru kabineta noteikumi par “Nacionālā dokumentārā mantojuma reģistra” kārtību. Attiecīgais normatīvais akts regulē nacionālā dokumentārā mantojuma *veidošanās, papildināšanās, uzturēšanas un pieejamības kārtību*.<sup>325</sup> Par attiecīgā saraksta funkciju izpildi atbild Latvijas Nacionālais arhīvs (turpmāk tekstā – LNA), *uzraugot dokumentu pārvaldības kārtību institūcijās, kā arī arhīvā uzkrāto nacionālajā dokumentārajā mantojumā iekļauto dokumentu aprakstīšanas un aprakstu pilnveidošanas kārtību*.<sup>326</sup> LNA no institūcijām (tostarp privātpersonām) saņem datus pēc iepriekš noslēgtas savstarpējās vienošanās, veic informācijas pārbaudes procesu un ievada tos izveidotajā sistēmā.<sup>327</sup> Nākotnē pastāv nopietnas bažas par konkrētās sistēmas drošību, jo, kā izsakās LNA direktore Māra Sprūdža, *straujā tehnoloģiju attīstība rada bažas par NDM papildināšanu ar privātpersonu mūsdienu dokumentiem – vai cilvēki mācēs saglabāt savus personīgos dokumentus elektroniskā formā līdz brīdim, kad pieņems lēmumu par to nodošanu arhīvā un mantiniekiem būs tik viegli tos*

<sup>323</sup> Nemateriālā kultūras mantojuma likums (2016). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 204, 20. oktobris, 1. pants, 2. punkts, <http://likumi.lv/ta/id/285526-nemateriāla-kulturas-mantojuma-likums>, sk. 10.02.2017.

<sup>324</sup> Turpat, 2. pants.

<sup>325</sup> Nacionālā dokumentārā mantojuma reģistra noteikumi (2012). Ministru kabineta noteikumi. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 177, 8. novembris. 1. pants, <https://likumi.lv/doc.php?id=252617>, sk. 10.02.2017.

<sup>326</sup> Turpat, 2. pants.

<sup>327</sup> Turpat, 4.–5. pants.

iznīcināt, vienkārši nospiežot pogu „dzēst”.<sup>328</sup>

Jāsaka, ka mutvārdu tradīcijas ir viens no svarīgākajiem nemateriālās kultūras veidiem visas pasaules kontekstā, un kopš 2003. gada 17. oktobra tās iekļautas Apvienoto Nāciju pieņemtajā konvencijā “Par Apvienoto Nāciju izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas konvenciju par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu”. Latvija iepriekš minētajai konvencijai pievienojusies 2004. gada 25. novembrī,<sup>329</sup> tādējādi apstiprinot savu ieinteresētību un apņēmību turpmākajā valsts kultūrvēsturiskās daudzveidības saglabāšanas procesā.

Nozīmīgs dokuments, ko respondents slēdz ar intervētāju un viņa pārstāvēto atmiņu institūciju ir dokumentārā veidlapa. Iepriekš minētais līgums ir balstīts uz divpusējās vienošanās pamata par attiecīgā materiāla izmantošanu, uzglabāšanu un pētniecības procesu veikšanu, kura juridisko spēku apstiprina iesaistītu pušu paraksti.

2016. gada 27. aprīlī ES parlaments un padome izdeva regulu “Par fizisko personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi, un šādu datu brīvu apriti”.<sup>330</sup> Līdz ar to tika noteikti konkrētāki ierobežojumi, kas attiecas uz personas datu izmantošanu. Šī regula ir saistoša visām ES dalībvalstīm, tostarp Latvijai, kura par pilntiesīgu savienības locekli kļuvusi 2004. gada 1. maijā. Esošo un jauno likumprojektu rediģēšana, izstrāde ir saistīta ar personu sensitīvo datu aizsardzību un atspoguļo pieaugošās problēmas informācijas digitalizācijas procesos. Aizvien biežāk arhīvi izmanto dažādas interneta vietnes, kurās uzglabā un padara pieejamus dažāda satura dokumentus (tostarp MV), līdz ar to paaugstinājusies iespējamība nesakcionētai informācijas “noplūšanai”, kas laika gaitā var radīt dažāda rakstura juridiskus šķēršļus, līdz par kriminālatbildībai. Piemēram, 2001. gadā īru žurnālists Eds Molonejs (*Ed Moloney*) kopā ar diviem pētniekiem Bostonas koledžas uzdevumā intervēja aptuveni 40 bijušos republikāņu un lojālistu paramilitāro organizāciju biedrus,

<sup>328</sup> Sprūdža, M. (2017). *Dokumentārais mantojums no arhīva viedokļa*. Dokumenti un atmiņas institūcijas. Ieskats priekšlasījumos. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 30. janvāris, 2. lpp., [http://memory.unesco.lv/upload/konferences\\_tezes\\_2017.pdf](http://memory.unesco.lv/upload/konferences_tezes_2017.pdf), sk. 17.03.2017.

<sup>329</sup> Par Apvienoto Nāciju izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas konvenciju par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (2004). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 199, 15. decembrī.

<sup>330</sup> Eiropas parlamenta un padomes regula par fizisko personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti (2016). *Eiropas Savienības oficiālais Vēstnesis*. Nr. 119/1, 27. aprīlis. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>, sk. 05.02.2017.

kuri bija piekrituši attiecīgās informācijas publicēšanai tikai pēc savas nāves. Vēlāk, kad materiāls tika publicēts, tas izraisīja ASV varas iestāžu interesi, jo iepriekš minētajos mutvārdu dokumentos atspoguļojās kādas Dženas Makonvilas (*Jean Mackonvill*) slepkavība. Notika izmeklēšana, kuras rezultātā tika apcietināti vairāki prominenti politiķi un organizāciju vadītāji.<sup>331</sup>

ES regula paredz, ka jebkāda datu apstrāde norit tikai pēc attiecīgas personas rakstiskas piekrišanas un tas notiek pēc brīvas izvēles izteikšanas ar iespēju vēlāk no šīs vienošanās atkāpties. Personai, kura sniedz privātu informāciju par sevi, skaidri jāizprot parakstāmā dokumentu būtība, ko sastāda informācijas saņēmējs un uzglabātājs. Vēlams, lai sastādītais vienošanas teksts būtu viegli uztverams un saprotams konkrēto datu sniedzējam.<sup>332</sup>

Ja salīdzina LR un ES pieņemtos aktus, kas aizsargā fizisko personu datu izmantošanu, tad jāsaprot, ka šie normatīvie akti no interpretācijas viedokļa ir pietiekami līdzīgi. Būtiskākā atšķirība attiecas uz ES regulas apjomu un atsevišķām niansēm, jo attiecīgais dokuments paredzēts visām ES dalībvalstīm, kurās atšķiras arī iepriekš minētā likuma tiesiskais regulējums, līdz ar to izstrādājot attiecīgo regulu bija jāparedz vairāku valstu nacionālās likumdošanas īpatnības.

Viens no galvenajiem LR likumdošanas aktiem ir 2000. gada 23. martā pieņemtais "Fizisko personu datu aizsardzības likums", kas regulē indivīda personīgo datu izmantošanu, apstrādi un drošību.<sup>333</sup> Jāsaka, ka iepriekš minētajam normatīvajam aktam ir veiktas vairākas redakcijas, padarot attiecīgo likumu par mūsdienīgu un atbilstošu pastāvošajām sabiedrības vajadzībām. MV dokumentu izmantošanas kontekstā konkrētais normatīvais akts ir būtisks, jo attiecas uz katra respondenta turpmākās informācijas izmantošanu, respektīvi, persona, parakstot MV intervijas pavadošo dokumentāciju, apliecina savu piekrišanu

<sup>331</sup> Mcevoy, K., Bryson, A. (2016). *Justice, truth and oral history: legislating the past 'from below' in Northern Ireland*. No: Northern Ireland Legal Quarterly Journal, vol. 67, Belfast: Queen's University Belfast, p. 86, [http://pure.qub.ac.uk/portal/files/53315961/NILQ\\_67.1.3\\_McEvoy\\_and\\_Bryson\\_JUSTICE\\_TRUTH\\_AND\\_ORAL\\_HISTORY.pdf](http://pure.qub.ac.uk/portal/files/53315961/NILQ_67.1.3_McEvoy_and_Bryson_JUSTICE_TRUTH_AND_ORAL_HISTORY.pdf), sk. 12.02.2017.

<sup>332</sup> Eiropas parlamenta un padomes regula par fizisko personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti (2016). *Eiropas Savienības oficiālais Vēstnesis*. Nr. 119/1, 27. aprīlis, 42. punkts, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>, sk. 05.02.2017.

<sup>333</sup> *Fizisko personu datu aizsardzības likums* (2000). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 123/124, 6. aprīlī. <http://likumi.lv/doc.php?id=4042>, sk. 11.02.2017.

informācijas apstrādes un izmantošanas procesam. No juridiskā viedokļa persona labprātīgi piekrīt savu personisko datu apstrādei, kas vēlāk tiek sniegta attiecīgajai personai vai iestādei un tālāk tiek izmantota saskaņā ar atbilstošā likuma 8. pantu.<sup>334</sup> Informācijas ieguvējam jāsniedz datu sniedzējam ziņas par sevi (vārds, uzvārds, adrese u. c.), kā arī skaidri jādefinē konkrētā materiāla izmantošanas mērķis.<sup>335</sup>

Tā kā gandrīz ikkatrā MV dokumentā ir iekļauti konkrēta respondenta personiskie dati (vārds, uzvārds, personas kods u. c.), attiecīgā materiāla izmantošanas gadījumā jāņem vērā vairāki ierobežojumi. Ja aplūko iepriekš minēto “Arhīvu likumu”, tad dokumentiem, kuros iekļauti attiecīgās personas sensitīvie dati, var tikt noteikti pieejamības ierobežojumi. Piemēram, ja dokuments satur informāciju ar cilvēka personas kodu, tautību, reliģiju u. c., kuras publicēšana var radīt negatīvas sekas attiecībā uz indivīda turpmāko dzīvi (gan profesionālo, gan privāto), šādu dokumentu pieejamība var tikt ierobežota. Dokumentiem, kas attiecas uz konkrētu personu, nosakāmi dažāda laika perioda pieejamības ierobežojumi: 30 gadi – kopš personas nāves; 110 gadi – kopš personas dzimšanas datuma, ja nav iespējams noteikt personas miršanas datumu; kā arī 75 gadi, ja nav iespējams konstatēt attiecīgās personas dzimšanas un miršanas datumu, bet zināms konkrētā dokumenta izveides laiks.<sup>336</sup> Tātad pētniekiem, veicot konkrētu zinātniski pētniecisko darbu, būtu vēlams iepazīties ar šiem normatīvajiem aktiem, kas reglamentē attiecīgā materiāla izmantošanu un publicēšanu.

Latvijā viens no pēdējiem skaļākajiem nesakcionētas sensitīvās informācijas izmantošanas gadījumiem bija 2013. gadā, kad Rīgas apgabaltiesa no grāmatas “Maniaks” autora jurista Andra Grūtupa piedzina 4000 latu lielu kompensāciju attiecībā pret kādu sievieti, kuras personiskie dati (vārds, uzvārds) tikuši nesakcionēti izpausti iepriekš minētajā izdevumā, tādējādi nodarot personai morālu kaitējumu.<sup>337</sup>

---

<sup>334</sup> *Fizisko personu datu aizsardzības likums* (2000). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 123/124, 6. aprīlī. <http://likumi.lv/doc.php?id=4042>, sk. 11.02.2017. 2. panta, 2. punkts.

<sup>335</sup> Turpat, 8. panta, 1.–2. punkts.

<sup>336</sup> Arhīvu likums (2010). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 35, 3. martā, 13. pants, 4. punkts. <http://likumi.lv/doc.php?id=205971>, sk. 05.02.2017.

<sup>337</sup> *Grūtupam liek maksāt 4000 latu kompensāciju Rogaļova upurei par grāmatas “Maniaks” nodarīto kaitējumu*. 2013. g. 4. marts. <http://www.delfi.lv/news/national/politics/grutupam-liek-maksat-4000-latu-kompensaciju-rogalova-upurei-par-gramatas-maniaks-nodarito-kaitejumu.d?id=43112980>, sk.01.03.2017.

Jāņem vērā, ka respondenta stāstījumā var atspoguļoties arī kāda sensitīva informācija, ko attiecīgā persona nevēlas publiskot, līdz ar to kādai konkrētai MV dokumenta sadaļai var būt liegta/ierobežota pieejamība. Taču, saskaņojot attiecīgā dokumenta izmantošanu ar respondentu, šo ierobežojumu var atcelt, taču nekādā gadījumā nebūtu vēlams iepriekš minētās informācijas patvaļīga izmantošana, nesaskaņojot to ar autoru. Piemēram, stāstos par Otro pasaules karu, nereti respondenti nevēlas atklāt kādus būtiskus faktus. Ja tas tiek darīts, tad nereti ar priekšnoteikumu, ka attiecīgā informācija netiks publicēta plašākam sabiedrības lokam. Šeit gan jānorāda, ka attiecīgās liecības var būt vērtīgas kāda nozieguma atklāšanā, tostarp konkrēta vēsturiska notikuma rekonstruēšanas procesā, kam ir būtiska loma patiesības un taisnības nostiprināšanā. Jāņem vērā, ka ikvienai personai ir tiesības uz viņa privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību. To paredz arī 1998. gada 29. oktobra LR Saeimas pieņemtais normatīvais akts par “Informācijas atklātības likumu”, kurā ir uzsvērts, ka informācijai, kas satur ziņas par *fiziskās personas privāto dzīvi*, ir jānosaka pieejamības ierobežojumi.<sup>338</sup> Pēdējos gados īpaši aktuāli kļūst dažādu MV dokumentu publicēšana globālajā tīmeklī, līdz ar to palielinās risks informācijas sagrozīšanai un iespējamajai izmantošanai negodprātīgās darbībās. LR Saeima 2002. gada 31. oktobrī pieņēma “Elektronisko dokumentu likumu”, kur par elektronisko dokumentu tiek uzskatīts *jebkuri elektroniski radīti, uzglabāti, nosūtīti vai saņemti dati, kas nodrošina iespēju tos izmantot kādas darbības veikšanai, tiesību īstenošanai un aizsardzībai*.<sup>339</sup>

Jāsecina, ka normatīvā bāze, kas regulē MV dokumentu izmantošanu un glabāšanu, ir komplicēta, jo pētniekiem jābūt informētiem par vairākiem likumiem, kas regulē iepriekš minēto materiālu uzglabāšanu un izmantošanu dažādos pētnieciskajos procesos. Tādējādi pirms konkrētas pētniecības uzsākšanas, vēlams iepazīties ar attiecīgajiem normatīvajiem aktiem, lai darbotos atbilstoši LR likumā noteiktajā kārtībā un neveiktu prettiesiskas darbības. Attiecīgo normatīvo bāzi vēlams nemitīgi pilnveidot, jo straujajā informāciju tehnoloģiju attīstības laikmetā jābūt gataviem uz jauniem uzlabojumiem, kas aizsargātu gan respondenta, gan intervētāja tiesības atbilstoši LR un ES tiesiskajam regulējumam.

<sup>338</sup> Informācijas atklātības likums (1998). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 334/335, 6. novembris, 5. pants, 2. punkts, 4. apakšpunkts. <https://likumi.lv/doc.php?id=50601>, sk.15.02.2017.

<sup>339</sup> Elektronisko dokumentu likums (2002). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 169, 20. novembris, 1. pants, 3. punkts, <https://likumi.lv/doc.php?id=68521>, sk. 16.02.2017.



## Avotu un literatūras saraksts

*Arhīvu likums* (2010). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 35, 3. martā, <http://likumi.lv/doc.php?id=205971>, sk. 05.02.2017.

*Par arhīviem* (1991). Latvijas Republikas likums. <http://m.likumi.lv/doc.php?id=65777>, sk. 09.02.2017.

Eiropas parlamenta un padomes regula par fizisko personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi, un šādu datu brīvu apriti (2016). *Eiropas Savienības oficiālais Vēstnesis*. Nr. 119/1, 27. aprīlis. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>, sk. 05.02.2017.

Elektronisko dokumentu likums (2002). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 169, 20. novembris, 1. pants, 3. punkts, <https://likumi.lv/doc.php?id=68521>, sk. 16.02.2017.

Fizisko personu datu aizsardzības likums (2000). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 123/124, 6. aprīlī. <http://likumi.lv/doc.php?id=4042>, sk. 11.02.2017.

Informācijas atklātības likums (1998). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 334/335, 6. novembris, 5. pants, 2. punkts, 4. apakšpunkts. <https://likumi.lv/doc.php?id=50601>, sk.15.02.2017.

Mcevoy, K., Bryson, A. (2016). *Justice, truth and oral history: legislating the past 'from below' in Northern Ireland*. No: Northern Ireland Legal Quarterly Journal, vol. 67, Belfast: Queen's University Belfast, p. 86, [http://pure.qub.ac.uk/portal/files/53315961/NILQ\\_67.1.3\\_McEvoy\\_and\\_Bryson\\_JUSTICE\\_TRUTH\\_AND\\_ORAL\\_HISTORY.pdf](http://pure.qub.ac.uk/portal/files/53315961/NILQ_67.1.3_McEvoy_and_Bryson_JUSTICE_TRUTH_AND_ORAL_HISTORY.pdf), sk. 12.02.2017.

Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija”. Informatīvā daļa (2014). Ministru kabineta rīkojums, Nr. 401, 29. jūlijs, 8. lpp., <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4877>, sk. 12.02.2017.

Nacionālā dokumentārā mantojuma reģistra noteikumi (2012). Ministru kabineta noteikumi. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 177, 8. novembris. 1. pants, <https://likumi.lv/doc.php?id=252617>, sk. 10.02.2017.

Nemateriālā kultūras mantojuma likums (2016). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 204, 20. oktobris, 1. pants, 2. punkts, <http://likumi.lv/ta/id/285526-nemateriala-kulturas-mantojuma-likums>, sk. 10.02.2017.

Par koncepciju “Par Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu” (2008). Ministru kabineta rīkojums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 202, 30. decembrī, <https://www.vestnesis.lv/ta/id/185963>, sk.07.02.2017.

Par Apvienoto Nāciju izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas konvenciju par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (2004). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 199, 15. decembrī.

Sprūdža, M. (2017). *Dokumentārais mantojums no arhīva viedokļa*. Dokumenti un atmiņas institūcijas. Ieskats priekšlasījumos. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 30. janvāris, 2. lpp., [http://memory.unesco.lv/upload/konferences\\_tezes\\_2017.pdf](http://memory.unesco.lv/upload/konferences_tezes_2017.pdf), sk. 17.03.2017.

## 5. RĒZEKNES POLITISKI REPRESĒTO KLUBA BIEDRU INTERVIJAS RTA MUTVĀRDU VĒSTURES ARHĪVĀ

**RTA-MV/Pr-MS 1. Škaļikova, Valērija (2012). Intervija ar politiski represēto Māri Modri Smurģi. (77 gadi, pensionārs).**

Madona, 2. maijā (6 lp.).

Intervijas ilgums – 41 min. 16 sek.

V.Š.: *Stāsta mierīgi neuztraucoties ar skumjām acīm. Lielākoties skatās grīdā. Turot rokas aiz galvas, bet atslābinātā pozā, tikai viegli sitot ar kāju zem galda.*

**V.Š.- Pastāsti par saviem vecākiem.**

M.S.- Mana mamma bija kalpone, viņas māte, mana vecmāte, strādāja Sprīdzānos pie saimnieka. Mana mamma jau no bērnības ganīja zosis un govīs, un tā viņai pagāja jaunība. Pēc tam viņa mācījās vidusskolā. Pabeidza mācību iestādi, es nezinu kāda viņa bija, bet viņa dabūja specialitāti – sākumskolas skolotāja. *Vot.* Strādāja viņa telefonu stacijā kā operatore, agrāk bija tādas kā šņores. Slēdza, te zvans: vienu izrauj, otru ieliek, tāda veidā. Te, Madonā, viņa iepazīstas ar manu papu. Paps dzimis Cēsu rajona Baiškalna pagastā, tas ir pie Raunas. Mans vectēvs, kuru es neredzēju, tas bija zemnieks. Viņam bija divi dēli un viena meita, un es neatceros, kas viņam vēl bija. Atceros, ka bija dēls Oskars, papa Jūlijs, viņu māsa Emma un vairāk, kas bija, to es neesmu interesējies, *vot.*

Un sakarā ar to, ka zemnieku saimniecība, lai nesadrumstalotu, tad vecākajam dēlam pienākas, tāda tradīcija Latvijā, zeme, kura tēvam ir. A tā kā papa bija jaunākais, tad viņam iedeva kaut kādus meža gabalus arī netālu no „Grandsbedrēm”, no tās pašas saimniecības. Nu, *vot* [nopūšas]. Papa, kad viņam nebija kur likties, viņš aizbrauca pie onkuļa uz Sibīriju. Tam onkulim bija alus darītava. Pie viņa tas, puika būdams, tēvam bija kaut kādi 14 gadi, viņš sāk strādāt pie onkuļa. Dzīvoja pie viņa tur.

Sākās Pirmais pasaules karš, tēvu iesauca cara armijā (..), viņš bija pulka rakstvedis, tādu amatu tur viņam piešķīra. Un tad viņš bija vācu frontē vairākās kaujās, un (..) es neatceros, kurā gadā, bet viņš

1917. vai 1918. gadā (...). 1917., laikam, viss štābs nomaldījās, iebrauca pie vāciešiem, un viņš stāstīja, ka viņi cietuši tajā gūstā. Kā viņus turēja baznīcā, turēti kādu nedēļu, nedeva ne ēst, ne ūdeni dzert. Bet pēc tam viņi bija sadalīti pa tiem vietējiem fermeriem. Tā kā tēvam bija pieredze alus vārīšanā, viņam tika iedots darbs, lai viņš strādā pie viena alus brūvera. Un, vot, (...) tur viņš specialitāti savu uzlaboja, nu, un 1926. vai 1927. gadā viņam atļāva izbraukt no Vācijas. Beidzās viņam tas gūsts.

Atbrauca pie tēva. Tēvs viņam iedeva to meža gabalu. Mans tēvs mežu pārdeva. Nauda bija. Viņš uzcēla māju netālu no tēva mājas, bet arī tur viņam perspektīvas nekādas nebija, un viņš pārdeva to savu māju. Nopirka Madonā, te Biržu ielā..., tas ir, te bij' .. pils, kaut kāda pils.

### V.Š.- Muiža.

M.S.- A, jā, muiža. Muižas zemi nopirka un uzbūvēja šito māju, kura stāv krustā ar Biržu ielu un Blaumaņa ielu, vot (...). 1929. gadā viņš nopirka, bet pa to pašu laiku viņš izīrēja vienu māju arī te, Madonā, kura vēlāk nodega. (...) Viņš veda no Rīgas alu, viņam pieveda mucās. Viņš viņu izlēja pudelēs un ar tačku izvadāja pa Madonas krogiem. ... un tā māja viņam nodega 1929. gadā. Aprecējās viņi ar mammu 1926. gadā. Mamma palīdzēja tēvam un tā. 1929. gadā piedzima mans brālis Uldis. Un, nu, vopšim, tā sanāca, un tēvs cēla to māju, šito te māju cēla (...), kurā mēs ar tevi tagad atrodamies; ne viņš pats viņu cēla, brigāde – 3 cilvēki. Tēvs sāka savu biznesu. Sāka ražot limonādi un ražoja tāpat, no Rīgas veda alus mucās. Nopirka divas smagās mašīnas, vieglo mašīnu nopirka.

10 gadu laikā – līdz 1939. gadam – viņam biznesā gāja labi. Naudiņa nāca, Krājbankā viņam bija, kad nacionalizēja, viņam bija 5 tūkstoši latu un pastā 2 tūkstoši [pauze]. Un dzīve gāja uz augšu. 1935. gadā piedzimu es, 1936. gadā piedzima māsa Vija. Mātei kaut kāda radniecība nomira. Mātei atstāja īpašumā lauku māju "Noras" Sarkaņu pagastā. Vienlaicīgi tēvs nodarbojās ar to, ka sponsorēja mātes saimniecību. Tur bija 12 govīs. Riktīga ferma: automātiska dzirdītava, aku izraka. Brīvdienās tēvs veda mūs uz tiem laukiem. Vasarā tur dzīvojam. Tā dzīvīte gāja jauki ...

### V.Š.- Kā tad notika jūsu izsūtīšana?

M.S.- "Lielais kaimiņš" gribēja, lai viņam būtu vēl lielāka teritorija, lai būtu tuvāk Eiropai. 17. jūnijā ultimātu pieteica Latvijai, lai laiž iekšā Krievijas karaspēku. Tajā laikā Polija karoja ar Vāciju un [nopūšas] prasīja, lai Latvija dod bāzes. Jau 1939. gadā Liepājā bija Krievijas karabāze. Tur krievu kuģi stāvēja. Bet tā kā „mazs” nevarēja pretī stāvēt [nopūšas], bija vairākas provokācijas uz robežas. Prezidents teica, lai visi paliek savā

vietā, un viņš paliek savā vietā. Cerēja, ka būs civilizēti, rīkosies... Ieviesa padomju valūtu, un tūliņ arī veikalos arī palika tukšs. Viņi uzstādīja savu varu. Kā vienmēr tādos gadījumos, ir piekritēji tai jaunajai varai. Kaut arī pie Ulmaņa neviens ne nošauts, paldies Dievs, ne cietumā sēdējis.

Mums mājā bija ievietota viena krievu ģimene. Virsnieks ar sievu, un puika un meitene viņiem laikam bija. Un mēs tāpat drusciņ skraidījām kopā. Un jau kaut kādus vārdus krieviski es iemācījos. Iemācīja man to dziesmu: „*Широка страна моя родная, много в ней лесов, полей и рек, я такой страны другой не знаю, где так вольно дышит человек.*” ... un šo es dziedāju tur tālāk, kad mēs braucām aiz restēm [smejas] uz Sibīriju. [Klusē]. Vot, tā bija vienīgā dziesma, kuru es zināju tad [smejas] krieviski.

Labi, ka tad mums notika izsūtīšana 1941. gadā, tas bija 14. jūnijā. Naktī pie mums kaut kur četros no rīta ienāca, mēs gulējām otrajā stāvā, bet mamma ar papu gulēja... pirmajā stāvā. Pienākuši, kā stāstīja papa, viņam klāt, pārbaudīja; viņam zem *ķisenes* bija pistole, to viņam atņēma. Deva divas stundas vai stundu, es neatceros, lai savāc drēbes, ka braucam uz Sibīriju. Un mamma domāja, ka uz ilgu laiku tas nebūs. Vasara bij. Karsts, paņēma tikai drēbes gulēšanai, paņēma savas dārglietas un bizamžurkas kažoks viņai bija, daudz ko varēja paņemt, bet to pašiem bija jānes; cik var panest tas. Man ar kaut kāda soma bija iedota. Man bija 6 gadi, Vijai 5 gadi, a Uldim 13 gadu. Viņam vairāk iedeva ko nest. Bet tūliņ arī mums lasīja pavēles: galvas atdalīja no ģimenes. Stāvēja te, Madonā, viens vilciens, tur vairāki bija vīrieši iekšā, tā arī papu ielika iekšā. Mūs, sievietes ar bērniem, citā vagonā; vienā galā nāras, divi stāvi otrā galā. Tur sadzina mūs kā žurkas. Mēs tur bijām uz tām nārām viens pie otra. Un tūlīt durvis aiztaisīja ciet, logu arī (tur dzeloņstieples priekšā), teica, ja skatīšot pa to logu, ka viņu vispār aiztaisīšot ciet, a karsts bija; vari iedomāties, kas tur bij? Teica arī, lai divas sievietes varot iziet, lai paņem katlu, tas bija otrajā dienā, ka dos ēst visiem un (..) [smejas], ka tur burkas bija 40 l, ne kāpņu, nekā nebija; padeva mums to visu, pretī ņēma, bija „ķieģelīši”, tā krievu maize, melna, viņai neviens klāt neskārās, nu, neēdam viņu: ļoti prasta tāda un arī tālāk, kad mēs uz Sibīriju braucām, stāvēja arī pie Krievijas robežas puikas un prasīja, lai mēs iedodam kaut ko ēst, un tad mēs to maizi sviedām pa logu ārā.

Mēs tikām aizvesti uz to Krasnojarskas apgabalu. Mēs braucām visu jūniju, un kaut kur [skaita uz pirkstiem] augustā tikām aizvesti. No tā vagona nelaida pastaigāties. Un kad tajā plāvā mūs izlaida, kaut kur tas

vilciens apstājās tieši aiz pilsētas, kaut kur mežā; nu ne mežs tur bija, bet krūmāji tādi, viss ziedēja. Ļāva mums iziet no vagoniem [ar smaidu]. Es tā biju nosēdējis, ka vairs nevarēju paiet. Mani iznesa ārā, iekustinājos. Ačinskas rajonā mēs vienā sādžīņā tikām, Zaharin sādžīņa. ... Iemitināja mūs pie vienas krievu saimnieces, viena istaba bija, mūs iemitināja 3 ģimenes.

Mana mamma ņēma no bibliotēkas grāmatas, kolhoza. Lasīja pa vakariem krievu valodā, mēs klausījāmies, elektrības jau nekur nebija. Visa izsūtījuma laikā es elektrību neredzēju, ne pirmā izsūtījuma laikā, ne otrā – nevienā sādžā elektrības nebija. Mamma lasīja un uzprasa: „Visi klausās?” Mēs viens otrs atbild: „Jā!” Paiet vēl kāds laiciņš, viņa atkal uzprasa: „Kas klausās?” [smejas] Visi klusē. Es pasaku: „Es klausos.” Māsa jau blakus gulēja. Vienmēr es pēdējais (..)

Uldis strādāja kolhozā: no sākuma galdniece ņēma kā palīgu, viņš putekļus tīrīja. (..) Vasarā kolhozs, viņam jau bija 14, ņēma, lai viņš iet art zemi; lai viņš ved to zirgu pa priekšu, a sieviete ar arklu aizmugurē, tādā veidā. Zirgi vāji bija, un viņam deva pušķīti salmu un vienā rokā pavadas bija, bet otrā tas salms, lai zirgs ietu [smejas]. Mēs skraidījām ar Viju. Uznāca ziema, un mamma teica: „Jāiet skolā”, bet man drēbes bija kā mani izsūtīja: man īsas biksītes virs ceļiem, tāds kostīms rūtains, tāds un cepure ar nagu bez ausīm. Skola tālu nebija, izskrien ātri tur un apsaldēju ausis, tā [smejas] visas viena čūla. ..., tad māte piešūva tai cepurītei tādas austiņas [rāda, kāda cepure], tā mēs gājām ar Viju no skolas, es skatos uz viņu, viens otram rīvējam vaigus arī, lai balti nebūtu. Citādāk mamma teica, ka nosaldēs, izkritīs vaigi [smejas]. Māte dabūja vienus *vaļinkus*. Sali Sibīrijā lieli [nopūšas]. Vienu dienu es eju uz skolu. Otru dienu iet Vija. Skolā nebija ne papīra, rakstījām uz bērzu tāsīm, no grāmatām rāva lapas skolotāja un starp rindiņām mēs rakstījām un rēķinājām [smejas].

Vienu dienu aiziet Vija uz skolu. Vienu es. Vija - es. Tagad mani prasa skolotāja, vai es esmu mājas darbu izpildījis, bet es saku: ”Es nebiju vakar” [ilgi smejas]. (..) Un Vija tāpat. Tā bija pie mātes pienākusi un saka, lai viens iet mātās, citādāk neviens neko nezinaš, ne otrs.

Tad mēs no vienas sādžas aizbraucam uz citu. Māte strādāja kombinātā. Viņa vērpja aitas. Mums iedeva tādu nemazgātu aitas vilnu. Un mēs ar Viju sēdējām, plucinājām, un māte plucināja. Māte savērpa un adīja zeķes, kombinezonus priekš armijas. Viņai bija norma, un par to mēs dabūjām to pārtiku. Mamma mūs sūtīja uz veikalu, lai mēs pēc kartiņām saņemam maizi. A mēs abi kautrīgi bijām, mūs mācīja te, Latvijā, ka

jādod priekšroka vecākiem, ka ir jāsveicinās. Parasti bijām rindas beigās [smejas] un kad pieejam, saka, ka maizes vairs nav; drupačas mums saskvēra tādas, kas paliek, vot, to es atceros. Tādi bija. Dažreiz arī veicās, bet dažreiz tieši tās nesām.

Mamma dalīja kaudzītes: Uldim lielāko daļu tamdēļ, ka strādāja. Pati sev mazāko daļu. Nātres mamma vārīja. Mēs ar Viņu gājām pavasarī, kad sniegs nokusa, cirvis mums bija un maza kulīte. Ķeizarkronīši, augi tur auga dabā. Ziedi nebija, mēs zinājām, ka tas nokaltis, dažreiz arī maldījāmies. Un arī tā ar cirvi iecērtam 1–2 reizes, bet vajadzēja 4 reiz cirst, smags cirvis bija [smejas], nevarējām viņu vairāk pacelt un ar rokām rāvām ārā tos sīpolus. Mamma vārīja putru, mēs ēdām, dzīvojām.

Tā sanāca, tēvs meža darbos bija; 2 gadu laikā visi izmira, vīrieši gāja bojā, tēvs bija rūdīts. Viņu aizsūtīja uz Omsku.

Uz tuvāko sādžu aizveda un tur saka, lai strādā. Tēvs sāk ganīt govīs [smejas], ar palīgu gāja no sākuma un pienu slauca, padzēra; pie saimnieces vienas dzīvoja. Pie viņas tēvs atkopās. Pa ziemu viņš strādāja dzirnavās, tur bija dīzeļmotors, remontēja.

#### V.Š.- Kā jūs satikāt tēvu?

M.S.- Mamma uzskatīja, ka mēs nesam sodīti. Uz Latviju rakstīja, papa arī uz Latviju aizrakstīja un mēs dabūjam zināt, kur viņš ir. Mamma mainīja mantas, kas bija līdz, pret produktiem. Savu bizamžurkas kažoku apmainīja pret govī. To govī viņai atļāva, lai pie kombināta stāv tā govīs [smejas] lielā salā. Govs labi slaucās un tad mēs sākām labi dzīvot. Kad māte zināja, kur ir tēvs, mēs braucām prom; nevienam viņa atļauju neprasīja. Pārdeva govī. Pietika (..) nopirkt biļetes, aizbraucām uz Omsku. Atceros, ka Omskā tajā laika tramvajs gāja. Un, ja mamma domāja, ja karš beidzās, tad var droši braukt. Nevienam mums neprasīja nekādus dokumentus, kas mēs tādi esam, bet skaidrs, ka nevienam nekādas pases nav. Nevienam nekāda dokumenta nebija, krieviem vispār nekāda, nekā nebija. Tā mēs aizbraucām. Tēvs mūs satika. Viņš bija atbraucis ar *tačku* tādu, nu, tās mantas, kas mums bija, viņš salika tur un mani uzsēdināja – palaikam mani, Viņu. Mēs aizgājām uz to sādžu, kur viņš bija. Viņam kolhozs bija iedevis mazu mājiņu. Skolā aizgāju, mācījos 4. klasē, 1947. gadā.

#### V.Š.-Kā jūs atgriezāties Latvijā?

M.S.-Vasarā tēvs dabūja pasi, ka viņš jau izcietis savu sodu un mēs aizbraucām uz Latviju, 1947. gadā. Atbraucām, Cēsu stacijā mūs satika onkulis. Tēva māsa Emmas vīrs. Papa dabūja darbu Cēsu rajona Cēsu



alus darītavā. Tad es atkal gāju uz skolu. Sibīrijā es nepabeidzu 4. klasi. Un es aizgāju mācīties 5. klasē latviešu valodā. Vasarā es iemācījos drusiņ rakstīt. Man tante Emma deva uzdevumus no grāmatas pārrakstīt, (smejas) un ar tādām zināšanām es aizgāju 5. klasē. No sākuma man slikti gāja, es nezināju terminus.

#### **V.Š.- Pastāsti lūdzu, kāpēc jūs izsūtīja otro reizi?**

M.S.- Nu, to otro reiz mūs izsūtīja par to, ka mēs it kā esam aizbēguši. 1949. gada decembrī māti arestēja un ielika Cēsu cietumā. Viņi sāka meklēt no Krasnojarskas, un bija Latvijā rakstījusi un te bija NKVD un noskaidroja, ka māte ir te. Secināja, ka viņa no Sibīrijas ir aizbēgusi ar mums visiem.

Viņā sēdēja cietumā, kamēr viņi sazinājās ar Sibīriju. Mamma sēdēja decembrī, janvārī, februārī (...). Februārī, jā, arī mūs arestēja: paņēma papu, mani, Uldi, Viņu. Arī cietumā ielika. Cietumā sēdējām mēnesi, drusiņ mazāk. Riktīgs cietums – pastaigu laukumīņš mazs, šitāds, vari staigāt kādi 10 metri uz kādi 4 metri. Varēji staigāt tādu riņķīti. Sienas augstas, tu neko neredzi, nereti tikai debesis, ja augšā paskaties. Un atkal kamerā sēdējām. Tad mūs izveda. Mantas līdzī bija, cik varam nest. Mūs aizsūtīja uz Rīgu, centrālais cietums tur bija. Mēs nedēļu un pēc tam uz Maskavas cietumu, tur arī atceros pastaigājamies, uz jumta bija tā pastaiga. Un tur arī neko nevarēja redzēt, kaut Maskavas centrā bijām un tā. Žogi gar malām. Tur plašs laukums bija **[klepo]**. Mūs Maskavā uz otru cietumu aizveda ar mašīnām. Vot, tad biju noziedznieks. No Maskavas mūs aizsūtīja, katrā jaunā vietā no cietumu uz cietumu, no mašīnas uz mašīnu. Sauc: „Smurgis!”, a tu saki: „Марис Юльевич, 1935 года рождения, статья 58” [smejas]. Tā teica, lai sakot. No Bogolotovas milicijas mūs aizveda uz kaut kādu neuzceltu ēku un sāka mūs dalīt, kuram kur braukt. Tēvs bija ar mums kopā, māte bija... Redzēja, ka tagad etaps gatavojas, visi ar mantām iziet, a mūs nav. Viņa nosēstas un saka, ka nekur neies, kamēr neatvedīs viņas vīru un dēlus.

#### **V.Š.- Vija bija ar māti?**

M.S.- Jā, bija. Izved visus, kad visi ir, tad viņa ar mieru iet. Un tā mēs nebijām šķirti. Aizbraucām uz Krasnojarskas cietumu. Tur bija žogs apkārt, nevarēja nekur pastaigāties, un tikai no logiem šņorēs kaut ko velk augšā-lejā **[smejas]**. Cietumnieki, viņu pasts. Ar krūzīti pa radiatoru sit un vienu krūzīti pieliek pie auss... Man bija interesanti, kā viņi to dara. Viņi labprātīgi stāstīja viņu piedzīvojumus. Tur mēs bijām diezgan ilgi, sēdējām tajā Krasnojarskā. Tad mēs tikām Bakasuljā. Māte uzstāja, ka

mums ir vajadzīgs kolhozs, kur ir 10 gadīga skola [pauze]. Un tā arī mēs tur palikām, Bakasuljā, jo tur bija tā skola. Tur mācījāmies. Tēvs ar māti strādāja kolhozā – ganīja zirgus. Vasarā es un māte strādājām pie siena. Uldis izmācījās par traktoristu. Nopirkām govī, labi sākām dzīvot. Tikai pirmos mēnešus bija bads. Meklējām visu, ko varējām apēst: nātres, zirņus, un tā dzīvojām. Kolhozs iedeva kādu vienu kilogramu miltu, no upes nesām ūdeni, jo gribējās dzert. Govis dzirdījām, un nevienas slimības, nekā nebija. Gribēja mamma, lai eju uz 8. klasi, jo es 7. klasē mācījos, un māte gribēja, lai es eju arī 8. klasē krievu skolā. Kur tu latviešu valodā mācīsies un es sāku ar 7. klasi. Nu,... beidzu visas klases. Bez atļaujas aizbraucu mācīties Šušinskas tehnikumā.

**V.Š. - Kur dzīvoja tavi vecāki un kad viņi uzzināja, ka var atgriezties dzimtenē?**

M.S.- Bakasuljā, viņiem kaut kur 1955. gadā noņemts tas Спецпоселения, bet viņiem neviens nepaziņoja, un viņi atgriezās 1958. gadā uz Cēsīm, uz Raunu. Mana tehnikuma direktors deva ziņu, ka es mācos, ar to viss beidzās, no mums bija noņemts tas Спецпоселения. Viņa mācījās akadēmijā, lauksaimniecības, ученный агроном viņa ir. Все, пока!

V.Š. Paldies!

**RTA-MV/Pr-AL 2. Čakša, Valda (2013). Intervija ar Antonu Ludboržu.**

Rēzekne, 27. novembrī.

Atšifrēja: Līga Sondore.

Intervijas ilgums – 52 min. 12 sek. (16 lp.).

Intervijā piedalās Rēzeknes Augstskolas akadēmiskā bakalaura studiju programmas „Vēsture” pirmā kursa studenti: Raimonds Igoveņš, Jānis Kiselevskis, Jānis Lemps, Jānis Maklers, Līga Sondore, Dana Lapatjuka, Rasma Lopsa, Kristīna Grigorjeva.

**V. Čakša:** Patriotu nedēļas ietvaros mēs nākam pie jums, lai iepazītos ar jūsu dzīvi un pieredzi un viedokļiem par daudziem tā saucamajiem baltajiem vēstures plankumiem, par to, kā veidojās jūsu dzīve un kā jūs kā pilsonis bijāt saistīts ar nozīmīgiem vēstures notikumiem. Un tāpēc sākumā, lūdzu, pastāstiet, kad un kur jūs esat dzimis un kāda bija ģimene – vecāki, brāļi, māsa.

**A. Ludboržs:** Labi, es jums izstāstīšu visu no pašas bērnības, kā saka, sākot dzimis esmu Ludzas apriņķī Nautrēnu pagastā, Rancānu sādžā, zemnieka ģimenē, kuram piederēja 20 hektāru zemes. Mans vectēvs Dominiks, *eee*, Jāzeps onkuļš un mans tētis cīnījās zaļo rindā, kas atbrīvoja Latgali un aizgāja līdz pašai Abrenei, kā saka, ja. Tātad atbrīvošanas cīņās viņi gāja visi trīs, un es ar tām viņu formām vēl pa istabas augšu kādreiz spēlējos, ja.

**V. Čakša:** Tas bija 1919. gads?

**A. Ludboržs:** Jā, tas bija 1919. gads, kā viņi cīnījās. Nu, un, un vispār, kad man, kā saka, kas es tāds esmu – es esmu savas dzimtenes patriots. No papēžiem līdz no matiem, līdz papēžiem, un mani neviens nevar pārlocīt, pat Staļins nepārtaisīja, kā saka, un visi, ja. Tur neko nevar darīt. Mēs bijām trīs savā ģimenē – es biju vecākais, es esmu divdesmit deviņtajā dzimis, brālis ir trīsdesmit pirmajā dzimis un māsa trīsdesmit piektajā gadā. Mēs trīs bijām, jā, un mamma, vecmāte vēl tad dzīvoja, tētis man agri nomira un (nošķaudījās), un viņš nomira trīsdesmit piektajā gadā. Man bija sestais gads, brālim četri, mātai astoņi mēneši tikai. Un... Un tai palika visi zemes darbi, viss tas bija, es vecākais, kad no astoņiem gadiem es jau gāju pēc ecēšu pakaļ, no 10–12 gadiem ar vienu zirgu aru un no, no 12–14 es ar div’ zirgiem aru, un tā visas tās zemes bija jāapstrādā pašam, kā saka, mēs nebijām tik bagāti, lai kaut ko algotu, ja.

Mamma darīja tos darbus, brālis ar māsu, un tāpat vajadzēja skolā iet, turpat Livzinieku pamatskolā es mācījos, ja. Jā, un tā vajadzēja visu izdarīt, un visu es izdarījis tiku, kā saka, kā vajag. Visa zeme bija apstrādāta, nekas nebija palicis, un tad... un tad jau saka, nu, tāda tā dzīve aizgāja, pamatskolu es beidzu te, iebruka Sarkanā armija iekšā, ja, un tad sākās tās izvešanas. Tā pie mums ciemā bija 58 saimniecības. Ziniet, cik tas ir ļoti daudz, ja?! Un bērnu bija daudz, un visi, un, kad sākās šitās te izvešanas, viss kas, tā mēs jau tie bērni dežurējām, ja. Un, kā tik iet kāda mašina, tā visi skrienam pa to sādžu un sitam pie loga, un tie cilvēki – viens kaut kur skrien un no mājas ārā grāvī iekšā, trešais miežos, ceturtais kaut kur uz mežu, *voť*, un šitā te kā zvērus iztaisīja tos cilvēkus. Nu, un tad jau tā padomju vara parādīja savu varenību, kā saka, kādreiz, kad mums bija ciemā tik satīcīgi cilvēki, mēs mājas nekad neslēdzām, mums atslēgas nebija nevienam. Žagariņš priekšā, pielika slotu pie durvīm un aizgāja projām. Ā, atnāk, ā, nav mājās. Viss, nebija nekādu, un, ja kaut kas vajadzīgs bija (neliels klusums), nu, kaut kāds pasākums, tur tolka, *voť*, tur kāzas, krustības, vēl kaut kas. Vienam viens nes kubulu, otrs vēl kaut ko atnes, ziniet, visi iet viens otram palīdzēt. Novākšana, tās talkas un viss, kad šodien es atceros tās sievietes vecās – mana vecmāte, mamma un visas pārējās tās, ka viņas basām kājām staigāja, ārdīja tos mēslus, kā talkās, visus linus plūca, visu nodarīja, ja. Aušana, mums jau nebija šitādi te mugurā, ja, mums jau bija viss austais, ar pašu rokām vajadzēja sievietēm visu izgatavot no apakšējās veļas līdz beidzamajai jostiņai. Un virsējās drēbes un viss bija austais, un, ja kāds uzģērba šito te, kas tagad, kā mēs šito pirko nēsājam, *ej, valns soka, perķelīm staigojam*.

**V. Čakša:** Perķeļs?

**A. Ludboržs:** Perķeļs, jā, tas zin, tās ir nopirtās, ja. Nu, un, un viss bija, kā vajag, un, kad es tagad paskatos, salīdzinu to audzi ar šitām te. Un tās sieviņas, kad viņas nostrādājušās, cukurbietes norāvušās vai kaut ko, un tajā katrā mājā bija alus, un tagad viņas apsēdās pie galda. Vīriešiem bija pirmais, teiksim, tas jau stiprākais, pēc tam bija otrs, un sieviņām bija tās pataciņas tā saucamās, ja. Un tā viņas, kad izdzēra, man pat šodien dienai ausīs skan tās dziesmas, kad viņas sāka dziedāt. Tā tauta bija tik draudzīga, tik saliedēta, mēs tādu, kā saka, jūs varbūt iedomāt nevarat – šitā jaunatne, kāda bija tā cilvēce, ja.

**V. Čakša:** Tā bija ciema kopība?

**A. Ludboržs:** Jā, vispār bija kopība!

**V. Čakša:** Lielākā daļa no viņiem [studentiem] pilsētā dzīvo, nekad to nav izjutuši.

**A. Ludboržs:** Jā, un, saprotiet, teiksim, tagad man jau brāļa bērni visi Kurzemē un visur, kur tik nav. Es jau viņus nezinu, bet tad mēs jau zinājām, braucām, nu, tur jau, tad ar zirgiem braucām, jā, bija, tur teiksim, uz visur kur, kur mammai bija otrā ceļa māšīcas un visādi. Un tā jau viņi visi satikās, un visi sagājās, un, un bija, nu, tāda sava satiecība, bet tagad tas nav kaut kā vairāk. Tas ir zudis viss. Es nesaprotu šito te tikai, teiksim, un man ļoti grūti iedomāties *emm* savādāku un, un, kad es redzu šito te, tas nav pa manīm, man jau jāiet prom jau.

**V. Čakša:** Nu, diemžēl katram laikam savas iezīmes.

**A. Ludboržs:** Jā, jā.

**V. Čakša:** Cilvēki it kā ir kļuvuši tālāki viens no otra, bet tanī pašā laikā informācija, notikumi mūs skar daudz tiešāk nekā tad, kad jūsu bērniībā, teiksim, tajā lauku ciemā, jūs tieši skāra tikai tas, kas notika uz vietas.

**A. Ludboržs:** Jā, nē. Tad jau avīzes bija, nu, teiksim, mums jau bija radio, bet nebija tas televizors, nekas, nekur, neko, ja. Tikai, kad atnāca viens kaimiņš, otram izstāsta visu.

**V. Čakša:** Sakiet, kādas avīzes jūs atceraties?

**A. Ludboržs:** Neatceros vairāk.

**V. Čakša:** A radio?

**A. Ludboržs:** Ko?

**V. Čakša:** Radio.

**A. Ludboržs:** Radio bija.

**V. Čakša:** Tas pirms kara. Ko klausījāties?

**A. Ludboržs:** Rīgu. Rīga, Cēsis. *Pā*, a kā tas bija, kur ziņo Rīgā, Kuldīgā, Madonā, ja. Man liekas, tās trīs te bija.

**V. Čakša:** Man liekas tas jau bija 50. un 60. gados?

**A. Ludboržs:** Nē, nē, nē!

**V. Čakša:** Un jums mājā bija radio aparāts?

**A. Ludboržs:** Jā.

**V. Čakša:** Atceraties, kā izskatījās?

**A. Ludboržs:** Dzeltena kastīte, tāda nu...

**V. Čakša:** Koka?

**A. Ludboržs:** Jā, koka.

**V. Čakša:** Un priekšā tāds audums?

**A. Ludboržs:** Jā, jā.

**V. Čakša:** Nu, droši vien *Sakta* vai *Rigonda*?

**A. Ludboržs:** Neatceros vairāk, nu, ko jūs, tagad jau tik daudz laika pagājis.

**V. Čakša:** Maz jau ir to, kas atceras pašu pirmo radio.

**A. Ludboržs:** Jā.

**V. Čakša:** Sakiet, jūsu ciemā kādam bija automobiļi?

**A. Ludboržs:** Oi, mūsu ciemā nebija, bet Livziniekos šitā te bīskapa brālim bija, *eeee*, tūlīt pateikšu uzvārdu.

**V. Čakša:** Rancānam?

**A. Ludboržs:** Jā, Rancānam.

**V. Čakša:** Tā, kā filmā *Cilvāka bārns*? Tur arī bija.

**A. Ludboržs:** Jā, tam arī bija, bīskapa brālim vienīgajam mašīna. Un ta bija vēl Ruskolovā – Amantovam. Jā, tas, kad viņam gateris bija un maltuve bija, kur...

**V. Čakša:** Droši vien viņam bija kravas mašīna un vieglā mašīna?

**A. Ludboržs:** Jā, jā.

**V. Čakša:** Nu, skaidrs. Mūsdienās viņiem [studentiem] jau grūti iedomāties, kā var būt lauku apvidū, ka nevienam nav mašīnas.

**A. Ludboržs:** Zirgi kalpoja visam.

**V. Čakša:** Toties zirgi bija katram, un katrs prata sajūgt gan darbam, gan izklaidēm.

**A. Ludboržs:** Jā.

**V. Čakša:** Skaidrs.

**A. Ludboržs:** *Vot*, un, un es vēl atceros vienu epizodi tādu, ziniet, es jau biju sajūdzis to zirgu, jā. Un tagad vecā mamma izskrien, un nāk lietus virsū, un tur mums nopļauts, neatceros, vai siens, vai kas tur bija pie Zlidnes robežas, ziniet. Un tagad mēs ar to veco māti jūdzam to zirgu, labi tas zirgs stāv, mūsu Bēčukiņš tāds. Baltas kājas šitās bija, un ta pierē tāda zvaigznīte, un pats melns bija. Nu, un maucam tās sakas virsū, jūdzam to zirgu, bet, nu, nekādi neuzlikt to visu virsū. Tagad iet tāds Aleksis garām, viņš paskatījies sāk baigi smieties. A mēs tās sakas uzlikuši ar otru pusi – ar koku uz šejieni, saprotiet?! Nu, bet es jau pratu visu pēc tam. Nu tā jau bija tāda epizode, kura, kā saka, cilvēkam, kad tu mācies visu, ja... Vecāmāte arī tāpat nezināja, viņa raudādama. Es gandrīz nezinu un grības savest to visu uz mājām, lai lietus nesamērcē. Mākonis iet virsū.

**V. Čakša:** Vai jums bija tikai viens zirgs saimniecībā?

**A. Ludboržs:** Nē, bija divi. Vienu vācieši paņēma.

**V. Čakša:** Tas jau bija vēlāk?

**A. Ludboržs:** Jā, jā.

**V. Čakša:** Nu, divi zirgi, tad jau pavisam tukšinieki jūs nebijāt.

**A. Ludboržs:** Nē, nē.

**V. Čakša:** A cik gotiņu?

**A. Ludboržs:** Astoņas.

**V. Čakša:** Nu, labi, jā, tas nozīmē, iedomājieties, cik laukos jāstrādā, lai astoņas gotiņas pabarotu.

**A. Ludboržs:** Nu, nē! Katram jau savs darbiņš.

**V. Čakša:** Nu, jā, kādi tad bija tie pienākumi?

**A. Ludboržs:** Es jau, piemēram, es neesmu ganos gājis, es tikai saimnieks biju. Brālis ar māsu – tie nu pagatīja kādreiz. A tā jau palaiž pa vaļai vai piesietas.

**V. Čakša:** A saki, lūdzu, kā bija ar svētkiem? Ikdienā tas ir darbs – saistīts ar zemes apstrādāšanu, ar lopu kopšanu. A kādus svētkus jūs varbūt atceraties no bērnības ģimenē? Vai tur, teiksim, dzimšanas dienas vai kādas, nu, gadskārtas, ieražu svētkus, vai kapu svētkus svinējāt?

**A. Ludboržs:** Dzimšanas dienas svinēja, kā parasti, Lieldienas, Jāņi un 18. novembris noteikti tika svinēts, un karogi izcelti. Kā saka, un viss šitas.

**V. Čakša:** Arī lauku ciematos karogus izkāra?

**A. Ludboržs:** Jā, karogus lika. Mums bija savi karogi, un mēs savu dzimteni cienījām, un, un visiem bija karogi uzlikti.

**V. Čakša:** Nautrēnu pusē tātad. A, nu, tādus privātos svētkus, piemēram, ģimenē dzimšanas dienas, kā jūs atzīmējāt?

**A. Ludboržs:** Dzimšanas dienas svinējām, jā.

**V. Čakša:** Nu, bet kāda bija kārtība, kādas dāvanas? Ko uz galda lika?

**A. Ludboržs:** Oi, nē, dāvanās tur jau parasti sagatavoja kaut ko. Ziniet, kā klāj laukos galdus – viss tas bija, galdi noklāti, kā saka. Netrūka nekas, ja. Mums bija pietiekoši viss kas. I bekoni bija, ko nodevām, i cukurbietes audzējām, jā, un linus audzējām, ko nodevām, bet viss tas pietika mums.

**V. Čakša:** Bet bērniem kā dāvanu tādu nebija?

**A. Ludboržs:** Dāvanas kā tādas neatceros, ja kaut kas man kaut ko lielu būtu uzdāvinājis. Atnāca, apsveica, kā saka. Kaut ko iedod, bet tas tāds ziniet.

**V. Čakša:** Grāmatu, bildītes?

**A. Ludboržs:** Jā.

**V. Čakša:** Kūka izcepta, pīrāgs?



**A. Ludboržs:** Jā.

**R. Igoveņš:** Sakiet, lūdzu, cukurgailīšu nebija jūsu laikā?

**A. Ludboržs:** Bija, jā!

**V. Čakša:** Veikalā, ja?

**A. Ludboržs:** Un ta vēl bija šitais te – lielais cukurs.

**V. Čakša:** Gabalā?

**A. Ludboržs:** Nē, šitādos te stieņos, ja, un ta viņš bija tāds kā zilgans ar balto. Un ta man krustmāte vienreiz piemostas. Braucis žīds – Berka bija, kas lasīja lupatas. Ta pie mums viņš gulēja. Tam Berkam baigā bārda un tās ūsas. Un tas, nu, tu man iedod buču, es tev iedošu cukuru! Bet tā saka, ka mums kauns paskaņties, šis sēž uz ceļa, pašķir tikai to bārdū un bučo to Berku nost par to cukura gabalu. A ko, jānopelna ir.

**V. Čakša:** Konfekšu nebija?

**A. Ludboržs:** Nu, jā. Bija, bet nevarēja jau iegādāties. Nebija tās naudas tik daudz.

**V. Čakša:** Tad cukurs bija konfekšu vietā?

**A. Ludboržs:** Jā.

**V. Čakša:** Un no tā gabala bija jānošķel? Bieži vien ar cirvīti pa tādām gabaliņam?

**A. Ludboržs:** Jā, pareizi.

**V. Čakša:** Nu, un tad par kopējām, teiksim, visa ciema tradīcijām pastāstiet. Jūs teicāt, Jāņi, Lieldienas, tas bija tikai ģimenē vai tomēr kopā?

**A. Ludboržs:** Nē. kopīgās.

**V. Čakša:** Nu, varbūt kādu epizodi, kas palikusi prātā, pastāstiet, lūdzu.

**A. Ludboržs:** Kā lai jums izstāsta?! Tas bija diezgan daudz, kā kurā reizē. Citreiz mēs turpat uz kalna, mēs tur – zeme tā iet lejā un atkal otrajā kalnā, tur, kas uz Jermāniem iet. Nu, un kaut kur uz kalna uztaisām, paceļam rumbu augšā, ja. Un tad sanāk visa jaunatne un visi ve (nepabeidza vārdu), tur nebija starpība, mums visi gāja, kurš kustējās.

**V. Čakša:** Jūs zināt, kas ir rumba?

**J. Kiselevskis:** Es – nē!

**V. Čakša:** *Ahā!* Tātad garā, garā kārtī ratu riteņa vidējā daļa, to piepildīja ar darvu...

**A. Ludboržs:** Jā, to piepildīja ar (nepabeidza sakāmo).

**V. Čakša:** Kā liela, liela lāpa, iztālēm varēja redzēt!

**A. Ludboržs:** Vēl ungunskuru uzkāra blakus, pāri lekt, *vot*, šitas te.

Nu, tas, tas bija kopējais. Kopējā sajūta.

**V. Čakša:** Jā, bet tālu varēja redzēt, pilnīgi skaidrs, kurā ciemā, kur ir sanākuši.

**A. Ludboržs:** Jā, tur vienā, tur otrā ciemā skaties. *Vot*, tur un tur viscaur uzcelts. Strodu kalnā, tur atkal uzcēla. Tur, tur viscauri bija tiem Jāņiem.

**V. Čakša:** Ko dziedāja?

**A. Ludboržs:** Vairāk jau Jāņu dziesmas, bet dziedāja arī visādas citas, piemēram, par karavīriem...

**L. Sondore:** Jūs bijāt armijā?

**A. Ludboržs:** O, mīļais mans, man dienēt neiznāca! Es, jāsaka, man tā četrdesmit *mmmm*..... 1946. gadā es aizgāju uz lauksaimniecības tehnikumu Malnavā mācīties. Livzinieku pamatskola jau beigta, un aizgāju es tur mācīties. Ta kolhoza vēl nebija. Es vienu gadu tur nomācījos, un mamma teica: “Nē, dēliņ, ej mājās! Pietiek tev, ja. Man zeme ir jāapstrādā.” Ko viņa viena pati var izdarīt? Un tā es pārnācu mājās. Brālis man mācījās Nautrēnu vidusskolā, *mmm*, kā saka tur. Nu, un tur man visi kaimiņi, visi tur mācījās. Un, kā saka, un tur nodibināja pretpadomju organizāciju „Latgales vanagi”. Ja, jūs tādu esat dzirdējuši?

**V. Čakša:** Nu, es esmu, viņi droši vien, ka nē.

**A. Ludboržs:** *Vot*, te viņi ir viena daļa (rāda bildi).

**V. Čakša:** Latgales vanagi?

**A. Ludboržs:** Pretpadomju organizācija „Latgales vanagi”. Un mums bija, man bija gadu 17, teiksim, tādi jaunāki, brālis bija, visi šitie te. Nu, un, kā saka, mēs bijām pretpadomju organizācija „Latgales vanagi” – Ziemeļlatgales partizānu apvienības rezerves grupa.

**V. Čakša:** Kā jūs nodibinājāt sakarus ar partizāniem?

**A. Ludboržs:** Tūlītās. Un, un šitas tika organizēts no partizāniem, cik es sapratu. Nautrēnu vidusskolas Zemitāna grupa. Te jau man jārāda šitās grāmatas. Te ir teiksim, tūlīt (meklē grāmatā), a, *vot*, šitas te ir Zemitāns, kas bija Ruskulovas un Nomednes mežu komandieris, ja, šitas te (rāda), un šitie visi puiši man pazīstami. Un viņi nodibināja tos jauniešus, kā saka, un es pats zvērestu nodevu zem Latvijas sarkanbaltsarkanā karoga un, un ... automātu uz krūtīm un, un pēc tam nodots zvērests, un viss kas, ja. Kā saka, a zvērests bija. Varbūt jūs kurš varat izlasīt? Lai es neboksterēju. *Vot*, šeitān te ir... *vot*, šitas te (rāda grāmatā). Izlasi šito gabalu.

**L. Sondore:** No 1947. gada aprīļa līdz 1947. gada maijam Nautrēnu vidusskolā un tās apkārtnē darbojās pret okupantiem vērsta jauniešu

nacionāli slepena patriotiskā pretpadomju organizācija „Latgales vanagi”.

**V. Čakša:** Droši vien tur apakšā jālasa?

**L. Sondore:** Ā... Tev nebūs aizmirst, šo?

**A. Ludboržs:** Nē, nē, tālāk lasi, *vot*, šitas te man liekas.

**V. Čakša:** Manuprāt, dokuments tas nav.

**L. Sondore:** Nē, šeit vienkārši nosaukti uzvārdi ... tālāk.

**V. Čakša:** Tas nozīmē, ka otrā pusē to būtību mēs izlasīsim, bet pašu tekstu....

**L. Sondore:** Ā, re kur ir! [lasa]

Dieva un sarkanbaltsarkanā karoga priekšā apsolos cīnīties par Latvijas neatkarību un pret nīstamajiem Latvijas okupantiem. Nežēlot savus spēkus un, ja būs vajadzīgs, atdot arī savu dzīvību par Latvijas brīvību. Ar šādu zvērestu 1946. gadā savu darbību pretpadomju organizācija „Latgales vanagi” apliecināja Nautrēnu vidusskolā 10. –12. klašu skolēni.

**A. Ludboržs:** Jā.

**V. Čakša:** Cik jūsu bija?

**A. Ludboržs:** Nu, bija vairāk nekā 40, bet mēs jau nedrīkstējām zināt viens otru, kā saka. Mēs drīkstējām zināt, teiksim, viens aizmugurē, viens... Sadarbības laikā mēs jau zinājām, ja. Un, kā saka, sadarbība bija ļoti laba, kamēr nodevējs tika iekšā, tādu atsūtīja. Tad jau viņi nevarēja zināt neko. Te, te ir visi tie puīši, ko mēs zinājām (rāda foto) un tad [19]49. gadā tur sākās aresti. Lielākā daļa aizgāja pie partizāniem, pie saviem, kā saka, uzreiz aizgāja mežā iekšā, un mūs vienu daļu arestēja, ja. Un [19]49. gadā 30. aprīlī pulksten piecos no rīta mēs vēl ar brāli gulējām gultā, čekisti piecēla, ciems bija aplenkts, un biju jau arestēts un atvests uz šejieni, uz Rēzekni. Nu, un ta mani te pirmajā dienā neko. Tas bija 31. aprīlis, un otrā rītā bija svētki tur komunistiem, un apmēram pēc vieniem attaisa tās durvis vaļā, mēs bijām tur tādā pagrabiņā sabāzti iekšā, un parādīja uz manis ar pirkstu, nu, mani aizveda. Un tur, laikam, tie čekisti bija izrāvuši pavairāk drusku. Sāka pratināt, viens ar automātu stāv klāt, un es krievu valodu neviena vārda nesapratu. Tur pie mums krievu nav tajā vidū. Un tad sapratu tikai to, a, viņi nemaz šitam netic, nemaz. To es sapratu, jo viņu valodā jau bija *čangal*. *Čangal*, to es sapratu. Jā, vairāk es neko nesapratu. Un ta mani sita tā, ka es zaudēju samaņu, nokritu no krēsla, tad aplēja ar ūdeni, piecēla un sita vēl, un tā reizes trīs, vēl tā. Un trešo reizi es pamodos, kad šitā te biju sarāvies, jā [rāda], un, un čekista zābaki tie spīdīgie pa sāniem daudzīja, bet man jau vairāk nesāpēja, saprotiet?!

Ko es jums vēl gribētu izstāstīt?! Pirms šitā te tas bija [19]48. gadā, es jau darbojos tajā organizācijā, un tad, ziniet, kādreiz uz laukiem taisīja tās večerinkas. Ja, jūs zināt, tad jaunieši kā jūs, mēs tagad, man bija jau 16, 17 gadu gandrīz. Nu, un tad mēs jau gājām, bet es, kad nodzīvoju līdz 27 gadi, vēl es nevienu meiteni pat nobuļojis. Es nezināju, kas tas tāds ir, ja! O, un, ziniet, ko es jums gribu pastāstīt?! Kā tas gadās. [19]48. gadā to pirms Ziemassvētkiem sarīkoja vienā sādžā, otrā, trešā, un tad bija Bliseņos tur sarīkots. A man tāds Jānis Vanags bija draudziņš, mēs viena gada dzimuši, kopā auguši, kopā gājām. Nu, un tā večerinka beidzās, a viņam tāda jauna Anniņa par brūti bija, bija jau kādreiz pavadījis. Tur nekas nenotika viņiem, ja. Nu, un viņš, a tur tāda Moņa tur upes malā pie Ičas dzīvoja, a tā viņai iet līdz. Tas pieiet pie manis, mani nesauca tad Antons, bet Toņiks. Saka: “Nu, pavadi tu tur to Moņīti, lai nenāk!” Domāju, tagad vēl divi ar pusi kilometri jāiet, lai viņu pavadītu. Nu, ka draugs prasa, ta jau jāiet. Jānis ar savu Anniņu aiziet pa priekšu, es ar to Moņu eju no pakaļas, abi divi aizgājām tur... Jānis aiziet tur augšā, tur Jaundzeņos bija tādas pie mežiņa mūra kūts, tur viņš jau laikam bija bijis. A mēs ar to Moņu paliekam, a nakts bija skaidra, skaidra. Visas debesis un zvaigznes, ziniet, kā pirms Ziemassvētkiem – neviena mākoņa, pa sniega virsu nesa. Varēja iet pa sniega virsu. Un tagad es staigāju ar to Moņīti, nu, ko darīt. Viņa saka: “Oi, man tētis pa dibenu sados! Jāiet uz mājām!” A viņai turpat Ičas malā, turpat ir māja. Es saku: “Nu, tak ej!” Tā aizgāja projām, un es pagriezos, tad biju uz kalna uz Ruskulovas pusi starp austrumiem un rietumiem. Es skatos – Dievs mīļais, žēlīgais, tās debesis veras, tās zvaigznes vaļā... Visas tās zvaigznes uz abām pusēm – šitā te [rāda] iet vaļā. A es ar tādu baigo, es baznīcas korī dziedāju, man mamma dziedāja korī. Nu, un tagad tās debesis atvērās, a tur tas kosmos vēr zilāks, ja. Nav nevienas zvaigznes, nekā nav, un izveidojās krusts liels, ja.. Un pie krusta piesists Pestītājs, kur naglas bija un asinis notek, un es redzēju tā, kā jūs tagad. Un tikai nesapratu vienu – vienā pusē tāds kā papardes krūmiņš un otrā. Un es ar tādu brīnumu tagad skatos uz to Pestītāju, ziniet, ka es ticīgs cilvēks esmu, gribēju mesties ceļos. Nē, domāju, jāpaskatās, varbūt tas Jānis atnāk. Pagriezos – nav Jāņa. Griežos atpakaļ, skatos tās debesis šitā te veras ciet. Aizveras, atkal zvaigznes spīd, atkal viss tā, kā vajag. Nu, un tagad pēc kādām minūtēm trim atnāk Jānis. Es saku: “Jāni, tu neko neredzēji?” “Nē! A kas, tu dzēris esi?” Es saku: “Nē!” Viņš: “Kas tev? Moņeite iedeva kaut ko izdzert?” Atbildu: „Nē, mīļais!”

Tagad saprotu, ka tad, redziet, parādīja man to moku ceļu, kā saka, ko es izgāju. Astoni gadi, kā saka, esmu visus lāģerus izgājis un čekas pagrabus, un visas vietas, ja. Tātad Dieviņš ir, un viņš man parādīja, ka es tomēr izdzīvošu.

**V. Čakša:** Vai kāds vēl no tās apkaimes – Nautrēnos vai Rogovkā – to parādību redzēja?

**A. Ludboržs:** Nē, nē, nekas šito nav redzējis.

**V. Čakša:** Nu, bet jūs jau bijāt kopā ar citiem partizāniem, arī vēl kāds izdzīvoja, kāpēc tad redzējāt tikai jūs un neviens cits?

**A. Ludboržs:** Nezinu.

**V. Čakša:** Vai jūs ar tiem draugiem runājāt par to?

**A. Ludboržs:** Jā, es esmu stāstījis, runājis.

**V. Čakša:** Neviens nav neko tādu redzējis?

**A. Ludboržs:** Paga, man tak žurnāls ir, šitas te! Tur par mums ir rakstīts.

**V. Čakša:** Labāk jau pats pastāstiet, mums ir interesanti klausīties. Studentiem droši vien arī ir kas jautājums.

**R. Igovens:** Pajautāšu par ieročiem. Protams, ja drīkstu zināt, kur jūs ņemāt tos ieročus?

**A. Ludboržs:** Jau nebija tā, kā jūs domājat, kad mēs šāvām...

**R. Igovens:** Nē, nē, es saprotu...

**A. Ludboržs:** Atvainojiet, bet jūs domājat sarkanos bandītus! Kad bija recidīvisti iesviesti iekšā, ja, un ko piegādāja no Padomju Savienības. No gaisa, un apgādāja ar produktiem un ieročiem. bet mums, šitiem partizāniem, nebija nekas. Mums vajadzēja pašiem meklēt.

**V. Čakša:** Kad rādījāt attēlu, tur bijāt ar ieročiem rokās.

**A. Ludboržs:** Pareizi.

**V. Čakša:** Tāpēc viņš arī jautā par ieročiem.

**A. Ludboržs:** Pareizi, tie bija, kā jau kara laikā, zinājām vietas, kur pēc kara mētājās. Vai, teiksim, pats Zemitāns, kurš atnācis no armijas ar savu automātu, saprotiet!? Viņu iesauca padomju armijā, un viņš ar vēl vienu draugu...

**R. Igoveņš:** Bet pārsvarā tie bija padomju ieroči?

**A. Ludboržs:** Jā, padomju, kā kuram, vācu arī bija, ko atrada, tas bija.

**V. Čakša:** Bet, papildinot to jautājumu, kādas epizodes no tās partizānu cīņas un, teiksim, kādu operāciju sīkāk varētu raksturot?

**A. Ludboržs:** Oi, kā jums pateikt, mēs operācijās nekur daudz nepiedalījāmies, ja. Mēs dzīvojām starp visiem, kā saka, savējiem, un, kā

čekisti teica: Jūs tak esat briesmīgāki kā bandīti! Mēs zinām, kur bandītus meklēt, bet jūs starp mums staigājat un darāt visus nelāga darbus.”

**V. Čakša:** Nu, bet kādus konkrēti jūs, kādus pasākumus, ko veicāt varat minēt? Jūs esat organizācija, jums ir mērķis cīnīties...

**A. Ludboržs:** Pareizi.

**V. Čakša:** Cīnīties pret sarkanajiem, pret padomju tā laika varu... Lūdzu, pastāstiet par kādu pasākumu, lai viņiem [studentiem] rodas priekšstats.

**A. Ludboržs:** Nu, teiksim, mēs rakstījām un izlīmējām proklamācijas. Teiksim, vācām ieročus, kurus, *vo!*, teiksim es pats braucu aiz Ludzas, kur fronte gāja pāri. Tad ieročus nodevām partizāniem. Tika turēti sakari, sākot no Nautrēniem, mums bija ciešie sakari ar Zemitāna grupu, šitas, kas Ruskulovas mežā... Kalvenē, kur aiz kalna septiņi bunkuri. No turienes ...Tilžas... uz Stampaku purvu, kā saka, kurš šitais viss bija vienā organizācijā.

**V. Čakša:** Purvā taču bija nozīmīgi partizānu spēki?!

**A. Ludboržs:** Jā, pa 24 bunkuri. Pat baznīca sava bija, viss bija.

**V. Čakša:** Nu, jā, bet tās proklamācijas, uzturējāt sakarus ar partizāniem, ieročus vācāt, bet vēl kādu notikumu? Ko jūs rakstījāt proklamācijās?

**A. Ludboržs:** Lai nepadodas! Nu, ko lai jums pasaka, šeitān te man ir....

**V. Čakša:** Nē, nu, grāmatu mēs pēc tam izskatīsim. Mums jau tā dzīvā atmiņa, jūsu stāstītais vairāk interesē.

**A. Ludboržs:** Nu, vienīgais, kas bija [19]49. gadā, kad bija jau izvešanas, un tad taisījās otrreiz izvest no Nautrēnu puses, jā. Un ta mūsu vidū čekisti sauca tā – бандитский край. Tātad, un tai dienā, kad bija tā otrā, mūsu Greiss Jānis, parādīšu, kurš tas ir [rāda fotogrāfijā]. Mūsu Greiss Jānis strādāja par sekretāru Nautrēnu ciema padomē. Kur tad viņš ir? Ā, *vo* kur! *Vo!*, šitas te strādāja par sekretāru. Viņš nozaga tos visus sarakstus un, kā saka... nevarēja dabūt. A, mēs bijām, sākot no pašas Rogovkas, pie grants bedrēm, kas iet uz pašu Ruskulovas mežu, tas ceļš, kas projām uz turieni, bija viss nolikts ar ložmetējiem.

**V. Čakša:** Tā bija jūsu akcija?

**A. Ludboržs:** Jā, ja viņi būtu, tālāk bija aiz Livzinieku krustojuma līdz Ruskolovai, viss ceļš bija ar partizāniem aplenkts, ja. Un, ja viņi būtu iebrāukuši, tur no viņiem nebūtu palicis nekas. Jau, redziet, čekai bija zināms, un viņi neieradās. Nebrauca tai vietā vairāk.

**V. Čakša:** Sakiet, jūs arestēja [19]49. gada aprīlī, bet izvešana jau bija martā?

**A. Ludboržs:** [19]49. gada 30. aprīlī mūs arestēja. A martā bija pirmās izvešanas, a pēc tam taisījās uzreiz otrās izvešanas būt.

**V. Čakša:** Tātad pirmajā jūs nepaņēma?

**A. Ludboržs:** Otrajās, jā!

**V. Čakša:** Un, un tas bija par to, ka jūs organizējāt uzbrukumu?

**A. Ludboržs:** Es nē. Partizāni organizēja.

**V. Čakša:** Partizāni organizēja, pretošanās kustības dalībnieki piedalījās, varbūt tāpēc jūs arī arestēja?

**A. Ludboržs:** Jā! Nu, arestēja, teiksim, vispār Nautrēnu skolā, kur iefiltrēja to vienu nodevēju, kas dabūja zināt, kas tie tādi „Latgales vanagi”, un visu izstāstīja čekai, un tad tik sākās aresti.

**V. Čakša:** Sakiet, lūdzu, šai organizācijai „Latgales vanagi” bija sava dokumentācija, protokoli, saraksti?

**A. Ludboržs:** Jā.

**V. Čakša:** Tas ir Nautrēnu muzejā tagad? Vai nav?

**A. Ludboržs:** Daļa ir Nautrēnu [vidusskolas] muzejā, tikai tur nav tie visi dokumenti. Bija tāda piena kanna, un, kad nāca aresti, tie puīši, kas aizbēga mežā, viņu aiznesa un apraka mežā. Bet tagad tur ir aizaudzis, kā saka, es tur nebiju klāt un nezinu. Tur bija Jerumāns, un Jermacāns bija, un Brasla Kazimirs, kas tur bija, apraka. Un tagad viņus nevar atrast, kur tas ir, tas mežs ir izaudzis un, staigā, ar ko tu gribi, un nekas neko nevar dabūt rokā.

**V. Čakša:** Nu, jā, jā.

**A. Ludboržs:** Un mūs ir palikuši četri vēl dzīvi tikai no šītiem visiem.

**V. Čakša:** Sakiet, Antoniņa Brasla arī bija saistīta ar šo kustību?

**A. Ludboržs:** Nē, viņa bija saistīta ar partizāniem, ar Latgales vanagiem viņai nebija sakara.

**V. Čakša:** Vienkārši uzvārds tāds pats.

**A. Ludboržs:** Nu, tas, kā saka, ir tai vienā pašā grupējumā, ja. Un viņa bija tās puses.

**V. Čakša:** A viņa ir jūsu kluba biedrs vai nē?

**A. Ludboržs:** Ir, jā. Bet viņa man teica, es viņai teicu: “Antoņin, varbūt kaut kad vajadzētu pastāstīt kaut ko?” Viņa atteicās un nekādas intervijas negrib dot.

**V. Čakša:** Nu, viņa jau ir ļoti daudz intervēta. Katrā gadījumā man tā teica Rīgas intervētāji. Pat viņas koordinātes man savulaik atstāja, man mājās ir saglabājusies Māras Zirņītes rakstītā zīmīte ar Antoņinas Braslas adresi. Tas bija jau ļoti sen. Varbūt vēl kādu epizodi pastāstīsiet?



Piemēram, meitenes, cik aktīvas viņas bija tajā pretošanās kustībā?

**A. Ludboržs:** Meitenes bija visaktīvākās! Jermacāne Anna, šitā te uzblieza [sit ar dūri pa galdu], kad viņu notiesāja uz 25 gadiem. Viņai tur čekā Rīgā, akurāt, spriedumu nolasīja, bet viņa saka: “Bet tiesājiet tagad mūs, mēs tiesāsim jūs!” Un tad neizturēja tas tiesnesis, kā grieza kulaku uz galda! Tintes pudele turpatās bija blakām, un vēl tur sekretāre rakstīja, un tā tinte izgāzās un pa to visu viņas protokolu. Meitenes mums bija, te jau varat viņas redzēt (rāda uz fotoattēlu).

**V. Čakša:** Skaidrs! Tāpēc es arī jau jautāju, tomēr skatoties puisi ir vairāk.

**A. Ludboržs:** Jā, jā. Ne visas viņas jau te bija, te mēs tikai viena daļa esam.

**V. Čakša:** Un cik aptuveni no jums zināmajiem aktīvistiem vēl šodien dzīvi? Visi taču neizturēja...

**A. Ludboržs:** Es esmu dzīvs, man brālis dzīvs. Tad Odumāns vēl ir dzīvs, Krišāns. Un vēl viens Viļānos dzīvs ir.

**V. Čakša:** Nu, 5 vai 6, vairāk nav?

**A. Ludboržs:** Jā. Vairāk nav.

**V. Čakša:** Un no grāmatas – cik no viņiem ir dalījušies ar atmiņām? Nezināt?

**A. Ludboržs:** Nē, nu tur jau vispārējs raksts tajā grāmatā ir par visiem.

**V. Čakša:** Vai principā kāds students ir rakstījis pētījumu par Latgales vanagiem, piemēram, no Nautrēnu puses? Citādi ar laiku visi piemirsīs, īpaši, ja neviens nav tā konkrēti un izvērsti to lietu papētījis un aprakstījis.

**A. Ludboržs:** Nu, ja. Tur vienīgais daļu varat dabūt, bet neko daudz nedabūs, tāpēc, ka tie dokumenti, kā saka, tur aizgāja.

**V. Čakša:** Nē, mums jau taisni atmiņas vajadzētu, jo, piemēram, šī meitene varētu izvēlēties tieši šo problēmu un izpētīt vienu konkrētu grupu no Latgales vanagu pretošanās kustības. Cik vēl ir pieejami kustības dalībnieki, mēs varētu visus nointervēt? Laika gaitā pagūs daudz izdarīt, jo šie studenti ir no pirmā kursa, viņiem trīs gadi jāstudē... Šogad izvēlēties tematu un rakstīs pirmo studiju darbu. Varbūt vēl parunāsim?

**A. Ludboržs:** Jā, labprāt!

**V. Čakša:** Sākumā jūs teicāt tā, ka Nautrēnu skolā nemācījāties, jo aizgājāt uz Malnavu. A, kā jūs tad ar viņiem [kustības dalībniekiem] sadarbojāties? Vai caur savu brāli, kurš mācījās Nautrēnu vidusskolā?

**A. Ludboržs:** Jā, caur brāli. Brālis un Jerumāns, tas mans kaimiņš. Jā,

un Jermacāns, man visi šitie pazīstami, kas mācījās ar mani Livzinieku pamatskolā.

**V. Čakša:** Jūs apmēram bijāt viena vecuma?

**A. Ludboržs:** Jā, visi mēs bijām viena vecuma. Tā apmēram 18, 17, 16 gadu, ja.

**V. Čakša:** Tad jums bija vairāk, jau 20!

**A. Ludboržs:** Nē, 20 man nebija.

**V. Čakša:** Nu [19]49. [g.], kad izsūtīja. Praktiski nepilni 20.

**A. Ludboržs:** Jā.

**V. Čakša:** Tagad varbūt par skolām kaut ko pastāstiet? Par Livzinieku pamatskolu negribat pastāstīt? Par skolotājiem varbūt, kādu atceraties? Bērnība, kādi nedarbi jums palikuši prātā?

**A. Ludboržs:** Bet tagad jums skolotājiem nav nemaz tiesību darīt tā, kā mums bija, ja.

**V. Čakša:** Mēs jau arī nedarām.

**A. Ludboržs:** Tagad jau jūs nevarat uz bērna... Kāpēc es šito runāju? Man, teiksim, mana tante Kuldīgā skolā strādāja par direktori, un viņa jau no Ulmaņa laikiem skolotāja, ja. Un ta viņa, kad atbrauc, stāsta man, kā agrāk varēja aiz auss saplēst, nolikt kaktā. Es pats esmu stāvējis. Staigājis veselu nedēļu ar izgrieztām kabatām un aizšūts baltiem diegiem tikai tāpēc, ka man rokas bija kabatās, kad no tualetes gāju. Pārzinis Tutīņš to redzēja un izgriezta kabatas, un aizšuva tās baltiem diegiem. Un tā man vajadzēja staigāt visu nedēļu.

**V. Čakša:** Ko pēc tam?

**A. Ludboržs:** Nu, pēc tam atārdīja nost, bet ta es pa šodien dienai rokas kabatās nenēsāju.

**V. Čakša:** Tātad – tāds etiķetes jautājums, ka jau neļauj rokas kabatās turēt. A, blēņas, kādas bērnībā blēņas darījāt?

**J. Kiseļevskis:** Kādu logu izsitāt?

**A. Ludboržs:** Ko ta, ko ta?

**J. Kiseļevskis:** Logu izsitāt?

**A. Ludboržs:** Nu, nē! Ko jūs smejaties, lai kādu sistu, kaut ko laužu?!?

**V. Čakša:** Logu, kādreiz tur bumbu spēlējot?

**A. Ludboržs:** Nē, nē, nē! Mums bija futbola, volejbola laukums, un, kā saka, to mēs spēlējām, tas bija tālāk pāri ceļam. Turpat pie skolas.

**V. Čakša:** A, ābolos negājāt kaimiņu dārzos?

**A. Ludboržs:** Āboļus zagti?

**V. Čakša:** Jā.

**A. Ludboržs:** Vai tad tu vari paiet garām, pašam bija desmit ābeles, un citā reizē salasāmies šitā te, aizejam pie Zlidnes, tur garšīgāki viņam, jā, un aizejam un pieraujam tur. Jā, nu kā!

**V. Čakša:** Tāpat kā mūsdienās nekas nav mainījies. Tā ir mūžīga vajadzība...

**A. Ludboržs:** Jā, tas ir tā, ziniet, kurš nav izskaužams.

**V. Čakša:** Nedarbus neatceraties, bijāt ļoti labs puika, tad varbūt vairāk par tām proklamācijām?

**A. Ludboržs:** Paga, paga, drusku par skolu! Vienreiz bija tā – tāds Kostja, no Vilkadubiēšiem viņš gāja. Viņš tāds kā *huļigaška* bija. Puiši sadomāja viņu iekautīt drusku par šito. Un es tai kompānijā biju. Tagad aizejam pie lčas upes, pie tilta puiši sāka to Kostju sist, zini! Nu es skatos – tur tāds dēļa gabals, es tagad ar to dēļa gabalu, tas Kostja nogāzts, pa dibenu viņam sadevu. Rītā tad visa skola sasaukta, un, un skolotāja Gutiniece, man liekas... Visus pēc mātes, pēc tēva aizdzina! Tagad es sēdu. Antons bija? Meitenes visas saka, ka nē, nebija. Tā es paliku, viens pats sēdēdams, bet lai gan es ar dēli iesitu tam...

**V. Čakša:** Bet neatzināties?

**A. Ludboržs:** Meitenes mani aizstāvēja visas, kā saka.

**V. Čakša:** Tagad jau droši vien tādā situācijā būtu ar kājām spārdījuši.

**A. Ludboržs:** Nē, nē, ar kājām nespārdīja!

**V. Čakša:** Nē! Es saku mūsdienās.

**A. Ludboržs:** Mums jau bija tās finiera somas iztaisītas. Ne tā, kā jūs tagad, kā ar kupri staigājat lielām somām uz muguras. Ziniet, ar to pašu no kalniņa nobraucām uz dibena, un ar to pašu nesām grāmatas.

**V. Čakša:** Līgiņ, vēl varam runāt?

**L. Sondore:** Nu, vēl kādas 10 minūtes.

**A. Ludboržs:** Vai tu trakums! Nu, bet mēs nekur netiekam.

**V. Čakša:** Tāpēc mēs nāksim vēlreiz. Jā, jo viņiem ir jābūt atpakaļ uz nākamo nodarbību, kavēt nedrīkst. Tāpēc pēdējais jautājums par tām proklamācijām, mums tas ir svarīgi. Lūdzu, pastāstiet, kā jūs rakstījāt, kāds bija papīrs, vai tas bija no skolas burtnīcas, vai pirkāt speciāli? Gatavās proklamācijas kaut kur līmējāt vai rokās likāt, kabatās? Ar tinti rakstījāt, ar zīmuli vai ķīmisko zīmuli?

**A. Ludboržs:** Tas bija tā. Rakstījām, tie.. Greizs Jānis un pārējie, kā saka, kas bija beiguši vidusskolu gandrīz. Tie jau arī rakstīja visas tā proklamācijas. Izplatījām mēs visi, un kā mēs viņas aiznesām... Pie staba,

pie visām vietām izlīmējām, kur tik iespējams.

**V. Čakša:** Galvenokārt līmējāt?

**A. Ludboržs:** Līmējām, jā.

**V. Čakša:** A rokrakstu izmainīja?

**A. Ludboržs:** Kas?

**V. Čakša:** Tie rakstītāji! Jo, ja man, piemēram, kā skolotājai atnestu proklamācijas, es uzreiz pateiktu – rakstījis Jānis pirmais, Jānis otrais...

**A. Ludboržs:** Bet tur jau viņi mēģināja rakstīt tādā kā drukā.

**V. Čakša:** Kāds jums bija tas rakstāmais? Tanī laikā jau pildspalvu nebija.

**A. Ludboržs:** Kas atrada flomāsteri vai zīmuli, vienalga ko, kā saka.

**V. Čakša:** Ķīmiskais zīmulis?

**A. Ludboržs:** Jā, ķīmiskais zīmulis.

**V. Čakša:** Kuru mutē bija jāpamērcē? [Studentiem] Tādu jūs, laikam, arī nezināt. Pamērcē, tad tas rakstītais koši, koši violets.

**R. Igoveņš:** Tā kā mēs esam Latgalē, cik es saprotu, jūs runājat arī latgaliski?

**A. Ludboržs:** Jā, runāju.

**R. Igoveņš:** Vai nākamajā intervijā runāsim savā valodā?

**A. Ludboržs:** Jā, labprāt!

**V. Čakša:** Tagad teiksim paldies par sarunu! Ar jūsu atļauju mēs pēc kāda laika atkal atnāksim, jo ļoti gribētos nointervēt visus Rēzeknes Politiski represēto kluba biedrus.

**A. Ludboržs:** Līdz šim pilsētā par mums neviens gan nelikās ne zinīs. Domāju, ka daudzi no represētajiem cilvēkiem labprāt dalīsies atmiņās.

**V. Čakša un studenti:** Uz redzēšanos! Mēs noteikti nāksim atkal!

**RTA-MV/Pr-AL 3. Sondore, Līga (2014). Intervija ar Antonu Ludboržu.**

Rēzekne, 3. janvārī.

Sarunas ilgums – 48 min. 33 sek. (11 lp.).

**L. Sondore:** Labdien! Es kā studente pētu *Latgales vanagu darbības liecības, tāpēc lūdzu jūs dalīties atmiņās par Nautrēnu skolēnu darbību šajā pretpadomju organizācijā.*

**A. Ludboržs:** Nu, nu, ar ko lai iesāk tagad?! Nu, pirmais būs, nu, 1947. gadā es satikos ar saviem draugiem un iestājos pretpadomju organizācijā „Latgales vanagi”. Man tad bija kaut kur 17 vai 18 gadi. Tur visi tādi jaunieši bija.

**L. Sondore:** Kā jūs uzzinājāt par to?

**A. Ludboržs:** Nu, mani visi draugi un pazīstamie zināja, tad arī paaicināja, lai es iestājos. Un tā es satikos tur. Nu, ta jau tās visas darbības tur notika. Sakari ar partizāniem, sanāksmes, mēs jau nebijām tādi, kā tagad valdība, kas lokās un klanās. Mēs jau zinājām, kur ejam un kas mums draud, nāves sods un viss tas bija, ja, bet mēs jau nebaidījāmies neko. Mēs mīlējām savu zemi, savu dzimteni, savu tautu. Tā mēs aizstāvējāmies, kā prazdami tajā laikā. Vācām ieročus, ziniet, kā pēc kara visās vietās bija.

**L. Sondore:** Ieročus pa ceļmalām vācāt?

**A. Ludboržs:** Nē, ieroči pie cilvēkiem bija pazīstamiem.

**L. Sondore:** Un cilvēki tā vienkārši jums atdeva ieročus?

**A. Ludboržs:** Jā, jā! Dažus ieročus paturējām arī sev. Mēs jau skaitījāmies nevis vienkārši, bet mēs jau bijām Ziemeļlatgales partizāņu apvienības rezerves grupa. Teiksim, būtu karš, kā mēs cerējām, ka nāks angļi un amerikāņi atbrīvot Latviju, ja, un ta jau mums bija savs uzdevums. Mūs jau komandēja Ziemeļlatgales partizāņu apvienība. Mums jau bija savi vadītāji, un viss tur, Jermāns Aleksandrs bija vadītājs, Jermacāns bija sekretārs, teiksim.

**L. Sondore:** Iepriekšējā reizē par to nedaudz runājām, bet vēlējos pajautāt, kā jūs sazinājāties?

**A. Ludboržs:** Sazinājāmies ar zīmītēm. Tās zīmītes vairāk es nēsāju. Teiksim, man pirmā zīmīte bija ar Zemitāna grupu, tas ir, Ruskulovas mežos, un mums tieši savai priekšniecībai, kas tad uzticējās man, un es nesu, teiksim, uz Kalvedī, ja esat tādu dzirdējusi. Kādreiz tur sādža trīs mežu vidū bija. Kalvenē sādža „Mellupi”. Tur, kā saka, zīmīte man ielikta pazolē vai kaut kur nobāzta, tad es neskatos nemaz, kas tur ir rakstīts. Es

nemaz nedrīkstēju to lasīt.

**L. Sondore:** Jūs nekad nelasījāt to, ko nesāt?

**A. Ludboržs:** Nē, nē! Mēs tādi cilvēki, ja vārds bija dots, tad tas ir svētāks par visu.

**L. Sondore:** Gadījās tā, ka, nesot zīmīti, jūs kāds apstādina un pārbauda?

**A. Ludboržs:** Tūlīt es izstāstīšu. Es nesu uz Kalveni, un tad tur jau un citreiz citi tur stāsta tādi, zini, kas ir lielmaņi, viņi lielās vienkārši. Tur bija partizāņu bunkuri aiz Kalvenes, aiz Kalvenes kalna bija septiņi, un šinī pusē bija vēl trīs, bet es nevienu reizi netiku tur ielaists iekšā. Tikai pie sakarniekiem. Atnāku tur, izņemu savu zīmīti, atdodu, atnāk partizāni, kādi trīs četri cilvēki, un izprašņā, kā saka, mani par visu, kas notiek un kā. Pasaka, kas darāms, lai es nododu savai vadībai, un atdod zīmīti, kas tur rakstīts, to es nezinu. Un ta iedod viņi man to zīmīti un tad es nesu, un atdodu saviem, teiksim, Jermānam, kas bija mans kaimiņš. Nu, tas tā, tā darbība ir tāda. A vienreiz bija, kā es teicu, tur ir tāds lielais mežs, sākot no Kāres, Zirņu sala, Ruskulovas meži, nu, Nomednes meži. Pa Nomednes mežiem es tur pa taciņām gāju. Vienreiz es eju tagad, un jau no turienes, ziniet, kā puišļa gados mulķības pēc paņēmis pistoli biju līdzī. Ja man nebūtu pistoles, es varētu droši iet. Es eju tagad pa to taku un klausos, kaut kur sāk krieviski runāties. A es eju taisni virsū, ziniet. Es apstājos un skatos – divi krievi saiet kopā, karavīri, ja, un aizdedz pīpes, un sāk pīpēt. Es aiz paeglītes aizkritu un šitā te, ziniet. Ja viņi nebūtu sarunājušies, es būtu tieši rokās iegājis. Nu, nezinu, kā būtu bijis.

**L. Sondore:** Bet pistole no kurienes jums bija, jūs, kad vācāt ieročus, nebijāt nodevis?

**A. Ludboržs:** Nē, es nesu jau atpakaļ zīmīti, no turienes jau gāju. Saprotiet, un šitā, ka par ieroci prasāt, tas bija pastāvīgais, tikai mēs nedrīkstējām viņus mājās turēt.

**L. Sondore:** Kādreiz gadījās, ka mājas pārbaudīja?

**A. Ludboržs:** Nē, nē! Neviens jau nezināja par šito. Mums bija sava slepenība, kā saka. Mēs tikai trīs drīkstējām zināt viens otru un vairāk neko. Pat daudzi biedri varbūt, ko es šodien varbūt nezinu, kas mums bija. Mēs kaut kas ir bijis pāri četrdesmit, es jau zināju tikai kādi divdesmit septiņi. Pēdējā laikā, ko mēs sarunājām, ka tur pie Nautrēnu skolas pieminēkli uzcēlām. Tad vēl viena daļa dzīvi bija, ja. Tagad mēs jau esam palikuši tikai seši cilvēki. Ne seši, bet var teikt pat četri.

**L. Sondore:** Lūdzu, pastāstiet vēl kādu notikumu no tā laika, kad bijāt šajā kustībā „Latgales vanagi”!

**A. Ludboržs:** Nu, šitā te, teiksim, kur izvešana. Es jau, teiksim, jums stāstīju par tām izvešanām. Mēs jau dzīvojām tāpat, kā jūs dzīvojat starp tiem krieviem. Kā čekisti teica: „Ka jūs esat desmit reizes negantāki, kā tie bandīti! Tā kā bandītus zinām, kur ķert, a jūs darāt savus darbus, ja.” Tad tas izmeklētājs Ragušins man teica: „Jūs vajadzētu nošaut, bet tagad nāves sods ir atcelts, ja.” Tas jau bija vēlāk. Bet mēs savu darījām, ko varējām, to darījām. Un nebaidījāties neviena.

**L. Sondore:** Iepriekšējā intervijā jūs minējāt, ka skolā tika iefiltrēts nodevējs. Pastāstiet par to sīkāk?

**A. Ludboržs:** Tur atnāca uz Nautrēnu skolu Boņi (nepabeidza vārdu) – Boņuks i Boņuks, jā, viņu sauca. Nu, un viņš tāds baigi draudzīgs ar visiem, un, kā saka, un viņš iefiltrējās iekšā, un tā jau bija dabūjis zināt visu šito te, nodot. Tad jau skolā sākās aresti. Pirmie aresti bija četrdesmit astotajā gadā.

**L. Sondore:** Kuri bija tie, kurus pirmos arestēja?

**A. Ludboržs:** Vieni no pirmajiem, kurus arestēja, bija tāds Ludboržu Jānis, tad vēl tur no skolām diezgan daudz arestēja, bet Jermacāns un viena daļa aizbēga mežā pie partizāniem, tāpēc ka, kā mums bija, mēs jau savi uzreiz skaitījāties. Un, redz, mēs domājām, cik laimīgi tie cilvēki, kas aizbēga mežā, bet mums te lāgerī jācieš un čekas pagrabi jāaiziet. Bet, redziet – mēs vēl dzīvi, a viņi sen krituši. Tie visi krita, kas cīnījās partizāņu rindās. Un, un 45. vai 48. gadā bija skolā, nu, pirmie, ziniet, tagad jau tas atmiņas zudums ir, kā saka, drusku, ja, un tur neko nevar darīt. Un tad mūs arestēja 49. gadā, 30. aprīlī, kā tagad atceros, pulksten piecos no rīta. Mēs vēl ar brāli vienā gultā gulējām. Ta jau ziniet, mēs vēl tik tādi puīšeļi tik bijām, un piecēla no rīta un tad dzina visus kopā, viss ciems bija aplenkts. Rancānu sādža, ja jūs esat dzirdējusi. *Vot*, un aplenkta bija visa, un ta jau mūs cēla augšā. Atveda vaļējā mašīnā uz Rogovku, tad mēs tur stāvējām kādas stundas divas. Un tad aizveda uz Rēzekni. Tas bija 30. aprīlis. Nu, tad pirmā maija svētki, mūs jau lika mierā. Mēs tur bijām kaut kādi septiņi vai astoņi arestēti. Un atveda un iebāza tādā čekas boksā. Man liekas, ka bija milicijā, šeitā te laida mūs iekšā. Nu, un tur tāda čekistu ķēde gar vienu, gar otru pusi, visi ar vaļējiem durkļiem mūs, tos puīšeļus, laiž pa vidam iekšā. Te jau pa nakti bija miers. Boksā tajā pagulējām. Un tad vienā reizē attaisās tās kameras durvis, un, un viens ar automātu stāv, viens, un skatījās, skatījās un ar pirkstu uz mani parādīja. Tad atveda mani



pratināt. A tur jau, ziniet, pēc parādes kaut kas pēc vieniem tas bija jau laiks, jau, laikam, iedzēris tas čekists arī bija, un tad, ziniet, es tajā laikā krievu valodā nepratu neviena vārda. Un viņš man prasa kaut ko, un es nezinu, ko atbildēt. To es sapratu, jo bija *Čangal*. A vairāk es ne vārda nesapratu. Un ta viņi (rāda uz sevis) man te bija tā mati, ta viņi saņēma ar roku un ar kanti man sita pa kaklu, kamēr es nokritu no krēsla, samaņu zaudēju vienreiz, tad otrreiz, tad beigās man dabūja tādu poli par tulku, un, un tad to knapi varēja saprast, ko viņš tur runā latviski, kā saka, nu, varēja jau vismaz daļēji tikt galā, un ta mani sita, spārdīja kājām. Un trešo reizi, ā, un vienu reizi ta mani ar ūdeni aplēja, atsēdināja uz krēsla, un trešo reizi, kad biju nokritis zemē es sarāvies, kājas sarautas un vairāk nesāpēja, tikai redzēju, kā spīdīgie zābaki man sit pa sāniem. Ziniet, vairāk nesāpēja. Pēdējais, ko es atceros, man bija pārlicies pāri un halāts baltais mugurā un čekista forma apakšā taustīja man pulsu, un tad sagrāba aiz rokām – aiz vienas šitā te (rāda) un tad aiz otras, divatā sagrāba, aizvilka un iemeta pie citiem. “Visiem tā būs! tā pateica.

**L. Sondore:** Jūs ilgi turēja tajā telpā?

**A. Ludboržs:** Tajā telpā nē. Ta mani aizveda uz šito, uz cietumu pie tīrgus. Tur es biju. Tagad tur jau nav vairāk, ziniet, pretī baznīcai. Un tur es sēdēju. Un tur vismaz tā nežēlīgi nesita, pratināt jau nopratināja, jā. Un prasīja visu, un ta mūs ar melno *voronku* ta kādā piektajā maijā vai sestajā, neatceros vairāk to datumu, aizveda uz Rīgu, uz Stabu ielu.

**L. Sondore:** Atvainojiet, ka pārtraucu, bet es gribētu precizēt par to poļu tulku. Kad jums viņu atveda un viņš tulkoja, ko jums tieši jautāja?

**A. Ludboržs:** Lai es izstāstu par bandītiem un visu. Es teicu, ka es nesastāvēju, neko nezinu, un viss. Es baigi noliedzos, jā, bet man jau bija tāda – ja es kaut ko esmu solījis, tātad es nevienu nenodošu. Un, un, kā saka, mani tikai tāpēc spārdīja kājām, bet es teicu, ka es neesmu bijis, neesmu sastāvējis, es nezinu neko, viss. Un šitā te, un tad jau uzrakstīja tur, laikam, apsūdzību un aizveda uz Rīgu uz Stabu ielu. Un tad interesanti Stabu ielā, tur iebraucot, ziniet, tā čekas māja tur, nu, un tad pagalmā, kad iebrauc iekšā, attaisījās aizmugures durvis, izveda mani ārā. Es neatceros, kas man rokās bija. Kaut kāda paciņa man bija, drēbes, man liekas, kaut kādas bija. Nu, un, un tagad tur sēdēja tāda krievu sieviete melnā šinelītī, un tad tur bija tāda kā dēļu, kā tualete tāda būda. Nu, un viņa teica: “Atstāj tās mantas un ej iekšā tur tajā būdā!” Nu, es iegāju iekšā, a tur šitā te taisni stāvēt, ne apsēsties, neko nevar. Es nevaru saprast, kas par lietu, es tā stāvu, stāvu, un es tik brīnos, ka tā tur tāds lodziņš ar stiklu, tā sieviete

visu laiku uz mani skatās. Es nevarēju saprast, kas, un beigās man tā palika slikti, ka es sāku slīdēt uz leju, ja. Viņa atrāva durvis lejā un izrādās, ka tur ir kādi 700 kw – tāda lampa virsū man, karsēja galvu. Saprotiet, jā?! Un ta es izgāzos ārā. Nu, un tad mani aizveda lejā pagrabā un otrajā vai ceturtajā vieninieku kamerā mani iebāza tur iekšā, tur man bija tā, *aa*, tūlīt pateikšu, tas ir, četri soļi garumā un divi ar pusi platumā – tāda kamera tikai un tad ventilācijas lūka augšā, un tikai viena tāda lāviņa, uz kuras varēja apgulties. Un es tādā tur nobiju divi mēneši. Sauca pratināt visu laiku, tāds izmeklētājs bija Ragušins, krievs, un man bija židiete tulce tāda. Nu, kā viņai uzvārds, nezinu, es neprasīju vairāk neko. Un tad es nobiju tur tajā vieniniekā divi mēneši. Pa naktīm sauca pratināt un paprasa divus vārdus, bet es neatzinos, neteicu neko. Tad jau viņš man beigās teica, ka visi ir jau atzinušie un bez manis viņš nevarēja nobeigt to lietu. Kā saka, nodot tiesai viņš nevarēja. Un es neatzinos. Un es līdz pēdējam, un ta viņš izdomāja to, vienā reizē viņš man saka: “Ja es atsaukšu tavu brāli uz konfrontāciju?” Tas ir, nu, kā, tu zini, kas ir konfrontācija?

**L. Sondore:** Jā, zinu.

**A. Ludboržs:** Brāli atved, nopratina, un brālis jau bija atzinies, un viņš kā puisēls bija, 16 gadu puika. Vienā reizē izsauc mani, un ieiet brālis, viņš man tagad prasa: “Pazīsti?” Es saku: “Jā, mans brālis.” Nu, viņš prasa brālim: “Viņš bija?” “Jā!” viņš saka, “viņš bija. Un tad es pateicu tam Ragušinam, : “Nu, raksti, ko tu gribi, es tev parakstīšu to te, ja!” *Vot*, un šitā te pratināšanas bija visas. Kā saka, pa naktīm vairāk. Teiksim vienpadsmitos vai desmitos vakarā izsauc un rītā piecos tu tiec mājās, ja, kad tevi tikai uz kameru ieved pie citiem un, ja, un, *vot*, un tādas tās. Un tad, kad jau es biju atzinies tur, mums jau nebija tiesas. Šitan te uz vietas, bet mums jau bija troika tā saucamā krieviski Maskavā aizmuguriski. Nu, *vot*, kad es jau biju atzinies, atveda uz centrālcietumu – Rīgas centrālcietumu. Man liekas, man pirmais korpuss trīsdesmitā kamera vai tik nebija. Dod, Dieviņ, prātu! Bet man liekas, ka tā bija. Mēs bija kaut kādi astoņdesmit cilvēku jau. Ta jau visādi gāja, jau tad pie mums nekas nedrīkstēja atbraukt – ne mamma, nekas. Ta jau, kad beidzās viss, atļāva mammai atbraukt uz šejieni, ja. A es biju arestēts vienā kreklā, ja. Bet es tagad brīnos, kad es biju nesis to, kad to filmu taisīja, un es biju aizbraucis paskatīties tās vietas. Es domāju, kā es izturēju. Tur taču pagrabs, aukstums, un es vienā kreklā biju, bet dzīvs vēl pa šodien dienai. Un, un tur es tai vieniniekā. Kā saka, tad no turienes uz ceturto kameru aizveda. Jau mēs bijām astoņpadsmit cilvēki. Pie nošaušanas kameras tūlītās tur blakām, ja. Tur bijām četrpadsmit,

ta jau izsauc mani uz pratināšanu, teiksim, mums bija kā šitās te durvis (rāda uz durvīm) un, un tādas gultiņas, visas vajadzēja sacelt uz augšu pie sienas, nedrīkstēja gulēt pa dienu. A viena gultiņa šeitā te bija (rāda uz durvju pusi pie sienas) un tādi, kur es, kā sauca pa naktīm pratināt, tiem ļāva pagulēt. Paši staigā, un, zini, sargs jau tikai paskatās pa to actiņu, ja. Viņš jau neredz, ka tas, kas pa nakti pratināts, guļ. Un tad pamodina, ja, un šitā, *vot*, reizē, kad mani sauca par brāli uz konfrontāciju, tad bija tāpat – rausta mani aiz kājas un aizstājas priekšā, un čekists tur caur to mūķeni tur skatās – es šeitā te guļu, teiksim, un tā mēs darījām visi. Un tad jau pēc tam, kad biju atzinies, aizveda uz centrālcietumu, un tur jau bija astoņdesmit kaut kas vienā kamerā. Un ta mammai atļāva atbraukt pie manis. Un viņa man prasa: “Ko man vajagot?” Atsūtīja ziņu, kas man ir vajadzīgs. “Atved man kaut kādu žaketi vai, ko es saku, man nav nekas, ja. Es vienā kreklā esmu.” *Vot*, ta viņa atveda – uz tirgu aizgājusi, atveda čekistu formas šito te frenci ar visām pogām. A pie mums tur bija tāds čekists Lācis. Viņš vienmēr teica: “Es jūs aizsūtīšu pie baltajiem lāčiem!” Un, zini, uzsit katram pa plecu tā. Nu, un, un tagad man to frenci atsūtīja, zini, šitās te briesmas garām, pratināšanas, viss, liekas, tu jau pavisam laimīgs esi, ja. Un es tagad nostādu visus rindā uzvelku to frenci, ielieku spilvenu (viņam tāds vēderiņš bija), eju un katram piesitu šitā: “Es jūs aizsūtīšu pie baltajiem lāčiem, zini!” Un tagad tas sargs pa lūciņu skatās, johaidī, es spēlēju balto lāci! “Ah, tu vēl balto lāci spēlēsi? Uz karceri!” Labi, aizved uz karceri, a tur vietas nav, viss pārpildīts. Labi atved mani nost, nosēdina tualetē. Es ieeju tualetē un apstājos – tur viens ieslodzītais grīdu mazgā, es apsēdos tur uz loga un sāku kaut kādu dziesmu dziedāt. Un tagad šis: “Ah, tu vēl dziedāsi? A, nuka, maršs uz kameru!” Tā mani atveda (smejas).

Tās tādas epizodes ir. Nu, ta pagāja kāds, kāds mēnesis varbūt, nepateikšu pat, un sadalīja un salādēja vagonos visus. Un ta kur kuro. Brālis, teiksim, Vorkutā bija, jā, bet es biju Džeskasgānā.

Es biju, man bija numurs SS-70017. Mēs numuru nēsājām šeitā te (rāda uz sevis). Ar krievu s, strīpiņa un 70017. Uz muguras un šitās te bikses. Uz labās kājas šeitā te tas numurs bija. Nebija uzvārda, mēs nedrīkstējām sarakstīties, ne ar mums. Bija stingrais režīms. Nedrīkstējām sarakstīties ne ar vienu, ne vēstuli sūtīt, neko, un neviens mājās neko nezināja, vai es dzīvs, vai mēs miruši, vai kur mēs esam. Nu, un tur bija tāda (smaga nopūta) 200–250 gramu maizīte. Melnā maize bija. Un cik var izdzīvot ar tādu? Un tajā darbā dzen. Bet, ā, bija interesanta pirmā

reize, kad tur kādreiz bija bijuši, tajā lāģerī bijuši zagļi visādi, ziniet varbūt *butaviki*, krieviski saucamie zagļi, bandīti un visvisādi, bet tagad atveda šitos te politiskos... Tur bija tādi kulturāli, izglītoti, arī ar visaugstāko izglītību. Un tad interesanti par pirmo nakti, pirmā nakts, man liekas, tā bija. Tur bija izbalsinātas tās barakas, nāras tās divstāvu. Un es gulēju pirmajā stāvā kreisajā pusē pie durvīm, un, un tagad blaktis kā mežs iet pa sienu visas, visu laiku staigā, puīši pat lika, dabūja ūdeni, noliek matraci un aplej ar ūdeni, lai tās blaktis netiek virsū, bet viņas vienalga krīt virsū. Un es tajā naktī gulēt nevarēju, tās blaktis iet, un es šitā griezoz un uz vēdera gūlos, kura iet, es to nospiedu tai vietā. Johaidī, ziniet, rītā, kad attaisījās tās kameras durvis vaļā, visa siena manā vietā bija sarkana ar to blaktīm piespaidīta. Tā baraka tikko izbalsināta, mani kā sagrāba aiz krāgas sargs: “Tūlīt uz karceri!” Bet tas brigadieris, kuru es biju nozīmēts darbā: “Lai labāk strādā!” Saka, tas būs labāk daudz. Tā es netiku cauri.

Pirmāk es strādāju, aizsūtīja mani uz *Karpinskij karjer* akmeņu lautzuvēm mašīnas lādēt un visu ko. Tad es tiku vēl darbnīcās, tur es strādāju. Nu, un, un beigās es tiku šahtā, 284 m zem zemes. Kapara rūdu, tā saucamais urbējs tas, kas izrok to tuneli visu. *Vot*, un tur es nostrādāju līdz pašai atbrīvošanai. Kad Staļina nāve bija 56, gadā, tas bija, bija 56. gads. Ja, Staļina nāve, vai 54.?

**L. Sondore:** Īsti neatceros, kurā gadā tas bija.

**A. Ludboržs:** Piecdesmit sestais, laikam. Un tur es nostrādāju. Es skaitījos labākais urbējs, ta man bija divi mācekļi. Visu laiku 284 m, ziniet. Bet, ja ņem šito te, teiksim, cik mani Dievs ir glābis no nāves, tās ir briesmu lietas. Ziniet, kad es jūsu gados biju, domāju, ka sagādīšanās, bet tas tā nav. Es jums, laikam, stāstīju par šito, kā debesis atvērās?

**L. Sondore:** Jā.

**A. Ludbaržs:** Un no tā sākot. Tad tur šahtā man bija tā, ka vienā reizē man vajadzēja iet tur otrajā maiņā strādāt. Man pulksten trijos bija jābrauc uz šahtu, jāiet, mūs jau neviens neveda, kājām dzina.

**L. Sondore:** Tālu tas bija?

**A. Ludboržs:** Kilometri trīs, laikam, no tās nodaļas. Un ta visus pa četri rindā sastādīja un *šagom marš*, un aiziet. Tajā dienā es paēdu pusdienas, man tik slikti palika, ka es nezināju, ko. Man trijos jābrauc. Un man tik slikti palikās, ka es nezinu, nezinu, eju, un visa tā zeme līgojas. Aizgāju pie tāda Valodjas feldšera, ieliku termometru, paskatījās, vienreiz domāja, ka es simulēju, negribu darbā iet. Otrreiz ielika, pat divus salika. A man izrādās 39 pāri temperatūra. Un nevarēju es braukt, aizgāja, tam

naradčikam pateica tas darbu vadītājs. Pateica, ka es nevaru, un, ko manā vietā aizsūtīja, to es nezinu. Es paliku izgulēties, kā saka, un tie divdesmit četri cilvēki, kas sakāpa tai liftā iekšā tajā kļētņā tā saucamajā krieviski. *Vot*, viņi ielaidās 80 m, vajag 280 m, un viņiem pārtrūka trose. Un tad tie 204 m viņš gāja, kā saka, to svaru, un apakšā tādi dzelzs kulaki, un ko viņa apakšā nosēžas, tur ūdens mārciņš tāds, kur satek ūdens. 24 kubikmetri stundā viņš tek iekšā. Nu, un tā notrūka, un viņi visi bija beigti un samalti. Teica, kad taustījuši ta, kā salmi tie kauliņi. Un, redziet, es vēl šodien te sēžu un runājos. Un nākamajā rītā man temperatūras nav. Rītā es esmu vesels. Saprotiet, kā es esmu izglābts?! Šitā te, ziniet! Bet tas nav vienkārši. Dievs ir, un viņš visu laiku tevi vada tavā dzīvē.

Otrs gadījums atkal bija tajā pašā šahtā. Nedrīkstēja, kā saka, iebraukt bez kaskas, tā saucamā bruņu cepure vai *šahтира*. Nelaida iekšā nemaz, nu, un mēs parasti aizbraucam tur lejā, mēs viņu nometam, viņa tāda neērta. Un mēs uzmaucam ziemas cepurīti, kā karavīriem, viņa tāda viegla un labi staigāt pa to šahtu. Nu, un, kā saka, dari visus savus darbus. Bet tajā dienā es braucu iekšā un pa to pašu, ko es izurbis, to garo *štreku*! Ko es izsitis, tuneli, kā saka, apakšā. Un es eju un visu laiku skatos, liekas, ka pie tiem griestiem tāds akmens, ko nebiju pamanījis, vēl kaut kas tāds interesants. Un es visu laiku kaut kāda bijība, tādas bailes vienkārši, ja. Un tad es savelku tās savas šļūtenes, visu urbu sev to tālāk. Tur bija pa divi, pa trīs metri jāizurbj caurumi divi. Tur bija divpadsmitās kategorijas akmens. Sākot no 6.–12. kategorijai. Nu, un tai dienā es visu laiku skatos, man liekas, ka kaut kas mani biedē. Kā krakšķētu kaut kas, ziniet, baigi nelabi. Un ta man palika četri pa pusmetram caurumiņi grīdai, lai līdzieni norautu grīdu. Es izdzenu vienu, otru, un ta jau mums bija šitā *ten* aparāts, nevis ar plecu, kā mums agrāk, bet ar hidraulisko *stoiku*, jaunākais, ja. Un es tā noliku dēli un visu laiku es uz tiem griestiem skatos. Palika man vēl viens caurums, un es šito, un mums tur bija tālāk pie *zumfs*, kur lifts ielaižas iekšā, 34 kubikmetri ūdens, bet to nevar dzert, tikai vienā vietā bija dzeramais ūdens. Nu, un ta es tā skatos, pieturu ar roku to aparātu, viņš strādā. Pēc tam es atlaižu roku, pieturu ar kāju viņu, redzu, viņš strādā. Domāju aiziešu padzeršu *zumfā*. Es atgāju, nu, varbūt kā līdz mūsu durvīm (rāda) tur, kur jūs iekšā gājāt. Kā gāzās iekšā, ne mana perforatora, ne manas, ne visi tie *šlangi*, baigais putekļu mākonis, un tagad es pagriezies, tur puīši sāka skriet, tur tāds moldovs, viņš bļauj: “*Антошку убил!*” A es no pretējās puses izeju, tak viņi neticēja, tausta mani ar rokām. “*Антошка – это ты?*” Es saku: “Jā, tas esmu es!” Jā! Bet, redziet, atkal es esmu

pēdējā momentā, kā saka, izglābts. Mēs nekur nevaram bez Dieva ziņas, nekas nenotiek! Bet es nemūžam nenodzīvotu, teiksim, piecas reizes, esmu bada nāvē miris, piecas reizes. Tur bija 150 gramu maizītes *sutkā*. Zupa skaitījās visādi borščī, bet tur viens ūdens, kā saka, ja. Viena kāposta lapiņa uz bļodas. Ūdeni, ka tev iedod. Un, pateicoties maniem jaunības gadiem, man organisms arī labs, baigi daudz tur mira, katru dienu nesa ārā. Mani aizved, kad es vairāk paiet nevaru, bet baigi interesanti, kad skaties uz visiem, kad ziniet, kad cilvēks tur novājšis no bada, tās acis platās, iekritušie vaigi. Ta bija tā kā skelets, ziniet (rāda uz sevi), šeitā te gaļas vairāk nav. Ziniet, kā skelets! Un tad tu par viņu smaidi, bet pats sevi jau neredzi. Un ved tevi uz rokām uz to boksu uz *papravku*. Tad tur jau drusku labāk pabaroja. Kā saka, divas nedēļas tevi tur paturēja un pateicoties – Mežalds Roberts tāds bija par felčeri tai boksa, viņš bija rēzeknietis. Un ta viņš man kādreiz tās suslika gaļas, ziniet, tā kā žurka tāda sakaltēta, atnes man zem halāta pabāzis: “Zēniņ, ēd tā, lai neviens neredzētu!” *Vot*, tā viņš mani glāba vienmēr, ja. Kā saka, pateicoties tam cilvēkam, es ātrāk tiku. Un tad tu izej no tā boksa pat spīdīgs, tāds apaļš palicis. Ziniet, jau kārtīgi atkal darbā. Tur jau bija no visas pasaules cilvēki, tikai politiskie, kā jau es jums uzreiz teicu, tādi izaudzināti, ar izglītību visi bija, jā. No Liepājas bija tur tāds Ozols Osīts mazais, bija 35. vai 34. gadā dzimis, vēl jaunāks par mani. Un vienā reizē mani ved šitā te zem rokām uz to boksu *popravki*, un tas Osīts pieiet klāt man: “Antiņ, apsveicu ar svētkiem!” Es tāds pacēlos, paskatījos uz viņu. “Ā, tu nezini, kas šodien par svētkiem? Kāds tu latvietis?!” Kad es izgāju, ta es viņam izstāstīju, ka parunāt es vairāk nevarēju. Kā saka, man jau nemaz muti negribējās vērt vaļā. Tas bija 18. novembris – Latvijas dzimšanas svētki. Nu, *vot*, šitā te bija, tāda dzīve tā pagājusi.

Un, *vot*, kad šitais Staļins nomira, ta jau mūs drusku labāk sāka barot, dot auzu putru, uz ko es līdz šodien dienai nevaru paskatīties. Liek katru dienu. Un, un tad 56. gadā... Kurš ta maijs bija? Piektais? Nē, piektajā es jau, laikam, uz mājām izbraucu. Nu, vienu vārdu sakot, tas bija maijā, kad sākās atbrīvošana mūs no lāģera, ja. Un tagad vienā tai dienā, akurāt, nu, kā tiesa bija paredzēta. Veda visus uz Džeskažgānu, un tur bija, kā saka, sabraukuši tie no Maskavas ģenerāli, pulkveži un visvisādi, ziniet. Un atnāk pie manis kapteinis viens, viņš saka: “Jūs varat latviski pārtulkot?” Es pats latvietis, kāpēc lai es nepārtulkotu, ja?! Un es tiku par tulku. Aizved mani uz Džeskažgānu, es pieciem vai, ka tik tagad nesamelot, sešiem iztulkoju. Nu, un beigās jau tagad mana kārta, iceju iekšā. A tur

tāds ģenerālis jokains bija ar ūsām, tas (klusums, jo sarunas laikā ienāk cita persona kaut ko paņemt)...

“Nu, puisel, ko tu izdarīji?” Mani nesauca par vīrieti, bet *pacan* un *pacan* (krieviski), ja šitas ten. “Puisel, ko izdarīji?” Nē, viņš ieiet iekšā un saka: “О, наш переводчик! Nu puisel, ko izdarīji?” Neko neizdarīju. Un viņš škurstīja, škurstīja, *voť*, tāda bieza (rāda ar rokām) visa tā grāmata, mana lieta tā. “Nē, tā jau nav, ka tu neko neizdarīji!” Ja, ta es neko. “Nu, kur tu brauksi, kad mēs tevi atbrīvosim?” Es saku: “Tikai uz savu dzimteni!” A tas kapteinis sēdēja, a tur jau vajadzēja tā – viņi atbrīvoja, ja, pieci gadi palikt kaut kur citā valstī. Kā saka, vai Kazahstānā, vai kaut kur pieci gadi. Viņš saka: “A, ja mēs tevi nelaidīsim?” Tas kapteinis saka. Es tā padomāju: “A, es vienalga aizmukšu!” Ģenerālis baigi sāka smieties: “Hy, правильно пацан говарит! Пусть домой едит!” Un ta, redz, atkal man Dieva palīgs – pa taisno uz mājām atbraucu, kā saka.

**L. Sondore:** Atceraties to dienu, kad iebraucāt Latvijā?

**A. Ludboržs:** Kas?

**L. Sondore:** To dienu, kad Latvijā iebraucāt?

**A. Ludboržs:** Jā!

**L. Sondore:** Kāda bija tā diena – saulaina, lietaina?

**A. Ludboržs:** Bija tādi reti mākoņi, kad es Rēzeknē izkāpu uz perona, ziniet, ārā. Kad es braucu no Maskavas, ziniet, mani tās pavadones visu laiku sauca par *пацан*, puisel, ziniet, ja. Viņas mani pavadīja līdz Rīgas stacijai. Ziniet, man jau vajadzēja pārsēsties un to biļeti kompostrēt. Un šitā te un... Kad braucām uz mājām, pavadīja līdz pat Rīgas stacijai. Rēzeknē es izkāpu uz perona, staigāju, un es nezinu, ziniet, kā lai es tagad uz mājām tieku. Vēl jau pāri trīsdesmit kilometriem, un es jau nezinu, kā autobusi iet, kā kas. Pa to peronu staigāt arī, zini. No kurienes tu esi? No ieslodzījuma. Un ta bija otrs – a mēs no milicijas. Neatceros, kā es mājās tiku.

Man liekas līdz Mežvidiem es atbraucu ar vilcienu, un tad es aizgāju uz to Rēzekne I, un tad tur ar zirgu braucu. Neatceros, kā vairāk, ja. Ar zirgu atbraucu tur. Un tad es satiku kaut ko vienu, un tad es aizsūtīju vienu, lai mammai pasaka, lai nebūtu tāds liels uztraukums. Tad jau brālis bija, a viņš jau bija palaists uz mājām kā nepilngadīgais. Viņus jau ātrāk palaida. Viņš jau bija dabūjis tuberkulozi, un viss.

Atbraucu mājās, tur bija kolhozs “Liesma”. Un ko es tagad vairāk varu darīt mājās, esmu atbraucis. Man bija visas specialitātes, kā saka. Es i šoferis, elektrometinātājs es, i virpotājs, es viss pēc kārtas. Es visus



kursus, kā tik pēc Staļina nāves, kā tik sākās kursi, es visu laiku tos kursus izmantoju. Visas aplicības un viss man ir. Nu, un tagad atbraucu kolhozā aiz mūsu mājām, tieši manā mājā bija tieši kolhoza kantors ierīkots tajā galā, kur mana māja. Es *izfīrēju* viņus laukā. Vienkārši pateicu – vācieties! Tā ir mana dzimtā māja, un es nekur neiešu. Viņi tur strādā, es uztaisīju širmu un palieku tur. Šitā te, ta mani tur paņēma kolhozā par traktoristu. Es tur pastrādāju. A tad tur tāds Rancāns Pēteris. Aiz Rogovkas tur tāda skola ir, ja esat dzirdējusi. Nu, a viņiem vajadzīgs kurinātājs un speciālists, kā saka, kas visu zina. A mammai bij pazīstams tas kolhoza priekšsēdētājs, un tad viņa aizgāja tur, sarunāja. Kā saka, varēšu iet tai skolā strādāt par saimniecības daļas vadītāju. Labi, mani jau tur paņēma, sāku kurināt, elektrību darbināt, bija tāda stacijiņa maza, kuru es darbināju. Un malku griezu un visiem un direktoram baigi patika mans darbs. Viss, ja, nebiju precējies, neko. Vienā reizē man jau bija mašīna, iegādājās ķēvi tādu lielo, melno, Biruta viņu sauca. Un es redzu Bambalīte, kas ar mani Livzinieku pamatskolā mācījās, skrien, rokas sizdama. Es domāju, kas ta Bambalītei, a viņa jau par skolotāju strādā. Tas direktora vietnieks un Bambalīte – tie, ar ko es pamatskolā kopā mācījos. “Toņik, tevi grib aizsūtīt atpakaļ!” Antons es krustīts tikai. “Un tevi grib aizsūtīt atpakaļ!” Vot, bija sasaukta partijas sekretāru visa šitā te. Visus skolotājus, visus. Un, redz, ka zvēru turot sev pie sirds, ka es esot izplatījis proklamācijas. Es nebiju nekādas proklamācijas taisījis. Nekur, neko. Es saku: “Bambalīt, mīļā, es tikko no lāģera atnācis, kādas mulķības tu runā?!” “Nē, nē! Viņi teica, ka tu esi izdarījis!” Un satiek mani direktors, viņš saka: “Tev tomēr, laikam, nevarēs pie mums strādāt. Tādiem kā tu skolā nedrīkst strādāt!” Labi. Un ta vienā reizē pēc kādām dienām četrām piecām atbrauc izglītības ministrs. Direktors saka: “Tu aizej, parunā ar ministru!” Es ieeju iekšā, un šis tagad sēž tajā kabinetā un paskatījās man caur pieri. Es saku: “Man tāda lieta.” “Āaa, tādu skandālu uztaisījāt pa visu republiku, bet arī Maskavā! Jūs tādi šādi!” Lasīja, lasīja man morāli. Beigās: “Labi, ej, strādā!” A direktors jau aiz durvīm gaida. “Nu, ko teica?” “Teica, ka es varu strādāt.” Nu, labi, ta es aizgāju. Pēc tam direktors aiziet pie viņa. Ar laiku satiek mani direktors un saka, ka nav vēlams, lai es šeit paliktu. Un ta mani reizes četras uz Ludzu sauca tur rakstīt ar roku, tad aizbraucu uz Baltinavas MTS, tur es nostrādāju, kamēr MTS likvidējās. Pārcēlos no Kārsavas uz Mežvidiem. Tā, redzat, šeit es esmu.

**L. Sondore:** Paldies par interviju!

**A. Ludboržs:** Lūdzu!

**RTA-MV/Pr-SZ 4.** Lopsa, Rasma (2014). **Staņislava Zīres dzīvesstāsts.** Viļāni, 12. janvārī.

Ieraksta laikā Staņislavam Zīrem ir pilni 93 gadi.

Intervijas ilgums – 30 min. 12 sek. (4 lp.).

Mana dzimšanas vieta ir Rēzeknes rajona Makašānu pagasta Kaulaču sādža. Bijusī, tagad, nu, mans brālis viens tikai ir palicis. Mācījies esmu Kļavu sešklasīgajā pamatskolā, tur tad netālu Kaulači, blakus Kļavu sādža bija. Man jāsāk ar to, kā mani mobilizēja [19]43.gadā armijā. Kad vācieši cieta sakāvi pie Staļingradas, viņi izsludināja mobilizāciju, kaut arī tas nebija likumīgi, bet, nu, tā tas notika, un es saņēmu pavēsti ierasties Daugavpils cietoksnī. Nu, un tur *mūsus* šķiroja. Leģionam tādus brašākos, ē, pretgaisa aizsardzībā atkal tādus mazāka auguma un arī izpalīgos darbos dažādos. Nu, es nebiju tāds izcils, mani iedalīja pretgaisa aizsardzībā. Vispirms bija apmācības Krievijas teritorijā, Pleskavā. Tad mani aizsūtīja uz Rīgu. Nu, tur es kādus deviņus mēnešus nokalpoju. Pēc tam mani aizsūtīja uz Tallinu apmaiņā pret vienu austrieti, ko veselības stāvokļa dēļ demobilizēja, norakstīja, kā pareizāk pateikt, mani vienu pašu aizsūtīja uz Tallinu. Tur [19]44. gada aprīlī bija bombardēšana, Rēzekni arī bombardēja tanī pat laikā. Tur jau bija savilkta smagā pretgaisa artilērija. Tur kādus četrus mēnešus nodienējām. Tad, kad krievi [19]44.gada vasarā lauzās no Lietuvas teritorijas uz Rīgu, tad mūs visus salādēja mašīnās, no Tallinas atveda uz Rīgu, no Rīgas uz Lietuvas pierobežu pie Biržiem. Tur jau *mūsus* izvietoja zemes pozīcijās. Faktiski nebija nekādu ierakumu – vienkārši atklātā laukā, labības tīrumos. Tur mēs cietām diezgan lielus zaudējumus. Krievi mūs apšaudīja ar mīnmetējiem. Tie ir tādi, kā lai nosauc, vieglie tādi, pa stobru met iekšā granātu, un tad tā lido. Kur nokrīt, tur visur zāli nopļauj. Nu, un pēc tām visām kaujām *mūsus* atveda uz Latvijas teritoriju pie Skaistkalnes un izvietoja atpūtā pa mājām. Un pēc *šitās*, pēc tās atpūtas, krievi tomēr mūs ielenca un mēs palikām krievu teritorijā. Nu, bet man gan bija doma nepadoties, slēpties un domāt par pretestības kustību, un tā es ar vietējo cilvēku atbalstu gāju uz mājām. Dabūju privātapģērbu, nu, arī zināmu daudzumu uztura un laidos kājām uz māju pusi. Nu, un pirmajā dienā tā spēcīgi nosoļoju, kaut kur 40 kilometrus, nu, pēc tās atpūtas bija spēks. Otrajā dienā kaut kur pie Sunākstes, tur ir tāds ceļš, iet pa mežu vairākus kilometrus. Man tagad zābaki maisiņā, basām kājām, lai vieglāk. Tagad es redzu, ka pajūgs pretim brauc, bet balts lakats, tā kā sievietē tur, nu, es

neņemu vērā, piebrauc tuvāk, izrādās, ka viņai aizmugurē vēl divi karavīri, krievi jau bez šaubām. Un tad jau bēgt tā kā par vēlu, kas būs, tas būs, es soļoju uz priekšu. Piebrauc tuvāk, viens nolēc no tās droškas uzreiz: „Стой, куда идёшь?” Nu, ko lai saku: “Uz mājām.” „У немца был?” „Ну, был”. Оружие где?” Sāk mani pratināt, kabatas pārbaudīt. O, zābaki, viņš saka. „Военные, неположено!” Tūlīt mauc manus zābakus krievs. A viņam tādi brezenta, tos noņem, lai es maucu. Bet man viņi negāja, nu, par maziem. „Ну, там дадут.” Aizvedīs mani uz štābu, tur jau iedos. Nu, i aizveda, aizmirsu to vietu, tur – kaut kur pie Lietuvas robežas Neretas tuvumā. Izrādās, tur jau vairāki savākti tādi vietējie izdzīvotāji. Otrajā dienā uz pratināšanu – kas tu esi, kur ej un tā. Nu, es stāstu, ka eju uz mājām. Un sāka vazāt no vienas vietas uz otru un arvien vairāk un vairāk to cilvēku. Savāca veselu ešelonu. I veda divas nedēļas. Tas bija [19]44. gada rudens. Aizveda uz Maskavas apgabalu Ļuberciem, tāda priekšpilsēta Maskavas. Izlādēja ārā, a tur jau sniegs uzkritis, un zeme sasalusi, a man basas kājas. Nu, un aizveda attiecīgajā vietā, kur jau mūs vajadzēja izvietot. A tur atkal nebija gatavi mūs uzņemt. Mēs tur varbūt stundas trīs stāvējām pie tiem vārtiem, un savas kājas tur jau brīžiem jutu, brīžiem nejutu. Beidzot saveda iekšā tādās tukšās barakās, uz dēļiem gulēšana, nebija nekādas veļas, nekā. Pēc kāda laika man pēc tās salšanas visapkārt tādi augoņi, ka es nevarēju bikses sapogāt, sāpēja, ar rokām jātur. Bet uz darbu sūtīja turpat, vagonu pielādēšana, izlādēšana. Bijušais mašīnbūves *zavod*. Bet jau pārvērsts kara vajadzībām, nu, un tā mocījies. Tas varbūt savā ziņā labi, ka uz āru tā slimība. Pēc gada sāka mūs laist aiz zonas uz darbiem, dažādi apkalpošanas darbi. Un es sāku domāt par mājās bēgšanu. Tās bija 45. gada beigas. Pasažieru vilciens bija no Maskavas tikai līdz Volokalamskai. Nu, četri puisi sarunājām, ka laižamies. No Maskavas elektriskais vilciens turpat blakus. Salīdām tajā elektriskajā vilcienā un uz Maskavu. Maskavā uz Rīgas staciju, a tur jau cilvēku pūlis. Cilvēki tur no laukiem brauca pēc maizes uz Maskavu. Nu, mēs tai pūlī iekšā, burzmā un vilcienā. Volokalamskā apstājās, tālāk neiet, es ievēroju, ka milicija jau visu pārbauda. Es nekāpu vis uz perona, bet uz otru pusi un starp vagoniem prom no stacijas. Un tā es soļoju pa sliedēm līdz spēku izsīkumam. Nokļuviu jau tajā bijušajā okupētajā zonā, kur stacijas jau kā tādas nebija, *zemļankas* bija. Redzu, ka stabā ir spuldze, ka tur jābūt stacijai. Soļoju, soļoju, beidzot sasniedzu es to *zemļanku*, tur izrādās divas saimniecītes. Man nav izejas, ir jāiet iekšā. Tomēr ziemas laiks, februāris. Eju iekšā. Man uzreiz: „Ты наверное сбежал?” “Nē!”

saku, “mani atbrīvoja. Es gribu līdz mājām dabūt apģērbu un apavus un tā.” „Uz kurieni tev vajag?” “Līdz Rēzeknei.” “Nu, sēdies!” Un uzreiz aizmigu. Un, zini, gods kam gods, pamodināja. Ne jau pasažieru, prečinieks kad gāja, tukši vagoni. Un tā es tukšā vagonā iekšā un tā līdz Rēzeknei. Kad tiku līdz Rēzeknei, man tā kā spēks radās, tad es brīžiem tā kā skriešus līdz mājām tiku. Māte ielaida nakts laikā, ar asarām un tā. Kā jau mājās, atkopos, bet sāka mani meklēt. Māte deva parakstu, ka es biju atbraucis, bet atkal aizbraucu. Nu, es vairs atklāti nevaru. Pievienojos pretestības kustībai. A tā jau tur bija mani skolas biedri, draugi un nedraugi arī. Un tā es līdz [19]46. gada rudenim atrados pretestības kustībā. Nu. un izrādās, ka radās tāds provokators, iesūtīts no čekas. Tur bija mums divi Purmaļi pēc uzvārdiem un viens viņa radnieks. Es to trešo Purmaļi nepazīnu. A radnieks pieņēma viņu grupā. A viņš pasūtīts ar uzdevumu, lai dabūtu *mūsus* rokā. Man par laimi es nebiju tanī brīdī tur grupā, kad viņš atveda tos čekistus. Bija atnesis spaini ar alu, lai puīši iedzer un atpūšas, a pats uzdevies par sargu. A viņš ne par sargu, bet paziņo čekistiem, lai brauc šurp. *Trijus* nošāva uz vietas, viens paspēja aizbēgt. Vienu paņēma dzīvu. Nu, es atkal kā zaķis. Pēc kāda laika divi puīši izdomā, ka nu ir ziema klāt, jāiet pieteikties brīvprātīgi, nav nekādas izejas. Par mani pastāstīja, ka es arī atbēdzis no *lāgera*. Un 13. decembrī atbrauc mani paņemt ciet, [19]46. gadā. Un uz Rēzekni, veselu mēnesi, nē, gadu turēja cietumā līdz tiesai. Un notiesāja uz 25 gadiem, kā tas tanī laikā bija modē. Aizveda atkal uz Rīgu, no visiem rajoniem organizēja ešelonu, aizveda uz Kirovas apgabalu, *Vetlag* saucamais. Un tur jau mēs kopā ar kriminālistiem uz meža darbiem. Līdz mežam kādi trīs kilometri, un sniegs līdz jostasvietai gandrīz. Pa trīs mēneši mani nodzina, es jau vairs nespēju aiziet līdz mežam. Un norakstīja atpūtā, tur zonā vajadzēja malku pienest, ūdeni. [19]49. gadā mūs atšķīra – politiskos no kriminālistiem. Un aizveda uz Irkutskas apgabalu *Taišet*. A tur jau cietuma režīms tāds bij. Numurus mums sadeva, logiem restes. Nomira Staļins, palika mums režīms vieglāks, noņēma numurus, restes, atļāva rakstīt sūdzības. Un es arī uzrakstīju – par ko man 25 gadi, tikai tā bēgšana faktiski. Un pēc kāda laika mani atveda uz Rīgu. Izmeklētājs prasa, cik ilgi tu sēdi. Nu jau desmit gadus. Nesaka vairs neko, bet man tāda sajūta, ka mani palaidīs, bet nekā. Atkal vagonā un atpakaļ uz *Taišet*. Nu, pagāja vēl laiks, izsauc mani turpat no darba. Paziņo, ka mans soda mērs ir tikai desmit gadi, bet esmu nosēdējis turpat vienpadsmit. „Соберайся с вещами!”, kā jau tas tāds teiciens un aiz zonas. Iedeva man biļeti līdz

Viļāniem. Man te radiniece strādāja. Vajadzēja, kur apmesties, jo manas mājas jau bija likvidētas. Tēvs agrāk paņemts, bet māte ar brāli – tie Omskas apgabalā. Atbraucu, dabūju pasi, dabūju darbu kā galdnieks pakalpojumu kombinātā, iepazīnos ar savu dāmu, apprecējos. Tagad, nezinu, gads pagāja, ne, sauc mani atkal uz miliciju. “Как ты сюда приехал?” pirmais jautājums. Es saku, ka termiņu nosēdēju un atbraucu. Nu, un tas priekšnieks saka: „Моё дело сообщить, а ты делай, как хочешь” – ka man jāatstāj Latvijas teritorija divu dienu laikā. Bet es domāju, nevar taču tas būt, man jau darbs, sieva. Augstākajā padomē toreiz tāds latvietis bija, Bērziņš ne Bērziņš, neatceros, tas mani pieņēma. Stāstu savas bēdas, bet viņš saka: “Mēs nevienam nesūtam un nevienam neatbrīvojam, tev jāiet drošības orgānos.” “Тепат blakus кабинетс ir,” viņš saka, “прокурорс те ir, иеє aprunājies.” Iegāju, uzrādīju dokumentus un viņš saka: “Mums nav nekādu iebildumu pret jums, varat braukt mājās un strādāt savu darbu.” Bet es saku, ka milicija grib, lai braucu prom. “Nu, tad uzraksti sūdzību,” viņš saka. Labi, braucu mājās, uzrakstu to sūdzību, viss turpinās, eju uz darbu katru dienu, it kā viss pa vecam. Pagāja gandrīz vai gads. Tas jau bija [19]58. gads. Sauc mani tagad jau ne milicija, bet drošības orgāni. „Жалобу писал?” „Писал.” „Рассмотрели. Чтоб ты в течение двух дней покинул республику!” Un lai es braucu pie mātes uz Omskas apgabalu. A mums jau meita bija piedzimis. Vēl slimnīcā nebija paņemta. Es viņam stāstu, ka tas nav iespējams, kur tad es tagad braukšu ar tikko dzimušu bērnu uz Sibīriju. „Распишись.” Ka viņi man ir paziņojuši. Bet es atkal domāju, braukšu es pie tiem drošībniekiem uz Rīgu, ko viņi man teiks. Tur jau nav tik vienkārši, caurlaidi vajag. Zvanīja, sazvanīja, lai mani palaiž tomēr. Nu, priekštelpā noģērbj drēbes, papīri man jau savākti, no darba vietas un to, ka es precējies. Viņam lieku tos savus papīrus. Šis met atpakaļ. „Ты советскую власть водишь занос!” Vēvers tāds bija, viņš Krievijas latvietis droši vien bija, bet latviski nerunāja. Ka man vajadzējis būt Omskā, nu, pie mātes, bet ne šeit. Es saku, ka man dokumentus iedeva, es atbraucu un divu dienu laikā tas nav iespējams, man bērns tikko piedzimis, sieva vēl slimnīcā. “О,” viņš saka, „Если честно, даю 20 дней, но чтобы духу твоего здесь не было! Если ты не уедешь, конвоем отправим.” Es tagad domāju, mani tas nebaida, bet sieva, bērns. Kur viņa paliks, ko viņa darīs. Atbraucu mājās pastāstu. Sieva raud, raud, domāju, katra raudātu par šitādu lēmumu. Es saku: “Es jau tevi nespiežu braukt līdz, ja tu nevēlies, es viens aizbraukšu, bet ko tu iesāksi ar mazu bērnu?” Spriedelējām, spriedelējām,

tomēr viņa piekrita braukt man līdzi. Ar asarām, bez šaubām, i braucām uz Omsku. Un tur nodzīvojām vēl pieci gadi, tur mums dēls piedzima. Atbraucām jau [19]64. gadā. No tā brīža dzīvojam šeit. Dzīvokli jau nesolīja kā tādām represētajam. Salasījāties ar naudiņu, nopirkām *šito*, nepabeigta mājiņa bija, es pats strādāju kā būvgaldnieks, es tos darbus piepratu. Tā mēs šeit dzīvojam līdz pat šai dienai.

**RTA-MV/Pr-AB 5.** Lemps, Jānis (2014). **Antoņinas Braslas dzīvesstāsts.**

Rēzekne, 17. maijā.

Intervijas ilgums – 46 min. 13 sek. (8 lp.).

A.B.: Jā, bērņība. Bērņībā gandrīz laba nekā neatceros. Bērņības laikā bija karš un vācieši, sarkanie tādi mums sauca. No vieniem bij jāmūk, jāslēpjas. Tas bija bērņībā. Karš gāja, mežā bēgām ar iedzīvi ar lopiem. Jo vāciets neko labu nedeва, un padomju vara arī neko labu nedeва. No viena bija jāslēpjas un no otra. Bet galu galā manā bērņībā vāciešus aizdzina projām, palika padomju vara.

Nu, pie padomju varas es sāku jau no 44. gada darboties. Nu, kā to pareizāk pateikt. Jau no 44. gada iesauca padomju armijā jaunus vīriešus. Visi vīrieši uz iesaukšanas punktu viņi aizbrauca. Nu, un viņus visus, kā to pateikt, paņēma armijā un uzreiz aiz žoga salika. Un aizsūtīja uz daļu. Nu, un mēs, kas bijām aizveduši viņus uz to iesaukšanas punktu, atgriezāmies mājās. Nu, un ko? Sērojām un bēdājāmies, jo visus sādžas ļaudis, jauniešus iesauca. Uz mājām palaida, kurš jau galīgi bija ar kādu slimības lapu. Nu, un pēc dažām dienām... Es jau tajā laikā ganu meita biju. Lopus ganīju tēva mājās. Mežmalā ganīju lopus, un pie manis pienāca mans brālis, jo manu brāli Edvartu paņēma armijā. Brāli Antonu atbrīvoja, jo viņam bija slimības lapa pa dzirdei. Viņu armijā nevarēja ņemt, jo viņam dzirdes traucējumi.

Brālis aizgāja pie manis, kur es ganīju lopus. Viņam bij ierocis plecos. Un es paskatījos – tur mežmalā stāvēja daudz bruņotu vīriešu. Tad viņš mani pasauca dziļāk mežā, un tur stāvēja vēl divi sievieši. Un mūs nosēdināja uz celma un paskaidroja situāciju, ka viņi ir no padomju armijas aizmukuši. Un darbosies mežā pret padomju varu. Jo viņiem nav pienemama tāda vara, kādu piedāvā sarkanie, kā toreiz teica prastā vārdā. Mums tur iedeва lapu rokā nolasīt zvērestu. Es nodevu zvērestu, ka es būšu. Es vairs tik sīki neatceros tos vārdus. Būšu uzticīga Latvijai un Latvijas patriotiem – mežabrāļiem. No sākuma tāds vārds nefigurēja – partizāni, kā mežabrāļi. Nodevu zvērestu un es jau skaitījos kā sakarnieks. Un no tās dienas, kaut es vēl ganu meita biju, es jau kā sakarnieks. Un manā pienākumā bija ieklausīties, kur kas runā, kur armijas daļas sastāvs, kur notiek kādas darbības. Un man ne ar vienu no privātpersonām nedrīkst dalīties un stāstīt, ka es esmu devusi zvērestu, ka man sakari ir ar mežabrāļiem. Tātad jau 46. gadā es jau. Tēvs jau skaitījās kolhozā.



Mani izvirzīja ciema padomē kā brigadieru. Kā brigadieru lopu skaitīšanā. Man bija jāstaigā pa apkārtējām sādžām. Trīs sādžas apkārt bija. Un jāreģistrē saimnieku iedzīve, cik viņiem lopu, cik viņiem liellopu. Vispār, to jau es jau darīju. Un bija reizi arī uzdevums novērot un ar vienu ausi klausīties, ko saimnieks runā, un ar otru, kas notiek apkārt. Ejot pa mežu, jo sādžas bija arī meža vidū, upes krastā, satiku baru bruņotu vīriešu, tie jau bija no citas grupas, kuru es nezināju, ar kuru es nebiju iepazīstināta. Un izrādās, ak, tie bija viltus mežabrāļi, kā toreiz man paskaidroja. Un man tik daudz vēl sīkai 46. gadā. Es 28. gada dzimusi, tik daudz saprāta bija un apķērības, ka es neielaidos nekādās sarunās ar to grupu. Un es viņiem pateicu: “Es nezinu, kas tie tādi mežabrāļi, kas tie tādi partizāni.” Bet tie bija padomju armijas virsnieki, kas bija iemukuši mežā – sarkanie, sarkanie partizāni. Nu, to es izturēju, to tādu gājienu un neiekritu. Un, kad es atgriezos mājās no tās darbības ciema padomē, nodevu dokumentus. Un ar savu ziņu jau bija norunāts postenis mežā vienā vietā pie viena koka zem celma. Ja kādas ziņas ir, man katru dienu bija zīmīte jāieliek un jāpaskaidro vai jāsatiek, vai konkrēti pateicu, ko es viņiem saku. Nu, un es zīmīti noliku un tajā pašā vakarā. Viņi bija viņu jau izņēmuši un mani satika, un es viņiem izstāstīju, ka es satapu tādu un tādu grupu. Tad es, es jau tāpat, es jau nezināju. Viņi man paskaidroja, ka tie bija padomju, kas no vāciešiem iemukuši mežā. Un tagad viņi staigā, lai novaktēt šitos, kas no padomju armijas slēpjas. Tātad es biju uz divām frontēm. Un manā saprašanā, ja no tā vecuma iedarbojās tāda apziņa, ka jāklusē, daudz kas jāklusē, ko redzēji – neredzēji, ko dzirdēji – nedzirdēji. Un bija jāzina, kur runāt un ko runāt. Un bija jāzina, kurā laikā man jādod ziņa, kur atrodas. Tajā grupā bija mans brālis, kas ar mani uzturēja sakarus. Nu, un tas bija 1947. gadā, bija no sievām kaut kas kaut ko izrunājis neto. Visu sādžu mūs sarkanie, kā mēs teicām, apcietināja un aizdzina uz pagasta māju. Kā tur bija tāds pagrabs, tajā pagrabā visus mūs tos aizturētos sadzina iekšā. Visus kopā – sieviešus un vīriešus. Un tad sauca pa vienam izmeklētājs. Un tad es pirmo reizi iepazīnos, kas tas ir čekists. Es jau uzreiz nesapratu, ka čekists, bet, kad atnākusi pastāstīju brāļam viņu izturēšanos pret mums, tad viņi man paskaidroja, ka tie jau, tā jau bija čeka, kas gribēja zināt par mežabrāļiem. Kā viņi teica par bandītiem. Jo tie, kas aizmuka no sarkanās armijas, iegāja mežā, tie jau viņu skatījumā bija visi bandīti.

Nu, un tad man sākās tā īstā sadarbība. Un tajā izmeklēšanā, kur mūsus, visus tos večus pratināja. Ne katrs jau vecāks cilvēks. Lielākoties jau vecākus, mūsus tur iespieda tajā mājā. Uzzināt, kas notiek. Bet

viens otrs vecāks cilvēks arī izstāstīja: “Jā, mans dēls. Es viņu aizvedu uz armiju, pēc tam nezinu, kur viņš.” Kamēr spīdzina to veceni, viņa izstāsta. ”Man dēls ir tagad mežā – mežabrāļos”. Un viņai jau stāsta, ka tie jau nav mežabrāļi, bet tie jau ir bandīti. Nu, un tā tapa zināms čekai, ka mūsu novada triju sādžu jaunieši gandrīz visi ir aizgājuši, pēc tam jau tapa vārds “partizāni”, mežabrāļos. Tāpēc jau stingri darbojās čekas brigāde, sarkanie partizāni, kas arī uzdevās, ka viņi tie īstie. Nu, grūti bija strādāt, bet bija jāstrādā. Mani toreiz no tā KPZ, kā mēs saucām, palaida mājās. Mājās tajā laikā jau tēvs bija ganu meitu dabūjis, es jau govīs neganīju. Es jau 1946. gadā paaugusi biju, jaunkundze. Jau man bija mežā jāiet, mums bija lieli nodokļi uzlikti. Meža normu, malku griezti, nodevas vest. Viss, bija jāpalīdz tēvam. Cik kubometru bija jāizgriež meža, jo nebija, kas palīdz, jo mamma bija vecāku gadu. Viņa nebija spējīga uz mežu, tā kā es ar tēti, mani brāļi brauca uz mežu zāgēt malku. To malku, ko sazāģējām, vajadzēja sākt sagatavot aizvešanai nodevām, jo bija jānodod, cik tur normu uzlika katram. Sevišķi tiem jau, kuriem atzina par to, ka tavs dēls ir aizgājis mežā bandā. Tiem jau lielāku normu uzlika visos nodokļos: i malku nodot, i graudus nodot, i visu. Kaut arī kolhozā sadzina, lopus paņēma, bet atļāva pa vienai govij atstāt. Nu, un, kā jau mans tēvs, bijušais karavīrs tajā armijā, Latvijas, viņš jau slepus bija, nu, vienu govi uzrādīja, divas bija noslēpis, un tā paslepus viņas ganījās, bet, ja kas, novaktēja, un tā, tā tās govīs atrada, un mēs palikām pie vienas gotiņas.

Nu, un man tie sakari bija, un reizē arī bija jāslēpj no vecākiem, jo nevarēja jau galvot, vai vecāki var izturēt tādu spīdzināšanu, varbūt vēl stingrāku, kā mūs pirmoreiz visu sādžu bija savākuši. Nu, un tad uzradās kaimiņi, kas bija, sadarbojās ar čekku, krūmos novaktējuši, ka man sakari ir ar mežabrāļiem, kā mēs saucām, ar bandītiem. Nu, un mani apcietināja, arestēja un aizveda uz Baltinavu. Baltinavā mani ielika tādā kabūzī. Un rītā, vakarā mani aizveda, rītā mani izsauca uz pratināšanu. Nu, un, kad mani pratināja, man jau tieši pierādīja, kurā dienā es izgāju no mājām, kurā dienā es aizgāju uz mežmalu. Un man prasīja, lai es pastāstu, ar ko es satikos, jo toreiz ne viena es gāju uz satikšanos, bet arī kaimiņu meitenes uzturēja sakarus ar mežabrāļiem. Es teicu, ka nezinu, un reizē arī tās meitenes apcietināja. Nu, un mums reizē gāja tā izmeklēšana. Un tās meitenes neizturēja spīdzināšanu, viņas atzinās, ka viņām sakari ir ar mežabrāļiem, kā viņām aizrādīja – ar bandītiem. Un viņas neatlaida, viņas uzreiz aizveda uz Rīgu, uz čekku, un viņas notiesāja, un aizsūtīja uz Sibīriju, bet mani palaida, jo pratināšanu man vadīja tas, kas pirmo reizi,

ka es biju Baltinavā. Jā, es tur palaidu garām.

Baltinavā, kad mani toreiz izsauca, un es atpazinu Rīgas čekas priekšnieku Noviku, kurš mani pratināja, un pirmajā vakarā viņš, kad mani bija nostrostījuši un es gulēju tajā kabūzī Baltinavā, viņš, piegājis klāt, saka: “Muļķe tu, ka domājot, ka tikai bandīti varot to lietu man izdarīt, bezkaunīgā valodā.” Un viņš izvilka no biksēm un rāda savu daiktu. Kas man bija pārsteigums. Kādreiz mēs domājām, ka čeka ir kulturāli cilvēki. Un Rīgas čekas priekšnieks Novikovs un viņš tādu muļķību – izvelk no biksēm savu instrumentu un man rāda: „Meitenīt, paskaties, mans jau nav sliktāks kā taviem bandītiem. Es tevi labāk apstrādāšu, nebūs jācieš tās ciešanas, ko tu tagad ciet.” Es nerunāju nevienu vārdu, neatbildēju, tad viņš aizgāja un momentā pēc brīža trauksme. Trauksme ceļ mani augšā, bet es biju tik briesmīgi noslānīta, ka es knapi uz kājām varēju nostāvēt. Izveda mani pagalmā un rāda man divus vīriešus. Nu, es viņus personīgi tieši nepazinu, bet pēc uzvārdiem nosauca, zinu, ka viņi ir no Nautrēnu pagasta, bija aizgājuši mežā, un viņi noķerti. Un tad ar tiem diviem mani iesēdināja kravas mašīnā un aizveda uz mežu, lai es vedu parādīt, kur atrodas bunkurs.

Nu, man cits nekas neatlika, kā, ko viņi lika, tur es gāju, bet pēc tam viņi saka: „Bet cik tad ilgi iesi, kur mēs liekam, tagad tu rādi, kur bunkurs.” Nu, un es, cik nu jau man tā spēka bija, es viņus ievedu, pie mums skaitījās dzērveņu purvs, kūdras purvs, kur vācu laikā kūdru ražojām, gājām strādāt. Es ievedu viņus tajā purva līdz ceļgaliem un vedu pa to purvu. Pa to purvu vedu, bet es jau nezināju, vai, vai tur mūsu grupa ir, vai nav, bet, kur viņi ir. Un es vedu, kaut kur vedu, bet es pie reizes, es domāju, es varu trāpīt arī uz, kur viņi ir apmetušies, jo ziemošanai bunkuri vēl nebija sagatavoti, tikai vasaras teltis bija, kur viņi apmetās, kur ugunsroku kurināja, kur pusdienas. Un es gāju vispirms pa to purvu dziļo, kur viņi brida tik tālu, ka viņi, izgājuši tajā malā, nogāza mani gar zemi, un, un tur nebija, ko vairāk sist, un vēl viņi mani sita. Bet vēl viens brīnums, kas ir izlaists, ko es nepastāstīju. Bet es jau biju stāvoklī, šis dēls, kas ar mani dzīvo, viņš man centrālcietumā piedzima. Un tāds brīnums, no tādiem sitieniem un kāju spārdīšanas man pat abortu neizsauca. Un tas puika piedzima. Un ka viņš piedzima Rīgas centrālcietumā. Pieņēma dzemdības vīrietis – čekists, viņš pacēla uz rokām un saka: “Kāda jūs mauka! Ko jūs esat darījuši? Kāpēc tāds bērns?” Bet medmāsa, tā mani pazina, es krieviski nerunāju, viņš tikai krieviski, tas, kas pieņēma dzemdības. Medmāsa saka: „Ka viņa ir sista, viņu ir situši un saukuši par

bandīti. Un čekisti ir situši viņai par vēderu un visur un saukuši par.” Tas dakteris arī bija čekists, bet viņš, kad piedzima, dēlu pacēla uz rokām, viņš bija pilnīgi greizs, atspārdīts. Un viņš pat necerēja, ka viņš izdzīvos. Un viņš tad saka, paskatījies uz mani un uz to bērnu, tātad viņš čekā strādāja nevis kā īsts čekists, bet viņam bija jāstrādā un jābūt par čekistu. Arī tāda darbība notika tajā laikā. Un viņš, to bērnu pacēlis, teica: “Oņi sami bandzīti!” Un mani tad uzreiz aizveda uz kameru, ieveda lielā kamerā, kur pilns ar sievietēm ar bērniem. Nu, un tur vispār bija ļoti tāds režīms, bet tā brīnums bija, kad man tas, kas pieņēma dzemdības, čekists, jo man nebija taču nekā, *apzalūt* nekā. Viņš pienāca pie manas gultas un pie sīkā, jo viņš ļoti sliktā stāvoklī bija. Viņš bija tik vājš, ka viņam tikai kauli un āda bij. Un atnesa man viņš ēdienu un pienu un izsauca to māsiņu, kas tur dežurēja, to dežuranti. Dežurantes arī bija īstas, nu, tur lika īstos, lai viņas uzpasētu, ko tur runāt, jo man atļāva labāku ēdienu. Lai man priekš bērna būtu piens, barotu ar krūti. Jo man nekādus pienesumus, nekas, kā citām tur, tām bija radinieki, kas brīvībā nesa pienesumus, bij, ko ēst. Bet ēst tur deva tikai rītā – prosas biezputru, pusdienās – zupu, kur puvušas zivis ar vēderu gaisā peldēja pa šķīvi. Vakarā – vēl kaut kādu biezputru, tas bija viss. Nu, un tajā centrālcietumā es nobiju, es konkrēti tagad nevaru pateikt.

Un pienāca laiks, kad vajadzēja, saķerti bija un apcietināti pārējie. Un tiesas prāva, mani sauca, aizveda uz tiesu. Nu, un mani veda uz tiesu pat nevis ar to, kā mēs saucām, to mašīnu cietumniekus veda, bet mani aizveda ar vieglo mašīnu, tas čekists bija izrīkojis, lai mani ar bērnu aizvestu ar vieglo mašīnu. Mani aizveda, ielaida, uzveda augšā centrālcietumā. Tas ne centrālcietumā, uz Stabu ielas, kur bija tā tiesa. Tur tā tiesas māja arī tagad Stabu ielā. Ielaida mani tādā kamerā, un tajā kamerā jau tie, kas ar mūsu tiem mežiniekiem vai bandītiem, kā bija saistīti, kuri jau bija atzinušies, ka viņiem sakari ir. Ar viņiem sastapos. Tur bija tāda Jermacāne Anna, tagadējā tiesnese Rēzeknē ir Jermacāne, kas nav cienīga nest latvietes vārdu. Lai tas paliek...

Visi kādreiz, kad nepiespiež un ir vajadzība, tēlo patriotus, bet, kā vajadzība ir kaut ko panākt, tad notiek pavisam cits kaut kas. Nu, un kur es paliku tagad. Nogriezos greizi. Njā, aizsauca mani uz tiesu, mūsus visus, cik mūs bij tur – divpadsmit cilvēkus no grupas. Nu, un pirmo jau sāka tiesāt, pratināt mani. A man bērns uz rokām. Visu laiku bērns bija tik mierīgs, kā sāka izmeklēšanu, pratināt. Bet tiesa notika korekti. Nebija ne apsaukāšanas, nekas, tikai kulturālā valodā pateica, ka tu esi bandīte un

tamlīdzīgi. Un mans bērns, mans dēls. Jā, ko es piemirsu.

Mēs, tur sēdēdami kabūzī, kamēr gaidījām, kamēr izsauks uz tiesu. Un blakus kabūzī bija vīrieši. Un tajā vīriešu kamerā bija viens mācītājs. Un viņi zināja, sarunāja, saklapējās – morzēja, ar morzēšanu sarunājās. Un uzzināja, ka es tāda un tāda. Un sargs, kas apsargāja, atvēra durvis, saņēma manu dēlu un ienesa vīriešu kamerā, un tas mācītājs nokrustīja. Un man prasīja kādu vārdu. Mēs visas meitas pateicām Tāļvaldis, kas valdīs pār Latviju. Tādā valodā izrunājām. Un tā viņš nokrustīja, un tas mācītājs bija no Preiļiem. Es pat šodien nevaru pateikt viņa uzvārdu, zin. Nokrustīja viņu un vārdu iedeva, un atnesa man tas sargs. Sargs bij, kaut viņš baidījās, ka viņu nenodot pārējie, bet viņš arī mūs apsargāja. Man to bērnu atnesa atpakaļ un nokrustītu. Un uz tiesu, ka es jau gāju, jau man dēls bija nokrustīts. Un, kad tiesa sāka mani pratināt, ka es jau... No sākuma viņš tik mierīgi gulēja. Kā tik nosauca manu vārdu un uzprasīja viņa, sīkā vārdu. Un es pateicu. Kā viņš sāka brēkt. Viņš nedeva tiesai strādāt. Tāda brēkšana nenormāla. Kaut viņš bezspēcīgs, vājš bij. Vēl nebija lāgā atkopies. Un viņš tā brēca, ka mani vajadzēja izvest no tiesas zāles un kabūzī sēdēt, gaidīt tiesu. Un, kad tiesā visi bija nopratināti, tad iesauca mani un paziņoja spriedumu. Bez manas klātbūtnes jau man izlēma spriedumu. Nu jau es pateicu, kas es biju un ko es darīju, un tāpēc jau viņiem jau bij zināms, ka es bandīte, mani mežā saķēra. Un man noziņoja – 25 gadi un pieci vēl pēc soda izciešanas, vēl pieci gadi bez tiesībām atgriezties dzimtenē. Nu, un tad aizveda atpakaļ uz cietuma kameru. Iedeva iekšā. A tur jau bija visādi – krimināltiesātās sievietes un politiski tiesātās. Nu, uzreiz pieskrēja klāt viena. Es jau momentā neaptvēru, nevarēju iedomāties, ka tur kriminālie kopā. Jo iepriekšējā pirmstiesas kriminālie ar mums nebija, ar politiskajiem. Un pieskrēja klāt viena, kā mēs tos saucam *širiki*, *blatnie*, kas bija apcietināti un speciāli iefiltrēti politisko sieviešu kamerā, lai dzirdētu un zinātu, ko runā un ko tiešām ir runājuši, ko nav izrunājis. Tik daudz, kā viņa man pirmo reizi paprasīja. Ka es pateicu tā – par tādu, tādu pantu, ka viņa mani nosauca, kā jau parasti krievu dāmas tajos laikos, tās *blatnās* vai *širiki*, kā mēs saucam. Nosauca mani visādos vārdos. Un tad es jau zināju, kā uzvesties un kā runāt. Un bija tāda Dzedule Ilga. Viņa stāv aiz viņas, viņa rāda ar pirkstu. Es jau vēl to cietumnieku tādu sarunu vēl nezināju. Viņa jau ilgāk sēdēja. Viņa rāda un šitā, viņai aizmugurē stāvēdama, ka viņa mani lād. Rāda šitā un šitā, tik daudz sapratu, ka uzber viņai, ko nevajag, nerunā, ko vajag, bet uzber uz mēles, lai viņa nomierinās un klusē īsto patiesību.

Un tā kā es viņai pateicu, tas par 58. pantu. Viņa mani nosauca par *bandzītku* un piekļāvēja pie durvīm. Ieskrēja dežurante un mani aizveda un to, kas man rādīja. Mūs abas divas aizveda uz citu kameru, kur nebija tās briesmīgās komunistu iesūtītās spieģes, spiegi, kā, nu, čekas aģenti vai pareizāk sakot.

Nu, un tad es tajā kamerā, un atnāca dakteris. Krievu tautības daktere bija, viņa izmeklēja zēnu, izmeklēja mani. Noprasīja viņai, viņai uz rokām bija papīri, kas es tāda esmu, par kādu lietu. Nu, un tagad gatavo etapam, sūtīt projām no tās kameras, kur mani ievēda. Bet tā krievu tautības daktere. Nu, laikam, jau bija cilvēcīga, kaut viņa bija krieviete, un saprotoša, un viņai bija jābūt partijā. Un viņa mani uz etapu nesūtīja. Viņa mani aizturēja un paziņoja čekai, ka bērns ir slimis un man esot temperatūra, ka es uz etapu, vēl mani nedrīkst uz etapu sūtīt. Tātad daļa aizbrauca. Mēs palikām ar to Dzieduli Ilgu un klāt divas latvietes, arī kas tēloja politiskās. Bet kaut kas no sargiem bija paziņojis tai, kas jau agrāk tā Ilga, ka tās divas ir spiegi, kas izspiego politiskos, lai mēs neielaižamies nekādās sarunās. Nu, un mēs tēlojām, kā mēs toreiz smējāmies, govīs uz ledus. Nu, pateicoties tai dakterei, mani gadu noturēja Rīgas centrālcietumā. Kamēr mans dēls palika tik, jau viņam astoņi mēneši bija. Un, kad atnāca lēmums, ka māti tomēr sūtīs uz etapu. Un man viņu atņēmu, un atnāca prokurors un izmeklētājs ar papīriem. Un jāparakstās, ka es atsakos, jo man nav tiesību audzināt kā bandītei, nav tiesību audzināt bērnu. Un tie divi čekisti, kas bija atnākuši pēc viņa. Viens runā, runā un pieliek pirkstu. Nu, un tagad viņi nāk klāt jau ņemt, jā, lai es parakstos. Es neparakstījos, ka es nedošu, jo es ar visu bērnu braukšu, jo es neatsakos no viņa. Bet man tāds pants, ka uz tādu lāgeri es ar bērnu nevaru braukt. Man ir jāparakstās, ka es atsakos, bet es tādu parakstu nedevu. Es tikai pieprasīju vēl vienu čekistu vai prokuroru, pie kura klātbūtnē es parakstīšu dokumentu, ka es atstāju viņu līdz tam laikam, kamēr es atbrīvošos. Bet viņi man saka tā: “Jums taču 25 gadi un 5 vēl izsūtījums!” Es teicu: “Es 25 gadi nenosēdēšu, es ātrāk būšu mājās.” Un tad. Bet tomēr, kā viņam tas vienam nepatika, bet izturēja viņš, kaut dūri parādīja un par mulķi nosauca, ka es tēloju, bērna likteni gribot sakropļot. Un neatsakos no viņa.

Atnāca, ko es pieprasīju, vēl viens prokurors. Tas man iedeva papīru, uz kura vēl lieciniekus piesauca, kur es pierakstīju, ka es viņu atstāju līdz tam laikam, kamēr pati, kamēr man tiesības būs viņu paņemt pie sevis uz Krieviju. Jo es sapratu, ka mani uzreiz jau nepalaidīs. Tāds sods un vēl 5 gadi izsūtījuma, kaut es viņiem pateicu, ka es 25 nenosēdēšu, es ātrāk

atbrīvošos. Un, kad es atbrīvošos, man izsūtījums būs un man tiesības būs paņemt. Un es tādu dokumentu parakstīju. Un tā prokurora klātbūtnē. Tas prokurors parakstīja un visu klātbūtnē nolasīja, ko es tur nodiktēju uzrakstīt, ka, kad man tiesības būs viņu paņemt pie sevis, tad es atbraukšu un paņemšu. Nu, un tā tad pienāca laiks ņemt jau to bērnu no manis, un tas bērns nokrita gar zemi. Astoņi mēneši viņam bija, saprata, ko runā. Nokrita gar zemi. Kurš gāja klāt, viņš ar kājām, splāva acīs, ar kājām spēra. Tas mans dēls tagadējais. Un, cik jau viņš tur varēja izrunāt, viņš dzirdēja vārdu fašists un bandīts, tur viens tāds bija izmeklētājs. A viņš kliedz un rāda uz to, kas viņu grib paņemt: “Bandīts! Fašists! Tu – bandīts, tu – fašists!”, un rāda uz viņu ar pirkstu un neļaujas celt viņu augšā. Nu, viņi ar varu piecēla. Saspieda viņa rokas, piespieda viņu pie sevis un aiznesa. Un apsardze bija tajā momentā tajā kamerā, ka atļāva man aiziet uz tualeti, uzkāpt pie loga un caur restoto logu paskatīties, uz kuru pusi. Un kā viņš uzvedās, kā viņu aiznes tie čekisti. Viņu nesa, un viņš kliezda. Viņam rokas bija jau satītas, bet viņš ar galvu sita tam čekistam. Kliezda un sita ar galvu. Un kaut ko tur kliezda. Un tā viņu aiznesa. Un pēc cik, es tagad konkrēti nevaru atcerēties, kaut kur pierakstīts, mani izsauca uz etapu. Jā, daudz kas ir palaists. Izsauca uz etapu. Nu, bišķiņ atkāpe būs manā runā. Tad par izsaukšanu uz etapu turpināšu.

Kad 1946. gadā es kā sakarniece satikos ar vīrieti, ar to Braslu, kurš man tagad uzvārds. Un es ar viņu iepazinos. Ka mūs salaulāja, arī no Varakļāniem mācītājs bija. Es vakar atcerējos viņa uzvārdu. Viņš bija apcietināts, arī sēdēja, un tad viņš mūs salaulāja. Un, kad es Sibīrijā, kā jau es teicu, ka es 25 gadus nenosēdēju, bet tajā laikā, kad nomira Staļins. Tas bija 1949., laikam, gads, kad nomira Staļins, es jau biju lāģerī. Mūs visus izsauca no barakas un paziņoja, kāpēc viņš miris, jo mēs sēdējām – lietuvieši, igauņi, latvieši. Nu, un tagad apsardze mūs zonā izsauca un paziņoja, ka miris ir Staļins. Nu, un lietuvieši, kas mēs tur bijām, igauņi un latvieši visi sāka kliegt – *urrā!* A gruzīni raudāt. Un mēs, kā sākām kliegt – *urrā!*, visi – *urrā!* A apkārt mūsus pasargāja tie, kā mēs saucam, čukčas ar šaurām acīm. Visi sāka šaut uz mums. Un es esmu labajā plecā ievainota. Man trāpīja. Lāģerī mani savainoja, bet tas nebija liels, vienkārši skrāpējums, lodi bija ķēris. Jo mēs nekritām gar zemi, negulāmies, jo mēs kliezām – *urrā!*. Lai dzīvo Latvija, lai dzīvo Ulmanis! Un vēl kādi saukļi tur bija. Bet mums lika apgulties. Nu, mēs apgulāmies. Kad beidzās tā visa procedūra, un mūs aizdzina uz baraku. Jā, nu, un pēc Staļina nāves mums, politiski represētajiem, izgāja lēmums-amnestija. Nu, un tad tas



bija tas moments, kad man 25 gadus noņēma, jo man nekāda slepkavības, ne nozieguma nebija. Vienkārši biju mežā, un man iedeва 5 gadus izsūtījumu uz Irkutskas apgabalu, uz Taišetu. Un tur, kad es aizbraucu, tur es jau skaitījos kā izsūtītais. Mani pieņēma darbā vienā ēdnīcā par trauku mazgātāju. Tā kā man dokumenti bija, ka es esmu pavārs, mani ielika virtuvē par... Nu, kā krieviski *razdažčiks*... Oficieru virtuvē mani ielika, un tur gāja oficieri. Un es, pavārs vārīja, bet es izdalīju tās pusdienas. Un tas viens oficiers, izrādās, bija no Latvijas. Kaut viņš neatzinās, ka viņš latviski runā. Un, kad viņš paēdis vienreiz iegāja kabinetā pie, pie tās ēdnīcas saimnieces. Un ko viņi tur bija runājuši, ko nē, man iedeва dzīvokli. Es dzīvoju kaut kādā kabūzī. Un tad man tur iedeва savu istabu.

Taišetā, kad es biju, mani izsauca uz Rīgu. Domāju, kas tur būs. Ielika centrālcietumā. Centrālcietumā es satiku pēc uzvārda Supe, tas bija uzvārds mūsu meža brāļu grupas vadoņa, vadošā priekšnieka uzvārds Supe. Un viņa māsa. Es ar viņa māsu satikos. Nu, un mums. Mani izsauca uz tiesu, un es nevarēju saprast, kāpēc. Izrādās, ka mans vīrs Brasla jau saņemts mežā. Viņš mežā ir bijis līdz 1951. gadam. Un es tur sastapos, un mēs uzzinājām abi divi. Viņš uzzināja, ka viņam ir dēls. Un tā mēs uzturējām sakarus. Un izrādās, ka viņš bija tajā pašā lēģerī, kur es – Taišetā, un tad es varēju iet pie priekšnieka, un priekšnieks, apcietināto priekšnieks, bija ļoti saprotošs, jo viņa vecāki trīsdesmitajos gados cietuši no padomju varas. Un tā mana dzīve izmainījās, un es tur sastapos ar vīru un tad atvedu dēlu uz Taišetu. Un tā mēs tur nodzīvojām kādu laiku, kamēr varējām atbraukt uz Latviju.

**RTA-MV/Pr-AM 6. Lemps, Jānis (2014). Aurēlijas Mocānes dzīvesstāsts.**

Rēzekne, 18. maijā (5 lp.).

Intervijas ilgums – 38 min. 17 sek.

A.M.: Dzimu es Rēzeknes rajona Laļu sādžā, tas ir, 6–7 kilometri no Rēzeknes, nu dzīvojam mājās, man vēl ir divas māsas. Paps strādāja Rēzeknē Linu punktā, kur pieņēma, šķiroja linus. Mamma ar mājsaimniecību noņēmas. Nu, bija lopīni, ganāmpulks govju. Cik tieši to, neatceros, bet diezgan liels. Zirgus atceros – bija 9 zirgi, bija arī kalps, bija arī, kas palīdzēja strādāt, nu, tad, kad ir kāds darbam vajadzīgs, tad paaicina kādus, un strādāja. Bija saimniecība, zeme bij 60 hektāru, man liekas. Nu, *vot*, droši vien tāpēc mēs tikām tajā sarakstā, ka vajadzēja braukt projām (*piezīme – pēc teiktā „vajadzēja braukt projām” seko smieklī*).

Mēs bijām trīs māsas, un arī papa māsa dzīvoja ar mums. Par skolas gadiem – es vēl skolā negāju, māsa gan jau gāja skolā, šeit Rēzeknē. Nu, te bija dzīvoklis, un mammas māsa (tiek vilkti gari *ēēē*) ar viņu, viņa skatīja manu māsu un, un, un viņa Rēzeknē gāja skolā. Es vēl negāju skolā. Tad bija dzīvoklis. Un vairāk es neko tādu neatceros.

Kā bērns es zinu, ka bija meitene, kas ganīja tās gotiņas, atceros, ka man patika, ka viņai parasti nesa ēst. Pusdienās tad es teicu, ka man lai noteikti ielej tur klāt, es ar viņu ēdīšu kopā. Un atceros, ka viņai bija tādas, nu tādas kurpes kā galošas, kā čības (*piezīme – viņa rāda ar rokām, kādas tās izskatījās*). Es tētīm lūdzu un raudāju, lai arī man tādas nopērķ, ka man arī tādas vajag. Laikam man tētis arī tās nopirka. Es atceros, nu, tādas talkas, mēslu talkas rīkoja, kad veda no kūts mēslus, tad tur bija diezgan daudz zirgu, un, vārdu sakot, kaimiņi gāja palīgā. Un atceros, ka es biju tā lielā braucēja, ka man arī noteikti vajadzēja braukt ar zirgu. Bija vairāk zemes, varbūt tāpēc mēs tikām izvesti.

Zinu, ka es ar vecāko māsu ne visai labi satiku, nu, kā satiku, es biju, laikam, kašķīga, kaut gan viņa bija vecāka. Tad, kad man kaut kas nepatika, tad es ņēmu virsroku pār vecāko māsu. Skolu es iesāku, kad 1941. gada 14. jūnijā atbrauca pēc mums. Tas bija naktī, kad iebrauca, mēs jau visi gulējām tad, kad mūs piecēla. Jau bija paps augšā, mamma augšā, un mana papa māsa, paps bija pat apakšveļā, es nezinu, ko tur lika uz galda, vai tā nauda bija, vai ko, tur sēdēja tie miliči, viens stāvēja durvīs un teica, lai ātri saģērbjas, ka jābrauc projām. Uz kurieni un kā, to

neteica (*piezīme, viņas teiktajā ir dzirdamas nelielas bailes*). Tajā laika pie mums, kā reize, bija mērnieks, nu, un cik viņš iemeta tās mantiņas un kādas drēbītes, tas arī bija viss, jo bija uztraukums, laikam, vecākiem, ka viņi nespēja neko darīt. Vēl papa māsa palūdza, lai atļauj iziet uz klēti paņemt gaļu, neatļāva. Mašīna nebija braukusi tieši pagalmā, pa gabaliņu bija atstāta smagā mašīna un mūs salika tajā smagajā mašīnā, ielika arī uzreiz klavieres, mums bija tās, viņi ielika mašīnā un telefonu paņēma, nezina kāpēc. Un tad mūs veda uz Rēzekni II, paps vēl teica, ka viņam jāsaņemot alga, bet viņš saka, ka algu saņemsiet. Un atveda uz otro Rēzekni, uz dzelzceļa staciju, tur jau bija tie vagoni. Nu, tie bija, kā saka, lopu vagoni, ja, un iekšā uzreiz. Tur bija tikai dažas ģimenes, un tur jau vagonā vienā un otrā pusē bija dēļi salikti, sagatavoti, divos stāvos, kur bija brīva vieta, tur, vārdu sakot, mēs ievietojāmies.

Papu uzreiz atdalīja, ar citu vagonu uzreiz projām. Cik mēs ilgi bijām Rēzeknē, es nevaru atcerēties, vārdu sakot, kad jau bija piepildīts pilns vagonš, bet nebija jau viens vagonš, tur bija vesels ešelons. Un tad, kad sāka braukt, es atceros, ka mūs veda uz Maltu, jo Maltā apstājās vagonš un tur jau cilvēki redzēja vai dzirdēja, ka ved cilvēkus. A mamma māsa dzīvoja Maltā, un pa to lodziņu, cilvēki tālāk stāvēja, mamma pakliedza, vai nevar pasaukt, aizskriet pēc mamma māsas. Nu, tad tā sieviete bija aizgājusi, mamma māsa bija paspējusi aiziet, bet tuvu pie vagona nelaida, pa gabalu. Es zinu, ka jaunākajai mātai pat nebija uzģērbtas biksītes, tā mamma māsa no savas meitenes noģērba un pasniedza tam, kas apsargāja ar šauteni, viņš uz šautenes tās pacēla pa to lodziņu (*piezīme – acīs asaras, viņa paņēma kabatlakatu un noslauka degunu, saka: “Atvainojiet!”*).

Nu, tālāk mūs veda tālāk. Neatceros, cik ilgi, kur, ēdām mēs to, kas bija paņemts līdzī, kam nebija, pārējie dalījās ar to. Atceros tad, kad mēs bijām pāri, kaut kur pāri Urāliem, tad atvēra durvis vaļā un nokliedza, lai divi cilvēki iziet pēc „kipetok” - tas, laikam, ir pēc vārošā ūdens, pēc tam divi cilvēki ūdeni atnesa un kaut kādu zupu, ko deva ceļā, tikai divus cilvēkus izlaida, pārējos – nē, vārdu sakot, visu laiku ārā neviens neko nelaida, kur mēs dzīvojām, tur mēs arī visas vajadzības darījām, vasarā bija karsts, un smaka un tamlīdzīgi, tā, kur mūs ved, to mēs nezinajam.

Tad ešelons apstājās, tas bija aiz Krasnojarskas – Kanskas pilsēta. Tur mūs jau no vagona ārā izsēdināja. Un tad bija pajūgi, kur mūs veda, vārdu sakot, kuras ģimenes uz kādiem kolhoziem. Jo daudz tur bija cilvēku, ešelons bija ļoti garš divas lokomotīves tur bija. Tie, kuri bija lielāki bērni,

tos tālāk uz Ziemeļiem aizsūtīja. A mūs atveda no Kanskas uz Jeržinskas rajonu, tas ir, 100 km no tās Kanskas. Un no Jeržinskas 20 kilometrus tur bija tāds kolhozs, saucās Makarovka, tur mūs, cik ģimenes, es nezinu, bet mūs ievietoja klubā. Tā vietējie iedzīvotāji bija atnākuši skatīties, kas tie par cilvēkiem, kas te ir atvesti. Un tad mūs, tur kolhozā bija brīvas mājas, laikam, tukšas, mūs ievietoja – trīs ģimenes vienā mājā, bet viņa, nu, kā viena istaba, tikai tāda. Tur mēs dzīvojām kādu laiku – ilgi (*piezīme – lēni un skumji tiek teikts “ilgi”, kad viņa teica: “Ilgi”, tad arī balss tiek mainīta, tā kļuva mazliet asāka*).

Trakākais bija tad, ka kara laiks, mēs tikai ceļā kaut kur pie Krasnojarskas dzirdējām pa mikrofoniem, ka karš sācies, tā jau mēs nezinājām, tikai gāja ešloni ar karavīriem – ļoti, ļoti daudz, pretējā virzienā, kā saka. Kamēr bija kaut kādas savas drēbītes paņemtas līdzī, tad mēs, lai mums būtu, ko ēst, mēs vietējiem iedzīvotājiem pārdevām, ka kaut ko vajag. Tad viņi paņēma, un mēs dabūjām kaut ko ēdamu par to. Tur jau vietējā kolhozā bija maz diezgan to vīriešu, jo viņi bija paņemti armijā – karā. Vairāk bija sievietes, dabīgi, ka bija arī vecāki vīrieši. Nu, trakākais bija laiks, kad mums vairs nebija, ko pārdot, ēst arī nebija. Tad mēs, es nezinu, kā latviešu valodā tas ir, tā, laikam, balanda ir, tāda zāle, viņa nezāle arī, dārzos aug pie mums, ar karstu ūdeni apļej to balandu un ēdām. Es vairāk ūdeni iedzeru – sālsūdeni – ar sāli un tad negribas ēst. Gadījās arī tā, ka mamma dabūja, ne dabūja, bet viena ar vienu kundzi atrada beigtu zirgu, un tad paņēma, liekas, atceros, ka tā gaļa likās ļoti, ļoti garšīga (*piezīme – dziļas skumjas sejā, balss saraustīta, asaras acīs*). Un mežmalā bija aitas, tur kas ganījās, viena aita bija atnesusies, un viņi, tie divi jēriņi bija, viņus paņēma un kaut ko ēdamu izgatavoja. Nu, tā, ja ilgāk vācieši nebūtu padzīti, nezinu, vai mēs būtu izdzīvojuši (*piezīme – balss šņukstoša, saraustīta*).

Pavasaros tad, kad sniegs jau nokusa, bet pilnīgi nebija nokusis, tādiem pauliem, mēs gājām uz tīrumu, lasījām vārpas, kur bija sēta labība un kādas vārpiņas palikušas, un tad varēja, bet to bija jādara diezgan uzmanīgi, jo, ja apsargs to redz, tad viņš to atņem. Nu, vēl arī mēs izdzīvojām, kad mammas, tas ir, tēta māsa strādāja fermā, kā viņu sauca “bāze”, lopus apsargāja naktī, gotiņas. Dabīgi, ka tā jau skaitījās zagšana. Ka viņa naktī paslauca vienu gotiņu, paslauca otru gotiņu un tad atnes pienu, mēs varējām iedzert. Pēc tam mammu norīkoja darbos kolhozā. Sākumā sievas zāģēja malku, kokus, kad sazāģēja, vajadzēja skaldīt malku un likt. Apģērbt nebija ko. Mammai bija no maisa svārki. Aukstums

liels bija ziemā, arī silta nav ko uzaut, kājas ar lupatām apsietas, tā viņas gāja strādāt. Nu, neko daudz tad nesaņēma, kad gāja malku zāģēt, tad, es neatceros, cik tur 300 vai 400 gramu maizes deva, bet – kas tas bija, katram tika pa gabaliņam. Gāja skolotājas uz, kur mēs dzīvojām, kuri bērni bija, lai iet skolā. Nav neko ēst, bet tomēr mēs gājām skolā. Turpat Makarovkā bija četras klases, a tālāk sādza lielāka – Šelanki. Nu, tā tad es sāku Makarovkā iet skolā, māsa arī gāja. Es no pirmās klasītes krievu skolā gāju. Kad es četras klases beidzu, tad uz tiem Šelankiem mani. Es gāju skolā, aukstums liels, kājās arī nav, ko normāli uzaut. Tur, Sibīrijā, bija tā saucamie *čerki* – apmēram tādi kā mūsu vīzes. Es biju apsaldējusi kājas. Tā mēs dzīvojām, es arī ganīju vasarā teļus, vienai feldšerei es ganīju vienu laiku, viņai bija kazas, tad es par to dabūju pusdienas ēst.

Un tā kā jau bija atbrīvota Latvija, kad krievi bija jau padzinuši vāciešus, tad mūsējie, kas te bija palikuši, vecā mamma palikusi, mamma māsa, viņi jau nezināja, kur mēs esam. Viņi jau domāja, ka mēs jau esam visi beigti. Tad mēs uzrakstījām vēstuli, un tad mums sākās dzīvot vieglāk. Mums atsūtīja naudiņu, mums arī atsūtīja, sūtīja paciņas. Tad iegādājāmies gotiņu, tad mēs varējām nopirkt kartupeļus, kad vajadzēja jau pavasarī mēs varējām iestādīt. Tad jau varēja kaut cik dzīvot. Nu, no mūsu sādžas, no Makarovkas, jau pēc astoņiem kilometriem sākās īsta taiga.

Tad 1946. gadā paklīda tādas runas, ka it kā Krasnojarskā vāc bērnus, kas bija izvesti no Latvijas, lai brauktu atpakaļ uz Latviju. Bet, vai tas bija likumīgi, vai vienkārši, kas atbrauca no Latvijas, lai, vārdu sakot, paņemtu tikai bērnus, to es nezinu. Jo arī, kad atbraucām, mēs nevarējām dabūt zināt, nu, nezinām. Un tad mamma mani un jaunāko māsu, es teicu, ka es braukšu uz Latviju, braukšu ēst maizi. Vecākā māsa palika ar mammu, tad mamma mūs aizveda uz Krasnojarsku, un tad no Krasnojarskas mēs gājām septiņus kilometrus kājām. Tur mūs ievietoja bērnu patversmē, kur bija Krievijas bērni. Bērnu patversmē droši vien tāpēc, kamēr viņi salasīs to vienu vagonu, ko vest uz Latviju, bērnus visus. Cik ilgi laiku mēs tur dzīvojām, es arī nevaru pateikt, neatceros. Es atceros, ka mēs gulējām uz grīdas. Es vēl mā sai teicu jaunākajai: “Izstiep kājas, kad tu guli!” Viņa pat vēl tagad atcerējās mani, citādi tu nedabūsi izstiept kājas, tur pilns bērnu gulēja.

Nu, tad, kad bija salasīts viņiem pilns tas vagonš bērnu, ja, un tad mēs vēl tos septiņus kilometrus gājām kājām uz Krasnojarsku. Tad mūs ievietoja, un tad jau mēs braucām pasažieru vagonā. Atceros, ka tajā

vagonā bija maize tur uz plauktiem salikta, ko mums deva pa ceļam. Es atceros maizīti mums deva, bet es nezinu, droši vien, to tēju vai ūdeni, pat stacijās pieturēja, tad to ienesa, to es neprotu pateikt. Zinu, ka daži bērni saslima un gāja sanitāri pieturās pārbaudīt. Bet, kas viņus lūdza, to es arī nezinu. Un dažus bērnus slimus noņēma no vagona. Kas es atbraucu te, un kad 56. gadā jau bija atbrīvoti, varēja atgriezties latvieši. Tā viena kundze, kura sūtīja arī savu meitenīti, iegriezās pie manis šeit, Rēzeknē, vai es neatceros par viņas meitu kaut ko. Es saku, es tiešām neatceros, jo es sekoju jau pēc savas māsiņas tikai, un zinu, ka dažus bērnus noņēma, kuri bija slimi. Kurā vietā un kā nezinu, un tā viņa savu meitu nedabūja.

Un tā mūs atveda, bērnus 46. gadā, tas bija novembra mēnesis, uz Rīgu un ievietoja bērnu patversmē, tad bija mazā nometne. Mūs visus pārģērba uzreiz un nomazgāja. Dabīgi pamatīgi, mums ēdiens bija ļoti kārtīgs, pamatīgs (*piezīme – pēc teiktā, ka ēdiens bija ļoti pamatīgs, seko smieklī*). Un daži par daudz saēdās, viņi saslima, tad bišķi tik daudz uz reizes nedeва. Tad prasīja, vai kuriem ir kādi bērniem radi, vai ko, ka lai paziņotu radiem. Ja kuri gribēs, tad paņems tos bērnus. A man vecāmamma dzīvoja Sakstagalā, mammas māsa, un tad droši vien paziņoja tie, kas atveda, vai paši daudzi pateica adresi, uz kuriem, tad mammas māsa atbrauca pēc mums. Un viņai vajadzēja tur rakstīt kādu rakstu, nosaukums, ka mūs, bērnus, patronēja. Viņa dzīvoja kopā ar savu māti, es ar vecomāti. Tad es dzīvoju Sakstagalā.

Un tā es sāku iet Sakstagala skolā. Sakstagala skolā tajā laikā bija tikai latviešu plūsma, krievu nebija. Dabīgi, ka es būtu gājusi krievu plūsmā, jo es sestajā klasē gāju, runāt latviski es runāju, mājās taču mēs runājām latviski, dabīgi, latgaliski mēs runājām. *Vot*, man grūti bija, nu, matemātikā – nē, to jau var domāt arī krievu valodā, bet latviešu valodas gramatiku es nezināju nemaz. Paldies ir jāsaka skolotājai, latviešu valodas skolotājai Žrauskas kundzei, kas man atsevišķi mācīja gramatiku no pamatiem. Nu, *vot*, tā, māsa negāja skolā, pēc tam viņa arī sāka iet Sakstagala skolā. Sakstagala skolu viņa beidza. Es arī, kad beidzu Sakstagala skolu, es iestājos pedagoģiskajā skolā. Dabīgi, ka es autobiogrāfijā nerakstīju, ka es esmu bijusi izvesta, represēta, jo tad bija direktore Čerbarte. Ja es būtu to uzrakstījusi, es nebūtu tikusi. Māsa arī beidza pedagoģisko, bet viņa beidza, tā kā tad Rēzeknē nebija, kad viņa beidza, viņa beidza skolu Valmierā. Viņa beidza pedagoģisko, iestājās Universitātē, un, kad Universitāti beidza, viņa stājās aspirantūrā un viņai vajadzēja uzrakstīt biogrāfiju, un viņa pierakstīja, ka bija izvesta un tamlīdzīgi. Viņai prasīja,

kāpēc izveda, bet viņa teica, ka viņa nezina, kāpēc izveda.

Tad pieprasījums uz Maskavu bija uzrakstīts par papu, mēs jau nezinājām, mēs tikai zinājām, ka vīriešus atdalīja atsevišķi un viņi bija Kirovas apgabala Vjatkas lāgeros. Un tad mēs dabūjām no Maskavas, ka tētis ir tiesāts ar nošaušanu, un arī rakstīju uz to Vjatkas lāgeri Kirovā (*piezīme – viņas balss ir saraustīta, runājot var redzēt ir uztraukta, jo sit plaukstas un bieži grozās*). Es gribēju zināt, kāpēc miris un kā, tā arī atsūtīja, ka viņš ir notiesāts ar nošaušanu, rakstīts tā, ka ir atbalstījis starptautisko buržuāziju. Pēc tam mēs dabūjām no Maskavas Augstākās tiesas, ka tētis ir rehabilitēts, pierādījumu pietrūka, nu, nav pierādījumu. Viņš jau ilgi nemocījās – ja, 41. gada 14. jūnijā, un tas nošāva viņu, rakstīts, 10. janvārī 42. gadā.

Nu, *vot*, un 56. gadā, kad jau varēja atgriezties arī tie latvieši, kas izvesti arī, atgriezās mamma ar vecāko māsu. Un tā pēc tam vēl dzīvojām ar tanti, pēc tam Sakstagala skolā es strādāju par skolotāju un mums iedeva dzīvokli tur. Un es ar mammu dzīvoju.



**RTA-MV/Pr-HČ 7. Lempis, Jānis (2014). Helmuta Čibuļa dzīvesstāsts.**  
Rēzekne, 2014. g. 19. maijā (4 lp.).  
Intervijas ilgums – 22 min. 33 sek.

Tā, nu, mans dzīvesstāsts sākas, jāsāk, laikam, ir ar, kur dzimu, kur augu. Tā ir Sēlija, Viesīte – tāda pilsētiņa. Turpat netālu, kādi 4 kilometri no Viesītes, bija man tēva mājas. Un tur arī sākās mans dzīves stāsts. Pamatskola beigta ir Viesītē. Vidusskola Jēkabpilī. Nu, pēc vidusskolas beigšanas 1947. gadā sākās studijas Latvijas Universitātes Ķīmijas fakultātē. Vienu kursu tur it kā beidzām. Pašā tanī pavasara briedumā, tas ir, 24. maijā 1948. gadā. Atnāca man uz dzīvokli divi solīdi kungi un pateica, lai gatavojoties, iešot ar viņiem pastaigāties. Pateica, ka līdzī nēmt neko nevajagot, bet gan jau tā nokārtosies. Un tā mani aizveda uz čeku. Tātad 48. gada 24. maijā vakarā tas notika. Ziedēja kastaņas, un ceriņi plauka, viss bija tā pavasarīgs. Nu, ieejot čekā, tur ir tāda telpa. Uzreiz atņēma bikšu jostu, kurpju šņores vajadzēja izvilkt. Vienvārdsakot, turēt bikses rokās un kurpes pieskatīt, kāpām kādu stāvu uz leju. Vairs neatceros to kameras numuru. Man liekas, tā bija 4 vai 14. Nu, atvēra durvis, un mani tur, tā sakot, iebāza iekšā. Jo burtiski tā bija neliela telpa. Tur bijām, man liekas, ja saskaitīju, tamā brīdī 17 vai 20 cilvēku. Vai ne, tā kā visiem nebija vietas, ne kur sēdēt, tā kombinēti vajadzēja stāvēt, sēdēt un tā un tā tālāk. Bija smacīgs, tveicīgs tāds. Un tur sākās tā dzīve zināmu laiku. Tātad gatavojās droši vien, tā mana pratināšana, kas tur sāksies pēc tam. Vēl par to čekas telpu. Nu, par durvīm runājot, ja. Starp citu, nekādas vēdināšanas nebija. Durvīs bija lodziņš tāds novērošanai, ko sargi novēroja, ko mēs tur darām iekšā, un apakšā tāds lielāks lodziņš, lai varētu teiksim ēdienu padot ar šķīvi vai ar bļodiņu. Kur, starp citu, cik es tur sapratu, garšīgi, garšīgu ēdienu pasniedza, laikam, nāca no kāda restorāna vai tur, bet lieta bija cita. Līdz ko to zupas bļodu silto padeva iekšā, tā cilvēki sāka gēbt, jo cēlās temperatūra un elpot nebija ko, un viss tas palika un tika, ja tik varēja, izgrūsts atpakaļ ārā, jo nebija iespējams ēst. Nu, tas piedāvājums bija superīgs, jā.

Bija stāvoklis tāds, ka rokas izsuta šeit starp pirkstiem, radās tādas tuznās un, un padusēs tuznās visādi. Mēs palikām tādi kā pusjēli cilvēki tur iekšā, vai ne. Nu, un tad sākās pratināšana. Parasti tā notika naktī – tā priekš desmitiem līdz rītam. Nu, un, un man te apvainojums bija tāds ļoti muļķīgs – kad es esot bijis it kā kaut kāds ziņnesis, kaut ko aizvedis 41. gadā, kad man bija 14 gadi, kaut ko ziņojis, bet es nezinu,

nevarēju atcerēties, ko es kam, ko nodevis vai ko ziņojis. Tas man nebija faktiski zināms. Bet apvainojums tāds bija. Nu, tad sākās: „Atzīsties vai nē?!” Es saku: „Nu, kā varu atzīties, kad es neko nezinu?!” Tad tur padraudēja, pa galdu ar dūri tur padauzīja un, un, un, atkal uz kameru. Tā turēja, turēja. Tad sāka mūs no turienes, nezinu kāpēc, sāka sestdienās vest uz centrālcietumu, ja, sestdienās man, liekas, jā. Nē, ieslodzīt to, apvainot to cilvēku. Mašīnās veda uz centrālcietumu, tur dienu vai divas mēs palikām, tad atpakaļ uz čeku. Nu, tā vadāja. Nu, tad jau nu, nu. Kā tagad vēl atceros – man, mans izmeklētājs bij leitnants vai virsleitnants, kazaks Tolibājevs, kā tagad vēl atceros, vai ne. Kurš tad man ar labu un ļaunu, kā sakot, spieda, lai es atzītos, kādas tanī vainā, ka es esmu kaut kāds ziņotājs bijis. Par cik es vēl neatzinu, mani tur, vienvārdsakot, turēja. Tad kaut kur pēc kādiem mēnešiem trīs četriem bija tiesa. Es biju pieskaitīts pie grupas – to grupas, kur paš... paš... pašaisardzībnieki, kuri 41. gadā, kuri, nu, tur pretojās tai padomju varai, ja. Un, bet, par cik man ar viņiem nebija nekāda sakara, mani atdalīja, manu lietu un nosūtīja atpakaļ izmeklēšanā. Nu, un tad tas gāja atkal gads tā izmeklēšana un atkal. Nu, neko nevar pierādīt, tādēļ saka tas izmeklētājs: “Tu šeit sapūsi, ja neatzīsies! Atzīsties. un tevi tūlīt palaidīs uz, uz, uz izsūtījumu, un viss būs kārtībā. Nu, un, es nezinu, laikam, arī tanī un, un, un uz kameru un, un, un gaidi tiesu, un būs uz izsūtīšanu.”

Nu, tā atkal jau otrais gads gāja. Mani atkal uz tiesu veda. Kara tribunāls tiesāja. Un, un, un, man jautāja tiesā, vai es atzinu sevi par vainīgu, vai nē. Es teicu, es neesmu vainīgs. Es neko tur nezināju, kas tur ir pret mani. Bet kā? Tu taču atzinies. Es: „Jā, tas izmeklētājs teica, ja es atzīšos, tad mani vieglāk notiesās, tad es tikšu ātrāk ārā no šejienes.” Un tā tiesa pieņēma lēmumu – pēc tiesas attaisnot. Nu, nav pierādījumu. Nav neviens, kas mani kaut ko apvainotu mani. Mani tiesa attaisnoja, ja. Krieviski tas izklausījās – *po sudu ščitac na pravdami*. No tiesas mani vairs nelaiž uz to kameru, kur vairāk cilvēku, bet uz centrālcietuma otrā korpusa vieninieku kameru aizveda. Lai attaisnotu un nelaistu pie tiem acīmredzot, kuri vēl nav notiesāti. Atdalīt no, *vot*, tur es tanī gaidīju atkal, ko tad tagad ar mani darīs, jo būtībā, ja attaisno, būtu jālaiž ārā. Man atnāca atkal no prokurora, nu, pārraudzības prokurora, ka prokurors mani, tās tiesas prokurors manu lietas lēmumu pārsūdzēs. Pārsūdzēs uz Baltijas kara apgabala prokuroru, tas ir, uz Minsku. Tur tāda Baltijas kara apgabala prokuratūra. Nu, no turienes pēc tam atkal pēc diviem vai trīs mēnešiem mani uz vieninieku kameru.

Atnāk un atkal paziņojums, ka tribunāls manu lēmumu ir apstiprinājis. Nelaidīs, ārā nēlaiž. Paiet vēl kādi divi mēneši. Un atnes papīriņu tādu, ka mana lieta nosūtīta uz Maskavu uz speciālo lēmumu pieņemšanu. Bija tāda institūcija *Soborova soveščanija* – speciāla apspriede tāda, kur saiet kopā vainīgs-nevainīgs, tur nolemj, ko ar tevi darīt. Nosūtīt uz turieni. Atkal gāja ilgs laiks, kad jau mani pārvietoja. Kaut kā pārvietoja uz citu kameru. Tur neatceros, vai 201., vai. Nu, tad atsūtīja no turienes, ka notiesāts pie pieciem gadiem izsūtījumā uz Kazahijas PSR Džambulas apgabalu. Tālāk sākās ceļš uz turieni tātad.

No centrālcietuma uz pārsūtīšanas cietumu. No turienes uz Maskavu, kaut kādā cietumā tur ielika iekšā, kādu nedēļu vai divas tur vērtījāmies. Tad vilcienā uz Kazahiju prom. Tā nonācu tanī Džambulā, kur bija tas apgabals norādīts tiesas tanī spriedumā. Un no turienes nosūtīja uz Krasnogorskas rajonu – Krasnogorsk, tāda Tjančaņa kalnos tāda, tāds ciemats tur ir. Uz turieni nosūtīja, ja. Nu, kas aizveda uz turieni, tur vēl dažas dienas tur tanī, tanī aresta telpā, rajonā tur. Uzturējāmies, kādi trīs vai četri bijām tādi. Pēc tam, man liekas, jau 52. gads bija, jā, janvārī. Mūs divus gabalus – mani un vienu ukraiņi. Jo tāda solīda vīra 60 gadi pāri un aizveda uz vienu kolhozu. Kādus varbūt 30 kilometrus no tā ciemata. Bija nakts, čekisti divi gabali zirgos pavadīja mūs uz turieni. Apsargāja, mēs gājām kājām. A tie ar zirgiem jāja. Nu, tanī ciemā, kad iegājām iekšā, bija tāda māja. Tāda, nu, kārtīga būda, kā saka, tāda. Pateica: Šeit ir kolhoza vadība. Nu, jūs, kā gribiet tagad pa nakti, rīt viņi atnāks. Tad jūs tad iekārtosieties.” Nu, tā. Tā mūs pameta tur ar to onkulīti. Otrajā dienā pirmais ar zirgu atjāja kolhoza grāmatvedis jeb rēķinvedis, kā toreiz sauca. Atceros viņa uzvārdu, viņš bija Rusokovs. Viņš saka: “O, latvietis viens. Zini ko, tajā Krasnogorskā, tur ir kādi seši latvieši, ar kuriem tev vajadzēja tikties.” Viņš saka: “Ko tu te darīsi? Ne kur dzīvot, neko.” “Ā,” viņš saka, “redzi, te tā ieliņa, kur iet. Vienā ielas pusē tāds *kizjaka* (tādas būdas saceltas bija). Un, un tur izsūtītie vācieši dzīvo, kuri bija no tā Engarsas apgabala. Jo, jo kara sākumā izsūtīti uz turieni, bet viņi jau neielaidīs jūs. Es tur aizgāju ar vienu, ar otro to māju tur aprunāties. Viņi pat nerunāja, negrib pīties ar tādiem kā izsūtītajiem.” Viņš man iedeva adresi, tas Rusokovs. Viņš saka: “Es būšu tur.” Laikam, tā viņš to teica, pēc dažām dienām tanī rajonā. Viņš saka: “Pacentīšos jūs kaut kā tur jūs sapazīstināt.” Un tā tas sanāca, ka es arī viņam tiku līdzī uz turieni un tā iepazīnos. To kolhozu es pametu, netiku tur neko darīt. Pēc divām trīs dienām tiku uz to rajonu pie tiem latviešiem. Tā viņi mazliet palīdzēja

tur, tā sākās mans darbs tāds. Un tā tas gāja līdz 53. gadam. Tur gadījuma darbi bija, jo darbi kā tā arī nebija, mums pašiem vajadzēja iniciatīvi. Tur atradu, satiku vienu to tādu solīdu onkulīti – latvieti arī, padzīvojušu. Sarunājām, ka, nu, vajag taisīt kaut kādu, kā nopelnīt naudu. Sākām. Atradām tur vienu tādu vecu māju, kurā iekārtojām pirti. Un sākām kurināt pirti, tad par naudu tā. Kurš iet mazgāties, lai viņi maksā. Bet tā jau citādāk nevarēja daudz dabūt. Tā es sapazinots ar vienu finanšu tādu pārvaldi, kas bija tajā rajonā. Tad vajadzēja pusi no tā, ko tu tur nočiep, pusi vajadzēja viņam atdot. Tā mēs tur sitāmies, lai kaut kā izvilktu dzīvību. Kurināmo mēs ieguvām ar sakni – koksagīzu, man liekas, sauca viņu, ja. Vajadzēja Tjančaņa kalnos kāpt augšā un tad tur cirst tos sakni ārā no zemes un kurināt to pirti, vai ne. Nu, tā, tā tur izsitāmies.

53. gadā, kad nomira Staļins, uzreiz pirmais, pirmais dekrēts, kas bija tur, kad atbrīvoja tos, pamatā bija tā sodītos ar maziem termiņiem un kriminālos. Nu, un arī tur pēc gadiem, pēc vecuma tur bija skatīties. Un es tiku tanī sarakstā iekšā un mani, kaut vai jau beidzās termiņš 24. maijā. Tad man divi mēneši iepriekš tātad, tas dekrēts, kas bija pieņemts. Mani pēc tam jau atbrīvoja no soda, jā. Nu, bet tad līdz kādam jūlijam, nu, tur vajadzēja, vajadzēja, kamēr tiku tur vaļā no visa, dabūju dokumentus, lai brauktu uz mājām. Atbraucu uz šejieni, 53. gadā uz Latviju iebraucu. Bija jūlija beigās jeb augusta sākums, jūlija beigās, jā. Aizgāju uz Universitāti. Tie paskatījās: “Neder, nevaram atjaunot studijas. Termiņš izgājis ir, un jūs esiet, pēc dokumentiem esiet sodīts.” Tātad tā, ko darīt? Braukt uz savu to dzimteni. Man tur nebija, ko darīt, jo māte man tanī izvešanas dienā 49. gadā knapi priekš izvešanas, ja, viņa aizbēga no mājām, pametot visu. Aizbēga pie savas māsas, kādus 15 kilometrus tālāk uz tiem lieliem elkšņu mežiem, tur pie tās dzīvoja – mana tēva māsa, kura dzīvoja ar mums kopā. Tā bija izvesta 49., tā palika mājās. Viņu aizveda uz Sibīriju. Nu, tēvs nomira. Neviena vairs nepalika, man tur nebija, ko darīt. Mamma arī ieteica: “Labāk nerādies savā pusē!”

Nu, tā es nedeivos uz to pusi. Rīgā man vispār ne pierakstīt, ne ko faktiski nevarēja, vai ne. Nelabvēlīgā tā, tas fonds bija. Nu, un izlasīju, izlasīju, ka vajadzīgs ir grāmatvedis šeit te Rēzeknē Naftas bāzē. Un, par cik es tur atrazdamies izsūtījumā, tomēr visu laiku tiešām studēju grāmatvedību, kā tādu mācījos, vai ne, mani ieinteresēja. Es domāju varbūt tikšu kaut kur par grāmatvedi, jā, jo netieku pie specialitātes, teiksim, par ķīmiķi mācīties. Nu, tā es šeit atbraucu. Tā sāku no 5. augusta vai 4. augusta 53. gada Rēzeknē strādāt. Tātad bāzē pastrādāju tikai līdz nākošā gada

janvārim, jo nedeļa man pielaidi grāmatveža amatam, jo tur gāja tie naftas sūtījumi, kas nāca te uz Latviju jeb Latvijai cauri, vai ne. Tad vajadzēja valsts pielaidi, tās man nebija, tāpēc es aizgāju prom. Tā sakritības pēc sanāca, ka sāku strādāt tieši slaukšanas iekārtu rūpnīcā, kura toreiz sāka veidoties. Nu, viņa vēl nebija kā slaukšanas iekārtu rūpnīca, bet bija, bija remontdarbnīca. Nu, un tad remonta rūpnīca, slaukšanas iekārtas, un tā tānī. Tur es nostrādāju kādus 20 gadus. Pēc 20 gadiem mani ieraudzīja kā ekonomistu, kā ekonomistu. Nu, un es nonācu produktu kombinātā jeb, kā tagad saka, Rēzeknes dzirnavniekā. Tur biju sākumā galvenais grāmatvedis, pēc tam galvenais ekonomists. Ne, tas ir, slaukšanas iekārtu rūpnīcā tas viss bija, jā, jā. Kā galvenais ekonomists slaukšanas iekārtu rūpnīcā, beidzu karjeru tur un pārgāju uz Rēzeknes dzirnavnieku, kur jau biju kā vadītājs. Nu, tāds ir tas stāsts.

**RTA-MV/Pr-JC 8. Lemps, Jānis (2014). Janīnas Strucinskas dzīvesstāsts.**

Rēzekne, 20. maijā.

Intervijas ilgums – 22 min. 24 sek. (4 lp.).

J.S.: Tēvs man bija kā nacionālais partizāns, viņš jau bija nošauts. Un bija 20 hektāru zemes. Blakus bija pieci saimnieki, trīs no tiem krievu tautības. Bija arī siers, gotiņa, kā agrāk jau, jūs jau nezināt. Mašīnas tēvam nebija, bet tāda Stukļa mums uzvārds bija. Paliku tikai es un mamma, tad vectēvs bija. Vectēvs bija otrā uzvārdā Pleišavnieks. Es biju tajā otrā klasītē, gāju Varakļānos. Zinu, ja nāk, bija masalas, bija tad agrāk, mamma nezināja, aizveda līdz dakteram. Un bija tik slikti, ka ielika slimnīcā, viena daktere bija Ņikitina. Mani tā nobaidīja, uztaisīja, biju jau nomirusi, *vot*, kur tagad šitam te Zvejsalniekam, nu, kur agrāk kara komisariāts, tagad mākslas skolas māja, pret stadionu. Nu, tur bija slimnīca 1949. gadā. Uz tās slimnīcas pusi – morgs. Es jau biju tur morgā, pamodos, viņi mani nesagrieza vakarā. Skatos, divi apsegtie palagi, man auksti, sāku bļaut. Mani ieveda atpakaļ palātā. Nu i man tagad 10 kilometri līdz sādžai. Ar zirgu jau atbrauc, daktere saka: “Ved viņu mājās, šodien viņa tāpat nomirs. A te mēs sagriezīsim viņu vienā gabalā. Nu, atveda, a tur kaimiņu tāda tante Miļa saka: “Zini kū, Ļoneit, tam bazneickungam bija plaušu korstums i piena kompresi lika, tā viņa rūgušpienu atsildīja un uzlika man to kompresu.” Sēžam, gaida, kad man jau pēdējā elpa. Atveru acs rītā. Mamma putras iedod. Es ēdu pa druscītēm un sēdēju pie sienas maliņā. Nu, i pienāk krievu tautības. Es gultā guļu. Vajag visu atdot – zirgus, govīs, inventārus, visu atdot tāpat *iļi podumaješ*. Mamma teica: “*Padumaju*.” Un kad viņš puspiecos naktī klauvē pie durvīm, sanāk jau ar šautenēm. “*Nu, padumala, a zavtra budeš v Moskve*.” Redz, vectēvs saka: “Kāda te Maskava? Te mūsus ved uz Ančupānu bedri un šaus nost. Kā tur eldrenieši – i čigāni, i žīdi. Nu, mūsus tagad šaus.” Pusstunda varbūt bija. Neko sevišķi neatļāva ņemt līdz. Uz ātro ko mēs tur paķērām. Vectēvs tas: „Tūlīt jau tāpat šaus.” Atved, brīnums, ar savu zirgu braucam līdz otrajai stacijai. Tur jau stāv tie vagoni. Nu, un tad mūsus jau, vectēvam Pleišavnieks, mēs esam Stukļi. Un tā mūsus ar mammu vagonā. A viņu palaida uz mājām. Pēc tam jau bija piepildīti tie vagoni. Šausmas, kad viņi sāka jau iet no Rēzeknes. Tā bļaušana, raudāšana. Zini, cilvēkiem tumšs bez, varbūt tur tāds lodziņš bija. Tur ne ēst deva, nekā. mēs... Citi pa ceļam nomira, izsviež laukā, un viss. Bet gāja trīs ešeloni no šitās

puses, kā tagad atceros. No vienas īgaunī, no otras puses lietuvieši, pa vidam mūsu latvieši.

Ilgi braucām, varbūt nedēļas divas. Zinu zem Urāla kalniem palika tumšs, tur *tuneļš*. Un tā mūsu aizveda uz Omskas apgabalu – pilsēta Isiļkuļ. Tur jau mūsus... piebrauca mašīna un veda mūs tālāk uz kolhozu. Bijām mēs Tolstoj rajonā. Vienīgais tas, ka mums tur bija elektrība. Kādi trīs simti māju. Kā lai saka, tu neesi tur bijis. Šito te, tur nav ne koku, nekā, šausmas. Labi, aizveda mūsus. Mūsus vismaz izmitināja pie cilvēkiem. A 1941. izsvieda vispār tur. Mums vēl viena irā pastāstītu. Nu, labi, ēst gribas, kas bija, to iedeva, apēdām. Mammai deva tikai 400 gramu maizītes vienai, man – bērnam – nekā. Zini, atradīšu varbūt kartupelīti. Ai, labāk nomiršu, nekā viņu ēdīšu. Nu, tur bija skola, izmitināja mūsus. Ar ēšanu, kā ir, tā ir. Vairs nedod Dievs! Vasarā plus 45, ziemā mīnus 45. Lai nenomirt badā, mamma tad aizgāja par slaucēju. 25 govīs trīsreiz dienā vajadzēja izslaukt ar rokām. Zeme tur cieta. Var iedomāties – tagad melna zeme, un tādā karstumā viņa tā kā dzelzs. Ar lāpstām vajadzēja vēl tam silosam – to, ar ko lopus baro. Izrok to bedri, pašam jāizrok. A tās fermas, kur tavas govīs, vajadzēja vēl melno zemi ar pelavām, sajauc ar salmiem, sajauc, tad div metru platumā sienas taisīja. Tad vajadzēja ar brūno mālu un zirga mēsliem.

Nu, kad man jau vienpadsmit gadiņu, mamma saka: “Vari atnākt, meitiņ, palīdzēt slaukt!” Cik tur slauca, ka tik to pienu, kad brigadieris neredz, es no kaktiņa ieraujos, pēc tam papūšu putas un padzeru. Ar to tik izdzīvojām. Nu, tad, kad nostrādājām gadu uz darbadienām, viņa iedeva kviešus, graudus. Naudu nedeļa. Pat bija šitā te, griķus arī. Tur auga i prosa, varējām putru vārīt. Skatos, pie saimnieces, viņai maza čupiņa kviešu, mums tāda lielāka. Un viņa zog tos kviešus, un mūsu čupas samaisīja. Es saku: “Ko, mamma, darīt?” Paldies Dievam, atbrauca mums, pērk kas graudus, un mēs pārdevām i nopirkām *zemļanku*, nu, maisi lielie, *kubnie*. Tā saimniece aizbrauca uz Amūru. Krievam, kur labi, tur *i rodzina, zaverk poverbovci*, kā viņi teica. Malkas tur nav, *vot*, kūts mēslus atveda no fermas. Viņi izkūst tajā karstumā, ar lāpstu tad es sagriežu un iznāk kā briketes. Tad to kurinājām, i maizīti pat ar to cepu. Nezinu, trīs klaipiņi varēja ielikt. Cik tur bija, kā jau kvieši iedoti, sadalījām. Pēc tam, kad es jau vistas turēju, tie man kvieši bija. Kā bērniībā gājām ogās. Mums Kazahstāna bija 15 kilometri, tad mēs tās odziņas bērni aiznesām, lai varētu nopirkt kādas čibiņas vai ko, ar ko uz skolu iet. Kad sniegs nokusa, viņi bija ļoti nabadzīgi. Basām kājām gājām uz skolu. Tur nevar



to izstāstīt. Nu, man ar to valodu ļoti labi padevās, vispār es teicamniece biju. Varēju iet uzreiz trešajā klasē, tāpēc ka mūsu sādža bija Krievijas, jau no triju gadu krieviski runāju. Bet tur ukraiņi, viņi – ukraiņi, vot, savu valodu zina. Man pateica veči *papalsa gdze varon pavaronņnik vrač*, nu, lai nebūtu „*no cariski ti govoriš ne budiš*.” Skolā mēs atbildam krievu valodā, starpbrīdī ukraiņu valodā sarunājamies. I tā tie astoņi gadi, man tas bija pārsteigums, ka es atbraucu uz Latviju. Es gadu mocījos, kamēr to akcentu izdzinu.

Rakstu Staļinam – Dorogoj! Otpusci menja.... Nevienas vēstules atbildes nebija. Tad, paldies, nomira 1953. gadā Staļins. Zinu, mūsu skolā sasauca *lineikas*, kā viņiem. Tie bērni tā raud. *Vot*, tagad, kad tu skaties šito te Ziemeļkoreju. Kā viņi iemācīti. Tā i tur pēc Staļina asaras bira. Es domāju – paldies Dievam, tomēr viens *dzespots* nomira varbūt. Un tiešām, tad jau Hruščovs apžēlojās i 1956. gadā jau atļāva, rehabilitēja, un var jau braukt. 56. augustā, a tas jau... Briedis saka: “Tu zini, tu atstrādā līdz gada beigām, tu saņemsi par darba dienām tos liekus.” I tiešām, tad mēs aizbraukt uz mājām, ceļam naudas vajadzēja. Mamma tad konteineri dzelzceļa, neatceros, kā tomēr viņi aizveda, maisus piebēra. Pateicoties dzelzceļam, uz Latviju mūs atsūtīja. I pateicoties tiem kviešiem, viņa varēja man nopirkt drēbītes. Es jau biju devītajā klasē, tad jau es varēju tālāk jau mācīties. Mūsu māja bija liela – mana vecmamma, tēva māte bija. Gribēja skolu, ļoti i apdarinātu, ka, *vot*, tieši šitā. Kur morgs bija Zvejsalnieka, tur tāds, tur jau parādīt, tādu logu i vārti un durvis skaistas bija. Viņi to māju aizveda uz Audriņiem, pārveda. Vienā galā klubs, otrā kantors. I visus viņi, tie koks bija. Kad atbrauca Mikāno. Tas viss celts bija 1926.-28. gadā. I pirts, i šitie te, i, i klēts, siena šķūnis, i tur zirgu piederumi. Ne kā tagad, tikai div kāpnītes. Tā jau saka Valdemers Priednieks: “Nu, ja vi žīvi.” Viņa saka: “Pasarg Dievs, tie krievi. Es tagad taču tur neiešu.” Tā labāk aizgāja uz dzīvokļa. A tā tur, paldies Dievam. Ja vajadzēja dzelzceļnieku ceturtajā vidusskolā. *Vot*, man pēdējais ceturksnis bija devītajā. Kā krievu skolā bija desmit, i desmito. I arī tas akcents visiem. Tur bija oficieru sievas vairāk. Kur varēja, tur kasējās. Sibīrijā, tur tiešām skolotājs tur ienāk, tādu nebija kā Latvijā. Es domāju, ka es izaugšu, ka es iemācīšos skolotāju. Es piepirkšu konfekšu. Tā es paēdīšu. A, kad latviešu skolotāja Ļoļina bija ceturtajā vidusskolā, kā viņi varēja ņirgoties, visi tie krievu bērni. Paņem viņai krēslu ar līmi izsmērē vai dzīvu *vardīvi* galdā ieliek. I uz leju, kur tagad *Gors*, i aizbēg no viņas stundas. Koļesnikovs vēl bija pietās, tie vadīja i literatūras, *vot*, šitās te. Tur Popodotava, viņa bija

matemātikas, ļoti kasījās. Vēl, ja man izasakās tas o, zini, uzreiz var mani apsmiet drusciņ. Ka aizbraucu uz Rīgu mācīties tehnikumā: *o ceredine ukraiņiska*. Klusēju. Jau visur tur vajadzēja pieturēties. Vienīgi tas, ka kā jaunam speciālistam brīnums, ka iedeva man dzīvokli. Te pie Jānīša bija istaba. Nu, tad jau es biju precējusies, jau dēls. Tad man paplašināja uz pusotras uz kooperatīvās. Es kā bērns aizgāju un, paldies Dievam, pabeidzu šito te kooperatīvo tehnikumu i tirdzniecībā. Lopu tirdzniecība bija rajona savienībā. Par ekonomistu tā i nostrādāju visus piecus gadus. Kad uz Rīgu aizbrauksi uz ministriju. Tur agrāk bija nodaļas, priekšnieki tikai krievi. Ne jau mūsējie, bet šitie te no Krievijas. Jau nodaļā statistikā i plānošanā iebraukuši. To mamma šeit sešos gados nomira, nu, to pārcietu. Kājas sāka pampt, i sirds. Latvijā viņa arī sāka iet, vajadzēja par slaucēju. Nu, lai man kaut maz varēja iedot, atsūtīt. Stipendijas jau arī nebija lielas. Es reizi cirtei pie stipendijas, mēs pa dienai neēduši studenti bijām. Tagad jau jūs to nezināt.

49. 44 tūkstoši izveda - 41. 14. Zinu, tas aukstums šausmīgi. Vakarā otrajā maiņā mēs bijām, dārza galā vilki sēž, acs vien spīd. Cilvēki bija, tie kaut kādi draudzīgi. Par Sibīrijas cilvēkiem nevar sliktā pateikt. I pasniedzēji, i kāda jau viņiem bija, tā viņi iedeva. Mēs nenomirām. A tā jau. Bet kas Latvijā parakstījās. Tie paši kaimiņi, trīs krievu. A visu laiku pie mums atnāca, tie bērni barojās, un viss.

A tēva kapa es i nezinu. Izrādās, bija, kā Staļins teica: “Što magili neznaļi.” Vot, viņus nošāva, trīs varbūt toreiz bija. Apraka, to jau mēs, zināms uz to pusi. A tad, kad atbraucām jau no Sibīrijas. Tur fermā tāds lopkopējs: “*Hočiš pokažu, gdze perevezļi?*” Ja jau reizi pārraka kaut kur. Viņi baidījās, ko tu zini vēl. Pateica, man nevajag neko. Mēs vēl nedomājām, ka vēl būs brīva Latvija. I tā i es tēva kapa nezinu. Kur viņus pārraka un aizveda? Staļinam bija tā: “Što magili neznaļi.” Lai Dievs pasargā! Būtu viņa kolhozā ierakstījusies, varbūt atstātu. Tēvs jau tur, kur Kurzemes katls, kur jau tur tāpat nāve. Viņi vairāki tur dezertēja, aizbēga par mežabrāļiem, lai cīnītos. Visi domāja, ka vēl nāks amerikāņi un būs Latvija brīva. Pēc kara, kas tā tur nāks. Tagad vēl viens, kur ar tēvu bija. Dzīvs vēl Viļānos. Es vēl nezinātu. Divdesmitā gada. Mans tēvs bija trīspadsmitā. Četrdesmit sestajā nošāva, trīspadsmit trīs gados. I, kad atbrauca mans kaimiņš. Tie labi bija, saka: “*Znaeš, skolko zaplaciļi za golovu tvoevo backi? Tridcac tisič.*” Tāda nauda toreiz. Ka viņu jau nošāva. Tas pats kaimiņš, varbūt tas viņiem ēst nesa. Viņu saķēra čeka. Saka, viņi nevar dabūt to, kā bija mežabrāļiem. Parādi, kur viņi ir, tad mēs

tevi palaidīsim. Un viņš bija huligāns, jo viņam acs viena. Pēc kara cik tur to spridzekļu svaidījās, kad Rēzekni bombardēja. Viņam acs viena izrauta i kāja kliba. Viņš veda atkal uz laukiem, un, pats kā saka, jau lielījās. I tāpat viņu aizveda uz Sibīriju. I sēdēja viņš čurkā. Viņa ģimene. Kaut, ja tu esi nodevējs, tu padomju varai neesi vajadzīgs. Nekad nevajag nodot, kā saka. Izrādās, ka domā visi, ka man tētis ir nomiris.

Es agrāk kā strādāju. Atnācu biedru naudu samaksāt i nepiedalījos. A izrādās, ka viņš vēl par leģionāru. Kāds tad tu leģionārs, ka tu bende biji. Toreiz es nezināju. A tad jau viņi dzēruši. Te krogs bija, kur gaļas kombināts. Te stāsta Mihailovs *kabak*. Nu, tā pārdevēja saka, kroga vecākā. Mums jātaisa ciet. Nu, redzi, par trīsdesmit tūkstošiem nošāva. Šitais, kur Viļānos, viņi nebija kopā, pat palika dzīvs. Viņu kājā ievainoja, un viņš vēl 25 gadus nosēdēja. Stipras veselības bija puīši. Jau arī bija, kā saka.

**RTA-MV/Pr-JL 9.** Lemps, Jānis (2014). **Jāņa Lagzdiņa dzīvesstāsts.** Rēzekne, 21. maijā (8 lp.).  
Intervijas ilgums – 57 min. 46 sek.

Esmu dzimis 1919. gada 9. decembrī. Nu, bijā tā, man, tās, tāda traģēdija, ka manā ģimenē, no *kolieras* nomira tēvs, tēva māsa un divas māsas un brālis – pieci cilvēki nomira no holēras. Un, un tā bija slimība. Toreiz jau tā medicīna bija vāji attīstīta un tas bija pēc kara 20 tas ir 19. gadā, karš bija. Pirmais pasaules karš beidzies, bet vācieši, vāciešu cukurs vēl bija tādos graudos un tā tālāk. Un bērnība jau bija tāda diezgan pagrūta, jo palika māte viena ar, ar trijiem mazgadīgiem bērniem, tie trīs – es, māsa, vecākais brālis un es palikām dzīvi. Visi tie vecākie, tie holēra slimībā nomira. Es, mani uzaudzina māte, tēvu es atceros tikai, ka man bija nepilni trīs gadi, ka veda zārkā pa to pāri upītei uz kapsētu. Tēvu atceros. Tagad jau te fotogrāfi pazīstami, vēsturnieki, ar kuriem sarakstos, tie atsūtīja – ģimenes dabūjuši. Tā kā bērnība bija ļoti grūta, mātei taču vajadzēja i saimniecību vadīt, i bērnu apkopt, i lopus, i laukā iziet. Nu, un tad vēlāk paņēma algotu puisī, laukstrādnieku, bet tam jau bija jāmaksā.

Un es esmu dzimis Jūrkalnē, tas ir Suiņu novadā, kur tas jūras augstais krasts ir 20 metru. Un pārnācu uz Latgali, tāpēc ka tur nebija darba. Pirmā bija sešklasīgā pamatskola, tad tur likvidēja, ceturtās klases beigās likvidēja, un nebija, ko darīt. Nu, man jāpateicas laimīgam gadījumam, ka es 1947. gadā pārnācu, beigās pārnācu no nāves un smaga daba nometnes. Biju 10 tūkstoši kilometru, tas ir, Habarovskas apgabalā aiz Amūras, pāri Amūrai pie Japāņu jūras, taisījām dzelzceļu. No sākuma jau bija pavisam grūti, jo bija karš vēl pašlaik un ar Japānu, un, un Staļins baidījās, ka to dienvidceļu, kas gāja tur uz Mandžūriju, uz Vladivostoku, ka to var nogriezt, nu, fronte, atņemt, un tādēļ taisījām tādu rezerves ceļu uz ziemeļiem uz Japāņu jūru. Padomju osta – Soveckaja gavaņ. Un tur bija no sākuma ļoti grūti. Mēs bijām pusē sava svāra. Nu, un tad, kad japāņi kapitulēja, tad jau mūs atlaida uz tādām atpūtas nometnēm. Nu, kas tur bija? Bads tāpat bija, galvenais bija tas, ka nebija ko ēst, bet nebija vairs tik smags darbs. Mūs vairāk lika pie tādas, nu, labiekārtošanas – tur sētas taisīt, celt mājas pie stacijām un pie tā galvenā ceļa – dzelzceļa. Tad bija japāņu gūstekņi, no sākuma jau viņi bija tādi dzīvespriecīgi, bet vēlāk tāpat no bada kā gūstekņi viņi teica: “Hļeb – mala, mala, rabota – mnogo, mnogo.” Un viņi briesmīgi neieredzēja krievus, viņi krieviski nerunāja. Mēs teicām, ka viņiem precēties ar Maskavas *madam*, viņi –

nē, nē, tikai ar Tokijas *madam*, tas ir, nu, ar japāņieti viņi precēsies. Nu, un vēlāk viņi tāpat bija nodzīti un tā tālāk. Nu, viņi nerunāja krieviski, bet daži no virsniekiem runāja vāciski, nu, un mēs varējām ar tiem virsniekiem sarunāt, mēs prasījām, kādēļ viņi padevās, nu, kapitulēja, tas bija, 40...40... 45. gada septembris bija. Japāna kapitulēja Krievijai. Krievija līdz tam bija neitrāla, bet tad, kad uzvarēja, bija kapitulācija Berlīnē – Vācija kapitulēja. Tad Staļins pieteica karu Japānai, un, lai iegūtu amerikāņu labvēlību, viņš teica, palīdzēja cīņa pret Japānu, jo tur Mandžūrijā. Tur, kur mūsu mītnes bija pie Japāņu jūras, tur nebija neviena amerikāņa lidotāja, tikai lidmašīnas, bet visur bija krievu karavīri, Staļins atsūtīja. Un tādēļ mēs jau sapratām, ka Rūzvelts bija amerikāņu prezidents, viņš vēlāk, viņš jau bija ratiņkrēslos, nu, paralizēts. Un viņš pat to, ka Staļins viņam gāja palīgā Japānu kapitulēt. Japānai viņš atdeva visus mūs, Baltiju, Poliju, visu Staļina verdzībā. Nu, mēs varējām saprast, jo Rūzvelts ievēroja amerikāņu intereses. Un tad, kad mēs, mūs sūtīja uz, uz to Habarovskas apgabalu aiz Amūras toreiz, tagad pa Amūra upi tilts uzcelts, bet tad tikai tāds plosts bija, kur septiņus dzelzceļa vagonus uzstūma uz tā plosta, pārcēla pāri un tad nāca atpakaļ, atkal – otru septiņus. Un tā pa trijām, četrām reizēm to vilciena sastāvu pārveda pāri Amūrai, tagad ir liels tilts pāri Amūrai uzcelts. Nu, tur bija diezgan tāds bēdīgs stāvoklis, no sākuma jau mūs dzina katru dienu – vai tur svētdiena, vai darba diena. Mēs bijām palikuši apmēram puse no sava svara. Bet tad, kad kapitulēja japāņi, tad pie dzelzceļa, jo tas uzbērums sēžas, viņš arvien ir jāpapildina. Un, un tad tur jau norīkoja japāņus, un mēs tur bijām palīgdarbībā. Nu, cik jau mēs tur spējām, tur taisījām tās mājas, nu, kur dzīvot tiem dzelzceļniekiem. Un tās noliktavas taisījām, zāģējām kokus mežā, jo tad jau mūs sāka brīvāk palaist 10–100 kilometru, nu, kur tu bēgsi. No sākuma daži bija izbēguši, bet laimīgi bija tie, kas atrada to nometni, jo viņi tur taigā apmaldījās un gāja bojā, jo tur jau tūkstošiem kilometru nebija neviena cilvēka. I tagad tur pamatā ir ķīnieši, ķīnieši tie neskatījās, lida visur. Japāņi, Krievija neviens negāja.

Mēs prasījām tiem virsniekiem vācu valodā, kāpēc viņi padevās, viņš saka: “Mēs būt karojuši līdz pēdējam vīram pēc Hirosimas un Nagasaki – atombumbām. Vienalga, bet imperators pavēlēja mums kapitulēt, un imperators priekš mums ir svēts!” Nu, viņiem ir cita ticība, imperators, ko pateiks, tad viņi to paklausīs. Nu, un tā mūs vēlāk, kad jau dzelzceļu uztaisīja. Un japāņi bija padevušies – kapitulējuši, padevušie gūstā, tad sāka mūs čekisti pratināt un pamazām atbrīvoja, un viņi bija dabūjuši droši

vien atsauksmes no vietējiem, nu, no mūsu dzimtajām pusēm, un tad viņi pratināja un, kuram nebija nekādu iemeslu, tos atbrīvoja, bet virsniekus, parasti leģiona, tiesāja, nu, bet es biju ierindnieks. Es pareizi sapratu, vēl būdams pirmajā komisijā, kas bija 44. 43. gada, kad nodibināja leģionu, tad daļu atlaida.

Pa cik es biju, man, vecākajam brālim, viņš nomira, viņam bija vectēvs uzrakstījis to māju, un tad to māju mēs mantojām ar māsu, divi mantinieki. Nu, un tad es redzēju, ka to pamatskolu likvidēja. Un tad, par cik es mācījos Rēzeknē, te bija pedagoģiskā skola. Tur direktore bija Anna Čerbarte, viņa bija tāda kristāltīra komuniste. 19. gadā, kad Pētera Stučkas armija iekaroja Latviju, tad viņa bija nodokļu inspektore, toreiz bija frontes stāvoklis. Un viņa ar bija šauteni, un tad, kad Latvijas armijai Kalpaks krita, bet Balodis turpināja to cīņu no Ventas līdz Zilupei. Un Latvijas poļi gāja palīgā un tad atbrīvoja Latviju, un tad noslēdza miera līgumu, ka Krievija uz mūžīgiem laikiem atsakās no Latvijas, bet Staļinam līgums jau nebija nekas, viņš atkal paņēma un, un pirmāk uzstādīja tādu ultimātu, lai ielaiž aprobežotu padomju armijas, Sarkanās armijas kontingentu. Nu, kas tas bija? Mūs miera laikā bija 20 tūkstoši karavīru armijā. Zini, toreiz mums nebija algoti, toreiz bija iesauktie karavīri. Pa tādām armijām, speciālistiem jau nezināja toreiz. Toreiz visas armijas bija, nu, mobilizētas. Nu, un mums bija 20 tūkstoši karavīru, bet viņi pieprasīja tur arī kontingentu – 25 tūkstoši karavīru, un ģimenes sabrauca. Te nepalika neviens krievu armijas karavīrs, bet visus, visu karavīru, Edole ir tāda veca pils, to ieņēma. Tad vēl Liepājā, Kuldīgā, Ventspilī. Tur, kur tuvāk jūrai, kur lai aizsargātu Padomju Savienības zemes, jo Staļins teica, ka mēs aizsargāsim jūs, bet nekā nebij. Viņš teica – 24 stundu laikā jāizšķiras, jāielaiž mūsu karavīri, padomju Sarkanās armijas karavīri jāielaiž. Un, un jāpieņem tāda valdība, jāsastāda, kāda, kādu mēs noteiksim, un Ulmanis bija spiests pakļauties, jo viņš izšķīrās, ka karot nav ko, jo, lai karotu, bija jāpiekrīt 39. gadā neielaiž iekšā. Somi neielaida. Nu, somi jau bija.

Manaheima tāda, nu, nacionālā armijas komandiera līnija izveidota, un daudz somi krita, tomēr noslēdza mieru, atdeva tur zemes tās, kas bija tuvāk Ļeņingradai, un paši aizgāja vairāk uz ziemeļiem. Un, bet tomēr neatkarību nosargāja, bet daudzi krita, jo Somijai karot pret Padomju Savienību jau bija, nu, neprāts. Īstenībā pret tik lielu karaspēku. Nu, un tā Somija tomēr nosargāja to neatkarību. Bet mēs bijām ielaiduši tos karavīrus jau, un tie tur bija pie robežas, tur manā dzimtenē suitu pusē –

Ēdolē un Liepājā, Ventspilī, Kuldīgā. Un tagad nebij vairs, Ulmanis saprata, ka nav spēka ar ko cīnīties ar padomju armiju, un piekrita visam, un viņu piespieda pieņemt visus tos lēmumus kapitulācijas. Nu, un viņš domāja, ka viņam jau bija izgatavojuši vīzu uz Šveici, bet to Ulmanim atņēma, un viņu aizsūtīja uz Maskavu un tālāk uz Krieviju, bet, kad sākās karš, tad arestēja un aizsūtīja uz cietumu. Un tur, Kazahijā, tur jau nebija, ko ēst šitiem parastiem cilvēkiem – karavīri un cietumnieki, viņi tur nomira badā. Un droši vien Ulmanis arī nomira badā, jo bija tā, karš bija pieteikts, Hitlers bija pieteicis karu Padomju Savienībai, un Staļins līdz pēdējam mirklim neticēja, ka, jo viņš cerēja pārsteigt agrāk Hitleru, iebrukt Vācijā, bet Hitlers pasteidzās agrāk. Un tā, lūk, sākās Otrais pasaules karš, kas beidzās ar Vācijas sakauju. Liela nozīme tur bija tādām karavadonim Žukovam – tas, tāpat kā Staļins, cilvēkus neskaitīja. Staļins parasti, kad nāca kādi revolūcijas svētki un Padomju Savienības Sarkanās armijas, teica: “*Bratj gorod!*” Nu, tas ir, ieņemt kādu pilsētu par godu revolūcijas svētkiem. Vai tur gāja bojā 10 tūkstoši karavīru vai 20, to neviens neskaitīja. Arī Žukovs teica: “*Babi narožajut!*” Tas ir, bābas, nu, piedzemdēs. Un, un sākumā sūtīja tādus soda bataljonus, kas bija kaut ko nogrēkojušies armijā. Izveidoja soda bataljonus un dzina, atmīnētu tos mīnu laukus, kas bija starp frontēm, bet vēlāk, kad pietrūka soda bataljoni, tad dzina tos karavīrus, lai taupītu lielgabalus, tankus, sūtīja karavīrus, lai atmīnētu, jo karavīra dzīvību neviens neskaitīja. Un tā, nu, Žukovam kam bija tāda pati līdzīgi ieskatī, kā Staļinam izdevās uzvarēt vāciešus un pēc kapitulācijas Vācijas, tad atkal palīdzēt atbrīvot Mandžūriju, tas ir, nu, Austrumu Vladivostoku, un tā tālāk. Tā beidzās, ka mēs bijām tik tālu nodzīti, ka puse no svāra.

Un tad ierīkoja tādi uzlabošanas punkti: *ozdorovaceļnije* punkti. Ko tas līdzēja, ka tie uzlabošanas punkti tāpat bij badā. Cik tā zupiņa bija. Nu, mēs tur nātres plūcām, vārījām. Un es arī sabeidzu savus gremošanas orgānus, jo bija bads. Un tur, piemēram, izsviesta dzelzceļa malā zivs bij beigta – vobla tā, nu, Klusā okeāna zivs. Un tur tie, kas tur bija karavīri, vai kas jau bija, tā vobla bojāta, izsvieda uz dzelzceļa ārā, zin, pa logu. Un es atradu, arī ēstgriba bija ļoti liela. Bads bija tik liels, ka es arī to bojāto voblu apēdu, un tā arī sabojāju, tagad vēl, nu, lietoju zāles, lai, nu, palīdzētu sagremot, jo toreiz bija tik briesmīgs bads, kad nevarēja skatīties, vai tā bija sapuvuša zivs, vai vesela, vai kā. Ar to devu, ko deva, iztikt nevarēja, un tā mēs badā nodzīvojām līdz 47. gada rudenim divus gadus.



Un tad bija izmeklēšana, un mūs, kas nebija nekur tādā atklātā pret krievu armiju Sarkanarmijā iemaisīti, mūs atlaida. Es jau toreiz, 42. gadā, sapratu, kad bija, nu, pie Staļingradas bija briesmīga ziema, sals liels, un tur aizbrauca arī caur Rīgu zilā divīzija no spāņu leģionāri, tie dziedāja – vīns un sievietes. Tie bija pieraduši dzert vīnu un dziedāt, un karotāji viņi bija tādi diezgan švaki. Un viņus arī aizsūtīja uz to Staļingradas fronti, un tur jau, ziniet, spānieši, viņi apsaldēja rokas, kājas. Kuru pievāca kāda krieviete, tie tur izdzīvoja, bet, kā saka, nebija tie, apsala kājas, rokas apsaldēja un gāja bojā. Un tad tas feldmaršals Pauļuss tika ielenkts, tā Pauļusa armiju ielencā un Pauļuss padevās gūstā. Nu, un viņu Hitlers, kad jau viņš bija gūstā, iecēla par feldmaršalu, domādams, ka feldmaršals nepadosies gūstā, ka viņš izdarīs pašnāvību, bet tas Pauļuss bija tik gudrs, ka viņš neizdarīja pašnāvību. Viņš palika Staļina gūstā, un Staļins viņu saudzēja, tādēļ ka viņš bija feldmaršals, augsts virsnieks. Nu, un pēc tā, kad feldmaršala armija padevās, jau bija skaidrs, ka vācieši zaudēs, un arī tie gudrākie vācieši saprata, bet neviens neko nevarēja darīt. Viņi gan savā starpā, nu, sarunājās, ka *Hitler kaput*, tas ir, nu, ka Hitlers zaudējis jau ir, jo, kā iztaisoja fronti, ko tas nozīmē – arvien vairāk atkāpās, un tā atkāpās līdz Vācijas robežai, un arī atdeva Vācijas zemes. Un Hitlers, redzēdams, ka jau beigas, pasūtīja indi un iedeva saviem, sev un kāda viņam tur bija tā simpātija – tai un bērniem indi. Un, un, un viņi aizgāja, lai nebūtu. Teica, ka Hitleru ieslēgs būrī un vadās pa visām tām iekarotām zemēm. Un, lai nebūtu tāds kauns, ieņēma indi, un vēlāk atrada tādu pusapdegušu liķi. Vai tas bija Hitlers, vai nebija, kas to zina. Un tā Vācija kapitulēja.

Un tad tūlīt Staļins pieteica karu Japānai. Par ko es stāstīju. Par to, ka japāņu lidmašīnas padevās astes uz augšu, tas nozīmē, ka kapitulēja. Un japāņi padevās. Un mēs tiem virsniekiem prasījām, kādēļ padevās tā, tāpēc, ka imperators pavēlēja tā, jo uzmeta divas bumbas uz Hirosimas un Nagasaki. Un tur gāja bojā ap 20 miljoni cilvēku, katrā tajā pilsētiņā, no tām atombriesmām. Daudz jau bija beigti uzreiz, daļa no šitās staru slimības pēc tam nomira, miljoniem japāņu, un japāņi bija spiesti padoties.

47. gads – par to es teicu. Tur nometnēs bija bada, smaga darba un nāves nometne, tur, piemēram, man bija tāds gadījums, tāds Kaža no Daugavpils puses, mēs ar viņu strādājām, kokus griežām, jo mūs jau palaida brīvus, tādā pusbrīvībā, tikai vakaros bija jāsaskaitās mājās, nu, un es, mēs zāģējām kokus, un beigās Kaža saka: “Es vairs nevaru pazāģēt. Nu, es viņu aizvilku, tur saskaldīju tos zarus, egļu skuju zarus, nodzenāju

un noliku, lai viņš paguļ. Nu, vakarā es viņu kaut kā tur pa pusei aizvilku uz to ambulanci, mums bija ierīkots, bet tur jau nekā nebija, zāļu nebija kara laikā. Un no rīta es aizgāju, un mans Kažuss jau bija miris, un viņu pārvilka pāri grāvim tur. Vasarā vēl centās ierakt tos kritušos, nu, zemē, bet ziemā lāči izvalkāja, kaut gan tur vairs nekur nebija, tikai kauli, nebija kauli un ādas tiem, kas aizgāja bojā, bet lāči vienalga valkāja pa tām sopkām, nu, kalnu aizām tur tos beigtos – beigtos lēģera karavīrus. Tur jau tie bija nodzīti līdz beigām, un tad, kad pārbraucu mājās, labi, ka saskanēja manas vēlēšanās ar padomju valdības vēlēšanām. Man bija tāds, man bija labs kažoks, bet pamazām, ka tie virsnieki, sardze un kas tur, tie brīvlaistie prasīja, bija jāatdod. Nu, pa dažām tabakas piciņām jāatdod jērādas kažoks. Virs tā virsdrēbes, vadmalas austā, jo, ja tas brīvlaistais vai sargs prasīja, un tad bija jāatdod. Nu, vēlāk viņš būt paņēmis un varbūtās nobeidzis tevi. Tātad zina, ka bija beztiesīgs, nu un tā es ieguvu tādu, kas bija no ielāpiem, tādu vecu bušlaku, kur bija iešūts tāds vata kamzolis, jo bija auksts tur, pie Japāņu jūras jau silts lejā, bet divi trīs kilometri augstumā ziemā bija līdz 44 grādiem, es vēl degunu apsaldēju.

Nu, un tad bija jānodod viss tas labais jāatdod, jo viņš tāpat būtu paņēmis un tevi varbūt nobeidzis. Nu, labi, ka es biju tik gudrs, ka es atdevu visu labāko un tad, ka vairs nekā nebija, tad jau lika mierā. Un tā mūs beigās pratināja, vēl bija atsūtītas ziņas no dzimtās puses. Un tā kā es, jau būdams, vēl strādādams savā vecāku saimniecībā, sapratu, ka Hitlers zaudēs, jo pie Staļingradas, kad padevās vesela armija un Hitlera armija arvien atkāpās, teica frontes iztaisnošanās, nu, kas tā par iztaisnošanu. Arvien tuvojās uz Vācijas pusi, tas ir, kad saprata, ka karu jau zaudējis. Un gudrākie vācieši arī saprata – *Hitler kaput*, visiem bija jāklausa Hitlera pavēles. Un vēl kas bija – kad vācieši ienāca, viņi un mēs, no sākuma jau bija Latvijas karogs un aizsargu tur formas, un Latvijas armijas karavīru formas, kur bija gadījušās, bet tad pavēlēja vācu augstākā pavēlniecība, ka viss latviskais ir jāatmet. Un varbūt tikai vācu palīgpolicija, nu, tādi zini, ka tie pēdējie, kas bija, nu, un, un mēs prasījām, kas mēs varēsim būt, nu, jūs par smagiem ormaņiem varēsiet būt, tas jau pēdējais, kas var būt, bet tad, kad jau Hitlers sāka karu zaudēt un nodibināja latviešu leģionu. Nu, mani pirmajā gadā, par cik man bija slima māte un maza jaunākā māsa, un trīs hektāru zemes, un mani atstāja beigās, tas bija piesaistīts saimniecībai. Bet 44. gadā februārī, tad jau vairs neskaitījās, tad otrajā mobilizācijā arī mani paņēma. Un aizsūtīja. Paplaka bija tāda tur uz leišu pusi. Bija tādas apmācības kazarmas. No sākuma jau mums

bija visas tās kazarmas, bet tad, kad Rīga krita 13. oktobrī 44. gadā, tad tas politiskās policijas ģenerālis Jekelns ar savu apsardzi padzina mūs uz meža kazarmām un to pili, kas bija Paplakas pusotra tāda, nu, tāda balta, toreiz jau nebija cementa, toreiz pie muižniekiem cēla pilis ar, no kaļķiem. Nu, un tad viņš, Jekelns, ar savu apsardzi ieņēma to pili un mūs padzina uz meža kazarmām. Nu, un tad, tad mēs tur, nu, vienreiz mūs sūtīja uz fronti, tad atsūtīja atpakaļ, jo pašlaik bija lielas kaujas un, ja neapmācītu, tādu nepieredzējušu kaujas vienību, bataljonus, vai pulku iesūta iekšā. Viņš nav apradis ar pulvera smaku un tad parasti izputēja. Un tādēļ mūs sūtīja atpakaļ vēl uz kazarmām, un tad mēs tikai dabūjām, 44. gadā augustā ieņēmām kazarmas pie Dobeles.

Nu, bet tā pirmā kauja bija tā ļoti tāda liktenīga, jo mūs vada komandieris, tāds leitnants Kokins. Viņš bija tāds jauns kara laika virsnieciņš, kurš arī nebija pulveri odis. Un viņš bija ļoti bailīgs. Un viņš prasa, tagad mēs ieņēmām to pozīciju, gar to ceļu kalnā, lejā ir tā pilsēta Dobele. Un viņš prasa: “Kam nav bail?” Bet es domāju – kāds tu duraks, kuram nav no nāves bail?! Un es aiz spītības pateicu, ka man nav bail. Nu, un viņš: “Kā sauc? Ā, Lagzdiņš Jānis! Lai iznāk ārā! Un vēl kam nav bail?” Un pieteicās viens tāds garāks vēl par mani, nu, un mēs abi divi, lai paņem granātas tur, šauteni un, bet bija stipri karsts. Un mēs mugursomas atstājām turpat kaudzē, visiem bija kaudzē tur saliktas. Nu, un, un, tā kā bija ļoti karsts, es kreklu novilku, un to frenču uzvilku tā uz plikas miesas, nu, lai nebūtu tik karsti, jo frencim mugursomā bija piekabinātas granātas un patronas, frencis bija jāvalkā un josta. Nu, un mēs tagad... Uzdeva mums: “Jūs noskaidrosiet, kas ir mums pa kreisi.” Viņš uzdeva mums noskaidrot, jo mēs bijām ieņēmuši pozīcijas, bet mēs nezinājām, kas mums apkārt ir, ja. Nu, un labi, mēs uzreiz ejam. Tāds grāvis liels ir, un redzam, ka tur kaut kur ir karavīri. Bet tas mans biedrs, viņš lielāks, viņam garāks solis, viņš bija ticis tālāk. Viņš teica, ka tur ir mūsējie, leģionāru kavalērija, jo toreiz nebija, artilērijai nebija tanku, kas vilka, bet zirgi vilka lielgabalus. Nu, un arī tur bija apstājusies augstāk, bija ieņēmuši pozīcijas aiz mums, šitie lielgabalniēki – artilērija ar saviem zirga lielgabaliem. Un viņš ticis pirmāk, un viņš teica: “Veči, nešaujiet, te savējie!” Nu, un tie uzreiz, kā latviešu valodu izdzirdēja, iznāca mums pretim un mēs aizgājām pie viņiem, lai nodibinātu sakarus, kur viņi ieņems, ko viņi darīs. Un uzreiz sākās milzīga šaušana kādas, zini, 10 minūtes. Tā šāva, ka sprakstēja. Viss tas gaiss sprakstēja, tur mūsu, kur bija mūsu karavīri. Nu, un izrādās, ka divi tanki padomju armijas bija izlauzušies cauri, bet viņi bija atnākuši

līdz Dobelei, ieraudzīja, ka ierindnieku karavīri un viņi ar tām degošām lodēm sašāva tās mūsu kaudzē saliktās mugursomas un arī tos karavīrus, kas nebija saliekušies. Jo, tad jau tā, kurš vairāk pa dubļiem līda zemāk, to neķēra, a tos, kas augšā... Zīmīgi, ka pirmo nošāva krievu Smirnovu no Rīgas, jo dažās, jūs varbūt esat lasījuši, ka citus neņēma tikai latviešiem, nē, ņēma visus – vāciešus, krievus, kādi tikai bija igauņi. Armijā Latvijas pavalstniekus. Neņēma tos, kas bija ieceļojuši no Baltkrievijas, kam nebija Latvijas pavalstniecības. Tad teica, nu, tagad saka, toreiz teica pavalstniecība, tas ir pilsonība. Toreiz tādu vārdu nezināja “pilsonība”, pavalstniecība bija. Tātad ņēma Latvijas pavalstniecības. Nu, jā un es teicu, ka pirmo zīmīgi nošāva krievu un arī tos, kas nebija saliekušies, tos arī nošāva. Nu, un tagad ko? Tas virsnieks arī, kas lielgabala komandieris, teica: “Tur jums atpakaļ nav, kur iet, jo tur jau ir izpostīts.”

Nu, un tad mēs palikām pie tiem lielgabalniekiem, mēs gājām to ceļu, bet nāk ap pusdienu, gribas ēst, un labi, kad bija tur ogas – upenes, jāņogas, zini, nu, augusta vidus – pašlaik ogu laiks. Tad mēs no tām ogām pārtikām. Un beigās otrajā dienā satiku savu vienību. A tas leitnants teica: “Jūs vēl dzīvi?” Mēs jau domājām, ka jūs jau esiet nošauti. Bet, nu, mēs gājām kādu laiku, bet, bet, bet jau nebija, kur paglābties, nu, kā bija, mums nebija tās paustpatronas, tās ir tādas – īpaši lādiņi, kuri, sastopot cietu, tas ir, tanku, viņi iedarbojās, un ar tiem varēja tās kāpurķēdes sabojāt, un tas tanks griežas uz riņķi, viņš nevar nekur paiet, jo tā kāpurķēde ir pušu. Un tāpat arī. Bet mums bija prettanku mīnas, bet vēlāk, es gan ta pats neredzēju, jo mūs nelaida tur, bija sapieri, kas apskatīja tās tanku minas, kas bija ieraktas, un tur bija pārgājuši tie krievu tanki, bet viņas nesprāga. Izrādās, ka tai kara rūpnīcai bija antifāšisti – vācu pret hitlerieši. Un viņiem tur bija sava grupa, viņi varēja kara materiālu ražošanā, tajā, nu, tas dzelksnis bija no pulvera, tas izsprāga un viss, bet tai visā iepildītas mīnā pulvera vietā smiltis un zāģa skaidas, tātad, tur bija darbojušies grupa antifāšisti, tajā akra rūpnīcā. Tur taču tik viegli nelaida kara rūpnīcā, bet tomēr bija pret Hitleru arī antifāšisti, kas bija nodibinājuši savu grupu, ka viņi varēja ražot šādas bojātas mīnas. Mūs jau tur nelaida tieši klāt, bet tikai tad vēlāk rādīja, ka tu bija smiltis un zāģu skaidas. Un tas dzelksnis eksplodēja, bet, pa cik smiltis un zāģu skaidas jau nedega, un tā, lūk, tie tanki, viņiem nebija vairs, nu, degvielas. Viņi devās atpakaļ, nu, pie savas vienības, jo viņi, tie divi tanki. Vienība bija bez apgādes, izlauzušies līdz Dobelei. A pārējais karaspēks vēl bija pie Rīgas. Nu, vot, tāds gadījums bija.

Nu, par piecdesmitajiem gadiem. Lai gan man tie, kad pārnācu *lāģera*, labi, ka manas intereses saskanēja ar padomju valdības interesēm. Man bija tas vecais lupatu *bušlaks*, bet ar to, kur es ar to nevarēju iziet pat līdz savam centram, līdz Jūrkalnei, nu, Suitu pusē tur bija tā Alsunga, ir tas centrs, un tad ir tādi Gudinieki, kur tur un aptuveni meklēja. Un Jūrkalnē augstais jūras krasts, un es esmu no turienes, no Jūrkalnes. Nu, un tur, tad bija galvenais, ka jāizcērt un jāizved kokmateriāli, jo visa Baltkrievija dzīvoja zemnīcās. Zināt, tur, kur gāja hitleriešu fronte un atkal atkāpās. Tur mājas jau nebija, kas vēl tur bija? Zemnieki bija, nu, tā ierakušies pa pusei zemnīcās. Nu, un tādēļ vajadzēja daudz kokmateriālu, lai celtu. Kokmateriālus vajadzēja šitās pilsētās un laukos. Bet man vajadzēja naudu, lai nopirktu drēbes. Un tādēļ es izcirtu to normu un izvedu kādas trīs normas, jo par vešanu varēja vairāk nopelnīt. Un toreiz bija katrā pagastā *partorgs*, tas ir, partijas organizācijas sekretārs, un viņš teica tā: “Lagzdiņ, tu neesi mūsējais, bet tu padari daudz vairāk par mūsējiem. Man ir tādi komunisti, kas tikai runā, bet neko nedara.” Un viņš atļāva skolas direktoram, mani, leģionāru, pieņemt par skolotāju. Partorgs varēja. Ja viņš pateica vārdu, tur neviens pāri negāja, un arī partijas komitejā, tur, kur bija Aizpute, mēs bijām Aizputes apriņķis toreiz. Arī pretim neko negāja, un tā es tiku par skolotāju. Un tad no sākuma man jau nebija tādas izglītības. Es tikai 37. gadā beidzu Vecbebru dārzkopības, biškopības skolu, bet tā jau bija tāda lauksaimniecības rakstura. Nu, es strādāju Pušā, tur. Nu, tas ir Rēzeknes novadā, Puša ir tāda aiz Maltas. Nu, un tur es strādāju divus gadus pie tāda bagāta saimnieka par dārznieku. Nu, tas arī bija skops, nu, bet es, viņš mani, ne jau pie tiem govju meitām un strādniekiem, bet pie sava galda baroja un 25 lati mēnesī maksāja. Tā izdevumiem, bet man jau vajag. Grūti bija aiztikt, jo iegājis baznīcā, mācītājs jau mani pazina, jo mēs tur spēlējām teātrus un tā: “Dārzniek, met latu!” Man tas lats arī svarīgs. Es teicu: “Nē, baznīckungs, es tikai piecdesmit santīmus!” Nu, un tā es nodzīvoju divus gadus par dārznieku. Un tad, kad nāca jau šitais te kontingents, nu, kad Ulmanis piekrita ielaist tos krievus Latvijā, armiju, tad visa tā armija devās ne jau te, nepalika neviens, bet Ēdolē, Kuldīgā, Ventspilī, Liepājā – tur pie robežas, tur bija sapulcējušies visi tie, nu, armijas spēki, jo viņi jau saprata, ak, mums, jāšargājas pret hitleriešiem, lai gan Staļins ar Hitleru toreiz dzīvoja draudzīgi, bet jau iekšpusē viņiem bija katram savs nodoms iekarot – Hitleram Krieviju un Krievijai Vāciju.

Kā lai es to visu vērtēju, ka es visus padomju gadus biju otrās šķiras

pilsonis. Atklāti man to neviens nepasacīja, bet, kad valsts svētkos skaitīja tos, nu, pēc svarīguma – no partijas pirmorganizācijas sekretāra līdz apkalpotājam, tad es biju kādā 53. vietā. Es tomēr biju otrās šķiras pilsonis, bijušais leģionārs. Jau man bija jāturas kā svecei, es nedrīkstēju sarakstīties ar saviem senajiem paziņām un tā tālāk, nu, es dzīvot gribēju. Bij jāuztur, vēlāk apprecējos. Apprecēju. Es mācījos un te pedagoģiskajā skolā un apprecēju pedagoģiskās skolas mācību daļas vadītāju. Apprecējos un, un bija bērni, un tā tālāk. Un bija jāpelna maize priekš večiem, priekš bērniem. Un man bija jāpaklausa, kā tur es iekšēji sapratu, bet to man atklāti neviens nepateica. Tikai visas tās norises parādīja, ka es esmu tomēr zemāks nekā, nekā tie komunisti.

**RTA-MV/Pr-LD 10.** Lempis, Jānis (2014). **Lūcijas Dilevkas dzīvesstāsts.** Rēzekne, 22. maijā.  
Intervijas ilgums – 55 min. 17 sek. (9 lp.).

Piedzimu es 1936. gadā Rēzeknes slimnīcā. Visa ģimene – tēvs un mamma – bija ļoti laimīgi, beidzot parādījās bērniņš. Nu, tā augu, pēc diviem gadiem, mazlietiņ vairāk, piedzima vēl brālīt's. Nu, dzīvojam normāli. Tētis strādāja – *tehniks*, celtnieks, viņš, nu kā, taisīja visus tos projektus. Kādreiz es ar Klīdzēju braucām, viņš stāsta: “*Vot*, šo kūti pārvaldīja jūsu tēvs.” “Vai,” es saku, “patīkami dzirdēt.” Tā kā viņš pamatā lauku celtniecībā un mājas. Ulmaņa laikā drīkstēja, nu, vajadzēja tur remontu taisīt. Ja iztaisa pareizi to remontu, tā kā vajag pēc tā projekta. Ko nozīmē pēc projekta, tas ir sevišķi škurstins, lai būtu tā, kā vajag. Un tad valsts atmaksāja zemniekam. Kādu tur summu, es neprotu pateikt. Nu, un pēc tam pārbaudīja, tad viņam darbs. Mamma strādāja tepat. Mēs dzīvojām Čačos. Blakus pilsētai un tur laukos strādāja, mums bija zeme, kopā bija 10 *hektaru*. Nu, bija gotiņas, bija zirgi. Atceros mazo zirdziņu, viņš parasti atnāk pie loga virtuves un tur paklauvē tāds. Nu, bet viss, tā jaukā dzīve aizgāja otrādi.

Agrā rītā, 14. saulainā dienā, kā tagad atceros. Es gulēju vienā istabā, otrā istabā gulēja mamma un tētis un brālīt's. Brālīšam tajā laikā bija kaut kur gads un astoņi mēneši. Man bija četri ar pusi gadi. Nu, un es... Tur klauvē pie loga. Es piegāju, skatos cilvēks stāv ar šauteni. Tad es pie tēva skrienu: “Pap, pap! Cilvāks ar šauteni!” Nu, tad tētis visu saprata. Viņš, zinu, nu, juta, juta viņi. Kaut kā juta, nezinu, kā un kas, bet viņš piedāvāja mammai vēl agrāk: “Es aiziešu prom.” A mamma saka: “A ko tad es darišu te, viena pati palikusi ar maziem bērniem.” Cerība vēl bija tā, ka ģimene paliks, paņems tikai vīrieti, bet te bija savādāk. Iznāca, nu, kā vajag. Es biju priecīga: “Brauksam!” Bet puika pazuda. Sanāca, ka viņš daudz gudrāks kā es četros ar pusi gados, viņš gads un astoņi mēneši. Viņš paslēpās, teica, ka ne par ko viņš nebrauks. Viņu meklēja. Nu, vārdu sakot, bija viens no tiem pazīstams. Viņam pajautāja: “*Dzet gdze, a tebe za što?*” Tētis saka: “*Ti prišol, značit ti znaeš, za što.*” „*Ja ničevo ne znaju, mne skazaļi ehac tuda, tuda. Ja daža neznaļ kuda.*” Nu, ģērbties vajag. Nu, tur ģērbās, mamma, skaidrs, ka asarās. Tētis atnāk kurpēs, apģērbās tā pieklājīgi. A viņš man prasa: “Zābaki tev ir?” „Ir.” Tētis apģērba mednieku zābakus, medību, laikam, pareizi pateikt. Es... Tā kā tur kļūdas var būt. Sāka viņi tur, pārbaudīja visu, kur kas mums



ir. Vēl pagrabs mums ļoti labs. Nu, tā kā pats celtnieks, tikai to bija tā atremontējis, tas gals mājas. Un tur bija uztaisīts. Tur alus bija. „Es taču nezināju, ka jūs pie manis atbrauksiet. Lūdzu, dzeriet!” Ka jums vajag, nu, tā. Un mamma ģērbties. Mamma sāka ģērbties. Un viņi uz mammas saģērba, cik viņi varēja. Kādas trīs bija kleitas, tad halāts bija un augšā mētelis. Viņa bija tikai šo gadu, nu, ziemā jaunus mēteļus sašuvusi, tā ir dārga prece. Nebija jau tik daudz naudas, nu, bet viņai bija. Un tas, laikam, pazīstams, kā pateikt, viņš uz mammas uzvilka to mēteli. Pārējie tur salika. Mammas *onkuļš* blakus dzīvo, viņš ar zirgu piebrauca, salika tur visas mantas, bet nebija puikas. Visi tur sašutumā, puiku meklē. Mamma raud: “Es nekur nebraukšu. Puika, bez puikas.” Mana krust..., krustēva mamma. Viņai kaut kā uz virtuvi vajag durvis aiztaisīt. A puika... A kas tad tur, durvis? Un viņš parāva. Tur Pēterīts mūsu. „Es *negibu*, es nebraukšu!” Skaidrs, ka viņu arī aizveda.

Stacijā viņš visas mantas tēvam, bija savas, kā pateikt, nu, un mammai, pārējās mammas vai mūsu. Braucām pāri tiltam. Un atkal es.... Tēvs noņēma gredzenu no rokas, dod viņai. Viņa nevarēja saprast, ka viņš būs prom: “Priekš kam, ko tu?” „Ņem un turi, tikai māci bērnus! Dari visu, lai viņi dabūtu izglītību! Būtu viņiem – tā ir manta, tā, ko neviens nevarēs atņemt.”

Mums tagad nekā nav, māja palika, viss, lopi un viss, kas bija, nekā. Bet tas, kas paliks galvā, tas uz mūžu. Un tā un. Nu, agrāk tāda bija mode – pulksteņi ar ķēdīti. Parastais pulkstenis kabatas un ķēdīti. Ķēdīte bija zelta viņam. Atdeva to. Stacijā uz reizes tētis uz vienu vagonu, *mūsus* uz citu. Un nekā nedrīkst ņemt. Tās visas mantas, kas tur sasaiņotas, nē. Un tas, kas bija mammai uzģērbts mugurā, ar to viņa iekāpa iekšā vagonā. Man zvejnieka *koferīts* tāds. Viņi saka, nu, kā parasti laukos jāstrādā. Mamma bija piecepusi tos cepumiņus, lai bērniem, nu, viņu uz darbu, kaut ko jau jāiedod mums. *Vot*, mēs tur koferīti ar cepumiņiem bija līdzī, bet mūsu drēbīšu ne puikam, ne man nebija līdzī. Mēs bijām tā, *vot*, kas uzģērbts. Nu, tur bija no otra tāda lupata. Piedodiet! Tikai pamata tā. Nu, tā mēs atsevišķi.

Mēs bijām otrajā stāvā vagona, nu, mēs tikām pie loga. Vismaz kaut ko redzējām. Kaut ko, nu, tā – gaismu redzējām, nekā cita. Vagons bija pilns, viņš, nu, divos stāvos, un viņi viens otram blakus. Tā tur bija rēzeknieši pamatā šajā vagonā. Un zināja viens otru. Tā, mūs, man. Mūsu draudzenes ģimene arī bija te. Ne jau draudzene, bet māte, tēvs un, un dēls. Ņēma vienu vīrieti, aizgāja tēvs. Ā tēvu pameta ar māti. Viņš bija precēts, viņam

bija kaut kas pie gada bērns, viņam. Bija jau laukos tā sieva sadzirdēja to visu, atskrēja, viņa nebija tajā sarakstā. Tur bija saraksti. Tā arī viņa iekāpa vagonā, bērniņš, viņi palika laukos. Nu, tā mēs, kādā trešajā dienā mamma nosēja laikam lakatu, galva visa bija balta. Viņai bija, viņai bija garas melnas bizes, kā saka balta galva. Un, vispār, šausmīgs skats un tā tālāk. Nu, tur tā, kā sauc, *parašas* bija tur vagonā. Tad arī tur varēja savas, kā lai to pateikt, nu, ar kādu lupatu aizvelk, lai jau visi neredzētu, ko jau tu tur dari.

Staciju pieturu, nu, es tur nezinu. Es zinu, ka aptur vagonu, tā gāja pēc ūdens paši, bet tur gar koridoru, tur apsargāja, vārdu sakot. Nesām ūdeni tā līdz nākošai pieturai. Mēģināja ūdeni tur to saglabāt. Skaidrs, ka pilns piesists ar tiem, nezinu, cik tur bija to cilvēku. Cik mēs ilgi braucām, es nezinu. Kaut kur jūlijā mēs, laikam, tikām Kanskā. Tā ir Sibīrija. Un tajā, tajā Kanskā, pēc tam, laikam, jūs mācījāties, kad ģeogrāfiju. Nu, jā, jūs jau tagad beidzāt skolu. Kad es mācījos. Kā tajos, kā saka, skolēni mani, viņi zināja gan, ir tāds Kanskas – tur ogle augšā tur nevajadzēja šahtā līst. Bet tur, nu, vilciens apstājās. Skatāmies, tur daudz zirgu pajūgu, zirgs un rati, kā saka. Un te tādus piebēra ogles, un mums vajadzēja kāpt ārā, pāri rāpties kaudzēm šausmīgām. Nu, un ratos, kāda man bija tur mantiņa. Nu, jau bērnus, mūs tur uzlika. Tā mūs sadalīja – kuru kur uz kolhoziem. Nu, rajonā, uz kuru mūs veda – Dzeržinska rajons, simts kilometru. Tā mēs uz ar tiem ratiem simts kilometru kratījāmies. Tad no tās Dzeržinskas mūs veda uz kolhozu „*Puķ Komunizma*”. *Vot*, atcerējos. Vēl tur bija kaut kas, nē, laikam, 12-20, kaut kas pie 50 kilometriem uz to tādu Makarova. Kolhozs „*Puķ Komunizma*”, tur atveda mūs. Bija, bija tajā laikā tautas nams, teiksim, tā, bet savā laikā dzīvoja tur arī cilvēki. Tur ļoti daudz bija tukšu māju. Mājas, kā teica, ļoti pamatīgi no tās, kā viņu latviski, paegle, laikam – *listvenica*. Neziniet? Nu, tādi smalki, tādi mīksti, tā kā zariņi. Laikam, paegle būs. Tas ļoti vērtīgs koks, ļoti stiprs. Nu, un tā tur uz kalniem tā lielā māja. Savus kulakus, kā viņi skaitījās, kaut kur tālāk, uz taigu. Nu, un mēs te bija pāri simts. Kaut kas pie simts ģimeņu atvests. Nu, un tur mūs visus, kā saka, kas kur uz ceļa vai uz piekalna tur. Nu, un tad sāk mūs dalīt, kur kuru. Tā jau es jau teicu, bija brīvas mājas un tajās mājās mūs ievietoja. Ne jau vienu ģimeni, mums bija tāda šaura istabiņa. Tik šaura, ka bija uztaisīts no tās dēļu tāds, kur gulēt mums bērniem ar mammu kopā. Tāds matracis siena piebāza. Nu, un palīdzēja arī vietējie. A blakus mājā tie bija Kozlovskas. Ne mājā, istabā blakus bija Kozlovsku ģimene. Nu, viņi, mammas draudzenes ģimene,

Kozlovski. Bija, laikam, tipogrāfija šeit Rēzeknē. Un Edvards palika te, tomēr vīrietis bija, kā saka tā. Nu, uz reizes darbā, uzskaiti darbā. Mamma ar to Kozlovsku vedeklu ganīja govus, govus. Vietējo kolhoznieku.

Nu, kad mēs piecēlāmies, tad mēs piecēlāmies. Kā tur bija, tā bija. Ja mamma varēja pamest mums, to mēs ēdām. Ūdens nebija, trauku nekādu nebija. Nu jā, tad tāda koka, nu, zini, tādas *juciņas* taisa. Tas koka spainis, un es to spaini nevarēju pacelt, bet vajadzēja ūdeni. Gājām tikai no upes. No upes tur jau, cik tur – varbūt pa litram es nēsāju, pa dienu strādāju. Nu, lūk tā. Labi jau nebija, jautri jau bija, *pēdiņas*. Pēc tam tomēr bija tāds bērnu dārzs, un tur mūsus. Laikam, mēs nebijām pieraduši, kā saka, kā visi. Nepratām ķert, ko lētāk, atnākam – tur izmet karotes, nu, visi ķer, mums, kas paliek. Apgrauztas ar virusu tādas. Tāda bļodiņa, to tējiņu. Nu, vārdu sakot, ūdens ar pienu varbūt, kad vārīts, kad ne sevišķi vārīts. Nu, tā, nu, mums puika, mums saslīma ar dizentēriju. Nu, un, tā kā izglāba viņu, bet pēc, kur mamma liks viņu, darbā jāiet. Tad vēl atveda uz bērnu dārzu un atpakaļ.

Kad brālīt's nomira, tur ne viens viņš nomira, tajā dienā glabājām trīs puikas. Nu, palikām mēs ar mammu divatā. Nezināja, kur, kas, kur mūsu tēvi, mūsu, viņas vīri, nekā nezinājām. Tad tur nesa tos zārkus. Puika, tas jau izkaltis galīgi bija, bet viņš bija ļoti gudrs, viņš bija ļoti gudrs. Gads, astoņi mēneši, viņš 1941., tad viņam divi ar pusi – tā, laikam, sanāk. Kaut kur vasarā viņš nomira. Kad viņš mira, viņš teica mammai: „Mammīt, tu tikai ņaņu, nu, latgaliski beregej jau, lai jei dzeivoj. As ta nūmieršu, nu, nazagribis maņ te miert, zjame solta i vyspor as gribietu mojos. Pasveicinoj munu krystamoti, krystāvu vysim sveicīņi. Tante Ņina. Žāl maņ vysa to. Jjus aizbrauksit, as palikšu šeit.” Nu, tā viņš runāja krieviski, latviski. Jau uz turieni brauca – gads astoņi mēneši, viņš dziedāja tur. Tajā tie apsargi, viņi blakus bija vagonā. Viņi man: “Ņičivo mi prividzom jevo, snami jedzit, tut tjaželo.” Viņš tur brauca ar viņiem, viņiem tur, kā saka, pēc tam jau atveda viņu atpakaļ. Apdāvināts, bet nebija dzīvotājs. Nu, un kad viņu visi aiznesa uz tiem kapiem, tur apbedīja, un iet sievietē tādās saplēstās drēbēs, tāda visa izsalkusi: „*Vi latiši?*”. „*Da.*” „*A muž moi znaete?*” „*Net, neznaem.*” „*Ja idu ot tuda.*” „*Pokormju čuc, čuc.*” „*Nje, nje.*” „*Ja ne mogu. Ja davno ne jela. Ja živu toľko do doscipennosti. Što naidu.*” Iedeva viņa adresi „*Kirovskaja oblastj, Tjanskoj lagera*”.

Un tad sāka visi rakstīt. Ilgi rakstījām. Beidzot Kazlovskis vecais atbild: „*Nu, živjom horošo. Moi lučšie družja – žurkas un bads.*” Vēstules pārbaudīja, tāpēc to, kas tas ir žurka un bads viņi jau nezināja. Viņš kas

jau nāca. Un nākošo vēstuli viņš jau pierakstīja: “Mana tēva nav, bet, pateicoties viņam, mēs vēl lielākā daļa rēzekniešu dzīva. Viņam bija tās drēbes līdzī paņemtās. Ar tām drēbēm, kā viņš pēc tam jau rakstīja, nu, dalījās ar tām drēbēm. Deva ne jau sev, bet tiem, ar ko jāstrādā, kuri tur jau vismaz, laikam, mazliet pieklājīgi uzvedās pret šiem cilvēkiem. Bet tas Kozlovskis arī nomira. Tur vēl bija tēva draugs Gaidis tāds, no Stoļerovas viņš, viņš tur *dakters* bija. Viņš rakstīja: „*Juļa, nevalnuise, mne tože sin umer, tebe sin, i ja skoro priedu, i togda mi budem vmeste vse žite, i ja pomogat tebe budu tože, potomu što mne pomogal tvoi muž, moi drug.*” *I tai toļok.* „*Mne uže dajut pojok, tak što ja skoro budu u vas.*” Un vairāk nav dzirdams cilvēks, viņš pazuda.

Nu, kad jau mēs bijām šeit. Nu, tā uzzinājām, ka es meitai rakstīju, ka tu atbrauc. Nu, viņa atbrauca, saņēma. Es saku: “Raja, kas tur uzrakstīts?” “Ko es tur zinu?” Skaidrs, ka neviens nezinaja latviešu valodas. A, nu, es lasu. Nu, jā, krieviski, kā tur pierakstīts, pārtulkoju krieviski: *na troiki, vistrel.* Ā, cauri, tā cauri mūsu vīrieši, mūsu tēvi gāja bojā. Kā mēs dzīvojām tur? Nu, strādājām. Es jau te no ceturtās klases gāju lauku darbos. Atnāca pie loga: “Darbā!” Tā gāju darbā, darījām visu, ko varēja. Mamma parasti, nu, kā saka, plāva, izkopts uz pleca. Nu, līdz vēlam rudenim, kamēr, tāpēc ka labību arī viņi plāva ar izkaptīm. Tur tādi bija klāt, kā saka, grotiski. Tā un tā ar rokām visu maizi vācām. Nu, a es gāju skolā, mācījos, bet visādi gāja. Nu, mācībās, nē, problēmu nebija. 14 gadi man bija, kad mani paņēma uzskaitē, es zinu, ka es šausmīgi raudāju. Un skolā bija četras klases šeit, Makarovkā, un pēc tam vajadzēja 5 kilometrus iet – tur vidusskola bija, jau mācījos tur. Un tur mani, uz turieni mani izsauca, nu, es aizgāju. Man iedeva to mulķa pasi, kā mēs sakām. Un tur vajadzēja katru mēnesi obligāti atzīmēties, ka tu esi te un nekur tu neesi aizbraucis. Parasti brauca tas *komendants* saucamais, kas pārbaudīja, kas te notiek un kā mēs te un viņi tur uzvedās. Parasti naktīs sākās, parakstiet: *Navečnaja poseļenija* jeb parakstiet *zajom.* *Značit* kaut kādas tur. Nu, kad mēs nopelnīsim, tad aizies. Raudājām mēs pēc tam, lielākā daļa blāva. Mamma diezgan mierīgi to uzņēma. Viņa teica: “Nu, ko jūs, *darakstiet*, kāda starpība, vai uz mūžu, vai uz 20 gadiem, gan jau kaut kas mainīsies, nevar tā būt.”

Nu, pēc devītās klases es jau. Mamma aizgāja tad strādāt – vistas kopt. Un es jau devīto klasi beidzu, atveda tūkstoš simts vistas, mazo cāļu, bet nebija nekā tur. Māja vienkārši bijušā. Mājā tur uztaisīja *aizgaldas* tādas, sadalīja un tos cāļus tur sameta. Un „lūdzu” kopt tos cāļus. Es tur

vispār nezināju, kā tur īsti. Darīju, ko varēju, darīju, kā protu, bet sanāca no tūkstots divi simti man, tūkstots es izaudzēju vistu. Mazliet vairāk, aptuveni tā. Kur ta man desmitajā klasē jābeidz skola. Nezinu, ko darīt. Nevienš nedomā, kas es kaut kur braukšu es mācīties, man vajag strādāt kolhozā. Pēc skolas, kad man pēc devītās, pēc tam pēc astotās klases es jau strādāju uz kombaina, vajadzēja pelnīt. Parasti graudu maisus, nav tā, kā tagad, tur bija tāda *ploščadka*, tur vajadzēja, tur maisi, tur graudu jau pilns, tepat pieber, tepat noliec. Vajag līdz nākošajai noteiktai vietai aizvest maisus, tos visus nomest. Vārdu sakot, visu laiku bija fiziskais, smagais darbs.

Es nezināju, ko darīt, man pēdējā desmitajā klasē bija skolotājs, Dadenka tāds. Mūs pirms, laikam, astotās, devītās klases atveda desmit pāri cilvēku no Zapoļarija, no turienes vēl bija viņi, grupa. Un viņi te sāka strādāt. Un tur tas Dadenko, viņam atļāva, nebija, kam matemātiku pasniegt, viņš sāka pelnīt, strādāt. A vēl agrāk grupa bija, tur bija no Jaroslavļas, no augstskolas, nu, es neprotu pateikt, vai viņš profesors vai, bet ļoti solīds cilvēks tāds. Nu, jau vecs, pēc tam sieva atbrauca. Matemātiku dzenāja, *vot*, tur, *vot*, tā, tā jāmāca pareizi, kā mācīties. Mācīja mani, nu, tad Dadenko. Es mācīties saku, „Kur?” To, ko es gribētu, es nevaru, tad jābrauc uz Novosibirsku, tas ir ļoti tālu. Te bija pāri tikai no Kanska, Krasnojarska pāri kaut kas 500 kilometru. A tur vēl piecreiz tālāk. Kur es gribēju, es gribēju būt par celtnieku. Kādreiz es, mamma teica: “Nu, meita izaugs, viņa būs inženier’s, celtnieks.” Un man tas iekrita. Man vajadzēja būt par celtnieku, tas nozīmēja, man vajadzēja zināt fiziku, matemātiku, bet es nevarēju izpildīt to, ko viņa vēlēšanos. Mani pierunāja tas Dadenko Pedagoģisko fizikas, matemātikas fakultāti. Nu, es tā, šā, nezin kā. Es saku, kur es braukšu, es taču nekā nezinu. Es dzelzceļa neredzēju, vai vagonus tos, vilcienu neredzēju no četriem gadiem, kā saka, aizveda mūs kādos vilcienos, kāds tur ir tā. Nu, tur atbrauca viens mūsu skolas skolēns bijušais. Nu, es kaut kā kontaktējos ar mammu, viņa ģimeni. Pēc tam saka: “Nu ko, tu brauksi?” Es nekur nebraukšu. Mani neviens nelaidīs. Man nav dokumentu, kas pateiks, kas es esmu. Tikai tā pasīte – lapa, mana fotogrāfija. Un viņš saka: “Tev jābūvē.” A viņš bija Austrijā, viņš tad dienēja, tagad pēc, kā tur, *raņeņija*. Nu, ievainots viņš bija, dzīvoja tur, ārstējās, un tad viņu veda mājās. *Vot*, viņš te. Viņam saku, ka es nevaru nekur braukt. Es nezinu. “Es tev visu pastāstīšu. Tev obligāti jābūvē.” Tā viņš uzraksta vēstuli, viņš tur vienu dzīvokli tur, kur viņa draudzene dzīvoja, klases biedrene. Saka, ka tur ļoti labi cilvēki.

“Viņi tevi pieņems, es tev rakstu viņiem, ko, kur man lai uzņem.” A tad stāsta: “Atbrauksim uz Krasnojarsku, aiziesim, *vot*, tur un tur.” Pēc tam viņi, tas – Iekšlietu ministrija, laikam.

Tad, kā tikt? Mammai sevišķi nekā nav sevišķās naudas, dažas kapeiciņas. Viņa tur kaut ko salasīja. Man tāds koka *kofers* dabūts, man uztaisīja. Ko es tur, ko varu ielikt – kleitu skolas formas un grāmatas. Kā tikt? Es sarunāju ar vietējo, viņš brauca uz Tokansku pēc benzīna, ar benzīna to mašīnu. Es: „Tu mani paņemsi?” “Nu, jā, labi. Kā?” Nu, viņš nevar mani te paņemt, kas redzēs mani tur, ka es mašīnā sēstos un prom, un mani apturēs vietējie. Man vajadzēja aiziet prom. Es gāju te pāri pār upei, tur pa krūmiem un viss, uz tā ceļa, kur tas Kostja brauks. Tur bija trīs. Pavisam jau sāku runāt, sāku nervozēt. Tilti – es pārgāju vienu, otru, trešu tiltu. Un tur maliņā aiz kokiem, tur var redzēt vairāk ceļu. Nu, beidzot uguntiņa brauc. Nu, es skatos, jā, tā mašīna. Es uz ceļa, viņš mani paņem. Es taču neko nezīnu, kur tur Kanskā stacija, dzelzceļstacija. Viņš saka: “Es tevi aizvedīšu.” Aizved mani uz turieni, bet vilciena nav, nav tagad. Viens aizgāja, citu nav, ko man darīt? Bet no Vladivostokas iet vilciens, un tur pamatā, nu, var paņemt, neņēma te, nu, tikai, kā no kara kases speciāli zaldātiem. *Oi*, te visi, kas vispār saistīti ar armiju, viņiem tur speciālā kase, viņi tur ņēma biļetes. Kā es tur tikšu? Nu, es tā sēžu, pēkšņi pazīstams: “Oī, sveika, sveika, kur tu te?” “Gribu braukt uz Krasnojarsku.” “A, ko sēdi?” Es saku: “Nu, es taču nevaru, biļešu nav.” “Paga, tur ir Vladivostokas vilciens.” Es saku: “A kur es dabūšu biļeti?” “Tūlīt būs.” Aiziet uz to kasi, nopērk biļeti. Un viņš mani iesēdina, palīdz to koferi šausmīgo, smago ar grāmatām iestiept. Vārdu sakot, es aizbraucu.

*Atbrauču*, kantoīrī mani pieņēma labi, sameklēju, kur tas viss ir. Nu, es saku man, *vot*, vajag tur un tur. Viņi vēl man tur pastāsta. Atnāku, tur stāv zaldāti ar šautenēm: “A jūs kur?” Es saku: “A man vajag, *vot*, tur uz komandantūru.” “Tas nav te.” „A kur?” “*Vot*, nāciet tur!” Vārdu sakot, paskaidro man, es aizeju. Nu, tāda man brūna kleitiņa, baltas *krēdziņas*, kā agrāk formas skolās. Es eju, ienāku. “Nu, labdien, labdien!” Sēž divi vīrieši. “Nu, ko tev, meitenīt, vajag?” Es, nu, saucu uzvārdu, vārdu. Viņi: “Ha, ha, ha!” Smejas. Es stāvu. „Tā tad tu aizbēgi?” „Jā, es aizbēgu.” “Ko teiksi, kāpēc?” Es saku: “Es gribu mācīties.” “Kur?” “Pedagoģiskajā.” “Nu, labi! Ej, kārtu eksāmenus. Nokārtosi, atnāksi pie mums ar, atnesīsi to papīru, ka tevi ieskaitīja, un tu saņemsi pasi.” Tad man palika slikti. Pēc visa tā ilgā laika man būs dokuments, ka es esmu es.

Nu, sāku kārtot eksāmenus. Nokārtoju, nokārtoju es labi. Tikai es sapratu fiziku un matemātiku. Vienīgais, man bija četrinieks fizikā. Es ļoti labi zināju fiziku, bet vienu punktu es nezināju. Es nezinu latviski – „*točka rosi*”, kad tad būs tas ūdens, nu, nesapratu. Visi smagie, es tā vajag atbildēt. Paņemu biļeti. “Labi, es atbildēšu.” Es visu pirmo, otro jautājumu. Trešais uzdevums. Pienāku. skatos: “*Ja eto ne umeju.*” “*Kak neznaiice.*” “*Ja ne umeju eto rešatj.*” “*Kak ne umeješ*” “*Kak eto – točki rosi?*” Viņa uz mani tā skatās, skatās, nu, un, ko tālāk, nezinu, viņa raustās, raustās. Es apsēžos tur krieviski: “*Podlininnaja rešenija, objomnaja rešenija.*” Tur izplešas gari, es to momentā atrisināju. Viņa tā uz manis skatās: “Nu, pareizi?” Es saku: “Nu, es domāju, ka pareizi.” “Kāpēc tu to nevarēji, tas vispār nieka jautājums?” Es saku: “Nu, es nesaprotu.” “Tomēr es tev pieci nevaru. Četri es tev likšu.” Nu, liek man četri. Nu, un tā bija man četrinieks. Matemātikā mutiski arī mani gandrīz padzina. Es gāju uzreiz atbildēt. Ņēmu biļeti, nu, es to zināju, ko es tur sēdēšu, domāšu. Pie tāfeles nav, kam atbildēt. Es saku, ka es varu atbildēt. Vienu, otru, sāku otro, trešo saku, ka parisināšu. “Labi, sēdies!” Es sēžu. Es aizmirsu formulu: *tangenss alfa plus tangenss beta*. *Vot*, nosit mani, es viņu aizmirsu. Nu, es sēžu, sāku tur darboties. Atnāk jau viņš, pēc tam uzzināja, ka tas tur un tur. Viņš tā pāriet. Tukši papīri, man nekas uzrakstīts nav. A te es kaut ko knibināju, kaut ko ar tiem sinusiem, kosinusiem. Pienāk, dzirdu: “Viņai nav nekā, viņa nekā nezina. Paskaties, jautājumi visi atbildēti i ļoti labi.” A pēc tam tur tas pasniedzējs bija, viņam vajadzēja visu, a kā būs, ja tā, a kā būs, ja tā, a kā, *vot*, tur, a kā, *vot*, šeit, *vot*, šitā. Nu, tā. Tā mēs. Nu, man tomēr pieci ielika, fizikā – četri, abās matemātikās – pieci, sacerējums – pieci. Nezinu, kāpēc ķīmiju. Kāpēc ķīmiju man vajadzēja. Bet man tur arī pieci bija. Un viņš saka: “Kur tu ej uz to Fizikas un matemātikas, ej pie mums uz Ķīmijas fakultāti!”

Un tā es aizbraucu mājās. Gaidu, kad atsūtīs. Nav nekā. Un augusts cauri, un nav nekā. A var mums govš mājās. Vajag sienu pļaut. Es jau tā sāku just. Mamma no darba iet papļaut jau kaut kur tur mežziņā, tad es eju, tad jau viņa pasaka, kur. Es jau vai šitais, ja tur būs sēnes, tad mani pieņēma. Es velku grābekļus, sienu prom. Siens tur, nākošā rinda, siens, jākaš to sienu. Es kašu to sienu, nu, ko, būs vai nebūs, ir sēnes apakšā. Nu, es saku mammai: “Mamma, es braukšu.” Viņa saka: Nu, kur tu brauksi, tevi nepieņems?” Vienalga, ja man braukt, es iztērēšu to kapeiku, kādu ir. Ja nepieņem, tad es atgriezīšos un strādāšu, un atpelnīšu to visu. Un atkal tādā pat garā mani nakti ved. Pēc tam mamma atnāk: “Kur viņa aizbrauca? Viņai taču nav.” Kur viņa uzzināja, ka viņu pieņēma. Viņa



saka: “Ā, tad pie jums.” Viņi zināja, ka es esmu uzņemta augstskolā, bet vairs mani negribēja. Nu, atbraucu tur tas Dadenko, satikos: “Nu, kā?” Viņš tur turpināja, lai dokumenti būtu. Viņš atsūtīja viņu, nu, to, ai, Igarkas, viņš kaut kur tur bija. Lēģerī viņam dokumenti, nē. Tātad viņš gribēja atjaunot tos, laikam, pareizi pateikt, nezinu. Un viņš saka, es saku tā, tā, viņa pieņemta, jau ieskaitīta. Un tā, kurai es uz dzīvokļa, atkal tur iebrauca tur: “Tevi uzņēma, tevi uzņēma!” Pricīgi tādi visi. Nu, *vot*, nu, tomēr mani ieskaitīja, tomēr saņēmu beidzot pasi. Es tagad cilvēks, ne, jau kaut kāds lops, kuru var bez vārda un uzvārda, kā saka. Nu, *vot*, tā.

Pabeidzu Fizikas matemātikas fakultāti. Bija rasēšana mums tur iespējama, varēja. Atbraucu šurp, kaut man bija. Tur, kur es gribēju, es netiku. Nu, vienkārši mani palūdza neņemt to vietu, vajadzēt citu vietu. Es piekritu. Paņēmu tur uz to savu Dzeržinsku. Man pēc tam tur pilsētā satiku nodaļas vadītāju, saku: “O, Toļik,” es saku, “sveiks, sveiks! Man pie tevis. Es braucu pie tevis.” “Voi, jauki, es priecājos.” Pēc trešā kursa es aizbraucu no kolhoza pie mammas. Malku tur, cik tur par tām kapeikām pārdevu. Vārdu sakot, govi pārdevu, visu. Un visas peķeles salasīju, nu, tā mamma bija Latvijā. Es saku, *vot*, tā un tā, man mamma, man tur, es braukšu uz Latviju. Nu, lūdzu: “Nemeklē mani!” *Vot*, tagad studenti: “Kā tā? Nedrīkst tā!” A mums vajadzēja strādāt noteiktu gadu skaitu pēc augstskolas, ja nē, var anulēt to diplomu, vispār tu paliksi bez visa. Nu, es vienkārši viņam prasu: “Tu esi tik laipns, lūdzu, mani nemeklē. Es mēģināšu tomēr Latvijā.” Tā es aizbraucu uz Latviju. Godīga meitene, nekur neko. Lūdzu darbu, meklēju. Man saka: “Kur mācījies?” “Krasnojarskā, tur tāda.” “*Vot*, brauciet atpakaļ!” “Ziniet, es tur jau biju. Tagad brauciet jūs!” Bet tur daudz labāk tagad, dzīvot var. Atgriezies, aizgāju. Brālēns tāds, saku: “Braukšu atpakaļ.” “Es tev braukšu! Nebrauksi, strādāsi te!” “Nē, nē, nē!” Bet dienu ministrs Samsons tāds, viņi ar manu brālēnu bija, nu, kā draugi, var teikt. Viņi kopā karoja. Viņš atnāk un saka: “Lūdzu! Tu nepiekriti Rīgā strādāt, nepiekriti tur, *vot*, lūdzu Rēzeknē!” Es negribēju tāpēc, ka es zināju, kas parakstīja.

Tā es uz Dagdas rajonu aizbraucu, tur strādāju krieviem. Jau, skaidrs, valodas, man tās latviešu valodas nav kā tādas labas, te arī pēc tam es pārbraucu šurp. Man paņēma pamatskolā par mācību daļas vadītāju, četri gadi es nostrādāju tur. Varbūt viņš mani nepaņēmtu, nodaļas vadītājs, viņš ar mani runā vāciski, es viņam *atbilžu* krieviski. Viņš – vāciski, es – krieviski. Tā, nu, mēs sarunājamies. Sēž viens cilvēks tur, pēc tam saka: “Sakiet, kā tev uzvārds?” Es nosaucu. “Tad varbūt tu Pētera meita?” Es

saku: “Jā. Es Pētera meita!” Aizdzina mani. Labs viņš nevarēja būt kaut kur, kaut kas ļauns, nu, viņš tur sāka runāt. A tas vadītājs saka: “Nu, labi. Atnāksi pēc kādas dienas, tad zināsim.” Es atnāku, *vot*, uz tādu skolu par mācību daļas vadītāju. „Ko es tur darīšu? Es nezinu latviešu valodas.” “Brauc un strādāsi!” Nu, viņš mani pēc tam aizsūta uz kursiem.

Tajā pašā laikā ap Jauno gadu es bijuursos Rīgā, latviešu valodā kursi. Pēc tam uz praksi uz Kuldīgu, tur vispār man smagi bija. Nu, iestrādājos pēc tam, man pilsētā atgriezās. Pilsētā pamatā krievu skolas. Viena pirmā bija skola, pārējās visas krievu. Tā mani paņēma uz otro skolu. Es otrajā skolā strādāju, pēc tam jau skola bija piektā. Tad es tur. Sanāca tai, ka bijušais mans paziņa, Dagdas skolas direktors, bija piektajā skolā par direktoru. Un viņš mani labprāt paņēma. Nu, tā mēs strādājām, pēc tam, *vot*, Lagzdīņš tāds ir, viņš. Varbūt viņam meita arī par onkoloģi strādā. Viņa māte saka: “*Tai raseišonu īsi taidā, taidā klasī.*” Es saku: “*Kū tu – smeļis? Raseišonu?* Es latviešu valodas nezinu, un tu gribi, lai es latviešu valodu latviešu klasēs pasniegtu. Tur taču sevišķi. Tur ne jau tikai, tur jau smagāki detaļas visas prast. Un viņam paskaidrot kā, kur, kas, kā.” “Mācies!” saka. Tur tāda klasīte bija, nedod Dieviņ! Tur matemātiskas skolotāji lido ārā pa laikam. Nu, atnāku, a viņi septītajā klasē galīgi uz nulles, bija pārbaude ministrijas nodaļas. Nu, mana klase man bija. Četras krievu klases, un viņi visi labāk, sliktāk, bet divnieku nebija. A tur pa nullēm var pateikt, tur daži cilvēki tikai trijnieku saņēma. Nu, tā atnāku, es saku: “Sarunāsim – es nezinu latviešu valodas, jūs nezināt rasēšanu, neprotat rasēt. Es mācīšu rasēšanu jums, a jūs man latviešu valodu.” “Labprāt. skolotāj!” Tā mēs sarunājām. Skolotāja atzinās, ka arī kaut ko nezina. Bērniem, laikam, tas patika. Problēmu nebija. *Vot*, tā mana dzīve. Nu, tagad jau daudz ko, tagad es pensijā, skaidrs. Jā, visādi smagi iet.

**RTA-MV/Pr-JA 11.** Sondore, Līga (2014). **Intervija ar Juri Arbidānu.** Rēzekne, 22. maijā.  
Sarunas ilgums –16 min. 37 sek. (5 lp.).

**Līga Sondore:** Labdien! Mutvārdu ekspedīcijas ietvaros vēlos nointervēt jūs. Uzzināt jūsu dzīvesstāstu.

**Juris Arbidāns:** Sveiki! Nu, ko lai pastāsta? Es jau piedzimu izsūtījumā. Apmēram, kad man bija 3 gadi, es jau atgriezos mājās, te – Latvijā. Nu, pavisam nedaudz atceros, šo to varu pastāstīt arī no mammas stāstītā. Varu i nedaudz pastāstīt par saviem vecākiem, lai jums būtu skaidrība.

**Līga Sondore:** Labi.

**Juris Arbidāns:** Mana mamma Anastāsija Krompāne apprecējās ar Pēteri Arbidānu. No sākuma viņi dzīvoja Lendžos. Viņas brālis bija iesaukts armijā, bet pie tādas īstas karošanas i nemaz netika. Tomēr viņu nosūtīja pēc tam uz to Kurzemes katlu, bet viņš aizbēga. Kājām gāja uz mājām. Devās mežā slēpties. A kā reiz Staļins bija izdevis pavēli tajā, īsti neatceros, kurā gadā, nu, viņu pēc tam apžēloja, bet mammas otram brālim nepaveicās – viņu saķēra pāris dienas pirms tās Staļina pavēles. Viņu saķēra, un tad aizsūtīja uz Kazahstānu uz 8 gadiem. Kad jau runāja, ka izsūtīs, vecākus pabrīdināja. Viņi gāja slēpties mežā, bet neviens pie viņiem nenāca. I tad viņi nosprieda doties laukā no meža. *A patom* pēc 2 dienām pie mājas piebrauca mašīna ar krievu zaldātiem un lika taisīties.

**Līga Sondore:** Kāds tad bija iemesls izsūtījumam?

**Juris Arbidāns:** Nu, izsūtīja tos, kuri bija kulaki. Bet mums jau nebija tik daudz zemes, mums bija 14 h zemes, redz, tomēr tika vecāki izsūtīti. Redz, par kulakiem uzskatīja vispār šitos, kuriem 20 h un vairāk tās zemītes bija.

**Līga Sondore:** Kāpēc tad tikāt izsūtīti?

**Juris Arbidāns:** Nu, tas tāpēc, ka tiem, kas veica represijas, nebija izpildīts plāns. Un gandrīz aizmirsu pateikt – izveda ģimeni ta 27. martā, nevis 25. martā. Lai izpildīto to plānu, viņiem vajadzēja pa pagastu savākt 3 ģimenes, i manus vecākus i vēl divas. Es pat atceros no stāstītā, kā zaldāti nebija nekur steigušies un ļāvuši mierīgi vākt mantas i pat pārtiku. Tie zaldāti pat bija teikuši, lai paņem siltas drēbes un palīdzēja žāvēto speķi salikt līdzi. I gabalu speķa vēl sev paņēma. Es tā šad i tad domāju, ka varbūt tas palīdzēja vecākiem izsūtījumā kaut nedaudz, jo bija paņemtas tās siltās drēbes i nedaudz pārtikas pirmajam laikam. Ā, un vēl šitas par

iemeslu varēja būt – ka mammas, tas ir, Anastāsijas, brāļi aizbēga no armijas. Varbūt tāpēc arī pieskaitīja ģimeni pie tiem kulakiem.

**Līga Sondore:** Varbūt no stāstītā atceraties, kāds bija ceļš uz izsūtījuma vietu?

**Juris Arbidāns:** Nē, nē! Es jau tagad tik smalki visu ta neatceros, kad stāstīja.

**Līga Sondore:** Kur tad nonāca jūsu vecāki?

**Juris Arbidāns:** Omskas apgabala bijušā Molotovas rajona Pokrovkas sādžā.

**Līga Sondore:** Sanāk, ka uz turieni izsūtīja tikai vecākus, bet kā tad brālis?

**Juris Arbidāns:** Nē, nē! Tur jau bija tā, ka izsūtīja vecākus – Anastāsiju i Pēteri. Vēl ar viņiem bija mammas tētis, mans vectēvs Francis, i mans brālis Pēteris, kurš piedzima Latvijā, vēl mazs bija, kad uz turieni tika.

**Līga Sondore:** Tagad sapratu.

**Juris Arbidāns:** O, tūlīt es jums bildes atnesīšu parādīt (meklē bildi un stāsta).

Te i māja, kurā dzīvoja, i vecāki mani (rāda nākamo bildi), i te jau pie jaunās mājās, kuru uzcēla. Tur lielākā daļa bija izvesto tajā sādžā no dažādām vietām. Tāpēc nekādas lielās izbrīnas vietējiem cilvēkiem nebija, kad vecāki tur sāka dzīvot. Mamma stāstīja, ka sibīrieši esot varen izpalīdzīgi cilvēki, bet, nu, šitādi sliņķi.

**Līga Sondore:** Varbūt zināt, kā tas slinkums izpaudās, vai arī tas ir vispār pieņemts viedoklis?

**Juris Arbidāns:** Nu, kā? Skaties ziemas ta tur ir aukstas, un pārtika ir jāsaģatavo laicīgi, bet viņi jau neko nedarīja un īsti negribēja darīt. Viņi jau tādi, kā uzdzīvotāji tur bija, tie sibīrieši, mīlēja parunāt, padziedāt, bet darbus darīt nesteidzās. Man, kad stāstīja, teica, ka bij tādas reizes, ka sibīrieši nāca lūgt ēst viņiem.

**Līga Sondore:** Ko tieši lūdza?

**Juris Arbidāns:** Nu, ta i jautājums! Daudz jau nekā nebija. Kartupeļus, kurus bija izaudzējuši. Apstākļos, kas ir tur, Sibīrijā, var izdzīvot, ja tev kāds palīdz vai nu tu pats dari, dari un dari. Tāpēc i vecāki darīja.

**Līga Sondore:** Kur viņi tika izmitināti, kādā mājā vai kur?

**Juris Arbidāns:** A viņus ar citu ģimeni ielika dzīvot mazā, šaurā istabā. Kā mamma teica, ka tas pirmais gads esot bijis grūtākais, redz, tālu no mājām svešā zemē. Tēvam bija zelta rokas, i tas daudz palīdzēja, jo viņš, kad tika izsūtīti, viņš gandrīz uzreiz dabūja strādāt.

**Līga Sondore:** Kāds bija tas darbs?

**Juris Arbidāns:** Namdaris, nu, galdnieks. Šo to jau varēja nopelnīt, bet vienalga nepietika. Pārtikas ta maz deva, ģimene liela bija, visi gribēja ēst. Tāpēc šad tad tēvs, tas ir, Pēteris, zaga no kolhoza graudus, daudz ta nezaga, pa saujiņai mazai, lai izdzīvot var. I nevajag domāt, ka zaga, tad neko nedarīja. Mamma stāstīja, ka jau pirmajā gadā piestādīja dārzenus. Paši savām rokām iekopa dārzu. Izrādījās, ka zeme tur ir laba un daudz kas izauga. A tie sibīrieši nesaprata, ko tie latvieši uz dārza mēslus met, ka zeme tā auglīga. A, kad izauga dārzā kaut kas, tad i saprata, ka var vēl labākus tos dārzenus izaudzēt. Es jau tur sākumā teicu, ka viņi bija paņēmuši daudz mantu. Tas ar viņiem palīdzēja, jo daudz jau ko varēja pārdot, samainīt pret ēdienu. *Vot* tā, ko te vēl jums tādu pastāstīt?

**Līga Sondore:** Pastāstiet, kā ģimenes sadzīvoja ar to otru ģimeni?

**Juris Arbidāns:** Ar to ģimeni jau nebija jādzīvo ilgi, tikai gadu.

**Līga Sondore:** Kur tad ģimene pārvācās?

**Juris Arbidāns:** Nu, sāka būvēt savu māju. *Pravda*, tikai ar vienu istabu. Labi atceros no stāstīta, ka grīda bija taisīta no *ķiziļa*.

**Līga Sondore:** Kas ir *ķiziļs*?

**Juris Arbidāns:** Tie ir govju mēsli. Sibīrieši to kā celtniecības materiālu izmantoja, jo nekā jau cita i nebija. *Vot*, ap to laiku piedzimu es, kad jau uzbūvēja māju. Mamma stāstīja, ka sibīrieši ļoti esot priedājušies, ka es piedzimu. Jo izrādās, ka biju pirmais latvietis, kas tajā Pakrovkas sādžā piedzimis. Bet daudz ar brāli esam slimojuši, jo maz ēdiena bija. Vēl mamma stāstīja, ka viņas tēvs Francis esot strādājis kolhozā arī. Govīm sienu pļāva.

Ta, kad bija jau iedzīvojušies, viņi pat nopirka govi un sivēnu. Vectēvs pēc darba kolhozā pa grāvmalēm pļāva sienu govij, kaut arī bijuši veseli tīrumi ar sienu, bet tos jau nav varējis pļaut. Bijis pat tā, kad kolhoza priekšnieki pamanīja, ka pļauj sienu, šad un tad atņēma to, kas pa grāvmalēm pļauts bija. *Vot*, tā nu tur viņiem gāja.

**Līga Sondore:** Varbūt vēl kaut ko atceraties no mammas stāstītā?

**Juris Arbidāns:** Tā, pag, nedaudz jāpadomā, ar laiku ta jau aizmirstas stāstītais, pats jau to neatceros, tikai no stāstītā.

(Respondents nedaudz apdomājas un tad atkal sāk stāstīt.)

Mani vecāki un mammas tēvs jau bija čakli. Nedzīvoja jau visu laiku tajā mājā ar vienu istabu. Kad bija iekrāta nauda, uzcēla citu māju. Un tā jau bija ar koka grīdu. Tā esot bijusi pirmā māja visā sādžā ar koka grīdu.

**Līga Sondore:** A kā izturējās sibīrieši? Neskauda to, ka jums ir tāda

māja?

**Juris Arbidāns:** Cik mamma stāstīja – nemaz nē. Viņi pat palīdzēja manam tētim Pēterim. Māju uzcēluši it kā ātri, jo palīdzēja. Ar laiku viņi jau tur bija iedzīvojušies pat diezgan labi, nevar, nu, salīdzināt ar to, kā bija te Latvijā, un tomēr ar darbu savu daudz panāca.

Ta jau nāca tas 1956. gads, kad jau varēja atgriezties uz mājām. Man jau tad bija 3 gadi. Bet atgriezāmie mēs tikai 1957. gadā.

**Līga Sondore:** Varbūt Jūs jau kaut ko atceraties no tā laika?

**Juris Arbidāns:** Es jau tikai kaut ko pavisam maz atceros. Atceros, ka vilcienā atpakaļ braucām. Varbūt arī kaut ko vairāk atcerējos, bet tagad jau viss ir piemirsts.

**Līga Sondore:** Nu, tad varbūt no mammas stāstītā par to, kā atgriezās mājās, kādas bija sajūtas, situācija, kad atgriezāties?

**Juris Arbidāns:** Nu, cik no stāstītā atceros, ka ar atplestām rokām mūs te Latvijā negaidīja. Vispār pret tiem, kas bija izsūtīti, izturējās ne tā, kā pret citiem. Mana mamma Anastāsija, tētis Pēteris un es, un brālis Pēteris, ā, un vēl mammas brālis Viktors apmetāmie pie radiem, jo mūsu mājas vairs nebija, to bija aizveduši uz pagasta centru un par veikalu pārtaisījuši.

**Līga Sondore:** Atvainojos, ka tā pārtraucu, bet kā jūsu mammas brālis Viktors reizē atgriezās no Sibīrijas, ja viņš bija Kazahstānā nosūtīts izciest sodu?

**Juris Arbidāns:** Ā, nu, viņš jau bija savu sodu tur Kazahstānā izcietis, un tad, kad viņu atbrīvoja, viņam spieda parakstīt dokumentu, ka nebrauks uz Latviju, bet paliks turpat, bet, kad atteicās, viņu uz diviem gadiem ielika vieninieku kamerā. Kad viņu izlaida, viņš atbrauca pie mammas, tas ir, Anastāsijas, uz Sibīriju, un tad jau kopā atbrauca uz šejieni.

**Līga Sondore:** Sanāk, ka jūs visa ģimene atgriezāties atpakaļ?

**Juris Arbidāns:** Nē, diemžēl vectēvs neatgriezās, jo nomira no saindēšanās. Nu, bet mūsu ģimene vienmēr ir bijusi stipra. Nedzīvojām pie radiem visu laiku. Uzcēlām nu jau pēc skaita ceturto māju – šo te, kurā tagad atrodamies, tā, nu, te dzīvojam. Tas arī, laikam, viss, ko varēju, atcerējos, pastāstīju.

**Līga Sondore:** Paldies!

**RTA-MV/Pr-MG 12. Sondore, Līga (2014). Intervija ar Mihailu Gromovu.**

Rēzekne, 14. jūnijā.

Sarunas ilgums – 29 min. 59 sek. (6 lp.).

**Mihails Gromovs:** Родился я 1921 года 8 июня в Латвии. Пыталовского уезда, это село было Рокотова. Отец был не согласен с советской властью, и со всей семьей переехал в Латвию. В 1928 году отец купил хутор 22 гектара и арендовали ещё 40 гектар у помещика. В семье было 10 человек.

**Līga Sondore:** Большая семья.

**Mihails Gromovs:** У отца было 2 брата, невесты. Один брат умер во время японской войны, а второй жил в нашей семье. Раньше не делились.

**Līga Sondore:** Все жили вместе?

**Mihails Gromovs:** Да. И так создавалась. Имели 10-12 коров, 5-6 лошадей. Обработывали землю, сеяли, в основном лён, трепали, сдавали, был оборот. В 1943 году был я забран, можно сказать в легион.

**Līga Sondore:** Извините, все-таки надо выключить телевизор, плохо слышно.

Intervija tiek pārtraukta uz pāris sekundēm, kamēr respondents izslēdz televizoru. Tā kā neizdevās uzlikt pauzi, intervijas nākamā daļa sākas ar jaunu ierakstu.

**Mihails Gromovs:** Был я в Корулянемском окружение, Гитлер эту часть вывез в Германию. В 45 году был репрессирован советской властью. Сидел в Берлине.

**Līga Sondore:** Что было обоснование ареста, что стало причиной ареста?

**Mihails Gromovs:** Ну, была война с Японией, в начале формировать военнопленных полки, мне подчёрк приличный, я был писарем роты, война кончилась, обратно посадили. В 1945 году это будет месяц, так ноябрь и были репрессированы за полярный круг. Везли 53 суток, живых осталось всего 30 процентов.

**Līga Sondore:** На поезде?

**Mihails Gromovs:** Остальные умерли по дороге. Первыми дали шест суток не хлеба, не воды, как врагам народа, потом уже Москву проехали в новый год и заполярный круг привезли в январе месяца



в город Иркутка. И там я сидел в лагере. В 1946 году латвийских легионеров освобождали, в том числе и меня.

**Līga Sondore:** А расскажите, когда вы сидели в лагере, как это было?

**Mihails Gromovs:** Ну, ввиду того, что фамилия русская, мне дали шесть лет без права выезда. Я каждый месяц был должен отмечаться у спец коменданта. Вызывают – ты будешь бригадиром, бригадир, в заключении же были. Бригадиром так бригадиром. Мастером так мастером. Прорабом так прорабом. Старшим прорабом так старшим прорабом. И так я, работая старшим прорабом, печур строи создавал условие заключенным, как та облегчит труд.

**Līga Sondore:** А как вы пытались это сделать? Что вы делали?

**Mihails Gromovs:** Ну, вот настало время, стройка дорог должна сдаваться в срок. А я выступаю и говорю: «Стройка не будет сдана ввиду того, что в заключении получают по 20-25 лет, они так и так здесь подохнут». Ну, и, понимаешь, в Москве ввели закон, а без чекистов держали 110 000 человек, это они получали, так отработал год за 20 с половин лет 25 и на пенсию уходит, платили. Если проработал год 10 процентов, два 20, и так пять лет *руб за руб*. Ну, и, понимаешь, где я руководил принятием, там всегда облегчали, тем самым меня переводили под основанием министерства в разные министерства стройки, и я работал в шести министерствах.

**Līga Sondore:** Это как – в шести министерствах?

**Mihails Gromovs:** В последнее время меня пригласили в министерство геологии работать. Называлось так; Охтинское территориальное геологическое управление Глубокого бурения на нефтигаз. Меня назначают начальником инструментального хозяйства. В моём надзоре вся техника, все то, что, понимаешь, оборудовалось на буравом, а бурили на нефтигаз, много разной техники было, и это все было в моём подчинение.

**Līga Sondore:** А много в вашем подчинение было людей?

**Mihails Gromovs:** Ну, вот, что газ идет с Ухты в Латвию – это часть моих трудов. Пришла пенсия, я, понимаешь, как пенсионер, срок у меня кончился выезда, и я был должен получить квартиру, как работник нефтепромышленности в городе советского союза кооператив ступить. Поехал я в Ригу. Ну, деньги были, в ЦК обратился, там стояло 7200 человек – кадровых офицеров, ну, мы тебя поставим. Поехал в Псков посмотрел на пьяниц кабарей, не

пойдет. Поехал в Тамбов – грязно, тоже не пойдет. Поехал в Резекне, посмотрел, чисто и я вступил в кооператив. Мне, понимаешь, здесь выделили квартиру. Я вот живу здесь с 1977 года. Меня назначают председателем в Ревизионной комиссии и в кооперативе.

**Līga Sondore:** Что надо было делать, когда вас назначили в той комиссии?

**Mihails Gromovs:** Как?

**Līga Sondore:** Какая была ваша работа?

**Mihails Gromovs:** Ну какая, кооператив контролировать, расходовать деньги. Ну я занялся совсем иначе. Значит был председателем Лацис, я обратился к нему, я говорю: «Я работал на железной дороге мастером, может быть, понимаешь, мне земли дадут». Говорит: «Напиши заявление». Я написал, и мне в депо выделили шесть соток земли в Резекне один. Ну и там, на болоте я взял и начал канавы копать, возит туда грунт, а оттуда шёл, деревья посадил около дома. Вот все деревья кругом посаженные (rāda uz logu pusi).

**Līga Sondore:** Да, да, я же видела.

Respondents pieceļas un iet līdz logam.

**Mihails Gromovs:** Это все мною все кругом посажено.

**Līga Sondore:** Это полностью всю? Ого, какой вы молодец!

**Mihails Gromovs:** Жили мы с женой, у меня был большой огород, ну, понимаешь. С женой прожили 57 лет и шесть месяцев. Она умерла. Похоронена сейчас на кладбище Анчупаны.

**Līga Sondore:** Где вы познакомились? Там в России или в Латвии?

Respondents dodas atpakaļ apsēsties.

**Mihails Gromovs:** Ну, жена умерла, а я до этого, меня выбирают города Резекне заместителем председателя города Резекне политически репрессированных. И я обратился тогда в ранее, тогда, понимаете, было еще, чтобы мне выделили участок. Он позвонил в это хозяйство, я поехал. Ну, и мне показали, где будет могилка. А как раз на против сосна стояла, а ночью сплю и думаю – упадет на голову еще. Не понравилось. Там я ее захоронил.

Respondents rāda bildi, uz kuras ir kapu kopīņa.

**Mihails Gromovs:** Уже лет 17, я каждый месяц езжу и цветы ставлю. У меня было три сына. Два сына, потому что я жил на каине севера- Коми республике. Умерло и схоронено. А третий сын живой. Это сын, это я, эта жена.

**Līga Sondore:** Он здесь в Латвии – сын?

**Mihails Gromovs:** Он в Латвии, да. Ну, такой закон принят; с Евросоюза – пожалуйста, с Америки – пожалуйста, а с России нет. Есть возможность, ему Латвийское посольство даёт визу, отживает три месяца, надо ехать в Россию, в Псков или в Москву брать визу на год. Отживает год, надо брать на три года. Три года отживает, на пять лет. А после при сдаче Латвийского языка он, понимаешь, может получить гражданство. Я повел его в училище. Такая Смирнова была. Чтобы изучал Латвийский язык. Я приезжаю с дачи и спрашиваю: «Саша, как прошел день?» А у меня нет кода, меня отчислили. Я пошёл к учительнице, как там. Ну, она позвонила, понимаешь, начальству, приняли меня, позвоним в Ригу. А как меня с пенсии. Стаж работы не засчитается. Потом я писал в министерства, и тогда только стали, понимаете. Сын уехал, вот. Там жил без работы.

**Līga Sondore:** А где он теперь живет?

**Mihails Gromovs:** Сын?

**Līga Sondore:** Да.

**Mihails Gromovs:** В Крайнем севере в Кома республике.

**Līga Sondore:** Вот, что я сейчас хочу.

**Mihails Gromovs:** Сейчас он вышел на пенсию. Получит пенсию, и писал мне письмо, что возьмет заграничный паспорт и приедет в гости, ну, пока нету. Письмо лежит, а не звонка, не письма нету. Когда он приедет или не приедет.

**Līga Sondore:** Могли ли вы рассказать о том, какая была ваша жизнь там в России? Где вы жили, когда были высланы?

**Mihails Gromovs:** А?

**Līga Sondore:** Какая там была ваша жизнь? Где вы жили – дом или квартира? Вот такие мелочи расскажите мне.

**Mihails Gromovs:** Разная была жизнь. Направляет меня, вот здесь будет строится такой-то посёлок. Палатки, землянки. И так начинали осваивать крайний север. А в последние время меня пригласили, то есть на постановление министерства был передан в промышленность. В городе Печоры был домостроительный комбинат. Ну и я уже говорил, что меня назначили старшим прорабом. И я там работал до пенсии.

**Līga Sondore:** Я бы хотела знать жизнь каждый день, как это было, какой ваш дом был или квартира – большая, маленькая? Какая была зарплата?

**Mihails Gromovs:** Последнее время я жил в Сосногорске. Как всегда, начальником давали квартиру уже устроенную. И оттуда, кода я на пенсию вышел, мне выезд разрешили, значит, я приехал сюда и получил квартиру. Здесь живу с 1977 года.

**Līga Sondore:** А может быть есть что-то яркое – помните с того времени? Какие-то воспоминания, которые очень хорошо запомнили? Может быть, какой-то праздник или что-то такое?

**Mihails Gromovs:** Были торжества.

**Līga Sondore:** А как вы отмечали? Латыши и русские все вместе или отдельно?

**Mihails Gromovs:** Ну, как праздники.

**Līga Sondore:** И какие праздники вы отмечали?

**Mihails Gromovs:** Жена у меня с Оренбургской области. У них вся семья была музыкальная. Старший брат на сцене что-то показывал. Не понимаете, не ухаживал, не законно ему дали статью как враг народа. И он сидел там, и когда освободился, вот жена приехала на заработки моя. Мы с нею познакомились и поженились.

**Līga Sondore:** Какая была свадьба?

**Mihails Gromovs:** А?

**Līga Sondore:** Какая была свадьба? Вас просто расписали или было какое-то торжество?

**Mihails Gromovs:** Свадьбы были скромные, (смеётся) в загсе зарегистрировали и на этом конец. Водку, я, конечно, в аппарате работал, водку я не пил. А кода сюда приехали, назначили меня заместительном председателя политически репрессированных города Резекне, а в „Daugavas vanagi” еще меня выбрали председателем почётного суда. И там отмечали день рождения, вот, родился я в этот месяц и должен отмечать. Ну, и женщины пришли, всегда, понимаете, подарки, песни. А я им писал монологи. В любви признавался, значит всю, ну и понимаешь.

Так я писал монологи. Эти монологи увезли в Англию, ФРГ увезли, в Москву в Люберцы. Генеральный прокурор с Риги приезжал, я прочитал, понимаешь, тоже, значит, попросил, чтобы я дал, я скопировал и переслал ему. Я пишу праву у клона. Ну, вот, например, так:

Мне приснился сон, говорят, что Сталин умер, это неправильно, я его сегодня во сне видал. Без штанов в рваной рубашке всех легионеров он собирал. Вот, и встретились мы с ним. Здравствуй,

дорогой товарищ Сталин! Он в ответ: «Что, боишься мол меня?» Я тут смело сказал: «Почему ты моего деда расстрелял?» Так он же был кулак, а с кулаками дела нет. Он в ответ: «Ваша семья тоже была хороша, в 1918 году против коммунистов воевал, и как ты, паршивец такой, против Сталина оружие поднял?». Было дело, господин хороший, прости и больше не повторится. Он в ответ: «Я тебя простил, если ты был один, но были я, Янис Лаздишь, Петерис Гриезде, Доминк Лиепиншь и другие, как я мог вам простить.» И тут он расхвастался – наша доблестная красная армия вас легионеров как кроликов в котел загнала. А я тут спилил, почему ты расстрелял, князей двора не помиловал, даже царскую семью. Он в ответ, это был Ленин. А я выполнял его программу. Земля крестьянам, фабрики – рабочим, и я проснулся в городе Резекне, спасибо, что опять не Воркуте.

**Līga Sondore:** Красиво! Может что-то еще хотите рассказать?

**Mihails Gromovs:** Дорогие легионеры, я вас поздравляю! Оставляли жен, детей, родных матерей. Отцы говорили – дорогие дети, ваша честь защитить наши поля и дома, невзирая коварного врага. Враг был коварный, алчный стремился завоевать весь мир. Пустил всю свою советскую пропаганду. И легионеров врагом народа и фашистом обозвал. За то, что отстаивали честь Латвийского народа. Мы бились на полях, не склонили головы до последнего конца. Эх, Москва, Москва, сколько народам ты горя принесла, ты нашу молодость сгубила, лагерями, трюмами наградила. Придет время, будет отвечать всем миром, всем народом. От чего нас освободили, мы не могли 50 лет слова сказать!

**Līga Sondore:** Я вам говорю – спасибо, что вы побеседовали со мной!

**RTA-MV/Pr-MJ 13.** Sondore, Līga (2014). **Intervija ar Mariju Jemeljanovu.**

Rēzekne, 17. jūnijā.

Sarunas ilgums – 28 min. 49 sek. (6 lp.).

**Līga Sondore:** Labdien! Mutvārdu ekspeḁicijas nedēļas ietvaros vēlos jūs nointervēt. Vēlos, lai pastāstāt savu dzīves stāstu.

**Marija Jemeljanova:** Nu, *vot*, dzīves, es dzīvoju tagad jau Preiļu rajons, bija Rēzeknes apriņķis, Galēnu pagasts bija. 49. gadā izsūtīja.

**Līga Sondore:** Kā izsūtījumu pamatoja?

**Marija Jemeljanova:** Nu, kāds tur pamats. Bērnu jau daudz bijām, man jau būs tagad 83 gadi. Māsas divas jaunākas ir. Kad mūs sūtīja, tad vienai bija 5 gadi, otrai 6 gadi. Es negribu atcerēties, man asaras iet (raud).

**Līga Sondore:** Neraudiet!

**Marija Jemeljanova:** Es, kad atceros, es negribu atcerēties! Man bija 17 gadu. Nu, *vot*, tad mamma nebija mājās, man vēl brālis 19 gadu mājās un man bija 17. Valītei, māsai, bija 5, un tai vēl vienai bija seši gads ar mēnesi (tā, kas Madonā dzīvo). Tā, *vot*, bija. Nu i, mūs izveda, kā par 20 minūtēm mums vajadzēja savākties, pār upi vajadzēja pāri braukt. Upe jau bija izplūdusi 25. martā. Tas bija no Viļāniem, no Viļānu stacijas mūs tad, mūs tajos lopu vagonos, nu, i tad mēs sēdējām divas dienas, kamēr ešelons brauca. Tā mums nekā, nekā, nekā. Mums, kā pateica, ka jābrauc, mēs aizraudājām, bez vecākiem. Teica, lai ātrāk ģērbjamies un braucam, neko nepaspējām paņemt līdzī. Kareivis viens bija un viena sieviete, kura rakstīja. Sarakstīja man to pasi, a pase vispār man, pareizi, izņemta bija, man bija 17 gadu. A tā nebija dokumentu, kad jau mēs atgriezāmies un kad jau nāca šīta valdība, tad jau man vajadzēja dokumentus, lai es varētu represēto statusu iegūt, man vajadzēja visu, pareizi. Tad caur tiesu man iztaisīja dokumentus, lai es 31. gada un 6. decembrī dzimusi esmu un tādā, tādā izsūtījumā. *Vot*, tad jau viņi dokumentus, es caur tiesu gāju, lai es varētu represēto statusu iegūt. Tas jau bija grūti. Nekā mums, ne deķīši, es aizraudāju, viņi tūlīt ātrāk uz ragavām aizvest. A upē vēl bija ūdens, a māsiņa bija samirkusi un bija vagonos apslimusi. Omskā gribēja viņu noņemt. Es teicu, ka mani tikai ar abām māsiņām ņemiet, es viņas vienas neatstāšu. Tad jau veda un brauca pa dzelzceļu. Barot labi baroja, viņai deva šprīces un zāles nesa. Viena tāda kā kareive, kā māsiņa – kā zaldāta apģērbā bija. Strādāja cilvēks tādā darbā. Braucam mēs, iebraucam mēs Tomskā, mēs divas nedēļas braucām. Tie vagoni kur stāvēja, kur brauca.

Apkārt Maskavai brauca un visur. Tad jau Tomskā, no turienes pieci kilometri aizveda ar vilcienu. Tad to vagonu pieslēdza, kad apstājāmies. Tad mūs Tuganā visus, atstāja visus, kas bija vainīgi, Tugana rajonā. Sūtīja mūs pa to visu rajonu. Tad mūs 25 kilometri veda līdz sādžai, sādža bija Ķerčanova, tāda neliela. Pie taigas, pie lāčiem viņa bija. Tur dzīvo lāči. Tur bija *kedrovie*, lielie koki bija. Nu, maza diezgan tā sādža bija tāda. Nu, bija, kādi 30 saimnieki, varbūt arī vairāk. Tur agrāk skola bijusi, govīs turēja tajā kolhozā. Mūs jau drusku pažēloja, iedeva tādu mājiņu pie paša kolhoza, tur pienu lika pagrabā, *kaļitka*, kā viņiem tur pa krieviski, tad jau mums tā kolhoza slaucēja piepalīdzēja. Tur jau arī tie latvieši, kas bija, mums palīdzēja, kas maisu iedeva piebāzt, uz kā gulēt. Mums nekā nebija, viss bija mājās palicis – deķi, viss.

Nu tā mums te, mājās, saimniecība bija, te bija mašīna lielā, bija. Tad tēvs braukāja – kūla ar kuļamo mašīnu. Tad vasarā viņš skaidas plēsa, tad jau viņam maksāja, a bērnu, mūsu taču daudz bija. Nekas nepalīdzēja, visu ar saviem spēkiem vajadzēja. *Vot*, tad viņš skaidas plēsa jumtus likt. Vēl tā moto siksna bija, viņš... (nepabeidz). Vēl bija tikai 16 hektāru, nebija daudz. Trīs zirgi bija, vairāk mums jau nekā cita nebija. Pēc kara jau nācās daudz gaļas nodot arī. Tad mums bija seši sivēni no rudens. Kad mūs jau pavasarī izsūtīja, bija diezgan lieli. Agrāk tās govīs vienu spaini mazāk deva (smejas). Tagad jau no govīs divus spaiņus var dabūt. Tad jau agrāk nebija tā šķirne, nezinu, kādas tagad tās govīs. Uz to brīdi brūnās gaļas govīs ap Rīgu jau bija. Tie skaisti zirgi arī bija.

**Līga Sondore:** Tos zirgus jau pirms izsūtījuma atņēma? Vai arī tā visa saimniecība palika?

**Marija Jemeljaova:** Viss tā arī palika. Kad jau mums atmaksā par šo visu drusku atpakaļ. Tur bija tā – govīs bija, i par to vajadzēja kaimiņiem tiesā liecināt. Cik mums govju, cik sivēnu bija. Tikai ar lieciniekiem varēja kaut cik naudas atpakaļ dabūt. I liecināja, cik zirgu bija, cik saimniecība liela bija. Es jau tikai caur tiesu visu, ko dabūju, to dabūju atpakaļ, ne viens tāpat nedeva neko atpakaļ. Man tā tiesa bija, uz Preiļiem braukāju, lai izmaksā to naudiņu. Tie *repsiki* saucamie. Ta bija nedaudz naudas, bet visu caur tiesu vajadzēja. Gāja liecinieki, cik mums govīs bija, nu, motors, mašīna, tas viss jau bija zudis. Kā jau i saimniecība, laukos bez tā nevarēja dzīvot, bērnu ta mums daudz bija. Mēs četri mājās, viena māsa jau bija apprecējusies Madonā, brālis bija Kalsnavā, cik viņam 16 vai 17 gadu bija. Nē, man jau bija 17, a viņiem jau 20 bija. A cits brālis bija vācu armijā spiests dienēt. Vēl jau man meita mācījās juristos, Rīgā dzīvo mana



meita juriste. I tad jau mums tur tēva brāļa brālēni bija aizbraukuši, nu, kā no Rīgas brauca, cik varēja uz ārzemēm. I tad jau mums bija atsūtīta tā brāļa adrese, i brālis bija miris, nu, no Austrālijas. Kā jau man meita mācījās, bet vēstulēs neko jau nedrīkstēja rakstīt, savādāk viņu jau būtu izsvieduši no skolas. A viņa to adresi, kā bija grāmatā man ielikusi, es aizmirsu un grāmatu laukā izsviedu, un tagad nožēloju, ka izsviedu, a adresi aizmirsu norakstīt. Ta jau es atkal prasīju Rīgā meitai, lai atrod, bet tā i vairs nevarēja atrast to īsto adresi. Tā jau visādi bija. Bija daudz tādu, kas bēga uz ārzemēm, kuram bija iespēja, tas i bēga. Bēga jau uz Zviedriju, Austrāliju, kurš kur bija. Daži jau visu bija izbraukājuši no vācu kara laika. Viņš bija kāda 20., 21. gada dzimis brālis. *Vot*, mana māsiņa vēl uz dzimteni aizbrauca. A tā es jums teikšu, atbraucām no Sibīrijas, arī bija grūti.

**Līga Sondore:** Es zinu, ka jums noteikti to visu ir sāpīgi atcerēties, bet varbūt jūs varat pastāstīt par to, kad jūs uz turieni aizveda?

**Marija Jemeljanova:** Nu, ko es teikšu jums?! Kad atveda, uzreiz mums iedeva 10 kilogramus rudzu miltu. Kartupeļu tur nebija, naudiņas mums līdzi, es nezinu, nebija. Mēs jau tūlīt rakstījām vēstules uz mājām uz Madonu māšai, māsa man jau bija apprecējusies. Mēs ļoti liela ģimene bijām. Ar visiem mirušajiem mammai būtu bijuši deviņi bērni. Viens maziņš nomira un viena māsiņa, kurai bija 16 gadu. Ļoti liela ģimene bija. Tētīm zelta rokas bija. Nu, *vot*, kad mūs iedeva, mūs tur tā, es pa divām nedēļām iemācījās runāt krieviski, jo es ne vārda nepratu krieviski. Tad biju traktoriste, tad pavasarī vajadzēja uz traktora, es jums teikšu Sibīrijā cilvēki bija labi, bet mums bija ļoti grūti, tāpēc ka neko, ne deķus, nekā nebija. Mēs bijām tāpat kā, ko citi latvieši mums ieziedoja. Dažiem bija iedota stunda lasīties, dažiem divas. Es Sibīrijā nobiju 7 gadi un 7 mēneši. Māsiņas jau pēc pieciem gadiem palaida. Mamma mums te dzīvoja, tētis aizbrauca pats. Viņš domāja, ka nebija tāda iemesla, kāpēc viņu izsūtīt. Brālis vācu armijā bija, kā jau visus ņēma leģionos. Dienesta laiks bija, un tur jau nevarēja neko padarīt.

**Līga Sondore:** Nu, visticamāk, tāpēc jūs arī izsūtīja, jo brālis bija tajā vācu armijā ticis.

**Marija Jemeljanova:** Ta kā, ko bija darīt. Daudzi bija, kas slēpās, visus nosita, visus nošāva. Nu, a viņu, kā iesauca leģionā, viņš aizgāja. I krievu laikā gāja dienēt. I pat tad, kad mēs jau bijām Sibīrijā, tas brālis, kas Jaunkalsnavā dzīvoja, tas tak vēl dienestā bija. Cik tur viņš teica? Seši mēneši Vācijā bija aizsūtīts dienēt. Un mēs jau bijām izsūtīti, un viņi

viņu nebaidījās dienestā paņemt, tas jau bija, ka krievi iegāja. *Vot*, viņš nomira 66 gados. Madonā man šitā māsiņa izmācījās, cita māsiņa Valīte dzīvo laukos ar vīru, viņai šogad būs jau 77 gadi. A viņas meita strādā domē. Nu, *vot*, turēja viņa gotiņas, bet pārdeva, viņai rokas sāka griezt. Pabeidza šiten 11. klases, un viņa aizgāja tirdzniecības neklātienē. Viņa vienā veikaliņā nostrādāja no pirmās dienas līdz pensijas dienai. 28 gadi, un tad jau pensijā palaida.

**Līga Sondore:** Es gribēju pajautāt par to vietu, kurā jūs bijāt?

**Marija Jemeljanova:** Tomskas apgabals, Tugana rajons. Kad atbraucām, mūs izveda uz rajonu. Seši mēneši kolhozā bijām ar māsām. Tētis tūlīt, kā atbrauca uz Sibīriju, un tad viņš dzīvoja ar mums tur. I tad viņš iestājās tajā Tugana rajonā par mehāniķi, tad mums jau bija vieglāk. Mums bija grūta viena vasara.

**Līga Sondore:** Tā pati pirmā vasara bija grūtākā?

**Marija Jemeljanova:** Jā, tā bija grūtāka. Es ātri krievu valodu iemācījos, tāpēc ka es ļoti labi mācījos, par divām nedēļām iemācījos. Te krievi latviešu valodu, *vot*, es nevaru šito iedomāties. Man bija uzvārds Jemeljanova, man vīrs bija krievs, bet viņš latviešu skolā mācījās. Viņš bija krievu tautības, pēc profesijas bija mašīnists.

**Līga Sondore:** Kāda bija jūsu ikdiena tur, kādi bija tie darbi, ko nācās darīt?

**Marija Jemeljanova:** Nu, ko es kolhozā uzreiz, kā krievu valodu iemācījos, uz traktora *pricepa* strādāju. Man tad tikai 17 gadu bija. Nu, neteikšu, ka bija slikti cilvēki, bet, ja bija, tad bija. Viņi visi tur, var teikt, bija izsūtītie. Bet tur ļoti labi cilvēki bija. Man šitā slaucēja meitene piena paku atnesa, mums pat nekādu trauku nebija nekā līdz. Es negribu nekad atcerēties un runāt, man asaras iet, ko es pārcietu, un māsiņa šitā, kas Madonā, vēl bija saslimusi ar meningītu. Tētis rajonā strādāja, es skolā par apkopēju, tur jau nedeļa nekādu. Pēdīgos piecu gadu un septiņu mēnešu bērnus noņēma no *komendatūras*. Viņus palaida. A mamma bija mājās, un vecākā māsa Madonā. Māsiņas tētis iesēdināja vilcienā, paprasīja un iedeva kaut cik naudiņas *provodņikai*. Nu, vienīgais, ka viņa Maskavā biļetes nekonscēja, tētis bija biļetes paņēmis līdz pašām Pļaviņām. Un viņas atbrauca divas mājās. Mājas jau bija visas pārvestas uz Preiļu rajonu.

Tēti jau ielika kulakos tāpēc, ka viņam mašīna un motors, un varbūt kādiem cilvēkiem bija skaudība. Varbūt, ka tas brālis bija vācu armijā.

Tad jau bija lielas ģimenes, bet tagad paskaties avīzē, cik nomirst un cik dzīvi paliek, un cik piedzimst. Nomirst vairāk nekā piedzimst. Manā

laikā laukos, it īpaši ciemi bija lieli, vispār visiem bērnu bija daudz. Mūsu zemīti, kura mums piederēja, atpirka. Tur bija tādi ozoli iestādīti, tagad jau pavisam lieli. Šogad nebiju aizbrauksi paskatīties, kā tur izskatās, biju tikai māsiņai kapu aptūrīt aizbraukusi.

Ļoti grūti bija, ko es vairāk varu pastāstīt. Man visgrūtāk bija tāpēc, ka mazās māsas bija. Mētelīši, zābaciņi pašai bija jāgādā. Pašai tikai mētelis un zābaki mugurā bija, un viss. Un es sāku raudāt, bet viņiem bija jāsteidzas. Viļānos, kad bijām, vakars jau bija. Ar zirgu veda līdz Viļāniem. Tas bija, ka brauca kaut kur taisnāk kaut kur 17 kilometru mūs veda ar zirgiem. *Vot*, tā pār upi braucām, bet upē jau bija ūdens, apakšā ledus, tai māsiņai drusciņ bija pieķerts ar slapjumu. Labi, ka mūs latvieši citi glāba, kas iedeva segu, kas paladziņu. Mēs uz siena divas nedēļas gulējām. Trauku nekādu līdzī nebija. Cilvēkiem bija iedotas pa stundai, pa divām salasīties. A mums tikai 20 minūtes. Trakums tas bija. Nu, es jau nodzīvoju, šogad 83 gadi būs. Man ir bijuši trīs insulti, tāpēc es jau negribu daudz nekā atcerēties. Man nervi vairs netur, trīs insultus pārdzīvot. Vīrs ta man jau desmit gadu kā miris. Viņš par mašīnistu strādāja, slikts jau nebija. Visu latviski runāja, viņš bija mācītjies Daugavpilī, viņam bija, kad mana māsa saka, viņš visus dokumentus no Sibīrijas salasīja un sarakstīja, kur es strādāju, visus darba mēnešus salasīja. Tāpēc, lai man pensijai klāt ietu, bet tagad jau iedeva statusu. Vairāk mums jau nav nekādas lielākas palīdzības. Vienīgais slimnīca par brīvu un uz Rīgu braukt, ka tur meitai vai ka uz Preiļiem brauc.

**Līga Sondore:** Es tā atļausos pajautāt – kad jūsu māsas aizbrauca, palikāt viena pati?

**Marija Jemeljanova:** Nē, tētis. Pēc diviem gadiem tēti paņēma zem *komendatūras*. Kad atbrauca, divus gadus nebija, bet pēc diviem gadiem paņēma, savādāk, kā tad bērni zem *komendatūras* un viņu arī tad jau vajag. Nu, tad 56. gada rudenī visiem, kam noņēma, tad jau palaida mājās mūs. Atbraucām kaut kur rudenī.

**Līga Sondore:** Kādi bija tie pēdējie divi gadi, jūs tāpat turpinājāt strādāt?

**Marija Jemeljanova:** Nē, es mācījos par šuvēju. Mums tur bija viena poliete šuvēja, arī izsūtītā. Mums Tugana rajonā, tur jau ar latviešiem bija. Latviešu tur bija ļoti daudz. Arī pašā Tomskā latviešu bija daudz.

**Līga Sondore:** Jūs par šuvēju izmācījāties un tad jau kādu laiku arī strādājāt?

**Marija Jemeljanova:** Es izmācījos, vēl nebija izmaksājuši šito naudu,

ka es mācījos četri mēneši. Es jau ka Latvijā biju, pēc tam Rēzeknē veikalā par piegriezēju strādāju. 13 gadus nostrādāju. Man talants arī bija uz šūšanu. Man tā šuvēja ļoti laba bija, viņa poliete bija, tad jau vēlāk viņa rakstīja, lai viņu no izsūtījuma uz Poliju pārved. Viņa ļoti labi šuva, mēs bijām piecas mācekles viņai Tuganā. Nu, ka es agrāk būtu kartiņas sameklējusi, es jums kartiņas būtu parādījusi, kur es tajā šuvēju darbnīcā strādāju. Nu i, mēs tikai četri mēneši, es visu ātri apguvu. Viņa mani izlaida ne kā mācekli, bet kā jau strādnieci. Ka jau palaida mājās visus, mani negribēja laist, teica, ka gads jāatstrādā par to, ka maksāja man.

Tur Tuganā bija viens ļoti labs cilvēks, tagad viņš jau ir miris. Viņš bija vecākais grāmatvedis, kā agrāk bija direktors un grāmatvedis, nevis kā tagad pilni kantori. Es vēl piecus kilometrus no Tugana uz Maļinovku gāju kājām. Es jau biju galīgi sakreņķējusies, teicu, viss, ka es jau gribu braukt mājās, brālītis jau bija precējies. Mazā māsiņa tā jau man katru dienu vēstules sūtīja.

Nu, *voť*, ko tu darīsi, cilvēki tur jau bija labi. Bet bija arī skaudība, pat gultas deķus nevarēja salasīt. Ielikt bērnus vienus ragavās, brālim – 19, man – 17, a šitām bija pieci un seši. Es nevaru atcerēties, es ļoti daudz pārcietu Krievijā, man šitā māsiņa ar meningītu Tomskā ārstējās, braukāja katru sestdienu un svētdienu, brauca vilciens, vajadzēja pieci kilometri līdz vilcienam un tad līdz slimnīcai. A tētis strādāja tur daudz. Viņam, kā pateikt, kad motors un mašīna bija, viņš jau strādāja par mehāniķi. Tad jau kad nebija, ko darīt, brauca par šoferi mežā, malku, tos baļķus krāva iekšā. Tad man jau vieglāk bija, un viņš vēl māmiņai naidiņu aizsūtīja. Viņš diezgan labi tur pelnīja. Tad jau mums vieglāk bija, bet man jau grūti bija, man jau vajadzēja bērnus apmazgāt, ēst gatavot un darbā iet.

Es trīs gadi atpakaļ pati šajā istabā griestus izbalināju, es tur visu izmācījos, visus darbus. Mežā gājām malku griezt, krāsojām.

**Līga Sondore:** Viss bija jādara.

**Marija Jemeljanova:** Jā, jā. Visa mana jaunība, man bija 25 gadi, pilnu nebija, tāpēc ka 17 mani izsūtīja. Tad jau 56. gadā mūs palaida. Tētis pa divām nedēļām sataisīja, sasita čemodānus, lai visu paņemtu, kas bija līdzī nemams.

**Līga Sondore:** Atceraties to dienu, kad atbraucāt?

**Marija Jemeljanova:** Atceros, bet negribu, ka tagad ierakstāt. Es negribu to stāstīt visu, par darbu, kad izslēgsiet un tad varbūt pastāstīšu.

**Līga Sondore:** Labi, tad es slēgšu laukā. Paldies par jūsu atmiņām un stāstījumu!

**RTA-MV/Pr-AL1 14. Sondore, Līga (2014). Intervija ar Antonu Leonu.**

Rēzekne, 18. jūnijā.

Sarunas ilgums – 41min. 27 sek. (9 lp.).

**Лига Сондоре:** Здравствуйте!

**Антон Леон:** Добрый день!

**Лига Сондоре:** Я бы хотела, чтобы вы рассказали свою жизненную историю. И начнем с того, где родились, какая была семья?

**Антон Леон:** Ну вот, на самом деле я родился в Литве. Недалеко от города Шауляй. Семья у меня: было два брата и два сестры, я пятый был. Так, ну, родители мои жили не богато, не бедно, было 25 гектар земли, ну. жили так постоянно. Пока не пришла советская власть. Тогда, когда советская власть пришла, в самом начале раскулачивали. Тогда все отобрали от родителей, ну, а я поехал учиться в город Каунас в Литве. Ну, и там учился. Работал на заводе. Ну, родителей в 51 году выслали в Сибирь. А я остался один в Каунасе. Потом нас в 52 году январе. Ночую я сплю на втором этаже, зима была, холодно. Слышу, что-то идет, стук, стук на втором этаже, приходят три литовца и два русских солдат. Ну, говорят: «Проверка документов». Я свои документы подал, мой паспорт отложили. Говорят: «Давай, дружок, отдай оружие, ты арестован!» Я говорю, что нет у меня оружия. Ну, вот делали обыск, ничего не нашли. Говорят: «Собирайся!» И пешком погнали в участок полицейский. Вот так. И там, когда я пришел, смотрю, и там уже много таких молодых людей, был один, которой на ксендза учился, несколько медсестер, врач один был и другие, там рабочие всякие. Было нас 25 человек. Ну вот, собрали всех на машине. Собирали в вагоны. Я говорю: «К родителям?» А они: «Где родители?» Сибирь. Вот и пошло дело.

**Лига Сондоре:** Это потому, что ваших родителей выслали и вас потом?

**Антон Леон:** Да, да, да! Собрали, три эшелона было. По 50 вагонов таких. Все тогда были молодые, мне было 20 лет. Ну и поехали.

**Лига Сондоре:** А, вот это, ваших родителей выслали, а сколько время прошло, когда вас выслали – шесть месяцев или больше?

**Антон Леон:** Через восемь месяцев. «Хороший» товарищ мне помог. Сообщил, где я живу, и забрали меня. Студентов много

было. Был двухосный вагон, 26 человек. По-моему, 13 мальчиков и 13 девушек.

**Лига Сондоре:** Как долго ехали?

**Антон Леон:** Ехали 15 дней.

**Лига Сондоре:** А вас кормили или что-то такое?

**Антон Леон:** Кормили баландой какой-то. Давали такую, что свиньи даже не хотели кушать. Ну, с голоду не помирали. Ну, кормили, как кормили, вот кода воды два дня не давали, не дай Бог! Разговаривать не можешь, понимаете.

**Лига Сондоре:** Ну, а все живы добрались?

**Антон Леон:** Добрались все, потому что все молодые были. Наверно, самый старший был 25 лет, а самому молодому 17–19, не могу вспомнить.

**Лига Сондоре:** А когда арестовали, какое отношение было, высмеивали или..?

**Антон Леон:** Нет, нет, только говорили собираться.

**Лига Сондоре:** Просто пришли, сказали, и вы пошли?

**Антон Леон:** Да, у меня с собою ничего не было. Наверно, половинка хлеба, и все. И одежда, знаете, как молодым. Ничего не было после войны.

**Лига Сондоре:** Значит, не успели ничего взять?

**Антон Леон:** Нет, нет. Такое пальто было. Тогда шапки молодежь не носили. Я только наушники такие, понимаете?!

**Лига Сондоре:** Приехали в Сибирь. Как место называлось?

**Антон Леон:** В самое начало мы приехали в Красноярск. Город Красноярск. Ну и вот, всех выгнали из вагонов. И машины стояли, ну, как покупатели. Совхозы, колхозы. Собрали всех, а нас обратно в вагоны. Поменялась охрана. Красные пагоны КБушники. И опять везли 250 км назад. Или перепутали, или что-то. И вот, привезли нас в такой Козульский район, 250 километров от Красноярска. И вот, высадили ночью, прыгнули с вагона. «Вылезайте!» А снег там выше колена, вот такое – до пуза снег был. Ну, вот сразу повезли нас в клуб, ночью это было. И в клубе было тепло, товарищи были. Там все высланные были – литовцы, латыши, калмыки, казаки. Ну, там весь этот край высланных.

**Лига Сондоре:** А в этом клубе была одна ночь первая?

**Антон Леон:** Одна ночь была. Переночевали, сразу нам выдали вроде как аванса по 12 рублей. Открыли такой магазин, ларёк – это

могли тогда покушать рыбы такой – горбуши. Довольно вкусная такая. Так она дорогая была, а там совсем дешевая. Хлебушка.

**Лига Сондоре:** Ага, а где потом жили?

**Антон Леон:** А потом в следующий день коменданты пришли, пересчитали всех. Значит это, дали пожить три дня, три дня пожили у одного.

**Лига Сондоре:** У кого жили, какой он был?

**Антон Леон:** У латыша, у Баркиса такого. Он уже раньше был выслан. Ну, пожили там, человек пят или шесть жили.

**Лига Сондоре:** А какое было отношение, как бы помогал или?

**Антон Леон:** Кто это?

**Лига Сондоре:** У которого жили?

**Антон Леон:** Помогал. Отдал последний кусок хлеба. А потом и одели нас. Пальто, сапоги дали, шапку зимнюю, и погнали 50 километров в тайгу.

**Лига Сондоре:** Ногами шли?

**Антон Леон:** Ногами. Вещи были, вещи были у девочек, 3 коня было, наверно. А мы пешком, а мы шли 50 километров в сутки. И тогда был такой большой мороз, у меня были новые сапоги, подошва сразу пополам лопнула от мороза. Ну вот, пришли под этот.. днем вышли и под утро пришли. Зашли, в одном месте погрелись маленько и пошли. Было такое село Рыбиная. Там тоже большинство были высланных. Местных там называли – шалдоны. Ну и вот этот, погоди! Переночевали, передохнули и погнали потом в тайгу, барак. Большой барак длинной метров 50. В одной стороне нары двухэтажные, в другой стороне нары, в середине стол и скамейки. И вот, девушки в одну сторону, мальчики в другую сторону. И там тоже местные были, не местные, ну, высланные уже раньше были. Ну, я попался с другом литовцем – Можеико фамилия была. На нарах на втором этаже спал. Потом уже немного баланды сварили, стали кормить. «Завтра уже на работу уже пойдете», говорили. Ну вот, я смотрю, ходит кто-то, а там клопок, столько клопов, я все видал – вшей кормить и блохи видал, ну, столько клопов не видал!

**Лига Сондоре:** Это, как вы спали ночью?

**Антон Леон:** Так и спали. Ну, так мне еще ничего, ну, а был такой Алгерт, уже умерший, тоже литовец, так он не мог, он один раз встал, он весь красный, так мы взяли его матрас вытрясли, и только тогда он залезал и спал, а так он не мог заснуть.



**Лига Сондоре:** Ну вот, матрасы были, а одеяла или что-то такое было?

**Антон Леон:** Ну, матрасы были старые, набиты соломой, сеном или камышами. А на верх одеда, может быть, это было больше простыня.

**Лига Сондоре:** Ночами холодно было спать?

**Антон Леон:** Не очень, в то время буржуйка топилась. и я на втором этаже спал. Пока топилось, тепло было. Ну, молодые были, что там. Весело и скучно было, всякое бывало. Ладна, потом уже на второе день погнали нас в лес. Мы по три человека, самые молодые девчата откапывали снег от деревьев. А снега было метров 20 до 50 снега. Откапывали деревья лопатами и пилили электропилой, ну, это не пилой, как сейчас, но с электростанции шли кабеля. Я с самого начала был помощником этого пильщика. Лес пилили, дрова обрабатывали. И вот тогда до весны все время. Было всякое, иногда ходили хлеба у ребят просили.

**Лига Сондоре:** Вам за эту работу не платили?

**Антон Леон:** Ну как, платили теплом и немножко едой. Кормили, ну, не так, как сейчас, мясо давали, мясо, по-моему, медвежья попадала. Может быть и собачье.

**Лига Сондоре:** Тогда уж легче не знать, чего кушаешь.

**Антон Леон:** Ну вот, так и всю зиму проработали. Пришла весна, снег стал таять. Местные, которые там были, уже с семьями уехали домой. Остались только мы – молодые, которые были высланы. Ну, весной надо было пилить деревья, которых зимой нельзя было спилить. А я помню, из Латвии была женщина, такая молодая. Решили, что вдвоем будем пилить это дерево. Дерево большое, может быть метра полтора. Вот, пилили мы это дерево до обеда. Дружбой два (смеётся), (один с одной стороны, другой напротив, руками пилили).

До обеда отпилили, теперь надо было его обрабатывать. Ну, а эта девушка рубит дерево и плачет, громко плачет. Я спрашиваю: «Почему плачешь?» «Не могу я так!» Понимаю, что тяжело, ну, что поделаешь. Отрубили дерево, порезали. Сколько – пять, наверное, было бревна таких. Ну, вот такие дела. Потом уже пришла весна. Снег стал таять. Лесь стал плавать. Еще там шла такая речка, вон, как в Резекне, может больше, может меньше. Шла через тайгу. Значит, наша была задача лес бросать в речку. Речка она пошла дальше, куда

надо. Так, вот. Некоторые деревья тонут, такая лиственница, которая тонет. Потом меня послали, значит, речка была не такая, что прямо шла, а поворот за поворотом. Зацепляются деревья друг за друга, и дальше не идет. Вот, и наша задача была толкать эти бревна.

**Лига Сондоре:** А какая-нибудь еще работа была или все время в лесу работали?

**Антон Леон:** Вот, в лесу, знаете, этот уже план, лесов проплавили. А сколько там комаров, а мошка, комаров еще можно терпеть, ну, мошка – ужас! Хорошо, что почти каждый вечер баня, еще можно было терпеть. Ну, когда пришла весна, все время лес плавил километров 200–250. Была одна бригада, которые бросали бревна в воду. Дальше уже все обрабатывали, но там не пришлось работать.

Помню, была русская Троица, какое это число было, не помню. Столько лет прошло. И когда-то я был кончивший плотника-столяра, на стройку нас двоих с этим литовцем.

**Лига Сондоре:** Какие-нибудь дома строили?

**Антон Леон:** Надо было как раз здание полиции, милиции строить. Вот, нас двоих и в бригаду взяли. Ну, тогда пришли, жить негде. Дали нам комнату, как раз была там общага, какие-то ученики учились, и вот там вдвоем спали. Ну, со временем ничего, а там крысы, мне маленький палец обгрызли. (Смеётся) Ну ничего!

А родители были от меня, брат, сестра, мать и отец. А две сестры были оставшись еще дома. Потому, что они вышли замуж, поменяли другие фамилии, вот, их не брали. Ну, так я писал, писал, писал. С самого начала, когда приехали, через три дня приезжал комендант и отмечал, чтобы не убежал ни один. Я хотел бежать, но друга не нашел, так и остался.

**Лига Сондоре:** А сколько вы там пробыли?

**Антон Леон:** Семь лет. Ну, тогда, после этого лета, я уже работал на стройке, там уж немножко платили. Ну, кушали, что Бог дал, кому дров нарезали, знаете, кому починили, кому прибили, там платили. Ну, попал нам бригадир русский, пьяный, он нас обдуривал, меньше платил, ну, это пускай на его совести будет. Потом уже прошло год. Значит, пришло мне разрешение уехать. К родителям. Родители жили в..... районе. От этого места, где я был, примерно 500 километров. Может меньше, может больше. Ну, вот, тогда дали мне еще охранника, я помню, что я сел вечером, наверное, в часов пять или четыре приехал. Вот приехал, опять дали мне комендатуру, там уже

меня встретил брат. Он трактористом был. Я пожил там денька три до субботы и потом на конях поехал домой. 50 километров на конях. Приехали к родителям, а родители жили тоже небогато, потому что были раскулачены, ничего не было. Батка сидел в тюрьме по 58 статьи, мама сидела и брат Саша. 58 – эта политическая.

**Лига Сондоре:** А как они там жили – в доме или отдельно?

**Антон Леон:** В доме жили, понимаете. Там уже леса не было. Там вообще леса не было. За дровами ехали далеко, далеко, наверное, километров 50. Топили, там был камыш или еще с углем, уголь потом уже доставали. Или овечками навозом, резали как торт, понимаете. Ну, приехал, смотрю, где родители живут, братишка говорит: «Не бойся, место найдем!» Иду, смотрю, где там мои родители живут. Захожу, смотрю – там камыша наделано. Комната может быть 6–7 квадратов. Вот, так и жили, так и жили. Потом и я устроился там на работу.

**Лига Сондоре:** А где вы работали?

**Антон Леон:** Работал я плотником, как зимой поехал, потом скота кормил. Весной на поле стал сено готовить, на сеялке работал. Брат работал в колхозе, трактористом был. А отец... (ierakstā nevar saklausīt tālāk teikto par tēva nodarbošanos)

**Лига Сондоре:** А мама где работала?

**Антон Леон:** А мама работала в доме.

**Лига Сондоре:** Опять немножко перебиваю, а когда вас выслали, какие вам были знания русского языка, знали или не знали?

**Антон Леон:** Я хорошо русский знал, потому что я, когда учился школе и там учили русский язык. Разговаривал не плохо.

**Лига Сондоре:** Я спрашиваю вам это потому, что многих, которых я опрашивала, не знали языка.

**Антон Леон:** Нет, нет! Я знал потому, что мой отец был в 1914 или 1915 году, он в Питере был, царя охранял (смеется). Уже 40 лет, как умер.

**Лига Сондоре:** Получается, жили, работали?

**Антон Леон:** Да, потом уже и не плохо жили. С начала козу завили, потом уже коровка была. Потом уже построенный дом дали. В этом краю много латышей было, были эстонцы, калмыки.

**Лига Сондоре:** Отношение дружные были?

**Антон Леон:** Ну, ничего, ничего. Ну, однозначно нельзя сказать. Были такие и, которые фашистами называли.

**Лига Сондоре:** Ну, а когда получили этот, что можете ехать?

**Антон Леон:** Сейчас расскажу. Значит так. Ну, умер Сталин было, так что чуть не посадили меня. Я говорил: «Умрет Сталин, будем свободны!» А мне на это говорили: «У, фашист, что ты говоришь!» Сталин умер – радость и свобода! С литовцами переписка была. Ну, пока жили, у меня конь был, у отца два коня на руках было. Ну, стали жить, не голодовали, нельзя сказать. Колхоз там был, иногда зерно давали.

Ну, вот пришел 57 год. Люди стали ехать, другие остались. Я паспорт получил. А паспорт для чего я получил? Понимаете, тогда был еще таков председатель колхоза Кононов – еврей. Ну, а там латыши, литовцы очень хорошо работали, не прогуливали, работали, как надо. Когда была поднята такая целена, призыв такой, что всем дать награждения за поднятие хозяйства. И всем литовцем дали этот медаль. И дали всем свободу! Ёлки моталки, как Кононов плевался, что литовцы стали получать свободу! Все уезжали.

Ну, домой, так домой! С самого начала брат домой поехал. А мы остались, сестра как раз заканчивала седьмой класс. Ну, значит, паспорта получили, ну, получили паспорта очень хитро. Такой, такой, так и так освобожден, без права на прежние место жительства в Литовской ССР. Брат приехал туда домой в Литву, там сестра была одна и вторая, ну, там устроился – приезжай домой. Ну, приехали, чуть не последние оттуда приехали, кто-то там поженился и остался. Ну вот, приехали. Купили билеты на четыре человека – я, родители и сестра. Когда приехали, надо было где-то прописаться. Я сюда туда, устроится на работу. Поехал в Вильнюс – не, не, не думай! Потом устроился жить в общежитие, приходит ночью полиция – проверка документов. Документы проверили. Аха, а в паспорте написано – выдано по справке. Справки нету. А в паспорте написано – без возвращения в Литовскую ССР. Ну вот, дали 24 часа и сказали – куда хочешь езжай! Я приехал в Латвию в Добеле. Тут уж, спасибо, устроился на работу. В Добеле я познакомился с женой. Русская была она. Потом уже приехал сюда в Резекне. Значит надо прописаться где-то. Пошёл, сейчас уже не помню, начальник полиции сразу: «За что ты сидел? « Я говорю: «Посмотрите, я насидел, понимаете, я высланный был». Говорил, что меня нигде не пропишет. Прописался

в деревне „Ozolaine”. Тогда уже устроился на работу. Тут проработал 32 года. Жена умерла. так вот, такая история.

**Лига Сондоре:** Спасибо, что рассказали!

**Антон Леон:** Давайте, еще-нибудь расскажу!

**Лига Сондоре:** Если есть, что рассказывать, тогда говорите. Может быть, какие-то праздники отмечали?

**Антон Леон:** Ну, праздники отмечали между собою. Были молодые, ходили на танцы, день рождения отмечали. Ну там, где я жил, черного хлеба не видал семь лет. Только белый хлеб. Хлеб был очень хороший. Рыбу ловили. Девочек любили. Всякое бывало.

**Лига Сондоре:** Молодые же!

**Антон Леон:** Да, молодые (смеётся).

**Лига Сондоре:** Может, что-то яркое вспоминаете, может быть даже хорошее?

**Антон Леон:** Я помню, как один раз в лесу стаю под большим деревом и... Стук! И не могу понять – мертвый или живой. Немного голова покружилась, молодой же был.

Один раз, я помню, как зимой за углем послали. Знаете, зима, холодно. Как туалет устраивали, смешно было. Ну, было это город Каунас. Стояли три дня. Туалет то надо сделать. Открыли двери, заделали дырочку нам, у женщин еще было одеяло. Туалет будет. Был такой шутник Ёнас. Речь толкнул, говорит: «Будем в туалет!» Была нам там очередь – женщины, девушки.

Один раз, когда нам дали рыбы покушать и тогда три дня воды не давали, вот, это было. Не можешь поговорит, язык как песочный.

**Лига Сондоре:** А почему они так придумывали – не давать воду?

**Антон Леон:** Я не знаю, что вы думаете, все время там были охранники. Они ведь нас фашистами считали. Ну, ничего, молодые были.

**Лига Сондоре:** Я так слушаю, что вы так легко рассказывать.

**Антон Леон:** Ну, мне то так, а как у брата было. Может и не знаете этих «межа брали». Один раз он пошёл к девчатам, а там танцы были. Эти партизаны, что-то натворили. А брату дали пят лет, ведь он не сообщил, что там партизаны были. Вот он был Хабаровском краю. Вот он побитый был, ужас.

**Лига Сондоре:** Каждому своя история.

**Антон Леон:** Ну, да.

**Лига Сондоре:** Спасибо вам большое!

**RTA-MV/Pr-SD 15.** Reča, Marta (2015). **Intervija ar Staņislavu Dauguļu.**

Rēzekne, 20. maijā (5 lp.).

Respondents: Staņislavs Dauguļš, dzimis 1923. gada 1. aprīlī Kaunatas pagastā.

**Labdien! Mani sauc Marta, es mācos Rēzeknes Augstskolā, un mēs vācam represēto atmiņas. Vai jūs varētu pastāstīt par to, kā jūs izsūtīja?**

Es biju vācu armijā, karš beidzās.

**Jūs varbūt apsēdieties?!**

Ko? *Aaa nūu* (smieklī)... oi, jau karš beidzās, gājām uz mājām, mūs krievi saņēma, salasīja tādu grupu i lopu vagonos, i aizveda uz Sibīriju.

**Tas bija četrdesmit devītajā gadā?**

Ko?

**Jūs aizveda četrdesmit devītajā gadā?**

Nu jā, nu, kad karš beidzās.. kad beidzās karš... *voť*. Es dienēju vācu armijā, tā kā ceļus, tiltus apsargājām, visu. Un ta gājām uz mājām no Liepājas – Liepājā bijām tad. Nu, *voť*, Rīgā tikām cauri, a Rīgā krievi mūs salasīja tādu grupu, div vairāk lopu vagonos iesēdināja, nu i.. aiziet. Nu, i tālāk? (Smieklī)

**Uz Sibīriju, jā?**

Jā, nē, Komī SSR, uz Vorkutu mūs aizveda. Šurik, kur tu lien? [Aizden kaķi]

**Un Jūs tur strādājāt nometnē, jā?**

Nu, nu, tur, nu, strādāju, es šahtās biju, nu, strādāju, nu, daudzi cilvēki, kas.. a kad.. tak, re ku, man.. jau.. kur te man.. [Meklē dokumentus atvilktnēs] Tā man tie dokumenti. (Pauze) Re ku, no Rīgas dokumenti, *voť*, izlasiet.

**Mhm. Tad jūs dienējāt vācu armijā?**

Jā, jā.

**Līdz četrdesmit piektajam gadam?**

Nu, tā kā, tā kā mēs.. skaitīja, ka, nu, apsargi bijām, laikam. Nu, un, tā kā aizsargi bijām.. nu, a karš beidzās, mēs gājām uz mājām. Tanī momentā, kad karš beidzās, bijām Liepājā, *voť*. Tad mūs, kur.. saņēma un salasīja kā trīs lopu vagonos.. Nu, kiš! [Aizden kaķi] (Smieklī) Nu, un aizveda.

**Uz Vorkutu, jā?**

Jā.

**Nu, a kāds bija?**

Un tur šahtā bijām, strādāju.

**A kāds bija iemesls, kāpēc jūs aizsūtīja uz Vorkutu, jums pateica?**

Nu, kāpēc? Tāpēc, tāpēc, ka es, laikam, krievi... vācu armijā biju, tāpēc, laikam.

**Un Jūs strādājāt šahtā, jā? Vorkutā.**

Jā, strādājām šahtā. A pēc šahtas... Pēc *ito*, pēc tā lāģera, lāģerī bijām, un tad mūs no lāģera atbrīvoja.

**Mhm.**

I aizsūtīja... krievu, skaitījās kā bataljons, uz šito te mežu, uz mežu, mežu griezt, zāģēt, *tot*. Tur mēs kādu, laikam, nu, sezonu, laikam, cik jau, es i aizmirsu, *tot*. Nu, a pēc tam, ē, no tā meža jau mūs palaida uz mājām. Nu, i viss, nu.

**A kurā gadā jūs mājās atgriezāties?**

Kurā gadā? *Vot*, te..

**Nu, apmēram tā.**

Nu, krievu laikā, krievu laikā. Kur te man *beja*? [Šķirsta dokumentus] Vo kur, ā, vo, man ir! Kur mūs krievi *sataisāja* tādu bataljonu un savāca, aizsūtīja uz mežu, mežu *grīzt*, mežu zāģējām. *Vot*, nu, un tur nostrādājām. Nu, *tot*, kurā gadā? Tur, laikam, ir rakstīts viss.

**Tad jūs kaut kur uz mājām piecdesmitajos gados?**

Mm?

**Uz mājām jūs piecdesmitajos gados atgriezāties, jā?**

Nū...

**Kaut kur tā?**

A?

**Kaut kur piecdesmitajos gados uz mājām?**

Nu jā, jā.. jā, jā. Nu, man savas mājas nebija, *vysi bej* miruši.

**Jūs Kaunatā dzimāt, jā?**

Ko?

**Kaunatā dzimāt?**

Kā?

**Kaunatas, jā, dzimāt?**

Jā, nu, jā, dzīvoju, jā. Atbraucu, *atbrauču* uz mājām no.. Nebij, kur, nu, labi, ka brālēns bija, nu, ta brālēns mani pieņēma, tur es dzīvoju. Nū, kamēr.. līdz šim laikam, ē, dzīvoju, sāku strādāt *stroiteļnajā*, nu, *tot*, tā. A kāpēc tas viss vajadzīgs?



**Nu, lai nepazustu jūsu atmiņas!**

Ā, nā, jau. Nu, tāpēc visu laiku tak bija pēc šitā te dokumenta, *vot*, kur, nū, kur.. kur tas..

**Mhm.**

Nu, pēc *ito te maņ īdeva to represēto, i vysu to, nu.*

**Mhm.**

*Vot, i vyss.*

**A kad jūs dienējāt vācu armijā, jūs Latvijā palikāt?**

Kā?

**Kad jūs dienējāt vācu armijā, jūs Latvijā palikāt?**

*Kas beja?*

**Kad Jūs dienējāt vācu armijā, kad jūs iesauca, jūs Latvijā palikāt?**

**Vācu armijā.. vai jūs kaut kur?**

Latvijā, Latvijā, Latvijā, Latvijā. Es saku – Liepājā, Liepājā, Liepājā. Beidzās karš, *vot*, mēs apsargājām, *vot*, Ķeguma, pie Ķeguma bijām, stāvējām tur. Nu, tādas vietas apsargājām, tiltus apsargājām. *Vot*, tas bij vācu laikā, a karš beidzās, tad mēs gribējām iet *vysi* uz mājām. Tāda grupa mūs, kaut kā divdesmit cilvēku, vairāk bij. Nu, i salasīja. Dzīvojam uz lauka kādu četras vai piecas dienas, kamēr salasīja to grupu. Ne to no Lietuvas, no Jelgavas jau *beja*. Un ta Jelgavā salasīja un lopu vagonos, un aizveda uz Komi SSR uz Vorkutu.

**Jūs atceraties, kā jūs...**

Nu, tur.. ā?

**Jūs atceraties, kā jūs braucāt uz Vorkutu?**

Vai, Dieviņ, a kā tad atceros! *Īyss, vyss, kas bej*, tur oi oi oi.. a ka iebraucām tanī Krievijā, ka veda Novosibirskā, tad, ēē, *Jerkutskā*, kad brauc, nu, *ešalona, vys kaidi treis, treis vagonis kādi bij tur, nu* Latvijas veda, kad tikai latvieši, tikai bļaušana bij tāda: „Fašisti, fašisti, fašisti!” Nu, citu vārdu tur nebij, tā tur, nu, redzi, mums sarkanie būs tuvāk, a tie sargi, nu, viņi jau pateica, „*Nu Latvejis, nu, fašisti!*” Nu, tas, bļaviens, tik fašisti, fašisti. Var no tās, nu, baigos noziedzniekus. Nū, nū, *vot, vot*, tāda tā dzīvīte bija, jaunība.

**Mhm. Un jūs?**

A?

**Jūs atceraties, kā jūs strādājāt tajās šahtās? Atceraties kaut ko no tā laika?**

Nu, kā strādājām? Nu, strādājām, to es pareizi... Šahtā mani, ilgi tur es nenostādāju, laikam, kādu mēnesi div vai trīs, a pēc tam ne jau šahtā,

tad strādāju par, nu, staigājām pa, pa laukumu, tur i meklējām, vot, nu, ogļu, nu, tur *paroda tī, taņī Vor. tī tak tā zemeite sasalusi, viss, tī zemis nav, tāda nu, nu, tī tādas, skala tāda. Nū.. ai, akmeņi, tī jau nekas naaug, nekas, nu, pošūs Zīmeļūs.. ai.*

**Kā pret jums?**

Nu, viss kas *beja*. Ai.

**Kā pret jums izturējās?**

Ko?

**Kā pret jums izturējās, kad jūs tur strādājāt?**

Kas?

**Kā izturējās pret jums?**

Nu, izturējās.. Daudzi *cilvāku myra*, daudzi krita, *vot..* Es, kā i pieturējos, i bij tādi, kas badā, badā, kamēr veda mūs ar vagonu, kamēr veda, apmēram, veselu nedēļu braucām, veda mūs vagonos, a tur vagonos pat kādi divi vai trīs cilvēki *nūmyra*.

**Mhm.**

Nu, ai.. *voi, voi*, tur izstāstīt, es nezinu..*Ite trokas delas. Oi oi oi oi..* (Smaga nopūta). *Nu, vot, taida tei dzēveite beja. Jauneiba, tāda jauneiba progōj.*

**Tad Jūs atgriezāties mājas, tad Jūs kur strādājāt?**

Atgriezos mājās, sāku strādāt kolhozā, sāku mācīties par traktoristu, iemācījos par traktoristu, strādāju kolhoza „Tridcatj let oktabra”, *vot. Stoļerova, tī Stoļerova, esat dzirdējuši tādu?*

**Mhm.** [Māju ar galvu]

*Nu, vot, tur kolhozs beja. Priķšsādātojs bij, Petukovs taidis uzvōrds, nū.. A pēc tam nu kolhoza, kā saka, tyku vaļā, sāku strādāt stroiteļnajā tajā pilsētā, stroiteļstvā. Te tāds kā, tāda organizācija beja. Celtneiceibā strōdōju. A pēc tam, nū, celtneiciebas vil, oi, nā, na vil, samaloju, vis.. ē itamā MTS bej.. nū, agrōk beja, tymā laikā, Miraraca, vo, Miraracā jei strōdōju. Tī as lobu laiku nūstrodoju, godi div vai treis, nu, a pēc tam, nu, Myraracois atgōju uz, uz itū, iz, ē, strodoju itamā.. nū, slaukšanas zavodā itamā, dējamūs aparōtūs, tīņ as strōdōju, nu, tī kas strōdōja, tī man i paceiteibas cīņā. Īriedņim tajā laikā par lobu dorbu.. nu, vo, taida tā dzeive beja, vot..*

**A jūsu radniekus, vecākus neizsūtīja ar jums kopā?**

Kas?

### **Jūsu radniekus vai vecākus neizsūtīja ar jums kopā?**

*Vecāki vysi, es kad biju tur, zīmeļ visi lāģerī beju.. Vork, Kom SSR, nūmira, tās.. napalika ņivīna. A mōsa i brōļs, nu, tī nabeja, kur tī beja vysi pa Kurzemi.. mōsa izgāja caur Kurzemi i tagad dzeivoja Aizkrauklē.. a brāļs jau slims itamā, jaunoks par maņi, itamā Limbažu, Limbažu itamā.. nu kur.. nu. kai nūsauc.*

### **Pansionāts varbūt?**

*Nu, pansionātā, vo, vo. Vot, tīņā.. (?).. Nu, vot, a es paliku pats vacōkais, paļdīs Dīvam, jau deviņdesmit, vot, aprīlī pirmā, deviņdesmit trešo gadu iesāku dzīvot. Nu, vot, ta viens pats tagad mokus, sīviņu pagloboju, jau pīkītš gods, četri godi viens pats dzīvoju, nu, vot. Nu, vot, tāda tā dzīve. (Smaga nopūta)*

### **Jums te studenti netraucē dzīvot?**

Ko?

### **Jums te studenti netraucē dzīvot? Te taču viesnīca, jā?**

Kas?

### **Nu, te viesnīca lejā? Studentu.**

Nu, netraucē, nu, tur.. Te jau mūsu ceturtajā stāvā, te maz dzīvokļu, te pa div' istabiņas, redzi, man arī.. nu, apakšā tī pyrmais, ūtryis, treš.. Pirmajā stāvā tur tā patversme, kas ir tī bez, nu, kā, nu, patversme, kā viņu saukt.

*Mhm.* [Māju ar galvu]

*Nu, a ūtryis, trešys stōvs tī jau, nu, tī pa vīnai ustobai, vīna leloka, ūtra mozoka, vot, kā te ir man, te leloka, tur mozōka. A maņ div istabiņas. Vobščem caturtā istabiņ.. stāvā vysim pa divām istabeņām, vot.*

### **A kā jūs atgriezāties no Krievijas? Arī vagonos?**

A?

### **Kā jūs no Krievijas atgriezāties, arī vilcienā?**

Nu, no Krievijas atgriezāties, kā? Mežu kur zāģējām?

**Jā.**

Tur mežu beidzām zāģēt, un ta palaida, nu, kurš kur, kur kurš gribēja, tur i brauca, vot. Nu, kam, kam bij savējie. *Atbrauču*, man jau vairs nebij neviena, vecāki bij miruši, labi, ka brālēns bij *vāļ, pi* brālēna, tas mani pieņēma dzīvot. *Vot*, tur kādu laiku.. nu, pēc tam tur biju.. iepazīties ar vienu dāmu. *Ta pi* tās dāmas dzīvoju, nu, vot.

### **A ar jums daudz cilvēku kopā tur Krievijā strādāja?**

Kas?

## **Tur Krievijā ar jums daudz cilvēku kopā strādāja?**

*Krīvejī?*

**Aha.**

Nu kā? Nu, daudzi, vai Dieviņās, oi, jau!

**Jūs laikam negribat atcerēties, jā?**

A? Nē, nu (smieklī), nu, kur tu visu var *atcerētīs*, jau tā galviņa arī vairs nesatur visu. *Vot*, tagad ar kaut ko daru i... (smieklī) (?) vai *kū* vajag *aizīt*, pie ledusskapja stāvu, nezinu, a ko es aizgāju uz to, nu, domāju, domāju, ai, jau.. Nu, jau galviņa nestrādā, jau oi.. nu, *vot*, tā. (Smaga nopūta)

**Nu, es tad jūs, laikam, netraucēšu vairāk. Paldies par interviju!**

**RTA-MV/Pr-ID 16.** Reča, Marta (2015). **Intervija ar Intu Duncāni.** Rēzekne, 20. maijā (8 lp.).

Respondente Inta Duncāne, dzimusi 1939. gadā, Rēzeknes rajona Kaunatas pagasta Kromānos.

**Labdien! Mani sauc Marta, es mācos Rēzeknes Augstskolā 1. kursā vēsturniekos, un mēs vācam represēto atmiņas. Tā, nu, tad varbūt, kāpēc jūs tikāt iekļauta represēto sarakstā?**

Nu, represēto sarakstā mani iekļāva tāpēc, ka es biju Salaspils koncentrācijas nometnē. Maza, būdama maza, četru gadu vecumā mūs aizveda uz to Salaspili.

**Un kāpēc jūs uz turieni aizveda?**

Nu, *voit*, nezinu, jāpaprasa tiem, kas veda. Nebij vecāki, nebij ne, ne komunisti, nē, nekas, vienkārši tur.. it kā par partizānu atbalstīšanu, tāds bij tas, ee, spriedums, jo, jo tai laikā, tas bij četrdesmit trešā gada divdesmit piektajā augustā mūs aizveda, tur pa mežiem staigāja šitie te, tādi, kas negribēja iet ne vienā armijā, ne otrā, un viņi pieprasīja, lai viņiem dod ēst.. dod, nuu, deva. A savādāk vienu ģimeni, vienu ģimeni māju nodedzināja, pēc tam visi baidījās un deva. Nu, izveda jau ne tikai mūs, izveda no mūsu tur no mūsu puses četras ģimenes uzreiz izveda. Bet vairāk jau bija arī, nu, no citurienes, tur es tos visus tos nezinu, bet, nu, četras ģimenes, kas turpat dzīvoja, mēs kopā dzīvojām..

**Kur jūs dzīvojāt?**

Kaunatas pagasts. Kromāni. Mēs bijām seši – vecāmāte, vekaistēvs, tēvs, māte un mēs ar brāli. Man bij četri gadi, a brālim bij divi. Tēvam ar māti bij trīsdesmit gadu.

**Jūs kaut ko atceraties no tās dienas?**

Nuu, nu, atceros, ne jau visu, bet, nu, kaut ko es atceros. Es atceros, taisni atceros to, ka taisni tur pa to Salaspili šo to atceros un kā veda, to dienu. (Pauze) Pulkstens, to mēs briesmīgi bijām pārbijāmies un.. nu, maza, nu, es vēl biju, četri gadi tikai, bet, nu.. atnāca ar šaujamiem, tie nebij vācieši, tie bij latvieši, kas veda, nevis nekādi vācieši. Nu, protams, varbūt tas bij vācu, vācu uzdevums, uzdevumā viņi to darīja, bet veda latvieši. Šucmaņi, kas viņi tādi bija.. aizsargi, laikam, nezinu tur riktīgi, kas viņi bij, bet viņi bij formās un ar šaujamiem. Nu, *voit*, un pateica piecpadsmit minūšu laikā jābūt gataviem, mašīna tur stāvēja, tai mašīnā sakrāva visus mūs un tad veda. Veda līdz vilcienam un tad no, ar vilcienu veda tālāk. Nu, *voit*, četras ģimenes, es saku, turpat arī tāpat ar bērniem visiem, ar.. nu, un.. ko vēl, ko es vēl

varu pateikt, nu, *vot*, tikai tas, ka mamma prasīja, lai mūs atstāj, bērnus tur kaimiņiem. Vecāmāte kā tur dzīvoja ne visai tālu, otra vecāmāte no mātes puses, bet tas viens atbildēja, to mamma mūžam atcerējās, vēl raudāja, ka „tur, ka tur ar būs no kā ziepes vārīt”. Tā it kā.. nu, veda līdz un neatstāja bērnus nevienam.. nu, *vot*.. un tad, tad es atceros, vēl ko es atceros, ka.. nu, tā tās barakas stāv acu priekšā tādas.. divstāvu vai trīsstāvēgas, to tu tā, to es nevaru pateikt, tās lāvas tādas uz kā mums, tur, uz kā mēs tur gulējām. Ee, mēs bijām otrais tas stāvs.. *vot*, pirmā, pirmais un otrais bij jākāpj augšā, nu, ka.. nuu, un vēl to, ka, *vot*.. visi, visi, visus izģērba plikus un visi stāvēja – vīrieši, sievietes, mazi bērni.. un visi stāvēja tur un tos it kā dezinficēja, dezinfekcija tā bij.. to vēl atceros.. Un tad vēl, ka mēs ar brāli gājām uz tādu grāvī tur, kur no šitiem te apkalpojošā tā personāla, nu, tiem, visiem tiem sargiem un visiem tur, kur, ee, ēdamo taisīja, nu, kartupeļus tīrīja, tad tās mizas tai grāvī bij samestas, un mēs ēdām tās mizas tur tai grāvī ar brāli, to es ar atceros.

### **Tad jūs aizveda uz Salaspils nometni, jā?**

Jā, jā, jā. Nu, es saku, ka no divdesmit piektā augusta no sākuma ar mašīnu, pēc tam ar vilcienu veda.. līdz Salaspilij.

### **Ko jūs tur darījāt, ko jūsu vecāki tur darīja?**

Ko tur darīja? Neko. Eee, tēvs, ee, tēvs, ee, ja, trīsdesmit gadu vecs, nu, vienā vietā raka zemi, ar *nestavām* nesa uz otru. Un otrā, un otrā dienā no tās un no tās čupas nesa atpakaļ, bēra tai, tai, tai, tai no kā grāvī, kuru, kuru, kurā izraka to zemi. Ko ta viņi tur varēja darīt, nu, tā tas bij. Nu.. vārdu sakot, mēs jau bijām ļoti slimī, brālim bija jau div.. aa, to, ka ņēma, brālim asinis neņēma, bet man ņēma asinis, man bij četri gadi, to es atceros tāda, kā briesmīgi mamma raudāja. Tāda laboratorija, nu, tā laboratorija, tā vieta tāda, kur mani ieveda iekšā, atceros, ka tāda dikti, dikti tīra un ka grīdā bij tādas restots, restots tāds, ee, caurums, nu, tur ko viņi tur lēja iekšā, ko tur viņi darīja, nezinu, nu, *vot*.. Nū, pēc tam, pēc nu, tas tas bij septembris, oktobra mēnesī jau vecāki dabūja zināt, ka viņus vedīs uz Vāciju, bet bērnus jau līdzī neveda. Bērniem bij atsevišķa baraka, kur bērnus ievieto, un tur bij domāti miršanai jau, ka bērni jau nebij vajadzīgi nevienam. Vācijā viņi strādāja, Vācijā strādāja šitajā te lādiņu rūpnīcā, nu, *vot*, tas oktobra beigās viņus veda uz Vāciju, a pirms tam mammai izdevās pārnest pāri žogam, tur tādi divkārši trīsmetrīgs augsts žogs bij apkārt, pārnest, ee, to zīmīti, lai mūs glābj. Kaunatā dzīvoja vecāsmātes brālis, nu, mēs viņu par onkuli saucām, ee, tam bij tā zīmīte domāta, un labs cilvēks,

kas jau, to mamma redzēja, ka tur viens kaut kas to nāk gar to žogu, tas to zīmīti nogādāja uz Kaunatu, un tas onkulis atbrauca mums pakaļ. *Vot*, un tad, tad jau, tad, ka viņus pirms, pirms tos vecākus veda uz Vāciju, bērnus, jā, kas gribēja, varēja izņemt, ja bij, kam izņemt tos bērnus no tā lāģera. Nu, *vot*, mēs, tas onkulis paņēma mūs un vēl ne tikai mūs, bet tur, laikam, kādus desmit viņš atveda, bet.. bet tos, ko pabaroja vakarā, tie visi nomira. Tie nepalika dzīvi. Mums pazīstams bija, nu, tam onkulim tas ārsts, Kaunatas vietējais, pateica, ka tikai dikti, dikti šķidru šito te mannā putru tādu.. tikai ūdenī vārīt, nu, ne jau pienā, bet ūdenī tā vajadzēja, sākumā deva, nu, kamēr.. vārdsakot, slimī mēs bijām, galīgi slimī. Nu, *vot*, un tā māti, tēvu, vecomāti, vecotēvu aizveda uz Vāciju, *vot*, vecais četrdesmit ceturtā gada martā nomira Vācijā.. nu, *vot*, a vecāmāte, nu, nu, jā.. nu, pēc tam, jau karš gāja jau uz beigām, jau ka te vēl, nu, vēl bij vācieši te, mamma dabūja, mammai dabūja atļauju, tēvs strādāja pie viena vācu ārsta, nu, piestrādāja, kā saka, Vācijā tik stingri nebij, tur režīms bij, bet, nu, tā, ka tur briesmīgi viņus tā uzmanītu, nebij. Viņiem atļāva piestrādāt, viņš strādāja pie vācu ārsta, nu, tur malku skaldīja, apkopa kaut ko tur, nū, un tā.. Un tad mamma, mammai bij tuberkuloze jau sākusies, un ta mammu dabūja, dabūja dokumentus ar atļauju izbraukt no Vācijas, *vot*, šitādu te, *vot*, vēl man ir tāds (rāda dokumentu). Viņai atļauts bij izbraukt. Ja gribat, varu iedot jums kopiju. Vajag?

**Jā, vajag.**

Var, jā?

**Mhm.**

Slikti tikai tā nokopēts ir, slikti. Nu, kā saka, nē.. jau tas papīrs dikti vecs. Es atdevu visus dokumentus, daudz bij visādu dokumentu, bet atdevu vēstures muzejam.

**Jā, mhm.**

Ļoti sen tas bija jau. Tūlīt. Ja gribat, varat ņemt. Bet, nu, (nopūta) tur laikam vāciski rakstīts.

**Mhm.**

Nu, *vot*, un..

**Māte atgriezās Latvijā, jā?**

Māte atgriezās Latvijā četrdesmit ceturtā gada, ē, jau jūlija beigās. Nu, jūnijā viņai izdoti šitādi dokumenti, bet, kamēr viņa atbrauca, jo toreiz jau nebij tik viegli atbraukt no Vācijas. Kamēr, ai, te jūnijā, kad viņa tur, laikam, izdota tā atļauja..



*Mhm.*

Jā, nu, *vot*, viņa jau atbrauca jūlija beigās, nu, *vot*.. Nū, un tad pēc kāda laika jau atbrauca arī vecāmāte, es neatceros, kurā tur, bet viņa vēlāk atbrauca, laikam, rudenī četrdesmit ceturta gada. Māja mums stāvēja tukša, nu, kā saka, nebij neviena, tur dzīvoja vācieši. Vēl Latvijā bija vācieši tajā laikā. Nu, tā kā mamma jau runāja, runāja vāciski, tas ļoti palīdzēja, viņi labi izturējās, vācieši tie, kas te bija. Pat iedeva mammai šprīces, streptomicīns tāds, jaunās zāles bij, antibiotikas priekš, lai ārstētu to tuberkulozi. Nu, a pēc tam.. tēvs, tēvs, ē, palika Vācijā, un viņš, viņi tur jau kara beigās jau pēc tam, jau četrdesmit piektajā gadā, laikam, viņi pārbēga robežu, vai, vai tas bij četrdesmit ceturta gada beigās, es tur nez, tā nezinu, neatceros. Viņi nokļuva pie poļiem, poļi viņus atdeva krieviem, un krievi no Krievijas aizsūtīja viņus uz Sibīriju, jo nebij dokumentu nekādu. Kā viņiem tur bij – personības noskaidrošanai – bij tāda viņiem tā. Nū, viņš tur bija nezīn cik, es, es jau neatceros, cik tur ilgi viņš.. nu, vārdsakot, viņš atgriezās jau krietni pēc kara no Sibīrijas (pauze). Nu, ko es ko vēl varētu pateikt? Vācijā, mamma te stāstīja, ka Vācijā tik briesmīgi nemaz neizturējās pret viņiem, slikti taisni, ļoti slikti izturējās te, Salaspilī, un paši latvieši. Dzenāja, pieņemsim, to es arī atceros, *vot*, atceros tādas gadījumus. Nostāda tos ieslodzītos, nostāda veselu baru, cik tur to cilvēku, jau tagad es nezīnu, bet nostāda visus un dzen. Ar suņiem dzen, lai viņi skrien. Tas, kurš nokrīt, kurš nevar paskriet, to nošauj. Nu, *vot*, vēcāstēvs jau bija arī ļo. viņš ļoti slikti jutās, vecotēvu parasti uz muguras nesa tēvs, lai viņš nenokristu. Bet tāpat jau viņš Vācijā nomira.. Nu, *vot*, tādas lietas. Nu, *vot*, a te tāda vēl man ir tēva vēstule, kuru viņš te rakstīja uz, uz mūsu to tur, nū, radniekiem. Ja gribat, varat palasīt to vēstuli [rāda vēstuli].

**Te viņš raksta no?**

No Vācijas.

**No Vācijas.**

Mhm. Viņam rokraksts labs diezgan, var izlasīt. (Pauze)

**Tad, tad, kad jūs visi atgriezāties, jūs dzīvojāt turpat Kaunatā, jā?**

Nu, mēs dzīvojām pie viena, pie otra, kam mēs bijām vajadzīgi. Mazi bērni nevienam, slimi mazi bērni. Nū, paldies Dievam, *vot*, šitā te, viņš te, te manas krustmātes vīram viņš tā kā bij domājis to vēstuli. Pie tās krustmātes, tā krustmāte turpat Kromānos dzīvoja, a pie viņas mēs bijām, tad mēs bijām Kaunatā pie, pie šitā paša onkuļa, un tad mēs bijām pie tēva pusmāsas, bet tai pašai bij pieci bērni un maziņi, un mēs vēl divi slimi,

kam mēs bijām vajadzīgi. Nu, kaut kā izdzīvojām, redz, izdzīvojām.

**Un, kad māte atgriezās, kur jūs visi kopā dzīvojāt?**

Nu, tad mamma, kad atgriezās, tad, tad jau mēs bijām tur tajā mājā, mūsu pašu mājā Kromānos dzīvojām, bet ēst ta nebij ko, nebij nekā. Ko iedeva kaimiņi, kaut kā jau, ee, kādi radi, radagabals kaut ko iedeva. Jo nebij taču nekas, viss bij iznīcināts, kaut gan līdz tam bij četras govīs, divi zirgi.. nu, *vot*, tā.

**Un tēvs, tēvu aizsūtīja uz Sibīriju? Un kad viņš atgriezās?**

Viņš atgriezās jau pēc kara, tas bij četrdesmit piektā gada aprīlis. Vēl karš ne gluži nebij, vai četrdesmit sestā gada tas bij aprīlis.. *Vot*, nevaru pateikt, labāk rakstiet, ka četrdesmit sestā, jo viņš tur, Sibīrijā, viņi zāģēja mežu.

**Mhm.**

Nu, un kamēr.. četrdesmit sestā gada, laikam. Bet tas, ka bij aprīlis, to es atceros, ka mēs... Viņš gāja. Mēs vēl visus laiku ar vecomāti lūdžām Dievu par viņu, lai viņš atgrieztos. Vecaistēvs palika Vācijā, tur viņš apglabāts tajā Ordrufas, Ordrufa tāda pilsēta. Re kur man te tās vēstules ir. Oi.. (nopūta) [Šķirsta papīrus mapē]. Arhīva izziņa.. Tāda arhīva izziņa ir [rāda dokumentu]. (Pauze). A te, *vot*, to es rakstīju uz sarkano krustu par vecotēvu, nu, jau tagad, tagadējos laikos – divtūkstoš ceturrtā gadā, *vot*, tāda atnāca atbilde par vecotēvu [rāda dokumentu]. Reča – tā ir radiniece Rīgā, kura staigā uz to arhīvu, tāpēc Reča te rakstīts. Mana vecāmāte ir Reča, uzvārds viņai.

**Man arī tāds pats uzvārds.**

Jā? (Izbrīnīti)

**Jā.**

Mož, ka radinieki vēl.

**Nezinu. (Smiekli)**

A, nu, jūs... Bet tur, tur taču Ludzas pusē nav tādu uzvārdu.

**Nu, es vispār no Rīgas esmu. Mēs atbraucām, kad man bija pieci gadiņi uz Ludzas pusi.**

Tad varbūt vēl i radinieki kādi. (Smiekli)

Vecāmāte Reča un Asāni tādi, pie Kaunatas tāda apdzīvota vieta, un tur, *vot*, no tās man ir vecāmāte.

**Man Kaunatā arī radinieki ir.**

Tad varbūt, ka mēs arī esam radinieki. Kas to lai zin.

**Viss var būt.. (Smiekli) (Pauze) Kopā ar jums daudz bija bērnu tajā Salaspilī?**

Daudz. Nū, es tagad nevaru pateikt, protams, cik. Daudz bij.. i mira ļoti stipri, bērni mira. Ēst nebij ko, nu, ko tad, baroja ar tādu balandu, tāda balanda bija. Nu, kas tur, es nezinu, kaut kādi, kaut kādi dārzeni un ūdens, vairāk nekas. Neko jau vairāk tur... *voť*, nu... Tāpēc gājām uz tiem, uz to grāvi, kur... Tad no Vācijas es saņēmu to – trīs tūkstoš eiro naudu. Vācija izmaksāja. A te, *voť*, tāds protokols, jo mums... tie, kas bij Salaspilī, nekādu dokumentu nav, jo visi dokumenti tika iznīcināti, kas tur bij. Vienīgi, *voť*, tāds protokols ir, ka man bij tiesa un te bij liecinieces, bet te krieviski rakstīts [rāda dokumentu]. Tas vēl bij rakstīts tajā laikā, kad... Jūs krieviski saprotat?

**Jā.**

Mani mazbērni nesaprot neko. Nezinu. Varu to jums atdod, šito te.

**Nū...**

Tas bij tiesa, un šitas protokols, kad, ā, nē, par pensijas piešķiršanu. Nu, jā, lieciniekiem, pierādīja, ka es biju nometnē.

**Un kas bija liecinieki?**

Nu, *voť*, tur rakstīts, Bernāne un Īvule.

**Jūs viņas pazīstat?**

Nu ja. Viņi.. viņi bij par lieciniekiem tāpēc, ka viņi pēc tam vēl bija Salaspilī, ee, Vācijā, un viņiem bij dokumenti. Tie, kas bij Vācijā, tiem bij dokumenti. Bet, bet tie, kas bij tikai Salaspilī, par tiem dokumentu nekādu nav. (Nopūta)

**Tā ir kopija, jā?**

Jā, jā. Varat ņemt, ja gribat.

**Mhm.**

Man viņa, man, man viņa.. tagad jau, cerams, nevajadzēs vairs.

**Un...**

Ā, ir jau man arī tiesas izraksti un tur par to piešķiršanu, ka piešķīra represētā statusu, to ar vajaga?

**Nē, nē.**

[Šķirsta mapī] (Runā pie sevis) O, šitas te, tā, laikam, man nav otra parauga, bet te tāda ir.

**Jums, bērniem, lika kaut ko darīt tajā Salaspilī?**

A ko mēs četru gadu vecumā varējām darīt? (Dusmīgi)

**Jūs tad...**

Četri gadi man bij. *Voť*, tāda te [parāda augumu ar plaukstu palīdzību]. A brālīni divi. Vispār, tur jau neviens arī neko nedarīja. Visi tikai gaidīja, viņi, šitie te vecāki, ee, tikai gaidīja laiku, kad viņus sūtīs uz Vāciju.

*Mhm.*

Nekādu tur darbu nebij. Bet tur sākumā bij, laikam, kaut kādi karagūstekņi pašā sākumā tajā, viņiem nebij vispār pat jumta virs galvas, bet, ta ka mūs aizveda, tad jau bij, bij šitie te.. barakas tās saceltas, koka barakas. Nekādi darbi tur, nē, netika.. uz, uz šito te, *voť*, to es vēl atceros, ka mēs bijām, pēc tam jau, jau, ta kā es jau biju pieaugusi, mācījos Jelgavā augstskolā, i tad mēs bijām aizbraukuši tai man tajā, ē, nū, tas komendants, tās, nu, tās nometnes, nu, *voť*, es, es kaut kā tomēr atcerējos pat to baraku, kur mēs bijām. Mēs tur staigājām pa to laukumu ar vīru, un atcerējos to baraku, kurā mēs bijām.. nu, ko tur vēl.. Nu, viņš šo to pastāstīja. Tur jau bija ne tikai no Latvijas – i no Baltkrievijas, i no Krievijas, no Polijas, tur daudz bij to, to, cik tur... visu jau iznīcināja, tā ka vācieši atkāpās, tad visu, visus dokumentus, kas tur bij, viss tika iznīcināts, nekas, nevienam nekādu dokumentu nav par to, ka, ka Vācija, ka tur.. kaut kāda nometne bijusi, bet pats nometnes priekšnieks bij latviets, un arī apsargi lielākotiesu bij, varbūt, ka tur kāds vāciets bij, bet bij latvieši. Nu, *voť*, viņi vienkārši, ē, cilvēkus, nu, mocīja tā, kā varēja. Nu, *voť*, cik tur, ilgi jau mēs tur nebijām, nepilni trīs mēneši, nav ne pat trīs nebija, divi.. It kā jā, bet, bet pa to laiku jau dabūjām, dizentērija bija un, un, un bijām galīgi slimi. Nu, un pēc tam vēl pagāja gads, kamēr mamma atgriezās... Nevienam nebijām vajadzīgi, nu, pie viena, pie otra, kur nedēļu, kur divas tā... Mazi bērni, četri gadi, es saku, kas tas... Nu, ko es vēl varētu pateikt? Nu, es nezinu taisni, ko, kas tur, ko es atceros, to es atceros, ko neatceros, to es nevaru... Nu, vienīgi tas, ka šausmīgi baidījāmies visi, visu laiku baidījāmies, ka nošaus. Šāva tur arī, un, un arī, ē, bija tādi gadījumi, ka saku, ka nostādīja rindā un trenca ar suņiem, lai skrien. (Dusmīgi). Nu, ne rindā, bet veselu baru cilvēku dzina pa to laukumu. Nu, un kurš krita, to, to nošāva, to nošāva un kurš, kurš izturēja, tas izturēja, nu, bija jau veseli.. saku, tēvam ar māti bij trīsdesmit gadu, viņi taču bij jauni.

### **Kā jūsu dzīve tālāk veidojās Padomju Savienībā?**

Nu, tā ka māte atbrauca, nu, *voť*, es, es saslimu, man bij tuberkuloze, arī saslimu ar tuberkulozi. Sāku iet skolā, bet saslimu, nu, *voť*, vienu gadu negāju skolā, tad tur šā tā mani ar aitas taukiem izārstēja. Deva dzert pienu ar aitas taukiem, nu, kaut kā, nu, galīgi jau tur neizārstēja, bet, nu, kaut kā es tomēr atkopos un, un nogāju i skolā turpat savā, te netālu no tiem Kromāniem skola bija, Ziedoņa septiņgadīgā skola saucamā, nu, pēc tam Kaunatā vidusskolu beidzu un tad aizgāju.. aizgāju uz augstskolu uz Jelgavu, uz lauksaimniecības akadēmiju. Nu, *voť*, tur arī apprecējos

Jelgavā, un, un tad strādāju cukurfabrikā, dzīvojām astoņpadsmit gadus Jelgavā. Pēc tam samainījām dzīvokļus no Jelgavas uz Rēzekni, a tad nostrādāju piena kombinātā divdesmit gadus. Rēzeknes piena konservu kombināts tāds bija, tagad nav vairs. (Pauze)

**Ko jūs Jelgavā studējāt?**

Pārtikas tehnoloģiju, pārtikas tehnoloģijas fakultāte bij tad. Toreiz jau bij deviņi, deviņas vai desmit fakultātes tur, tagad nezin, kā tur ir.

**Es arī gribēju uz Jelgavu, bet, nu, man bija tāds sapnis, ka par veterinārārstu kļūt.**

Ā, tak ļoti laba, bet..

**Nu, bet..**

Bet, redziet, tagad jau, tagad jau darba, nu, varbūt, veterinārārste vēl varētu dabūt darbu, bet toreiz jau bij, toreiz bij mežtehniķi, mežsaimnieki, Hidromeliorācijas fakultāte, tad bij Veterinārā, tad bij Zootehnikas, tad bij agronomi. Kas ta vēl bij? Ko es, nu, pārtikas tehnologi mēs arī dalījāmies, viena daļa bija tie, kas strādāja taisni, *vot*, rūpnīcās par pārtikas, nu, kā saka, man bij, pieņemsim, cukura nodaļa, es strādāju Jelgavas cukurfabrikā, 12 gadus nostrādāju. Tur, nū, ā, tad, tad vēl bij, kas ar šito te sabiedrisko ēdināšanu nodarbojas.

**Mhm.**

Sabiedriskā ēdināšana, tur bij restorānu vadītāji, ēdnīcu vadītāji.. nu, *vot*.

**Man vienkārši nesanāca, izrādījās, ka man alerģija uz kaķiem (smieklī) un tāpēc.**

Ah, alerģija.

**Jā.. tā.. drusku.**

A kas – jums sapampst kaut kā? Man, pieņemsim, seja pampst.

**Jā? Jums arī uz kaut ko?**

Nū, man, liekas, arī uz kaķiem. Es riktīgi nezīnu. Viņš, viņš [kaķis] man citreiz, mēs ar viņu, nu, kā, es viņu tur pabučoju un tā, bet tad vairākas reizes man appampa, šitādi te vaigi bij. Domāju, varbūt ka no kaķa. Varbūt, ka nē, nezīnu. Nu, dzerat tēju, padzerat!

**Jā.**

Neinteresē vairāk nekas? Nav jau ko arī..

**Nē, kaut ko gribēju pajautāt, drusku piemirsās. A jūsu brālis? Ko viņš?**

Miris jau. Divtūkstoš ceturta, divtūkstoš, divtūkstošajā gadā, *vot*, jau piecpadsmit gadu, kā miris.

### **Un ko viņš darīja? Jūs studējāt, viņš?**

Nu, viņš beidza celtniecības šito proftehnisko, strādāja. Bet strādāja kolhozā un par, par traktoristu. Tam nabagam, viņam veselība nebij laba, nu, *voť*. Piecdesmit astoņu gadu vecumā nomira. Tēvs nomira sešdesmit gadu vecumā, vecāmāte padzīvoja ilgāk, un vecāmāte nomira piecdesmit piektajā gadā, mamma ilgāk padzīvoja, viņai arī bij infarkts, insults, un viss kas tur. Nu, tas jau, nu, tā ir.. Veca nebij, septiņdesmit, cik viņai bij, pieci gadi.

### **Un tad, kad notika tās četrdesmit devītā gada izsūtīšanas, tad jūs neaiztika, jā? Padomju savienība?**

Nu, to, to es, mēs, gribēja mūs sūtīt arī tajā laikā prom, bet, nu, paldies Dievam, ka... Nezinu, ko viņi gribēja mums piešūt, ka paši aizbrauca uz Vāciju.

**Mhm.**

Bet neaizveda tomēr. Bet bija tādi, kas otrreiz tika aizvesti. Četrdesmit devītajā gadā bija Salaspilī, un vēl pēc tam aizveda Vācijā, un pēc tam aizveda četrdesmit devītā gadā uz Sibīriju. Tāda Peļna, arī Peļnu ģimene bija, man toreiz uzvārds bij Peļna. (Nopūta)

### **Viņi no Sibīrijas atgriezās?**

Jā, atgriezās, bet, laikam, ātri, kā Staļins, *voť*, kā Staļins nomira, tā viņus... Bet tagad jau tur neviena nav. No visiem tiem, kas bija aizvesti, es, es vienīgā, laikam, esmu palikusi dzīva, no visiem tiem, kas te bij izvesti no mūsu puses, neviena vairs nav. No visām tām, *voť*, pie četras ģimenes, kuras veda, tie bērni nomira. Arī atveda, nu, citi tur atveda viņus no Salaspils, bet, saku, kurus pabaroja, tie visi nomira.

### **Nezināja, ka nevar, jā? Barot.**

Nu, laikam, nezināja, bet, nū, var, nū, lauku cilvēki, viņi domāja, ka labu izdarīs, ka iedos paēst. Bērni izbadējušies, neēduši, bet nedrīkstēja, es nezinu, cik tur ilgi, protams, tagad neatceros, cik tur ilgi neļāva mums neko ēst. Paņem konfekti, meitiņ! Paņem!

### **Jā, paldies! Paldies par interviju!**

**RTA-MV/Pr-JK 17. Gžibovska, Jūlija (2015). Intervija ar Jevgēniju Kalnaču** (kr. val.).

Rēzekne, 19. maijs.

Intervijas ilgums – 43 min. 6 min. (4,5 lp.).

Jevgēnija Kalnača dzimusi 21.10.1935. Ludzas rajona Nirzā.

J.K.: *Nū, ko ta tōs atmeņis...* Сорок девятый. Сколько ж мне тогда было – тринадцать, четырнадцать. И вот, увезли нас туда. Очень тяжело было, очень было тяжело. Ну, как было, пережили всё, конечно. Потом было уже ничего, было и полегче. Отбыли там двенадцать лет. Когда вернулись домой, дома у нас не было, дом снесли. Жить нам негде было. Так, вот, ходили по своим: где ночь переночуешь, где другое. А потом, знаете, раньше с работой тоже было тяжело. Это теперь, вот, говорят молодые, что трудно с работой. Конечно, трудно, но раньше, когда понаприехали, это было шестьдесят первый год, знаете, тогда заводов тогда тоже не было, и работы тоже не было, и, знаете, там, где мы жили, ни паспортированное место. У нас-то документов никаких не было, рабочих книг не было. Там справка, колхозник и всё. Как пойдешь куда-нибудь здесь, сколько я ходила... Муж тоже заболел, на работу не берут. Посмотрят – колхозница, справка. Других-то мест не было. Ну, потом устроилась на молочный комбинат. На молочном комбинате я потом проработала тридцать два года. Там ходила по сменам, муж заболел, муж умер потом. Ребёночка я потеряла в Сибири. Все мы молодые были, не думали, не рассчитывали, что вернемся на родину, муж тоже репрессированный был. Ну, а там я потеряла ребёночка в Сибири, не могла я там родить никак его (*gaud*). Потом с мужем приехали сюда, мужу сделали операцию. Два раза операцию делали, но он умер. Вот, так вот, я осталась одна теперь. Ну, а семья... Мама была, братья были. Потом братья умерли, маму похоронила.

А папа умерши у нас после войны, я папу не помню, когда первая война была. Он там был раненный, и он там умер, я папу даже не помню. Старшие мои братья не помнят его, конечно, но я, так вот, как, не могу сказать, через туман – что-то я помню, что-то не помню. Потом и эти умерли, братья умерли, мама у меня жила, я похоронила. Вот, такая жизнь вся, вот, такая, ну, как сказать, трагическая. Ну, а теперь осталась одна, теперь что, доживаю. Пока я хожу, пока я могу, я надеюсь на Боженку только, думаю, что он не бросит меня. Он



нас не бросил. Тяжело я очень переживала все эти трагедии, всех хоронить надо было, но я пережила всё. Ну, а теперь я думаю, что, может быть, Бог не бросит меня. У меня племянница есть, очень хорошая, сестрёнки дочка, очень жалостная, очень сердечная. Что мне надо, она меня к врачу отведёт, и лекарств принесёт. И так, если я заболею, она мне помогает. Она очень хорошая. Я надеюсь на это, но больше я не знаю, что я еще могу сказать.

В Сибири были братья и мама, и я, вот. А папа был уже умерши, я говорю, с той первой войны. Папы не было, я не помню. А мы – вот эта семья, два брата, мама и я. Но вот они уже все там, осталась я одна. Ну, не знаю больше, что я ещё могу сказать. Сейчас я живу, я не могу обижаться. Пока я могу ходить, пока я могу делать всё, слава Богу. Пенсию заработала, живу, а дальше будет видно. В Сибири в колхозе работали. А что там больше. Летом первые годы и полоть там надо было, и сено косили, и дрова пилили. На заготовке работала, на лесозаготовках было там тяжело. Там было далеко, и отсылали туда на всю зиму. А там же в тайгах, знаете, там же тайги, не леса. Там работали, а потом уже последние годы меня поставили на скотники, и я работала дояркой там. Потом уже не посылали. На лето уже тогда на поле, на тракторах, на комбайнах. Всяко там было, колхозные работы. Ничего там не смотрели, меня послали туда, а мне восемнадцать лет не было. Меня послали на лесозаготовку, а мне восемнадцать лет не было. Вот, я там отработала эту зиму, там уже, эти самые, лесники, они уже государственные, законные. Так, они уже мне пилить не разрешали, не пускали туда, там валили деревья. А мне же, как сказать, восемнадцати лет нет, ну, представьте, что с меня было? Ну, а там надо было тогда... Там же раньше на конях вывозили этот лес, техники никакой не было, и лошадей с колхоза посылали. Ну, а тогда надо было чистить эти дороги, снег чистить, где, вот, возили снег. Встали в три часа ночи, надо было вычистить эту дорогу, потом шли, поливали.

Там же морозы сильные, не такие, как у нас, за пятьдесят градусов, сорок девять градусов мороз. Вот вычистим эти колеи для саней, потом идём, водой поливаем, она замерзает, и едут сани. Вот, такая там жизнь была, вот, такие работы. Тяжело было сначала, очень тяжело, а потом я и не могу сказать. Потом уже легче, обжились. После смерти Сталина колхозы были очень доведенные. И там люди жили, у них так само ничего не было, пусть они и местные

были, но всё равно ничего не было. Они, бедные, жили, потому что там мужчины все на войне погибши, остались женщины с детьми. А что в колхозе? Техники никакой не было в то время. И скотина там мучилась, и люди мучились. Скотина подыхала, нечем было кормить. А что там эти люди, если техники нету. Ни мы там сено могли накосить, ничего в колхозе. Ну, после смерти Сталина не сразу там стало, но помаленьку, помаленьку, стало, вот, так уже полегче. Стали и колхозы уже платить, стали и больше хлеба давать, и уже можно было прожить. Ну, а сначала было очень тяжело. Вот, такая, вот, жизнь. Больше не знаю, что сказать вам. Эти воспоминания из прошлого. А теперь что? Сиди только да ничего.

Что ели? Так уже может не говорить? Что можно сказать, что мы ели? Вот, до того, как Сталин помер, всё ели. Гнилую картошку ели, травы добавляли, всё ели. А картошку гнилую собирали на поле колхозном. И её же тоже нельзя было, это уже считается воровство. А у Сталина было сказано, что: или килограмм взял, или мешок взял – двадцать пять. Срок был у него в каталажке – двадцать пять лет. Ночью собирали эту картошечку по полю, она уже за зиму была вымерзши. Ну, ничего, травку добавляли. И всякое с колхоза было, где работали. Приходилось, и крали, где была возможность. Ну, жизнь-то надо было спасать, есть надо было что-то. Всякое было, всякое ели. Там даже не хочется говорить, как было. Поэтому мы все заболели, конечно. Здоровье угробили. Вот, у меня слуха нет, это с тех пор, как мы спали на снегу. Вот, ты можешь, милый ребёнок, понять, в снегу. Вот, шли по дороге мы, мы так устали, это же такая даль, триста, сколько там, триста восемьдесят километров было от этого нашего колхоза. И шли туда, домой уже, устали и сели просто на дороге на снегу. И мы там все уснули. У меня голова примерзла, уже волосы примерзли к этому снегу. И, вот, мне голова простужена, я и сейчас не могу. Жара или холодно, а уши мёрзнут. Потому, что там морозы ужасные, не такие, как тут. А какая ж одежда у нас была, а какая обувь. Зимой, вот, шли на скотник в резиновых сапогах. Идём до скотника, пока дойдешь, ноги уже всё. Бегаешь, бегаешь там, пока ноги ототрёшь, тогда уже начинаешь работать. Снега большие, морозы были, ну, и лета были горячие. Оно было короткое, но горячее. Пошлют там сено косить, эта мошкорня, эти комары. Строишь, строишь их... Сидеть же нельзя было, это не то, что у себя сядешь, посидишь. Это же всё было под контролем.

Там, ну, как сказать?! Кто нас там, сначала уже за людей не считали. Фашисты, конечно, были. Потом нет. Простые люди там были хорошие. Кто с начальства только фашистом назовёт. А простые люди, с которыми вместе работали, они были хорошие. И они знали, что нам нечего есть, они придут, и хоть они сами бедно жили, они с нами делились. И они нам дадут то хлеба кусочек, то картошечки. Они делились, я не скажу. Люди там были хорошие и отзывчивые. Они понимали и сколько они могли. Сами они есть сами, они хозяева были. Там держали коровку. Вот, сколько эта коровка могла дать молока у них... Там сено же оставляли на поле. Не так, как у нас в Латвии привозили домой. Они возили на поле, кормили. Они же на своих коровках возили это сено домой. Ну, сколько эта коровка могла молока дать. Здесь коза больше молока давала. Они уже привыкли, снег большой, мороз большой. Корова вымя подвяжут, она же может подморозить вымя, и везут. Ну, они всё равно бывало, с нами поделились. Ну, начальство там уже, как и начальство, как везде. Но, потом уже всё наладилось. Ну, а сначала там, конечно.

Через двенадцать лет стали уже отпускать. Ну, а на родину приехали, тоже жить было негде. Жили всё время на квартире, потом собрались, обжились и купили вот эту вот половиночку. Вот. Я тут уже и живу, и доживаю. А добра не нажили. Здоровья нету, муж умер, я осталась одна. Семьи там были всякие, но все они вернулись и многие остались. У мужа отец там умер, они тоже были все репрессированные. Многие умерли, и многие дорогой с вагона вынесли. Туда в вагонах везли, эти скотные вагоны. Не такие же, как теперь едут в Ригу. Там было как селёдка напихано. Были палатки, как два этажа. Мы, как дети, там наверху. Двери все на замки, окна все заштампованы. Мы не видели ни света, ничего. На какой станции остановят, там уже откроют дверь, тогда уже мы там видим, на улицу нас выпустят. По своим делам, кому что, вот. Мы ничего не видели, не слышали. Везли так по-тёмному. Двадцать пятого марта вывезли, а мы туда попали какого тринадцатого или четырнадцатого апреля. Видите, почему это так было, примерно и в теперешние дни... Пересадку надо делать. А нам-то пересадку не делали. Нас где-то в тупик загонят, этот эшелон, и стоим мы там. И час, и два, и пол дня постоим. В одном месте, не помню, где это место было, чуть не сутки отстояли потому, что дорогу-то надо освободить им, нас же везли без пересадки. Большинство шли ночью, потому что так уже

запланировано было, что освобождалась дорога, и они с большой скоростью везли.

Когда приехали, колхозам был даден уже приказ, куда кого. Там на быках ездили, потому что лошадки доведенные были. Я же говорю, что это ужасное время Сталина было, когда на быках приезжали. Кто какой. Тогда нас забрали, начальство распределяло. Привезли в колхоз, поселили в клуб. В этом клубе мы какую неделю прожили. Потом нас по хозяевам. С хозяином жили, и тогда уже на работу посылали. Началась жизнь тогда уже, всё. Домой уже, как хочешь, хоть пешком иди (смеjas). Отпустили, и всё. Это уже ехали мы на своих средствах, как говорится. Обрато нас уже никто не вёз – документы дали, освободили, и как хочешь. Тогда уже какие были там манатки нажитые, взяли с собой и ехали. Там тогда с Томска шёл один вагон только. Там остановка «Тайга» называлась. В Тайге там наш вагон подцепили к «Москва-Пекин», там эшелон шёл. Тогда наш вагон подцепили и привезли в Москву, и там тогда мы пересели на Рижский вагон. Многие мальцы поженились с сибирскими женами и вернулись, какие-то остались. Была семья, где внучку вывезли с бабушкой. Мама в это время не было дома, и их вывезли вдвоём. Бабушка эта умерла там, она осталась одна. Мама тут тоже плакала, когда приехали, встречалась. Она и посылки посылала этой дочке. Она познакомилась и вышла замуж за сибиряка. Когда освободились, они приехали сюда с этим мужем сибирским. Там родились уже трое детей в Сибири, и ему здесь не понравилось, в Латвии. Они привыкли к посёлочной системе, а у нас хуторная. Все старались за своими. Мы же не думали, что мы вернёмся на родину, там же было сказано, что вечное переселение. Молодость есть молодость, все мы молодые были. Старались все сойтись со своими. И я вышла замуж, он тоже репрессированный был. Ну, вот так, вот.

Кулаки были, как раньше они были. А какой кулак? Мама с нами, с детьми маленькими, жила. Какой кулак? Может, где кулак был, тот смел выкрутиться. Мы работали на свою землю. Была и корова, и лошадь, но никакими кулаками мы не были. Но, вот, с нашей деревни, где мы раньше жили, три семьи вывезли. И, вот, из этих трех семей только наша семья вернулась. Нам быка дадут с колхозу, и, вот, мы ездили в лес за дровами ночью. Напилим там, дрова спилим, а там буржуйка, там же не такие печки. Они там кипели день и ночь. Муж умер в тридцать четыре года. Ещё не было тридцать четыре, он в

апреле умер. Тридцать три года, считай. Он уже заболел там в Сибири. Заболел такой болезнью, как сказать, как, вот, эти врачи говорили – *экинакок*. Я теперь не слышу о такой болезни. Это в печени такие, как они. Летом мы работали на тракторах, на прицепе, там же не было автоматических плугов, культиваторов. И, вот, мы как дети, нас всех посылали на этот прицеп. И, вот, мы там работали. А там воды-то нету, вода была в тайге, в полях. А в тайге там такие кочки... Вот, среди этих, вот, кочек, вода. А эту воду мы брали в старые радиаторы для тракторов, так как они текли, мы, ребята, в тайгу ходили ночью. Вот, по этим вот кочкам. И он, оказывается, пить-то хотелось, жарко летом. И всякие там в этой воде были. И врачи ему признались, что это он выпивши воды с этими червячками. У него или в продуктах, или в воде. Там, как возьмешь, через марлю и просечешь, он не попадет. А так попил и, вот, и заболел, и умер. Но, умер здесь, слава Богу. Два раза сделали операцию, но ничего не получилось. Так вот, эта песенка и кончилась.

Жизнь весёлая была, конечно. Есть, что вспомнить. Вспомнишь, так лучше не вспоминать. Помаленьку обжились, устроились. Зажили, дом, вот. Опять беда. Ну, а что делать... Ничего не поделаешь. Ну, вот, так, вот. Не знаю, что ещё сказать. Не дай Бог, чтобы вам, молодым, чтоб только не прожить то, что мы пережили. Чтобы вам не видеть и не слышать этого, что нам пришлось пережить. Теперь жизнь другая, политика другая, но кто его знает, что будет, как будет.

**RTA-MV/Pr-KK 18. Gžibovska, Jūlija (2015). Intervija ar Kuprijanu Kuzņecovu [telefonintervija].**

19. maijs (3 lp.).

Intervijas ilgums – 12 min. 40 sek.

К.К.: Ну, что я могу вам рассказать? Причину репрессии я не буду называть. Оказался в Резекне после окончания школы волею судеб. Поступил после 3 лет армии на завод, год проработал, поступил в институт СПИ. Пять лет отучился – инженер, механик. Потом лет сорок на РЖДУ отработал инженером-конструктором и технологом. Отработал там сорок, а может и больше лет, но точно я не подсчитывал, и я доволен. Различные сложные ситуации помогли мне не спиться и прочее, и прочее.

Я, в общем, доволен своей судьбой и доволен, что мне пришлось в Сибири побывать. И среди сибиряков пожил 13 лет, и хорошо, что вернулся, что институт окончил и так далее. В общем, я своей судьбой доволен. я не хочу, чтобы это осталось поколению. Лично для вас, что мог, сказал. Я не считаю свою судьбу достойной, и нет в ней ничего такого выдающегося, чтобы кто-то читал и смотрел. Лично мое мнение – да и не в этом дело. меня интересуют совсем другие вопросы сейчас. Если короче – меня интересуют религиозные вопросы, у меня очень много книг святых отцов и Библий, и прочее, и индийских йогов, и китайских, и прочее, и прочее. Меня интересует вот это, вот, а истории для поколений – не мое. Бог выше всех, и только Бог решает всё. В семьдесят три года я пришел к выводу, что только путь к Богу для каждого человека. Между прочим, и вам советую, пока не поздно. А история, политика – это чушь. На личную беседу не согласен, так как меня не интересуют эти людские вопросы. Я же институт окончил и потом инженером отработал сорок лет.

В принципе, мои родители были староверами. Мать ходила в староверческую церковь, а отец больше выпивал, чем, так сказать, божественными вопросами занимался (смејas). Не имеет значения, конечно, православная вера считается более истинной, так сказать, чем католическая или эти другие веры, потому что они в какой-то момент от истинного учения Иисуса Христа отошли. А Христос проповедовал только заботу о душе и ни о каких материальных благах. Только исцеление и спасение души. А на западе протестанты и католики отошли от этого учения и больше занимаются

официальными вопросами, хотя Иисус Христос заботился только о душе, а не о рабовладельческом строе. Если коротенько, то так. А вообще, есть канал “Союз”, и там выступает Осипов. Если хотите про религию знать, то послушайте на канале “Союз” лекции Осипова. Осипов Алексей Ильич. Он меня сделал верующим. Я был инженером и не ходил в церковь. Если вы Осипова слушаете, то христианство только вначале было по-настоящему христианством, когда гонение было. Когда настолько вера у людей была сильна, а их казнили, зверьми травили, а они свою веру соблюдали. А тут ни обряды важны, а что в душе у человека.

Вот такой слишком длинный разговор. Я еще могу повторить вам, что для жизни обычного человека, особенно для того, кто начинает интересоваться религией, мирские вопросы отходят на второй план, особенно в моем семидесятирехлетнем возрасте. На первый план выступает вечность, душа, Бог, а то все – мелочи жизни. Ни в коем случае, это, как Осипов говорит: “Бог врач, а не палач!” И раз в моей жизни было суждено, значит для души моей было полезно оказаться в Сибири, значит исцеление моих не правильных мыслей и грехов было нужно, чтобы пройти этот путь. Никаких негативов. Я о том времени, о советском, думаю, что оно было лучше. Хоть я оказался в Сибири, но мне удалось поступить на завод, окончить институт, и семь лет я отработал конструктором. Так что, то время у меня то не вызывает никакого негатива, только светлые воспоминания. Намного лучше ситуация тогда была, чем сейчас. Насколько мучительно и трудно сейчас детям моим, двум сыновьям... В этой ситуации я бы лучше бы усовершенствовал тот строй, как, например, в Китае, но не ломал бы судьбы людей. Как раз вышли к власти сейчас те, которые не достойны этой власти. Вот моё мнение. Больше сказать ничего не могу, до свидания!



**RTA-MV/Pr-DL 19. Gžibovska, Jūlija (2015). Intervija ar Donatu Litovniku (kr.val.).**

Audriņu pagasts, 20. maijs.

Intervijas ilgums – 76 min. 19 sek. (13 lp.).

Donats Litovniks dzimis 30.09.1942. Rēzeknē.

D.L.: Я не знаю, с чего начать. С рождения или похорон. Семь лет мне было. Рассказать именно весь путь? То, что я начитал, наверное, никуда не годится. Там дом на горке сейчас, меня вывезли из бабушкиного дома. Утром рано мать с этой, с золовкой, собрались в костёл: это было воскресенье. Пешком раньше ходили. Помню, что меня подняли, и как-то они пошли, и шум, гам во дворе. Подводы, военные с винтовками, НКВД. Все вокруг дома кружились: “Собирайтесь!” Бабушка плакала, просила, чтобы внучка оставили ей, но они сказали, что дети должны быть с родителями, то есть с матерью. Отца раньше забрали. И она плакала, отца брат пал под Елгавой, воевал на стороне русских, памятник есть в Елгаве. Ну, и она шесть рублей даже получала за это, что он воевал за советскую власть. И вот, ей какие-то льготы, просила внучка оставить, но ничего подобного. Ну а дальше, помню, это было двадцать пятого марта сорок девятого года. Сани, уже местами не было снега. Да, брать ничего с собой не надо. Как бы на расстрел казалось. Ничего лишнего не берите. В подводы были загружены уже другие люди и нас к Свинтецким. Долго мы с ними сидели, пока других людей тоже собрали и нас уже вывезли. Ну, на вокзале отвезли нас на первую Резекне. Женщина какая-то сунула мне печенья кулёк. НКВДшники её прикладами прогоняли, вот, но она успела. Помню, я с этим печеньем, вот...

Ну, вагоны, туда загрузили. В семь лет я не скажу, сколько там было людей, но потом я уже знаю, где-то приблизительно шестьдесят человек было в каждом вагоне. По центру вагона стояло ведро: параша. И яруссы еще были такие наколочены. Пока этот поезд весь собрали, на вокзале мы, я уже точно не скажу, сколько ночевали и сколько были...

Ну, а потом дорога в Сибирь. Помню, что один раз кормили за неделю, борщ был. Помню, что я внизу мерз, в вагоне был лёд, нужно было сидеть в каких-то лохмотьях. Мать меня пристроила наверх, вверху было теплее в вагоне. Это я помню хорошо. Помню,

что я с каким-то покойником долго ехал, плакал и кричал, что у меня покойник, и спал я с этим покойником. Ну, что ещё я хорошего помню?

Потом уже мать говорила, что девчонки молодые умирали, лопались пузыри мочевые. А почему? Что я хочу сказать? Народ был тогда иначе воспитанный, чем сейчас – они ходили в церковь, носили длинные юбки, очень стеснительные были, тем более девчонки. Не шлялись там, где-то по каким-то притонам. В деревне работали, у каждого свой клочок земли был, и они с детства привыкли, что нужно работать. Серпами там. Ходили в костёл, в Бога верили. И вдруг, вот, в этом вагоне надо сесть на это ведро, и шестьдесят человек на тебя смотрят. Придумывали, вот, я как сейчас помню, что я сам не мог. Помню, плакал, и мать фартуком закрывала. И это семь лет мне было, а что говорить про девчонок. И вот, они терпели так, что мочевые пузыри лопались. Такая информация у меня есть.

Ехал, ехал с покойником, а чего он померши. Семь лет, что я там понимаю. Они этих покойников где-то выносили. В городах не останавливали. Где-то в какой-нибудь степи, и иногда можно было под вагон залезть, кому пописать, кому что. Так вот было, да. Мыли нас где-то по дороге, в какой-то бане, если ее можно назвать баней. Это просто какое-то, можно сказать, депо паровозное. По снегу людей загнали, в снегу ты стоял, и мыли горячей водой. Я с женщинами, помню, тоже, и мать меня поставила, мол, стой, и все бегали. По данным, вот, у меня есть, вывезли семьсот вагонов из Латвии. Это в сорок девятом году. Это семьдесят эшелонов. Потом помню, что высадили нас где-то в Исилькуле, и там еще сто километров машины эти тащили тракторами. Снег был, помню, что всё было занесено снегом. Там много кто умер от температуры, там никто никого не лечил. Прижимались друг к другу и так согревались. Дальше нас разместили в Полтавке – Омская область, село Полтавка. Кого-то разместили дальше в Еремеевке, там была Никоновка – деревня. Вот, кого-то увезли в леса в Красноярский край, кого на Колыму, кому, где как повезло. Мать работала, заставляли работать, значит, в колхозе.

Платить ни за что никто, конечно, не платил. Бумагу она, как она потом мне сказала, она подписала, что она добровольно туда приехала, поэтому Россия и сегодня не признает. Все добровольно ехали. Если не подпишешь, будет хуже. Отправим за полярный круг. Что ты там выгадаешь, если не подпишешь? Мать была

безграмотная, писать-читать тоже не очень-то умела. Русского она тоже не знала, потом всё знала. Я выучил русский, где-то за месяц я уже понимал, за второй месяц я уже разговаривал и в школу тоже отправили в русскую, и не было так, что мы могли бы с плакатами ходить в России, мол, давайте нам латышскую школу, так как тут это вот: «Мы на вашем поганом латышском языке говорить не будем! Давайте нам русскую школу!» Понимаешь? Я, так, сравниваю.

Народу много туда увезли. У меня есть данные, я тебе дам потом. Ну, что там. Семь лет и два месяца. Пятьдесят восьмая статья, один. Враг народа. И, как интересно, что становишься врагом народа совсем другого государства, которого ты не знал, и в семь лет. У Вышинского еще был закон о казни детям с двенадцати лет. Это я уже не о себе. Надо, не надо? Почему был принят этот закон? Когда шла коллективизация, в России же она началась раньше, и только у нас в сорок девятом году. И с этой коллективизацией людей обобрали, зерно, всё обобрали. Чему я удивлялся, ведь, помнишь, был мирный договор с Германией у Советского союза. Это ведь шесть лет Советский союз воевал с Германией вместе, они планировали завоевать мир. Вот. Ну, и зерно отбирали у людей по деревням, это продразвертка была, так она называлась. И так, обобрали всё, скот, зерно, что наступил голод после этого. И дети собирали колоски по полям. Родителям нельзя было, там статья – сразу двадцать пять лет. А раз колосок лежит, и ты взял, поле-то теперь государственное, значит, ты украл у государства. Смертная казнь детям, и был миллион детей на Волге расстрелян. Расстреляли миллион детей, которые собирали колоски. Вот, такая была кухня. Ну ладно, теперь о себе. Как мы там жили.

Помню, разместили... я спал с теленком там. Привязанный теленок был, и я там спал в комнате с теленком. Потому, что в Сибири там морозы до пятьдесят градусов сплошь и рядом частенько. Сорок, пятьдесят, тридцать. И скот замерзает, всё замерзает. Мать гнали на работу, и летом я тоже работал. Дети врагов народа должны работать. Мать меня еще сонного несла на ферму, была там ферма, и еще такие пацаны-сорванцы пасли телят. В степи, помню, заснешь там у этих телят, просыпаешься, и ни одного теленка нет. А они такой народ: куда вздумали... и только смотришь – клубы дыма. До вечера нужно было этих телят найти. И там были постарше пацаны, привязывали этих бычков, одного-двух, на привязи, и бык оставался

один. И верхом садились, и всё. А бычок уже знал, где это стадо, мчался туда, и вот, до вечера мы это стадо нашли. Гоним его вечером на ферму, вот, такая, вот, была работа.

Зимой в школу ходил, пурга бывала. Там пурга такая, как пройдет пурга, так в посёлке нет то одного человека, то двух, то трех. Не видно ничего, как в молоке. Со школы я шел и не видел, куда шел. Слава Богу, пришел домой. Никаких ориентиров, ничего. Все крутится, все бело. Там первое время, как туда вывезли, делили хлеб, резали. Наверное, в колхозе какой-то местный бригадир. Мне не положено было, но я поскольку стоял и смотрел голодными глазами на этот хлеб, то мне всегда кирпичик отрезали. Я его приносил домой и делил с матерью. Но есть его нельзя было, он горький был. А почему он горький, мне уже лет двенадцать было, и когда нас уже в школе гоняли на колхозные поля, я понял – среди этой пшеницы было много полыни. А комбайн, когда молотит, он срезает всё – и пшеницу, и полынь. И хлеб получается горький.

Я под телегу еще попал и в больнице лежал. Ну, как попал?! Заставляли женщин в погребках перебирать картошку, и женщина какая-то на украинском... Когда я приехал сюда, я говорил иначе на русском. Я говорил, вот, як, пидем, хлопчик, бачу... Сорочка... Понимаешь, откуда? Это украинский язык. Так вот, оказывается, украинцев вывозили туда раньше латышей. Оккупирована Украина была раньше. И вот, они там уже были, нас подселили к украинцам. Они уже там успели дома построить. Ну, как построить... Как строились там дома? Дома строились из дёрна – рылась яма, резали дёрен, землю, и вот так ложили дом. Потом из белой глины, а глину месили быками, мазали ее, крыша тоже из глины этой, и это и есть весь дом. Такие были дома. Подселили нас к каким-то уже жившим там украинцам. Топили соломой, дров там нету. Вот меня, пацана, посадят у печи и, вот, я эту солому, а ее не успеешь туда запихать, а она уже сгорела. И соломой топили. Ну, когда днем всех гнали на работу, то я, бывало, оставался там один. И там такие доски на этих нарах, забираюсь я, беру вилы в руки, а по полу крысы. И вот, они стадами, крошки там какие-то. И я с вилами сижу на этой наре... ночью, когда спишь, крысы тоже спали с тобой. Помню меня ночью укусила где-то за палец крыса. На водопой когда шли крысы с фермы... Там скот поили так – вырывают колодец, такую большую бадью, наверное, литров сто. Быками вытаскивали такой барабан,

дышло, и выгашат там тогда корыта такие, и вот, крысы, обмерзшие, идут на водопой с фермы. Тогда лучше там не попадайся. Вот, они попьют и обратно на ферму, такие там были дела.

Ну, что еще я могу рассказать? Летом мы, пацаны, собирались. Вот, у меня два друга были, как раз фамилия их Тимошенко – Иван и Васька, ну и я. Там арбузы росли, дыни росли, мы там где-нибудь заберемся. Целые поля подсолнухов. Хулиганили, конечно, арбузами играли в футбол. Были объездчики. Объездчик обычно казах или калмык на коне, ну, и кнуты у них были длинные, наверное, по метров пять шесть, ну, и если на коне он догонит, кнутом протянет по спине, то потом уже долго не ходишь на арбузы.

Отпустили... Сталин умер, и климат потеплел, и как бы, вот, дети до шестнадцати лет подлежат амнистии. Они не могут быть врагами народа, уже немного опомнились. И меня мать сразу. С Латвии сестра прислала копеек. «Едь, сынок, в Латвию, может, Латвию мы уже никогда не увидим!» В пятьдесят четвертом году отец был в Иркутске, город Тайшет. Семьи все разделяли: мужчин отдельно, женщин отдельно. Никакого больше чтобы размножения не было. Он не дожил, конечно. Два письма ему только разрешалось в год, одно он сюда присылал, а одно к нам в Сибирь. И он очень заболел. Там написано, что рак поджелудочной железы, но, в принципе, у них у всех была дистрофия, это голод. Лагеря эти, вроде, все одинаковые, но там их распределяли по этой статье – пятьдесят восьмой. Была пятьдесят восьмая статья один, так как я, так сказать, националист. Потом пятьдесят восьмая, скажем, два... Вот, когда будешь читать Солженицына, у него все эти статьи. И вот пятьдесят восьмая десять – опасный преступник, пятьдесят восемь одиннадцать – особо опасный, расстрельная статья. В Латвию возвращаться никому нельзя. Да, и второе, как судили: нас и отца никто не судил. Просто, как решило НКВД, так и было, без всякого суда и следствия. Во-первых, она туда добровольно приехала, уже сразу всё было предусмотрено. Вообще никакого срока не было, это всё, на веки вечные высылался человек. Иногда записывали до особого распоряжения. Но, кто будет поднимать эти документы. Но, вот, получилось это распоряжение. Пришел Хрущёв к власти, культ личности Сталина осудили, и как бы, ну да, шестьдесят семь миллионов уничтожили собственного народа.

Сегодня демография в России – это такая огромная территория,

а работать там некому. Социализм – это такая штука, что если взять историю... Все революционеры создали эту советскую власть, а работать они не умели, понимаешь? Не умели. А война закончилась, всё закончилось, нужно поднимать сельское хозяйство, а кто это всё будет делать? Вот, мы их раскулачили, они нам будут строить, а мы их будем охранять. Вот, мы и дальше на коне. Тем более, что НКВД – это было государство в государстве. Стаж им нужен был двенадцать лет, чтобы получить пенсию, пойти на заслуженный отпуск. Двенадцать с половиной лет нужно было отработать стаж. Да, каждый год ему было положено два отпуска с учетом дороги. Даже если, как правило, эти лагеря были за полярным кругом, дорога была очень длинная и транспорта такого, как сейчас, не было. Если он отслужил десять лет или восемь, я уже сейчас не могу точно сказать, ему один орден Ленина. Двенадцать с половиной отслужил – ему еще орден Ленина. Ну, на льготных условиях. В Гинсбурге хорошо написано. Она же их потом обучала, они читать и писать не умели. Их же потом распускали, спускали на землю, это же была огромная армия.

Что такое социализм? Это еще Плутарх писал, наверное, что социализм можно построить только в рабовладельческом строе. То есть, это элита, стража и рабы. И, когда Ленин этот социализм создал, он ничего нового не придумал. Это в Буниче очень хорошо сказано, тебе эту книгу надо прочитать обязательно. Я тебе дам Евгению Гинзбург, у меня вся литература есть. Дам я тебе Солженицына, только найди время. И тогда вот, когда у тебя будет понятен фон, что это произошло и как это произошло... Почему сегодня хотят переписать историю? Россия против. Потому, что уже собралось много материала, это только вопрос времени: кто за это возьмется. Советский союз, понимаешь, они настолько изворотливы, что они сумели это всё повернуть, и они, как бы, ни при чём, они освободители. Если, как бы, немцы они расстреливали людей. А если это Советы, то они освобождали их от жизни. Это совсем другое понятие.

Мне понравилось, как в этом года два обратно. Там же сейчас идут к памятнику, там есть революции памятник, за Даугавой, мне кажется, победы, или как там... И вот, там женщина, она генерал, она в войну была хирургом и управляла санитарным бронепоездом. У нее такое звание. И она высказалась, говорит: «Мы ведь как тогда

воевали, мы шли с чистой душой, освобождали народы Латвии, Прибалтики. Мы не понимали, мы были полностью обмануты. Мы считали, что мы их освобождали». Вот, они, у них ведь батраки есть, они эксплуатируют народ. Мы не понимали, говорит, что мы завоёвываем другие страны. Вот, как это можно всё сделать.

Так... Теперь про меня? Ой! Ну, как я вернулся. Я и ещё два пацана, Журавские такие, был Алфред и Роберт, мы там были вместе. И мать своих тоже детей решила отправить в Латвию. Роберту, наверное, было лет четырнадцать, Алфреду и мне по двенадцать. Мы втроем, нас на грузовик посадили какой-то, сто километров до Селькуля, там мы на вокзале купили билеты на Москву. В Москве пересадка. До Москвы мы попали, а с одного вокзала на другой, как – я туманно помню, Роберт-то постарше и наверняка помнит лучше. Мы взяли такси, потому что мы же не знаем этой Москвы, это же огромные мегаполисы. И таксист нас привёз на Рижский вокзал. Там мы взяли билеты до Резекне и в Сакстагале мы вылезли. Тогда поезда шли до Сакстагала. А потом матери сестра, значит, пришла туда, пешком туда ходили, не на чем было ездить. Пришла, меня забрала. Я жил год у крёстного своего отца, это в Козирях. Казахов там, что касается этой Сибири, там очень казахов много. Калмыков. Я думал, они местные там, а они, оказывается, тоже туда вывезены были, так что народов там много было. Были случаи, когда вывозили...

Я же хожу сейчас в клуб репрессированных, одна женщина хотела достать статус репрессированной, вот, она сама с Ленинграда. Русская. Была депортирована куда-то сюда в Малту. И ей вообще никак. Её не считают. Ведь там тоже обобрали квартиру в Ленинграде, уничтожили, отдали кому-то из начальства, а её выселили. Вот так, вот. Отбирали просто. Это не было просто воровство, это был грабёж. Они считали, что они будут всё время грабить и жить. Но, когда всё переграбили, начался голод и разруха, вот. Ну, приехал я сюда. В Озолмуйжу я пошёл в пятый класс. Четыре километра ходил пешком. В Сибири я учил английский, тут английского нет, только немецкий. Надо было переключаться на немецкий. Я сидел с учительницей вечерами каждый день, чтобы наверстать этот немецкий. Потом здесь жил отца родной брат. Он говорит: «Так что, племянник, будешь ты тут по свету шляться. Давай ко мне, я иду работать, и ты со мной. Я иду за стол кушать, и ты со мной. И будем жить. Будем работать, будем жить».

Вот здесь вместо погребка была кузница колхозная, он кузнец и я в эту кузницу. А в школу я пошел в Макашаны, шесть километров отсюда. Вот, всё, что может ребёнок рассказать, наверное. А если взять, что может взрослый человек рассказать, то это, наверное, за день мы не закончим. Что ещё интересуется?

Вот, дружил я с украинской семьей, так будем говорить, Тимошенко. Мы с ними промышляли. Был там еще такой на ферме пастух Ваня. Он какой-то был немножко контуженный, ну, добрейшей души человек. Он там пацанов соберет, а мы оборванные, босые, ну, ничего нет. И говорит, давайте, только соли собой возьмите. И там ездят на быках. Повозки большие, большие грузы возили. Дышло, ярмо, запрягали. Вожжей у них нету. Цоп-цоп-цоп – и вправо поворачивают эти быки. Цэбэ-цэбэ-цэбэ – и быки сами налево. Ехать – дорог нету. Где повернул, там и едь.

Да, я еще не рассказал, как я под телегу попал. Вот, такая вот повозка с тонной зерна. «Хлопчик, – начал он с украинского, – держи репу!». А там они перебирали картошку в погребе и нашли репу. Мы, голодранцы, бегали там, ну, а репа уже была вкусная, ее порежешь. И я пока эту репу ловлю, две латышки на этой повозке, быки эти не управляемые, молодые запряжены, и эти прут на меня. Я когда уже повернулся, они визжат, закричали на этой повозке. Быки уже идут, надвигается на меня повозка. Я сколько там держался, вижу, что меня заваливает за эти колёса, и думаю, только не упасть бы вверх лицом. Это я, как сейчас, помню. Я так упал вниз лицом, первое колесо у меня проскочило с этой ключицы до той, поломка ключицы. Второе колесо прошло через позвонник. Зато, когда спина болела, мне говорили, два позвонка сросшиеся. Я думаю, что это после этого случая. Две бабы еще на этой телеге, тонна зерна, это всё через меня перескочило. Я значит встал, помню, как со рта хлещет кровь, и на этой или другой повозке, меня везли долго, все трясет, эти осколки. Вот, там я два месяца в больнице отлежал, были выбиты передние зубы, но там был настолько опытный врач: он мне проволокой эти зубы скрутил, помню, как мне не нравилась эта проволока. И у меня по сегодняшний день эти зубы, представляешь? И ни один зуб еще не болел. Все травмы у ребенка срослись, никаких проблем.

Потом была у меня лихорадка, я болел. Знаешь, довольно-таки страшная болезнь. Не знаю, где мать достала водки сороковку, маленькая бутылочка была в то время. Ложилась на грудь компресс.



И в какой-то момент было так: или помрет, или выживет, но, кризис прошёл, и я выжил. Какая была там лихорадка, я не знаю, то ли желтая, то ли еще какая.

Что еще хочу сказать. Зерна там было, как отсюда до асфальта, оставалось оно под снегом. Воровать там никто не воровал, сама понимаешь, это государственное добро. Колхоз сам там дырки выбьет и возит, там же нужно скот кормить. Целое лето трактор работал, спихивал всё в озеро. Заново опять элеватор загружали зерном, опять это под снегом оставалось, и опять это скидывали. Вот, понимаешь, почему так происходит? Валя Захарова, знаешь ты её? С этого дома. И она в Рижском индустриальном преподавала экономику. Она говорила, что эта советская экономика, вообще, как её преподавать-то было. Вообще, ни в какие ворота не лезло. Вот то, что сегодня мы наблюдаем: вот, ты произвел товар. Значит, если ты его не продал, то ты его пиши на свои убытки. Что хочешь с ним, то и делай. В советское время почему все работали и ничего не было? Очень просто. Ты работаешь, ну вот, давай так, нас заставляли в Сибири лес валить. Вот, ты работаешь, валишь лес. Ты сделал норму, и тебе плотят за норму. Было Стахановское ещё движение, стахановцы, они делали две-три нормы в день, и, соответственно, им платили за две-три нормы.

А лес этот никому не нужен, понимаешь. Вот этот бригадир закрывает наряды или мастер, или кто он. Вот, он померил – норма. И в месяц зарплата столько-то процентов от этой нормы. И наряды закрывают под зарплату, и с этим идёшь в банк, и по этой бумаге банк выдаёт деньги. Всё, лес этот никому не нужен, и дальше пилят. Понятно, как эта была экономика построена? Поэтому японцы еще сегодня с Волги эти утопленные таскают по договору с Россией. Это когда ж пилили эти заключенные... А лес-то тонет, их-то сплавляли по рекам – по Ангаре, по Волге. Вот, такая была экономика. Поэтому неликвиды, вот эти, которые осели... Я, вот, уже в сельхозтехнике работал инженером, и там полные склады. И, вот, если у какого-то рабочего ломался зуб, значит, я тебе выпиываю зуб, и ты возьмешь ещё у меня подшипники. Потом эти неликвиды начали оседать в колхозе. Понимаете, производили никому не нужные товары. Были такие нормы – чего сколько заводу произвести. Таких подшипников и таких. Советский союз просто экономически пропал. Экономика ни в какие ворота не лезла. Понимаешь, как получается. Вот, завод у

нас – электро-строй-инструментов у нас. Я купить там ничего не мог. При заводе сейчас магазин, пожалуйста, заходи. Всё, что они там производят и не производят, иди покупай. Тогда это было запрещено. Все отправлялось по разнарядкам. На разные предприятия. А если тебе нужен какой-то рубанчик, ты купить там не мог. Но украсть можно было. Вот договоришься, они через забор перекинули, вот так вот.

Хватит мне отнимать твоё время или *неа*? Голод я хорошо помню там. Кто тебя будет кормить... Во-первых, в колхозе ничего не платили. Тут даже не платили. Я уже приехал, работали мы в кузнице, и колёса, и спицы, и коней ковали. Я, вот, ногу всегда держал, когда коня оковать надо было. И сани делали. Трудодни. Знаешь такое? В курсе дела? Нет? В колхозе работали люди за трудодни. Вот, в канторе была доска, и на ней мелом писали. Вот, я тридцать дней отработал в кузнице, писали – месяц, тридцать трудодней. Очень простая арифметика. Если я два дня или три не вышел, то у меня уже двадцать семь трудодней. Если за год собиралось, не помню, сколько там не выработал ты трудодней, то была статья за тунеядство. Два года тюрьмы.

Ты тут никогда не ходила, тут Ванька жил Трофимов. Он никогда не работал, можно так сказать, в советское время. Вот, участковый приходит, его арестовывает. Или посадить на два года, или как. А у него минус там в полиции, в милиции в то время. У него на участке столько-то людей – тунеядцы, не работает. Он приходит. А работы было в советское время... В каждом предприятии были нужны рабочие. Если бы человек каждый день увольнялся и устраивался на работу, ему бы хватило ходить по предприятиям. Он его устроил в последний раз на мясокомбинат, на рижский. Ну, он там как-то до аванса поработал, через две недели аванс был. Зарплаты такие не были они большие, там, скажем, шестьдесят рублей, может девяноста, если хорошо работаешь. Получал он тридцать рублей аванса, аванс, как всегда, половина зарплаты, и нет его на работе. Этого участкового, бедного, трясут там за галочку «безработный». Ну, я же его только что устроил на работу, ну, как это опять?! И вот, он идёт его опять устраивать. Вот, такой контингент был.

Некоторых и посадили. Не хочешь добровольно работать – иди в тюрьму работать. В тюрьмах все работали – шили рукавицы или ещё что-нибудь, в шахтах. Работы хватало в советское время. Надо было

кому-то эта работа сделанная или не надо, это никого не волновало. Но все работали.

Сейчас я, вот, слушаю Белоруссию, у меня тарелок, вон, видела сколько? Лукашенко тоже: «В Белоруссии должны все работать». А как же? Вот, у него бесплатная медицина, образование тоже у него всё бесплатное. А этим они пользуются, а работать – не работают. Значит, должна быть принудительная работа. Вот так вот. Или за всё человек должен платить и хотеть, или не хотеть работать, или принудительная работа, но бесплатное образование, скажем, медицина, и, может, еще что-то бесплатное. Такая, вот, социалистическая система. Маму мою через два года только отпустили, тоже под амнистию попала, когда Сталина тут совсем уже из Кремля вытащили, вот, с Мавзолея, вернее. Ну, запад, в мире уже начали понимать, что происходит. Вот так вот. Ну, еще два года отбыла там в Сибири. Приехала, тут она работала, но не пошла в колхоз. Я здесь в шестьдесят первом году... Ну, она так и жила, она жила у крёстной, там она помогала ей, вот тут не далеко. Дом и всё это нам не вернули, это потери безвозвратные, без возврата имущества. Своровано, так своровано.

Вернули или, вернее, еще раз обворовали уже при Латвии сейчас. Это может не по теме. Значит, вызвали меня в Думу. Говорят, мы тебе вернём. Решай, дом или деньгами. Ну, я подумал... Десять тысяч советских рублей. Это за всё – за дом, за коня, обворовали всё, даже ложки не дали с собой взять. Ну, я решил, возьму деньгами. Дом у меня уже есть, я его пересыпал, да и там люди живут, какого чёрта. Говорят, ну, подписывай тогда бумагу. Я подписал. А они говорят: «Денег у нас сейчас нет, через четыре года». А через четыре года десять тысяч советских рублей были уже 55 лет. Вот так. Репше тогда провёл всю эту приватизацию.

А сейчас же бомжи снова размножаются, их становится большинство, начинают требовать перераспределения ценностей и у богатых отбирать. Это у людей, которые работали, копили, не доедали. И это не первый случай в истории.

Если ты попал в такое государство, как наше, где не понятно, кто правит и когда правит, и сколько правит, то здесь такие катаклизмы будут постоянно, и революционеры всегда найдутся. Я ведь, знаешь, думал, что и Россия сегодня другая, что они много что поняли, и мы, наверное, другие. Думал, что всё идёт к лучшему. Но, когда посмотрел, что творится на Украине, то я подумал, что это мы ещё

отодвинулись назад. В принципе, латышские стрелки охраняли Ленина, если ты знаешь. Их было сорок тысяч. Это была хорошо вооруженная армия, которая прибыла в Петроград. В то время, когда Латвия была вообще отдельным государством. Ну, тоже люди хотели лучше жить.

Понимаешь, вот, эта, вот, Карла Маркса идея, это был гениальный человек. Он так же, как Дарвин или Эйнштейн, или, скажем, кого тут еще взять, например, Менделеев... Когда он хорошо изучил тему эту, атомов и молекул этих, он эту таблицу построил. Дарвин изучил эволюцию животного мира до нашего времени. И так же изучил экономику развития человечества Карл Маркс, и он пришёл к выводу, что человек всё время производит добавочную стоимость и эта добавочная стоимость выведет человека к социализму. То есть, был первобытный строй, рабовладельческий, феодальный, капиталистический, империалистический, и империализм обеспечит планету полностью – от и до. Покупать ничего больше не надо будет. Наступит социализм. Но это должно добровольно произойти, а Ленин решил не ждать.

Первый, кто начал коммуны? Первыми сделали французы. Не знаешь? Какие у вас пробелы кругом... А историю хотите учить. Первые, кто решили построить коммуны, это была Франция. Они решили там построить социализм. Коммуна просуществовала пару месяцев, они всё съели. Гильотину они тогда изобрели, знаешь, где так отрубает голову, и там революция была первая. Потом она перебросилась в Германию. Там такая была Клара Цеткина, потом там были социалисты, которые, вот... Ну, изучая гибель коммуны, изучая гибель социализма в Германии, Ленин пришёл к выводу, что он тоже построит социализм и учтёт те ошибки. Хотел он построить социализм в европейской стране, чтобы сразу к банкам. Но там сумели его снабдить деньгами, посадить в эшелон и отправить тайно в Россию. Хочешь, не хочешь, революцию надо было совершать в России. В Петрограде у него было пятьдесят тысяч стрелков, военных, и вот, они выгнали всех беляков. Я что хочу сказать, что Первую мировую войну начали революционеры, австрийского какого-то принца в Югославии или где там, они приговорили, и так начались беспорядки. Вторую мировую войну тоже начала Россия, уже советский союз начал.

Опять по Карлу Марксу я возвращаюсь. У Карла Маркса написано:

«Чтобы произошла революция, нужна война». То есть, где брать оружие? А, вот, когда армию вооружили, новобранцев набрали... И да, людей когда уже вооружили, их надо направить против правительства, царя. Очень просто. И так вот, можно построить социализм. Вспыхнула Первая война, и после неё какой-то клочок отошёл Ленину, но этого было мало. Поэтому нужна была Вторая мировая война. Усиленно готовились ко Второй мировой войне. Но надо было, чтобы не сами ее начали, а чтобы кто-то начал. А мы потом освободили б от капитализма. Решили подключить к этому Германию. Так же помогли Гитлеру к власти прийти, Геббельса тут и Герринга. В Липецке тут обучались они военному делу, потому что после Первой мировой войны все страны запретили Германии иметь танки и самолёты. Поэтому надо было их обучить и направить. И надо было, чтобы кто-то из Европы начал эту войну, вот, Германия и начала. А чтобы они смогли успешно ее начать, надо было их снабжать. Снабжали их нефтью. Но чему я удивился, когда мы сами тут умирали, по шесть миллионов умерли в одной Украине от голода, в Казахстане одиннадцать миллионов умерло от голода, то, представляешь, всех людей обобрали и эшелонами отправлялось в Германию хлеб. Нужно было этого Гитлера вскормить. И чему я еще удивляюсь, так это тому, что хотят переписать историю. Потому что всё уже рассекречивается, срок давности документов приходит и уже историки попадают к этим секретам, и вырисовывается полная картина. Восемнадцатого июня в сорок первом году, а двадцать второго начал войну Гитлер. Ещё восемнадцатого сто пятьдесят миллионов хлеба отправил Сталин для армии немецкой. Он, может, с Советским союзом и не воевал бы. Но он почувствовал, что Сталин на границе скопляет войска. И скопил он семнадцать армий. И эти армии в восемь с половиной раз превышали Вермахт. Две советских армий ровнялись Вермахту. А тут семнадцать. Гитлер слал депеши Сталину, но Сталин говорил, что, как в Крыму, у них идут учения. Советский союз планировал шестого июля уже напасть на Германию, но немец опередил. Эта вся литература у меня есть.

**RTA-MV/Pr-ĒB 20.** Ikaunieks, Arturs (2015). **Intervija ar Ēvaldu Balčūnu.**

Rēzekne, 2015. gada 20. maijs.

Intervijas ilgums – 59 min. (8 lp.).

A: Es varbūt sākumā stādīšos priekšā. Mani sauc Arturs Ikaunieks. Es esmu no Rēzeknes Augstskolas un studēju programmā “Lietišķā vēsture”. Es esmu pirmā kursa students.

Varbūt jūs no sākuma pastāstiet, ko jūs atceraties, un tad es uzdošu kādus jautājumus.

Ē: Nu, ko atceros, daudz jau neko. Tā atcerēšanās... Aizveda. Ko es tur daudz varu atcerēties. Parādīšu fotogrāfijas (apskatām fotogrāfijas). Skaties, es pats mazākais! Jūnijā esam. Aizveda pusgada vecu.

A: Jums tikai pusgads bija?

Ē: Jā, pusgads bija, ka veda prom. Es dzimu 1948. gada oktobrī. Re, kur mēs visi. Brāļi un māsa.

A: Tad jūs visu ģimeni pilnībā izsūtīja?

Ē: Jā, re ku, manas vecmamma bēres tur (rāda fotogrāfiju). Vectēvs nomira, un vecmamma, 54 vai 56 gadi bija. Es to slikti atceros. Vispār es maz atceros. Atceros, ka vectēvs ar ūsām bija. Tēvs strādāja par, nu, kā tur krieviski teica, *skotņiķs*. Lauksaimniecības fermas strādnieks. Tad ar bulļiem vadāja visu.

A: Zemes apstrāde arī ar bulļiem?

Ē: Zemes apstrāde arī. Speciāli tos audzēja un darbojāmies. Bija vienjūgs, bija divjūgi. Tēvs strādāja pēc tam. A te mēs dzīvojām, tā saucamā *zemļanka* (rāda fotogrāfiju). Pusmetrs zemē, pārējais virs zemes.

A: Tas ir māla apšuvums?

Ē: Tas, jā, tur tāds māls. Sajaukums – gan zirga *kakši* bija iekšā, gan salmi. Tur tāds māls bija balts, *beļaks*. Kad sacietēja, bija baigi stiprs. Stiprāks par cementu. Velēnu jumts bija, klāja ar zāli uz leju un pa virsu *beļaku*. Nelaida ūdeni cauri.

A: Šeit jau pirmie latvieši brauc projām (rāda fotogrāfiju), kaut kur 54. vai 55. gadā. Neatceros, te nav rakstīts. Ir vēl citas bildes, bet tur sveši, tur neko neatceros. Kad tēvs, māte bija dzīvi. Tagad viņi miruši, tā ka... Es maz ko atceros no tiem braucējiem.

A: Tas jau saprotams, ja jums tikai pusgads bija.

Ē: Augu, gāju pagalmā, sāku krieviski runāt. Ģimenē vectēvs, māte, tēvs, ģimenē runājām latviski. Lai iemācītos latviski runāt. Lai neaizmirstu.

Pirmo, otro klasi beidzu krievu skolā. Kad 57. gadā atgriezāties, mani ievietoja uzreiz, jūnijā mēs atgriezāties, atbraucām no Bebreņes. Es vispār neesmu no šejienes. Bebreņē dzīvojām. Kad atgriezāties, mājai tikai pamati bija. Mājas nav. Pie vecmammaš tante dzīvoja, bērni ar ģimeni. Vietas nebija. Devāties, tēvam bija tas pazīstams, kas atgriezās agrāk, 55. gadā. Kolhozā "Brīvais Arājs", tāds pie Subates bija. Viņš jau bija iedzīvojies, bija par brigadieru. Aizbrauca pie viņa, tas uzņēma. Iedeva mājvietu. Dzīvojām tur. Klīdām pa Subati, kamēr dabūjām savu māju pie ezera. Mājas nosaukums bija "Ezeriņi". Mani ielika Subatē 3. klasē. Nu, ko es runāt varēju, bet. Kādu nedēļu mani pamācīja un ielika atpakaļ. Aizveda uz otro klasīti. No otrās klases kā sāku, tā pabeidzu. Sākumā bija septiņgadīgā, pēc tam astoņgadīgā pamatskola. Pēc astoņgadīgās beigšanas aizbraucu mācīties uz Rīgu.

Tā mēs tur pa to Subati dzīvojām. Tēvs nelikās mierā, pārcēlās tuvāk dzimtenei. Kaldabruņa, Bebrene tur netālu.

A tā par Krieviju atceros, ka kalnu nebija, līdzenums. Kalns bija vienīgi tur, kur pie fermas bija izraktas tādas seši metri diametrā, varbūt vairāk, skābarības bedres. Kā sauca toreiz, silosa bedres. Viņa augsta bija diezgan, varbūt desmit metri. Pie tās, lai piekļūtu bērt zāli, kuru mīcīja apakšā. Pakāpeniski bija lūkas, kur iziet, ieiet. Taisīja uzbērumu, lai var bērt. Tā tas kalns radās. Mēs tur gājām slēpot, ar ragavām braukt. Citur kalnu nebija, pārējais viss bija līdzens. Kā bērniībā visi grib ar kaķenēm pašaudīt, nebija akmeņu, tur nebija akmeņu vispār. Nebija kā te, izej laukos, akmeni atradīsi. Tur bija jāiet vecā fermā vai vēl kaut kur. Atrast kādu ķieģelīti. Sasit, sasiť un tad var staigāt pašaudīties. Vasara bija silta. Odu daudz bija, vakaros durvju priekšā iekūrām ugunskuru, lai dūmi nāk. Lai uguns nebūtu liela, bet lai dūmi nāk. Bērni staigā turp atpakaļ. Mēs bijām četri. Odi nāca istabā, nebija glābiņa. Lielu odi bija.

Ziema bija auksta. Sniegu pieputināja. Atkusnis nāca, tad mēs to kalnu veidojām turpat pie mājām. Bērni savācās un būvēja kalnu. Uztaisīja mājiņu, un tad to kalnu nolēja ar ūdeni. Kad uzsala, tad tur bija slīdīgs. Ragaviņu nebija. Atceros māte taisīja vanniņu. Vanniņu taisīja no govš kakām un salmiem. Aplej ar ūdeni, iznes ārā. Viņa momentā sasalst. Sasala tā, ka varēja slidināties.

Atceros, ka tur, kur gājām uz skolu, izraka dīķi. Tad varēja aiziet nopeldēties. Ziemā ledus bija. Auksts bija, velteņus uzvilksi. Pie velteņiem grūti bija piestiprināt *sniguročkas*. Viņas krita nost. Slēpes taisīja tēvs. Tēvs bija amatnieks. Viņš galdus, krēslus taisīja. Sākumā

strādāja galdnieku darbnīcā, priekš sevis galdus, krēslus uztaisīja, palūdza priekšniekiem atļauju.

Sākumā dzīvojām kultūras namā trīs vai četras ģimenes. Tad dabūjām *zemļanku*, tad bija vieglāk dzīvot. Sākumā bija smagi. Utis, teica, bija baigās. Kreklu novelk, pabirdina uz ugunskura, skaņas vien nāk. Savā mājā bija vieglāk. Visu, kad sabūvēja, tomēr galdnieka darbnīcā neko ēdamu paņemt nevar. Tad viņš pārgāja par *skotņiks*, lopkopējs. Ta viņš tur pieveda kā ziemā to silosu, salmus, žmiku, žmikijs tāds bija. Žmiks bija lopbarība govīm, apaļa kā smirģeļa ripa. Mēs kalām pa kluso. Tēvs iedeva, ēdām, grauzām. Viens tas bija ne sevišķi garšīgs.

Viņš ziemā bija pa fermu, vasarā pa āru. Ganīja lopus, pa nakti pat bija jāgana. Nevarēja lopus vienus atstāt. Bija litra *flaška* alumīnija, vēl viņa atceļoja pat uz šejieni. No fermas šad tad varēja kādu litriņu piena dabūt. Bērniem atnesa.

Māte aizgāja strādāt dzemdību nodaļā. Bija ferma un dzemdību nodaļa. Ja govij jādzemdē, veda uz to. Tur bija tīrība, kārtība. Pirmais piens, varbūt tu nezini.

A: Zinu, es arī esmu no laukiem.

P: Pirmo pienu, ka tikko izslauc un izcep, ta viņš ir baigi foršs. Māte metāla litrīti pa kluso pielej. Kā sievietei, bija vieglāk noslēpt to. Nedrīkstēja tā iznest. Jā iznesīsi, tad no darba ārā. Atnes, uzcep, bērniem jau bija delikatese. Fermā govju daudz, 150, dzemdības notika bieži. Viņa bieži dabūja pienu.

Gājām zivis ķert. Bija jāiet 12 kilometri. 2,5 stundas ceļā. Kad zivis atnesām, tā bija delikatese. Maz bija. Vienreiz tikai 3 litru kanniņa bija pilna. Atnācām mājās, māte mūs cienāja ar maizi. Maize likās kā saldējums. Žagatu olas vācām, baložu. Šāda tāda iztika bija klāt.

Tēvs ka ganīja govīs pa nakti. Māte aiziet no 5–6 govīm kādu litru atslauc, jo no vienas govīs nedrīkstēja izslaukt. Nākošā rītā slaucēja atnāks un teiks: "Šitai govij nav piena, kur viņš palicis". Slauca no vairākām govīm.

Pavasaris bija slapjš, silts. Dārzos, kamēr neizzūst, nenāca iekšā, ja iegāji, iestīgi tik tālu, ka kājas pats nedabūsi ārā. Lika dēļus, vilka ārā. Tāda zeme bija, ļoti melna, mālaina. Īpatnēja, ne tā, kā pie mums.

Kad mazs biju, atceros, brāļi aizgāja pa āru. Es jaunākais biju. Gribas ārā. Pēc stundas atnāku raudādams tāpēc, ka nosalu. 40 grādi ārā, ja bezvējš, tad neko. Pārsvarā bija bezvējš. Ko vēl tu gribi dzirdēt?

A: Varbūt jūs zināt, kāds bija pamatojums tai jūsu izsūtīšanai?



Ē: Sevišķi nevaru izskaidrot, bija noteikts skaits, cik ģimenes jāizved. Tēvs rentēja zemi, nebija pat saimnieks. Rentnieks bija, 7 hektāri un cik tur meža. Kad atgriezāmieš, tēvs mani bija aizvedis, parādīja, vēl pamati bija, aka vēl bija aizlikta ar žeperkokiem, kur sienu kraut, lai neiekrīt kāds. Mežs bija klāt, ļoti labs, gailenes auga. Mēs gājām tur lasīt. Laikam, pietrūka, ko vest. Nu, kā tēvs, ienāca krievu armija, negāja armijā, aizlaidās mežā. Iesaukums pagāja, viņš atnāca mājās. Ienāca vācieši, atkal iesauc, viņš domāja, ka negāja tur, tad neies arī te, atkal mežā. Iesaukums beidzās, atkal atnāca mājās. Pēc tam atkal Sarkanā armija. Viņiem kritušo bija ļoti daudz, vajadzēja papildināt spēkus. Viņš atkal negāja. Bija taču tie nodevēji, kas norādīja pagastā, kādas ģimenes ir jāizved. Nu, ja pēc lielsaimniekiem pietrūka kāda, ā, Balčūns negribēja dienēt padomju armijā, bēga prom, *voť*, viņu vajag. Nu, i izveda. Varbūt tādā gadījumā. Tēvs palīdzēja meža brāļiem. Māja bija tuvu mežam. Pārtiku deva. Pats brīžam pie viņiem uzturējās. Tāpēc jau sagrāba un aizveda uz to Krieviju. Naktī izveda, mani gribēja atstāt māte. Zināja, ka vecmamma atnāks un paņems mani. Viņa dzīvoja kāda kilometra attālumā. Bet ienāca karavīri, izdzirdēja, ka es tur raudu. Aizveda uz Eglaini. Vilcienā iekšā un prom.

A: Konvojs bija bruņots, kas pēc jums atnāca?

Ē: Jā, karavīri ar šautenēm formas tērpos. Bija viens, laikam, civilais KGB. Tas, kas visu kontrolēja. Cik tur to mantu varēja paņemt. Neatceros, laikam 50 kilogramus. Daudz jau neko. A man kā pusgada bērnam divas nedēļas pa lopu vagoniem. Pamperu ta nebija. *Peļonkas* žāvēja pie čugunkas. Stacijās, kur nostāja, mazajiem bērniem nez cik tur tā piena devuši. Labi, ka tēvs paņēma līdzi pupas, pupu maisu. Kas paņēma kartupeļus, tie zaudēja, jo kartupeļi ātri beidzās. Pupas bija uzvāri, uzbriest, paēd, un tu jau esi drusciņ spēkā.

A: Jūs tur bez pārsēšanās veda?

Ē: Jā, divas nedēļas braucām. Pa taisno nelaida, braucām pa apkārtceļiem. Mums Omskas apgabalā *Severokubinskij sovhoz* 242. Ta es iedomājos, cik Omskas apgabalā bija to sovhozu. Mēs no Ļubinas dzīvojām apmēram 8 kilometru attālumā. Omska bija, laikam, 50 kilometri. Kad iedzīvojās, atceros, tēvs turēja rukšus, govys bija sava. Pa dienu govi ganīja ganībās. Bija gans, aizveda uz pretējo pusi, ne tur, kur tie sovhoza lopi. Kad man bija 8 vai 9 gadi, reizēm es vedu govi uz kūti. Tēvs teica, lai kā tur ir, ja dos atļauju, nepaliks tur, brauks uz dzimteni. Kā Staļins nomira 54. gadā, sāka laist. Šitiem paveicās, ļoti ātri dabūja vīzu atpakaļ. Bez atļaujas nevarēja. Trīs gadus gaidījām atļauju.

57. gadā tikai dabūjām. Uzreiz, kā dabūja atļauju, tēvs sataisījās un brauca. Atbraucām jūnijā pirms Līgo. Pirms Līgo iestādīja kartupeļus, nu, dārzu, ko tur stādīt, jau jūnijs. Šis tas izauga. Kartupeļi nebija lielāki par vistas olu, pat mazāki. Jaunuzarta zeme, tur velēna. Pēc gadiem jau iekārtojāmies.

Daži palika, bet pārsvarā visi paziņas, draugi atgriezās. Satikāmies. Dzīvojām Subatē, Kaldabruņā. Tēvs ar viņiem bieži satikās. Bet tagad jau visi izmiruši. Bērni kur kurais. Mēs jau tie bērni, ka satiktu viens otru arī tādā vecumā. Citi vecāki bija. Man abi brāļi jau nomiruši. Viens Ukrainā pēc Černobiļas četri gadi nodzīvoja un nomira ar kuņģi. Visas iekšas beigtas. Vidējais brālis Kazahstānā aizbrauca. Komjaunatne vāca cilvēkus un veda uz turieni strādāt. Labi pelnīja. Aizbrauca, tur apprecējās, tā palika. Veselības dēļ ir miris jau 7 gadi tagad. 62 gados nomira. Otrs brālis 90. gadā nomira pēc Černobiļas, viņam 46 gadi bija. Tie, kas kaimiņos dzīvoja, dzēra un pīpēja, nodzīvoja 2 gadus. Mans brālis nedzēra, nepīpēja, nodzīvoja 4 gadus. Viņš, kā reize, to reaktoru betonēja. Tur baigā radiācija bija. Tā sanāca. Man māsa tik palikusi. Māsa ir seši gadi vecāka.

A: Kāda bija cilvēku attieksme, kad jūs tur ieradāties?

Ē: Nu, sākumā bija drūmi, uztvēra kā fašistus. Kad padzīvojām, viņi redzēja, ka pret viņiem izturas labi. Bija taču latviešu tauta darbīga, strādīga (īpaši izceļ vārdu strādīga). Satika ar apkārtējo tautu ļoti labi. Pēc tam jau sāka labāk izturēties. Sākumā neieredzēja. Pirmais gads bija grūts. Gājām, skrējām ar tiem krievu bērniem, nebija problēmu. Pat draugi bija. Atceros, jābrauc prom, vecākā brāļa nav, visi jau mašīnā sakāpuši, viņš pēc minūtēm desmit atnāk ar draugu. Atsveicināties aizskrēja. Labi uzņēma. Redzēja, ka mēs cenšamies. Tēvs pie *zemļankas* uzreiz kūtiņu piebūvēja, lai vienai govij būtu vieta un ruksim, un vistām. Dārziņš bija iekopts, kartupeļiem deva drusciņ tālāk lauku. Ar bulļiem uzara. Stādīja parasti ar lāpstu. *Sibirskij metod* – izrok bedri, zemi izmet, nākošo bedri roc, šinī jau kartupeli ieliec, tā pakāpeniski. Pārāk lielu lauku nedeļa. Redzēja, ka esam centīgi cilvēki, draudzīgi, nebija nekādu problēmu. Mums paveicās, ka tikām sovhozā. Ja tiktu kolhozā, tur būtu sliktāk, jo tur naudu nemaksāja. Kā arī Latvijā PSRS laikā sevišķi naudu nemaksāja. Deva graudā.

Atceros, ka vecmamma bija nomirusi. Atnāca pazīstamas latvietes palīdzēt mātei nomazgāt, saģērbt. Ta, lai es tur netraucētu, puika, 54. gadā, cik man, seši gadi jau bija. Sievietes nākdamas atnesa ķieģelīša

divus rīcienus baltmaizes un iedeva cukura trauku. Iebēra drusiņā cukuru. Es maizīti lauzīju, mērcēju un ēdu. Atceros, viņas tur kopa, pārģērba vecmammu. Tā bija delikāte. Baltmaize ar cukuru (slauka asaras). Asaras acīs saskrēja. Kā bija, tā bija. Izdzīvojām. Biju saslimis, ka aizveda. Plaušu karsonis bija, domāja, ka nomiršu. Bet izdzīvoju. Paldies Dievam!

A: Kāda bija attieksme pret jums šeit? Te jau nevarēja, teikt, ka jūs esat bijis izsūtīts?

Ē: Nu, šeit kāda attieksme. Visur skatījās, ka tu esi padomju varai neuzticīgs. Labās vietās strādāt netiec. Atbraucām no Sibīrijas, tēvs tika strādāt gaterī. Iekārtoja pazīstams vīrs, brigadieris. Sapazinās ar priekšnieku, tas saka: “Tev taču nav ne sola, ne galda. Noskaties kādu foršu dēlīti, iebāz skaidās, lai priekšnieks, ka atbrauc, neredz. Pēc tam vakarā atnāksi un paņemsi.” Gateris nebija tālu, kāds puskilometrs bija. Gājām palīdzēt tēvam mētāt dēlīšus. Tēvs mājās taisīja gan solus, gan galdu. Bija visu jātaisa par jaunu. Nebija nekā. Gultu taisīja. Tā viņa palika tur, Kaldabruņā. To māju tēvs pārdeva, pārvācās.

Subatē brālis beidza astoņgadīgo skolu, nē, septiņgadīgo, gribēja iekārtoties par jūrnieku. Iet mācīties Rīgā. Uzrakstīja autobiogrāfijā drusiņā nepareizi. Varbūt pēc tam vienalga būtu uzzinājuši. Iesāku iet skolā Severoļubinskajā, Omskas apgabalā un beidzu Subatē. Biji izsūtīts. Tādi jūrnieki neder. Uzsēdīsies uz kuģa, aizlaidīsies. Tad viņš aizgāja arodvidusskolā par santehniķi. Tā viņš Kazahstānā, Rudnijā, strādāja.

Es atkal aizgāju Rīgā ar vidusskolas izglītību mācīties, galdnieksnamdaris. Bet beigās aizgāju par celtnieku. Visa Rēzekne, var teikt, sabūvēta pa šitiem gadiem, no septiņdesmitā gada es jau te esmu. Viss kas ir būvēts: Piena Konservu kombināts, Slaukšanas iekārta rūpnīca, *Rebirā* piņņēmu dalību. *Kombikorma* rūpnīca, mājas, visa Rēzekne ir pārbūvēta.

Kad Rēzeknē dzīvoju, apprecējos, man bija divi dēli. Bija divi dēli, viens jau nomira ar vēzi.

Man teica: “Nāc partijā, visu šito nodzēsīs, ka biji izsūtīts. Taviem dēliem būs perspektīva. Ja neiesi, KGB tāpat uzzinās, taviem bērniem nebūs izredžu tikt labās vietās.” Augstskolu abi divi beidza Rēzeknē. Vecākais beidza valodas, vācu valodu, pēc tam maģistru ekonomikā. Jaunākais beidza datorus, par datorsistēmām. Redzi, laiki mainījās, neiestājos tomēr partijā, jau gandrīz domāju, pagaidīšu vēl. Vēlāk kļuva par brigadieru, strādājām, bet labus objektus mums nedeva. Iedeva draņķīgākus. Es teicu viņiem, ka es neesmu vainīgs. Par tēvu, ko es atbildu. Es taču bērns biju.

Ja būtu iestājies partijā, būtu cita lieta. Bija tāds Ančevskis, viņam labāki objekti tika. Laiki mainījās, vairs nav nekādu pretenziju par izsūtītajiem. Viss kārtībā. Padomju savienības laikā aiz robežas nekad nevarēja tikt.

A: Kad bija izsūtīšana, varbūt bija baumas, ka varētu izsūtīt?

Ē: Nē, nebija. Neaizsūtīja tikai tos cilvēkus, kuri aizbraukuši pie kaimiņiem, radiem. Ja bija atbraukuši radi un ja tu pierādīji, ka tu neesi no ģimenes, tad to atstāja. Naktī uzglūnēja. Uzreiz pateica savākties. Iedomājies, naktī savākties, uztraukums. Māte teica – nezini, ko ķert, ko grābt. Noteiktu daudzumu var paņemt, pārējais jāatstāj. Māsa pat iegēriba vecmamma kurpes – iet un krīt nost. Viņai toreiz septiņi gadi bija. Uztraukumā bērns uzvilka ne tās kurpes. Nebija iepriekš zināms. Droši vien pagastos, pagastu valdēs, partijas komitejās bija zināms. Tikai tautai nebija zināms. To visu izdarīja naktī. Mani gribēja atstāt, bet nevarēja. Izstaigāja istabas, apskatījās. Zināja, ka vecmamma atnāks, mani būtu savākusi. Apskatījās, ka es gultā, šūpulī guļu, savāca. Ja vēl viņa būtu atnākusi uzreiz, varbūt atdotu. Visai ģimenei bija jābrauc prom. Mēs četri bērni, divi vecāki, divi vecvecāki.

Strādāt vienīgi stiprākie strādāja. Tēvs, māte, kāda vēl darbotāja, pusgada man tikai bija, vēl bērns jābaro bija. Vectēvs tā tikai šo to pie palīdzēja. Nebija liels strādnieks, jo 53. gadā viņš jau mira. Nu, bērnus pieskatīja. Izveda pēkšņi, uzreiz.

A: Jūs varbūt zināt kādu, kurš bija sarakstā, bet paslēpās?

Ē: Nē, tā, ka paslēpās, nē, palika vienīgi tie, kas izbrauca tanī momentā uz to nakti pie radiem vai nākošajā ciematā. Kaut kur tālāk prom, vienīgi tie. Tikai nākošajā dienā tauta uzzināja, kas notika, jo naktī visi jau gulēja. Piebrauca mašīna ar karavīriem, savākties un aizbraukt. Bebreņē tad piekrāva pilnu mašīnu un uz Eglaini, uz staciju. Priekšlaicīgi neviens neko nezināja un paglābties nevarēja. Nevarēja paglābties tanī momentā, jo uzreiz ielenca māju karavīri. Nezinu, cik viņu tur bija, bet bija karavīri ar šautenēm. Nevarēja nekur likties. Bija jābrauc, gribi negribi.

A: Jums bija atļauta sarakste ar Latviju vai arī ka jums kāds rakstītu?

Ē: Rakstījām, sarakstījāmies. Mamma ar savu māti. Ar māsām sarakstījās. Vecmamma 54. gada rudenī atbrauca pie mums ciemos. Dabūja atļauju māsu atvest līdzī. Varēja jebkuru bērnu paņemt. Mani tā kā jaunāko gribēja paņemt. Vecmamma teica, ka puiku negrib ņemt, jo vīrs jau bija miris. Paņēma meiteni, mazmeitu. Puika kā i puika, blēņdaris. Mazmeitai jau bija divpadsmit gadi. Palīgs viņai, traukus nomazgāt i paravēt. Tā vecmamma nodzīvoja vairāk kā deviņdesmit gadus.

Neatceros, cik viņai bija, deviņdesmit viens vai divi. Apbedīta Bebreņē. Šad tad vēl aizbraucu uz tiem kapiem. Tēvu un māti es atvedu no turienes uz šejieni. Apbedīju Rēzeknē, Ančupānu kapos. Dabūju atļauju. Māte nomira 85. gadā. Veselība bija beigta. Sirsniņa, nervi. Nomira 75 gadus. Tēvs nodzīvoja 87 gadus. Tēvs jau te dzīvojam un te viņu apbedījām. Māti atvedām no Bebreņes. Te uz vietas vieglāk apkopt kapus.

A: Vai jums nav bail, jo es zinu, ka ir cilvēki, kuri uztraucas, ka atkal varētu mainīties vara un ka atkal draudētu izsūtīšana?

Ē: Nē, es no tā nebaidos, jo tēvs miris, viņš bija pret padomju varu. Es bērns, nu, ko, es tagad izaugu, pāraugu. Viņi skatās biogrāfiju, es neko ļaunu neesmu darījis. Komjaunatnē biju iestājies, vienīgi pionieros nebiju. Atceros jau gribēja mani iesaistīt, to kaklautu uzsiet. Atnesa jau audzinātāja kaklautu visu, jau nāk klāt. Es kā paskatījos uz to sarkano kaklautu, man kaut kā sagriezās. Pāri solam uz pretējo pusi pa durvīm ārā. Tā i neuzsēja kaklautu. Oktobrēnos nebiju, pionieros nebiju, vienīgi komjaunatnē Rīgā. Visa grupa, kas nebija, laikam, nebija neviens. Tev jāiestājas, gribi negribi. Biju, kamēr mācījos Rīgā, laikam, trīs gadi. Un armijā kamēr biju. Rīgā, kad pabeidzu vidusskolu, arodvidusskolu, mūs sūtīja. Toreiz bija liela organizācija Piebaltijā. Kaļiņingrada, Rīga, Viļņa, Igaunija, Tallina. Es tiku Viļņā. Rīgā atstāja panākumiem bagātus sportistus, pārējos sūtīja pa vietām. No Viļņas tiku iesaukts armijā. Tur vēl divi gadi biju komjaunatnē. Atgriezos, vēl pusgadu padzīvoju Kaldabruņā, māju uzbūvēju divstāvīgo. Nesāku maksāt komjaunatnes *znosus*, kā sauca. Beigās to biļeti arī iznīcināju. Nerakstīju iesniegumu. Atceros, ka komjaunatnes sekretāre Kaldabruņā mani no tiem sarakstiem izsvītroja. Partijā neiestājos, a ko man vairs baidīties. Nav ko baidīties pie šitā vecuma. Nu, es domāju, ka vara nenomainīsies. 25 gadus esam brīvā Latvijā, jau mēs tagad dzīvojam ilgāk brīvā Latvijā, nekā dzīvoja tā paaudze, kas bija no 18. gada. Tur tikai nepilni 20 gadi, 18 gadi. A šeit mēs jau 25 gadi dzīvojam. Nevar neko pārveidot komunisti un krievi. Krievijā jau arī reformas notika, tā partija ir pa nullēm. Cik tur tā partija vēl pastāv drusiņ. Citur pasaulē tās partijas vairs nav. Ka krievs bija visur ielīdis savā laikā ar savu partiju, tad bija. Bet tagad viss pa tukšo. Es domāju, ka nevar atgriezties vairs. Tagad mēs esam savienībā, NATO. Nu, nevar tā iekarot, ka mūs atkal atgriezīs Padomju Savienībā un iestāsies sociālisms. Es tam neticu vairs.

A: Cerēsim, ka tā būs.

Ē: Jā, cerēsim. Es domāju, ka nevar atgriezties. Ja mēs nebūtu NATO,

tad krievs varētu tāpat kā Ukrainā. Kā viņš teica, 3 dienu laikā un Latvija ir gatava. Kā Žirinovskis, 3 stundās. Nu, jā, desants salidoja, okupēja un gatavs. Tagad nevar tā izdarīt. NATO taču neatļaus to. Var droši dzīvot. Es tā domāju.

A: Mēs, laikam, pārrunājām visu, bet mums te tāda formalitāte, man jāiedod jums aizpildīt lapas. Jūs varbūt jau dzirdējāt, ka mēs vācam represēto atmiņas. Tad izdos grāmatu, un informācija būs pieejama arī digitālā veidā. Lai cilvēki neaizmirstu, jo, uzprasi tagad, kas bija 1949. gada 25. martā, es domāju, ka ne katrs zinās atbildi (notiek lapu aizpildīšana).

A: Paldies, ka piekritāt intervijai, uz redzēšanos!

Ē: Uz redzēšanos!

**RTA-MV/Pr-PB 21.** Ikaunieks, Arturs (2015). **Intervija ar Pēteri Bikovski** (latgāliešu val.).

Rēzekne, 21.maijs.

Intervijas ilgums – 32 min. 36 sek. (5 lp.).

**Intervētājs: Arturs Ikaunieks (A)**

**Pēteris Bikovskis (P)**

P: Sarunu raksteisit?

A: Jā, mums tāda prasība, tā vajag.

P: Te ir papīrs par izsūtīšanu (rāda dokumentu), 49. gadā izsūtīja.

A: Visu ģimeni izsūtīja?

P: Nu kā, ģimeni, es dzimu tur, Sibīrijā. Tēva vecmammu i tēvu ar māti. Viņi tikko bija apprecējušies. Te fotografejis ir.

A: Jūs nezināt, varbūt tajā laikā jau bija baumas, ka izsūtīs?

P: Izsūtīšanai, cik es asu dzierdies, kaimiņos dzīvoja komuniste, vot, i viņas tēvs bija atnācis. A mana mamma bija jauna, nu, tikko apprecējās. Man te, vot, ira bērnu foto kartiņas (apskatām fotogrāfijas). Mamma i tāvs. Te esmu es, vecākais brālis un māšele. Vecmamma i vectēvs. I atnācis tas kaimiņu onkuls i pasceis: “Šonakt būs izvešana.” I mammai soka. A mamma simpātiska sieviete bija toreiz, vot, soka: “Ej uz mežu!” Vot, a viņa, nu, tikko apprecējusies, zina, kai jauni, i soka: “Nikur naišu!” I naktī beja atbraukuši i izvaduši. Vot! Izvaduši, izvaduši, vot, te, vot, raksteits ira Tomskas apgabals, Tuganas rajons. 49. gada 25. martā. Nu i ko? Tur piedzimu ūtrijs bērns, nu, kū as tur atcerūs. Atceūs es maz. Zynu, ka snīga daudzi beja, vot, zīmā, vot. Vectēvs, cik zinu, strādāja par kalēju. Sākumā viņi beja iz dzeivūkļa, nu, kai vietējie iedzīvotāji. A pēc tam daboši moju beja. Atsevišķa moja. Ari cylvāki izbraukuši kai peic kara. Vot, i tur dzeivoja. Sokumā tāvs, ka ierāva citu reizi, atbaukuši te jau bejam liloki. Raudi i stosteja, ka aizbraukusi – ēst nabeja kai sasolušus kartupeļus. Laikam, orā izmasti, tī soka, vot ēdem. Vot. Es, vot, 56. gadā man jau 4 gadiņi bija, ka atbraucem. Tī beju divūs godūs jau socs staigot, tai stosteja tāvs. I saslimu ar plaušu korsūni, nu, laikam, sasaukstījies voi kai tī beju. Vot, i īlikuši slimneicā. Slimneicā, nu, laikam, tis medpersonāls voi kas. Moš mozok deve ēst voi kū. Soka, galeigi izkūdejs beju (iesmejas) i vairs nastaigojs kojom. 2 godi man. Vacijs tože aizgojs i paņiems mani nu slimneicys. Atveds iz sātu, kažukā ītins, i soka nastaigos. Naskai, nu, vacom vecinē, lai soku staigot, kojys man sapynuši ar pināklū. Vot, i soku staigot. Nazinu, kaidi tī vacī ticiejumi, vot.

Beja izvasti, vot, tāva brols i tāva sīva. Muna mote ar, eee, onkuļa sīvu i mosu, i tāvs ar broli beja izvasti. Nu fotokarteņu navā. Vot, tī ari jim dzyma 3 bārni. Nu, nazynu, tymā laikā, laikam, beja tī, lai nūdūkli mozoki, tī, nazynu, pēc kara vajadzēja vismoz, lai 3 bārni byutu. Vot, te vot, myusu ģimenis 3 bārni (apskatu fotogrāfijas): Vaļuks, Toņa, mošele, mozeņa galeigi i as. Nu, kū as vel varu pasceit? Ā vel vins onkuls, tože tāva brols, nu, tys nabeja precējīs. Is strodoja iz kombaina. A tī nazkur aizbraucs iz kursim Asīnā, cik vel atcerūs. Toli pilsāta, toli rajona centrs tī iz kombaineru kursim. Aizgos iz kaidu tī azaru i peldētīs i, zini, kai svešā vītā, i može krampi sarove, i kas. Vopšem tī is palika. Tī apgloboja dzjacku. Nu sokuma ar tū iešonu, ar produktim švakok beja. Tāvs strodoja ar traktoristu, mote par gūvu slaucieju. Atbrauce, kai i Sibirī. Solts laiks. A gūvi ta vajaga slaukt, nabeja taidu aparātu, vajaga ar rūkom. I beja apsaldiese rūkys. Vacoka jau palyka, i rukys taidys beja, nu, kai apsaldēti nervi, laikam, taidys, nu, steivokys beja. Tierpa rūkys. Beigos šausmeigi sopēje, to itū (ieklepojas), nu kai, Vjetnamys balzams beja taidys. Nazkur man ira zolis (pieceļas un iet meklēt šīs zāles, ātri atrod un atnes parādīt).

A: Ā, šito es zinu.

P: Ar itū zīde i tod beja mozokys sopis. I krampi tai narove. Beju tī, vot, sanatorejā Rāznā, tī praseju, nu, dakterim, lai īdūd, vot, taidys, vot. Daboju to vīglok, a tai. Nu, kū vel atcerūs? Ātcerūs, ka braucem atpakaļ. Braucem atpakaļ ar vilcīni. Nu, a kai i Sibirī tī kedru rīksti. Vot, vel šudin tai, vot, kur nūpierksi kedru rīkstus, nu, čīkuri. Zinat taidys, kai prīdei leidzeigi? Ikšā itamūs siekleņys ira. Baigi garšeigi. Cik tai, vot, mieginoju, i nau taidys tos garšys. Ili kam svaigi, nu, kai pasceit.

Nu, a kū vel? Ite soku školā īt. Beidamēs pasceit, ka dzims Sibirī. Zynu, ka, vot, dorba vītā strodoju, Rēzeknys dziernavnīkā. Direktors bejušīs, is beja partejā, deputāts vīnu laiku beja. Vot, naskai beja runa, ka, nu, brauc atpakaļ uz sovu dzimteni (izrunā skaļāk). Nu, tymūs komunistu laikūs beja – izvastī, značit īnaindīks, savīneibys, sojuza. Brauc atpakaļ uz sovu dzimteni. A pēc tam beigos, nu, Latvejys nāatkareibys godūs, pats par represātū palyka. Čybuls taidys, is tepat Rēziknē dzeivoi.

A ko vel ? Ā, nu, sokuma kai bārni mes pīdzymam, vajag i pīna, i to, i šo. Beja gūteņu nūpierkuši. Tāvs par traktoristu strodoja, mote par slaucieju. Kaidys kapeikys tī beja. Babuška beja par mojsaimneicu. Turēje gūvi. Atcerūs, ka parosti ar dzedu gulieju kūpā. Reitā pazaceļūs. Vacammai visod taida pīna. Alumīneja, nu, vairok par puslītru kruška beja taida. Vactāvs beja taisejs. Parosti praseju: "Baba, kam itys pīns iz



krosnis?” Pīns nūlykts, lai nāatdzystu. “Nu, tev, kanešna”. As tū krūzi izraunu. A kū vel, vairok as i niko nazynu.

Kai i dzeravnē. Veikals, laikam, beja. Tāvs nūpierka capumus, atnese moseņom slimneicā. Man, laikam, nadeve, as galeigi izkāmies, izkūdies beju. Bārns pi svešom tantem. Principā i vyss.

Zynu, ka pionierūs pīņēme i komjaunatnē. Tī vispor itū miegynoja nūklusēt, ka esi izvastais. Beji na nūzīdznīks a bārns dzims kulaku ģimeni. Vactāvam beja 19 hektāru zemis. Vot, par itū zemi principā i izvede. Kai kulaks.

A: Jūs skaitījāties kā turīgie zemnieki.

P: Nu, turīgie. Vactāvam beja 4 bārni, visi strodoja. Zemi izspēlēja lotorejā. Kaidys tī lotorejys, nazynu. Meži beja, lauzuši tī, grīzuši mežus. Calmus lauzuši orā. Gaigalovys pusē beja zeme. Kai kulaku izvede. Pēc tam rehabilitēja. A tolku? Visi beja izvasti. I vyss principā.

A: Jūs varbūt zināt, kāda bija cilvēku attieksme, kad viņi ieradās tajā izsūtījumā ? Kā uz viņiem skatījās?

P: Cylvāki tur baigi lobi Sibīrī. Daudzi palyka tur. Vot, as zynu tikai, as viņus napazīstu, puiķels mozs beju.

Kai socēs krīvu laiki, tāvs soka: ”Te nav ni dzeivi, ni besa, braukšu atpakaļ iz Sibīri.” Cylvāki lobi beja. Kai tei filma, kur ira, kur izvad iz Sibīri. Latvīšu filma. Lilita Ozoliņa, kur spēlē. Cilvēki labi bija. Īlaide i sokumā, kur dzeivo, ti pabaroja, paleidzēja ar produktim. Pēc tam poši soka strodot. Vot, taidas dzelas.

A: A kāda šodien cilvēku attieksme, ja viņi zina, ka jūs esat bijis izsūtīts?

P: Patreiz ir ļoti izmainijusies. Subinaitē man lauki ira. Siltumnīcas. Starppilsētu autobusos man vispār biļetes navajaga pierkt. Mani kā, vot, ka vajag kū aizvest suneišam kaidys odenys, kauleņus. Sāstūs Preiļu autobusā deveņūs, braucu. I atpakaļ starppilsētu. Rajona nozīmes nā. Varu kots līdz Rīgai braukt, vysu Latveju varu ar starppilsētu autobusim.

Latvejis nāatkareibys laikā soka dūt lyloku penseju, par 5 godim var otrok īt pensejā kai represētīs. Itei valdeiba drusku īt pretim. Dzeivūkli saņēmu 86. gadā. Sokumā deve kai represētīm savtētu gali, pakas. Kod ar produktim beja švaki. Možet jūs i nāatceratīs. Moženš bejat. Nabejat dzims, laikam (iesmejas). Kai tagad tim bezdarbnīkim, kur deve. Putraimus šaidus taidus, gaļas konservus. A pēc tam. Principā i vyss.

A: Jums nav bail, ka varētu tagad atkal vara un un jums atkal draudētu izsūtīšana?

P: Ko tur man baidīties. Padūmjū laikā drusku beja. Tūreiz beja i tī komunisti, i visi tai skatējās iz tim represētajim īnainīkim. A tagad man. Jau vacs. Kai soka, da vīnys vītys. As dūmoju, ka nasagrīsīs.

A: Cerēsīm.

P: Pa televizoru, pa radeju ziņo, ka Krīveja tī draud. Kaida dzela tī Krīvejai. Asadalejās i asadaleisīs. Redzi, ka vysa jaunatne iz orzemem. Sīvys dāli aizbrauce iz Voceju obi. Vocejā dzeivoi. Pagošovsor beja atbraukuši iz Rēzikni. Apsaprecējēs. Dāmu satics Vocejā, ari latvīte, latgalīte nu Daugopils rajona. Pīdzyma mozīs. Auklējem mozū, beja tī. Meitine pīdzyma. Valdeiba, as saprūtu, tai tože navar. Cik beja rūpneicu Rēziknē. Vyss izuda, vysu salauze. Vot, Rēziknis dzirnavnīkā strodoju par mehaniķi, kur es strodoju. Par golvonū mehaniķi beju. Nazkaida tī izstode beja Reigā, pa moemu. Ļūti lobi milti, vyslobokī. Cik beja tūs karūgu, kai jī skaitās. Ceļojūšī. Vyssavīneibys sacenseibys, kur beja, tys ceļojūšīs karūgs gondreiz kotru kvartalu beja pi myusim, vot.

Ti man irā itī diplomī. I beja vīni nu lobokaji miltim. Dzirnnyovys beja sataiseitys, as tī dīnu i nakti gondreiz dzeivoju. Cikom nabeju vel preciejīs. Sataiseita beja, kai biteite strodoja. Lobs kolektīvs beja. A pīctam atbrauce nu Reigys kungs. Uldis Ulmanis. Praseju jam: “Moš, tu Ulmaņa radinīks?” Saceja, ka tikai uzvorda brois. Praseju: ”Ko jūs te atbraucet? Lai likvidētū?” Jau izreiz soka elektroniku, vysus tūs gobolus vest prūjom. Reigā dziernavnīka ģenerāldirektors, toli, kai beja. Soka: ”Jā, mani atsūtīja”. Tagad nāsu beis. Saceja, ka vysu metalu, vysus dorbgoldus, vysu izvaduši metāllūžņos. Ka aiztaseja dziernovys, cilvāku to daudz beja. Vysus palaide nu dorba. Ka īt tei ražys nūvokšona, to vel vacūs paprosa, ka vajaga vairok cylvāku. Cauru dīnnakti strodoi maiņos. Paprosa tī iz pors mienešu pastrodot.

Ti vaļči beja, kur myltus mola. As soku: “Prīkš kam jū metāllūžņūs, ja is ir lobs dorbgolds. Pordūd zemnikam, lai navaijdzātu jam tūs graudus vest iz šeni, malt i otkol vest atpakaļ.”

“Nē, nekādā gadījumā!” Paņemt ar kuvaldu sadauzēt metāllūžņūs. Zemniks lai moksotu naudu. Kuram lylys saimnīceibys, naudys vairok, tī var i nūpierkt, a kurš mozoks... Izliktu dorbgoldu, samoltu rukšim. A tai niko.

Tagad Latvejā Dūbelis dziernavnīks palyka Reigā i vyss, laikam. Tai beja daudz dziernovu. Myltu nabeja, kur likt. Vede iz Krīveju i iz Uzbekistānu, pa vysu pasauli vodoja. Iz Sūmeju vede. Graudu mozok timā laikā beja. Vede nu Francejys, nu Kanādys. Nu Kanādys vyspor lobi

kvīši beja. Makaronu myltus mola. A tagan niko nav. Dorba nav, i cylvāki visi – kas izbraucs, kas nūmirs.

Žurnālisti roksta, ka Rebiru, pādeju nu lylokajom rūpneicom, likvidēja. Par taidim kai dziernovys naroksta. ZDU aiztaisēja, Ļeņina ordens, manuprot, beja ZDU, kur slaucamūs aparātus taisēja. Nu, ite vot aiz porbrauktuvis, aiz tylta. Pa kreisi, kur serviss i Statoils. Ku jaunim cylvākim dareit? Vacokī šai tai porsasytās, kuram vel penseja. Jaunajim jobrauc prūjom. Reši kurš teik iz streipis. Atrūn dorbu. I to pa pazeistamim. Latgalī vyspor, Reigys kungi... Labi, ka, vot, ceļu sataisēja, nu, Viļāni-Rēzikne. Nazynu, kai tī īdaleja naudu (ieklepojas). Latgale vysu laiku bejuse bedno. Deputāti nu šejīnis ira, ni ko jī tī navar izdareit. Nadūd ni vorda, ni ko. Pilsātys kungs myusu. Kur is sataiseis dorba vītys? Ni ko nav. Ni ko nav. Naskod avīzēs beja, ka lai jaunatne nabauc prūjom. A kū jim te darēt? A kū jim te darēt? Nūzīgumus darēt? Cylvāks bez dorba ite na cylvāks jau. Jaunatne sok lītot i narktikys, i dzert. Nasagribīs i runot. Jaunotnei nav nikaidu izredžu.

Tī, ka bejam aizbraukuši iz Voceju, vacokīs soka: ”Moš, ar laiku atbrauksem atpakaļ?”. Dorba nav.

Jam šofera tīseibys ira. Jo daļnaboļščikūs to vajag iz mieneša braukt. Ģimeni atstot. Tože gryuši strodot. Vot, taidys dzelys (iesmejas).

A pats nu kurainys esi?

A: Dzeivoju starp Viļānim i Varakļoni.

P: Ā.

A: Atspuka taida ir.

P: Dziedz ir... Dziedz ir.

P: Kurā kursā mocīs?

A: Pymajā.

P: Pymajā jau taidu uzdevumu īdeva (iesmejas)?!

Nu, vot, tai, vot. Nu sokuma atbraucem iz Latveju, myusu mojā naskaidi cylvāki beja dzeivoši. A ti beja klāvs dzedam sataiseits, beja moja. Mežs blokus, nu, navajag īt iz mežu. Grīstus vysu tī detaļys, dieļus beja dadzinoši plitā. Ēst gatavot, vot. Atbraucem, otkol visu pa jaunam dzeds tī soka taisēt. Savest korteibā. Nu, tai. Kaimiņi kai kaimiņi. Pasceja: “Ei iz mežu! (iesmejas). Ej iz mežu!” Daudz cylvāku izsiuteja. Taidi laiki beja.

A: Mes te vysu laikam porrunojam, bet myus vel taida formalitāte, ka myus te ir joaizpylda lopys.

P: Mož otkol iz Sibireju izsiuteis? (iesmejas).

A: Nā, nā! (notiek veidlapu aizpildīšana).

P: I kas te byus ar itū interveju?

A: Jūs nabejat uz 25. marta pasokumu kultūrys nomā?

P: Nē.

A: Nu, te ir taidis projekts, ka mes vocam intervejys. Tod jos apkūpos. Byus elektroniski pīejamys un izdūs gromotu. Lai cylvāki naaizmierstu. Tagad paprosi kaidam uz īlys, kas beja 1949. gada 25. martā, ratais zynos. Lai cylvāki atcerātūs. Paļdis, ka piekritot intervijai! Uz redzēšonūs!

P: Uz redzēšonūs!

**RTA-MV/Pr-AL 22.** Ikaunieks, Arturs (2015). **Intervija ar Annu Ločmeli.**

Rēzekne, 23.maijs.

Intervijas ilgums – 42 minūtes (7 lp.).

**Stāstītāja: Anna Ločmele (An)**

**Intervētājs: Arturs Ikaunieks (A)**

An: Skaties, es atradu vecās mātes bildes, kur viņa bija Sibīrijā. Bet es, kur par auklīti biju, es nezinu, es tās bildes, laikam, kā pārvācos... Re, kur viņa ir (rāda fotogrāfijas). *Vot*, es esmu astoņu gadu vecumā. I *vot*, es kāzās, *vot*, šite. A vairāk es bilžu nedabūju. Man bija bildes, kur es ar bērniņu nofotografējos, kuru es auklēju. Bija bildes, kur es bērnodārzā un kur es pirmajā klasē eju. A kur viņas, es šito remontu. Es visu izmeklēju, varbūt kaut kur viņas ir iebāztas. Nu, nezinu.

A: Jūs varbūt no sākuma pastāstiet, ko jūs atceraties, un tad es uzdošu jautājumus.

An: Es atceros, ka mūs veda. Man bija jau ceturtais gads. Es ļoti raudāju. Tas man kā miglā ir. Kad mamma saķēra, viņa prasīja atļauju paņemt bērnus. Šito mamma stāstīja. Kad mūs visus iesēdināja mašīnā, viens zaldātiņš novilkā savu šineli un iedeva mums. Un, kad mēs iebraucām, mēs jau bijām iekārtojušies, tad mūs ielika tādās barakās. A baraki, nu, zini, varbūt i pa kilometram. Tādas maziņas, maziņas. Ar pagrabiem. A pagrabos viņi turēja kūkas. Es to pilnīgi atceros. Un kā mēs ar brāli staigājām uz mežu. Viņš sēņot, es ogas lasīt. Aizmaldījāmies, i kā viņš eglē kāpa. Mums rūpnīca bija tāda, gateris, kur dēļus grieza, viņš pa tam tornim tikai atrada uz mājām ceļu.

Nu, skolā mācījāmies, es par auklīti strādāju. Nebija tā, ka man daudz bija jāauklē. Tad, kad bērniņš slapjš, es paceļu, lupatu ielieku. Tā es pelnīju sev kartupeļu mizas, lai paēstu.

Skolā mācījos tur, latviešu valodu es nepratu. Atbraucām mēs uz Maskavu ar pavadoni. Maskavā pavadonis mūs iesēdināja *Maskava-Rīga*. Mēs Rēzeknē izkāpām laukā. Pavadone mūs izsēdināja. Mums te bija vecā māte, tēva māte.

Protams, bija bads, nabadzība. Es ar vecmammu dzīvoju. Māte bija izsūtīta uz citu pusi. Viņa strādāja mežos. Kad deva atļauju, tad viņa atbrauca pie mums. Un pēc tam man 5 gados Krasnojarskā taisīja operāciju actiņām. Biju pionieru nometnē. Nu, *vot*, tā mani dzīve vadāja. Nekā laba jau nav.

A: Jūs varbūt zināt, kāds bija pamats tai jūsu izsūtīšanai?

An: Es jau biju uzdevusi jautājumu vecākiem, a viņi saka – tas, ka tēvs bija noformēts pie Sproģiem par audžudēlu. Un tie bija ļoti bagāti. Un tad šitos visus buržujus, kā saka, visus bagačus viņi ķēra, viņi veda. *Vot*, tā. Laukos jau, protams, bija tā, kā vecmamma stāstīja, slēpāmies. Bērnu sūtījām tur, kur var neatrast. Tāpēc mani arī aizsūtīja pie brālēna tur, pie tantes. Māte skraidīja pa sādžu, viņus visus ķēra. Un, ka viņus saķēra pie ezera, ta viņa pateica: “Atļaujiet man paņemt bērnus.” Tā viņi atļāva paņemt mani un brāli. Un aizveda.

A: Jūs pilnīgi visu ģimeni izsūtīja?

An: Jā, un vecmamma brauca pati, viņa pameta visu saimniecību, i, kā saka, manu vectēvu pameta. Un tā kā visu saimniecību atņēma, vectēvs viens pats dzīvoja. Vecmamma atbrauca uz šejieni, un šeit viņa nomira.

A: Jūs nezināt par ceļu? Vai veda bez pārsēšanās?

An: Ar pārsēšanos. Mūs vadāja pa visām instancēm, i Omskā, i Tomskā bijām. I Krasnojarskā bijām. Tikai mūsus jau Tomskā pameta. Baraki apvienoja visus. Tur viss kas bija: krievi, tadžiki, ukraiņi, visādas tautības. Un katram bija iedots kambaris kā cietumā. Vari tik vienu gultiņu ielikt un tur kādu galdiņu. *Vot*, to es atceros, ka mēs, bērni, skraidījām, ogas lasījām. Bija zirgs akā noslīcis. To zirgu – visi, kā saskrēja, pa gabaliņam dalīja, lai tikai izdzīvotu.

Agrāk cilvēki bija ļoti labi. Nebija tā, ka viņi... pienāksi, paprasīsi ar pastieptu rociņu. Es vēl ubagoju. Pat ubagoju, jā. Nebija, ko ēst. Mātei un tēvam neatļāva mūs apciemot, neatļāva mums palīdzēt. Mēs ar vecmammu dzīvojām, ko mēs ar brāli varējām sameklēt, to mēs arī darījām. *Vot*, es pie vienas tādas, bija tāda bagāta krieviete. Mani par aukli paņēma. Bērns, kā raud, nu, es tur varu viņu pašūpot. Ta viņa man tikai kartupeļu mizas deva. Vairs nekā. Mēs tās mizas izmazgājām un ēdām. Tāpēc es saku šajā momentā, kas man ir uz galda, to es ēdu. Nu, bērni bija man izlutināti. Man vispār tik viena kleitiņa bija, un pastalas bija. Man nebija tādu zābaku. Es atbraucu uz Latviju, vecāki ta tur palika. Mūs atsūtīja vienus pašus ar brāli. Parakstīja to pavēli vai lēmumu, Staļins parakstīja, ka mēs drīkstam braukt, tikai bez vecākiem. Tāpēc mūs atsūtīja uz šejieni. Vienus pašus. Vīrietis jau bija gados, mēs, ka braucām pa Iršu uz Omsku. To es atceros, man tas no atmiņas neiziet, tāds kā bunkurs, kur ogles. I tur pa grīdu visi vāļājās. *Vot*, tā.

A: Jūs varbūt zināt, kāda bija cilvēku attieksme, kad jūs ieradāties?

An: Viens otram palīdzēja, nebija tā, kā tagad, ka ienāksi, uzprasīsi

sāli vai spičkas, viņi pateiks – nav mums tā. Viņi nedos. Bet tur viens otru vilka. Bērni tāpat skraidīja. Un nebija tā, ka bērnus tur atgrūda vai apbižoja. Tā nebija.

Kad mani atsūtīja uz šejieni, es iestājos ceturtajā klasē. Un es nepratu latviski runāt. Es kā mežonis biju. Saproti? Un pa vasaru es mācījos latviešu valodu. Iestājos ceturtajā klasē, grūtības man bija. Es saku, ja es šajos gados tur dzīvotu, es noteikti tur paliktu. Tur vispār cita attieksme nekā šeit. *Vot*, tā.

Ziemas bija ļoti bargas. Atceros, es, no skolas ejot, viens tāds vecāks puika saka: "Gribi redzēt Maskavu?" Es saku: "*Da, hoču!*" Tāda bija pie staba piegriezta, kur stabus tur, tāda dzelzs stieple. Un es pieliku mēli, un mēle pati tur palika. Visu noplēsa nost. Bērnu dārzā arī bija ļoti... Nu, attieksme kāda? Ja klausīsi, būs viss labi. Lika uz ceļiem stāvēt. Kaktā nestāvēsi, kā ieliks kaktā, tā i stāvēsi. A tur uz ceļiem bija jāstāv uz pupām, uz zirņiem. Nedrīkstēja apbižot nevienu. Nekāda skaļa vārda pateikt. Pasaka, tu to dari. *Vot*, to es atceros.

Pionieru nometnē, es atceros, ka slīku. Izrāva mani aiz matiem. Tāpēc pa šodien dienai es baidos tā ūdens.

A: Kādus darbus tur jūsu vecāki strādāja?

An: Mežos baļķus grieza. Gatavoja baļķus *gatarī*. *Gataris* turpat bija. Pēc tam, kad māti ar tēvu palaida pie mums, ta mamma ar tēvu *gatarī* strādāja. Baļķus grieza, dēļus gatavoja.

Ogas lasījām, sēnes lasījām. Meža cūkas bija, lāči bija, visi dzīvnieki. Visi badojās, ķēra, i cilvēkus tur ķēra, ēda. I čūskas tajos barakos līda iekšā. Pie mums arī bija ielīdusi, es nezinu, kā mūs nesakoda. Vecmamma bija uzmanīga pret mums. Es nestāstu, es negribu atcerēties. Kā tagad es noskatos, kā bērnus audzina, kā viņi bērniņu pavada, viss ir interesanti, tikai mācies. Visa ir pietiekoši, jogurta i visa. A man, ka maizītes nebija. Man ir jāraud (sāk raudāt, slauka asaras).

Operāciju, ka taisīja, arī tāpat. Nebija maizes kumosa. Baba savu visu atdeva man. A tagad ej uz veikalu, pērc visu, ko gribi, tikai ja nauda ir. Es saku – actiņai operācija, iztaisīja abām divām. Pie vecuma Stradiņa slimnīcā vienu actiņu samaitāja. Tagad jāstaigā, jāmokās ar brillēm, lai netiktu saules gaisma vai vējš. I nezini, nevar atrast vainīgo.

Nu, pēc skolas es atbraucu uz Rēzekni. Gribēju Juridiskajā fakultātē universitātē mācīties. Mani apturēja šitas priekšnieks, viņš teica, ka iekārtos mani darbā, man vēl nebija 18 gadi. Kaut kā pierunāja, un es paliku. Pēc tam mani sagatavoja Kaunatas dzelzceļnieku institūtam. Uz

dzelzceļa strādāju. Jau, laikam, biju 17 gadus nostrādājusi, a tur viens vīrietis zem vilciena pakrita. No tās dienas es aizgāju prom no dzelzceļa. Tā dzīve pagāja. Tur aizej darbos, tur aizej. Mākslas skolā strādāju kadru daļā. Tirdzniecības tehnikumu beidzu. Šito Kaunatas universitāti. Tagad esmu pensionāre. 3 bērni, dvīņi. *Vot*, šitās mazmeitas ārzemēs mājās (rāda uz fotogrāfijām, kuras ir pie sienas un sekcijā). Paliku viena pati pie vecuma. Nu, meita viena atbraukusi, viņa Garančos dzīvo.

A: Kā jums tur bija atļauta sarakste ar Latviju, jums varēja sūtīt vēstules?

An: Mums varēja sūtīt vēstules. Es atceros to, ka mums atsūtīja paciņu no Latvijas. Attaisīja vaļā, viss bija sapuvis, un žurkas skraidīja pa to paciņu. *Vot*, to es atceros. Bija tur siers, speķis. A speķis jau appelējis, jau vajadzēja sviest laukā. Atceros, kā babiņa ņēma nazi, kā viņa *skablija*. Ka mēs neredzam, ta viņa kartupeļu mizās ieliek to speķi iekšā. Bieži nesūtīja. Paciņa varēja iet pa pusgadam. Vēstules, kas tur rakstīs. Mēs bērni, ka mēs nesaprotam latviešu valodu, ka mēs klaigājam kā mežoņi.

Mēs atbraucām uz šejieni – viens uz vienu pusi, otrs uz otru. Tēva māte ķēra mūs abus divus. “Jūs – Sproģa bērni?” A ko mēs saprotam, mēs neko nesaprotam. Viens uz vienu pusi, otrs uz otru.

Protams, tajos laikos ja varēja palīdzēt... kā saka, vecāki. Bet neviens negribēja atzīt to, ka viņš ir viņu bērns. Saproti? Jo tajos laikos, kurš ir buržujš, kuram ir zeme, kuram ir kapitāls. Ta viņi ņēma un šitos visus nodeva. A paši kaut kā maliņā. Kad mēs atbraucām, es sapratu. Mana māte tagad jau zem zemes. Ta viņi [vecāki] kaut kā nebija sapratušies. Katreiz pie runas izteica savas domas. Pateica: “Tu man dzīvē neesi palīdzējis neko.” Viņi jau zem zemes, ko tur pieminēt, kas tur bija, kas tur nē.

A: Varbūt jums bija kāds pazīstams, kurš bija tajā sarakstā, bet viņam izdevās izglābties?

An: Sarakstos bija daudz, kā mamma stāstīja, ja kuram bērnu nebija, visi kaut kā slēpās. Bija tādi bunkuri mežos. Mana mamma atdeva mani pie brālēna, brālēns par mani bija vecāks, kā saka, vieglas smiltis, atdeva uz turieni, brāli atdeva uz turieni. Kad šitā brūzma notika, ka viņus saķēra pie ezera, tad tikai viņa prasīja: “Atļaujiet man bērnus paņemt.” Un kā bērnus paņēma, vecmamma uzreiz līdz brauca palīdzēt mammai. Pēc tam iznāca tā, ka sāka šķirot māti atsevišķi, a mūs atsevišķi. Mēs ka sākam bļaut, iežēlojās viens zaldātiņš, ta viņš vecmāti atgrūda pie mums. A māte ar tēvu bija mežos. Ieslogoti mežā strādāja. Dienu i nakti. Viņiem nebija



brīvdienu. Viņi mums nepalīdzēja, nesūtīja neko. Tad viņiem atnāca papīrs, ka var atgriezties savās ģimenēs. Tad tēvs strādāja celtniecībā. Pirmos zābaciņus bija nopircis. Atceros tādus šņorzābaciņus. Es ar tiem zābaciņiem gulēju, turēju pie sirds piespiedusi. Tādi bija gadi. A tagad salīdzināt vispār. Tagad es dzīvi saprotu. Varbūt turpmāk būs vēl krāšņāka tā dzīve. Bet es to nepieredzēju (nopūšas).

A: Varbūt jūs zināt, vai bija kādas baumas, ka varētu notikt izsūtīšana?

An: Nu, māte jau stāstīja. Es saku, a kāpēc mūs, bērņus, paņēma? Pateica, viens otru nodeva. Lai es paliktu, viņš pateica uz mani. Lai es paliktu, es pateikšu uz citu. Acīs viņi neatzītos, ka bija tā. Atnāca zaldāts, viņam deva pavēli, i viņš tur kratīja visus. I ņēma tos visus ciet.

A: Jūs nezināt, tie cilvēki, kas atnāca vest, viņi bija bruņoti vai tika ar pavēlēm?

An: Ieroči bija, jā, i šīneli tādi zaļi. Es atceros to, ka man četri gadiņi un ka dzina mašīnās. Ar bortiem mašīnas tādas bija. Visi stāvus stāvēja. Kas tev bija mugurā, ar to tevi veda. Kā aukstumi naktīs, es sāku raudāt. Tas zaldātiņš skatījās, skatījās. Tas palika atmiņā, ka viņš novilkā savu šīneli un padeva mammai. *Vot*, tāds bija gadījums arī.

A: Pārsvarā visiem bija vienalga, varbūt kāds tikai iežēlojās?

An: Vienalga, vienalga. Citi bija rupji. Citi bikstīja ar šautenēm. Viņus grūstīja un pateica: “Zalizaj!” Vairāk tur krievi bija, viņiem bija pavēle dota vai kāds rīkojums. Kā viņš izteicās: “Es zinu, kur jūs ved, bet es neko nevaru darīt. Es zinu, kur jūs ved,” Tas arī palika atmiņā. Mamma stāstīja man. Dzina tajās mašīnās iekšā, un, zini, apsegtas tās mašīnas bija ar brezentu. Aizmugure nebija, tur vēji gaudoja. A naktis ta aukstas bija. Un, ka iebraucām tajā gala punktā, tur ārprāts bija, ārprāts. Visi blāva, visi raudāja, kļiedza. Kā viņus grūstīja, kā tur šķīroja. Tas nav.... Bērņa, kas tur man kā bērnam. Es nesapratu nekā. A vecāki ko? Vecāki tur i blāva, i matus plēsa. “Atdod man to bērnu!” Bērņus šķīroja nost no vecākiem. Vecāmāte brauca. A kā viņa tur palika, kā viņu pameta, es nevaru saprast. Nevaru. Kā vergi, bet tur ne vergi. Ka viņi tika tur galā, pa visam cita attieksme bija. Pavisam cita. Kamēr mūs dzina, tur bakstīja, grūda i sita. Ka bērni tur blāva, raudāja, viņus aiz matiem plēsa. Man kā bizes bija, man ļoti sāpēja. Viens bija paņēmis aiz bizēm, sagrieza un ka rāva mani. Visādi, visādi bija. Kad tikām barakos, pa ģimenēm barakus deva. Piemēram, mēs trīs, ta mums lielāku deva. Tai barakā iekšā ir tāds pagrabs, dēļiem apsists. Citi, ka iedzīvojās, sāka cūkas turēt. Patur kādus mēnešus divus, kauj nost. Un dalās visi. Nav tā, ka viens pats ēdīs. Salasa

tādu bariņu, kas tur tais barakos dzīvoja, i pa gabaliņam sadala. Viņi kaut kā saliedēti tādi. Viens otru saprata. Viņi taču bija izsūtīti. Ko ta viņiem dalīt – ne mantas, ne kā. Naudas nebija. Mežos tur sēnes lasījām. Vēlāk iedeva pa gabaliņam to zemīti. Varbūt vēl mazāka par šo istabiņu. Nu, ko tur var iestādīt? Sīpolu iestādīsi. Vairāk jau stādīja kartupeļus, *vot*.

A: Kur jūs apmetāties uz dzīvi, kad atgriezāties? Jums taču visu atņēma?

An: Nebija nekā mums. Mani atdeva pie brālēna tur, kur es iepriekš dzīvoju, kur mani paņēma no turienes. Atdeva tantei. A brālis palika pie tēva mātes. Mūs izšķīra. Pēc tam, ka pēc 5 gadiem atbrauca tēvs ar māti, tēva māte uzcēla istabiņu. Vienu istabiņu un virtuvīti. Ar trīs sienām, pie tēva mātes mājas. *Vot*, tā bija. Pēc tam māte paņēma mani pie sevis. Brālis tur jau dzīvoja. Mēs plēsāmies, kāvāmies, kad bijām tur kopā, viens otru vadājām, vairāk uzmanības pievēršām. Pēc tam, ka atbraucām uz šejieni, mēs izšķīrāmies. Kā zvēri palikām. Nu, ar laiku jau... Dzīve nokārtojās.

A: Jūs varbūt atceraties to vietējo cilvēku attieksmi, kad jūs braucāt prom?

An: Visi pavadīja. Visi pavadīja. Arī tāpat sēdināja mašīnā, viņiem bija saraksts iedots. Mūsu vecāki palika tur. Pēc saraksta sauca un nozīmēja pavadoni. Piemēram, līdz Omskai brauc kāds vecāks, viņam uzreiz iedod 2 bērņus, par kuriem viņš var nest atbildību. Iznāk tā, ka viņš brauc līdz Omskai, Omskā mūs pārsēdina, dod citus pavadņus līdz Maskavai. Maskavā izsēdina, Rēzeknē iebrauc. Pavadonis mani nodod tam, kas mani sagaida un ar to viņa atbildība beidzas.

A: Tad, kad jūs atgriezāties šeit, nevarēja teikt, ka jūs esat bijusi izsūtīta, jo savādāk darbu nedabūtu?

An: *Da*, man liekas, visi zināja. Visi zināja. Skolā zināja. Es gribēju universitātē mācīties, ka man uzprasītu, es pateiktu. Viņi izsūtīti bija, nu, un kāda vaina? Paši taču nebrauca, viņus piespieda braukt. A kāda vaina bija? Ko es bērņus izdarīju? Es neko neizdarīju. Kā viņi mani var atraidīt? Viņi zināja. Es, kad stājos darbā, viņi zināja, ka es biju izsūtīta. Man iedeva medaļu par labu darbu. Es aizbraucu uz Rīgu uz kvalifikācijas celšanas kursiem, tur es ieguvu pirmo vietu. A *pričom* tur izsūtīšana? Es nesaprotu. Ja cilvēkam ir apziņa, ka viņš nedara neko ļaunu savai valstij. Man šitā lapa atnāca, ka mani nav pamatoti izsūtījuši. Ko no manis varēja paņemt? Man nekā nebija. Ne naudas, ne zemes. Lai vecāki tur atbildību nes. I tomēr viņi atbraukuši, Balvu rajons viņiem atgriezta to naudas summu par pazaudēto saimniecību. Cik tur viņiem govīs bija, cik tur teles bija?!

Cik tur zemes bija. Par saimniecību viņiem atgriezta naudu, *vot*, tā.

A: Jums nav bail, ka tagad atkal varētu mainīties vara un jums atkal kaut kas draudētu?

An: Nē, man nav bail. Visur es iekārtotu savu dzīvi. Tagad es saprotu. Tev būtu grūtāk. Man nē. Es jau zinu tos gājienus. Man liekas, man būtu vieglāk. Nu, jaunatnei jau arī – i tur aizskrien, i tur. Tur nočieptu kaut ko.

Tur zagšanas nebija. Ja tu gribi, tu paprasi. Tev iedos cilvēks. Nē, *značit*, nē. Zagt nedrīkst. Tur uzreiz tev cirta pirkstus. Čigāni staigāja, vai tur kā, viņi vienu sita. Es domāju, vai tad tiešām cilvēkam nav žēlsirdības? Bet zagļus necieta. Viņiem pirkstus pat grieza nost. Tāpēc visur durvis vaļā. Paskaties, es aiz četrām atslēgām *aiztapējusies*, a ko no manis ņemt? Nu, ko no manis ņemt? A paskaties, kas tagad darās? I 5 stāvā, i 10 stāvā ielīdīs, iznesīs laukā. A tur durvis vaļā – ieiesi iekšā, tu vari sēdēt. Tu vari gaidīt, tu vari iziet laukā. I aiziet prom. I neviens neko. Neviens neko neteiks. Tā nebija. *Da* i nebija, ko zagt. Tur viss redzams. Viena *tumbočka*, ja tur bērni, viņi kopā guļ vai atsevišķi. Viena gultiņa i lupatiņas, ko viņi varēja sev līdzī paņemt. Tādu kā *zarabotku* tur nebija. Tagad es kā paskatos pa televizoru, kādas pilsētas uzceltas, i kādi dzīvokļi. Cilvēki dzīvo, i daudz ir palikuši tur. Daudzi ir palikuši. Man bija draudzene Aldona, viņa tur i palika. I vecāki tur palika. Tādi bija Sproģi, šahtās strādāja. Arī turpat palika. Tā Sproģe sarakstījās ar māsiņu, teica, ka ir iekārtojušies. Tēvs par priekšnieku, māte arī kaut kur strādāja. Saka, ka mašīnas ir. A tajos laikos bija grūti to mašīnu nopirkt. A šeit paskaties, katram sētniekam ir mašīna, a viņu vajag uzturēt. lai gan, nu, nezinu. Nevar salīdzināt to dzīvi ar šo. Nevar. Es kaut varu gulēt uz lupatiņām savām, tikai man jāsamaksā par to dzīvokli, man jāpelna. Kāda lai tā pensija būtu, bet tomēr es esmu privatizējusi, man ir savs kaktiņš. A tur tā nav. Tur atnāk, i pasaka: “Izej laukā!” – ka tu nesamaksā. I ej, kur gribi. A citi cilvēki pieņem. Kā saka, nav kur gulēt, nav kur palikt. Kādi rublīši jāsamaksā. Ja 5 kvadrātmetri ir, ko tur paņems. Es aizgāju pie tās tantes par auklīti, viņa man kādu kapeiku iedeva. Tā mēs sitāties.

Kājas bija sasaldētas. Dziļi sniegi bija. Ļoti dziļi. A kādi aukstumi. I slidens. Ārprāts, ārprāts. I galva bija sasista, gulēju slimnīcā. Visa kā bija. Nu, katrā laikā ir savs.

An: Tu šito rakstu rakstīsi?

A: Jūs šogad nebijāt 25. martā kultūras namā?

An: Nebiju.

A: Mums ir projekts, mēs vācam represēto atmiņas, tad viņas apkopos.

Ir plānots izdot grāmatu un arī digitalizētā veidā. Lai cilvēki atcerētos.

An: Jā, jā. Labi būtu šitā grāmatu nopirkt.

A: Vairākus gadus ir projekts, kad vāc atmiņas. Mūsu tagad diemžēl maz, bet mēs darām, ko varam. Mums ir 5 cilvēki jāintervē. Nākamgad atkal uzdos pirmajam kursam. Domāju, ka pēc pāris gadiem būs grāmata.

An: Ko es varu, to es pastāstīšu.

A: Mēs jau, laikam, visu pārrunājām. Ko jūs nepateicāt, to es jums jau prasīju. Mums te vēl tāda formalitāte, man jums jāiedod aizpildīt dažas lapas (līguma aizpildīšana).

A: Paldies, ka piekritāt intervijai! Uz redzēšanos!

An: Uz redzēšanos!

**RTA-MV/Pr-GL 23. Gžibovska, Jūlija (2015). Intervija ar Gaļinu Laizāni** (kr. val.).

Rēzekne, 24. maijs.

Intervijas ilgums – 39 min. 46 sek. (6 lp.).

Gaļina Laizāne dzimusi 26.09.1936. Ludzas rajonā.

G.L. Это произошло двадцать седьмого мая, какого года – я уже позабыла. Двадцать седьмого мая пятидесятого года. Мне это очень тяжело вспоминать. Шёл урок русского языка, писали тогда изложение. Заходит директор – тебя мама ждёт. Я всё оставила, как было, спускаюсь вниз, а там стоит мама и два военных. Говорит: “Дочка, поехали!” Грузовая машина была, и поехали в Абрене на станцию. Народу много, на машинах, на лошадях. Гам, стон, крик. Посадили нас в вагоны грузовые, сделанные нары, кому что достанется. И поехали. Ехали очень долго, останавливались в степи. В населенных пунктах останавливались только, чтобы набрать кипяток для чая. Нас кормили. Сколько раз в день – не помню, кипяток был два раза в день, а на обед было первое, второе и третье. Туалетов не было. Открывается дверь, и солдаты кричат: «Под вагоны!». Ну, мы-то дети, ещё не понимали, а мама рассказывала, что так было стыдно: по одну сторону колеса женщины, по другую – мужчины. Если кто-то умирал, останавливались, копали ямы и зарывали. И ехали дальше. Не знаю, сколько ехали, но долго. Приехали в Красноярск. В Красноярске вывезли нас в городок палаточный. Там были палатки, большие и длинные, не туристические. Там тоже нары наделаны двухярусные.

Каждое утро проверка была, как на невольничьем рынке. Выстраивали всех семьями, и приезжали покупатели. Я так их называю – покупатели, кому нужна была рабочая сила. Кому на лесопилки, кому на склад, кому на угольный разрез, у кого графитная фабрика была. Рабочих рук требовалось много. Маму не брали, потому что мама была очень худенькая и с ребёнком. И тётя с нами поехала, добровольно поехала, мамина старшая сестра. Нам такая разгрузка была. Брали только на работу баржи разгружать, которые с севера приходили, такая непосильная нагрузка была.

Мама имела связь с Громовыми, они были высланы в сорок первом году. Это было южнее Красноярска километров на триста, наверное. Вот, она с ними как-то списалась, и они разрешили к ним приехать. Они брали как на поруки маму. Наняли машину, там три семьи было,

наверное, и ехали. Ехали трое суток. Ехали тайгой, ну, вот, насчёт еды я не помню. А здесь, вот, тоже долго жили, в этом пересылочном пункте. Тут тоже кормили, были полевые кухни, а белье стирали... Река Енисей, и там целлюлозно-бумажный комбинат сбрасывал свои воды щелочные. И в этом щёлоке стирали. Стирали, потом шли дальше в Енисей, где проточная вода, там полоскали. Вот так.

Появились насекомые. Вполне реально. Во всех частях одежды. Приехали мы к Громовым. У них маленький домик, избушка, ну, они нас поселили. Поставили на учёт в спецкомендатуру, каждый месяц надо было ездить, отмечаться. Определенного числа. А как это было ходить... Пока я еще в школе училась, я этого не понимала. С учёта сняли, наверное, в пятьдесят восьмом году, после смерти Сталина, а до этого как было стыдно, это как надо было врать, выкручиваться, чтобы уйти и никто не видел, и не слышал, и поставить свою подпись, что ты никуда не делся.

Притесняли, как могли. Издевались, как могли. На работу маме не устроиться было, потом уже кто-то в сорок первом году подсказал, что требуется уборщица на хлебозавод. Но, за водку. Купила бутылку водки, у меня она до сих пор в глазах (raud). Двадцать пять рублей и двадцать копеек она стоила. И маму взяли уборщицей. Там непосильный труд, полы не крашенные. Это надо было ножом выскоблить весь этот пол. Огромные ножи, широкие. Мама осталась без рук.

Потом, после смерти Сталина, я училась в школе, в школе мне больше тройки не ставили, хотя я до сих пор много помню, даже внукам помогала по математике. У нас классная руководитель была Леманская, старая дама. Когда были экзамены, я ответила на все вопросы, на дополнительные и буквально на все. Директор настаивал на пятёрку, она – нет, она не знает, ей только тройка.

Ну, закончила школу. Надо было учиться дальше, поступать. Поехала в Ваченск, там не взяли. Поехала в Красноярск, там тоже в пединститут не взяли. Пришлось идти на курсы бухгалтера. И там надо было в тайне идти отмечаться. Ой, как вспомню, это вообще ужас. А потом закончила эти шестимесячные курсы, вернулась в Назарово, начали строить ГРЭС. На ГРЭСе сначала что: пока началось строительство, пошла я на разные работы. Взяли меня. Грузили песок, грузили горячий кирпич прямо из печей, вот, такие ужасные работы были.

В первый день пришла я домой, а у меня чёрные точки перед глазами. Ну, потом втянулась. Через полгода у меня был приступ аппендицита, была очень хорошая женщина. Серёдкина. Она воевала. И она взяла меня к себе счетоводом. Так прошла моя жизнь. И так вот пошло, и пошло, и пошло. Познакомишься с каким парнем на танцах, а потом как узнают, что ты высланная, всё. Разговора больше нет, и тебя не знают. В шестьдесят втором году, когда уже сняли с учёта, я вернулась сюда. Здесь более-менее. Уже жизнь по-другому стала.

Меня выслали в тринадцать лет в Красноярск. Ехал полный состав, сколько, я даже не знаю. Сколько там вагонов... Десять, двадцать... Ну, не десять. Много. Потом было две семьи. Одна семья Маркеловых, а другая – Ульяновых. Они в Риге. Маркеловы все старшие поумирали, про Ульяновых ничего не знаю. И, вот, Громовы, так они остались. Они уже там осели, у них уже четвертое поколение, они сюда не захотели вернуться. Ну что, вернуться к разбитому корыту. Вернулась я в шестьдесят втором году, в девяностых годах стали наследство возвращать. Дом снесли вообще. Не оставили камня на камне. Потом мы ездили туда, за дедушкин хутор, и ничего. Единственное, что возле реки был посажен дуб. Когда папу призывали в армию, папа был девятисотого года рождения, и отправили его в латвийский полк, папа пошел в запас по возрасту. Пришёл старичок, говорит, давай тебе погадаю. Не волнуйся, воевать ты не будешь. Но будешь далеко, будет тяжело жить и работать. Но, не останется камня на камне. Всё предсказал.

После смерти Сталина он в Караганде был, в рудниках, военнопленные в основном там были. Из клуба в Караганде тоже был этот Лудборж. Ну, конечно, они не знали друг друга. Этот был молодой, а папа старый уже. Его арестовали в сорок седьмом году. Его забрали из дому, я видела. Перед этим мне приснился сон: двое мужчин взяли папу под ручки, а папа, как военный был, в своей форме. А мне, вот, так обрубали ноги. И вот, через три года и нас взяли. Правда, маме достались хорошие солдаты. Из дому, что могли погрузить в эту машину, они, значит, брали одежду. Они сами брали, не спрашивали. А некоторые вообще без всего. Первый раз нам разрешили выехать в шестьдесят восьмом году. Здесь мои братья жили, в Резекне – двоюродная сестра. Я приехала к ним и осталась. Проработала я в райпотребсоюзе главным бухгалтером.

Были хорошие люди, встречались на пути, а были и вот такие, как моя учительница. Если я до сих пор знаю много чего, а у меня стояла тройка. А я и не старалась больше. Раз так меня обрезают. В школу ходила, задания выполняла.

Сколько я уже потом читала, по всем республикам было дано, сколько они людей должны выселить. Они собирали последние крохи. Скажет – волость пятьдесят человек, и бери, откуда хочешь. А раскулачили деда, дед был богатый. Папа-то был пограничник, военный, он не был богат. А его раскулачили. И скот, и всё забрали. Что успели – продали. Во время войны не бедствовали, у деда было всё напрягано. У деда и лес был государственный, туда угоняли скот, прятали от немцев.

Жили мы сначала у Громовых, прожили не много. Потом нашли квартиру, за квартиру платили, соответственно. И надо было дотянуть до весны. Там очень хорошие земли, чернозём. Тогда весной дали картошку нам на семена, распаханое поле, наделены участки, и на этом участке ты сади, что хочешь.

Картошки там очень много росло, ну, считай, в основном, картошкой и питались. Капуста выросла. Ну, мама ещё приносила с пекарни списанный где хлеб, где ещё что. Эти куски. Мяса не видели. Я растительного масла до сих пор наелась. Всё готовили на растительном масле, супы заправляли. Мы жили на одной квартире, нам дали комнатку. Здесь была русская печь сложена у хозяйки, а мы на топчане спали. Солдаты перину положили и спали. Я спала к стенке, мама с краю.

Волосы были богатые, не такие, как сейчас. Волосы примерзали к стене. Отдерёшь волосы, тогда можно перевернуться на другой бок. Хозяйка затопляла печку и говорила: «Ну, Мария, ставь картошку жарить или варить». Поставит, печка плохая, дрова кое какие, да и ещё на самом краю, эта картошка не пожарится и не сварится, а посинеет. И вот, такую ели. Потом на следующий год можно было грибы и ягоды собрать. Река была Чулун. Большая, широкая такая. И вот, на этой реке проложена была такая штука – четыре бревна, и по нему наискось можно было идти, чтобы в тайге собирать ягоды. Бона. И по этим бонам ходили.

Потом еще на следующую квартиру пошли, там жил эстонец мужчина. Он очень плохо говорил. Там еще была хорошая женщина, она, видимо, была староверка. Утром шторы откроешь, вшей



подавишь, тогда одеваешься и идёшь в школу. Вот так. Потом, когда ликвидировали уже заключенных, там было поле пустое, а рядом бараки. В этих бараках комнаты делили. Дали там комнату, маленькая. Топились углём. Мешок картошки стоял на столе возле печки, иначе всё замерзло. Вода замерзала, всё замерзло. Папа тогда вернулся из лагерей. Тогда уже маме стало плохо, мама не стала работать, и одна семья, я помню даже их голоса. Приходят к маме и говорят: «Вот, там избушка. Одна избушка продается». А избушка-то избушка... Так диван, так диван, стол и шкаф, и диван. Она говорит, что у нас денег нет, не на что покупать. А они говорят: «Ну, Мария Ивановна, тебе же плохо, нервы сдают».

Бараки эти звукопроницаемые, это невозможно. Кто кашлянул, кто в туалет пошёл, и то всё слышно. Приносят маме семьсот пятьдесят рублей, раньше деньги дорогие были. Триста рублей мама зарплату только получала. Нет, тридцать. Семьсот пятьдесят рублей денег приносят, и мама говорит: «Чем же я тебе отдам? Ну, ладно, давай я тебе расписку дам». Никакой расписки не надо, отдашь. Вот, и человек хороший. Вот, пожалуйста, вот такие люди. И такие, и такие.

Тогда уже и огородик можно было держать. Выращивали и помидоры, и огурцы свои. Первые огородники были в Сибири китайцы. И маму направляли туда работать. Но такие были жестокие, даже огурец не съешь. Они сразу били плетями, как стадо. А потом уже своё стало. Вот так, вот так питались. Конечно, потом, когда я пошла в пятьдесят шестом работать, стало легче. И папа вернулся, сторожем шёл работать. Хотя что-то уже было. Тогда вернулись в шестьдесят четвертом году и дом купили. А домов продавалось... Только выбрать надо было. Вот, вот вам сказала про хороших людей. Потом, вот, я еще училась, и одна семья была евреев. Казаковы. Он работал главным инженером, она – домашняя хозяйка. И с её дочкой мы вместе учились в школе. Всегда меня приглашали, всегда накормят. Питались они прекрасно, я тогда понятия не имела, что так вкусно можно покушать. И ещё собой наложат, отнеси маме. Это были вот такие люди.

Ну, про кого ещё рассказать... В Латвии я поступать никуда не пыталась, на работу меня помогли устроить, и так я и проработала. Конечно, с ростом. У нас был такой парторг и, вот, ему надо было вовлечь членов партии, новых кадров. И к тому же, на руководящих

постах непартийные не имели право работать. Один раз он всё надоедал, а я говорю, что не буду вступать. Я же высланная была. Всё закончилось. Единственное, что меня держал главный бухгалтер. Он сам был беспартийный, недавно умер. Он говорит: “Работу смотрите, а не свою партию!” Так, конечно, я нигде не пыталась, впервые я приехала и пошла на молочно-консервный комбинат, был директором Лапшов. Он меня взял на время отпусков, а потом мне предложили ревизором мужа знакомые. Так я и осталась в райпотребсоюзе.

Вот, и вся моя жизнь. Здесь уже, конечно, никто не знал, никто не интересовался, кроме этого парторга Капиловича. Так и отжила. А в Сибири комсомолкой заставили быть, была комсомолкой. Думала, ну всё, арестуют, так пускай арестовывают. Так, и осталась беспартийной. Отец вернулся после смерти Сталина, здоровье было подорвано капитально. У него гипертония была, гангрена, ему врачи предложили бросить курить, он курил очень. Он после этого десять лет ещё отжил. А потом уже в семьдесят первом году ему плохо стало, положили в больницу, отрезали ногу. Ну, конечно, он со своих рудников мог в Ригу ехать, только не на место жительства. И маме так же. Только не на прежнее место жительства. А папа не поехал в Ригу, он поехал к нам в Сибирь. А ему оставалось в латвийской армии до выслуги несколько месяцев, он бы ушёл в отставку. Может, какую-то недвижимость приобрёл бы. Сбережения все пропали, и всё пропало. А тётя старенькая была, мамина старшая сестра, она была 1888 года. Её на работу никто уже не брал в том возрасте, так она ходила и детей нянчила. Получала она десять рублей в месяц за эту работу. Если у вас будут какие-то вопросы, то номер телефона есть, позвоните.

**RTA-MV/Pr-AB 24.** Ikaunieks, Arturs (2015). **Intervija ar Antoņinu Baltiņu** (kr. val.).

Rēzekne, 25. maijs.

Intervijas ilgums – 27 minūtes.

**Stāstītāja: Antoņina Baltiņa (An)**

**Intervētājs: Arturs Ikaunieks (A)**

A: С начала я немножко расскажу о себе. Меня зовут Артурс. Я из Вышей школы Резекне. Я учусь в первом курсе в программе “История”.

Расскажите, что вы помните и тогда я задам вопросы.

An: Я помню очень мало. В 1942 году мне исполнилось 5 лет. В 1943 году в начале июня арестовали моего отца, потому что его братья были в партизанах. А нас вывезли в первых числах июня. Вывезли маму, 1910 года рождения, бабушку, 1888 года рождения, и нас 4 детей. Когда везли, я это очень плохо помню. Помню, кога нас выгрузили, лаяли сильно собаки. Потом всем приказали раздеться, все были голые. Мама несла маленького братика, 2 брата за ручки шли. Я хотела бабушку взять, но не было не платка. Я боялась потеряться. Все люди были голые и лаяли собаки.

Потом подогнали большую машину. Помню, что такой дядя нам конфеты давал, и мы за этими конфетами шли в автобус. Маленького брата дядька оторвал от мамы и бросил к нам в автобус.

Потом мы были в лагере. Наверное, у нас брали кровь, уложили меня в кровать. Потом просыпалась, я уже не могла ходить. Кормили морковкой. Я 10 лет запах моркови не могла перенести. Если мы морковь не ели, нам сыпали щебенку и ставили на колени, приходилось кушать морковку. Все, что помню.

Потом помню ночь. Я у какой-то тети была. Потом в поезде. Бомбежка была. Опять ночь, колючая проволока, и собаки лаяли. Это был город Лиепая. Там мы были, когда война кончилась. Все, что помню.

Осенью бабушка очень плакала, хотела до мой. Мама болела, и мы вернулись на родину в деревню Речи за Лудзой. Приехали, а там ничего. Постройки все были сожжены. Это был октябрь, холодно. Кое как жили. Кто-то давал нам что-то. Кто по богаче, не давал ничего. И так до 1948 года. Тогда мама получала на нас пенсию. Мы

переехали в Зилупе. Моя мама умерла в 1993 году. А братики тоже. Остался только малый, которому было 3 года. Тот почти ничего не помнит. Старший брат умер в 70 лет. А второй брат умер в 69 лет. Я пока еще держусь. Мне уже в декабре было 77. Мало, что помню.

А: Какое там было отношение других людей против вас?

Ап: Ну, когда нас отняли, нас водили гулять. Марковкой кормили. А потом брали кровь. Все. Это был лагерь в Дубулты. С архива очень мало документов осталось. Точных данных не было.

Мальчики были отдельно, и девочки были отдельно. Сначала я была в каком-то монастыре. Помню, была женщина. Меня одевали в красивый костюм и водили гулять. Когда эта тетя уехала, мне опять одели такую страшную платью, платье была в дырках. Не помню много.

Старший братик, тот больше помнил. Мама вообще не любила рассказывать. Она болела сильно нервами и была слепая. Ей была 1 группа. Инвалид по зрению.

Папу расстреляли здесь в Резекне. Дедушку и папиного брата тоже. 4 брата были в партизанах, 2 погибли 2 выжили.

Бабушка жила до 90 лет. Ее пытали и били. Она ничего не знала и не могла сказать о партизанах, 4 брата отца ушли в партизаны. Отец и дедушка остались.

Мама еще папу в январе видела. В 1943 году папа сказал маме, чтобы она нас берегла. Мама больше его не видела, и она не знает, где он похоронен. Мама очень пережила.

В 1948 году она получила пенсию 370 рублей за нас. Потом она работала в Зилупе. Я там ходила в школу, 4 года ходила в латышскую школу, а потом 3 года в русскую школу.

Партизаны сделали налет в деревне. Много погибло там этих главных. Там какие-то документы пропали. Это уже мама рассказывала. Папу сразу арестовали поскольку братья были партизаны, соседа тоже арестовали. Просто приехали и забрали. Если папа ушел со всеми в лес, может быть и нас бы не тронули.

Бабушку побили. Допросы подделали, но ее не вывезли. Старшую сестру папы не вывезли. А младшую вывезли с 4 детьми. Сестра была в Саласпилсе, а дети в Дубултах.

С архива была справка, что мы там были. Пенсии мне ничего не добавили, потому что в справке не сказано, сколько я там находилась. А мои братья получили. Им документы сохранились.

Я с Германии получила, потом 1000 евроки. 4000 я не получила, потому что не болела.

Теперь я болею. С 2006 года. Теперь не вернешь то, что мы заполняли где-то в 1983 году. Я как в 1979 году была у врачей, так и дверь не открыла. Не болела.

Братья получили по 4000 евро.

Я и не старалась искать эти документы. Мне стажа хватала, 30 лет работала. Мне бесплатная дорога в Ригу. И Даугавпилс, и Лудзу тоже. 77 лет исполнилось, и по Резекне бесплатный проезд. И все.

Резекне бедный город. Братья живут в Дубултах, там по богаче.

А: Какие работы работали ваши родители?

Ап: Когда война кончилась, они на своей земле работали. Потом ездили в Курляндию работать – лен тягать. А так, на своей земле работали.

После войны мама работала и на прачечной, и на стройке. Сторожа́м работала. Потом группа по зрению. Так как она была репрессирована, она получала 80 рублей.

Не помню много. Все старшие то умерли. А я. Мы вернулись осенью. Зимой мне было 6 лет. Помню, что ходила с братом по дворам. Просили людей, кто что даст покушать. Потом маме уже была пенсия. Мама работала.

Нечего хорошего рассказать. Я своим часто рассказываю, что не было детства. Образования тоже не было, 7 класс, и все.

А: Какое было отношение людей, когда вы вернулись?

Ап: Тот, кто богаче жил, был жадный. Если двор богатый, мы туда не заходили. К бедным заходили. Кто хлеб дал, кто картошку.

А: Люди, которые за вами пришли, были вооружены?

Ап: Были, конечно. Были военные люди.

А: Вы не боитесь, что будет меняться власть и что вам опять что-то грозит?

Я уже старая. Мне уже все равно, что будет. Две жизни мне уже не жить.

От детей мне осталось дочка, и та инвалид. Не ходит и не разговаривает. Вот, внучка (skatās uz mazmeitu, kura sēž uz dīvāna). И правнучка, 4 года. Братья, как служили в России, так и там остались. Больше никого нет. Им может по хуже. Мне бояться нечего.

Я хорошо по-латышски понимаю, только акцента такого нет и надо подумать, как сказать. Работала среди русских всю время.

Нечего бояться, как будет, так будет.

А: Ладно, мы поговорили, но мне вам еще надо дать заполнить бумаги (līguma aizpildīšana).

А: Спасибо, что согласились на интервью. До свидания!

Ап: До свидания!

**RTA-MV/Pr-LL 25.** Ikaunieks, Arturs (2015). **Intervija ar Liliju Laganovsku.**

Rēzekne, 26. maijs (5 lp.).

**Stāstītāja: Lilija Laganovska (L)**

**Intervētājs: Arturs Ikaunieks (A)**

L: Говори по-латышски, а я буду говорить по-русски.

A: Mani sauc Arturs Ikaunieks, un es studēju Rēzeknes Augstskolā programmā “Lietišķā vēsture”. Sākumā jūs pastāstiet, ko atceraties, tad es uzdošu jautājumus.

L: Я практически все помню, мне было 8 лет, ходила в первый класс в латышскую школу. После Сибири я училась тоже на латышском, всю жизнь работала в русской школе, поэтому мне легче говорить по-русски. Мои отец был латыш, а мать русская, поэтому я знаю и латгальский язык, но мне легче по-русски; помню, спрашивайте; почти все помню.

A: Vai bija baumas, ka varētu notikt izvešana?

L: Да, мы предполагали, что может увести мамину сестру. Отец помогал лесным братьям. Мы предложили пожить у нас, но вышло на оборот. Мой отец был высоким и стройным, и молодости он с одним дальним родственником поспорили на девчонку, там была такая любовь, что не разлей вода, они поспорили в 36 или 37 году, мой отец увел девушку после танцев в 48 году. Мы в деревне жили Пуденавский край, молоть белую муку для булочек. моя мама и сестра поехали на мельницу. Надо было подписаться на белом листе бумаги, и все подписывались. Тогда мельник молол муку. Потом в совете дописали, что по просьбе таких и таких его надо выслать. Он не был связан с немцами. У него было сломана рука в том же месте, как и у меня, только он не мог разогнуть пальцы. В 13 лет его конь сбросил. Он, конечно, притворялся, что не может согнуть и разогнуть руку. Он как инвалид считался, его никуда не брали. А по просьбе родственника, что он самый богатый в деревне – 35 гектаров земли. Это же мизер. Поэтому никто не собирался никуда ехать.

На кануне мой отец и мать поехали на юбилей к старшей сестре отца в Межвиды. Мы жили за Малнавой. Они уехали, а за нами приехали, мы сидели дома – бабушка 89 лет я и брат, которому 6 лет и двоюродная сестра 16 лет, приехали к вечеру, нас с братом забрали. Солдат было море, был и тот, по просьбе которого нас вывозили.

Нас с братом забрали и увезли на соседнюю деревню. Там еще одна сестра отца была, бабушку оставили. Когда отец вернулся, он не знал, и его по дороге забрали, подвезли к дому тети. Маму отпустили за бабушкой. Дали 15 минут на сборы, что могла собрать, то и собрала. Ехали без всего.

Наша деревня в основном была русская, от современной границы где-то 7 километров. На второй день мой 6 летний брат пропал. Его не могли найти. Решили, что он спрятался в сено. Один, почему я по-латышски не говорю, потому что это был из соседней деревни латыш, который схватил вилы и на глазах у меня и тети, ее детей он этими вилами колот сено, чтобы найти мальчишку. А он из дома не выходил, он спрятался под печкой за дровами. Это для меня шок был. Я кричала так, что все. Слава богу, его там не было, прибежал от крика, офицер с погонями, отшвырнул этого мужчину, приказал солдатам руками разгрести сено. С тех пор я знаю латышский, но я не говорю, как стали гонять за латышский язык. Потому, что колот латыш. Потом он большой начальник был деревне.

На телеге нас довели до следующей деревни. Там собирали несколько семей тогда в машине и на станцию Резекне. И мы поехали в Сибирь, не зная, сколько денег было у отца. Он кому-то военному эти деньги дал и удалось оставить бабушку. Тот же военный ее из вагона тихонько вывел и посадил в поезд, который шел в Даугавпилс. А мы через часа 2 поехали в Сибирь. В Сибири привезли нас в Томскую область. Везли на поезде, потом на открытой машине. Папа сказал: "Ведите, куда угодно, только чтобы у детей школа была." Едим, снег глубочайший. Смотрим, из снега дым идет. Трубы и дым. Там степная зона, только маленькие берёзы растут.

Нас привезли и поселили к женщине, у которой 3 детей. Этот дым шел из землянок, в которых жили местные люди, землянки складывали из снежных блоков. Обычно есть только 1 комната. Внутри и снаружи обмазывали глиной. Крыша из берез и глины. Полы каждый день мазали глиной и навозом. Спали на полу 8 человек. Жили там с 12 апреля, я даже все числа помню. Из той деревни мы уехали 10 января.

Мой отец, хоть у его и рука сломана, мог сделать все, что хотел. Он был механик-любитель.

Мы выжили благодаря посылкам, которые посылали мои тети и сестра отца, которая когда-то была в Саласпилс лагере. Посылали



6–7 посылок в неделю. Сухари, зимой шпек и ткани, чтобы платья сделать. Знали, что мы ехали полуголые.

10 января уехали в районный центр, а за нами гнался председатель колхоза, потому что у отца были золотые руки. У отца там предложили работу установить аппаратуру для молока завода. Он хорошо разбирался в этой аппаратуре, сделали этот завод, но он там не стал работать.

Он работал в бане кочегаром, потом на электростанции. Мама была дома с нами. В 1952 году мой брат заболел. Отец на базаре хотел купить корову. Мама говорила: «Как ты купишь корову?» Деньги есть, но платили раз в 3–4 месяца. Он пошёл на базар и через 2 часа привел корову, какой-то деревенский мужичок привел эту корову. Абсолютно белая, только голова красная. Говорит: «Получишь деньги и отдашь сыну. Сын работает на ферме.» Люди в Сибири добрейшие. У нас таких нет. Нам рядом жили немцы, украинцы и латыши были.

Наверно, в 1955 году мы свою деревянку купили. Если мне теперь сказали – отправим тебя в Сибирь там, где я была, я поехала, потому что у нас сейчас хуже. Как не странно. Простые люди друг другу помогали во всем. Про латышей с начала говорили: «Привезут каких-то страшных людей.» А потом говорят – оказывается, обыкновенные люди.

Мне папа говорил: «Никогда никому не делай зла и будет легче жить!»

Мы там не умирали с голода. Жили как все, в 1951 и 1953 был страшный год, когда хлеба не было, чтобы купить хлеб, в магазине надо было стоять в очереди с вечера. Весь посёлок стоял. Приедет милиция, разгонит всех. Милиция уедет, опять все в очереди. Нам легче было, потому что нам посылали посылки.

Я пошла в 1 класс, там было 7 человек. Я из 1 класса в 1 класс. Эта ерунда. Документов почти у никого не было. Был такой Степиньш здесь, ходил в 5 класс, русского почти не знал, пришлось в 1 класс идти. Воланс из Резекненского района тоже.

Было и такое, 2 года мы там жили. На латышское рождество собрались у одной латышки. Латыши из Риги ненавидели других латышей, особенно латгальцов. Там мой отец пел гимн «Диевс, свети Латвию». На второй день в 7 утра его увез «черный ворон» – машина такая. Куда он делся, мы так и не знаем. В 1956 году поехали

домой, а его так и не было. Хозяйка русская, она ничего не понимала. Значит, кто-то из своих, предатели были.

Пока мы были в Сибири, у этого, который нас отправил, сгорела девочка. Она уснула у плиты, и голова загорелась. Когда мы приехали из Сибири, этот родственник был первым, кто пришел извиниться. Он на коленях перед отцом стоял. «Я тебя в Сибирь отправил, а за это моя дочка сгорела.»

A: Vai karavīri, kuri pēc jums atnāca, bija bruņoti?

L: Да, солдаты были вооружены. Когда нас увезли, за ночь растащили все, что можно было. Когда на компенсацию подали, много что не хватало.

A: Vai jūs zināt kādu cilvēku, kurš bija sarakstā, bet izglābās?

L: Мою тетю должны были выслать. Много зависело от того, кто был председателем. Он говорил – этого можно брать, а этого нет. Так, и оставались. Среди своих было много таких, кто друг друга предал. Как всегда.

В Сибири в 1953 году мне еще один брат родился. Районный центр, в котором мы потом жили, назывался Молотова – в честь Молотова, который был в верхах, потом переименовали – Иртыш. Мы жили на берегу реки, 5000 жителей. Все жили в землянках. Единственный деревянный дом был школа и дом культуры.

В 1956 году начали строить новую школу. Все пили воду из Иртыша, потом начали копать колодец. Сделали 70 метров глубиной, и пошла вода с нефтью. Поэтому мы пили только из Иртыша.

Мне даже сохранилась первая контрольная по русскому. Ну, что еще?

A: Kāda bija cilvēku attieksme, kad jūs braucāt projām?

L: Плакали. Мы практически уезжали самыми первыми. Моя тетя писала в Ригу, писала везде, что нас необоснованно вывезли, В начале июня 1956 года еще никого не отпускали. После смерти Сталина она писала в Москву. Наши документы практически первые рассматривали. Нам выдали документы, что необоснованно вывезли.

Дома еще бабушка ждала. Та бабушка, которую мы отправляли. Она нас дождалась, она умерла в 97 лет.

Хуже стало, когда мы приехали. Я в Карсаве училась. «Ты в Сибири был, тебя вывозили.» Директор школы сказал: «Вступай в комсомол, легче будет в жизни пробиться.» В Сибири нас не приняли. Я упрямая была и не вступила, потом пожалела. После 10 класса я

поступала в архитектурную. Мне очень хотелось. Хорошо училась, но меня не пустили.

Пошла в *Макслас школу*. Брат хотел стать моряком после 8 класса. Тоже самое. Сказали: «Тебе никто визу не откроет.» Пошёл учиться механиком в Риге. Через год, в 1960 году, он снова поступал, и ему разрешили. Это зависело от власти.

Я закончила *Макслас школу*. Отработала учителем 40 лет.

A: Vai jums nav bail, ka atkal mainīsies vara un jums atkal draudētu izsūtīšana?

Нет, теперь уже 75 лет, ничего не страшно, нет.

Помню, когда война была, мы бежали, в бомбоубежище спряталась. Как шли русские – не солдаты, а люди, которые убегали, очень много людей. Они спасались от войны. После войны всякие бандиты ездили. Тетя у дороги жила. Приехала банда в милицейских формах. Где-то были убиты милиционеры. Они пытались взломать сарай, но не смогли. Дед был кузнец, и он сделал особые замки.

Были банды из России. До Сибири, где-то в 1946 году.

Мы долго переписывались с сибиряками. Очень дружный класс. Там помню первую учительницу – Галина Григорьевна.

Мой отец много работал. Правда, в колхозе ему не нравилось работать. Уже в 6 часов утра увозили в степь. Там работали целый день.

Латышской молодежи жилось хуже – ребята, которых забрали из школы. А родители оказались в другом месте. В степи были бараки, молодежь там и жила. Пожилых людей вечером привези обратно. Многие там в степи и умерли, да.

A: Mēs tā kā visu pārrunājām. Man vēl jums jāiedod aizpildīt dažas lapas (līguma aizpildīšana. Paldies, ka piekritāt intervijai! Uz redzēšanos!

L: До свидания!

**RTA-MV/Pr-AL 26. Gžibovska, Jūlija (2015). Intervija ar Antonu Leonu (kr. val.).**

Rēzekne, 10. jūnijā.

Intervijas apjoms – 3 lp.

Antons Leons dzimis 25.10.1931. Lietuvā, Rozenejā.

A.L. Выслали меня в 1951 году, в январе месяце. Родителей выслали раньше, я был один оставшись, и нас собрали всех молодых. В вагоне было двадцать шесть человек: тринадцать женщин – тринадцать девушек и тринадцать мальчишек. Я тогда жил в городе Каунасе, работал на заводе, на деревообрабатывающем комбинате. Ночью пришли трое солдат, два русских и один литовец. Говорят: «Собирайся, поедешь домой!» Я говорю: «О, как хорошо, домой поеду.» Оружие есть? Оружия нет, мне же двадцать лет было, откуда у меня оружие. Дали час собраться, был хлеба кусочек, одёжка очень плохая была, только пальто было. Шапки на уши не было. Собрался и пошли.

Ну, посадили нас в грузовик, молодые были все, по двадцать лет. Семнадцать было, двадцать три. И повезли на станцию. Согнали в вагон. Двадцать шесть человек, поместились, ничего. Ехали мы двадцать два дня. Проехали мы Латвию, Россию, и попали в город Красноярск. Ну, там меня высадили. Наш вагон остался, несколько других привезли назад. В самом начале были в тайге два года, работали в лесу. Бросаешь бревно, оно плавает само. Сто двадцать километров, наверное, особенно весной. Всё ничего, дороги ничего. Терпели голод. Дали нам гнилую селёдку, такая солёная-солёная, и воды трое суток не дали. Верьте, не верьте, но язык присох так, что слово нельзя сказать. Ну, пока молодые, что ещё поделаешь. Очень бедно там жили люди. Молодёжи не было. Дружили, как и молодые. Литовцы были, три или четыре латыша попавшись в наш вагон. Молодые были, хотели убежать, а куда побежишь.... Ни одного старика не было, ни одного маленького. Все были собравшись такие, чьи семьи были высланы раньше, а потом собрали молодых. И вот, помню, было три эшелона. Дали нам воды попить, дали уголь. Возле Латвии был один эшелон и два с Литвы. Другие там поженились, семьи создали, горевали. Пришлось видать и холод, и голод, а что сделаешь.

Сначала, когда в тайге жили, в бараке жили. Большой-большой

был барак, длинный, метров так пятьдесят-шестьдесят. По середине стол большой, в одной стороне женщины, а в другой – мужчины. Варили кашу, приходилось просить хлеба у людей местных. Ну, там, знаете, где я был, были сильные люди: калмыки, немцы с Поволжья, русские. Не считая уже латышей, эстонцев и литовцев. Русских много было высланных. Было такое село Рыбное, и там почти все сильные были. Когда-то давно при царе высланные. В тайге было трудно, снега было по пояс – метра полтора. Женщины откапывали этот снег, и тогда пилили деревья. Были электрические пилы, такие с мотором посередине и кабелями по сторонам. И вот, потом, когда уже освободили...

Освободили, знаете, как? Это было в шестьдесят восьмом году, кажется, ещё при Хрущеве. Это были царинные земли. Латышам, литовцам дали, которые хорошо работали, медали за освоение земель. Это правительственная награда. Всем сняли комендатуру. Паспортов не было у людей, если попал туда, то оттуда уже не выедешь по закону. Нам выдали паспорта тогда, и все, знаете, кто куда – кто домой, кто остался, кто умер. Мало сейчас таких людей осталось, я поддерживаю контакт примерно с пятью.

Родители жили в деревне, они имели два хутора по сорок пять гектар земли и их признали как кулаков. В России после войны не было кому работать. После войны там ничего не было. А земля.... Там золотая земля, если бы тут была земля, как там, то я и не знаю. Уже много чего забыл, знаете. Когда встретишь знакомого, то хоть поговоришь, а так я не знаю. Вот, такие пироги. Батя сидел мой в тюрьме, пятьдесят восьмая статья. Брат сидел, был связистом, когда были *межабралы*, эти партизаны. Ну, я молодой был, что я имел? Я удрал из деревни учиться, так и оставили меня, пока не нашли. Так вот и пришлось прожить. Приехал в Литву, выдали паспорт без права возврата на прежнее место жительства. В Литве прописывать меня нельзя было, пришлось в Латвию ехать. Ну, здесь я женился, жена умерши сейчас. Сын есть, второго убили сына, так и живу. Лесом занимался. Потом колхоз. Был учётчиком тракторной бригады, продавцом работал. Семь лет там пробыл, наверное, с половиной. Это ничего. Как помнишь, в бараке жили двухярусном... А клопов была уйма. Меня кусали-кусали. Один был Янис из Латвии. Смотрю, утром он залезши в матрас. Я думаю, что тебе, ёлки-моталки. А он говорит, что не может – через других клопы лезут и его кусают. И так

вот, когда раньше укусит летом блоха, так всё тело было разъедено, в трусах и везде. Ужас. Вот, такие пироги. Так жизнь и прошла. Мои года – моё богатство.

Приехал домой в Литву, в Литве не прописывают. Месяца три работал, ночью пришли, ага: паспорт. Паспорт выдали по справке, показывай справку. Поставили на учёт. Мне некуда деваться, сказали уезжать из Литвы, куда хочешь. Приехал в Латвию, в Елгаву. Там устроился на стройке, жил в Добеле. Там тоже на учёте был. Всё время на учёте, каждые десять дней проверяли, не помер ли, как бандита. Потом познакомился с девушкой, она отсюда, с Резекне. Ну, и приехал в Резекне, тут прожил с шестьдесят второго года. Она русская староверка была. Тридцать лет отработал и на пенсию пошёл.

После тайги я попал в колхоз. Там были мои родители, понимаете? Разрешили. Я был от родителей примерно двести пятьдесят километров. Повезли меня, дали провожатого. Привезли на комендатуру. Родители спрашивали, как я смог приехать в мороз сорок градусов, зимой. Одну зиму, вторую зиму... На вторую, перед Новым Годом, приехал. Ну, приехал – дома маленькие такие, крыши из дёрна сделаны. Ну, интересно. А родители уже, брат, мать, сестра уже в колхозе работали. Мне дали три или четыре дня и сказали идти работать. Конюшни убирал. Убирали, сено метали. На комбайне работал. Ну, потом уже чем дальше, тем лучше. Стало полегче маленько. Черного хлеба не было, только белый. Белый хлеб мать сама пекла. Потом уже нельзя сказать, что голодовали. Сначала козу купили, потом корову. Я работал, отец работал, брат работал. Мамка дома, сестра была маленькая.

Уже зажили потом, отдали пол дома нам. Другие вышли за русских, девушки остались там жить. В этой деревне было семей десять, наверное, литовцев. Местные люди все сильные были. Там другие скажут, что фашистов привезли, а, в основном, я считаю, что отношение не плохое было. Нельзя сказать, что какие-то люди там. Молодость прошла, считай, в Сибири-матушке. Родители вернулись назад, все вернулись, вся семья наша вернулась. И там почти все, которые в нашей деревне были, наверное, двое только остались. Остальные за русских вышли замуж, за местных. После войны там, наверное, восемьдесят дворов было. Вернулись только два. Один без ног, другой тоже инвалид. Очень тяжело.

Как послушаешь, был комбайн, который собирал зерно, и там остаются эти колоски. Взял один колосок, и сразу десять лет. Это делать нельзя было, всё шло на фронт. Что понравится, добавьте ещё, что Вам надо (смеjas).

**RTA-MV/Pr-IC 27.** Reča, Marta (2015). **Intervija ar politiski represēto X.Y.** [vēlas palikt anonīms]. Rēzekne, 29. maijā (5 lp.). Respondents **X. Y., dzimis 1943. gada 30. jūlijā Rēzeknes rajona Bērzgalē.**

**Labdien! Mani sauc Marta, es mācos Rēzeknes Augstskolā un mēs vācam represēto atmiņas. Nu, tad jūs varbūt stāstiet, es uzdošu jautājumus, ja vajadzēs.**

A tur, mans brālis bij iesaistīts. Nu kā, pret Krieviju bij, un kara laikā izvācāmiem prom uz to, uz Kurzemi. Tur dzīvoja.. Piecdesmitajā gadā mūs atrada. Nu, iedeva citu uzvārdu Čakste, kas bij ministrs. Mums Y uzvārds, nu, pārkristīja par Čaksti. Un tad Sibīrijā, Čakste no Sibīrijas piecdesmit trešajā gadā, nu. Represiju to noņēma divdesmit pirmajā maijā, tieši šodien sanāk piecdesmit trešajā gadā tas. Nu, atbraucām Krievijā, pirmās trīs klases krievu valodā, protams, neviena vārda nezināju krieviski, nu, nu, kā sīkajam sanāca iemācīties drīz. Nu, tad piecdesmit trešajā atbraucām, vēl ceturtajā klasē bij, skaitījās Bērzgales vidusskola, bet krievu valodā vēl bij ceturta klase. Krievu valodā pabeidzu ceturto klasi, un piektajā klasē jau latviešu skolā gāju. Tad līdz vienpadsmitajai klasei, kamēr nebeidzu, biju Čakste. Un kad vajadzēja atestātu saņemt, dzimšanas apliecību vajadzēja. Atnesu dzimšanas apliecību, skolotāji mēmi palika – visu laiku biju Čakste, izrādās Y.

**Tā, kurā gadā jūs aizveda?**

Piecdesmitajā gadā, liekas, četrpadsmitajā martā. (Pauze) Četrpadsmitajā martā, laikam.

*Mhm.*

Tādas liecības bij [rāda skolas liecību] Krievijā.

**Nu, jūs labi mācījāties.**

Jā. Kura tā ir, trešā klase? Laikam, ceturta klase.

**Jā, ceturta.**

Nu, latviešu valodā, kā tur bij, četrinieki. Piektajā klasē – trijnieki.

*Mhm.*

O, te Sibīrijas fotogrāfija [rāda foto] – vecmamma, es un mamma.

**Tad jūs aizsūtīja kopā ar vecmammu un mammu? Uz Sibīriju.**

Jā. Mūs aizsūtīja no Kuldīgas, no ciema Brūveri, liekas. Mūs caur Maskavu veda uz Sibīriju, tad mammas māsa mācījās Rīgā, medmāsa skolā, liekas, un viņu caur Rīgu. To caur Ļeņingradu no Rīgas. Mums,



kā saslima, cietuma slimnīcā tur gulēju, igauniete ieraudzīja te pa logu sievieti, nu, uz pleciem rūtainais lakats uzmests, tad tā igauniete bij, saka: „O, šitā, laikam, ir no Latvijas!” Mamma paskatījās pa logu, māsa tā paprasīja uzraugus, lai tur uz vienu vietu aizsūta. Un aizsūtīja – Novosibirskas apgabals, Vengeros rajons, ciemats – Čargari. Tā mēs tur trīs gadus nodzīvojām.

**Un tad jūs tajā ciematā gājāt skolā, jā?**

Jā.

**Un ko jūsu vecmamma, mamma tur darīja?**

Vecmamma neko nedarīja, vectēvs tur pa celtniecību, galdnieks, visus koka darbus viņš prata. Tad kā tur, neatceros, vai maksāja tur, vai tā vienkārši atļāva kaut kādu tur mājiņu no mēsliem ar mālu salīpināt. Nu, bij tie žogi tādi. Uz tiem žogiem lipināja. Maza mājiņa. Gandrīz var teikt mazmājiņa, nu, kādi kvadrātmetri divdesmit varbūt bija. Krievu lielā krāsns bij, blakus tie *palaci* vai kā viņus, tur pie griestiem piestiprināti, uz tiem gulēju es. Pēc tam govs bij, telēnu nebij, kur turēt, to istabā. Nu, kā telēnam vajadzēja, ko darīt, ta man trauks tāds uz gara kāta, vajadzēja teliņam zem dibena likt, lai istabā netiek. Tā es par apkopēju biju teļa.

**Kā pret jums skolā izturējās kā pret latviešu bērnu?**

A tur visi vienādi bij, tur kaut kas apmēram tikpat liels ciemats kā Malta, ap trim tūkstošiem iedzīvotāju bij, un septiņpadsmit vai astoņpadsmit tautības bij. Tad vācieši bij, igauņi, nu, pilnīgi no visas Padomju savienības, un vācieši bij arī.

**Tad, cik es saprotu, vispirms jūs uz Sibīriju gribēja aizsūtīt, bet tad jūs saslimāt un jūs tikāt uz to...?**

Nē, uz Sibīriju vienalga.

*Aaa.*

Omskā, tas Sibīrijā Omska skaitās.

*Mhm.*

Tur pēc tam Omska, Tomska un Novosibirska pēc tam nāk. Tā vēl tālāk.

**Un jūsu mamma kur strādāja tur?**

Mamma bij sudrablapsu fermā, viņa tur strādāja, tur barību labu deva, man tur kabatā ieber kādus putrimus no lapsām, sauju kādu, atnes uz mājām, izvēra man. Tur, ja par zagšanu noķer, tad nezinu, kas tur būtu, tā jau zagšana skaitītos, ka vienu sauju graudu paņem.

**Atpakaļ tad jūs atbraucāt piecdesmit trešajā?**

Jā.

### **Kopā ar mammu, jā?**

Nu, visi mēs atbraucām, tikai mammas māsa apprecējās tur ar ukrainieti, diezgan tālu bij. Laminka tāda, tur ar ukrainieti satikās, apprecējās, viņi atbrauca tikai piecdesmit septītajā gadā.

### **Un kur jūs palikāt Latvijā, kad atbraucāt?**

Vectēvam, vectēvs mežsargos strādāja, diezgan liela māja bij, bet, kā mūs izsūtīja, to māju nojauca, pārveda, uztaisīja – kolhoza kantoris tur tajā mājā, palika tur uz vietas klēts, pirtiņa, kūts bij no... un rija, un šķūnis bij palikuši. Vecmamma māsa dzīvoja pirtiņā, un mēs sākumā pirtiņā, gadus divus, laikam, nodzīvojām. Tad vectēvs klēti nojauca, uztaisīja māju.

### **Un tālāk jūs gājāt skolā, jā?**

Jā. Vidusskolu pabeidzu tur.

### **Un ko pēc vidusskolas, ko jūs darījāt?**

Pēc vidusskolas gribēju Politehniskajā iestāties, turtādi uzdevumi bij, ka man nebij, ko darīt tur. Skolā līdzīgi uzdevumi netika risināti pat. Neviena uzdevuma tur neatrisināju, sēdēju, kamēr tur kāds aiznes nodot darbu, nu, un es tad pēc viņa uzreiz tukšo papīra lapu. Pēc tam kinomehāniķa kursuss beidzu, par kinomehāniķi gadu nostrādāju, tad uz sakariem aizgāju, remontēt – tur tādi pastiprinātāji tiem... radiotranslācijai, bij kādreiz pa ciemiem, pa vadiem radio gāja. Tos remontēju, pastiprinātājus. Tad televizorus sāku remontēt Kārsavā, nu, Kārsavā i apprecējos.

### **Jūs, sanāk, kad atgriezāties no Sibīrijas, jūs uz šejieni, uz Rēzeknes pusi atgriezāties? Vai kur jūs dzīvojāt?**

Nē, Bērzgales ciema padome bij.

### **Mhm.**

Tāds Bērzgales novads.

### **Kad jūs bijāt Sibīrijā, jums bija seši, septiņi gadi kaut kur?**

Septiņi.

### **Septiņi?**

Četrdesmit trešajā dzimis, piecdesmitajā izved. Tieši uz skolu aizveda.

### **Un kāpēc tur bija daudz vāciešu? Viņus arī izsūtīja kopā ar?**

Nu, kas tur zin, kā tur bij?! Nu, tur jau bij vecie latvieši arī, laikam, jau no astoņpadsmitā gada tur dzīvojuši bij. Latgalieši daudz bij. Nu, tīro latviešu nebij, latgalieši lielākoties, ciema padomes priekšsēdētājs Cīrulis bij. Visādi bij.

### **Kā jūs dzīvojāt? Bija bads laikam, jā?**

Nu, tīri bads jau nebij. Es saku, ka varēja iztikt. Nu, vectēvs labi

strādāja pa koka darbiem, viņam tur, protams, ēst deva. Nauda, kā tur, nezinu. Bij jau arī nauda.

### **A kad jūs izsūtīja, jums pateica, kāpēc jūs izsūta?**

Nu, šeit, laikam, rakstīts ir, ka... a nē, šajā nav. Ka, nu, pret Padomju Savienības valdību bij mātes brālis.

### **Mātes brāli kopā ar jums varbūt izsūtīja?**

Nē, viņu cietumā Rīgā tur, centrālcietumā, laikam, likvidēja viņu. Pēc kara viņš, nu, pēc piecdesmitajiem gadiem jau netika i redzēts, protams.

### **Kā jūs atgriezāties, arī vagoni bija, kaut kādi vilcieni?**

Nu, uz turieni tur jau bij iesaukti Stolipina vagoni, kuri tos, kameras aiz restēm, tā kā arestantus veda. Atpakaļ jau parastajā vagonā, jau nebija Stolipina vagoni.

### **Un ko nozīmē – Stolipina vagoni? Tas ir?**

Nu, no cara laikiem.

Stolipins tur bij tāds (?). Laikam, kādus noziedzniekus i vadāja tādos aiz restēm. Nu, nevaru teikt, ka pret mani tie apsargi tur slikti, nu, attiecās. Visi jau, laikam, nelaida, nu, viens bij – tur konfekti caur restēm padod, nu kā, tādu gabalu braukt. Attaisa durvis, mani izlaiž koridorā pastaigāties. Tā kā – ne visi krievi arī ir vienādi. Nevaru pateikt, ka visi slikti bij.

### **Daudz jūs tur brauca?**

Nu, pilns vagoni, protams, jau ne viens tur bij. Kur kuru sēdināja laukā, kas to zin, katram jau bij noteikts, uz kurieni, lai vienā vietā pārāk daudz nebūtu.

### **A tajā Čargari ciematā jūs kaut kas pieskatīja, kaut kādi kareivji, uzraugi?**

Kas, lūdzu?

### **Vai jūs pieskatīja kaut kas tajā Čargari ciematā, kur jūs bijāt?**

Nē. Tur, ko tur skatīties, nekur neaizmuksi. Man liekas, ka milicijai nevajadzēja strādāt, skatīties. Kur tur varēja aizmukt – ne mašīnas, nekas tur, kādas tur mašīnas bij, cik tālu aiziesi. Kad Staļins nomira, ai, vienīgais radio bij pie ciema padomes priekšsēdētāja, aa (?) tur nekādu nebija. Zavarinka saucās, zemes uzbērums pie mājām, un tur apsēdušās jau sievietes, vairāk jau sievietes. Tur raudāšana bij – ko mēs tagad darīsim, mūsu tēvs nomira, kā mēs tagad dzīvosim. Tāda raudāšana bij, ka... Tā ka vēl, laikam, *Rēzeknes Vēstis* ne pārāk sen, pagājušajā gadā, vai. Kad *Staļina Ceļš*, avīze bij Rēzeknē, liekas, tur taču bij rakstīts arī, ka Greiškānu pagastā arī raudājušas.

**Es zinu, mana vecmāte arī bija maziņa, kad Staļins nomira un viņa atradās skolā, un pasniedzēji iegāja, visus piecēla viņus un sāka raudāt, un vecmāmiņa arī raudāja, tāpēc ka visi raudāja.**

Nu, a kā?! Nedrīkstēja atšķirties no pārējiem tajos laikos. No vienas puses, man liekas, ka Staļins tik daudz nedarīja kā Berija. Tas vairāk tur. (Pauze). Kas Jums Ludboržs iedeva represēto sarakstu?

**Jā, Ludboržs iedeva manai pasniedzējai augstskolā, un viņa sadalīja mums cilvēkus. Mēs kopā esam trīs, un tad katram pa pieci cilvēki ir jāapjautā. Es jums iedošu aizpildīt protokolu, tur jānorāda vārds, uzvārds, lūdzu. Šeit te būs jūsu vārds uzvārds, tur dzimšanas vieta, datums.**

Rokraksts man te viss tāds jau. [Aizpilda protokolu]. Kā – novadu rakstīt vai rajonu?

**Rēzeknes, Rēzeknes.**

Nu, dzimšanas vieta.

Ā, nezinu, rakstiet, kā...

A kas tur, kā tur Latvijas laikos bija novadi droši vien. Rakstīšu rajonu, jā?

**Mhm, labi.**

Kā, kā tagad – Rēzeknes novads un laukos kā? Nevis ciema padomes, arī novads? Nezinu, kā tagad. Nu, māju nosaukumu nerakstīšu, jā?

**Mhm, labi.**

Vienkārši Bērzgale. Pilnīgi visu datumu?

**Jā, protams, vajag visu.**

Pensionārs, ja?

**Jā.**

Mājas adresi, jā?

**Mhm.**

Nu, telefonu noteikti vajag?

**Es varu pierakstīt jūsu vietā, man ir jūsu telefons. Tad tur apakšā, tur ir mani dati, kā mani sauc, adrese, kur dzīvoju, un tur tālāk izlasiet šo te rindkopu. Tur jums ir jāpiekrīt, ka mūsu intervija tiks izmantota pētījumos. Ja jūs negribat, tad jūs varat tur pierakstīt, ka neminēt jūsu vārdu, kas jūs esat, ja ir kaut kādi ierobežojumi.**

Jā. Tā, telefonu pierakstīt? Vajag?

**Jā, pierakstiet.**

Vot, šitas?

**Jā.**

Zilupē arī televizorus remontēju. Ē, vārdu, uzvārdu – atkal? Neizmantoj uzvārdu?

**Jā, neizmantoj vārdu, uzvārdu.**

Tā, viss.

**Paldies! Es nedaudz nesapratu. Jūs sākumā teicāt, ka jums uzvārdu nomainīja no Y uz Čaksti.**

Nu, jā.

**Kāpēc tas notika?**

Nu. man liekas, ka gudrinieki bija, kas nepiekrita Latvijas valdībai, a tur kas, ministrs kaut kāds, liekas, tas bij Čakste, nu, pasmējās kāds, laikam, ka ministra radnieks droši vien, nu, un sāka rakstīt. Kāds tur gudrs, cik gudrs tas bij rakstītājs, ne Y pierakstīja, bet Čakste.

**Mammai arī nomainīja uzvārdu?**

Mammai arī bija nomainīts. Citādi jau skolā, kā kolhozā, sovhozā strādāja, arī neatceros, kad viņai tur... Droši vien arī kādā... Nē, varbūt agrāk nomainīja viņai. Man sešdesmit pirmajā gadā. Kā uzzināja, ka dzimšanas apliecībā pavisam cits. Lai iespaidīgāk būtu, ka ministra radnieku izvedam, droši vien tāpēc, kas to zin.

**Labi, paldies jums par interviju!**

Kafiju varbūt?

**Nē, es brokastis tikai nesen paēdu (smieklī).**

**RTA-MV/Pr-MJ 28.** Reča, Marta (2015). **Intervija ar Mihailu Jusivu.** Rēzekne, 29. maijā (8 lp.).

Respondents: Mihails Jusivs, dzimis 1937. gada 1. augustā Ļvovskas apgabala Gorodokas rajona Drozdoviču ciematā.

Здравствуйте! Меня зовут Марта. Я учусь в Резекненской Высшей школе, мы собираем рассказы репрессированных, и я бы хотела задать вам несколько вопросов. Я сейчас включу диктофон, и мы сможем начать.

А что мне говорить?

Все то и говорите. Про то, когда вас [выслали], как, куда.

Вот, это уже вопрос. Значит, октябрь сорок шестого года. Я могу говорить уже?

Да, да, конечно!

Октябрь сорок шестого года, ранним утром, часов в шесть утра, постучали в дверь и сказали: «Пять минут на сборы!» Сани стоят с лошадьёю во дворе. Пять минут, представляете, Марта, что можно взять за пять минут. Вот, я быстро схватил свой ранец в школу, о, нет, никакой школы, я хотел удрать. Никакой школы, так меня за воротник и в сани. Нашу семью – я, ну, вторая жена моего отца и две сестры, накрыли нас брезентом и на станцию. Там же стояли товарные вагоны, знаете такие, где скот перевозят. Туда нас, и там других еще много привезли, других людей, и дети, женщины, старики. Молодых не было, молодые, только если были девушки, а так парней не было. Заколотили нас там, завязали проволокой – это *скаба*, где закрывается дверь в вагоне, и повезли. И, вот, так везли нас в течение месяца в Сибирь. Остановливались только на перегонах, где не было ни домов, ни людей, никого. И вы знаете, Марта, люди же должны как-то свою нужду справлять куда, под вагоны лезли, под вагоны. И в это время тронулся поезд, и при мне, я был маленький мальчик, при мне мужчину – старичка разрезало пополам. Жена так собирает эти внутренности и туда пихает ему назад. Страшно. Потом еще порезало людей, которые не успели из-под вагона... Это машинист тронулся, видел, что люди там. Вот, такие были отношения к нам идиотские, я не понимаю, это. Что можно тут сказать о них? Это нелюди были, просто звери, дьяволы, больше никак. И охраняли, охраняли нас, наш поезд эти ускоглазые – киргизы, узбеки там. Белых так, ну, нормальных людей, та цивилизованных я не видел,

злые такие. Начали им задавать вопросы, потом такой старший пришел, почему нас в таких вагонах, там же скот возили. Он говорит: «А вы тоже скот». Вот, такое отношение к людям. Люди, понимаете, и ехали с нами и такие интеллигентные, и образованные, чистые, чистоплотные христиане – так нас называли. В одном месте остановились, впереди поле и копны соломы, люди побежали, чтобы постелить что то, понимаете, спать на чем-то, а то голый пол. И такие сделаны несколько полок, такие на скорую руку, как бы второй этаж, второй ярус. Побежали люди к этим набрать сена, а он с автомата (тяжелый вздох). Как вспомню, не могу, Марта. Человек пять или шесть положил сразу. Ну что, потом они забрали тех мертвых, куда-то там в последний вагон туда. Там плачь, крик, жены там, старухи там и отцы, деды орали, плакали, все камнями кидали на этих солдат. Ну что, повезли нас. Везли в течение месяца, останавливались только на перегонах там, где пустое поле, вот. И у нас же кончилась еда, кто там мог взять за пять минут. Люди стали предъявлять претензии такие с плачами, с криками, с просьбами. Тогда подъезжали такие машины там, если была рядом дорога, и в таких котлах такую баланду нам давали – на каждый вагон по одному этому, ну, чану такому, большому горшку. Ну, вот этим жили. Болели сильно в вагонах. Привезли нас в город Прокопьевск ночью. И по машинам, и в такой, в такие бараки подземные, знаете. Там раньше было или какие-то овощи, хранилище типа, в низу под землей, крыша только была, вот, на земле. Крысы, тараканы, и, вот, так мы жили там, существовали. Несколько лет потом спустя, какое-то время стали уже, ну видят, что кушать то нечего. А что интересно?! Вот, местные люди видели, ну, кричали там – бандеровцы туда, там фашисты. Ну, какие же мы фашисты? Это такие эти, *коммуняки* такие, ярые коммунисты, красноперые их называли. А были и хорошие люди, которые нам через, там забор был, колючей проволокой эти бараки огорожены, кидали нам хлеб там, и, как сейчас помню – замороженное молоко. Зима, видимо в чашке молоко заморожено, и кусок как бы льда и кидали. Потом надо было раз..., это и пили. Топить было нечем, так, вот, ломали там пол, за что ругали там и били даже, чтобы понять. Сделали нам такую бочку, это двести литровая бочка, как типа печку такую, трубу такую, тогда можно было что-то обогреться. Вот, ну, что я... Там с такими своими сверстниками общался, некоторым уже как бы работу дали, что-то видят, что люди гибнут, начали на работу,

на какие-то заводы там, и особенно в эти, в шахты угольные. Там и гибли в шахтах. Никогда такого не видели, понимаете, это там, где, откуда мы приехали, с Голицы, западной Украины. Вот, такая была страшнейшая депортация, понимаете, Марта. С памяти это не стереть. И потом, две взрослых женщины сбежали и меня захватили с собой туда на Украину, во Львов, я сам со Львова.

Вот. Одна была с нами, а та была приезжая, приехала просто освободить свою сестру. И вот, меня взяли маленького. Сестры мои, как раз, на работе были, мачеха, ну, там она не знала ничего. И привезли меня во Львов, и оставили на станции. «Ну,» говорят, «Миша, делай сам, что хочешь!». Ну, я так ночевал на вокзалах, туда-сюда. Потом подобрали меня в этот детский приемник – там, где такие блатные были, воры страшные там, воришки, блатные там, бродяги. Тяжело, отбирали еду у нас. Ну, ничего, потом определили в детский дом, и вот такая была моя жизнь. Потом определили в школу, учился я хорошо, слава Богу, да и сам брал домой учебники, учился. Если там, в том месте, где не было украинских школ, были русские, я по-русски понимал слабо, но немножко хотя бы, «О, сын,» так на меня говорили, «сын врага народа!» Я сын врага народа? За что? Брат мой воевал в повстанческой Украинской армии, за что мы и вот, а других, ну ладно, это была какая-то причина. Ах! Откуда образовалась эта армия, понимаете, как к людям относились плохо. Отбирали скот, все, зерно последнее отбирали. Устраивали колхозы, ну, и восстали эти против, вот. А других просто так, вот, сосед – пьяница, бездельник, лентяй – взял, написал бумажку в МКВД, а, вот, там сосед такой-то-такой-то что-то, ну, и без разговора туда и в Сибирь. Вот, такие времена были. Страшно вспомнить, вы знаете, я тяжело это вспоминаю, потому что я такие вещи видел, не дай Бог. Какие трагедии, вот, с нашими людьми. Так, как я должен к ним относиться? Ну ладно, русские люди есть русские, есть сейчас Россия, уже нет СССР, но этот остаток, Марта, осадок у меня на душе, на сердце остался на всю жизнь. Простить это невозможно!

А другие люди там были, там говорили на другом языке, может, это были латыши, может, литовцы, может, эстонцы, а эстонцы были, да. Они говорили: «*Esti, esti*». Эстония, да?

*Esti* – так я помню, к ним также относились плохо. Ну что, в пятьдесят девятом году меня еще раз туда заслали, я с детдома, в общем-то, ушел, сильно издевались надо мной. Сын врага народа.



Жил у чужих людей, но нашлись предатели, которые – ага, вот он с Сибири удрал. И меня опять второй раз в Сибирь. И только с уже с двумя сестрами я назад вернулся в пятьдесят девятом году. Кончил вечернюю школу, работал в Казахстане, в шахте машинистом электровоза, встретил там свою жену из Латвии. Она там на целине была, где пели песни – родины просторы, горы и долины. И она меня привезла сюда в Латвию, и я благодарен конечно ей, жены давно нет, и она умерла лет пять так. Живу один с сыном и с невесткой, сына жена. Внучка в Англии. Вот, с училищ меня отчисляли, потому что я сын врага народа. Поступил в техникум, не дали закончить, с третьего курса меня отчислили, потому что у меня связь с границей. А какая связь? Брата моего шестнадцатилетнего немцы забрали на работу в Германию, и он был в концлагере. Этот концлагерь освободили американские войска, канадские-американские войска. И брат очутился в Канаде, прекрасно, вот, я у него был в восемьдесят седьмом году, в Торонто, целое лето у него был. Так вот, они узнали, что у меня за границей родственники и ото всюду меня отчисляли. Ну, Бог с ним, пока я жив, то, что Бог мне дал еще на этой земле прожить. Но то, что было раньше, это чистый геноцид по отношению к народу. Вы знаете, Марта, в то время, поскольку так я владел данными этими статистическими, с западной Украины было депортировано полтора миллиона людей. Это Сталин, Берия и все ему подобные. Чтобы они в гробах там перевернулись, сволочи! Иначе не могу назвать. Я сдал в Латвии на гражданство, я гражданин Латвии, вот. Ну, так и живем, понемножку. Память, конечно, не стереть.

В сорок шестом году вы жили в Украине, да?

Да. Западная Украина, пишите западная. Не обрусевшая – это западная, где настоящие украинцы. Галиция наша называется, как, вот, Лягале, Видземе, Курземе, так у нас это была Галиция, Львовская область. Ну, как бы центр Галиции, столица Галиции – Львов.

Вы сказали, что вернулись вместе с сестрами, а ваш отец и мачеха?

Отец... отца посадили, отец сидел в тюрьме за сына, потому что отец врага народа, а потом отца признали врагом народа. Вот, потом я нашел, вот, в Казахстане отца, где, откуда и приехал в Латвию. Жили, на шахте работали я и он, и, вот, эта мачеха там была, хорошая женщина. Мать умерла рано.

Отец остался в Казахстане?

Нет. Я уже когда приехал в Латвию, ему дали, ну, есть такая статья – поражение, ну, правда там, что не выезд, он отсидел в тюрьме сколько там, лет восемь, наверное, а потом ему не разрешили вернуться на Украину во Львов, домой, а еще должен был там пять лет побыть без выезда, ни за что, ни про что. И я, когда приехал уже в Латвию, здесь я уже, отсюда меня взяли в армию, отслужил. И он в армию написал, что им разрешили вернуться домой. Отец вернулся домой, и он в семьдесят восьмом году умер, и умерла эта его супруга вторая. Вот.

В армии вы служили, когда уже приехали сюда, да?

Да, в Латвии меня забрали в армию. В шахте, когда работал, у нас была бронь, я машинистом электровоза, эта бронь наложена, нельзя было брать в армию. Это такая редкая профессия в то время считалась. Вот, там вагонами уголь возил под землей. Забрали, три года служил, а меня сначала хотели в Германию взять в эту – там, где была эта оккупационная зона советская – ГДР, но потом узнали, что у меня (смех), что я такой, и вернули в Свердловск. На Урале, северном Урале служил, станция «Полуночная», дальше не было путей железнодорожных, все, конец, тупик. Ну, пришел с армии, здесь повторил одиннадцатый, двенадцатый класс вечерней школы. Ну, приобрел, учился на автомеханика, преподавал в автошколе почти двадцать лет, в школе «ДОСОАФ». Пока, вот, не заболел, был оперирован, и я инвалид. (Пауза). Ну, что за вопросы еще? Может я еще вспомню, много, ну, в принципе, нельзя забыть. Я, как вспоминаю, начинаю волноваться, сердце болит, душа. А, а вы документы мои не посмотрели, Марта?

А мне не нужно.

Паспорт и свидетельство – это репрессированных документы.

Мне не нужно такие формальности. Мне чисто ваш рассказ нужен.

А что? Этот рассказ вы будете кому-то рассказывать, да?

Я не буду никому его рассказывать, я его напишу, и мы поместим его в архив. Если вы не хотите, чтобы ваше имя там фигурировало, вы можете об этом мне сказать, и тогда...

Напишите просто – Михаил, потому что у меня до сих пор еще есть такие... Это все записывается, да?

Да, записывается.

Есть у меня такие недоброжелатели по отношению ко мне, которые

остались с коммунистическими идеями до сих пор, Марточка. До сих пор! Были у меня с ними плохие очень отношения и контакты, в плоть до того, что до рукоприкладства доходило – что ты, вот, с западной Украины, мы такие-то там, союз то, мы родились в союзе советском. Я говорю - я там родился, ну и что, какая разница. Ну, в общем всякое было. Напишите просто – Михаил.

Хорошо.

Вы так у многих уже были, да, Марта?

Конечно.

Ну, диктофон можно выключить.

Ну, пусть записывает. Вы не беспокойтесь, если вы напишете, чтобы ваше имя не использовалось, я вам дам заполнить протокол, и тут вы отметите, что вы хотите, чтобы ваше имя или фамилия не использовались.

Тут на латышском?

Я могу заполнить за вас, если хотите.

Да, пожалуйста, да да, да!

Этот протокол чисто конфиденциальный.

Вы и фамилию мою знаете?!

Ну, я готовилась (смех).

Да...

Так, место рождение и время.

Так, Львовская область, район Городок, село Дроздовечей. Это мое место рождения. 1937 года 1 августа.

Так, тут я напишу свои данные.

Вы еще, Марта, пойдете сегодня к кому-то, да?

Нет, я уже сегодня была у одного человека. Так, тут я пишу, чтобы вашу фамилию, или имя?

Дайте, немножко я подумаю.

Да, подумайте.

Из-за этих недоброжелателей не хотел бы, я, конечно, не боюсь, ни грамма не боюсь, мне все равно уже, я.. мне это как то до фонаря. Но есть недоброжелатели, которые... Да, напишите Михаил Юсив. Ладно, пишите фамилию, только Юсивс, да? Не на русском не е буква, а Юсивс.

Вот, тут вам надо будет подписаться.

Тут?

Да.

Выше вашей, вот, тут, да?

Да.

Да, какой-то мандраж в руках.

Ну конечно, тяжело вспоминать такое.

[Отдает протокол]

Спасибо!

Я по-украински расписался там, ничего?

Ничего, ничего!

Спасибо вам и тем, кто этим занимается, что вы вспомнили о нас, о репрессированных.

Мы о вас никогда не забывали.

Спасибо вам большое! Это, как знаете, вот, на сердце даже легко, приятно.

Вас там много было, когда вас туда привезли, вот, в сорок шестом вас увезли?

Туда?

Да, в этих бараках.

Ну, бараки, так скажу. Барак, ну, человек сто, скажем так, может даже больше, больше, больше ста человек в подземном. Кто на полу спал, потом такие были как бы стеллажи там, где картошка была или что там, потому что видно эти ростки, даже где была земля, там эти ростки выросли, да. Вот, ну, стелили, что могли, там, ну, что, одежду свою, а тараканы, крысы, Боже, ночью пищат, грызутся между собой. Огонь такой был, ну, электричество, слабенький-слабенький, красные лампочки такие как бы, ну, такие, ну, накал слабенький очень. Так мы, их по две было, так мы сделали в одну, тогда ярче светило. Ну, человек сто, и там и не только наш этот подземный, этот барак, чтоб его черт! А весной сколько там воды было! Плавали там в воде, кричали, ругались. Потом привезли машины шлак такой, знаете, шлак засыпали в эту воду, все равно вода сверху выступала, люди там... Да, что говорить, болели, умирали – а за что, спрашивается? Почему такая ненависть к людям? Если даже кто-то в чем-то был виноват, ну, виноват, ну, что против шли, против советской власти шли, да, не против советской власти, а против этих, которые чинили произвол полный, эти МКВД, НКВД, которыми руководил Берия в то время. Это страшно, людей убивали, ночью особенно. Утром просыпаемся, еще до нашей депортации, просыпаемся утром, и так недалеко нашего дома на дорожке лежит убитый парень. И так

было во многих местах в нашем селе и в других тоже. Ой, облавы такие делали, называли себя «Красная метла», такое. Или они сами себя или им, по-моему, это люди, люди им дали такое название – «Красная метла». Подметали все, забирали все и подметали все. Как можно, семья там, человек пять, десять может быть, вот, ну средне где-то семь человек. Да забрали все что, людям нечего было есть, особенно сеять. Вы знаете, ну, весной. Зерно забирали, все, корову забрали. Ну, вот, у нас что, коров у нас не забрали, а забрали одну, одну оставили. И, когда нас вывезли, это все осталось – корова, кабан там, куры. Вот, такие у нас, помню, маленькие были еще курочки и побольше которые, и эти, вот, ну, хозяйственные, знаете, молотилки, эти *веелки* там, где все, все это осталось. А корова какая красивая была, ее в колхоз, туда, вообще, стадо потом, не знаю, что там – убивали, резали коров на ходу, потому что сами жрали все это МКВД.

В начале Вас работать не заставляли?

Нет. А, там в Сибири уже?

Да.

Нет. Просто было такое, знаете, дали нам какое-то, покой, тишина такая. Такая, как бы зловещая тишина. Мы одни, за этой баракой ограждены этим забором с колючей проволокой. Ну, некоторые, вот там дырку сделали, у кого-то еще деньги с собой были, и на этот русский рынок, на базар там в Прокопьевске. Ну, что-то приносили, покупали. Таких ловили там и били их за это, одного чуть не застрелили. Потом перестали туда ходить. А уже потом, спустя больше года, уже тогда видели, что людям надо жить как-то. Тогда начали давать какую-то работу, шахты там какие-то, там заводы, черт его знает. Чтобы люди что-то зарабатывали, какие деньги. Нельзя было нашему человеку куда-то выйти, сразу – ооо, бандеровцы, оо, фашисты! Да какие же мы фашисты?!

А как долго первый раз вы там пробьили?

Первый раз я пробьил два года. Вот, эти меня привезли... Так, в сорок девятом меня опять туда. Поймали, вот, я вам рассказывал, да?

Да.

Опять, и уже только в пятьдесят шестом мы приехали. Да, да, да. Уже реабилитировались. У меня документ уже, я тут при, в этой, не при советской власти, а уже, когда Ельцин был уже, да?

*Мхм.*

Я поехал во Львов в архив, и мне дали документ, что я, ну, как там написано, реабилитирован. И все имущество, которое забрали у нас, подлежит возврату. Но кто, никто ничего не возвратил, откуда ж. Вот, кхм...

А второй раз вы уже взрослым были, когда туда попали?

Ну, это... в Латвию?

В Сибирь. Второй раз, когда вас туда.

Сколько ж мне было, так? Второй раз мне уже было тринадцать лет.

*Мхм.*

Тринадцать, да. И где только, как только узнавали, ну, там (смех). Много было таких доносчиков, стукачей, этих предателей. Ага, во, в классе – ооо, сын врага народа! Давай на меня кидать тряпками этими, которой доску вытирают. Драки там, туда-сюда. Ну, ничего. Как-то, вот, Бог дал прожить это все. И целый остался, и на вокзалах ночевал, и где только. Вот пока к отцу не приехал в Казахстан, тогда уже началась моя, как бы, самостоятельная жизнь, перед приездом в Латвию.

Хорошо. Спасибо вам большое за интервью!

**RTA-MV/Pr-LP 29. Reča, Marta (2015). Intervija ar Ludmilu Pavlovsku.**

Ciblas pagasta Felicianova, 7. jūnijā.

Ludmila Pavlovska dzimusi 1942. gada 12. jūlijā Krimas apgabala Kirovas rajona Dmitrijevkas ciematā.

Привет! Мы в школе собираем рассказы репрессированных, и я хотела бы задать тебе несколько вопросов. Так, ну, расскажи мне сначала, где ты родилась, в каком году.

Родилась я, значит, Крымская область, Крым, Кировский район, деревня Дмитриевка, в сорок втором году.

И в каком году вас выслали?

И в сорок четвертом году выслали нас. Болгар, греков, там татар, немцев, всех, кто там жил. За сутки всех погрузили в эти вагоны для скота, скотские вагоны открытые, и, вот, нас погрузили туда и выслали.

Ну, ты, наверное, не помнишь, тебе мама рассказывала?

Я сама там жила.

Ну, тебе же два годика было.

Да. Ну, мама... мы, в скотских вагонах везли, да. Ну, эти открытые, знаешь, с такими окнами, без крыши, в таких вагонах. Вот, вот это, привезли нас в Свердловская область, город Тавда. Тупик, тупик, дальше не было ни рельсов, ничего не было. Ну, западная Сибирь считается. Ну, дали нам там комнату, нас было четверо детей, папа и мама.

И за что вас всех выслали? Как они обосновали это?

А сказали, что мы, как это сказать – не внушаем доверие, как это сказать, забыла, как это. Неблагонадежные!

Мхм.

Вот, какие мы были. Враги народа. Не враги народа, а неблагонадежные (смех). Вроде бы, выслали татар. Тогда Крымские татары, татары выслали, они как-то не хотели воевать за русских. Не знаю, какая там обстановка была. И нас, вот, вместе с ними, и татары, и болгары, греки, всех нас тогда. Мы были как неблагонадежные. Ну, хотя нас на войну то не брали, батьку... Я спрашивала у матери, я говорю: «Может он не хотел идти воевать?» Не брали, четыре ребенка. Кто тебе будет брать на войну. Это сорок четвертый год, когда уже немец был там. Немцы жили у нас в доме.

Да?

Да. Говорит, играли на гармошке (смех), на губной, а мы, а мы как плясали, дураки были, ну, маленькие дети. Давали нам там конфетку, шоколадку и мы плясали. Они играли (смех) на этой губной гармошке, мать рассказывала, а мы как дураки, ну, так дети, что, мы же не понимали. Ну, хорошие были солдаты, хорошие были солдаты, которые у нас там жили. Вот.

И вам там, в Тавде, где дали комнату?

Дали комнату и кухню. Но мы, поскольку у нас было одно одеяло, одна подушка, все по одному (смех) было, мы все жили на кухне. Сделал отец такую, знаешь, типа большой кровати, деревянной такой, и мы все там спали. Все подряд (смех) под одним одеялом, а мать... Ну, с собой что ты возьмешь, ничего ты не возьмешь. Одна подушка, одно одеяло, и мы там все спали, четверо. В сорок седьмом уже пятая родилась – Галя, вот, которая сейчас в Краснодаре. Она уже в Тавде родилась.

А где мама с папой работали?

Мама работала на заводе, вот, а папа, поскольку нам было очень трудно жить, не было чего кушать, он всех нас бросил. Уехал, как он сказал, на заработки.

А в каком году он уехал?

Он уехал, мне было сколько лет? Мне было четыре. Да, через два года он уехал, вроде бы как на заработки, а поскольку мы были спецпереселенцы, нам нельзя было, документов у нас не было, паспорта были отобраны, нам нельзя было никуда не уезжать [уезжать]. Его поймали, посадили в тюрьму.

А старшие там в школе ходили, в Тавде?

Ходили. Ну, Мария, самая старшая, она кончила два класса и пошла работать. Два или три класса она кончила, и пошла работать на завод. Потому что, ну, нужны были деньги. Рано пошли работать все.

Сколько вас вместе было?

Ну, пять человек, вот, когда отец уехал уже в сорок шестом, тогда уже нас было без отца пять детей и мать – шесть человек.

Мхм.

С отцом семь было. Отец бросил нас и уехал, сказал на заработки, ну, вот так вот, получилось, что в тюрьму поймали его. Вот.

Значит, у тебя был один брат, да?



Один брат и четыре сестры.

Мхм. И в каком году вам разрешили вернуться?

В пятьдесят шестом году. В пятьдесят третьем умер Сталин, в пятьдесят шестом нас реабилитировали, вот, мне есть архивная справка, где написано, что мы не виновны. Реабилитировали нас в пятьдесят шестом году.

И что дальше было после пятьдесят шестого?

А пятьдесят шестого мы могли, например, ехать, дом был разрушен, мы могли ехать, какую-то компенсацию, кому были деньги, кому были грамотные, уезжали, вот, греки такие, знаешь, были крутые, кто работал, они бились, и там это, ну, и ездили, и получали компенсацию. А мы, поскольку у нас ни денег не было, ни грамотных не было, все зачуханные были, все такие тупые были, мы не поехал никто, и так мы ничего не получили, после пятьдесят шестого года мы могли ехать куда угодно по всему советскому союзу. Сняли уже эту нам – «врага народа» сняли.

И вы никуда не поехали?

Никуда мы не поехали. А мать уехала только, я уехала уже позже в шестьдесят – в шестидесятом году кончила десять классов, поехала в Свердловск учиться, а мать с Галиной, уже не знаю, в каком году уехали, наверное, может быть в семьдесят каком-то уехали они в Грозный, Чечену... Чечену Ингушетию. В Чечню.

А ты поехала в Свердловск учиться?

Учиться. В Педагогическое училище, в шестьдесят втором кончила, два года училась.

И дальше что?

И кончила училище, поехала к сестре, сестра моя жила, средняя сестра, жила в Коми СР (Коми АССР), поехала туда работать, работала в детском саду воспитателем уже.

А как ты в Латвию попала?

Замуж вышла за латыша.

А где вы встретились?

Там. В Коми (Коми АССР). Там мы встретились, там поженились в *пагасте*. Ну, вот, как здесь, вот так вот. И потом приехали жить в Латвию. Родители у него были, отец и мачеха была, жили, вот, в Марупе, в Марупе жили.

А где ты работала в Латвии?

В детском саду работала сначала, а потом на заводе. Потому

что не давали, в детском саду не давали квартиру, нельзя было на очередь встать, а на заводе давали квартиру, вот, я на Фричигаиле уже получила квартиру тогда от завода. И потом в Плявниеки получила уже, от завода уже получила квартиру.

Какой завод?

Эллар. Э, два л.. завод. Ну, и все.

А там, в Тавде, вас никто там не охранял, никакие?

Нас ненавидели, все считали местные, там такая борьба шла, что нас везде, ну, как мы, как враги народа, нас все ненавидели, ни в школе, нигде. Если мы скажем, что мы не русские, нас, ну как, притесняли, ненавидели нас, потому что, как считалось, что мы враги народа. Потом только уже поняли, что мы никакие враги, а простые христиане. Мы простые христиане были, невиноватые. Очень трудно было.

Много вас таких там было?

Много, много было. Целое поселение было таких. Ну, вот знаешь, как болгары собирались против этих, как эти банды, защищали друг (смех), дрались ужасно, брата моего избивали, и все на свете было. В армию он не пошел, потому что нам нельзя было в армию идти, как врагам народа, нельзя было в армию идти, в армию не брали, и, вот, вот, так, что трудно было. Местные нас ненавидели, да мы сюда приехали, нас ненавидят [šeit domātas nesaskaņas ar kaimiņiem], о чем там можно говорить. В то время после войны каждый выживал, как мог – ходили по помойкам, очистки от картошки собирали, варили и ели. А вообще, а братья и вот старшая сестра, они, ну, с сумкой ходили, как сказать, раньше сумки эти были такие, знаешь, тряпочные сшитые, и вот, они ходили, ну, попрошайничать, попрошайничали брат с сестрой, старшие. А мы как младшие были, ой, за хлебом (смех) стояли всю ночь. Менялись, вот так вот, да, и всю ночь стояли за хлебом, чтобы получить хлеба.

По карточкам было, да?

По карточкам было, да. И, помню, довесок был такой, вот, например, килограмм, а хлеб был, допустим, девятьсот грамм, вот, сто грамм довесок был, а я стояла около магазина, знаешь, как рахит, живот большой, ножки тоненькие, я, вот, увижу, что ты вышла с магазина и этот хлеб и этот довесок, вот, сто грамм, и я за этой, вот, теткой бежала километр, пока она мне не даст, вот, этот кусочек хлеба. Кушать так хотелось, страшно было.

Болели, наверное, сильно?

Болели ужасно. Болели и скарлатиной.

А чем лечились?

Чем лечились? И тогда я, помню, скарлатиной болела, то ли Нина, то ли что. А потом мы уже позже пошли в детский сад, позже уже в детский сад ходили (с улыбкой). У меня фотография, вот, есть, мне в детском саду, тогда уже нас там уже кормили, как сказать, а Нину, эту, вот, которая сейчас в Хабаровском крае, облили молоком, ну, нечаянно. У нее такие ожоги были!

Горячим молоком?

Горячим молоком. То ли она суп разливала, то ли она что делала, тоже такая нянечка облила ее. Болели, ужасно болели. Ну, мы все травы ели, кормились травами, кушать то нечего было. Собирали эту зеленую картошку весной. Вот, потому у меня сейчас и аллергия эта на солнце, на все, вот, это, потому что мы яд, это ж яд считается, зеленая картошка. А эти большие были хитрые, Кирилл с Марией и Нина, а мне, вот, такое. А Галя, поскольку самая маленькая была, мать ее жалела всегда, мы ее не любили – эту Галю (смех), Галю не любили, что нам по конфетке, допустим, даст, а ей две, вот, знаешь, как. А конфеты мы сами делали. Мы расплавляли сахар, ложили на газету, капали вот так, вот, да, потом он застывал и мы это, у нас были конфеты, сами делали конфеты себе. Хотелось конфет. Ни одежды, ничего не было, плохо жили, трудно жили. Трудно жили, плохо жили, бедно.

А когда ты поехала в Свердловск в шестидесятом году учиться в училище, тогда тебе уже было? Считай!

Я кончила десять классов, это мне было шестнадцать. Нет, подожди, я пошла с восьми...

Десять?

Десять.

Восемнадцать!

Восемнадцать было, вот, два года я отучилась, да. Мне уже двадцать было.

Мхм.

Два года отучилась.

А в Свердловске там в общежитие?

В общежитие, нет, мы снимали, несколько человек снимали комнату. А нам стипендия была десять рублей. Восемь рублей мы

платили за комнату, два рубля нам оставалось.

А как ты жила тогда?

Вот, так и жила, во вроголодь. Хлеб был бесплатно, вот, брали чай, а хлеб на столе был в столовой. А чай, ну, две копейки стоил. И, вот, так мы и жили, и Мария мне, вот, помогала, письма писала и то это посылку с луком пришлет, Мария, вот. То в письме рубль положит или два. Тоже прятала там от всех, в письме посылала мне. И, вот, так я жила. И по музыки такой был, не забуду, Веленин Борисович, такой маленького роста, и он... Приду, вот так, на занятие по музыке, а он мне и говорит: «Ела?» Он же видит, что я голодная, я говорю: «Ела.» Он: «Врешь!» Мне говорит: «Врешь!» (смех). Не забуду, я говорю: «Да ела я, ела!» А стыдно, а знаешь, одета какая, одежды никакой, все рваное! У меня с одеяло было сделана такая, пиджачок такой. С одеяла! «На два рубля, пойдя в столовую, поешь, потом придешь заниматься!» Вот, меня учитель, учитель! Меня подкармливал, это страшное дело было.

А там в училище тебя нормально принимали?

Ну, там уже нормально, уже, знаешь, уже шестидесятые годы, уже немножко стали отходить. Все равно я боялась сказать, что я не русская. Ну, так мне там уже никто не давил, там уже так, здесь уже. Потому что все были приезжие, как сказать, да. А там уже местных то не было, а здесь уже были все приезжие, все как-то мы дружно жили так. Группа, я не знаю, тридцать человек было. Довольно дружно так жили, когда на картошку, вот, ездили, картошку копали. Ой (смех), в бане, Марта, мы один раз намылись, знаешь, как, приехали в баню, ехали картошку капать, пошли в баню, а там мыло то, проблемы были, золу эту бросали в этот котел. А баня то темная была, без света, мы все намылись, а утром встали все седые (смех). Ой, хохот был (смех). Молодость, хохотали, что... Один смотрит и не может понять (смех), другой падает, не может понять (смех), не можем расчесать голову.

Мхм.

Ой, а косички были у всех, тогда мне еще... Пошли в речку, пошли на речку голову мыть, потому что – куда с такой головой, это ужас, как мы намылись. Нас эта не предупредила, что этим ковшом надо аккуратно, сверху только воду брать. А мы ее размешали там в потемках и намылись все, довольные (смех). Ой, не забуду! Так хохотали потом, что ужас, пошли на речку, ну, летом было, ну,

картошку в сентябре. Пошли на речку голову мыть. Ой, это вообще ужас один конечно (смех). Ну, вот так вот. Там довольно дружно жили, все-таки шестидесятый год, уже после войны уже было пятнадцать лет. Ну, конечно, уже стало уже как-то забываться все. Сталин умер, совсем по-другому все стало. Тогда уже, как сказать, меньше-меньше, тогда уже все его разоблачили, после пятьдесят третьего года, что он такой паразит был, что он высылал там тысячи людей, и все. Потом как-то мы, по-другому стало немножко. Стали уважать нас, что мы не виноватые, вот так вот, мы жили, страшно жили. До двадцати лет я не евшая была толком. Ну, вот, когда практика была, тогда уже мы там кашу эту, знаешь где там в детском саду, как дети не ели, так мы все съедали, потому что есть хотелось. Не думали уже ни про что – зараза не зараза, никакой заразы не было. Автоматы за три копейки были, подошел вот так, стакан нажал, выпил, никакой заразы не было, понимаешь. Может и была зараза, не знаю (смех). Ну, мы никак, ничего не боялись. Ос тока боялись, там осы были, когда с сиропом, тогда ос было столько много летом, чтоб тебя оса не схватила. Я, вот, не помню, или Рамону, или Женьку укусила это... язык оса, вот такой распух язык, кричала сумасшедше. Ну, по-моему, Женька, не помню теперь, кто из них (смех), кто из них двоих, вот.

Значит три сестры и брат остались в Тавде, да?

Да, да. А потом, нет, до сих пор нет.

Ну, брат?

Брат и сестра. Брат, брат остались там, а одна сестра уехала, вот, она завербовалась, она это... ребенка, ну, как сказать, от пьяницы ребенка взяла, и, вот, в Кома (Коми АССР), я поехала когда в Коми (Коми АССР), вот, эта поехала к средней сестре, она уехала, чтобы это.. мать требовала денег, она без конца ходила, требовала денег, что она ребенка взяла, и она уехала. А потом уже, ну, поздно уже, в семидесятые годы или как, тогда уже мать уехала. Болгары стали уезжать, и мать уехала, вот, в Чечню.

С отцом?

С Галей. С Галей. Вот, Галя сейчас во время войны, вот, они в Краснодар переехали с Чечни, что там жить невозможно было, убивали их. И они уехали в Чечню в этот. Краснодарский край теперь, Галя. Ну, Кирилл теперь умер, Мария теперь осталась в Тавде одна, наша старшая сестра.

Почему она никуда не уехала?

А вот, не уехала никуда, во-первых, она не грамотная, потом у ней там уже две дочки, дочки вышли замуж, родились внуки.

А почему она не грамотная, она старшая была, в школу не ходила?

Она старшая была, она не ходила в школу, ей некогда было в школу ходить, она... А мать работала, отец убежал, она, это, работала, занималась нами. Она тока два класса. А помнишь, мы читали письмо с кем? С мамой читали, хохотали, как она пишет.

Аа.

Ну вот, ну не грамотная, два класса, некогда было учиться. Я единственная из семьи кончила десять классов.

Мхм.

Ну, потом Галя кончила вечерний. Она кончила семь классов, раньше была, а потом десять, а она кончила семь, а вечернюю тогда уже в Чечне, добила уже десять классов. Я единственная, которая сразу десять классов окончила, в семье.

А мама умерла в каком году?

Счас скажу – в восемьдесят четвертом я получила квартиру на Фричигайля, значит, в восемьдесят шестом.

Мхм.

Мама умерла.

А мама умерла там в Чечне?

В Кома. Ой, в этой, в Чечне. Гудермес, Гудермес. В Гудермесе.

Там ее и похоронили, да?

Да, там и похоронили ее. Там сейчас разбомбили все кладбище, все разбомбили.

А от отца так и не слышно было ничего?

Отец, когда мать жила, вот, в Чечне, тогда отца тетка, это отца сестра, вроде бы, как писала письма матери, что пусть отец после, ну, как после тюрьмы, он так, тюрьма то страшная была, он с голоду там... Страшная была тюрьма. И там уборщица работала или как женщина, которая приносила ему сухари. И он выжил в этой тюрьме, и когда, вот, реабилитировали, когда он сколько лет, я не помню теперь, сколько он лет про... в тюрьме был. Долго довольно-таки. И она с ним уехала в среднюю Азию, с нашим отцом. И потом, когда, вот, мать жила в Чечне, он, сестра отца писала письма, что отец очень хочет нас увидеть. И когда мы еще были в Тавде, он прислал посылку со средней Азии. Знаешь, это, как они называются эти фрукты.

Ананасы?

Не, не, не, там в этой такие вот, ну, мы другой раз покупаем сушеные.

Финики?

Абрикосы!

А, абрикосы.

Абрикосы. Прислал нам сухие, нет, не сухие, обыкновенные абрикосы. А мы получили посылку в Тавде, брат открыл ее и закрыл, и отправили обратно. Сказал: «У нас нет больше отца!» А как мы хотели эти абрикосы (смех). Открыл и закрыл, сказал: «У нас нет отца. Отец, когда мы с голоду опухали все, когда мы болели, когда мы ходили милостыни собирали, не было отца, теперь нам его урюк этот не нужен!». И обратно, выслал ему посылку обратно. Тогда, вот, писала уже тетка, отца сестра писала, тетя Мария. Она писала, что очень хочет отец видеть перед своей смертью хоть кого-то из наших детей, пусть придут. А мать сказала: «Пошел вон!» В общем, так мы отца больше не видели.

А почему его в тюрьму [atnāk īsziņa] посадили?

Потому что он, мы были спецпереселенцы без документов, ему нельзя было с Тавды уезжать никуда.

А он уехал, да?

А он уехал как бы на заработки.

**[atnāk īsziņa]**

Че это?

А это смска.

И его поймали, посадили в тюрьму. Он враг считался.

Мхм.

Без документов, без ничего уезжать никуда. Ну, и называли «спецпереселенцы», нельзя было никуда уезжать. Ну, он на крыше ехал на поезде, а все равно поймали.

Мхм.

Поймали, тогда многие уезжали как бы на заработки, а куда они там ехали, кто их там знает. Конечно, потом нам очень было трудно. Он не хотел работать, так как мама тяжело работала, а мы есть хотели. Он такой чемоданчик сделал деревянный, и вот, например, нам положено было булку хлеба, он ее вот так разделит на такие маленькие кусочки и в это чемодан прятал. От нас, хлеб, отец! А Кирилл, вот, брат, он ключик как-то подделал, открывал этот чемодан, и мы крали оттуда хлеб. И он очень бил его, Кирилла очень

бил за это. А он же знал, сколько он закрыл. Ну, мы есть хотели, вот, любим путем хотели есть. Вот, такой тоже отец был. Как-то не вписался он, мать то сразу пошла работать, и куда, пятеро детей. И Мария, вот, тогда уже пошла работать, потому что без отца совсем плохо стало, какие там учения. Никаких учений не было.

А вот, вас когда усадили в эти вагоны, вы долго ехали до?

Долго ехали, долго ехали. Я теперь не помню, но долго, мать говорит, долго ехали очень. Ну, лето было.

Мхм.

Летом долго ехали. Я там, и даже в архивной тоже нет, там в сорок четвертом году были вывезены, тоже нету, вот, ну, месяца. Нету месяца, нету ничего. Так что, жизнь была веселая у нас.

Так, ну, вроде все спросила. Спасибо!

Да, пожалуйста! Жизнь веселая была. А сейчас, конечно, уже люди по-другому живут, как сказать. И кушать есть что и одеться теперь уже. Хоть и трудно, хоть и эти *кумпалы* [humpalas], а все равно мы не голые, правильно? Хоть за пятьдесят копеек, а тогда же ничего не было, вот, одеяло. Я замуж вышла, мне сестра дала по семь копеек, вот, две вилки, две ложки, ну, эти (смех) алюминиевые. Одеяло дала, такое вот, до сих пор у меня кусок этого одеяла есть, до сих пор кусок одеяла. Не, вообще ничего не было!

Вы поженились и уехали в Латвию сразу?

Нет, ни сразу. Мы поженились, я там работала, потом я, вот, забеременела, потом, вот, мама родилась, поехала в Тавду, там рожала, и через три месяца мы вернулись. Приехали в Латвию, вот, жили у Гунарса в Марупе. Вот, как тут съездить когда-нибудь, где мы жили, где мама росла там, в Марупе. Там, где аэропорт напротив.

Мхм.

Напротив. Там шестой автобус ходил, и, вот, мы там жили у Гунарса, на квартире жили, очень хорошие были, очень хорошие были. Ладно, пошли, мне там надо эту кишку [vads no trimmera] держать.



**RTA-MV/Pr-EL 30. Sondore, Līga (2015). Intervija ar Eduardu Ludboržu.**

Rēzekne, 30. augustā.

Sarunas ilgums – 27 min. 8 sek.

**Līga Sondore:** Labdien! Sava studiju darba ietvaros es vēlos jūs nointervēt. Varbūt no sākuma pastāstiet par to, kur esat dzimis, mācījies.

**Eduards Ludboržs:** Nu, esmu dzimis 1931. gadā, 10. oktobrī tepat Nautrēnu pagasta Rancānos. Agrāk tā saucās – Rancānu ciems. Mācījies sākumskolā, kura atradās Livziniekos, un sešgadīgā skola tepat, ka brauksi garām redzēsi, tagad tur jau nav nekā! Tajā mācījies, pēc tam jau gribēju iestāties Malnavā. Jau pēc kara tas bija. No Kurzemes biju atbraucis kā bēglis, krievu valoda aizkrita cauri, un netiku es Malnavā. Iestājos es Nautrēnos vidusskolā un sāku mācīties. Un tā tur līdz desmitajai klasei. Faktiski Nautrēnu vidusskolā un sākās tā Latvijas vanagu organizācija.

**Līga Sondore:** Kā jūs tieši iesaistījāties? Vai – kas bija tas cilvēks, kas jūs iesaistīja šajā organizācijā?

**Eduards Ludboržs:** Nu, redzi, kā bija tajā laikā. Tajā laikā mežos bija vēl ļoti daudz partizānu, kas slēpās un par brīvību cīnījās. Nu, tur Jermacāns Pēteris un Jerumāns Aleksandrs, tepat mans kaimiņš, viņi bija kontaktējušies tur ar vienu, kas tika saukts par „Pulkvedi” no bijušās Latvijas armijas, un tas bija ieteicis, ka vajadzētu jaunatnei organizēties un palīdzēt pretoties pret komunismu, kā saka. Nu, *voť*, tā i te Jerumāns mūs ar Jermacānu, mūs sasauca. Nu, tādus, kuriem, kā saka, varēja uzticēties, tādiem, kuriem viņš uzticējās. Ar tādu priekšlikumu, ka vajag organizēt tādu cīņas vienību skolnieku vidū, un sākumā, cik atceros, bijām četri vai pieci.

**Līga Sondore:** Kādi cilvēki tieši tie bija?

**Eduards Ludboržs:** Nu, *voť*, tur bija Jermacāns Pēteris, Jerumāns Aleksandrs, es, Eduards Ludboržs, kā saka, un Kūkojs Staņislavs, un Rancāns Adolfs, jā. *Voť*, tie bijām mēs pirmie, kas bija. Un zvērestu mēs nodevām, organizācija tiks dibināta 1947. gadā, aizsākums, nu, tā doma bija jau 1946. gadā, bet pirmie jau noformētie protokoli bija jau 1947. gadā. Kā atceros, marta mēnesī, bet, nu, neesmu pārliecināts.

**Līga Sondore:** Zvēresta nodošanu atceraties?

**Eduards Ludboržs:** Zvērestu zinu, es tikai nevaru tagad no galvas.

**Līga Sondore:** Nē, nē, nevajag, viss kārtībā!

**Eduards Ludboržs:** Atmiņa man tāda, ka es jau vairs neatceros.

Zvērests bija, zvērestu mēs nodevām pie Latvijas karoga, un bija dabūts atkailināts zobens. *Vot*, to es zinu. Tur bija parasti zvērests. Cīnīties par Latvijas brīvību, nežēlojot dzīvību! Tāda tā doma bija, bet es tagad nevaru to tekstu pateikt, atstāstīt. Man faktiski uz tiem datumiem un gadiem jau no laika gala īsa atmiņa.

**Līga Sondore:** Gribētos uzzināt par nākamajiem dalībniekiem, kas pievienojās.

**Eduards Ludboržs:** Nu, bija no sākuma, mēs to organizāciju paplašinājām un paplašinājām. Nu, bija konspirācijas nolūkos, ka zināja tikai 3 cilvēkus katrs. Lai nebūtu tā, ka iekrišanas gadījumā nenodod visus. Trīs, ka trīs, bet vienalga mūs tā vai tā saķēra. Nu, kādi pienākumi. Bija mums pienākumi. Turēja sakarus ar partizāniem Jerumāns ar Jermacānu, mums tur bija maza teikšana. Cik varēja, vāca ieročus un mežā vajadzēja munīciju, kur varēja dabūt, vākt.

**Līga Sondore:** No kurienes jūs vācāt ieročus?

**Eduards Ludboržs:** Pie cilvēkiem pēc kara vēl daudz kur bija ieroči. Visādi, zini, bija paslēpti. Uzzinājām. Un ar produktiem centāmies, cik varējām, palīdzēt partizāniem. I rakstījām dažādus uzsaukumus.

**Līga Sondore:** Kas tajos uzsaukumos parasti tika rakstīts?

**Eduards Ludboržs:** Zolovkā līmēja, vēl kur. Vienreiz bija iemanījušies pat, ka bija uz *istrebiteļa* durvīm uzlīmēts uzsaukums. Pa nakti bija tas izdarīts. Vispār uzsaukumos bija tas, lai sabotē nodevas, nepildīt komunistiskos rīkojumus. Nu, es tagad vairs neatceros. *Vot*, kā saka, arī patriotiski uzsaukumi bija. Tautai vai tas ko līdzēja, vai arī bijām puīšeļi, kas iedomājās, ka kaut ko palīdzam.

**Līga Sondore:** Kā jums pašam tad likās, partizāni tika ļoti atbalstīti?

**Eduards Ludboržs:** Nu, bija daļas, kas atbalstīja. Daļa bija, kas gāja pa jaunajai varai. Bija, kas *istribiteļos* stājās, bija kas komunisti, vecākie gada gājuma cilvēki. Bet mazumā tas bija, lielākoties tā vara turējās tikai uz durkļiem un MVD karaspēku.

**Līga Sondore:** Jūs atceraties kādu lielāku uzdevumu, kas jums tika uzticēts no partizāniem?

**Eduards Ludboržs:** Nu, *vot*, par piemēru, kur es piedalījos – skolā bija militārais kabinets, kurā atradās ieroči. *Vot*, mēs tos ieročus uz oktobra svētkiem tajā laikā Nautrēnu skolā. Tur nokopēja to atslēgu militārā kabineta un tur bija automāts, dažas šautenes. Tās bija mācību. Nu, kā saka, mēs tās nospērām un nodevām uz mežu.

**Līga Sondore:** Kā tieši jūs nozagāt ieročus, kad jums radās izdevība,

lai paveiktu ielānoto?

**Eduards Ludboržs:** Tas bija ballē, naktī. Skolas zālē bija dejas un tā tālāk. Tas kabinets bija apakšā pie garderobes gandrīz. Atslēdza durvis, attaisīja logu un pa to logu padeva, un tad jau aiznesa tos ieročus.

**Līga Sondore:** Kas tieši pēc tam ieročus nogādāja partizāniem?

**Eduards Ludboržs:** Jerumāns aiznesa.

**Līga Sondore:** Viņš bija vienīgais, kurš zināja par to, kur nest ieročus un satikties ar partizāniem?

**Eduards Ludboržs:** Bija taču sarunātas tikšanās vietas. Par piemēru – pie tāda, tāda koka noteiktā laikā. Visu laiku mainīja vietas, lai gadījumā neiekrīstu.

**Līga Sondore:** Varbūt atceraties un varat pastāstīt vēl kādu uzdevumu vai atgadījumu no darbošanās Latgales vanagos?

**Eduards Ludboržs:** Nu, tāda īpaša jau nekā nav, nu, tās proklamācijas. Nu, tas tā pa tautu laida, pa stopiem līmēja. Tekstu autors mums bija te viens tāds Ludboržs Jānis. Viņam izdevās labi rakstīt uzsaukumus. Tāpēc parasti rakstīja viņš. Nebija mums tādas tehnikas kā tagad, lai rakstītu uzsaukumus. Visu ar roku rakstījām, pat vienkāršas drukāšanas mašīnas nebija. Tajā laikā jau nebija iespējams kuram katram tikt pie tādas. Tāda jau bija tā mūsu darbība. Nu, ko lai saka?

**Līga Sondore:** Un tomēr – varbūt ir kādi sīkumi, kas uzaust atmiņā, varbūt pašam šķiet nenozīmīgi un tomēr ir palikuši jūsu atmiņā?

**Eduards Ludboržs:** Nu, *vo!*, kā par piemēru, kad bija 25. marta izvešanas, kad izsludināja te. Mēs jau bijām sagatavojušies, ka nepadosimies. Bija, bija mums tur pie Jerumāna un *ite* vēl pie Lubaniem, *beja* mums divas šautenes, nesu un bija *vīna* tepat šautene. Bijām jau sagatavojušies, ka viņi brauks uz šo stūri, tad jau mēs viņus sagaidīsim. Kas tur būs tālāk, *čorts* tikai zina. Bet, paldies Dievam, nebrauca uz Rancāniem. No šīs vietas neko neizveda. Tā arī mēs neko neizsākām. Tāda viena epizode bija. Zinu, ka to dienu un nakti mēs atsēdējām slēpņos.

**Līga Sondore:** Kur jums bija slēpņi, kādās vietās?

**Eduards Ludboržs:** Pie ceļiem, mežņos. Un šeit arī tepat bijām aiz tilta tūlīt krūmos. Nu, *vo!*, tādas mazas epizodes, bet, nu, tāda ļoti svarīga es pastāstīt nevaru.

**Līga Sondore:** Piemēram, par pašiem partizāniem, kas dzīvoja bunkurā?

**Eduards Ludboržs:** Mēs jau mežā pie partizāniem, zini, nekad nebijām. Tie jau, kuri zināja, kur nodeva, krita trīs no mūsu partizāniem,

no *Latgales vanagiem* divi. Bunkurā, kuri krita, vienkārši tur viens bija iefiltrējies nodevējs partizānu. Kad viņš nodeva tos trīs partizānus, viņus aplenca, viņi nepadevās, nodziedāja Latvijas himnu un... un paši sevi likvidēja. Ludboržs Jezups i Ontons Gailums, *vot*, trešo neatceros. Tas ceturtais, kas ar viņiem bija slēpies, bija pārgājis tālāk un nodevis viņus. *Vot*, tādas lietas mums tur bija.

**Līga Sondore:** Un kā bija ar *Latgales vanagiem*? Cik saprotu, šo organizāciju arī nodeva?

**Eduards Ludboržs:** Jā, mūsu grupā bija iefiltrējies jau diezgan labi pazīstams, Markevičš tāds. Vārds viņam bija Bonifācijs. Jā, Bonifācijs Markevičš! Mēs jau viņu par biedru gribējām pieņemt, bet viņš neiefiltrējās līdz galam. Savāca jau pēc tam tikai mūs – tos, kurus zināja apmēram, tos jau arī nodeva.

**Līga Sondore:** Cik viņš zināja cilvēku?

**Eduards Ludboržs:** Trīs, bet tā mēs diezgan daudzi zinājām, kas bija. nebija jau briesmīgi skaitlīga organizācija. Lielākoties jau no skolniekiem sastāvēja. Pēc tam arī vietējie tika piesaistīti jau laika gaitā. Rancāns Antons, Ludboržs Kazimirs, Odumāni bija tādi, Odumāns Vladislavs, taidi Korkiniekos bija. Vairāki bija, bija, kas arī atbalstīja. Daudzus jau arestēja, bija tādi, kas i par atbalstīšanu sēdēja.

**Līga Sondore:** Kurā gadā tad sākās tie aresti?

**Eduards Ludboržs:** Aresti sākās, paga, izvešanas bija 49., ap kādu 50, gadu laikam.

**Līga Sondore:** Tad sanāk jau ļoti ilgi noturējāties?

**Eduards Ludboržs:** Mēs, laikam, sanāk kādus trīs gadus noturējāmies. *Vot*, tā.

**Līga Sondore:** Es vēl gribēju pārjautāt par šo Bonifāciju. Kā jūs viņš atrada, kā nolēmāt pietuvināt viņu organizācijai?

**Eduards Ludboržs:** Nu, viņš jau likās tāds sakarīgs puisis. Vārdos patriots, un, zini, ne jau man ar viņu bija tie kontakti, bet Jerumāns ar Jermacānu tur kontaktējās ar viņu. Aleksandrs Jerumāns bija jau kā organizācijas vadītājs, a Jermacāns bija kā vietnieks politiskajā jautājumā. *Vot*, viņi tur ar viņu vairāk darbojās. Pamazam ieguva uzticību un pārzināja šo to. Jermacāns pat strādāja, bija gājis projām, vienalga viņu atrada. Bija Anna, Jermacāna sieva, kura arī piedalījās. Bija diezgan daudzi jau vēlāk iesaistījušies. Bet viņus jau uzreiz nearestēja, pakāpeniski. Viens otrs pratināšanā neizturēja. Ja jau bijī ticis čekā, naktīm pratināja, sita. Ai, nepatīk atcerēties!

**Līga Sondore:** Neatcerēsimies to nepatīkamo! Man vēl tas jautājums interesē par to Bonifāciju, kā viņš tā diezgan ātri iemantoja jūsu uzticību?

**Eduards Ludboržs:** Nu, nē, mēs jau viņu kādu gadu vērojām un ar viņu kontaktējās. Nu, bet viņš nezināja tos visu biedru kontaktus. Iespējams, viņu jau tur čeka steidzināja, cik zināja, tik nodeva. Kad jau atbraucu no lāģera, satikāmies ar tiem, kas bija. Mēs jau to velnu meklējām, kaut kur esot uz Kurzemi pārcēlies, līdz turieni sadzinām pēdas, uzvārdu mainījis esot it kā.

**Līga Sondore:** Bet jūs viņu tā arī neatradāt?

**Eduards Ludboržs:** Ja jau būtu satikuši, mēs būtu ar viņu izrēķinājušies. Tā īpaši nav neviens viņu meklējis.

**Līga Sondore:** Gan jau saņems pēc nopelniem.

**Eduards Ludboržs:** Nu, kā jau saka, lai Dievs viņu tiesā! Par piemēru, man jau iedeva desmit gadu. Viņiem jau nebija liecinieku, netiesāja mūs jau oficiālā tiesā, uz Maskavu sūtīja uz tādu kā speciālo sapulci. Aizsūtīja visus dokumentus, bet liecinieku taču nav. Viens jau pret otru liecināt neliecināja. Papīrus paskatījās un izlēma, cik katram dot. Man desmit gadu, brālim Antonam desmit gadu. Jermacānam bija 25 gadi. Tāpat jau pēc Staļina nāves atbrīvojās. Es vēl tajā laikā skaitījos tāds kā nepilngadīgais.

**Līga Sondore:** Jums tad bija kādi 17 gadi?

**Eduards Ludboržs:** Nē, 18. A, nu, man bija vēl tikai 17 pāri gadi.

**Līga Sondore:** Un jums nebija bail iesaistīties?

**Eduards Ludboržs:** Zini, tā jau bija jaunības degsme, kā toreiz, un jūra līdz ceļiem. Nu, kā jau un zēniem! Organizācija nodarbojās, un, galvenais, ka vēl mežinieki atbalstīja, vēl es atceros mēs te sapulci upes malā taisījām. Tur no partizāniem tāds Zemitāns bija, kas vadīja to partizānu grupu. Atnāca vēl ar vienu uz mūsu sapulci dienas laikā. Mums jau tad rādījās, ka tas ir tāds atbalsts. Tā jau bija.

**Līga Sondore:** Tad jau kopumā jūs rakstījāt proklamācijas, vācāt ieročus.

**Eduards Ludboržs:** Nu, jā, mūsu darbība jau tāda kā aģitācija bija. cik varējām, tik tos ieročus un munīciju vācām, jā. Munīciju, es zinu, gāju tur, kur man radi bija, tur netālu frontes līnija bija gājusi pāri. Nu, *vot*, tad es tur aizbraucu ar vienu tur un tad jau salasījām, ko varējām. Atvedām tur, nebija jau daudz, kādu četrdesmit patronu šautenes, pistoles, kādas desmit patronas. Nebija jau daudz. Nu, bet, ja mežā nebija viņiem, tur tad bija arī kāds atspaidis. Ar produktiem, cik varējām, tik palīdzējām.

**Līga Sondore:** No kurienes parasti produktus ņemāt?

**Eduards Ludboržs:** No savām mājām. Dažreiz jau māte bļāva: „Jau griezāt gaļu no istabas augšas!” Kā jau citādāk varējām palīdzēt, maizi, gaļu, lūk, tā. Zinu, ka bija tāds, kas uz dzirnavām miltus aizveda un samala. Varēja miltu maisu aizvest. Mežā nolikām attiecīgajā vietā. Un tad jau viņi paši to miltu maisu arī savāca. Tādas tās lietas. Briesmīgi lielus varoņdarbus jau neveicām. Nu, bet čekistiem jau tas briesmīgi nepatika. Kā dadzis acīs, nevarēja viņi tā par reizi atklāt, kas tad te ir. Jermacāns ar Jerumānu pat komjaunatnē bija iestājušies. Lai konspirācijas nolūkā. Un tur jau viņi uz sapulcēm komjauniešu staigāja. Kad jau, piemēram, kādas tvarstīšanas akcija, kā par piemēru, viņi jau zināja un varēja brīdināt. Partizānus mežā brīdināja vai tādus, kas pie privātajiem slēpās. Ka būs tādi un tad, un sabrauks, un būs tvarstīšanas. Tikai tāpēc jau viņi bija tajā komjaunatnē.

**Līga Sondore:** Vēlētos pajautāt vairāk par tiem partizāniem, kuri slēpās pie privātajiem saimniekiem – tādu daudz bija?

**Eduards Ludboržs:** No mūsējiem faktiski tur tādu nebija, faktiski tur jau no agrākiem laikiem slēpās, tie kara laiku un tie, kas vācu armijā bija bijuši, aizsargi, vienu vārdu sakot, tādi, kuri juta, ka nebūs labi tā vai tā. Vai uz Sibīriju nosūtīs, daži, kā jau teicu, mežā aizgāja.

**Līga Sondore:** Es jau biju cerējusi, ka jūs varēsiet vairāk pastāstīt!

**Eduards Ludboržs:** Nu, vairāk man jau nav ko stāstīt. Varējāt manam brālim Antonam jautāt.

**Līga Sondore:** Es jau biju, un vairākas intervijas man ir ar viņu. Starp citu, kad viņš iesaistījās Latgales vanagos?

**Eduards Ludboržs:** Es jau iestājos pirmais, viņš vēl tur gribēja Malnavā iestāties, viņš vēl tur paspēja pamācīties, un tad jau vēlāk mēs viņu tur iesaistījām. Sākumā kādu pusgadu mēs jau tur tie pirmie, kas bijām, kādi četri, un tad jau vēlāk arī viņu iesaistījām. Ja atrastu to piena kannu, tad jau būtu, ko vairāk teikt, tur jau bija ziņas par visiem nodevējiem, sapulcēm un visu darbību. Bet to jau daudzi meklējuši, un gan jau ka arī neatradīs neviens.

**Līga Sondore:** Nu, paldies, ka atcerējāties un padalījāties ar savu piedzīvoto!

## NOBEIGUMS

Cilvēka pašizpratne nav iespējama bez piederības apziņas, bez cieņas pret savu valodu, bez zināšanām par dzimtās puses tautas tradīcijām un savas valsts vēsturi, kā arī par sabiedrības vai atsevišķu cilvēku pieredzēto un pārdzīvoto vēsturisko varas maiņu tragēdijās. Lai arī mutvārdu vēstures pētījumos tiek meklēta vēsture, bet iegūta kultūra, tad tieši caur to atklājas jauna pieceļa vēstures pētniecībai. Mutvārdu vēstures avots ir artefakts, kas sniedz tiešu liecību par kādu vēstures posmu vai notikumu un ir tapis jau pēc tā saturā raksturoto notikumu konkrēta cilvēka dzīvē aiziešanas pagātnē.

Mutvārdu vēsture aptver visas cilvēku darbības jomas – politiku, valsts un sabiedrības attīstību, saimniecību, kā arī cilvēku izpratni par pasauli kopumā. Tāpēc, veicot mutvārdu vēstures pētījumus par kādu no nesenās vēstures problēmām, mutvārdu liecības vēlams salīdzināt un papildināt ar citiem avotiem un literatūru, tostarp zinātniski teorētisko un uzziņu, pētījuma tematam atbilstošu likumdošanas normu prasībām, arhīva un personisko dokumentu (vēstules, dienasgrāmatas, piemiņas lietas) liecībām, kā arī ar dzīvesstāstā ietverto notikumu laikā radīto vizuālo vēstures avotu (plakāti, karikatūras, fotogrāfijas, kino un video, gleznas), lietišķo jeb taustāmo vēstures avotu (mēbeles, apģērbi, ordeņi), mākslas paraugu (dzeja, daiļliteratūra un publicistika, mūzika), kā arī vides objektu (privātas un sabiedriskās celtnes, pieminekļi, memoriāli u. c. objekti) liecībām, kas paspilgtina, nereti apliecina, pamato vai veido emocionālo, ideoloģisko fonu notikumam, par kuru vēsta mutvārdu vēstures avots.

Svarīgs aspekts ir arī tajā apstākļi, ka nesenās vēstures izpēte piedāvā unikālu iespēju izmantot vēl dzīvu cilvēku liecības, kas padara mutvārdu vēstures avotus par nozīmīgu ne vien pašiem respondentiem vai intervēto cilvēku piederīgajiem, bet arī sabiedrībai kopumā, jo interesantus materiālus pētījuma iedvesmai, faktu atspoguļojuma salīdzināšanai un analīzei katrs pētnieks var atrast arī vietējās nozīmes sociālās atmiņas institūcijās jeb dokumentu krātuvēs – pilsētu vai pagastu arhīvos, bibliotēkās, muzejos, skolās un citās iestādēs. Tādējādi mutvārdu vēstures avotu radīšana un pētniecība paver plašas komunikācijas iespējas ar dažādu nozaru speciālistiem un arī kopdarba jeb sadarbības projektu gaitā iegūto atziņu izmantošanu reģionālajos pētījumos.

## SUMMARY

We live in the age where most of the society is constantly in the run and eagerly err in search for own identity and its identification, at the same time we can observe social stratification. Moreover, historical events have influenced formation of historical consciousness and self-confidence of the modern Latvian population in various ways, thus each generation of society creates its own memory culture and not only takes over but rearranges the collective memory and defines its place in the historical process. The whole history is a process of change of events and generations, whereas the way how the events happen, what impact they have on people's experience determines the similarities or disparities of the historical consciousness of generations in different groups of society. The people most directly affected by events of the past become collective witnesses of historical events, as well as the most important carriers of collective and individual memory. People's view of the present and future depends on how they understand past, because they look to the future from the same point of view from which they look at the present.

It must be acknowledged and accepted that the decades, when Latvia was a part of the totalitarian USSR, have had noticeable consequences in the daily life of the contemporary society. The violent inclusion in the Soviet empire, brutal repressive measures, humiliation of ethnic feelings and unification during the post-war period have created several persistent views of public consciousness, first and foremost, in the Latvian part of society. Some of the reasons for fragmentation unite the Latvian population with other post-communist societies, but there are also those which, according to the life stories conserved in the Oral History Archive of the Rezekne Academy of Technologies (RTA), are a natural result of the specific historical experience of Latvia. Thus, the articles included in the collection, fragments of research by the RTA's historians, in particular – interviews of the Club Members of the Politically Repressed People of Rezekne, provide a local insight into the conditions how the diversity of the contemporary public opinion emerged.

Turning to oral history and archiving life stories as sources of research, RTA students – future historians – had an ambitious goal – to preserve



evidence of historical events or processes included in interviews of people of different social status and use them for reconstruction of past, or to be more precise – details of a particular social event and its consequences. As historical situations concern people of different ages, there is evidence in every interview of how (..) reflecting on the course of one's life and in one way or another localizing oneself in the context of historical processes, what, how and why people keep in their memories today. In addition, life story researchers stress that memory stories provide an opportunity to identify a generation in the life of which a certain historical event has been particularly significant.

Identification of the generations whose lives have been directly influenced by the events of the 20th century, was one of the tasks and at the same time challenges for the history students of Rezekne Higher Education Institution (RHEI, later RTA), through the implementation of which focusing on oral history sources commenced. Conducting the interviews among representatives of different ages and different social groups themselves, the students were able to see more clearly that and how different social processes from time-to-time cause people not only to reproduce past life events in their thoughts, but also to transform and improve them in a certain, socially structured way. This means that in the process of history studies it is necessary to acquire the theories of social memory research and to form the understanding that both collective and individual memory should be studied not as an impact of the past on the present, but as the influence of today's various social processes on what and how a person remembers about the past. An insight into such theories and their authors is included in the first chapter of this collection.

Gradually, several complex courses were included in the history studies, the acquisition of which not only ensured acquisition of the theoretical heritage of memory research, but also created preconditions for the practical acquisition of life-story creation skills and development of skills of the scientific analysis of the obtained information. These skills are necessary for future historians, as while living in a society consisting of people with substantively different memories of the past, a historian must not only perform the function of a reminder, but also be able to engage professionally in building social cohesion or historical perspective. Generation of memory-based historical sources and analysis of the information contained in them already during the process of studies enable understanding that the past and present contained in memories are

parts of the same field of vision.

As a part of the study programme, history students, of course, learned the policy of repression implemented by the Soviet occupation power against the Latvian population and knew that the first wave of Stalinist deportations destroyed the nation on 14 June 1941, when 15,424 people related to different areas of life were deported to camps and Siberian special settlement places. Both through listening to the lectures of teachers and independently preparing for seminars and exams, the students get acquainted with various research on repression measures, however, meetings with the people who had experienced and undergone these events had different added value. For example, listening to politically repressed people who had been deported in childhood together with their families, the students acquired the conviction that most of them talk about their family composition, lifestyle, and area of work both in Latvia and in deportation conditions, but one can rarely come across any reference to parents' political activities as a possible basis for repression. Although the aim of the occupying power was to isolate the elements supposedly posing threat to its regime, including the most educated and civilly active part of the society, but only a few stories confirm the civic, purposeful resistance of representatives of the deported families. This is since the elderly people deported as a result of the repression measures are no more among the members of the Club of the Politically Repressed People of Rezekne, the body of the interviewed people includes few people who were very young at the time of deportation, and most of them were deported in their childhood who returned to the homeland with their families after rehabilitation and now are the age of 70-80.

Meetings with the politically repressed people at memorial events and during interviews stimulated the students to involve in interviewing, transcribing sound recordings and designing them in accordance with the requirements of archiving oral history documents more actively. For a part of the graduates of the bachelor's programme, the acquired skills became the determining factor when choosing to continue their studies in the master's programme in archive business.

Cooperation between the historians of RTA and the politically repressed people continued for a short time, mostly as interviewing and participation in the memorial events of 25 March 1949, which took place in Rezekne Culture House. The memorial events of 14 June 1941 coincided with the closing session of the semester; therefore, the

students could not participate in these events. The obtained interviews of politically repressed people compose one of the foundations in the Oral History Archive of RTA.

All the interviews available in this archive have been conducted by V. Čakša in cooperation with history students. Since the Higher Education Institution started the academic bachelor's study programme "History" (2008), the students in it, acquiring the course "Social Memory", gradually turned to oral history, and were introduced to the competencies of interviewing, transcribing interviews, as well as their preservation and analysis. Maija Hinkle, the founder of the oral history project of the American Latvian Association and the association "Latvians Abroad – Museum and Research Centre", also shared experiences and conducted interviews in the framework of the project. The commenced work was later continued by the students of the newly established bachelor's programme "Applied History", who already had the opportunity to participate in oral history expeditions within the study process. The results of the expeditions included recorded, documented, and summarized interviews mainly with the graduates of the first years of historians, as well as interviews of lecturers related to history studies. A little later, a similar course – "Life Stories in Archives" was also included in the professional master's study programme "Archive Business" and its students mostly focused on interviewing the staff of archives and museums who have been working there for many years.

Several students used the acquired competencies in their further study process, including self-created historical sources in scientific research in line with their interests and developing study papers based on oral history sources, as well as bachelor's and master's theses. The range of topics based on oral sources in this research is rather wide – both research of one's own family and research of minorities, cultural traditions, denominations, professional activities and repression. Chapter 2 of the collection contains several fragments of scientific research based on archival documents, oral sources, and personal documents. Separate students also involved in oral history expeditions organized by other universities or museums, which further expanded their research competencies and stimulated students to participate in scientific readings organized not only in RTA, but also in other Latvian and foreign universities. For example, obtaining the grant for creation of the oral history archive at the Academy, the most active students and lecturers all got the opportunity to improve their knowledge

of conservation of oral sources communicating with experienced and most productive researchers of the Latvian Association “Life Story”, and to share their own experience of oral history research, for example, presenting their experience of organizing oral history expeditions to the master’s students of history at the Pskov University, as well as speaking at seminars in the Pskov State Archive, the Organization of Researchers of the Killed during the USSR-German War, and participating in scientific readings at the Pskov University where several young historians of RTA presented their research results. Oral history research was also presented in the scientific readings of RTA students, as well as in the scientific conferences of the museum “Jews in Latvia”. V. Čakša shared her oral research experience in teacher courses organized by the Israel Holocaust Research Centre.

The benefit of students’ focus on researching the sources of oral history is evidenced by their future professional activity working in museums, archives, and schools. As a glaring example can be mentioned Anda Opoļska, Bachelor of History and Master of Archiving Business, who is the senior expert in Preservation and Use of Documents at the Regional State Archive of Cesis of the National Archive of Latvia. Her contribution to repression research has culminated in many archive exhibitions about repression, as well as an introduction to a book where she compiled the stories of repressed people from her region. Likewise, the specialist of the Latgale Culture and History Museum, one of the most active participants of the oral history expeditions during his studies – the future Doctor of History Kaspars Strods – has repeatedly confirmed in his publications not only the importance of local history research, but also the place and role of oral history in the research.

The Oral History Archive of RTA, which was created solely based on the interest and self-initiative, currently has several funds. There has never been any financing for implementation of the idea to create an archive; for a long time, there was even no appropriate technology for recording interviews. Only in 2015, acquiring a little financing from the Science Council of RTA, it was possible to create the electronic version of the oral history archive, as well as to cooperate with other Latvian social memory institutions and purchase some dictaphones. In general, there were created several funds in the Oral History Archive: The Fund of History Alumni (Va) includes interviews where the history students who graduated share their memories about the study years in Rezekne;

the Fund of Lecturers of the History Study Programme (Vd) includes interviews with the lecturers of the former Rezekne Higher Education Institution (now Rezekne Academy of Technologies) involved in history study programmes. Sharing their memories, the lecturers confirm both their academic growth and relationships with other colleagues, formation of traditions among the staff of higher education institution, increase in the number of academic disciplines, etc. episodes related to their professional activities. In general, these interviews are stories about formation of the academic environment in Rezekne, about the activities of students, as well as about the brightest personalities of students conserved in the memories of the academic staff. A separate voluminous fund, (Various interviews (d), includes interviews that students created in relation to the tasks of acquiring various study courses, as well as by participating in research projects or working individually on the topics of their study or bachelor's papers. A part of them contains information about the experience of people working in different professions under the conditions of soviet occupation, others confirm the features of the multicultural society of Latgale in the ethic, confessional, or cultural activity. In these interviews, one can find evidence of holocaust events in various cities of Latgale, as well as of the Jewish mentality, trade, and communication methods. It is possible to trace also the traditional Latgalian lifestyle in the countryside of Latgale and maintaining of various traditions in families and other social communities.

Since 2013, concluding a cooperation agreement with the Club of the Politically Repressed People of Rezekne, interviews of its members and establishment of the Foundation of Politically Repressed Persons (Pr) Foundation was started. Initially, the President of the Club Antons Ludboržs himself agreed with the repressed people on their consent to meet with the students and talk about the experiences of the repression they faced, and only later delegated this task to V. Čakša entrusting her the list of club members. Not all the addressed Club members agreed to be interviewed, and this was largely due to the health condition of the elderly people. As the members of the Club live not only in the city of Rezekne, but also in rather remote regions, it was necessary to consider the opportunities for the students to get to the corresponding locations.

During systematization of the interviews, based on the cooperation agreement (2014), the Latvian National Archive also involved in the process of creation of the Oral History Archive of RTA, undertaking

digitization of the interviews, in turn the Association of Latvian Oral History Researchers “Life Story” provided support aimed at ensuring the oral history expeditions, as well as solving the issues related to preserving and usage of the obtained interviews.

The interviews with politically repressed people included in the collection are an important source where any stakeholder can learn about humanity: they contain evidence that the survived things, although not forgotten, have not been able to break; evidence of the diversity of human thinking and attitudes towards historical events, views of the understanding of citizenship and patriotism, the attitude of the authorities towards human values, etc. These are the stories that promote expression of society’s creative spirit and integration of history into the present. They help personal experience not to die together with the generation that holds it but place this experience into the attention horizon of historical researchers, scientists, sociologists, political scientists, psychologists and turn it into a universal part of history.



Gan esošo, gan arī topošo vēsturnieku misija ir būt par pagātnes skaudrāko notikumu atgādinātājiem, šis krājums ir cieņas apliecinājums padomju okupācijas režīma īstenotās politikas cietušajiem, sagaidot 1941. gada 14. jūnija deportāciju atceres gadadienu. Tas ir RTA vēsturnieku – docētāju un studentu – kopdarbs, kas tapis, balstoties uz mutvārdu vēstures pētniecību un jaunu šī virziena avotu radīšanu, intervējot Rēzeknes Politiski represēto kluba biedrus un citviet dzīvojošos represijās cietušos.

Tā kā akadēmijā ir pārtraukta vēstures zinātnes studiju programmu īstenošana, iecerētā represēto rēzekniešu intervēšana diemžēl nav paveikta pilnā apmērā, kas ļauj cerēt, ka izdevums radīs interesi un represijās cietušo cilvēku intervēšanā iesaistīsies jauni entuziasti.

Katrs interesents krājumā var rast stimulu savu zināšanu, prasmju un pieredzes pielietojumam līdz šim nezināmā vai pilnībā neizprastā mutvārdu vēstures liecību apzināšanā, saglabāšanā un integrēšanā savas tautas vēstures mantojumā. Bez vēsturiskās pagātnes liecību izzināšanas nav iespējama mūsdienu sabiedrības saliedētības uzturēšana un vīzija par kopēju nākotni.

